DE DIVINA PSALMODIA,

EIUSQUE

CAUSIS, MYSTERIIS ET DISCIPLINIS,

Deque variis ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis,

TRACTATUS

HISTORICUS, SYMBOLICUS, ASCETICUS.

SIVE

PSALLENTIS ECCLESIÆ HARMONIA

Opus novum & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum.

Auctore D. JOANNE BONA,

S. R. E. Tit. S. Bernardi ad Thermas presbytero Cardinali Ordinis Cisterciensis.

EDITIO NOVA, AUCTIOR ET EMENDATIOR.

Nunc primum prodit in Germania.

COLONIÆ AGRIPPINÆ.

Apud HERMANNUM DEMEN, sub signo Monocerotis. Anno M. DC. LXXVII.

SUPERIORUM PERMISSU.

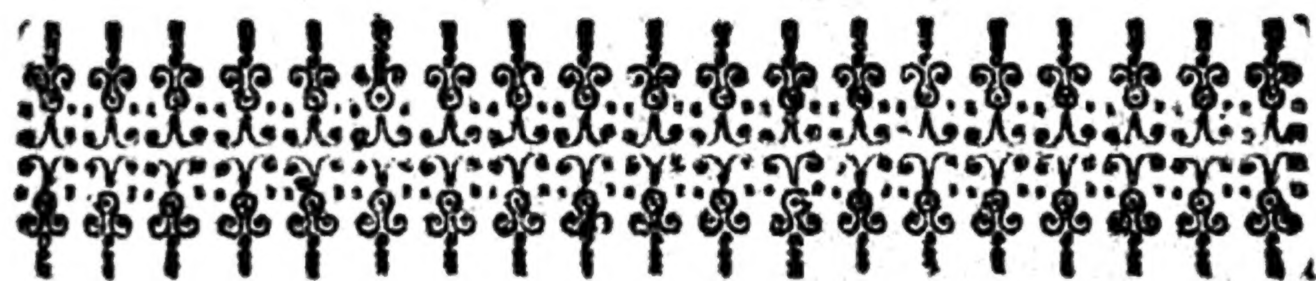

AUGUSTISSIMÆ COELORUM REGINÆ

MARIÆ DEIPARÆ

IN SUBALPINIS ITALIÆ PROPE
Montem Regalem miraculis coruſcanti

D. JOANNES BONA ejus Eccleſiæ indignus Abbas
D. D.

DSTO pavens, ac tremens altari tuo, Glorioſiſſima Virgo, *& hunc primum ingenioli mei fœtum, qui tuâ potenti manu obſtetricante in lucem eductus eſt, pedibus tuis venerabundus advolvo. Audies hic pſallentis Eccleſiæ Filii tui dilectiſſimæ Sponſæ myſticam harmoniam; audies ploratum multum captivæ filiæ Sion ab hoc miſerrimo exilio, in quo incolatus ejus prolongatur, ſuſpirantis ad patriam; audies mœſta Cantica, quæ labia fidelium eructant cœleſtis tuæ Hieruſalem æmulantium gaudia: audies, inquam, & exaudies. Quid enim ſuavius poteſt in auribus tuis reſonare, quam preces & Hymni ſervorum tuorum Deum jugiter collaudantium, & ad ipſum clamantium die, ac nocte? Hoc hujus meæ lucubrationis argumentum eſt, hic ſcopus. Sacram ſiquidem, & divinam Pſalmodiam, ejuſque Hiſtoriam, myſteria, & aſceticam inſtitutionem nova methodo explicare conatus ſum: teque cœptis aſpirante, te vires ſubminiſtrante, quod nequaquam me poſſe ſperabam, tandem perfeci. Indignus forem deinceps tuo patrocinio,* Clementiſſima Mater, *ni hoc tuum beneficium ad te rediret. Suſcipe igitur quâ ſoles benignitate hoc qualecunque munuſculum, quod templi hujus tholo inter tot quæ circumpendent au-*

rea, & argentea anathemata reus voti jam pridem concepti affigo: nec enim minus pretiosum, vel tibi gratum fore confido, quàm si ex auro vel gemmis compactum esset. Excipe illud & fove munifico amplexu; placidissimus affulgeat illi obtutus tuæ incomparabilis pietatis tanquam solare jubar, ut per omnes orbis Ecclesias radios emittat: ut modum laudandi Numinis *omnibus indicet, atque in æternum tui nominis gloria elucescat. Posside me ut rem tuam, ô suprema cœlorum Regina, & cum volueris in hac tibi dicata æde ægris mortalibus tot impendere beneficia, ne me indonatum hinc patiaris abire. Innova signa, immuta mirabilia. Si hic cœcorum oculos discussâ caligine, ut Solem aspicerent, aperuisti: oculos mentis meæ clarissima tua luce perfunde, ut lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, puro semper intuitu perspiciam. Si obturatas surdorum aures reserasti; da gaudium & lætitiam auditui meo interno, ut audiam vocem sponsi loquentis in silentio ad cor Hierusalem. Si mutarum linguarum vincula dirupisti; tribue ori meo sermonem rectum & bene sonantem, ut cum divinas concino laudes, placeant verba mea in conspectu æterni* Regis. *Si malè affectis pristinā valetudinem depulso morbo restituisti; sana me diuturna infirmitate laborantem, ut integer animus meus sine ulla ægritudine pravæ affectionis in die novissimo inveniatur. Id precor humillimè ante hanc mirificam imaginem tuam in genua provolutus, hac die solemni, quam nobis venerabilem reddidit Natale tuum, Anno post Verbi in utero tuo admirabilem Incarnationem* CIↃ IↃCLXIII.

PRÆ-

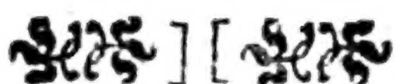

PRÆFATIO
Ad Lectorem.

1. OTii Monaſtici, benevole Lector, rationem reddere incipio, cùm hanc meam de divina Pſalmodia lucubrationem typis evulgo. Scio quidem hac ætate eruditiſſimâ ſcribentibus multa à multis imminere judicia, multas parari cenſuras: ſed recordatus ſum cum D. Hieronymo illius verſiculi, Hieron præf. l.3. in Oſeam.

Pollio, & ipſe facit nova carmina; Virgil. Ecl.3.

meque cum aliis pleriſque tenuit, & corripuit, juxtà Satyrici dictum inſanabile ſcribendi cacoëthes: Juven. Sat.7. Cùm præſertim docuerit me vir magnus Ennodius Ticinenſis, non minus de otioſo ſilentio reddendam eſſe rationem, quàm de otioſo ſermone. Ennod. præf. carmin. 9. Sed iſtis paginis, inquies, quid erit loci poſt tot ſanctiſſimos Patres, poſt tot doctiſſimos viros, qui de divinis Officiis uberrima nobis Commentaria reliquerunt? An non hanc ſpartam ſatis ſuperque exornârunt, qui viri, & quàm eximii! Iſidorus Hiſpalenſis, Amalarius Fortunatus, Rabanus Maurus, Rupertus Tuitienſis, & alii innumeri tum veteres, tum recentiores? Ornârunt illi quidem, & Eccleſiaſticæ functionis Sacramenta operoſiſſimis ſcriptis illuſtrârunt. Sed an ideò ſequi pudet, quia illi præceſſerunt? Hieron. prol. l. 1. in ep. ad Epheſ. Nunquid, ut verbis utar D. Hieronymi, aut Tertullianus B. Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium deterruit à ſcribendo? Divina eloquia, inquit Chryſoſtomus, fonti ſimilia ſunt largis, perennibuſque fluentis ſcaturienti. Chryſ. hom. 2. in Geneſ. Qui ante nos fuere pro viribus ſuis aquas inde hauſerunt: & ſi-

militer qui post nos futuri sunt idem attentabunt, neque sic totum evacuare poterunt: sed magis interim augescunt flumina & increscunt. Rectè Romanus Sapiens. Qui præcesserunt, non præripuisse mihi videntur, quæ dici poterant, sed aperuisse. Crescit in dies materia, & inventuris inventa non obstant. Præterea conditio optima est ultimi. Parata verba invenit, quæ aliter instructa novam faciem habent: nec ullis manus injicit tanquam alienis; sunt enim publica. Jurisconsulti negant, quidquam publicum usucapi. Et si concedamus omnia à veteribus inventa esse, hoc semper novum erit, usus & inventorum ab aliis scientia, & dispositio. Rectè item Damascenus: Nonnunquam id, quod à perfectis relictum est, reperit puellus: & in id quod prætercursum est à Sapientibus, incidunt idiotæ: & id quod occultatum est Magistris, comparuit discipulis. Denique alius alio plura invenire potest, nemo omnia. Et sæpè juniori revelat Deus, quod melius est, ait Pater Monachorum.

Seneca ep. 79. Id. Ep. 65. Damasc. orat. de defunctis. Auson. Idyll. 10. Bened. reg. c. 3.

2. Non fuit autem meum consilium post tot editos de sacris precationibus libros, malè recoctam, quod ajunt, cramben fastidioso hujus sæculi palato objicere: sed fiduciam mihi præbuit, aliquid de novo audendi id, quod scribit Augustinus libro primo de Trinitate, utile esse plures à pluribus fieri libros diverso stylo, non divesâ fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Quod si dixero me in his scriptis methodum servasse, ab aliorum methodo prorsus diversam, magis libera vox erit, quàm superba. Confer, si placet, hunc librum cum cæteris, qui hactenus de eodem argumento

August. lib. 1. de Trin. c. 5.

mento prodierunt, fateberis proculdubio neminem reperiri, qui omnes Divinæ Psalmodiæ partes, mysteria,& disciplinam hâc ratione explicârit. Possum audacter de stylo, & methodo hujus operis dicere, quod Phocas Grammaticus de brevitate suæ artis.

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt,
Sed nova te brevitas asserit esse meam.

Phocas proemio de nomine & verbo.

Possum quoque Paschasii Ratberti verba usurpare dicentis. Expositio mea multorum eruditissimorum est Doctorum, quos antiquior tulit ætas, & firmavit auctoritas veritatis, sed proprio commendatam stylo, novitas facit esse meam; ita ut tractatus qui de omnibus colligitur, unus verè videatur, & specialiter esse meus. Si quid verò bene tractavi, malo id cum prædicto Phoca lectoris judicio laudari, quàm meâ jactari prædicatione. Simias enim ferunt, inquit Synesius, postquam pepererint in fœtibus suis tanquam simulachris obtutus defigere præ admiratione pulchritudinis; adeò natura ejus amans est, quod peperit: quamobrem aliis permittenda est in sobolem inquisitio. Ob id Lysippus Apellem ad tabellas admittebat, & Apelles Lysippum. Porrò si quid peccatum in hoc opere est (& sanè plurima peccata sunt) meum est: si quid bonum, si quid laude dignum, non meum, sed alienum est.

Pasch. præf. lib. 6. in Matth.

Phocas ibid. Synes. epist. 1.

Lapsus est memoria Synesius, nam Lysippum pro Protogene posuit.

5. Ex scriptis probatissimorum Auctorum pleraque meo stylo elicui illud Poëtæ sequutus,

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Lucret. lib. 3.

Nonnulla, ut apud ipsos sunt admiscui, ut quod ait Bernardus ex vasculorum pulchritudine gratiora fiant, quæ in eis lectori apposuerim. Nec mihi vitio

Bern. serm. 3. sup. Missus est.

vertas (verba sunt Theodosii Macrobii ad Eustachium filium) si res, quas ex lectione varia mutuabor, ipse sæpè verbis, quibus ab ipsis Auctoribus enarratæ sunt, explicabo: quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. Afranius togatarum scriptor, (ex cujus fabulis exempla sæpius afferunt in suis grammaticis institutionibus Sosipater Charisius, & Nonius Marcellus,) in ea togata, quæ Compitalia inscribitur; non inverecundè respondens arguentibus, quod plura sumpsisset à Menandro. Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo, sed ut quisque habuit, quod conveniret mihi, quodq; me non posse melius facere credidi, etiam à Latino. Plautus, Cæcilius, Terentius, & cæteri eloquentes viri, teste D. Hieronymo, non solùm versus sed multa capita acceperunt ab Antiquis. Quare Terentium Luscius Lavinius criminabatur quasi publici ærarii furem: Virgilius compilator veterum dicebatur: Tullius quoque, qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, Rex Oratorum, & Latinæ linguæ illustrator, repetundarum accusabatur à Græcis. Ipse Homerus, ut Eusthatius in Odisseam scribit, furti arguitur à Naucratide, quod profectus in Ægyptum Iliadem & Odisseam sibi adscripserit, quas ibi reperit in templo à quadam Poëtria jam pridem decantatas. Apollodorus citatus à Laërtio; Si quis, inquit, eximat de Chrysippi scriptis quæ aliena sunt, vacua charta relinquetur. Extat Stephani Forcatuli J. C. elegans Dialogus, qi Prometheus, seu de raptu animorum, inscribitur, alienæ inventionis prædones incessens, S. Ambrosii scripta, ut D. item Hieronymus refert, Origenis sermonibus plena sunt; Exaëmeron autem ex Basilio compilavit.

Macrob. præfat. Satur.

Afran. apud Macrob. lib. 6 Sat. cap. 1.

Hieron. proe. lib. 4. in Michæam & proem qq. seu traditionum Hebraic. in Genes.

Idem initio Apolog. ad Pamach. & ep. ad eumdem de errorib. Origenis.

Recen-

Recentiorum libri quid aliud plerumque sunt, quam Centones è pulchrioribus Antiquorum dictis? Secunda pars Theologicæ Summæ D. Thomæ magna ex parte legitur in Speculo Morali Vincentii Beluacensis. Plura capita A. Gellii transcripsit Macrobius. In Eclogis Calpurnii, & Nemesiani iidem quandoque versus leguntur, quos alter alteri sublegit. Si ab Aristotele aliena demantur, qui Phœnix videtur, cornicula apparebit, furtivis nudata coloribus. Plato se reum furti audivit accusari, quod magnam partem Philolai transtulerit in Timæum. Alia veterum Scriptorum furta recensent, eleganter ex Græcis Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis: ex nostris autem Aurelius Macrobius, Augustinus Eugubinus, & Ludovicus Cresolius. Si quispiam novus Archimedes adesset nobis, qui proprium, & alienum in libris discerneret, si judicem haberemus Aristophanem, qui morruorum linguam intelligeret; cum loquuntur per ora vivorum: Si Cratinum, qui libros torqueret, ut latrocinia confiterentur; quot in re literaria fures inveniremus? Texunt plerique libros, sicut serta ex variis floribus, *Miranturque novas frondes, & non sua poma*. Pauci possunt cum Manilio dicere:

Clemens Alex. 6. Strom.
Euseb lib. 10. præp. Evang.
Macrob. 5. & 6. Sat.
Eugub. de perenni Philosoph.
Cresol. Theatri Rhet. lib. 5. cap. 9.

Nostra loquar: nulli vatum debebimus orsa,
Nec furtum, sed opus veniet.

Manil. Astronom. lib. 2.

4. Ab hoc autem communi vitio, haud immunis ego sum: quod ultrò, & ingenuè fateor, ne me quispiam accuset, & lege Julia peculatus damnandum censeat, si hemistychium aliquod, vel integrum versum, sive sententiam probati alicujus Scriptoris meis carmninibus, & scriptis immixtam videat. Vix enim fieri potest, ut quis eruditum aliquod argumentum pertractet, quin vel invitus è veterum

monumentis plura transcribat. Porrò negant Jurisconsulti eum damnari debere, qui pecuniam publicam acceperit, si postea erogaverit. Ligna quidem, & lapides ad hanc structuram ab aliis accepi: at ædificii forma, & constructio mea est. Sanctorum verò Patrum, & antiquorum sententias fideliter ex fonte excerpsi rivulorum perosus impuritatem: Verba tamen scrupulosè non sector, dum sensus integer maneat. Nam & Apostoli in citando veteri Testamento aliquando, & media intersecant, & ex pluribus locis unum conflant, ut Hadrianus Papa, Leo Castrensis, & Franciscus Ribera doctè observant.

ff. ad l. Iuliam peculat. l. 4.

Hadr. I. ep. 3. pag. mihi 740. L. o in c. 8. & 9. Iliuc Riber. in c. 13. Oseæ n. 33. Cassiod. præf. lib. 1. Variar. August. de doctr. Christ lib. 2. cap. 18. & 40. Nazianz. orat. 20. Sen. de Tranquil. cap. 11. Fulg. inf. lib. 1. ad Monimum. Aug. in f. lib. 1. con. adver. legis & Prophet.

5. De stylo nihil habeo, quod præfari oporteat: possum autem cum Cassiodoro humilem verecundè promittere, mediocrem non improbè polliceri. Sacræ doctrinæ profanam conjungere eruditionem, ubi necesse fuit, non dubitavi præclarissimorum Ecclesiæ procerum insistens exemplo. Sapientia enim vocat ancillas ad arcem, & gentilis puella in conjugium assumitur à Judæo. A malis etiam Scriptoribus aliquando abstinere non potui, Senecam imitatus, qui volens Publium Mimum citare, ait: Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Librum in capita, capita in paragraphos subdivisi, quia ut monet Fulgentius, lectoris renovat studium temperies distincta librorum. Et sicut labor viatoris hospitio, ait Augustinus, ita libri termino reficitur Lectotis intentio.

6. De singulis Officiis, eorumque partibus non ea dumtaxat, quæ ad Historiam pertinent, sed symbolicas insuper rationes, & asceticam doceo disciplinam. Ascetas autem illos vocant Philosophi, qui solidarum virtutum exercitationibus incumbunt: quare Patres Græci Monachos Ascetas, &

Mona-

Monasteria Asceteria, atque tractatus de virtutum exercitatione Asceticos nuncuparunt. Quæ omnium scriptis evulgata sunt, prætermisi quandoque, quia operæ redundantis est, cunctis nota replicare: atque omnia persequi velle, aut nimiæ miseriæ, aut inani jactantiæ adscribi solet.

Simmach. lib. 6. ep. 32.
Plin. l. 7. c. 37.

7. Solutæ operationi quædam Poëmatia intermiscui vario carminum genere, ut si minus à stylo, saltem à versuum varietate placerent. Laudem ab istis non quæro. Licet enim scribat Cicero neminem se Poëtam cognovisse, qui sibi non optimus videretur: novi tamen ego, quam sit mihi curta supellex, & jure cogor mirari cum Satyrico, quomodo fieri potuit, ut sic repentè Poëta prodirem. Ignosce Lector, cum possem culpa carere, malui hanc deprecari; id nimirum exigente genio meo, cui in hac re non obsequi, & si voluissem, non valuissem. Adde, quod & rationem Divinarum Laudum sequutus sum, quæ Hymnis constant, & prosâ. Neq; tamen fortuitò in Poëticos passim sonos erumpo, sed ibi duntaxat, ubi forma quædã sub est, vel materia Poëticæ. Miscere verò poëtica Philosophicis docet me, teste Ficino, omnis antiquitas, idq; olim è Græcis usitatum asserit Cicero in Tusculanis. Idem permittunt, & laudant Plutarchus, Jamblicus, Plinius, & ex nostris Pacianus, atque Ambrosius. Nec desunt exempla: nam prosæ versus miscuere doctissimi viri Valerius Martialis, Statius Papinius, Decius Ausonius, Lucianus Samosatenus, Theodorus Prodromus, Petronius Arbiter, Fulgentius in Mythologiis quicunque ille sit, Martianus Capella, Severinus Boëthius, Valerius Probus, Phocas Grammaticus, Curius Fortunatianus Rhetor, Junius Moderatus Columella, Sidon. Apollinaris, Venantius Fortunatus, Ennodius

Cic. 5. Tuscul.
Persius init. Satyrar.
Ficin. l. 3. epist. ad Baron. Fontian.
Cic. 2. Tuscul.
Plut. comm. Quomodo adol. Poetas audire debeat.
Iambl. lib. 2. de vita Pythag. cap. 3.
Plin. junior. lib. 7. ep. 9.
Pacian. ep. 1. adv. Novatianos.
Ambros. l. 3. de fide ad Gratian. cap. 1.

Ticinensis, Marcus Varro in Satyris Menippæis, Seneca in ludo de morte Claudii, & multi Recentiores. Si quis autem à Poëticis alienus fuerit, Poëtica non legat, ea enim ratione composita sunt, ut sine dispendio cæterorum omitti possint.

Chryſ. tom. 1. hom. de Paradiſ. & Scripturis.

8. Dicam ego de hoc libro, quod Chrysostomus de suis sermonibus: Licet omnes non legant, pars saltem dimidia leget. Quod si nec dimidia quidem portio legerit, vel tertia pars. Quod si nec tertia, nec quarta, sint saltem decem. Quod si nec decem, saltem quinque. Quod si nec quinque, unus saltem. Et si nec unus, mercedem tamen perfectam pro meo labore, & bona intentione accepturus sum. Dicam cum Christiano Druthmano Monacho; Ego nulli nolenti jussero, aut legere, aut habere hunc librum, sed qui voluerit: & si aliquis hunc detestetur, ordinet meliorem, & ego voluntariè ipsum suscipio, nam iste nihil ulli nocet. Dicam & cum Aspendio Citharædo, atque cum Hismenia tibicine quorum præclari viri mentionem faciunt, Novi intus mihi ipsi, & & Musis canere. Mihi soli scripsi, mihi scenam struxi. Sufficiunt, mihi pauci Lectores, sufficit unus, sufficit nullus. Dicam tandem cum Valerio Martiali.

Druth. prol. in Matth. Ambroſ. præf. in Pſalm. Hieron lib. 2. ad Ruffin. c. 8. Dio Chryſ. or. 78. Seneca ep. 7.

Martial. init. lib. 10.

Si nimius videns, seraque coronide longus
Esse liber, legito pauca, libellus ero.

Vale, mi Lector, & si quid ex hujus libri lectione profeceris, Deum lauda, & ora pro me.

PRO-

PROSPECTUS OPERIS PER CAPITA ET PARAGRAPHOS.

CAPUT I.

De antiquitate, & excellentia divinæ Psalmodiæ.

CAPUT II.

Quibus de causis certæ quædam horæ ad psallendas Deo laudes fuerint institutæ.

§.2.*Pri-*

CAPUT III.

De varia diei, ac noctis divisione.

CAPITUM.

CAPUT IV.

De Nocturnis Vigiliis.

CAPUT V.

De Laudibus.

§.4. Lucta

CAPUT VI.

De Prima.

CAPUT VII.

De Tertia.

CAPUT VIII.

De Sexta.

ne

CAPUT XII.

De Officio parvo Beatæ Virginis.

CAPUT XIII.

De Officio Defunctorum.

CAPUT XIV.

De Psalmis Pœnitentialibus, & Litaniis.

CAPUT XV.

De Psalmis Gradualibus.

CAPUT XII.

De Officio parvo Beatæ Virginis.

CAPUT XIII.

De Officio Defunctorum.

CAPUT XIV.

De Psalmis Pœnitentialibus, & Litaniis.

CAPUT XV.

De Psalmis Gradualibus.

CAPUT XVI.

De singulis Partibus Divinæ Psalmodiæ.

§. I.

De Oratione Dominica.

§. II.

De Angelica Salutatione.

§. III.

De Symbolo Apostolorum.

§. IV.

De Horarum initio.

§. V.

CAPUT XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

CAPUT XVIII.

De variis Ritibus, quibus utitur Ecclesia Catholica in recitandis divinis Officiis.

INDEX CARMINUM.

METRUM PRIMUM.

METRUM II.

ME-

CAPITUM.

ex

ME-

ME-

ME-

INDEX CARMINUM.

NOTITIA

NOTITIA AVCTORVM, ET LIBRORUM, QUI IN HOC OPERE CITANTUR, NOTANTUR, ILLUSTRANTUR.

PRÆMONITIO AD LECTOREM.

Bsequor genio hujus sæculi, AMICE LECTOR, *cui nihil placet, nisi critico sale respersum sit. Quare non nuda Auctorum nomina præfigo, quod alii solent: sed singulis ausus sum adjicere censuram, & de iis proferre, quid sentiam. Nolim tamen huic Edicto semper subscribas, BONUM FACTUM: Mendaces enim sumus in stateris Filii hominum; sæpè decipimur, sæpè dormitamus. Ut autem ipsi Veteres, ita nos posteri castigabunt, hoc summam habente æquitatem, juxta Sententiam Jurisconsulti*, ff. quod quisque juris, l. 1. *ut idem jus nobis dicatur, quod ipsi aliis diximus. Lege, & vale.*

A

Abbas Urspergensis Ordinis Præmonstraten. cujus nomen diu ignotum est Conradus à Lichtenauu, in Chronico diligens, sed Pontificibus infensus.

Abbas Vercellensis, dictus Thomas Gallus, sive à S. Victore, primus Abbas S. Andreæ Vercellarum, cujus est commentarius in S. Dionysium Areopagitam facilis & accuratus.

Abraham Ecchellensis Maronita Linguarum Orientalium Professor, multa & recondita præditus eruditione.

Absalonis Abbatis Sprinkirbacensis sermones docti & eleganres. Hujus cum laude meminit Cæsarius Heisterbacensis, *lib.* 4. *cap.* 59. Cui Synchronus fuit. Vixit ergo, non anno 1120. ut Miræus scripsit, sed circa an. 1200.

Achillis Bocchii Bononien. symbolicarum quæstionum libri 5. multæ eruditionis, sed styli depressi.

Achillis Tatii Alexandrini ex Ethnico, & in Eroticis venusto, sed parum casto Scriptore Episcopi Christiani, teste Suida, Isagoge in Arati Phænomena. Qua ætate vixerit, non liquet.

Adam Abbas Persennæ, quæ est Abbatia Ordinis Cisterciensis in Diœcesi Cenomanensi, cujus elegantissimi sermones extant Romæ MSS. apud doctissimum virum Hilarionem Rancatum Abbatem Cisterciensem.

Adam à S. Victore, auctor sequentiarum Missæ, quas non admisit vetus Ecclesia.

Adonis Viennensis Archiepiscopi Chronicon breve, ab origine Mundi ad sua tempora.

Adrianus Turnebus Criticus celebris, & emunctæ naris.

Aelredus Abbas Rievallis in Anglia Ordinis Cisterciensis, vir sanctissimus, & suavissimi eloquii.

Ægidius Columna Romanus, Ordinis S. Augustini Archiepiscopus Bituricensis, & Cardinalis, vir celebris doctrinæ, & miri ingenii, Doctor fundatissimus nuncupatus.

Ælius Lampridius Historicus fidelis, sed dicendi genere futilis. Vixit sub Diocletiano.

Ælius Donatus Grammaticus præstantissimus, præceptor D. Hieronymi.

Ælianus Scriptor Græcus, sed natus Præneste, ob sermonis suavitatem dictus Melliphtongus, cujus de varia historia, deque historia animalium libros exquisitissimos habemus. Vixit sub Hadriano.

Æneas Gazeus Philosophus Platonicus, pietate, & eruditione clarissimus, qui Dialogum de resurrectione, & immortalitate animorum inscripsit Theophrastum, quod potiores in Dialogo partes isti tribuat.

Æneæ Scriptoris vetustissimi (nisi fallit inscriptio) commentarius poliercetìcus. Claruit tempore Alexandri Magni.

Afranius fabularum Togatarum egregius Scriptor, quarum extant sola fragmenta apud veteres Grammaticos. Mores ejus culpat Quintilianus lib. 10. cap. 1.

Agapetus Diaconus vir pius, & magni spiritus, de Regis officio ad Justinianum.

Agathias Scholasticus Smyrnæus, qui tenui stylo, & confuso de rebus Justiniani libros quinque necessarios conscripsit.

Agobardus Lugdunensis Episcopus, vir doctrina insignis, sed Iconomachis consentiens, præterquam in cultu S. Crucis: qui etiam lapsus est, quod in divinis officiis nihil vellet admittere præter sacram scripturam.

Agrætius inter veteres Grammaticos recensitus ob libellum de Sermone Latino.

Aimoinus, sive Aimonius Monachus de rebus Francorum laudabiliter scripsit, sed notat Baronius *Tomo* 10. cum Iconoclastis consensisse. Quis iste fuerit, & quo tempore vixerit, deque duplici Aimoino eruditissimè, ut solet, Philippus Labbe in dissertationibus ad Bellarminum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Alanus Insulensis ex primo Abbate Ripatorii Ordinis Cisterciensis in Diœcesi Trecensi Episco-

pus Antissiodorensis, quem plerique confundunt cum altero Alano Converso Cistercii, qui dictus est Doctor universalis, cum longè ab illo diversus sit. Scripsit Poëma contra Claudiani Rufinum, quod ideo Anticlaudianum vocavit. Valerius Andreas in Biblioth. Belgica ait Episcopum vitam duntaxat S. Bernardi, alia opera Conversum scripsisse. Episcopus obiit anno 1182. Conversus 1294.

Albinus Flaccus Alcuinus, Abbas multæ pietatis, & scientiæ Scriptor, quem Eginarthus ait Magistrum fuisse Caroli Magni. Liber autem de divinis officiis malè tributus ei videtur, quia in eo citantur versus Theodulphi Episcopi Aurelianensis, qui vixit sub Ludovico Pio, quod etiam observavit P. Sirmondus in notis ad Teodulphum.

Alcinous de doctrina Platonis Platonicorum lectioni necessario præmittendus, quem librum commentariis illustravit Jacobus Carpentarius. Sed hunc perperam Alcinoo tribui suspicio est. Longam enim sententiam ex capite ejus 10. citat Eusebius lib. 11 Præp. Evang. cap. 23. sub nomine cujusdam Didymi, quem infra lib. 15. cap 15. Arium prænominat; nisi fortè hic Dydimus ab Alcinoo accepit. Ætas ejus incerta.

Alcimus Avitus Viennen. Archiepiscopus, qui plura graviter, & venustè scripsit versu, & soluta oratione. Joannes Gagneis in editione Lugdunensi anni 1536. multa pro arbitrio mutavit, & inaudito facinore quingentos propè versus suos pro Aviti versibus intrusit. Pura habentur Aviti Poëmata in editione Sirmondi.

Alexandri ab Alexandro J. C. dierum genialium opus omni antiquitate & eruditione refertissimum. Improbant in eo critici, quod Auctores dissimulat, per quos profecit.

Aldhelmus Episcopus Anglus, cujus est liber de Laudibus Virginitatis stylo tumido, poëtico, confuso, verbisque novis, & inusitatis.

Alexander Halensis Anglus insignis Theologus Ordinis Minorum, dictus Doctor irrefragabilis.

Alardus Gazæus Monachus eruditus Cassiani Scholiastes.

Algazel Philosophus Arabs Avicennæ Sectator, & abbreviator.

Aloysius Novarinus vir multa præditus eruditione, sacra & profana.

Albertus Crantzius Hamburgensis, diligens Historicus regionum Septentrionalium, cujus Catholicæ doctrinæ impiæ notæ ad marginem additæ sunt à Sectariis.

Albertus Pighius, vir acutissimi ingenii, Theologus, Philosophus, & Mathematicus peritissimus, sed liber ejus de Ecclesiastica Hierarchia cautè legendus est, quod non semper solidam tradat doctrinam.

Alphonsus Tostatus Episcopus

Abulensis, vir ingenio, judicio, ac pietate eximius, qui brevissimo tempore, cum non nisi XL. annis vixerit, copiosissima in scripturam commentaria reliquit.

Alphonsus à Castro Ordinis Minorum, acerrimus Fidei propugnator, sed notat eum aliquando Bellarminus in controversiis.

Alphonsi Regis Hispaniarum Tabulæ Astronomicæ Astrologis necessariæ, quas Lucas Gauricus castigavit.

Alypius Musicus, cujus Isagogen edidit Joan. Meursius, eumque vixisse putat sub Juliano.

Alcoranum lex impiissima Turcarum.

Ambrosius Ansbertus Monachus sacrarum literarum peritia clarus. Fuit Abbas S. Vincentii ad fluvium Vulturnum, qui Capuam interfluit. Testatur ipsemet se vocari Autpertum in fine libri decimi comment. in Apocalypsim, seque vixisse ait tempore Desiderii Longobardorum Regis, unde perperam à plerisque sæculo nono adscribitur.

Ambrosius Mediolanensis Episcopus verè cœlesti manans ambrosia: cui tamen, sicut & cæteris Patribus, quædam tribuuntur, quæ sua non sunt.

Amalario Fortunato Episcopo Trevirensi perperam tributum opus, quo Ecclesiastica officia explicantur doctè, diffusè, sed quandoque nimium subtiliter. Ejus autem verus auctor est alter Amalarius Ecclesiæ Metensis Diaconus. De duobus Amalariis vidi M. S. dissertationem Constantini Cajetani, in qua ait hunc posteriorem ex Monacho Metensi, & Archidiacono Turonen. Cardinalem fuisse, & vixisse circa an. 840. quod verum est, cætera criticis examinanda relinquo.

Amedeus ex Abbate Altæcumbæ Ordinis Cistercien. Episcopus Lausanen. dulcissimus B. Virginis Encomiastes.

Ammianus Marcellinus, Historicus judicio & fide clarus; sed stylo Poëtico, duro, & inepto: Homo enim Græcus græcas retinuit loquendi formas. Juliani Apostatæ miles & Parasitus fuit, Christianis infensus. Scripsit libros xxxj. sed priores xiij. desiderantur.

Amphilochius Iconii Episcopus, quem D. Hieronymus parem facit Basilio, & Gregorio Nazianzeno. Sed vita Basilii ei falsò tributa est.

Andreas Hierosolymitanus, Episcopus Cretensis, magni spiritus Orator.

Andreas Tiraquellus J. C. vario litterarum genere excultus.

Ansgardus Monachus, scriptor vitæ S. Ansberti Rothomagensis Episcopi.

Anacreon Teius Lyricus Græcus festivissimus.

Anacleti Sicci de Ecclesiastica Hymnodia, ejusque usu & præstantia liber elegans, & eruditus.

Anastasius Abbas, & Bibliothecarius Apostolicus Græcè & Latinè doctus. In vitis Pontificum plura sunt vocabula illius ætatis qua vixit, circa finem sæculi noni,

tunc

tunc omnibus cognita, nunc obscura & difficilia.

Anastasius Abbas alter, cujus est eruditum, sed mutilum opus adversus Judæos.

Anastasius Episcopus Nicœnus, cujus sunt doctæ responsiones ad Orthodoxos, si tamen ejus sunt & non alterius, ut quidam putant.

Anastasius Sinaita Patriarcha Antiochenus, eruditione & scientia scripturarum insignis, cui tamen quædam tribuuntur, quæ sunt alterius Anastasii Patriarchæ item Antiocheni recentioris.

Angeli Caninii Anglarensis doctæ & solidæ disquisitiones in novum testamentum ex Linguis Orientalibus.

Angelus *del Paz*, Ordinis Minorum, vir solidæ & facundæ doctrinæ, atque eximiæ pietatis.

Angelus Manriquez vir doctissimus, & clarissimus, qui Annales Cistercienses summa cura conscripsit, sed defuit illi multarum rerum cognitio, quibus uberiores eos reddere potuisset.

Angelus Minorita Musicus auctor Floris Angelici.

Angela de Fulgineo in cujus spiritualibus scriptis quædam duriora sunt, quàm ferat communis usus Scholasticæ Theologiæ.

Antigonus Carystius, quem laudant Laërtius, & Athenæus, multa scripsit; nunc verò sola supersunt Collectanea historiarum mirabilium, quarum jucunda, sed sæpè fabulosa narratio est.

Antonii Magni sanctissimi Patris Monachorum Epistolæ Apostolici sensus, & spiritus, quas ex Arabico in Latinum idioma transtulit vir Cl. Abrahamus Ecchellensis Maronita.

Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconen. Juris Pontificii diligens & doctus Epitomastes, & Romanarum antiquitatum peritissimus, sed in expendenda temporum ratione, & Canonum veritate non admodum accuratus.

Antonii Dauroultii Catechismus historialis, magno labore & diligentia scriptus.

Antonius Jepez Ordinis Benedictini Chronologus in multis corrigendus.

Antonius Monchiacenus Demochares Ressonæus Doctor Sorbonicus, cujus est doctissimum & laboriosum opus de sacrificio Missæ adversus Missoliturgos.

Antonius Patavinus sanctitate admirandus, cujus scripta cum solida doctrina junctam habent Christianam simplicitatem.

Antonius Perez, vir doctus, sed in Regula S. Benedicti explicanda parum diligens.

Antonii Riciardi Brixiani commentaria Symbolica, quibus arcana multa explicantur.

Anselmus Cantuarien. Archiepiscopus, cujus opera doctrina & succo plenissima sunt.

Antiochi Monachi Græci Homiliæ spirituales, sive Pandectes scripturarum stylo conciso, & eleganti.

Anthologia seu Florilegium E-

pigrammatum Græcorum, opus varium, in quo plura frigida, & inepta.

Annibal Rosselius Calaber, cujus est in Pimandrum Trismegisti ingens commentarium omnem ferè Philosophiam, & Theologiam complectens.

Apollodori Grammatici Bibliotheca, sive deorum genealogia compendium continens omnium fabularum.

Apollonii Rhodii Argonautica, opus laboriosum, in plerisque durum & ingratum.

Apuleius Medaurensis, Philosophus Platonicus stylo tumido & inflato, magno tamen ingenio, & faceto.

Aratoris subdiaconi historia Actuum Apostolorum eleganti carmine explicata.

Apollinaris Episcopus Laodicenus, postea in hæresim lapsus, vir doctissimus & eloquentissimus, qui heroico carmine multa scripsit. Sunt qui illi Tragœdiam Christi patientis tribuant, sed stylus depressior est, quàm sint alia ejus Poëmata.

Aponius antiquus & Latinus scriptor, Cantica Canticorum juxta sensum allegoricum exactissimè explicavit. Sed magna pars hujus operis interiit.

Ardo Smaragdus Monachus Anianæ, vir doctrina & sanctitate præclarus, Auctor Commentariorum in Regulam S. Benedicti, quæ passim tribuuntur Smaragdo Abbati S. Michaelis, quæ etiam Jacobus Pamelius perperam adscripsit Rabano Mauro

Aristeas scripsit ad Philocratem historiam LXXII. Interpretum. Sed qui nunc extat sub ejus nomine vulgatus liber suppositiitius existimatur; nam Latinus multum differt à Græco, ex quo quædam Eusebius lib. 8. de Præp. Evang. Sed & Græcum à Judæo quodam Alexandrino confictum esse docet Valesius in notis ad ejusdem Eusebii hist. Eccl. lib. 5. cap. 8.

Aristoxenus Tarentinus discipulus Aristotelis, quem Suidas ait in omni disciplinarum genere excelluisse. Ejus Harmonica elementa primus edidit Joannes Meursius.

Arnobii Afri libri 7. contra gentes, variæ eruditionis, sed styli asperioris, confusi, & inæqualis.

Arnobii alterius junioris, qui paulò post S. Leonem vixisse creditur, brevissimi commentarii in Psalmos juxta mysticum sensum, id servantes ut Psalmi series omni ex parte sibi cohæreat, quod & jucundum, & ingeniosum est.

Arnoldus Abbas Bonævallis, vir admodum pius & doctus, non Cisterciensis, ut quidam putarunt, sed Benedictinus. Hujus esse librum de operibus Christi Cardinalibus olim Cypriano tributum testatur Lucas Holstenius ex fide antiqui Codicis M. S. Nec officit conjectura Pamelii existimantis illius auctorem propè tempora S. Cypriani

priani vixisse, quod scribat contra Novatianos, nam Arnoldus eosdem hæreticos redarguit, libro de 7. verbis Domini. Stylus quoque non est dissimilis ab aliis operibus Arnoldi. Inscriptio verò ad S. Cornelium Pseudepigrapha est.

Arnoldus Vuion Ordinis Benedictini laudator egregius, cui plura addi, multa etiam demi possunt.

Aristoteles Stagirites Summus Princeps omnium scientiarum, cujus mores Laërtius & Tertullianus, doctrinam alii carpunt, præsertim Melchior Canus in suis locis Theologicis.

Aristenæti eroticæ & lepidissimæ Epistolæ; sed obscœnæ, & in quibus non verba rebus, sed verbis res inserviunt.

Aristophanis Comœdiæ facetæ & elegantes, sed maledicæ. Vivebat Olymp. 85.

Artemidori Daldiani liber vanissimus, sed eruditus, de somniorum interpretatione, inter cætera, quæ mendax Græcia finxit, numerandus. Vixit tempore Antonini Pii.

Archangeli Burgonovensis Minoritæ Cabalistarum obscuriora, & selectiora dogmata cautè legenda. Fuit hic discipulus Francisci Georgii Veneti, & tres etiam libros scripsit de excellentia nominis Jesu ex nugis Cabalistarum.

Arati melioris Poëtæ, quam Astrologi Phænomenon liber unus. Vixit Olymp. 127. teste Eusebio.

Arrianus Nicomediensis Epicteti discipulus, cujus dissertationes libris octo, sermones libris duodecim scripsit, ex quibus soli quatuor supersunt: Historicus item insignis, dictus alter Xenophon, ut testatur Suidas. Vixisse creditur circa tempora Maximini.

Aristides prænomine] Ælius Adrianensis omnium Sophistarum artificiosissimus.

Asterii Episcopi Amaseæ in Ponto Homiliæ dulcissimi styli, & ad effectus concitandos aptissimi.

Astrampsychi Onirocritica, olim falsò tributa Nicephoro Patriarchæ Constantinop. Ejus meminit Suidas.

Asconius Pædianus Patavinus antiquus, & doctus Grammaticus, cujus supersunt in quasdam Ciceronis orationes notæ, seu Commentarii.

Athanasius Alexandriæ Episcopus, columna Ecclesiæ, sincerus Fidei defensor.

Athanasius Kircher Fuldensis, omnium linguarum cognitione, & totius Mathesis, præsertim Musicæ scientia singulariter excultus, qui abditam Ægyptiorum, aliorumque Orientalium Philosophiam è tenebris excitavit.

Athenagoras Atheniensis, eximius Christianæ Fidei defensor adversus Gentilium calumnias. Cum verò Athenagoræ nulla sit mentio apud Eusebium, & D. Hieronymum, dubitat Baronius *in notis ad diem* 18. *Ianuarii*, an opera tributa Athenagoræ sint S. Martyris Athenogenis. Sed

Proclus Philosophus relatus ab Epiphanio *hæresi 64. num. 21.* citat ea sub nomine Athenagoræ, ut observat Petavius.

Athenæi undequaque doctissimi libri dipnosophiston, id est de cænis sapientum. Claruit temporibus Antonini Philosophi, & L. Veri.

Augustinus Hipponensis Præsul, Phænix ingeniorum, omni laude superior.

Augustini Fortunii historia sacri Ordinis Camaldulensis.

Augustinus Steuchus Eugubinus, cujus libri de perenni Philosophia solidæ pietatis, ac veræ Philosophiæ indices sunt, continentque medullam omnium antiquorum Philosophorum.

Aubertus Miræus vir multæ doctrinæ & eruditionis, & de Ecclesiasticis antiquitatibus optimè meritus.

Aurelius Olympius Nemesianus Poëta suavis, & venustus.

Aurelius Victor, summæ auctoritatis Historicus, qui scripta sua ex Suetonio, Eutropio, & aliis antiquioribus contexuit.

Auli Gellii, sive Agellii, ut aliis placet, Noctes Atticæ puræ latinitatis, ac multiplicis eruditionis.

Ausonius Magnus Burdegalensis laudabilis Poeta, sed styli durioris. Hunc Victor Giselinus *in Scholiis ad lib. 2. Prudentii contra Simmachum* falsò insimulat apostasiæ à Fide Christiana ad Ethnicismum. Constat autem ex Paulino Gentilem fuisse, & quæ de Christo inter ejus opera sunt, ei perperam tribuuntur.

Audoënius Rothomagen. Episcopus, vir sanctus, & doctus Scriptor vitæ S. Eligii Noviomensis.

Averroes Summus inter Arabes Philosophus implacabilis Avicennæ æmulus, & Aristotelis commentator, à veræ sapientiæ semita sæpè aberrans.

Avicenna Arabs Medicus, & Philosophus multi nominis ad Christianam Philosophiam proximè accedens. De hujus patria & nomine, & qualiter se mutum, ac surdum simulans à celeberrimo Medico scripta surripuerit, quæ postea suo nomine edidit, jucundam historiam, nescio qua fide, narrat G. Sionita è Monte Libano cap. 3. suæ Arabiæ. Vixit anno Christi 990.

B

Bacchii Isagoge artis Musicæ. Extat M. S. Romæ cum aliis antiquis Musicis in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Barberini.

Bacchiarii elegans & efficax Epistola ad Januarium de recipiendis lapsis.

Bandomia, sive Bandominia Sanctimonialis, quæ ad vitam S. Radegundis Reginæ librum addidit, quo complectitur prætermissa à Fortunato.

Bartholomæus Gavantus sacrorum Rituum cognitione celebris.

Bar-

Bartholomæi Cassanæi multæ lectionis viri Catalogus gloriæ mundi.

Baptista Platina vir doctus, sed in vitis Pontificum parum verax.

Baptista Vernacia Sanctimonialis magni spiritus, & à Deo edocta.

Basilius Magnus facundia & scientia maximus.

Basilius Seleuciæ Episcopus perspicacis ingenii, & ornatæ dictionis Orator, quem notat Photius nimium tropis abundare.

Basilii alterius Junioris Monachi Asceticæ vitæ descriptio edita à Jacobo Pontano.

Basilii Imperatoris ad Leonem F. Capita exhortatoria Christiana pietate plena.

Barnabas Brissonius I. C. & Criticus judicio, & eruditione insignis.

Beda Ven. Monachus omni disciplinarum genere excellens.

Benedicti Monachorum Patris Regula sermone luculenta, discretione præcipua.

Benedictus Pererius Sacrorum librorum accuratus Interpres.

Bernardus Abbas Clarævallis Doctor mellifluus, & Theodidactus, spiritualis doctrinæ Thesaurus.

Bernardus Abbas Fontis Calidi adversus Valdenses.

Bernardus Bauhusius, qui pia & acuta scripsit Epigrammata.

Berno Augiæ Abbas, mysteriorum Missæ explanator. Scribit ipsemet lib. 2. de Officio Missæ se interfuisse coronationi Henrici II. Imp. anno 1014. ex quo patet quo tempore vixerit, contra quam alii putarunt, qui annis ducentis antiquiorem faciunt.

Berengosius Abbas, vir multæ & facundæ scientiæ.

Bernardini Sacri Ticinensis Historia varia, curiosa, & multa continens scitu digna.

Berosus Chaldæus ab Annio Viterbiensi confictus.

Bessarion Cardinalis acerrimus, Platonis defensor.

Bionis Smyrnæi Idyllia, & carmina varia.

Bonaventura, vita & doctrina Seraphicus.

Boëtius Severinus Philosophus, Mathematicus Theologus, Rhetor item, ac Poëta acutus, locuples, & sublimis: multum licet repugnante Laurentio Valla, qui docet eum latinè loqui.

Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus, & Martyr, vir Apostolici spiritus.

Bonifacii Simonetæ Abbatis Cisterciensis opus eximium de Christianis persecutionibus, quod novo invento in sex libros Epistolarum divisit. Vir fuit multæ lectionis. Vixit anno 1490.

Breviaria diversorum Ordinum, & Ecclesiarum.

Brigittæ sanctissimæ fœminæ Revelationes, maturo Theologorum judicio approbatæ.

Bruno Astensis, Abbas Montis Cassini, & Episcopus Signiensis, sanctitate & doctrina insignis, cujus opera nuper edita sunt Venetiis.

Brunonis Cartusianorum Fundatoris commentaria pia, & docta in scripturam.

Brunonis Herbipolen. Episcopi, patruelis Conradi II. Imperatoris Commentaria item in scripturam.

Burchardus, sive Brocbardus Episcopus Vormacien. sacrorum Canonum collector.

C.

CAllistrati Græci expositio statuarum; quem solum librum habemus ex multis, quos hujus nominis varii Scriptores ediderunt.

Collimachus Cyrenæus Hymnographus, & apud Græcos Elegiæ Princeps. Carmen ejus de coma Berenicis Latinè reddidit Catullus. Ex eo colligimus eum vixisse usque ad Ptolomæum Evergetē.

Calfurnius Flaccus declamator disertissimus.

Calfulnius Siculus Poeta, generosæ venæ bucolicus, tempore Cari Imperatoris.

Carolus Sigonius Mutinensis, vir multæ & excellentis doctrinæ, atque prudentiæ.

Cassiodorus Senator, & Regi Theodorico ab Epistolis, postea Monachus, vir gravis & solidè doctus, cujus sacræ & profanæ lucubrationes plenæ sunt jucunditatis & gratiæ.

Catharina Bononiensis mysticæ Theologiæ alumna præclarissima.

Catharina Senensis, cujus Dialogi, & Epistolæ mirabilem sapientiam pro vitæ institutione continent.

Cajus Jul. Cæsar in Commentariis purus, tersus, sine fuco, quem Quintilianus eodem animo scripsisse ait, quo pugnavit.

Cæsarii Arelatensis Homiliæ suaves & devotæ.

Cæsarius scriptor Dialogorum de fide Catholica, frater Gregorii Nazianzeni, ut ait Photius, & alii post eum; tametsi id neget Jacobus Basilius, *in orat.* 10. *Nazianz.*

Cæsarius Heisterbacensis Ordinis Cisterciensis, in Historiis memorabilibus pius, verax, & simplex.

Cæsaris Baronii Cardinalis Annales Ecclesiastici, opus ingens, & Ecclesiæ necessarium.

Cebetis Thebani discipuli Socratis Tabula, qua vitæ humanæ rectè instituendæ præcepta continentur.

Censorinus luculentus & curiosus auctor, cujus libellum de die natali laudant Sidonius Apollinaris, & Aurelius Cassiodorus.

Chalcidii in Timæum Platonis argutissima Commentaria, nisi quod dimidiam tantum partem explanat. Christianus fuit & Diaconus Ecclesiæ Carthaginensis, & hæc Commentaria Osio Cordubensi dedicavit. Extat ad hunc Chalcidium Fulgentii Planciadis liber de prisco sermone. Cæsar Vaninus in suo divinæ Providentiæ Amphitheatro Chalcidium perperam vocat, & circumforaneum blateronem admodum indignè.

Christianus Druthmarus Monachus Corbejensis trium Linguarum peritus, Evangelii secundum Matthæum doctus Commentator, sed incultæ dictionis.

Christophorus Clavius Bambergensis, recentiorum Mathematicorum Princeps.

Christophorus Marcellus Venetus, scripsit de Anima universalis traditionis spissum volumen, quo tractatus absolutissimus continetur de Anima vegetativa, sensitiva, & rationali ad mentem Aristotelis & Platonis, stylo tamen confuso & obscuro.

Christophorus Varsenicius, Canonicus Cracoviensis, vir nobilitate, doctrina, rebusque gestis pro Catholica fide eximius.

Chromatius Aquilejensis Episcopus SS. Hieronymi & Ambrosiii testimonio celebris

Chrysippus Presbyter Hierosolymitanus, cujus extat elegans sermo de B. Virgine.

Chrysostomus Henriquez, diligens Compilator Menologii Cisterciensis, in quo tamen quædam sunt sphalmata circa Historiam, & Chronotaxim.

Claudianus Latinorum Poëtarum gloriosissimus, & si Græcis compareretur soli Homero secundus. Non tamen Christianus fuit, ut quidam putant; nam Augustinus, *lib. 5. de Civit. c. 26.* dicit eum à Christi nomine alienum fuisse: & Paulus Orosius, *lib. 7. Histor. c. 35.* eundem vocat eximium Poëtam, sed paganum pervicacissimum. Versus autem de Christo, qui ei tribuuntur, sunt Claudiani Mametri Viennensis Presbyteri, sive Damasi Papæ, ut aliis placet.

Claudii Marii Victoris Massiliensis, Commentariorum in Genesim libri tres versu heroico eleganti. Fuisse autem secularis literaturæ quam sacrarum literarum peritiorem, judicium est Gennadii Massiliensis.

Claudius Espencæus insignis Theologus Parisiensis, sed in quibusdam cautè legendus.

Claudius Salmasius Ecclesiæ Romanæ hostis, vir loquax, & veterum Auctorum Compilator.

Claudius Minoes vir multæ lectionis & eruditionis.

Claudius Seissellus ex Episcopo Massiliensi Taurinensis Archiepiscopus, scientia, eloquentia, & pietate insignis.

Clemens Alexandrinus penu scientiæ, priscorumque sapientum medullam continens.

Clemens Romanus Martyr, in cujus operibus utilia multa sunt, multa item apocrypha, & quæ tanto viro perperam adscripta censentur.

Clemens Galanus Clericus Regularis, vir de Armena Ecclesia optime meritus, qui de ejus cum Romana conciliatione luculentum opus edidit Latino, & Armeno idiomate.

Cledonius Romanus Senator, cujus est expositio in Donati Grammaticam.

Constantius Presbyter de vita Sancti Germani.

Con-

Constantinus Cajetanus Abbas, vir eruditus, sed cùm voluerit inimicitiis clarescere, multorum in se odia concitavit.

Constantino Imperatori cognomento Pogognato tributa Geoponica, sive de re rustica liber, quem collegit ex variis Auctoribus Dionysius Uticensis, vel secundùm alios Cassianus Bassus, ut ait Vossius, *cap. postremo libri primi de Historicis Græcis.*

Constantinus Harmenopulus dignitate, & literatura illustris.

Consalvus Durantus Episcopus, qui revelationes S. Brigittæ notis illustravit.

Columbanus Abbas notæ sapientiæ & sanctitatis magister.

Cornelius Gallus Forojuliensis, mellitissimus Poëta. Sed Maximiani esse quæ vulgò ei tribuuntur, nihilque Galli ad nos pervenisse Critici accuratiores sentiunt.

Cornelius Tacitus, vir liberi judicii & styli, prudens & acutus; sed impius quandoque, & detestandus.

Cornelius Celsus Medicus; at in illo styli facillitas, brevitas, numerus, non Medicina spectanda est. Vixit sub Tiberio.

Cornelius Jansenius, senior sacrarum Litterarum accuratus Interpres.

Cornelius à Lapide pius item & doctus Scripturarum explanator.

Coluthus Thebanus Lycopolita Poëta præclarus de raptu Helenæ. Claruit tempore Anastasii Imp.

Columella utilis, eloquens, & politus Auctor, qui de re rustica minimè rusticè scripsit tempore Claudii Imperatoris.

Corippus Africanus Grammaticus, & Poëta sub Justino juniore Augusto, cujus laudes cecinit carmine heroico.

Cosmæ Hierosolymitani Hymni sacri & elegantes. Fuit Episcopus in urbe Majuma Constantino Copronymo imperante.

Concilia generalia, & Provincialia.

Curius Fortunatianus, cujus sunt libri tres Rhetoricæ Scholicæ, quibus hanc artem optimè expressit.

Cydonii oratio de contemnenda morte. Est autem hic Demetrius ille Cydonius Thessalonicensis, vir multæ doctrinæ & pietatis, qui multa opera D. Thomæ Aquinatis in Græcum transtulit, & adversus Schisma Græcorum plura scripsit.

Cyprianus Martyr floridus, suavis, doctus, & efficax ad persuadendum Tertullianum in quibusdam opusculis imitatus est, sed stylo clariori, & elegantiori.

Cyrillus Alexandrinus pietate, eloquentia, & acumine insignis.

Cyrillus Hierosolymitanus, cujus Catecheses Apostolicam redolent scriptionem.

D.

DAcio Episcopo Mediolanensi falsò adscriptum Chronicon ut censent viri docti.

David à Mauden, rerum moralium peritissimus.

David Origanus, cujus Astronomicæ Ephemerides valdè eruditæ sunt, in nonnullis tamen locis expurgandæ.

Demetrio Phaleræo, tributus liber de elocutione Rhetoricis necessarius, qui esse creditur alterius Demetrii Rhetorici Alexandrini, ut docet Vossius, *lib. 6. institutionum oratoriarum, c. 2. sect. 2.*

Diadochi Photicensis Episcopi capita centum de perfectione docta & sublimia.

Dio Coccejus, Romanæ Historiæ scriptor elegans: sed qui morum, vel judicii pravitate insignes viros insectatur Ciceronem, Senecam, & alios. Grandi sermone & tumido utitur, ut notat Photius.

Dio Prusæus ob auream facundiam dictus Chrysostomus, orator Clarissimus, vehementia, ubertate, & varietate præstans.

Diodorus Siculus, Historicus celeberrimus, quem Plinius ait primum è Græcis esse, qui desierit nugari. Veræ tamen Historiæ fabularem initio admiscuit, & ex quadraginta libris, quos scripsit, quindecim soli supersunt. Vixit sub Augusto.

Diogenes Laërtius sedulus indagator antiquitatis, ex cujus libro de vitis Philosophorum multum proficere possunt studiosi. Sunt qui dicant eum plus studii in legendo, quam diligentiæ in scribendo adhibuisse. Floruit circa tempora Antonii Pii.

Diomedes Grammaticus multæ peritiæ in arte sua.

Dionysius Areopagita, dictus Teosophus, ut ait Hilduinus in Areopagiticis, vertex Theologorum.

Dionysius Carthusianus, doctor extaticus, pius, sapiens, & numero operum quæ scripsit, vix ulli post Augustinum postponendus.

Dionysius Halycarnassæus studiosissimus antiquitatis, utilis, & veracissimus Historicus, nobilis item Rhetor, & subtilis Criticus. Vixit sub Augusto; Librosque xx. scripsit, sed xj. soli supersunt.

Dionysius Alexandrinus sanctitate & doctrina eximius, cujus sæpè cum laude Veteres Patres, mentionem faciunt Hieronymus, Athanasius, itemque Eusebius, & alii.

Dionysius Longinus Cassius mordax Criticus, & Rhetor præstantissimus, atque egregius Philosophus, Magister Porphyrii, quem Ennapius in vita Porphyrii, & ipse Porphyrius in vita Plotini valdè commendant.

Dionysius Petavius luculentus, & doctissimus Scriptor, humana & divina literatura insignis.

Dionysii Thracis Tirei Alexandrini discipuli Aristarchi docti, & antiqui Grammatici diæreses. Hunc laudant Clemens Alex. lib. 5. Strom. Plutarchus in vita Homeri, Suidas, Sextus Empyricus lib. 1. adv. Mathem. c. 3. & alii. Pleraque ejus opera extant M. S. in Bibliotheca Vaticana.

Diophantus Alexandrinus insignis Arithmeticus, & præcipuus Algebræ Scriptor, ejusque inven-

tor. Vixit ſub Antonino, eique rectius Algebræ inventio tribuitur, quàm Gebro Arabi, ut quidam putant.

Dioſcorides Anazarbenſis, Medicus celeberrimus, quem ſecuti ſunt, & tranſcripſerunt ferè omnes, qui de ſimplicibus medicamentis tractant.

Dorothei Archimandritæ doctrinæ, ſive ſermones Monaſticæ diſciplinæ praxim edocentes.

Dorotheus Tyrius creditus auctor Synopſis de vita, & morte Prophetarum, quo in libro multa ſunt tanto viro indigna. Sunt qui putant eſſe cujuſdam Dorothei Abbatis Romani.

Dracontius Poeta Chriſtianus non ignobilis de opere ſex dierum.

Drogo Monachus, & Epiſcopus Oſtienſis, pius, dulcis, & facundus.

Dungalus Monachus adverſus Claudium Taurinen. Epiſcopum Iconoclaſtam.

E.

Ebrardi Betunienſis liber Antihæreſeos, quo Valdenſium ſectam egregiè, & diffusè confutat.

Echberti Monachi in Sconaugia ſermones adverſus Catharos: itemque deprecatio ad Beatam Virginem inter opera D. Bernardi.

Eccleſiæ Lugdunenſis liber de tribus Epiſtolis, quo quemdam Monachum ſubtiliſſimè defendit, Gotteſchalcum ſcilicet hæreticum, cujus hiſtoriam Lud. Gellotius ſcripſit, ubi multa de hoc libro, ejuſque Auctore.

Edmundus ex Monacho Ciſtercien. Archiepiſcopus Cantuarien. vir magnæ ſanctitatis, ſed ſimpliciſſimi eloquii.

Eginhardus Caroli Magni Imper. gener, deinde Monachus, & vitæ ejus Scriptor elegans, & fidelis.

Elizabeth de Sconaugia libri tres Revelationum, in quibus quædam ſunt æquiori trutina examinanda.

Elias Cretenſis Nazianzeni Scholiaſtes.

Eliæ Monachi Græci Florilegium ſpirituale.

Eligii Noviomenſis Epiſcopi utiles ad populum, & ad clerum Homiliæ.

Emmanuel Bryennius Muſicus Græcus peritiſſimus, in quo multa ſunt, quæ item reperiuntur in Muſica Euclidis, & Ariſtidis Quintiliani. Sed cum hujus ætatem ignorem, neſcio quis plagium fecerit.

Emmanuel Malaxus Pellopenneſius auctor Turco. Græciæ, quam Martinus Cruſius Græcè & Latinè edidit.

Ennius primus inter Latinos Epicus Poëta, ingenio maximus, arte rudis, ut ait Ovidius.

Epiphanius Epiſcopus univerſæ antiquitatis Eccleſiaſticæ promptuarium, ſed qui in ſermone Atticæ elegantiæ nitorem neglexit.

Epiphanii Conſtantinopolitani Epiſtola ad Hormiſdam.

Ephræm Syri Diaconi opera ſpiritualem doctrinam, & cœleſtem pietatem redolentia.

Epicte-

Epictetus Stoicus veræ Philosophiæ incomparabilis Magister, quem S. Franciscus de Sales Episcopus Gebennen. *lib. 2. de Amore Dei cap.* 18. probabile existimat ad fidem conversum in fine. Expurgandus autem est ab erroribus Stoicismi.

Eradius Presbyter, cujus sunt quidam sermones inter opera D. Augustini.

Ericius Puteanus vir admodum doctus, & eruditus.

Ermengardus contra Valdensium Sectam.

Esaias Abbas Monasticarum virtutum optimus præceptor.

Etherius Episcopus Uxamensis adversus Elipandum Episcopum Toletanum.

Evagrius Ponticus, qui opuscula quædam Ascetica, & vitas quorundam Patrum scripsit: sed hic Pelagianæ hæresis semina jecit.

Evagrius Scholasticus Ecclesiasticæ Historiæ Scriptor, res potiùs profanas, quam sacras pertractans.

Euclides antiquus celeberrimus, & incomparabilis Mathematicus, quem Platoni coævum plerique faciunt, sed integro ferè sæculo posteriorem ostendit Vossius de scientiis Mathematicis cap. 15.

Eucherius Lugdunensis Episcopus, quem Senecam Christianum vocant, scripsit multa: sed Commentaria in Genesim, & in libros Regum ei falsò tributa videntur, quia in his Gregorium Magnum citat, qui centum, & amplius annis post eum vixit.

Eudoxi optimi Astrologi Phænomena. Platoni æqualis fuit, ejusque vitam scripsit Laertius.

Eugippus Abbas Scriptor vitæ S. Severini Noricorum Apostoli.

Eulogii Cordubensis martyrio, & scriptis eximii Memoriale Sanctorum.

Eumenii Rhetoris elegantissima oratio pro Scholis instaurandis.

Eunapii Sardiani opus elegans, & venustum de vitis Philosophorum, & Sophistarum, in quo passim ostendit, quàm fuerit Christianis infensus.

Euripides Summus Tragicorum, quem Scenicum Philosophum vocant Sextus Empyricus, & Clemens Alexandrinus.

Eusebio Emiseno falsò tributæ Homiliæ, quarum pleræque sunt Eucherii Lugdunensis, aliæ etiam Fausti Regiensis, aliæ Cæsarii Arelatensis. Porrò Eusebium patria Phœnicem, Emesæ urbis ad Libanum Episcopum, Arianum fuisse testatur Theodoretus Dialogo 3. adv. Hæreticos, qui impatibilis inscribitur.

Eusebius Pamphili Episcopus Cæsariensis omnium antiquorum Philosophorum doctrinis excultus, atque insignis Historicus, & laude dignus; si Ariana hæresi non fuisset infectus.

Eusthatii Martyris Episcopi Antiocheni egregia Commentaria in Exæmeron.

Eusthatius Archiepiscopus Thessalonicensis Homeri Interpres doctissimus, acutissimus, religiosissimus.

Eutro-

Eutropius Historicus nec diligens, nec elegans, quem putarunt nonnulli fuisse Christianum, & discipulum S. Augustini; sed repugnant tempora, nam hic sub Juliano Apostata in Perside militavit, ut observat Vossius *lib. 2. de Histor. Latinis.*

Euthymius Zigabonus, cujus sunt elegantes, eruditi, & pressi Commentarii in scripturam. Scripsit etiam Panopliam adversus Hæreses jussu Alexii Comneni Imperatoris. Sed ex ejus tractatu contra Latinos, cujus meminit Leo Allatius lib. 2. de consensu Ecclesiæ Occid. & Orient. cap. 10. n. 5. constat eum schismaticum fuisse.

Eutychianus de pœnitentia Theophili, qui Deum, & B. Virginem scripto negaverat, *apud Surium die 4. Februarii.*

Exordium Ordinis Cisterciensis, incerti Auctoris.

F.

Facundus Episcopus Hermanienfis in Africa, vir sui nominis, cujus libri pro defensione trium Capitulorum Concilii Calcedonensis, licet malæ faveant causæ, plura tamen bona continent, & lectu digna.

Fabii Paulini Utinensis libri vii. de septenario recondita Philosophia, & omni eruditione referti.

Faustus Episcopus Regiensis in Gallia, quem Regiensis Ecclesia ut Sanctum colit *die 16. Ianuarii,* sed ejus doctrina damnata est, nam & Semipelagianorum antesignanus fuit, & nihil præter Deum esse incorporeum asseruit *Epist. 6. & 17.* satis prolixa, & insulsa disputatione. Confutat hunc errorem in libris de statu animæ Mamertus Claudianus.

Felix Ennodius Ticinensis sententiis abundans, eloquio intricatus.

Festus Pompejus Grammaticus eruditissimus, quo utiliorem lingua Latina non habet.

Ferrandus Diaconus Carthaginensis, vir excellentis doctrinæ, quem auctiorem edidit, & notis illustravit Franciscus Chiffletius è Soc. Jesu.

Flavius Vopiscus diligens, sed tenuis Historicus.

Flori cognomento Magistri Ord. S. Benedicti expositio Missæ. An hic Florus sit ille Lugdunen. Ecclesiæ Diaconus, cujus celebris memoria est apud Sirmundum in notis ad Avitum pag. 60. apud Petavium to. 1. Theolog. lib. 9. cap. ult. & apud Cellotium sæpè in Hist. Gothescalci, viderint Critici accuratiores.

Franchinus Gaffurius Laudensis Musicus excellens, & eruditus.

Franco Abbas Affligeniensis, cujus est luculentum opus de gratia Dei.

Francisci Alvarez Æthiopica legatio multa continens curiosa.

Franciscus Georgius Venetus ingeniosus auctor, sed Cabalistis nimium addictus.

Francisci Luisini Utinensis critici exquisiti Parergon libri tres.

Francisci

Francisci Perucii Pompæ funebres Italicè descriptæ.

Franciscus Petrarcha, Poeta, Orator, & Philosophus multi nominis, qui, ut ait Jovius, sepultas literas è Gothicis tumulis excitavit.

Franciscus Ribera in sacris literis explanandis disertissimus.

Franciscus Sacchinus Societatis Jesu, post Nicolaum Orlandinum Historiographus accuratissimus.

Franciscus Suarez primæ notæ Theologus.

Franciscus Salesius Episcopus Gebennen. cœlesti Sapientia, & Apostolico spiritu plenus.

Franciscus Turrianus rerum Ecclesiasticarum peritissimus.

Freculfus Monachus, deinde Episcopus Lexoviensis, celebris Historicus.

Frontinus prænominatus Sext. Julius, cujus est præclarum opus stratagematicon.

Fulbertus Carnotensis, scientia, sanctitate & zelo Ecclesiasticæ disciplinæ insignis.

Fulgentius Ruspensis Episcopus stylo clarus, doctrina profundus.

Fulgentii Planciadis Grammatici Mythologiarum libri tres, utiles quidem, sed dictionis admodum tumidæ, & verbis abstrusis, atque poeticis abundantes. Hoc opus editum olim fuit sub nomine Fulgentii Episcopi Carthaginensis. Bollandus *die 14. Ianuarii* censet esse S. Fulgentii Episcopi Astigitani in Hispania, Fratris SS. Leandri, & Isidori, qui primò fuit Episcopus Carthagenæ, unde fortassis factum est, ut Fulgentio Carthaginen. tribueretur. Sed hæc est conjectura Bivarii in Comment. ad Chronicon suppositi-tium M. Maximi, nam Auctor Mythologiarum est procul dubio Fulgentius Planciades Grammaticus Africanus.

G.

GAbrias Scriptor fabularum, quæ in antiquis Codicibus nomen præferunt Ignatii Diaconi. Hunc non Gabriam, sed Babriam vocat Suidas.

Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis rerum Ecclesiasticarum scientia omni ex parte ornatus.

Gabrielis Biel literalis, & mystica Canonis Missæ explicatio, quam tamen ipse in fine operis ingenuè fatetur se collegisse ex Magistri Eggingi de Brunsvick lectura, paucis additis & immutatis.

Gabrielis Palæoti Cardinalis laudatissimus liber de sacris, & profanis Imaginibus.

Galenus Pergamenus Medicus, & Philosophus magni nominis, in cujus scriptis intempestivas digressiones, & longas periodos damnat Photius. Erravit etiam in natura animæ rationalis explicanda. Nemo tamen plura scripsit ac majori doctrina; quare Antiqui eum æquare Aristoteli, & ipsi etiam Platoni non dubitarunt, ut indicant Alex. Aphrodisien. in lib. 8. Topic. non procul a prin-

à principio, & Eusebius circa finem lib. 5. Eccles. Historiæ. Vixit sub Antonino Philosopho, & Commodo Filio.

Gaspar Barthius Criticus, & Philologus multæ eruditionis.

Gaudentius Episcopus Brixiensis, pietate & sapientia illustris.

Gemini Rhodii, qui vivebat Ciceronis ætate, elementa Astronomica.

Gilbertus Genebrardus Archiepiscopus Aquensis sacrarum literarum, & linguarum peritia eminentissimus. Fuit Monachus S. Benedicti, cumque Archiepiscopatum à Gregorio XIII. adeptus esset eorum intercessione, qui à Rege desciverant, eo postea rerum potito, habita dignitate frui non potuit.

Gennadius Massiliensis, cujus est opus de Ecclesiasticis dogmatibus tributum Augustino.

Gennadius Scholarius Patriarcha Constantinopolit. lingua nitidus, & ingenio acer, qui scripsit adversus Græcos pro Synodo Florentina. Alius fuit eodem tempore Gennadius Scholarius Monachus ejusdem Synodi perpetuus hostis.

Georgius Buchananus Scotus nobilis Poeta, sed infamis Apostata, & hæreticus impiissimus.

Georgius Cedrenus Monachus Græcus, in cujus Historia si quid boni reperitur, ab aliis compilatum est.

Georgius Codinus Curopalates Scriptor exactissimus de officiis Ecclesiæ, & aulæ Constantinopolitanæ.

Georgii Nicomediensis Metropolitæ orationes, in quibus summa pietas, & eloquentia nitet.

Georgius Pisides Diaconus, & Cartophylax Ecclesiæ Constantinopolitanæ, haud ignobilis Poëta.

Geraldus Belga Monachus Benedictinus, cujus devotissima & ferventissima opuscula edidit vir doctissimus ejusdem Ordinis Professor Gabriel Bucelinus.

Germani Patriarchæ Constantinopolitani Theoria rerum Ecclesiasticarum, & sermones elegantissimi. Cum verò plures ejus nominis ejusdem Sedis Episcopi fuerint, incertum est an uni, & cui tribuenda sint hæc scripta.

Gertrudæ sanctissimæ Abbatissæ vita, sive Insinuationes Divinæ pietatis.

Gilibertus Abbas Suuinshetensis in Anglia Ordinis Cistercien. post D. Bernardum, eodem ferè spiritu Canticorum explanator.

Girardi Rufi Commentaria in Arithmeticam Boëthii Pythagoricis, & Platonicis subtilitatibus illustria, sed cautè legenda: Auctor enim, cum esset Episcopus Oleronensis in Bearnia, hæresim in ea Provincia propagavit.

Gofridus Abbas Vindocinensis, & Cardinalis, vir florentissimæ pietatis, & doctrinæ: Ex cujus Epistolis ea expurgenda, quæ est ad Robertum de Arbrissello in sancti viri dedecus conficta à Roscelino damnato in Concilio Suessionensi anno 1140.

Gorgiæ

Gorgiæ Leontini Rhetoris omniscii, sed numerorum nimium studiosi, oratio de Laudibus Helenæ.

Gregorius Nazianzenus dictus Theologus, humanæ, & divinæ sapientiæ thesaurus.

Gregorius Neocæsariensis dictus Thaumaturgus, scriptis & miraculis admirandus.

Gregorius Nyssenus vir eloquentissimus, & omni doctrina refertus, frater Basilii Magni.

Gregorius Magnus Papa morum instructor præcipuus, & omnium virtutum Magister.

Gregorius Turonensis fidelis Historicus, sed simplicioris eloquii.

Gregentii Archiepiscopi Tephrensis in Regno Homeritarum, qui olim Sabæi, disputatio doctissima adversus Hebræos.

Guerricus Abbas Igniacensis Ordinis Cistercien. suavis, pius, & abundans cœlesti doctrina.

Guido Aretinus Monachus Ecclesiasticæ musicæ decus, & faciliotis methodi canendi inventor.

Guigo majoris Carthusiæ Prior, vir probatissimæ vitæ, & scientiæ, cujus est tractatus Augustino, & Bernardo tributus sub titulo Scalæ Paradisi, sive de modo orandi.

Guilbertus Tornacensis, doctus & pius Theologus Ordin. Minorum.

Gulielmus Abbas S. Theodorici Auctor Tractatuum ad fratres de Monte Dei, & de amore Dei inter opera D. Bernardi.

Gulielmus Baldesanus Theologus Taurinen. scripsit Historiam Ecclesiæ Occidentalis, quæ extat M. S. in Bibliotheca Serenissimi Sabaudiæ Ducis

Gulielmus Budæus Græca, & Latina eruditione, legumque scientia instructissimus, qui tamen lectori sæpè molestus est variis & perpetuis digressionibus.

Gulielmi Canteri viri multarum literarum, ac summi judicii novæ Lectiones.

Gulielmus Durandus dictus Speculator, præter speculum juris scripsit Rationale divinorum Officiorum omnibus Ecclesiasticis necessarium.

Gulielmus Eisengrenius, qui adversus Hæreticos voce & scriptis strenuè decertavit.

Gulielmus Parisiensis Episcopus, patria Arvernus, in Scripturis divinis, & doctrina morali copiosè eruditus.

Gulielmus Postellus Auctor damnatus, nugator superstitiosissimus, qui capacissimum ingenium, variaque doctrina instructum nugis suis, ac somniis multum fœdavit. Nicol. Orlandinus initio libri quinti Histor. Soc. Jesu à Tyrocinio Societatis à S. Ignatio amandatum scribit, quod spiritu erroris inflatum deprehendisset. Catholicus tamen Parisiis ætate decrepita obiisse dicitur.

H.

HArtmannus Monachus Poeta pius, & simplex.

Haymo Monachus, & postea Episcopus Halberstaten. in explicandis scripturis facilis, & accuratus.

Hebediesu Metropolita Sobensis, cujus tractatum de Scriptoribus Chaldæis edidit Abraham Ecchellensis, & notis eruditissimis illustravit.

Henricus de Knyghton Canonicus Leycestrensis de eventibus Angliæ, inter x. Rer. Anglicarum Scriptores editos à Seldeno.

Henricus Cardinalis Ostien. Juris Pontificii consultissimus. Primus omnium summam scripsisse creditur multa eruditione Canonica plenam.

Henrici Glareani Helvetii Musici eruditissimi Dodecachordon.

Henricus Harphius mysticæ Theologiæ Magister doctus, methodicus, singularis.

Henricus Spondanus Episcopus Appamiarum Baronii Epitomastes, & continuator, qui etiam librum de sacris Cœmeterjis edidit omnigena eruditione refertum.

Henricus Auctor mysticæ Theologiæ, quæ incipit *Viæ Sion lugent*, & D. Bonaventuræ tribuitur. A quibusdam de Palma, ab aliis de Balma cognominatur. Fuit Confessarius B. Coletæ, & vir magnæ perfectionis, teste Wadingo Annalium to. 4. anno 1380. num. 25.

Heliodori patria Phœnicis, Tricæ in Thessalia Episcopi Historia Æthiopica suavissima, castissima, & sine exemplo artificiosa. Hunc tanquam Principem sequuti sunt, qui fictas Historias ediderunt, sed ut ejus artificium non sunt assequuti; ita nec modestiam sequuti sunt, non sine morum, & honestatis irreparabili detrimento.

Heraclidis (non Pontici, qui fuit discipulus Aristotelis, sed alterius Recentioris, citantur enim in hoc libro posterioris ævi Auctores) doctissimæ Allegoriæ in Homerum.

Hermannus Contractus ex illustri Veringensium Comitum sanguine, pietate, & scientia illustrissimus; sed Chronicon ejus penè ad verbum ex Beda exscriptum est.

Hermetis Pastor, liber ab antiquis Patribus laudatus, & à S. Irenæo nomine scripturæ citatus, quamvis nunquam in Canone fuerit. Qui verò nunc extat, corruptus ab Hæreticis censetur, & tanquam Apocryphus rejicitur.

Herodianus Historicus elegans, perspicuus, copiosus, veritati ubique studens, nisi in Alexandro, & Maximino, ut Angelus Politianus, & veteres etiam Scriptores observarunt.

Herodotus Pater Historiæ, dulcis, candidus, fusus, sed quandoque fabulosus. Athenæus vocat eum maximè

maxmè admirandum, & mellifluum. Hic est antiquissimus Historicorum, quos habemus, nam quæ circumferuntur Historiæ de bello Trojano, sub nomine Daretis Phrygii, & Dyctis Cretensis fictitiæ sunt, & antiquis illis falsò attributæ,

Heribertus Roseuvidus, cujus multa eruditio, & vividum ingenium tum in aliis libris elucet, tum præcipuè in vitis Patrum, quas collegit, & illustravit.

Hervæus Dolensis in Biturigibus Monachus, qui vixit circa annum 1130. Auctor Commentariorum in Paulum, quæ S. Anselmo Cantuarien. tribuuntur. Hujus vita describitur Tomo 2 Spicilegii veterum Scriptorum, quos in lucem profert V. Cl. Lucas Dacherius Benedictinus, Epist. 58. Bellarminus & alii hæc Commentaria falsò adscribunt Hervæo Natali Magistro Generali Ordinis Prædicatorum, sed errorem detexit vero Auctore invento Philippus Labbe vir eruditissimus, & de libris ac literis optimè meritus.

Hesiodus Poëta perelegantis ingenii, & mollissima dulcedine carminum memorabilis. Quidam Homero juniorem, alii antiquiorem faciunt, sed plurium opinio est æqualem fuisse

Hesychii Presbyteri Centuriæ de temperantia & virtute, stylo non admodum claro.

Hesychii (alteriusne an ejusdem nescio) Presbyteri Hierosolymitani, quem Isychium vocant Commentaria in Leviticum. Hic ejus Ecclesiæ Presbyter, non autem Patriarcha fuit, ut constat ex Photio, & ex Rabano *Proëmio in Leviticum*, quibus consentiunt antiquæ inscriptiones in Codicibus M. SS. Addit in hanc rem alias conjecturas, Joan. Bollandus *in cap. 6. vitæ Euthymii Abbatis die 20. Ianuarii.*

Hieremiæ Drexelii varia opuscula spiritualia lectu dignissima.

Hierocles Philosophi in aurea Pythagoræ carmina valdè utiles ad benè vivendum Commentarii.

Hieronymus Stridoniensis vir omnium virtutum, divina, & humana eruditione orbi notissimus

Hieronymus Cardanus vir doctus, & magni ingenii, sed impius, ut constat ex ejus libris, præsertim ex eo, quem scripsit de utilitate capienda ex adversis, in quo sceleratos suos mores graphicè expressit.

Hieronymus Emser Suevus vir doctus, & Fidei Catholicæ tenacissimus, qui adversus Lutherum strenuè decertavit. Sed in vita S. Bennonis, quam scripsit, vellem eum abstinuisse ab ethnica locutione, nam B. Virginem magnam Deam, sanctos Deos, Clericorum collegium psallentium Sectam vocat, & alias hujusmodi phrases habet viro Catholico prorsus indignas,

Hieronymi Magii solertissimi Critici Miscellanea. Fuit hic capta

Cypro in Asiam adductus, & quod mirum est, servus hominis Turcæ libros composuit.

Hieronymi Mercurialis variæ lectiones, atque eruditum opus de re gymnastica.

Hieronymus Platus, cujus libri de bono status Religiosi singularem ejus doctrinam, & styli elegantiam valdè commendant.

Hieronymus Osorius vir eloquio suavis; ingenio, doctrina, & pietate præstantissimus.

Hieronymi Rubei Scriptoris diligentissimi Historiæ Ravennates.

Hilarius Pictaviensis Episcopus doctrina, & stylo gravissimus, sed difficilis, & obscurus.

Hilarius Diaconus, cujus sunt Commentaria in Paulum, quæ Ambrosio tribuuntur. Hujus meminit Augustinus *lib. 4. contra duas Epistolas Pelagianorum c. 4.* citatque locum ex his Comment. *in cap. 5. ad Romanos.* Hieronymus autem *in Dialogo adversus Luciferianos* vocat eum Orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum.

Hildegardis celeberrimæ Sanctimonialis opera varia, divino spiritu exarata.

Hildebertus Cenomanen. Episcopus postea Archiep. Turonen. cujus Epistolæ dulcissimæ, & venustissimæ sunt.

Hildefonsus Archiepiscopus Toletanus B. Virginis laudator devotissimus, ac ejus intemeratæ Virginitatis defensor eximius.

Hilduinus Abbas S. Dionysii Parisien. qui Historiam Areopagiticam, seu vitam S. Dionysii scripsit, petente Ludovico Imp.

Hincmarus Remensis Episcopus doctus, sed dubiæ famæ, dubio vitiorum, ac virtutum temperamento.

Hipparchi Bithyni veteris Astronomi, quem Plinius *lib. 2. c. 26.* nunquam satis laudatum dicit, expositio in Arati Phænomena.

Hippocrates Cous Summus Philosophus, & totius Medicinæ parens. Natus est anno 1. Olymp. 80.

Horatius Venusinus Lyricorum Phænix, satyricus mordacissimus.

Honorii Augustodunensis Gemma animæ, sive explicatio divinorum officiorum.

Homerus Fons ingeniorum, Princeps Poëtarum.

Horus Apollo Niliacus antiquus Scriptor Hieroglyphicorum.

Hugo à S. Victore, humanis & divinis literis apprimè excultus, doctrinæ D. Augustini æmulator, vocatus ob id lingua Augustini.

Hugo Eterianus Græcè, & Latinè doctus, sed pro sæculi vitio non multum elegans.

Hugo Folietensis Monachus, Auctor librorum de Claustro animæ inter opera Hugonis Victorini.

Hugo Menardus Monachus, sacra & Monastica eruditione, omnique literarum gloria illustris.

Humbertus Cardinalis Sylvæ Candidæ Episcopus, Latinorum ritum

ritum adversus Græcos propugnator, nimius tamen, & minutior quam par esset.

Humberti Magistri Ord. Prædicatorum pium, & utile opusculum de Religiosorum eruditione.

Hyginus prænominatus C. Julius Augusti libertus nobilis Antiquarius, & fabulator.

Hyginus alter, sive Hygenus inter Auctores Gromaticos editus à Nic. Rigaltio, qui vixit Trajani ætate, ut ipsemet testatur in suo elegantissimo libello.

Hyppolitus Marraccius Lucensis, vir eruditus, & multæ pietatis erga B. Virginem.

Hyppolitus Portuensis Episcopus, & Martyr, Scriptor disertissimus & Apostolici spiritus.

I

JAcobi Alvarez pium, prolixum, & sacris documentis plenissimum opus de vita spirituali.

Jacobus Boulduc Capuccinus, vir judicio, inventione, & doctrina egregius, ut constat ex ejus libris de Ecclesia ante, & post legem, & de oggio Christiano.

Jacobus Bozius Ecclesiastica eruditione clarus, crucis Encomiastes.

Jacobi Fabri Stapulensis, viri docti elementa musicalia: sed hic in fine defecit ad Calvinistas

Jacobus Gretzerus malleus Hereticorum, cujus libri de Cruce omni laude dignissimi sunt.

Jacobus Gualterus Chronographus diligens, & hæresum profligator

Jacobi Gutherii de jure manium, sive de prisco funere libri tres valdè eruditi.

Jacobi Pamelii Liturgica, & notæ doctissimæ in Tertullianum, & Cyprianum.

Jacobi Philippi Foresti Bergomatis egregium opus, quod prænotavit supplementum Chronicorum, in quo tamen nihil aliis indictum dicit.

Jacobus de Valentia Episcopus Christopolitanus Psalmorum, & Canticorum Commentator.

Jacobus de Vitriaco Episcopus Aconensis, & Cardinalis, celebris Historicus, & fervens divini verbi Declamator.

Ignatius Martyr dictus Theophorus, vir Apostolicus. Quæ ejus Epistolæ veræ sint, quæ suppositiæ, optimè Bolland. in Prologom. ad ejus vitam.

Jamblicus nobilis Platonicus, qui de mysteriis Ægyptiorum, & de vita Pythagoræ libros scripsit, & protrepticas ad Philosophiam orationes: sed in vita Pythagoræ multa surripuit ex ea, quam scripserat Porphyrius ejus Præceptor. De vita Pythagoræ libros vij composuit, quorum quatuor duntaxat ad nos pervenerunt: duo priores editi sunt, duo posteriores habentur M. S. in Bibliotheca Vaticana.

Janus Durantius Casellius Criticus insignis.

Idiota pius Scriptor, cujus nomen

men nuper repertum est Raimundus Jordanus.

Innocentius Papa iij. stylo tenuis, doctrina sublimis.

Joachimus Abbas Ordi. Cistercien. vir Prophetici spiritus, & scientiæ non vulgaris.

Joannes Andreas Bononiensis I. C. doctissimus.

Joannes Antonius Flaminius de vita sancti Petri Damiani.

Joannes Antonius Valtrinus, cujus est eruditum opus de re militari.

Joannes de Anania, vulgò Archidiaconus, juris Pontificii celebris Interpres.

Joannes Azorius morali litteratura instructissimus.

Joannes Baptista Donius Florentinus, qui de Musica, modisque musicis antiquis, & novis doctissimè scripsit, doctius scripturus, si Græca eruditione præditus fuisset.

Joannis Baptistæ Novati pium, & spissum opus de Eminentia Deiparæ.

Joannes Bollandus, cujus labor in colligendis actis Sanctorum Ecclesiæ Dei multum utilis est. Utinam vitam habeat tam prolixo operi parem.

Joannis Bonifacii Historia Virginalis de vita, & miraculis B. Virginis.

Joannis Beleth accurata explicatio divinorum officiorum.

Joannis Brodæi Critici multæ eruditionis Miscellanea.

Joannes Busæus Petri Blesensis Scholiastes.

Joannes Cassianus Monasticæ perfectionis perfectissimus Magister.

Joannes Cantacuzenus Eximperator Constantinopolitanus eximius Historicus, sed res suas nimium extollens.

Joannes Climacus, sive Scalasticus (non Scholasticus, ut quidam scribunt) sic dictus à Scala graduum perfectionis, quam luculenter descripsit gradibus triginta. Asserit tamen Matthæus Raderus in notis libri ad Pastorem Scholasticum dici debere ex Codicibus Græcis, cui consentit Philippus Labbe.

Joannes Chrysostomus vir notæ sanctitatis, & divinæ eloquentiæ theatrum.

Joannes Cochkierus Leodiensis prudens, & eruditus Politicus.

Joannes Curopalates Historicus Græcus, græco schismate infectus.

Joannes Damascenus in confessione Fidei clarus, in docendo, ac disserendo subtilis. De Historiis autem, quas scriptis suis inserit, quædam notarunt Baronius, & Bellarminus, aliique Theologi.

Joannes Diaconus Scriptor vitæ S. Gregorii Magni.

Joanni Episcopo Hierosolymorum adscriptus liber de Institutione Monachorum ab aliquo Carmelita confictus, ut censet Baronius *anno* 444.

Joannes Ecchius Suevus Catholicorum dogmatum adversus Lutherum strenuus defensor.

Joannes

Joannes Eusebius Nierembergius, vir pius & doctus, multitudine librorum quos scripsit omnibus notus.

Joannes Filesacus Theologus Parisiensis doctus, & eruditus.

Joannes Geometra Græcus elegans hymnographus.

Joannes Gerardus Vossius omni doctrinarum genere, atque omni eruditione mirabiliter excultus: utinam Orthodoxa fide imbutus fuisset.

Joannes Gerson Scholasticæ, moralis, & mysticæ Theologiæ professor eximius.

Joannes Goropius Becanus de Symbolica Theologia optimè meritus. De eo Scaliger ita censet, quod in suis libris nihil aliud ostenderit, quam sibi otium superfuisse, quo abuteretur ad levia ingenia oblectanda.

Joannes Justus Lanspergius veræ pietatis instructor exactissimus.

Joannes Keplerus, de quo jure dici potest, neminem in Mathematicis ævo suo subtiliorem fuisse: at dum Physica attingit, nemo profectò ineptior. Lib. 4. Harmonic. cap. 7. ait terram magnum animal esse; & lib. de motibus Martis dicit Solem esse magnum magnetem. Pertinax etiam fuit in asserendo motu terræ, atque his paradoxis magnam suæ doctrinæ labem inspersit.

Joannis Kuchmanni Lubecensis opus eruditum de solemnitatibus Romanorum funerum.

Joannis Lorini uberrima in scripturam Commentaria.

Joannes Mauburnus exercitiorum spiritualium Scriptor nulli secundus.

Joannes Michaël Constantiensis in spiritualibus exercitiis pius, sed prolixus.

Joannes Monachus de vita S. Petri Damiani.

Joannis Moschi Monachi cognomento Evirati Pratum spirituale de vitis SS. Patrum stylo rudiori, & humiliori, ut ait Photius. Tribuitur hoc opus à quibusdam Sophronio Episcopo Hierosolymitano, cui dicatum est.

Joannes Nyder, cujus præter Formicarium est Alphabetum divini Amoris inter opera Gersonis.

Joannes Picus Mirandulanus vir ingenii portentosi, & ad omne genus literaturæ idonei.

Joannes Pineda profundus, & eruditus Divinæ Scripturæ Interpres.

Joannes Presbyter Nicomedien. de Martyrio S. Basilei Episcopi Amaseæ.

Joannes Abbas Raythu eruditione divina copiosè instructus, Climaci Scholiastes.

Joannis Reuclini, seu Capnionis, damnatæ lectionis libri de Arte Cabalistica, & de verbo mirifico.

Joannes Rosinus in Romanis antiquitatibus veterum Scriptorum sedulus excerptor.

Joannes Rusbrochius Theolo-

gus mysticus, obscurus, Magni Areopagitæ æmulator.

Joannes Savaro, cujus notæ ad Sidonium, velut Cornucopiæ variarum rerum sunt.

Joannis Sapientis Cyparissiotæ expositio elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur, quo libro abdita continentur mysteria mysticæ, & symbolicæ Theologiæ.

Joannes Sarisberiensis Episcopus Carnotensis tempore Alexandri III. super ævi illius morem doctissimus, vir gravis etiam cum de nugis scribit.

Joannes de Sacro Bosco Anglus, cujus libellus de Sphœra primum tenet locum inter ejus generis Scriptores.

Joannis Schenckii observationum medicarum libri varii, & curiosi.

Joannes Stephanus Durantus de Ritibus Catholicæ Ecclesiæ.

Joannes Stobæus, cujus est præclarissimum, & valdè utile opus Sententiarum ab antiquissimis Scriptoribus excerptum.

Joannes Stoffler inus celebris Mathematicus de usu Astrolabii.

Joannes Taulerus Ord. Prædicatorũ Theologus mysticus profundus, & cœlesti sapientia singulariter imbutus.

Joannes Trithemius doctus, & pius Auctor, sed in Historia non satis accuratus.

Joannes à Turre Cremata Cardinal. Ord. Prædicatorum Theologus, & J. C. eximius.

Joannes Tzetzes Poëta Polyhistoricus, in Chiliadibus quas scripsit sæpè stolidus, & futilis.

Joannes Xiphilinus Monachus, & postea Patriarcha Constantinopolit. Dionis Cassii abbreviator.

Jodoci Clichtovæi sacrarum literarum scientissimi Elucidatorium Ecclesiasticum.

Jodoci Coccii infinitæ Lectionis opus, quod Thesaurus Catholicus inscribitur; in quo tamen nullum statuit discrimen inter veros & suppositititios Auctores.

Jonas Abbas Luxoviensis, qui multas Sanctorum vitas luculento sermone descripsit. Errat Trithemius, & alii post ipsum putantes hunc Hibernum fuisse; nam ipse se Italum asserit in Attala, & Monasterii Bobiensis alumnum: discipulus autem Columbani dictus est, quia ejus Regulam professus est.

Jonas Episcopus Aurelian. adversus Claudium Taurinensem.

Jordanus, sive Jornandes ex notario Gothorum Episcopus Ravennas, cujus liber de rebus Getarum Epitome est Geticorum Cassiodori. Stylo utitur rudi & agresti, nisi ubi ex Floro quædam transcribit.

Joseph Flavius Hebræus stylo dilucidus, amabilis, jucundus, sed in antiquitatibus parum fidelis.

Joseph Vicecomes Mediolanensis, qui de antiquis Eccle-

fiæ Ritibus plures libros doctè, & luculenter conscripsit. At alicubi eum errasse ostendit Leo Allatius libro de Narthece veteris Ecclesiæ.

Joseph Zerlinus recentiorum Musicorum Princeps, qui edidit Italico sermone plures libros Institutionum, & Demonstrationum harmonicarum.

Irenæus Episcopus, & Martyr, omnium doctrinarum, ut inquit Tertullianus, curiosissimus explorator.

Isidorus Hispalensis omni genere literarum excultus Junior à quibusdam vocatur, ut distinguatur ab Isidoro Cordubensi, qui vixit circa ann. 100. Cujus sunt Commentaria in libros Regum.

Isidorus de Isolanis Mediolanensis Ord. Prædicatorum præclarus suo tempore Philosophus, & Theologus.

Isidorus Pelusiota doctrinæ spiritualis non sine eloquentiæ laude Professor.

Isaaci Syri Presbyteri Antiocheni utilis, & pius liber de Contemptu mundi; sed phrases habet difficiles, & modum loquendi obscurum.

Julius Cæsar Bulengerus vir multæ antiquitatis, & plurimæ lectionis.

Julius Cæsar Scaliger eruditorum maximus, sed nimium sibi tribuens.

Julius Capitolinus Historicus, quem multi hoc nomine indignum censent.

Julius Maternus Firmicus cultus, & gravis Auctor libri de mysteriis, & erroribus profanarum Religionum ad filios Magni Constantini. Hic nondum Christianus, Genethliacorum sequutus errorem, primus fuit qui astrorum judicia Latinè fecit audiri, editis libris octo Astronomicorum.

Julius obsequens de prodigiis Auctor curiosus, elocutionis candidæ & defœcatæ.

Julii Pollucis diligentissimi, & eruditissimi viri Onomasticon. Lectore indiget erudito, nam innuit doctis, & non docet imperitos.

Julianus Aurelius haud spernendus Auctor de cognominibus Deorum.

Juliani Archiepiscopi Toletani, viri sancti, & sapientis Prognosticon de futuro sæculo. Hic obiit æra Hispanica 728. anno scilicet Christi 690. ideò malè confunditur cum Juliano Pomerio, qui teste Ennodio Ticinensi vivebat anno 590.

Julianus Imperator Apostata loquacissimus, & impius Scriptor.

Ivo Carnotensis Episcopus Scripturarum, & Canonum scientia illustris.

Justinus Historicus Trogi Pompei breviator stylo nitidissimus, cujus Epitome ipsi Trogo exitio fuit.

Justinus Martyr doctissimus Philosophus, & vindex Christianæ Religionis

Justus Abbas Ordinis Cisterciensis,

cienfis, cujus extat luculentus sermo de Ordinis præstantia.

Justi Episcopi Urgelitani explicatio Cantici Canticorum sermone brevis, sensu profunda.

Justus Lipsius magnæ doctrinæ vir, & elegantis eruditionis apex.

Juvenalis Satyricorum Princeps.

Juvenci Presbyteri Hispani, & Poëtæ non ignobilis Evangelica Historia. Hic, ut ait D. Hieronymus, Evangelii majestatem sub metri leges mittere non pertimuit.

L

LActantius Firmianus Tullianæ eloquentiæ fluvius; qui tamen plus studii posuit in destruendo Hellenismo, quam in Christiana Religione astruenda.

Latinus Pacatus Drepanus elegans Panegyristes.

Laurentius Justinanus Sanctissimus, eloquentissimus.

Laurentius Novariensis Episcopus vir disertissimus, quem quidam conjiciunt illum fuisse, qui mellifluus vocatur à Sigiberto *cap.* 121. quod Homilias ore mellito declamavit, à quo revera titulo non dissentit stylus.

Laurentius Surius nitidus Scriptor, cujus laboriosum opus de vitis Sanctorum gratius foret, & utilius, si veterum Scriptorum primigeniam phrasim retinuisset.

Laurentius à Villavicentio Hispanus Ord. S. Augustini, scripsit inter cætera libros tres multis nominibus utiles de rectè formando studio Theologico.

Lœlii Bisciolæ Horarum subsecinarum opus insigne, res continens in omni Philologiæ genere excellentes.

Leander Albertus de vita B. Jordani Ord. Prædicatorum.

Leonardus Lessius Theologus subtilis ingenii, & liberi judicii.

Leontius Byzantinus adversus Eutychianos, & Nestorianos. Dubium est, an idem sit, qui Salaminius dictus est, ejus videlicet Civitatis Episcopus.

Leo Castrensis, cujus sunt doctissima Commentaria in Isaiam, ex Scriptoribus Græcis, & Latinis contra Rabbinorum deliramenta.

Leonis Hebræi Philosophi Platonici Dialogismus de Amore.

Leonis Imperatoris de re tactica utilis liber.

Leo Magnus Papa, cujus eloquentia cor afficit, penetrat, urit.

Liber de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis incerti Auctoris.

Libanius Sophista declamator mirè disertus; sed dum nimis diligens esse vult, in obscuritatem sæpè delabitur.

Lilius Gregorius Giraldus multæ lectionis Philologus, & acris judicii Criticus.

Liturgiæ Apostolorum, & aliorum SS. Patrum.

Longi Sophistæ Scriptoris confusi,

fusi, & Græca licentia lascivientis Pastoralia.

Lucanus Grandiloquus, & concitatus Poëta, styli inæqualis, quem Quintilianus initio libri x. oratoribus potius, quam Poëtis annumerandum censet. Alii passim Historicum non Poëtam vocant.

Lucas Holstenius Hamburgensis, vir clarissimus, singularis doctrinæ, & admirandæ eruditionis in omni genere literaturæ.

Lucas Dacherius Monachus Benedictinus in indagandis & edendis veterum Patrum scriptis diligentissimus; de Catholica Ecclesia, & de Rep. literaria optimè meritus.

Lucas Vuadingus Ordinis Minorum Historiographus excellentissimus, rerum gestarum, & scriptorum gloria illustris.

Lucas Tudensis Episcopus adversus Albigenses.

Lucianus Presbyter, Scriptor Historiæ Inventionis S. Stephani, in qua multa peccari circa nominum Syriacorum interpretationem observarunt ejus linguæ periti.

Lucianus Samosatenus vir doctus, & puræ, ac venustæ dictionis, sed Deorum, & hominum irrisor.

Lucifer Calaritanus, cujus lapsus notissimus est. Baronius censet eum impœnitentem obiisse, at Sardiniæ Historici, ut Sanctum laudant. Ejus libelli ex centonibus Scripturarum compacti sunt.

Lucius Florus concisus, elegans, & floridus rerum Romanarum Epitomastes. Damnant in eo multi, quod in temporum ratione negligens fuerit, sitque usus stylo declamatorio potius, quam Historico.

Lucretius Carus Poëta Physicus subtilis, argutus, enucleatus, sed impius.

Luctatius, sive Lactantius Placidius Grammaticus veterum transcriptor, Statii Papinii Commentator.

Ludolfus Saxo Carthusianus de vita Christi Scriptor pius, & utilis.

Ludovicus ab Alcazar, de cujus ingenio testimonium perhibent, docta in Apocalypsim Commentaria.

Ludovicus Blosius rerum spiritualium peritissimus, qui inter cætera opuscula Speculum Monachorum edidit sub ficto nomine Dacriani Abbatis.

Ludovici Carrionis Critici elaboratissimi antiquæ Lectiones, & observationes.

Ludovicus Cœlius Rhodiginus vir reconditæ eruditionis, & multæ antiquitatis, sed durioris eloquii.

• Ludovici Cresolii Mystagogus, opus varium de sacrorum hominum disciplina, ex SS. Patribus multa eruditione contextum.

Ludovicus de la Cerda celebris Criticus, Tertulliani, & Virgilii Commentator.

Ludovici de Prussia Ord. Minorum

norum Trilogium animæ, de ejus potentiis, passionibus, & habitibus, in quo multa præclara & recondita.

Ludovicus Vives Valentinus, vir quidem doctus, sed nimium sæpè insolens, & elatus, quippè qui Augustinum docere præsumit.

Luitprandi Ticinensis Diaconi, postea Episcopi Cremonen. Historiæ sui temporis. Liber autem de vitis Romanorum Pontificum sub ejus nomine editus, suppostitius est.

Lycophron Græcorum Poëtarum obscurissimus, cujus extat sola Alexandra, sive Cassandra.

Lysidi Pythagorico tributa Epistola de dogmatibus Magistri.

M

Macarius Ægyptius signis, virtutibus, & scriptis clarissimus.

Macrobius Philosophus eximius, & Criticus acutissimus.

Mamertinus Panegyristes elegans, & insignis.

Manuel Paleologus Summi Princeps ingenii de regia educatione ad filium.

Maphæus Vegius Laudunensis Orator, & Poëta insignis.

Marcelli Francolini nunquam satis laudatum opus de tempore horarum Canonicarum.

Marchettus Patavinus Musicus, qui de cantu plano tractatum utilem scripsit.

Marcus Antonius Muretus Orator, & Criticus scientissimus, & Poëta non ignobilis.

Marcus Antonius Natta Astensis, non solum Jurisprudentia, sed & scientiis politioribus excultus.

Marcus Antoninus Imp. cognomento Philosophus, cujus libri de se ipso, & ad se ipsum, olim de vita sua malè inscripti, medullam continent totius moralis Philosophiæ ex placitis Stoicorum.

Marcus Eremita, dictus Asceta, cui sanctam Communionem Angelus ministrabat. Capitula de temperantia sublimia, & difficilia sunt, & stylo diversa ab aliis ejus opusculis, quæ ab Hæreticis depravata sunt.

Marcus Gazensis Ecclesiæ Diaconus, vitam scripsit S. Porphyrii Episcopi sui, a quo Legatus ad Arcadium Imp. missus fuerat.

Marcus Manilius Poëta Astronomicus elegantissimus, sed rei Astronomicæ non admodum peritus. Joannes Rivius in vita S. Augustini hunc Christianum fuisse ait, illum videlicet cui Augustinus inscripsit librum de vita beata, quod notat Gaspar Gevartius ad Statii sylvas.

Marcus Tullius Cicero summus Philosophus, & Princeps Oratorum, typus perfectæ eloquentiæ.

Marcus Varro vir undecunque doctissimus, quem Cicero acutissimum, Augustinus acerrimum, peritissimum, & gravissimæ auctoritatis vocat.

Marianus Victorius Episcopus Ame-

Amerinus D. Hieronymi studiosissimus Scholiastes.

Marius Bettinus Bononien. subtilis & ingeniosus Mathematicus.

Marius Victorinus Afer sensu profundus, dictione obscurus, durus in sententiis, & sæpè Platonizans.

Marinus Neapolites Philosophus Platonicæ sectæ, & Rhetor, ac Mathematicus eruditus.

Marinus Mersennius Ordinis Minimorum de divinis humanisque literis, deque re Harmonica optimè meritus.

Martianus Capella stylo asper, doctrina varius, de nuptiis Mercurii, & Philologiæ.

Martialis Lemovicen. Episcopi viri sanctissimi, & Apostolici Epistolæ suppositititiæ à viris doctis existimatæ.

Martialis, qui primus Epigrammata scribere docuit, acutissimus Poëta, sed obscœnitas in eo castiganda est.

Martinus del Rio, vir variæ doctrinæ, rerumque magicarum incomparabilis disquisitor.

Martinus Azpilcueta Navarrus, cujus opera omnium manibus versantur non sine ipsius laude, & legentium fructu.

Martinus Perez Episcopus Guadixensis celebris ob librum quem reliquit de divinis, Apostolicis, & Ecclesiasticis traditionibus.

Martinus Polonus Chronologus simplicissimus, & sæpè fabulator.

Marsilii Cagnati Medici Veronen. Critici exquisitissimi variæ observationes.

Marsilius Ficinus Platonicorum decus, qui ferè solus ex Platonicis inoffenso pede percurri potest.

Matthæi Riccii Sinarum Historia elegans, & curiosa.

Maximilianus Sandæus, vir magno ingenii acumine pollens, ut patet ex ejus varia, medica, mystica, & Symbolica Theologia, aliisque tractatibus.

Maximus Martyr sublimis, fervens, & limatissimus Scriptor.

Maximi Margunii Episcopi Cytherorum Schismatici Hymni sacri Anacreontici.

Maximus Medaurensis Philosophus Ethnicus, *cujus est Ep. 43. Tom. 2. Augustini.*

Maximus Planudes humanis & divinis literis inter Græcos, qui sæculo decimo quarto floruerunt, maximè instructus, vir sanè laudabilis, nisi Græcorum schismati pertinaciter adhæsisset.

Maximus Taurinensis Episcopus summa præditus sanctitate, & eloquentia.

Maximus Tyrius Platonicorum mellitissimus, sapientia & dicendi venustate soli cedens Platoni.

Mechtildis Virginis vita, sive liber gratiæ spiritualis.

Menander Rhetor Græcus, cujus est de genere demonstrativo luculentum opusculum.

Metrophanes Smyrnæus vir doctus, sed schismaticus.

Metho-

Methodius Episcopus, & Martyr, cujus sunt quidam sermones: nam Revelationes pseudepigraphæ sunt, & fabulosis scatent narrationibus.

Mercurius Trismegistus Pythagora, & Platone antiquior, ut scribit Lactantius *libro de Ira Dei*, cujus quæ extant opera quidam conficta censent, alii putant ex veris ejus operibus excerpta esse. Certius tamen est ab aliquo Gnostico conficta fuisse, antiqua tamen, nam à Porphyrio & aliis antiquioribus citantur.

Michaël Glycas Historiæ Byzantinæ Scriptor, à quo plurima recondita eruuntur, quamvis Historiæ leges non admodum exactè observarit.

Minutius Felix Causidicus Romanus Christianæ veritatis adversus gentes acerrimus, & perelegans assertor.

Modesti libellus de vocabulis rei militaris ex Vegetio transcriptus.

Moschi Siculi Poetæ Græci Idyllia suavissima.

Moses Bar-cepha Episcopus Syrus, vir doctus, & profundus, sed à vera Theologia quandoque dissentiens.

Musæi Poema de Amore Herus, & Leandri stylo politissimo.

N

Natalis Comes, cujus mirificum ingenium, ac multiplicem eruditionem concelebrant Mythologiarum libri ab eo conscripti.

Nemesius Episcopus Emesæ urbis in Phœnicia scripsit librum de natura hominis olim Gregorio Nysseno tributum: disserit autem de re proposita exactissimè, sed nimium Platoni addictus fuit.

Nicetas Acominatus Choniates dignitatibus, ingenio, ac doctrina illustris, Historicæ veritatis ubique studiosus, sed Latinis infensus.

Nicetas Heracliæ Metropolites Gregor. Nazianzeni Commentator.

Nicephorus Calistus Xanthopulus, Historicus Ecclesiasticus elegans, sed parum diligens, & Schismaticus.

Nicephorus Gregoras Historicus probatissimus, nisi quod ævi vitio alienus ostenditur ab Ecclesia Romana, & de se multa loquitur parum decorè.

Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus, qui adversus Iconomachos strenuè decertavit.

Nicolaus Cabasilas Archiepiscopus Thessalonicen. vir doctus, sed Græco Schismate infectus. Gentianus Hervetus conatur eum excusare, sed Æthiopem lavat.

Nicolaus Caussinus Rhetor floridissimus, atque omni politiori literatura ornatus.

Nicolaus Copernicus Mathematicus multæ subtilitatis; sed novarum rerum nimium studiosus.

Nicolaus Cusanus Cardinalis, vir profundæ scientiæ, & subtilissi-

lissima exercitatione limatæ.

Nicolaus Oresinius Lexoviensis Episcopus, cujus est non contemnendum opusculum de mutatione monetarum.

Nicomachus Gerasenus Philosophus Pythagoricus laudatus à Photio, cujus Enchiridion Harmonices edidit Joannes Meursius.

Nicolaus Serarius Ecclesiasticæ antiquitatis diligentissimus pervestigator, hostis Hæreticorum.

Nicolai Londani Philosophi præstantissimi de Reversione animi in cœlum Tractatus luculentus è Psalmis Gradualibus sumpto argumento.

Nicolaus Godignus de rebus Abassinorum vir clarus è Soc. Jesu. Auctor verò, quem tacito nomine reprehendit, est Ludovicus de Urreta, cujus Historia Æthiopica multis fabulis plena est.

Nilus Monachus discipulus S. Joannis Chrysostomi de interemptione Sanctorum Patrum, qui erant in Sina. Scripsit & Ascetica quædam. Plures autem fuerunt hujus nominis Asceticorum Scriptores, sed quæ singulis opuscula assignari debeant, mihi certò non constat.

Nonius Marcellus Grammaticus, ob crebra, quæ apud ipsum extant veterum fragmenta, quæ alibi non reperiuntur, expetendus, alioqnin nec eruditione, nec judicio laudabilis.

Nonni Panopolitæ Poetæ Græci felicissimi, ac mirabilis genii Paraphrasis in Joannem, & Dionysiaca.

Notkerus Balbulus Monachus S. Galli, Othonis Magni Nepos, cujus antiquum Martyrologium edidit Canisius.

O

ODo Abbas Cluniacensis doctrina, & pietate celebris, qui Commentaria B. Gregorii in Job brevi coarctavit volumine, & alia quædam scripsit lectu digna.

Oecumenius Auctor catenæ Græcæ veterum Patrum in plerosque libros novi Testamenti.

Ogerius Abbas Lucedii, quod est Cœnobium Ord. Cistercien in Diœc. Vercellen. Auctor 15. sermonum de Cœna Domini inter opera D. Bernardi, cui synchronus fuit, ut constat ex veteri Cod. M. S. Abbatiæ Stafardæ ejusdem Ordinis, qui nunc est Taurini in Bibliotheca Serenissimi Ducis Sabaudiæ. Extat in Menologio Cisterciensi die 10. Septembris, & in Monastico Martyrologio Hugonis Menardi. At hic eum Oglerum vocat: alii Occlesium.

Oliverii Bonartii viri docti de Horis Canonicis libri tres.

Olympiodori Monachi succincta, & accurata enarratio in Ecclesiasten, juxta triplicem sensum.

Onosandri Platonici Strategicus, sive de Imperatoris militari institutione.

Onuphrius Panvinius Veronensis vir ingentis lectionis, rei antiquiariæ sacræ, & profanæ peritissimus.

Oppiani Cilicis Poëtæ absolutissimi Cynegetica, & Halieutica.

Ordo Romanus, quo veteres Romanæ Ecclesiæ ritus explicantur. Liber est valdè antiquus, nam eum citant Amalarius & Albinus Flaccus; sed qui editus est posterioris ævi ceremoniis abundat, quod omnibus ritualibus libris contingit, cum à recentioribus transcribuntur.

Oracula Sybillina octo libris comprehensa, quæ tamen supposititia à viris doctis existimantur, abest enim ab illis oraculorum majestas, & nimis clarè fidei nostræ mysteria describunt.

Origenes Adamantius à D. Hieronymo Chalcenterus dictus, id est habens ærea intestina, rarum sapientiæ Sydus, atque utinam non caducum. Dum enim fastidit literam, Historiam penè omnem in allegoriam vertit; & dum sublimiora sectatur, corruit in profundum.

Orientii Episcopi Illiberitani commonitorium morale versu Elegiaco elegantissimo; sed mutilum in fine.

Orphæus Poëta Epicus, mysticus, Physicus, & Hymnographus.

Osbertus Monachus Cantuarien. Scriptor vitæ SS. Elphegi, & Dunstani Archiepiscoporum.

Ottomari Luscinii Musici præclarissimi Musurgia.

Otho Monachus Molismensis auctor vitæ S. Roberti primi Abbatis Cisterciensis.

Ovidius Poetarum copiosissimus, & ingeniosissimus, Elegiacorum Latinorum Princeps, cui Seneca *controv. 5. lib. 9.* Battologiam objecit.

P

PAchomii Abbatis Sanctissimi Monachorum Magistri Regula, quam Angelo dictante scripsisse dicitur.

Palladii Monachi Galatæ Historia Lausiaca, seu vitæ Patrum ad Lausum. Fuit autem Palladius Episcopus Helenopoleos Pelagii, & Origenis fautor.

Palæphati Ægyptii, seu verius Atheniensis, ut ex Suida colligitur, Mythologi perantiqui liber Historiarum incredibilium, sive de non credendis fabulosis narrationibus.

Pappus Alexandrinus celebris Mathematicus, cui Musica Euclidis à quibusdam eruditis adscribitur. Ejus sunt item Commentaria in libros Harmonicorum Ptolomæi Porphyrio adscripta, nam hic scripsit in quatuor tantum prima capita, ut constat ex antiquo Codice M. S. Bibliothecæ Vaticanæ.

Paschasius Diaconus Cardinalis, qui de Spiritu Sancto luculentissimos edidit libros Magni Gregorii testimonio celebres *l. 4. Dial. c. 4.* Verum qui nunc extant editi sub ejus nomine in M. S. Bibliothecæ Vaticanæ nomen præferunt Fausti Regiensis, cui etiam eos tribuebat P. Sirmundus.

Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis, vir in divinis Scripturis valdè eruditus, secularium literarum non ignarus.

Paulinus Episcopus Nolanus, sanctitate, & scientia eminens; sensu, & eloquio sublimis. Sed ævi vitio modulum syllabarum in versibus sæpe neglexit.

Paulus Æmilius Historicus elegans, & disertus, ac teste Lipsio omnium Recentiorum Præclarissimus.

Paulus Emisenus, cujus extant doctæ quædam lucubrationes in Actis Concilii Ephesini.

Paulus Orosius, quem Gelasius Papa virum eruditissimum appellat, SS. Hieronymi, & Augustini amicitia clarus; ejus Historias castigat Scaliger circa temporum rationem in animadversionibus Eusebii.

Paulus Manutius vir copia, scientia, eruditione, & elegantia summus.

Pauli Sherlogi eruditissima, & acutissima Commentaria in Cantica Canticorum.

Paulus Riccius Cabalista ex Judæo Christianus, cui nigrum Theta Romanus index præfixit.

Pausanias minus quidem facundus Scriptor, sed ob rerum copiam, & Historiarum varietatem utilissimus.

Pelagius Diaconus citari solet in libro de doctrina, vita, & perfectione SS. Patrum, cujus non Auctor, sed Interpres fuit.

Persius acutus Satyricus, sed obscurus. Stylum enim magnificum affectans, crebrisque, & audacibus translationibus utens in obscuritatem frequenter labitur. Nascitur etiam obscuritas ex ignorantia. Scribit ille quæ suo tempore servis & tabernariis notissima erant, quæ quia nobis ignota nunc sunt, plena mysteriorum arbitramur.

Petronius Arbiter purissimæ latinitatis impurissimus Scriptor.

Petrus Abailardus D. Bernardi celebris Antagonista, cujus opera nuper è tenebris prodierunt.

Petrus Antonius Spinelus, cujus est præclarum opus de Laudibus, & cultu B. Virginis.

Petri Aron Florentini Harmonicæ Institutiones.

Petrus Babyon, seu de Babyone Anglus, Auctor Commentariorum in Matthæum, quæ sub nomine S. Anselmi circumferuntur. Vivebat hic an. 1300. fuitque Poëta, & Rethor elegantissimus, ut asserunt Catalogi Scriptorum Angliæ.

Petrus Blesensis Archidiaconus Bathonien. libertate spiritus in scribendo eximius, & normam vivendi Ecclesiasticis præscribens.

Petrus Bongus Platonica, & Pythagorica disciplina optimè instructus, ut ejus liber de mysteriis numerorum ostendit.

Petrus Canisius vir peracris judicii, & solidæ pietatis.

Petrus Cellensis Abbas panem Cœlestis doctrinæ libro de panibus aliisque opusculis abundè subministrans.

Petrus Chrysologus ex aurea ingenii, & eloquentiæ ubertate id cognomen assecutus. Familiares illi sunt congeminationes, & periodorum conformationes.

Petrus Comestor, dictus Magister Historiæ Scholasticæ, quam ex libris sacris potissimum texuit, itemque ex profanis, ex quibus incertas Historias aliquando admiscuit.

Petrus Damianus ex Monacho Cardin. vir optimi sensus, & aureæ facundiæ, quem fuisse Canonicum Regularem absurdo errore asserit Joannes Trullus, cum scilicet confundens cum Petro Portuensi Canonico Reg. qui vixit eodem tempore. Utrumque commemorat Hieron. Rubeus lib. v. Hist. Raven. rectè observans quantum inter eos discriminis sit. Porrò Damianum ob zelum Ecclesiasticæ disciplinæ alterum Hieronymum dictum esse notat Baronius in Martyrologio ad diem 9. Novembris.

Petrus Diaconus Cassinensis, cujus pleraque opera nondum impressa sunt, præsertim Commentar. in Regulam S. Benedicti. Habet quædam ejus opuscula Jo. Baptista Marus S. Angeli in foro piscario Canonicus, vir doctus, & antiquorum Patrum studiosissimus.

Petri Dorlandi Carthusiani Chronicon sui Ordinis, quo res præclarè in eo gestas explicat.

Petrus Faber J. C. nominatissimus, penu omnium scientiarum.

Petrus Galatinus Ord. Minorum Theologus insignis, qui tamen librum de arcanis Catholicæ veritatis adversus Hebræos majori ex parte transcripsit ex pugione fidei Raimundi Martini Ord. Prædicatorum.

Petrus Gregorius Tholosanus utriusque juris, & omnium scientiarum peritia magnus.

Petrus Lombardus Episcopus Parisien. Theologiæ compilator, dictus Magister Sententiarum.

Petrus Mauritius dictus Venerabilis, Abbas Cluniacen. vir sanctus, verborum venustate placens, & sententiis gravis.

Petrus Montius, sive de Monte, Philosophus multæ & reconditæ doctrinæ, sed confusus aliquando, & obscurus.

Petrus Nonius non ignobilis Mathematicus, cujus est egregius liber de crepusculis.

Petrus Pilichdorfius, qui sectam Valdensium docto volumine confutavit.

Petrus Pithœus omnium bonarum artium ornamentum, & vindex antiquitatis.

Petri Pontii Parmensis de re Musica Dialogi praxim ejus edocentes.

Petrus Roverius, qui Reomaënsis Monasterii Historiam edidit, & illustravit.

Petrus Tyræus Novesius rerum reconditarum cognitione conspicuus.

Phalaridis Agrigentinorum Tyranni Epistolæ verbis concisæ, sententiis locupletes, si tamen veræ sunt,

sunt, & non ab aliquo exercitii gratia confictæ.

Phœbadii Episcopi Agennensis in Gallia liber singularis adversus Arianos. Alii Sebadium vocant, ejusque laudes celebrat *lib. 2. Histor.* Severus Sulpitius.

Phœdrus Thrax Augustini Cæsaris libertus, fabularum, quas, ut ipse ait initio lib. v. auctoritatis gratia Æsopicas nuncupavit, libros quinque conscripsit jambicis versibus cultissimis & elegantissimis.

Philastrius Brixiensis Episcopus hæresium profligator: quædam tamen tanquam hæretica respuit, quæ talia non sunt, ut quod stellæ sint cœlo infixæ.

Philippus Abbas Bonæ Spei, pius & doctus, sed dicendi genere singularis, quippè qui clausulas similiter desinentes ubique affectat.

Philippus Beroaldus vir summus suo sæculo, sed audax, & in quo judicium subindè desideratur.

Philippus Clarævallensis de miraculis S. Bernardi.

Philippus Cluverius vir singulariter eruditus, de antiqua & nova Geographia optime meritus.

Philippus Labbe Soc. Jesu, vir infinitæ lectionis, & eruditionis, atque acerrimi judicii in veterum scriptis recensendis.

Philo Carpathiorum Episcopus à S. Epiphanio ordinatus, cujus Commentario in Cantica Canticorum inserta sunt quædam ex S. Gregorio Papa, quæ ideò cum reliquis malè cohærent.

Philo Judæus Platonis æmulus, vir omnium consensu doctissimus.

Philostrati juxta Suidam senioris, juxta alios junioris, Heroica, Icones, & vitæ Sophistarum floridissimo, suavissimo stylo.

Philostratus Lemnius in vita Apollonii Thianæi fabulator, & mendax, sed sermo ejus melle dulcior fluit.

Philotheus Patriarcha Constantinopolit. facundus Orator, sed Schismaticus pervicacissimus.

Phocas antiquus Grammaticus, à quo Grammaticam suam magna ex parte mutuati sunt Ælius Antonius Nebrissensis, & Joan. Despauterius.

Phornutus, vel Cornutus, Græcus Auctor, cujus est liber de natura Deorum, sive ut Christiani veteres inscripserunt, de Græcanica Theologia.

Photii Pseudopatriarchæ Constantinopolitani Bibliotheca, quæ infinitam ejus lectionem, & acerrimum judicium demonstrat: sed hic homo perditus fuit, & primus auctor Schismatis Græcorum: ingenii vafri, versipellis, & ambitiosi.

Pierius Valerianus Hieroglyphicorum accuratissimus collector & illustrator.

Pindarus Lyricorum Princeps inimitabilis.

Plato sapientiæ Antistes, Philosophorum Antesignanus, quem tamen dolet Tertullianus, *lib. de Anima cap.* 23. omnium hæreticorum condimentarium factum.

Multa quoque congerunt adversus eum Athenæus, *lib.* 11. *Dipnosoph.* & ex recentioribus Jo. Bapt. Crispus. *lib de Platone cautè legendo.* Ejus elocutionem severe exagitat Dionysius Halycarnasseus, laudat autem M. Tullius.

Plautus decima musa, Romanæ linguæ lex, omnium leporum pater.

Plethonis Scholia in magiam Zoroastris. Hic Georgius Gemistus prænominatur, & in Concilio Florentino pro unione Ecclesiæ multum laboravit.

Plinius major vir singularis doctrinæ & styli, sed non est ubique sui similis.

Plinius junior, cujus Panegyricus & Epistolæ omnibus numeris absolutæ sunt miscentes utile dulci. Sed in Panegyrico nimia quandoque prolixitate aggravat animum legentis.

Plotinus Platonicus profundissimus, & à populari captu omninò disjunctus. Genus dicendi sectatus est horridum, & incultum, verborumque ac sententiarum obscuritate perplexum.

Plutarchus compendium eruditionis, prudentiæ thesaurus, totius Philosophiæ Venus, ac lyra, ut de eo scribit Eunapius. Libri autem de Placitis Philosophorum alteri Plutarcho recentiori tribuuntur.

Pœnitentiale Romanum, ex quo apparet Ecclesiasticæ disciplinæ quanta olim severitas fuerit.

Polyæni stratagemata militibus utilia, arguta, & curiosa.

Polybius Megalopolitanus Historiæ Romanæ Auctor vetustissimus, civili prudentia, & scientia militari nulli secundus; qui duplici fungitur munere Historici & Philosophi, narrans, & docens.

Polidorus Ripa J. C. qui luculentum tractatum scripsit de Nocturno tempore.

Polidorus Virgilius non contemnendæ literaturæ homo, sed in libro de inventoribus rerum sæpè futilis, & mendax est.

Pomponius Mela, cujus libellum de situ orbis styli elegantia, & brevitas toti orbi commendant.

Porphyrius Philosophus Christianæ fidei desertor, ut asserit Augustinus. *lib.* 10. *cap.* 28. *de civit. Dei*, quem Theodoretus, *lib.* 3. *adv. Græcos* fautorem mendacii, & Cyrillus *lib.* 3. *cont. Iulian.* patrem calumniarum vocant. De hujus vita & scriptis dissertationem eruditissimam edidit V. CL Lucas Holstenius.

Possidippus Græcus Poëta cujus in Anthologia quædam sunt Epigrammata. Mentionē ejus faciunt Clem. Alexandrinus *in Protreptico*, Arnobius, *lib.6.* & Stephanus *de Vrbibus*.

Possidius Afer Episcopus Calamensis, qui malè quibusdam est Possidonius, Scriptor vitæ S. Augustini.

Pothonis Presbyteri Prumiensis libri pii, & ingeniosi de statu

domus Dei, deque magna domo sapientiæ.

Priscianus Cæsariensis Grammaticus, omnium sui generis Princeps scriptor.

Primasius Episcopus Uticensis, sive Adrumetinus, in Africa, cujus sunt Commentaria in D. Paulum stylo dulci, & temperato.

Proclus Lycius Philosophus Platonicus, Mathematicus, & Poëta, hostis Christianorum. Quæ & quanta scripserit docet Suidas. Vossius lib. de sectis Philosophorum non Lycium, sed Siccentem fuisse ait.

Proclus primo Cyzicenus Episcopus, postea Patriarcha Constantinopolit. unus de antiquis Ecclesiæ Patribus, æqualis Cyrillo Alexandr. qui ipsum egregiè laudat.

Procopius Gazeus Sophista sacræ Scripturæ Commentator magis ex aliorum laboribus, quam ex proprio ingenio.

Procopius Illustrius Cæsariensis verax Historicus, styli mediocris. Vixit Justiniani temporibus. Belisario à secretis.

Propertius Poëta dulcissimæ venæ.

Prosper Aquitanicus acerrimus fidei defensor in scribendo accuratus, sive soluta, sive ligata oratione loquatur. Sirmundus in notis ad Sidonium Apollinarem constanter negat hunc Episcopum fuisse. Imo laicum fuisse & uxoratum docet Philippus Labbe.

Prudentius Pindarus Christianus, dulcissimus, & prudentissimus Christi vates.

Psellus nobilissimus, & disertissimus Philosophus, & Theologus. Quis autem hic fuerit, & quæ scripserit, docet vir doctissimus Leo Allatius in diatriba de Psellis.

Ptolomæi Alexandrini, seu verius Pelusiotæ libri tres Harmonicorum. Hos autem libros non esse hujus Ptolomæi Geographi & Astrologi, sed alterius Ptolomæi Philadelphi recentioris Philosophi Pythagorici asserit Joannes Meursius in notis ad Musicam Nicomachi Geraseni.

Publii Syri Mimographi graves, & elegantes sententiæ.

Pythagoræ sapientissimi Philosophi aurea Carmina, si tamen ejus sunt, & non potius Philolai, vel Lysidis. Nihil enim quod verè Pythagoræ foret extare tum Joseph in Antiquitatibus, tum Rufinus adversus D. Hieronymum, aliique recentiores affirmant.

Q

Quintilianus Aristides Musicus Græcus excellentissimus.

Quintiliani Senioris acutissimæ declamationes.

Quintilianus Junior Auctor Oratoriarum Institutionum, optimus dicendi artifex.

Quintus Curtius tersus, & per-

ſpicuus Hiſtoricus, acutus in ſententiis, in orationibus mirè diſertus.

Quinti Calabri, ſive Cointi Smyrnæi ſuaviſſimi ſtyli Paralipomena, ſive prætermiſſa ab Homero.

R

RAbanus Maurus ex Abbate Fuldenſi Archiepiſcopus Moguntinus æque doctus, ac pius, ligata & ſoluta oratione excellens. Artificioſum valdè eſt ejus Poëmation Iſogrammaticum de laudibus S. Crucis

Rabbi Abraham Sepher Jetzirah, id eſt liber Creationis Magno Abrahamo Patri Credentium, ſolemni mendacio à Cabaliſtis attributus

R. Abraham Aben Eſra inter magiſtros ſuæ gentis nominatiſſimus. Scripſit in totum vetus Teſtamentum.

R. Akiba Commentarius in librum Jetzirah, quem ipſe ſcripſiſſe dicitur, & Abrahamo ſuppoſuiſſe.

R. David Kimchi celebris Hebræorum Grammaticus.

R. Elieſer Auctor libri Berachot, id eſt Benedictionum.

R. Jacob Cohen explicatio libri Jetzirah.

R. Joſeph Caſtilienſis Cabaliſta, cujus eſt liber Nucum, & porta lucis

R. Iſaac explanatio nominis ſancti.

R. Juda, qui ab Hebræis Rabbenu Hakados, id eſt Magiſter noſter ſanctus nuncupatur, vir magni nominis inter ſuos, Auctor Miſchnæ, quæ eſt quaſi ſecunda lex, qua utuntur Hebræi.

R. Moyſes Ægyptius, qui doctiſſimum librum conſcripſit More Hanevochim Ducem dubitantium, de dubiis perplexis veteris Teſtamenti ſtylo difficili, & ſcholaſtico. Patriam habuit Cordubam, ſed dictus eſt Ægyptius, quia in Ægypto habitavit. Primus fuiſſe videtur, qui inter Judæos deſierit nugari; ideò à ſuis celebratur hoc dicto: A Moyſe (Legislatore) uſque ad Moyſen (hunc ſcilicet dictum Maymonidem) nemo fuit ſicut iſte Moyſes.

R. Simeon Ben Joachai Auctor libri Zoar, quo fundamenta ponuntur vanæ artis Cabaliſticæ.

Radulphus Ardens ferventiſſimus concionator.

Radulphus Glaber Monachus, Hiſtoriarum ſui temporis accuratiſſimus Scriptor, quem Baronius, & alii meritò reprehendunt, quod velit Romanum Pontificem, nihil poſſe extra ſuam Diœceſim.

Radulphus de Rivo Decanus Tungrenſis tenaciſſimus antiquitatis in divinis officiis, ut conſtat ex ejus libro de Canonum obſervantia.

Raimundi Martini Ordinis Prædicatorum Pugio fidei adverſus Mauros, & Judæos, liber aureus, poſt quatuor ſæcula è tenebris

bris erutus, & novissimè impressus Parisiis cum variis, & doctissimis observationibus eximii viri Joseph Voisin Burdegalen. ex quo Galatinus, ut supra dixi, optima quæque in sua arcana transfudit, suppresso penitus auctoris nomine.

Raimundi de Sabunde Theologia Naturalis valdè ingeniosa, praxim continens Artis magnæ Raimundi Lulli. Adrianus Turnebus dicebat hunc librum esse quintam essentiam D. Thomæ.

Rampertus Episcopus Brixiensis S. Philastri Encomiastes in libro de ejus translatione.

Ratramni Corbejensis Monachi contra Græcorum opposita libri IV. edito to. 2. Spicilegii à V.C.L. Luca Dacherio.

Raphaël Volaterranus, vir multæ industriæ, ac doctrinæ, ac veterum Auctorum laboriosissimus excerptor, qui inter cætera ingenii sui monumenta reliquit libros 38. urbanorum Commentariorum, quibus omnia comprehendit.

Ratpertus Monachus, Poëta pius, & simplex.

Remigius Antissiodorensis Monachus, cujus est in Prophetas minores luculenta enarratio miram brevitatē cum perspicuitate complectens.

Rhegino Abbas Prumiensis non inutilis Historiographus.

Richardus à S. Laurentio probæ notæ Auctor, B. Virginis eximius laudator, stylo simplici.

Ricardus à S. Victore, vir scientia cautus, lingua disertus, divinæ contemplationis subtilissimus Magister.

Richardus Pampolitanus Anglosaxo Eremita, pius Scriptor.

Robertus Bellarminus Cardinalis omni scientiarum genere excultus, & summa imbutus pietate.

Roberti à Flud. Oxoniensis Eterodoxi inanis subtilitatis opera, nimirum utriusque Cosmi Historia, Philosophia Mosaica, & alia; quibus meritò Græcum proverbium convenit, magnus liber, magnum malum.

Roderici Episcopi Zamorensis speculum vitæ humanæ omnium statuum bona & mala optimè repræsentans.

Ruffinus Aquilejensis non minima pars Doctorum Ecclesiæ, ut ait Gennadius, vir elegantis ingenii, D. Hieronymi quondam amicissimus, postea adversarius, de quo extat Censura Gelasij Papæ, *cap. Sancta Romana, distinct.* 15.

Rupertus Abbas Tuitiensis pietate eximius, eloquio nitidus, sensu profundus: erravit tamen circa Sacramentum Eucharistiæ errorem astruens impanationis, ut Bellarminus observat, & ex scriptis ejus manifestum est.

Ruricius Lemovicensis Episcopus, cujus extant Epistolæ elegantes, & artificiosæ.

Rustici Cardinalis disputatio contra Acephalas. Hic autem damnatus fuit sub Vigilio Papa ob pertinacem trium capitulorum defensionem.

Rusticus Helpidius V. C. & exillustris Boëtii æqualis, qui summatim tribus versibus heroicis, plerasque Historias utriusque testamenti non sine acumine, & venustate complexus est.

Rutilius Numantianus Gallus egregius Poeta, nisi quod Christianis, præsertim verò Monachis, iniquus est.

S

SAlonius Episcopus Viennensis in Gallia, qui proverbia, & Ecclesiasten mysticè explicavit. Hunc fuisse Episcopum certum est, sed an fuerit Viennen. dubitat Baronius *an.* 441.

Salvianus Presbyter Massiliensis, cultus, ac pius Auctor, novus sui temporis Hieremias.

Sallustius Græcus Philosophus Cynicus, Auctor doctissimi libelli de Diis, & Mundo.

Sallustius Historicus admirandus, florentissimæ brevitatis artifex; cujus dictionem Asinius Pollio damnabat tanquam obscuram, & in translationibus audacem: ab Augustino autem *lib. de vita beata*, electissimus verborum pensator nuncupatur.

Sanctes Pagninus Hebraicarum literarum, & divinæ Scripturæ peritia insignis.

Sapho Lesbia suavissima in Lyricis Poetria.

Saxo, Grammaticus vividus, & elegans Historicus, sed fabulator quandoque, & sublestæ fidei.

Sebastianus Foxius Morxillus Platonis Interpres doctus, nobilis, sine labe.

Secundi Atheniensis Sophistæ, quem Suidas crasso errore confundit cum Plinio Secundo, aureæ sententiæ.

Sedulius florentissimus Scriptor, & optimæ, ac Christianæ venæ Poeta.

Seneca Sapientiæ fons, ac virtutis studio penè Christianus, expurgandus tamen ab erroribus Stoicorum.

Seneca Junior Tragœdus tersus, & gravis; sed ei tributæ Tragœdiæ non unius Poetæ sunt. Octaviam censent nonnulli L. Flori esse, cujus est Epitome Rerum Romanarum, qui adoptione dictus est Annæus Seneca.

Sergius Hieropolitanus Christianus, & disertus Orator.

Servius Honoratus celebris Grammaticus, & Virgilii Commentator.

Severi Rhetoris, & Poetæ Christiani carmen Bucolicum.

Severianus Gabalensis Episcopus, antiquus, & eloquentissimus Scriptor, sed ob æmulationem S. Joannis Chrysostomi minus secundam posteritatis famam meruit, ut ait Petavius in Rationario.

Sexti Empyrici subtilissimi Philosophi, Plutarchi ex sorore Nepotis, libri admirabiles adversus Mathematicos, & Pyrrhoniarum hypotyposeon.

Sidonius Apollinaris Aruernorum Episcopus, vir acris ingenii, & cothurnatæ eloquentiæ, sed stylo duro & obscuro ob corruptum à Gothis sæculum.

Sigi-

Sigibertus Gemblacensis Monachus, utilis, & laudabilis Historicus, nisi quod Gregorio VII. iniquior fuit, & in gratiam Imperatoris multa mentitus est.

Silius Italicus Orator verius, quam Poeta; qui, ut ait Plinius, carmina scripsit majore cura, quam ingenio.

Simplicius magnus Philosophus, Platonis, & Aristotelis conciliator, ac utriusque sectator, & Epicteti Stoici Commentator. Non tamen Christianus fuit, ut quidam perperam existimarunt.

Simeon de Cassia vir admodum pius, & fervens, cujus est insigne opus de gestis Domini Salvatoris.

Simeon Metaphrastes vir Sanctus Sanctorum vitas descripsit, in quibus quid observandum sit docent Bellarminus de script. Ecclesiasticis, & Baronius sæpè in Annalibus. Bollandus tamen eum severiori censura immeritò perstrictum ait in præf. generali ad Acta Sanctorum cap. 1. §. 3. Vixit tempore Leonis Filii Basilii Macedonis.

Simeonis Præpositi Monasterii S. Mamantis, quem Græci novum Theologum post Nazianzenum vocant, orationes & opuscula sanctis documentis plenissima. Sunt qui hunc confundant cum Simeone Metaphraste, sed ex hujus scriptis colligitur ipsum vixisse annis circiter CCL. post Metaphrastem.

Simeon Wangnereck è Soc. Jesu vir doctus & pius, qui pietatem Marianam Græcorum ex eorum Menæis luculenter exscripsit.

Smaragdus Abbas divinæ scientiæ lumine imbutus, qui cum S. Ardone Smaragdo à plerisque confunditur.

Socrates Constantinopolitanus Ecclesiasticæ Historiæ scriptor, Hæreticus Novatianus, quem Photius ait nec stylum splendidum habere, nec in dogmatibus esse accuratum.

Solinus Polyhistor Plinii transcriptor sæpè dormitans, qui tamen Plinii curæ quædam adjecit.

Sophoclis Tragœdiæ graves, acutæ, sublimes. Divinum Poetam vocat Cicero 2. de Divinat.

Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus, cujus elegans & declamatorium ingenium in variis, quas scripsit orationibus elucet.

Sosipater Charisius doctus, & antiquus Grammaticus.

Sozomenus Salaminius Historicus Ecclesiasticus ab Ecclesia alienus, & parum verax.

Speusippi libellus valdè utilis de diffinitionibus Platonis.

Statius Papinius Neapolitanus, summus, & egregius Poeta.

Stephani Abbatis, & postea Episcopi Tornacen. Epistolæ elegantes, & curiosæ.

Stephani Eduensis Episcopi præclarum opus de Sacramento Altaris.

Stephanus Forcatulus Jurisprudentia, Philosophia, & varia præditus eruditione.

Strabo Amasenus Princeps Geographorum, quem frustra conatur de sui operis possessione dejicere

Franc.

Franc. Patricius *lib. 3. Peripatetic. discussionum*, ut cuidam Stratoni tribuat. Castigandus autem videtur Strabo, quod Historias, & Philosophicas disputationes Geographiæ miscuerit.

Suetonius Tranquillus Historicus emendatissimus, & candidissimus, liber, & concisus, qui vitas Cæsarum scripsit pari libertate, ac ipsi vixerunt, ut censet D. Hieronymus.

Suidas Monachus Byzantinus Grammaticus eruditissimus, & admirabilis.

Symmachus V. C. mirabili eloquio, & scientia præditus, sed Christianis infensus.

Symposius Poëta enigmatum Scriptor non contemnendus.

Symphoriani Camperii Lugdunen. Platonica Symphonia, iis valdè utilis, qui Platonicæ doctrinæ student.

Synesius Crenensis Episcopus, qui in suis scriptis Platonem, Demosthenem, ac Pindarum exhibet nobis Christiano ore loquentes.

T.

TAtiani florentissimus liber adversus Gentiles. Sed post martyrium S. Justini, cujus erat auditor, factus est Tatianus Hæresiarcha.

Terentius tersissimus Comicus, quem Cicero elegantissimum vocat. Sunt qui putant eum in componendis Comœdiis adjutores habuisse C. Lælium, & Scipionem Æmilianum, nec ipse negat, ut constat ex Prologo Adelphorum.

Terentianus Maurus, qui librum de metris scripsit versibus difficilibus, & laboriosis.

Teridii Presbyteri nomine scripta Regula Monachorum, quæ S. Cæsarii est, cujus Teridius Nepos fuit.

Tertullianus Presbyter acris, & vehementis ingenii, & in loquendo oscurus, disertior quam felicior, ut de eo loquitur Vincentius Lirinensis, cujus lapsus nos admonet, non altum sapere, sed timere.

Thalassii Monachi Centuriæ spirituales de charitate, continentia, & regimine mentis.

Themistius Euphrades, id est eloquens sapientiæ, ac regiæ disciplinæ thesaurus. Non tamen fuit Christianus, ut quidam putant, licet Christianos Impp. laudaverit. Præceptorem suum vocat Augustinus in fine libri de Categoriis,

Theocritus floridissimus Bucolicorum Princeps.

Theodoretus Episcopus Cyrensis fluidus, copiosus, & undequaque doctissimus.

Theodorus Balsamon Patriarcha Antiochenus Canonum Interpres sæpè vacillans & Ecclesiæ Romanæ adversarius.

Theodorus Gaza Thessalonicensis, Græcæ, & Latinæ linguæ scientissimus, quem Pomponius Lætus sui ævi doctissimum existimavit. Erat in eo summum doctrinarum studium, cum summa eloquentiæ facultate.

Theo-

Theodori Ecclesiæ Constantinopolitanæ Lectoris collectanea ex Ecclesiastica Historia.

Theodorus Peltanus Catholicæ doctrinæ adversus Novatores defensor acerrimus

Theodorus Prodromus vir excellentissimus seu versu, seu prosa; seu sacra, seu profana scribat, sed fuit Schismaticus

Theodorus Studites vir admirandus, potens opere, & sermone.

Theodoricus Erfordiensis Scriptor vitæ S. Dominici.

Theodulfus ex Abbate Floriacensi Episcopus Aurelianen. tam versu, quam prosa excellens.

Theofridus Abbas, cujus extant sermones nitidi eloquii de Reliquiis & veneratione Sanctorum.

Theoleptus Philadelphiæ Metropolita suavis hymnographus.

Theo. Smyrnæus Mathematicus, cujus opuscula multa in variis Bibliothecis M. SS. supersunt. Quædam edidit Ismaël Bulliardus, qui eum Plutarcho coævum fuisse arbitratur

Theophanes Byzantius; qui res gestas sub Justino II libris 10. eleganter prosequitur.

Theophanes Cerameus Archiepiscopus Tauromeniæ in Sicilia, cujus extant Hymni sacri, & orationes.

Theophanis Episcopi Niceni Hymni pro Ecclesiasticis officiis.

Theophilactus Bulgarorum Archiepiscopus Schismaticus, qui ex Chrysostomo sua in Scripturam Commentaria compilavit.

Theophilactus Simocatta, cujus præter Historiam extant quæstiones Physicæ, & Epistolæ agrestes, morales, amatoriæ: stylum habet venustum, sed dum nimis elegantiam sectatur in cacozelon, & puerilem affectationem incidit.

Theophili Alexandrini Epistolæ Paschales utiles, & doctæ.

Theophilus Episcopus Antiochenus primigenium Ecclesiæ spiritum in suis lucubrationibus ostendens.

Theophili Protospatarii lib. v. exquisitissimi de hominis fabrica.

Theophilus Raynaudus omni doctrina, & eruditione refertus, multitudine librorum quos scripsit omnibus notus.

Theophrastus Philosophiæ decus, divinæ vir eloquentiæ, unde & nomen ab Aristotele magistro suo accepit, cum prius Tyrtamus diceretur.

Theostetictus politus & amœnus in Hymnis, & in Historia.

Thomais sanctimonialis auctrix vitæ S. Febroniæ Virginis, & Martyris.

Thomas Aquinas doctor Angelicus, Princeps Theologorum Scholasticorum.

Thomas Cantipratanus Ord. Prædicatorum sub figura Apum librum scripsit de officio Prælatorum, & subditorum, quo miracula sui temporis vere, & fideliter describit.

Thomas Cisterciensis Cantica Canticorum exposuit stylo conciso, & aspero, crebrisque divisionibus intricato.

Thomas

Thomas de Vio Cajetanus profundus Theologus, & Interpres Sacræ Scripturæ, vir summi ingenii, nec minoris pietatis.

Thomas Dempsterus optimæ notæ Philologus, & rerum Scoticarum Historicus.

Thomas de Villanova Archiep. Valentinus, qui sanctitate, & doctrina universam Hispaniam illustravit.

Thomas de Kempis simplici stylo magnam tradens doctrinam spiritus.

Thomas à Jesu Carmelita excalceatus vir multiplicis doctrinæ, & in praxi mysticæ Theologiæ singulariter eruditus.

Thomas Waldensis Carmelita magno pollens ingenii acumine, ut ex doctrinali fidei colligitur, quo hæreses extirpantur.

Thucydides omnium cultissimus, & verax Historicus, stylo sæpè durus, nec satis rotundus, ut ait Cicero; de qua re etiam reprehenditur à Dionysio Halicarnassæo. Demosthenes autem tanti eum fecit, ut octies manu sua scripserit.

Titus Bostrorum Episcopus Sectam Manichæorum doctè confutavit, & Evangelium secundum Lucam explicavit. Sed hanc Lucæ expositionem falsò huic tribui censeo, nam citantur in ea Chrysostomus, Cyrillus, & alii Patres, qui post ipsum floruerunt.

Titus Livius Historiæ Latinæ Princeps, lactea ubertate fluens, cui tamen Asinius Patavinitatem objecit, Lipsius frigidum aliquando, & supinum agnoscit.

Trebellius Pollio nobilis Historicus cujus dictio paulò altius assurgere censetur, quam conveniat Historico.

Tycho Brahe Excellentissimus Astronomus, qui in siderum observatione nulli priorum cessit.

Tychonius Afer Donatista, cujus meminit Augustinus *lib. 3. de doct. Christi.*

Turcius Ruffus Asterius, cujus est Collatio veteris, & novi testamenti venusto carmine expressa, à quibusdam Sedulio, ab aliis Claudiano Mamerto adscripta.

V

Valerianus Cemeliensis Episcopus, quem Theophilus Raynaudus erudita Apologia liberare nititur à suspicione Semipelagianismi.

Valerius Flaccus felicis ingenii, & magni judicii Poeta; sed imperfectum Argonauticorum opus reliquit.

Valerius Maximus rerum varietate conspicuus, in plerisque acutus, & subtilis, in plerisque durus, & abjectus, labe quoque adulationis vilescens.

Valerius Probus Grammaticus, vir multæ industriæ in notis antiquorum explicandis.

Vegetius disciplinæ militaris eloquens, & doctus Scriptor.

Venantius Fortunatus Pictavien. Episcopus nitidæ venæ Poe-

ta, quem Hilduinus virum prudentem, & scholasticissimum appellat.

Victorinus Episcopus non Pictaviensis, sed Petavionensis, seu Pithbionensis in superiori Pannonia, & Martyr, quem Optatus Milevitanus, ut insignem hæresum debellatorem laudat *lib.* I. Hieronymus autem eum enumerat inter Chiliastas *in c.* 36. *Ezech.* Nihil ejus superest præter Commentarium in Apocalypsim, de quo etiam dubitamus, an sit legitimum.

Victor Cartennæ in Mauritania Episcopus, stylo & dictione sublimis, cujus liber de Pœnitentia inter opera D. Ambrosii reperitur. Philippus Labbe ex Cod cibus MSS. docet hunc librum esse alterius Victoris Turonensis item in Africa Episcopi.

Victor Giselinus Prudentii scholiastes non admodum accuratus.

Victor Episcopus persecutionis Wandalicæ in Africa Scriptor, & particeps. Hic Episcopus Uticensis per errorem vocatur. Nam ut notat Franciscus Chiffletius in notis ad vitam S. Fulgentii scriptam à Ferrando, quo tempore hic scripsit, erat Episcopus Uticensis Florentinus. Victor itaque Episcopus Vitensis fuit, & postea Primas Byzacenus, in qua Provincia est Civitas Vitensis. Ita Chiffletius ex antiquo Codice MS.

Vigilii Episcopi Tapsitani in Provincia Byzacena libri 5. adversus Eutychen, hactenus tributi Vigilio Martyri Episcopo Tridentino, cujus esse non posse, jam agnoverat Baronius. Verus Auctor repertus est in Cod. MS. Monasterii S. Eugendi, sive S. Claudii Jurensis. Idem Chifflet. præf. in Ferrandum.

Vincentius Beluacensis vir omniscius, ac plurimæ lectionis, ut ex ejus quadruplici speculo constat.

Vincentii Ferrerii viri sanctissimi Opusculum de vita spirituali cœlesti plenum sapientia.

Vincentius Galilæus, qui doctissimum tractatum edidit de antiqua, & nova Musica, planè necessarium ad Musicam nostri temporis corrigendam.

Virgilius Maro Poeta absolutissimus, dictus Plato Poetarum ab Alexandro Severo, ut refert Lampridius; omnium optimus, & incomparabilis.

Vitruvius, cujus sunt de Architectura notissimæ, & omni laude dignæ lucubrationes.

Ulpianus Rhetor Domesthenis scholiastes creditus ille, quem inter sapientes enumerat Athenæus in Cœnis.

Uranius, sive Oranius, qui vitam B. Paulini descripsit.

Urbani Quarti Rom. Pontificis pia Metaphrasis in Psalmum 50.

Walfridus Strabo, vir sapiens, & literarum scientia illustris. Fuit Monachus Fuldensis, postea Decanus S. Galli, demum Abbas Augiæ divitis: qua de causa quidam decepti, duos Strabones fecerunt, unum Monachum

Ful-

Fuldensem, alterum Augiæ Abbatem, cum idem sit.

Willelmus Malmesburiensis Monachus rerum Anglicarum luculentus Historicus.

Wolfangi Lazii Viennen. eruditissima Romanæ Reipub. Commentaria.

X

XEnophon Summus Philosophus, magnus Historicus, suavis Orator, Apis Attica, dictus à Suida, cujus stylus dulcior melle a Tullio dicitur, & cum quadam lenitate fluens. Cyripædia non ad fidem Historiæ, sed ad effigiem justi imperii ab eo scripta est, ut idem Tullius affirmat lib. 1. Epist. 1. ad Q. fratrem.

Xenocratis Platonici insignis libellus de morte.

Z

ZAchariæ Scholastici, ac postea Episcopi Mytilenes subtilissima disputatio de Mundi opificio contra Philosophos.

Zeno Veronensis Antistes acumine ingenii, styli præstantia, rerumque divinarum peritia clarissimus.

Zonaras Historicus gravis, & copiosus, sed in quo majorem curam desiderant Critici Recentiores.

Zeroastris oracula Magica, seu verius reconditæ Philosophiæ artificiosum compendium: non autem revelationes sub ejus nomine à Gnosticis evulgatæ. Dubium est autem, fueritne hic Bactrianorum Rex, an alius recentior, de qua re doctè & eruditè Sam. Bochartus P. 1. Geogr. sacræ lib. 4. cap. 1. Apulejus 2. Florid. ait Zeroastrem Pythagoræ præceptorem fuisse.

PSAL.

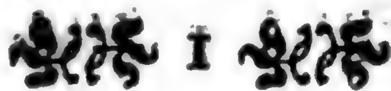

PSALLENTIS ECCLESIÆ HARMONIA.

TRACTATUS
HISTORICUS.
SYMBOLICUS.
ASCETICUS.
DE
DIVINA PSALMODIA,
EJUSQUE CAUSIS, MYSTERIIS, ET DISCIPLINA;

Deque variis ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis divinis Officiis.

CAPUT I.

De antiquitate & excellentia divinæ Psalmodiæ.

METRUM I.

Magnum opus aggredior laudum veneranda sacrarum
Dogmata, & arcanos Hymnorum pandere ritus.
Quid Psalmi, sanctaque preces, quid mystica templi
Relligio, quid dia notent modulamina certis
Horarum spatiis summo resonantia Regi.
Quamvis priscorum dudum hæc illustria scriptis
Eniteant; mihi plura tamen penetranda supersunt.
Angelicos cantus, vixque ulli audita priorum
Verba referre juvat, superosque recludere sensus.
Tu Deus ignitis olim qui corda replesti
Linguarum pluviis, tanti tu muneris auctor
Dexter ades, nuncque tuo reserare latentes

Sacrorum causas liceat, gratissima dona
Mystis, mortalem sine te fallentia sensum.
Tu quoque divini purissima mater Amoris,
Lux mundi, cœlique decus, quæ prodiga terræ
Æthereas largiris opes, ac divite dextra
Effundis superæ septena charismata lucis;
Duc age, Diva, tuum salebrosa per invia vatem,
Te sequor, audaci labor hic tibi militat ausu.
Este mihi faciles & vos clarissima mundi
Lumina, vos cœli proceres, vos conscia Christi
Pectora, sidereis vos me succendite flammis.
Forsitan hæc Laticas volitantia scripta per oras
Accendent pietate animos, cultuque perenni
Crescet in immensum divinæ gloria laudis.

§. I.

Antiquitatis quanta sit vis. Divinarum laudum antiquissima origo. Religio solius hominis propria. Cur homo recta staturæ. Ignorantia malorum radix. Dei cognitio difficillima. Quædam obiter adversus Atheos.

Arnob. lib. 2. contra gentes. Tertul. lib. 1. adv. Marcionē

I. Scitè quidem dictum est ab Arnobio Religionis auctoritatem non esse tempore æstimandam, sed Numine: scitè quoque Tertullianus scripsit, res divinas debere potius de sua veritate, quam de vetustate censeri; sed quia filiorum hominum mendacium in stateris opinio est, id solum præstantissimum esse, quod est antiquissimum, operæ pretium me facturum existimavi, si in ipso tractationis limine diligenter investigarem, quibus Divinæ laudes adoleverint incunabulis, ut illarum videlicet cognito exordio, dignitas simul & excellentia clariùs innotescant. Quod si ad vulgi mentem tanta longævæ durationis potestas est, ut mis-

T. Livius initio histor.

cendo

cendo humana Divinis, multarum urbium & populorum initia ad Deum aliquem referre, & augustioribus primordiis consecrare potuerit; hâc sanè gloriâ sacras precationes non carere argumento esse multa possunt.

2. Fama in primis exploratissimæ sanctitatis sacrarum litterarũ irrefragabili testimonio, omniumque sapientum consensu confirmata. Tum natura ipsa Dei cognitionem mortalium animis ingenerans, quem cognitum summis laudibus prosequi, ejusque auxilium in omnibus implorare ejusdem naturæ ductu edocemur. Quis enim abscondi potest, ut non sentiat Dei beneficia, ut non ejus experiatur amorem? Aut quis Divinæ largitatis munificentia locupletatus non ei protinus offerat *hostiam laudis, fructum labiorum confitentium nomini ejus*? Natura, inquit Simplicius, non homines soli, sed & muta animalia, plantæ & lapides, omnesque res pro cujuslibet facultate singula ad Deum conversa sunt. Homines verò præterea statim à pueritia ad Dei cultum à parentibus assuefiunt, communesque hominum sententias sequuntur. Omnes namque homines, & Barbari, & Græci tam priore infinito tempore, quam nunc, licet alii aliis sententiis, Deum esse arbitrabantur. Et, ut scribit Jamblicus, ante omnem rationis usum inest cuique naturaliter insita Deorum notio. Nam quia mundus factus est, ait Plotinus, si mentis aures ad hunc convertere libeat, forsitan audiemus ita clamantem: Me proculdubio fecit Deus. Eodem sensu Epictetus apud Arrianum; Ex ipso, inquit, apparatu operum solerti & artificioso pronunciare solemus effectorem esse artificem aliquem, nec temerè & casu evenisse ista. Ergò horum quidvis suum nobis declarat artifi-

Ad Hebræos cap. 13. 15. Simplicius in Epictet. c. 67.

Iamblic. de myster. Ægypt. c. 1. Plotin. Ennea. de 3. lib. 2. c. 3. Epict. lib. 1. c. 6

cem: aspectabilia verò illa in mundo corpora; inspectiones etiam, & oculis undique lumen effusum opificem suum non testabuntur? O multam cœcitatem, exclamat Trismegistus, ô multam impietatem! ô multam perfidiam! Simulachrum, aut imaginem sine sculptore, aut pictore nullus fieri dicet, hoc autem opificium sine opifice factum erit? Cui consonans Tullius; Quid potest, inquit, esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem sol sit, an nullus sit dubitare possit. Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, ait Lactantius, qui non oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat cujus Dei providentia regatur hoc omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione. Rectè Gregorius Nazianzenus; Sicut quispiam citharam pulcherrimè confectam & elaboratam conspiciens, ejusque concinnitatem & constitutionem; aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud, quàm ipsum citharæ conditorem, atque citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum: eodem modo is nobis, qui res effecit, effectasque movet atq; conservat, manifestus est, etiamsi mente minimè comprehendatur. Rectè item Theophilus Patriarcha Antiochenus: Sicut anima in humano corpore non videtur invisibilis existens, verum ex corporis motu cognoscitur; sic nec Deu[s] corporeis oculis videri potest, cæterùm ex providentia, qua singula ordinat, intelligitur. Quemadmo

Trismeg. Pimandr. cap. 5.

Cicero lib. 2. de nat. Deor.

Lactant. divin. instit. lib. 1. c. 2.

Nazianz. orat. 2. de Theolog.

Theoph. lib. 1. ad Autolycum

admodum si quis cernat navim suis armamentis instructam mare sulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea esse gubernatorem: sic certè nemo adeò abjecti animi est, quin credat Deum esse gubernatorem omnium, quamvis ipsum oculis carnalibus non assequamur.

3. Ideò religionem virtutum omnium moralium excellentissimam mortalium animis insevit Deus, ut quos eadem humanitas forti nexu inter se ligat; una eademque religio Deo religet omnipotenti. In hoc totius vitæ nostræ summa ratio consistit, ut summum illud Numen ante omnia cognoscamus, cognitum purgatissimâ pietate veneremur. Utrumque actum docet religio omnium bonorum firmamentum, & mater totius mundi pacatissima beatitudo. Hâc sublatâ, si quis mundum dixerit cœlum esse sine sole, nihil dixerit: Nox mera erit, & quod nocte deterius est, nihilum & inane. Hâc solâ tanquàm rationalis naturæ præclarissimâ dote super bestias & universa pecora præcellit homo. Artium enim & gubernationis industria, ipsa quoque ratio, atque internos animi sensus exprimens sermo adeò hominem non distinguunt à brutis, ut plerique Philosophorum illud etiam inani subtilitate disputare præsumpserint; Num brutis animantibus insit ratio. Sola religio est, cujus in brutis nullum extat vestigium. Eleganter Lactantius in hanc sententiam; Summum hominis bonum in sola religione est. Nam cætera omnia, quæ putantur esse homini propria, in cæteris quoque animantibus reperiuntur: cùm enim suas voces propriis inter se notis discernunt atque dignoscunt, colloqui videntur: ridendi quoque ratio apparet in his

Plutarchus in opusc. de hac re, & Sextus Empyric. l. 1. Pyrrhoniorum cap. 14. Lact. lib. 3. c. 10.

Bruta uti ratione affirmabat Celsus Epicureus, ut ait Origenes lib. 4 contra ipsum.

Vide item Porphyrium lib. 3. de Abstinentia. Lud. Viues lib. 2. de Anima, Læl Bisciolam: to. 2. Hor. Subc. lib. 1. c 4. & Ioan. Euseb. Niereinberg. lib. 3. Hist. nat.

aliqua, cum demulsis auribus, contractoque rictu, & oculis in lasciviam resolutis aut homini alludunt, aut suis quisque conjugibus ac fœtibus propriis. Jam illa, quæ sibi prospiciunt in futurum, & cibos reponunt, habent utique providentiam. Rationis quoque signa in multis deprehenduntur. Nam quando utilia sibi appetunt, mala cavent, pericula vitant, latibula sibi parant in plures exitus dispatentia, profectò aliquid intelligunt. Incertum est igitur, utrumne illa, quæ homini tribuuntur, communia sint cum aliis viventibus: religionis certè sunt expertia. Hinc omnium hominum sapientissimus humanam naturam diffiniens non à rationalitate essentialem ejus differentiam desumpsit, sed suprà communem Philosophantium scholā altiori sublimatus fastigio, *Deum*, inquit, *time, & mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo.* Ergò necessariâ consecutione infert Bernardus, si hoc est omnis homo, absque hoc nihil omnis homo. Cultus enim Divinus, juxtà Platonicos, ita fermè hominibus est naturalis, sicut equis hinnitus, & canibus latratus. Chrysostomus aureâ suâ eloquentia illud Geneseos explicans: *Hæ sunt generationes Noe: Noe vir justus, atque perfectus fuit.* Rarus inquit & novus genealogiæ modus. Nam ut Scriptura dixit, *Hæ sunt generationes Noe*, aures nostras excitavit, quasi genealogiam illius narratura, & quis ejus pater fuerit, & unde genus duxerit, & quomodo in hanc vitam editus, & alia quæ mos est genealogias narrantibus recensere: relictis tamen illis omnibus, & aliorum consuetudinem superans inquit, *Noe vir justus atque perfectus fuit.* Nam quia cæteri homines ob carnales voluptates, quibus immerserant, amiserant esse homines, iste in tanto po-

Eccles. 12. 13.

Bern. ser. 20 in Cantic.
Ficinus lib. 14. Platon. Theologiæ. cap. 9.
Gen. 6. 9.
Chrys. hom. 23. in Gen.

pulo hominis imaginem servavit. Quæ autem est imago hominis? Rationalem esse. Quid ergò? an non & illi fuerunt rationales? Verum non hoc solùm fuerit hominem esse, sed & virtutibus esse deditum, & vitia fugere; illicitis affectionibus imperare, & mandatis Dominicis obtemperare. Nam cùm in malum declinant homines, & servi fiunt irrationalium vitiorum, hominis nomenclatura se reddunt indignos, & cum bestiis computantur. Quando enim, sicut idem alibi scribit, ut asinus calcitras, ut taurus exultas, libidine incensus sic hinnis ut equus: quando in epulis ursorum imitaris voratum, & pinguedine corpus mulorum more distendis: cum exercenda simultate camelum, lupum imiteris rapinâ: cùm irascaris ut serpens, & atrocitate scorpionum percutias: cùm subdolè insidieris ut vulpes, ac veneno malignitatis armeris ut coluber & vipera,: quâ ratione in hominum te possum numero collocare, nulla in te cernens signa humanæ naturæ? Sanè qui hujusmodi est, inquit, Cydonius, non homo vocari debet, sed portentosa bestia, quales in fabulis describuntur, qui solo aspectu falsam hominis speciem præseferat.

Idem Hom. 4. in Matth.

Cydon. orat. de contemnenda morte.

4. Hominum verò brutorumq; discrimen ipsa corporum figuratio demonstrat. Cætera animantia prona facie incurvantur in terram, quia ventris, in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates: Homo recto stat corpore despicitq; terras, ut qui erecto vultu intuetur cœlum, quæ sursum sunt quærere discat, non quæ super terram. Rectè Silius,

Silius Italicus lib. 15. v. 84.

Nonne vides hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora:
Cum pecudes, volucrumque genus, formasq; ferarũ
Segnem, atque obscœnam passim stravisset in alvum?

Ruric. l. 2. Ep. 42.

Solus nempe homo, ait Ruricius Lemovicensis Episcopus, de omnibus animalibus sublimis creatus est, ut auctorem suum semper cœlo intentus aspiciat, non mundalia opera solo defixus exerceat. An non confunderis, exclamat Bernardus, sursum caput habere, qui sursum cor non habes? corpore rectus stare, qui corde repis in terra? His autem qui terrena sapiunt quam læti illudunt dæmones prophetico sermone dicentes, *Incurvare, ut transeamus*? Propterea, ut scribit Julius Firmicus; Nihil aliud, dum in hac vitæ brevitate sumus, nobis elaborandum est, nisi ut terreni corporis labe purgatâ, & amputatis si fieri potest, omnibus vitiis, incorruptam animi divinitatem, & nullâ scelerum contagione pollutam auctori nostro reddamus Deo, ne divinæ fabricationis immemorem animum vitiosis libidinum laqueis implicatum, tamquam projectum per præcipitia perdamus. Nihil enim debemus cogitare terrenum, præsertim cum sciamus fabricatorem nostrum Deum, ita nos divini artificii moderatione fecisse, ut recti corporis forma ab omni humilitatis dejectione deposita, nihil aliud primum patefacta oculorum acie, nisi Solem & Lunam, stellasque & horum omnium pulcherrimum, atque immortale domicilium videremus. Simile est illud Octavii apud Minutium Felicem. Præcipuè cùm à feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo & ratio, per quæ Dominum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. Sacrilegii enim vel maximi instar

Bern. serm. 12. de diversis.

Isa. 51. 23.

Julius Maternus Firm. præf. lib. 8. Matheseos.

Min. Felix in Octavio.

instar est humi quærere quod in sublimi debeas invenire. Augustinus item sic de hac re philosophatur; Figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo, qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est animo, similes pecoribus simus, à quibus corporis erectione distamus. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, id est ad cœlestia, naturaliter erectum est; sic animus, qui substantia spiritalis est, ad ea quæ sunt in spiritualibus excelsa erigendus est, non elatione superbiæ, sed pietate justitiæ. Propter hoc enim, ait Chrysostomus, rationales facti sumus, & à brutis differimus, ut laudemus, celebremus, glorificemus jugiter Dominum omnium conditorem.

August. lib. 12. de Trinit. c. 1.

Chrys. homil. 26. in Gen.

5. Rectus itaque Deus rectum hominem fecit, at ille recto corpore curvum animum gerens tantum Dei munus neglexit, & degeneri conversatione naturæ jura transgrediens *cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Prodiit hæc perversitas ex ignorantia, ex infecta radice pessimus frutex. Quam veritatem in cæca errorum nocte Philosophus Chæronensis videns, inscitia Deorum, atque ignoratio, inquit, jam inde ab initio in duos quasi rivos dimanans ab una parte in duris, ac refractariis ingeniis tanquam in aspero solo impietatem, quæ nullos putat esse Deos: ab altera velut in molli, ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingeneravit. Nam, ut unum omnium rerum principium fuit, cujus omnipotentia è nihilo cuncta produxit, ita olim una de illo scientia erat, atque una religio, quæ cum primis parentibus nata ad posteros est devoluta, ut in libris de perenni philosophia doctissimè disserit Eugubinus. Sed cum ingenti propagatione diffusi

Psalm 48.

Plutarc. initio lib. de superstit.

Aug. Eugubin. lib. 1. de per. Philosophia.

Fuldensem, alterum Augiæ Abbatem, cum idem sit.

Willelmus Malmesburiensis Monachus rerum Anglicarum luculentus Historicus.

Wolfangi Lazii Viennen. eruditissima Romanæ Reipub. Commentaria.

X

XEnophon Summus Philosophus, magnus Historicus, suavis Orator, Apis Attica, dictus à Suida, cujus stylus dulcior melle a Tullio dicitur, & cum quadam lenitate fluens. Cyripædia non ad fidem Historiæ, sed ad effigiem justi imperii ab eo scripta est, ut idem Tullius affirmat lib. 1. Epist. 1. ad Q. fratrem.

Xenocratis Platonici insignis libellus de morte.

Z

ZAchariæ Scholastici, ac postea Episcopi Mytilenes subtilissima disputatio de Mundi opificio contra Philosophos.

Zeno Veronensis Antistes acumine ingenii, styli præstantia, rerumque divinarum peritia clarissimus.

Zonaras Historicus gravis, & copiosus, sed in quo majorem curam desiderant Critici Recentiores.

Zeroastris oracula Magica, seu verius reconditæ Philosophiæ artificiosum compendium: non autem revelationes sub ejus nomine à Gnosticis evulgatæ. Dubium est autem, fueritne hic Bactrianorum Rex, an alius recentior, de qua re doctè & eruditè Sam. Bochartus P. 1. Geogr. sacræ lib. 4. cap. 1. Apulejus 2. Florid. ait Zeroastrem Pythagoræ præceptorem fuisse.

PSAL-

PSALLENTIS ECCLESIÆ HARMONIA.

TRACTATUS
HISTORICUS.
SYMBOLICUS.
ASCETICUS.
DE
DIVINA PSALMODIA,
EJUSQUE CAUSIS, MYSTERIIS, ET DISCIPLINA;

Deque variis ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis divinis Officiis.

CAPUT I.

De antiquitate & excellentia divinæ Psalmodiæ.

METRUM I.

Magnum opus aggredior laudum veneranda sacrarum.
Dogmata, & arcanos Hymnorum pandere ritus.
Quid Psalmi, sanctæque preces, quid mystica templi
Relligio, quid dia notent modulamina certis
Horarum spatiis summo resonantia Regi.
Quamvis priscorum dudum hæc illustria scriptis
Eniteant; mihi plura tamen penetranda supersunt.
Angelicos cantus, vixque ulli audita priorum
Verba referre juvat, superosque recludere sensus.
Tu Deus ignitis olim qui corda replesti
Linguarum pluviis, tanti tu muneris auctor
Dexter ades, nutuque tuo reserare latentes

Sacrorum causas liceat, gratissima dona
Mystis, mortalem sine te fallentia sensum.
Tu quoque divini purissima mater Amoris,
Lux mundi, cœlique decus, quæ prodiga terræ
Æthereas largiris opes, ac divite dextra
Effundis supera septena charismata lucis;
Duc age, Diva, tuum salebrosa per invia vatem,
Te sequor, audaci labor hic tibi militat ausu.
Este mihi faciles & vos clarissima mundi
Lumina, vos cœli proceres, vos conscia Christi
Pectora, sidereis vos me succendite flammis.
Forsitan hæc Laticas volitantia scripta per oras
Accendent pietate animos, cultuque perenni
Crescet in immensum divina gloria laudis.

§. I.

Antiquitatis quanta sit vis. Divinarum laudum antiquissima origo. Religio solius hominis propria. Cur homo recta statura. Ignorantia malorum radix. Dei cognitio difficillima. Quædam obiter adversus Atheos.

Arnob. lib. 2. contra gentes. Tertul. lib. 1. adv. Marcionē

I. SCitè quidem dictum est ab Arnobio Religionis auctoritatem non esse tempore æstimandam, sed Numine: scitè quoque Tertullianus scripsit, res divinas debere potius de sua veritate, quam de vetustate censeri; sed quia filiorum hominum mendacium in stateris opinio est, id solum præstantissimum esse, quod est antiquissimum, operæ pretium me facturum existimavi, si in ipso tractationis limine diligenter investigarem, quibus Divinæ laudes adoleverint incunabulis, ut illarum videlicet cognito exordio, dignitas simul & excellentia clariùs innotescant. Quod si ad vulgi mentem tanta longævæ durationis potestas est, ut miscendo

T. Livius initio histor.

cendo

cendo humana Divinis, multarum urbium &populorum initia ad Deum aliquem referre, & augustioribus primordiis consecrare potuerit; hâc sanè gloriâ sacras precationes non carere argumento esse multa possunt.

2. Fama in primis exploratissimæ sanctitatis sacrarum litterarū irrefragabili testimonio, omniumque sapientum consensu confirmata. Tum natura ipsa Dei cognitionem mortalium animis ingenerans, quem cognitum summis laudibus prosequi, ejusque auxilium in omnibus implorare ejusdem naturæ ductu edocemur. Quis enim abscondi potest, ut non sentiat Dei beneficia, ut non ejus experiatur amorem? Aut quis Divinæ largitatis munificentia locupletatus non ei protinus offerat *hostiam laudis, fructum labiorum confitentium nomini ejus*? Natura, inquit Simplicius, non homines soli, sed & muta animalia, plantæ & lapides, omnesque res pro cujuslibet facultate singula ad Deum conversa sunt. Homines verò præterea statim à pueritia ad Dei cultum à parentibus assuefiunt, communesque hominum sententias sequuntur. Omnes namque homines, & Barbari, & Græci tam priore infinito tempore, quam nunc, licet alii aliis sententiis, Deum esse arbitrabantur. Et, ut scribit Jamblicus, ante omnem rationis usum inest cuique naturaliter insita Deorum notio. Nam quia mundus factus est, ait Plotinus, si mentis aures ad hunc convertere libeat, forsitan audiemus ita clamantem: Me proculdubio fecit Deus. Eodem sensu Epictetus apud Arrianum; Ex ipso, inquit, apparatu operum solerti & artificioso pronunciare solemus effectorem esse artificem aliquem, nec temerè & casu evenisse ista. Ergò horum quidvis suum nobis declarat artifi-

Ad Hebræos cap. 13. 15.
Simplicius in Epictet. c. 67.
Jamblic. de myster. Ægypt. c. 1.
Plotin. Ennea. de 3. lib. 2. c. 3.
Epict. lib. 1. c. 6

cem: aspectabilia verò illa in mundo corpora; inspectiones etiam, & oculis undique lumen effusum opificem suum non testabuntur? O multam cœcitatem, exclamat Trismegistus, ô multam impietatem! ô multam perfidiam! Simulachrum, aut imaginem sine sculptore, aut pictore nullus fieri dicet, hoc autem opificium sine opifice factum erit? Cui consonans Tullius; Quid potest, inquit, esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem sol sit, an nullus sit dubitare possit. Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, ait Lactantius, qui non oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat cujus Dei providentia regatur hoc omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione. Rectè Gregorius Nazianzenus; Sicut quispiam citharam pulcherrimè confectam & elaboratam conspiciens, ejusque concinnitatem & constitutionem; aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud, quàm ipsum citharæ conditorem, atque citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum: eodem modo is nobis, qui res effecit, effectasque movet atq; conservat, manifestus est, etiamsi mente minimè comprehendatur. Rectè item Theophilus Patriarcha Antiochenus: Sicut anima in humano corpore non videtur invisibilis existens, verum ex corporis motu cognoscitur; sic nec Deus corporeis oculis videri potest, cæterùm ex providentia, qua singula ordinat, intelligitur. Quemadmo-

Trismeg. Pimandr. cap. 5.

Cicero lib. 2. de nat. Deor.

Lactant. divin. instit. lib. 1. c. 2.

Nazianz. orat. 2. de Theolog.

Theoph. lib. 1. ad Autolycum

admodum si quis cernat navim suis armamentis instructam mare sulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea esse gubernatorem: sic certè nemo adeò abjecti animi est, quin credat Deum esse gubernatorem omnium, quamvis ipsum oculis carnalibus non assequamur.

3. Ideò religionem virtutum omnium moralium excellentissimam mortalium animis insevit Deus, ut quos eadem humanitas forti nexu inter se ligat; una eademque religio Deo religet omnipotenti. In hoc totius vitæ nostræ summa ratio consistit, ut summum illud Numen ante omnia cognoscamus, cognitum purgatissimâ pietate veneremur. Utrumque actum docet religio omnium bonorum firmamentum, & mater totius mundi pacatissima beatitudo. Hâc sublatâ, si quis mundum dixerit cœlum esse sine sole, nihil dixerit: Nox mera erit, & quod nocte deterius est, nihilum & inane. Hâc solâ tanquàm rationalis naturæ præclarissimâ dote super bestias & universa pecora præcellit homo. Artium enim & gubernationis industria, ipsa quoque ratio, atque internos animi sensus exprimens sermo adeò hominem non distinguunt à brutis, ut plerique Philosophorum illud etiam inani subtilitate disputare præsumpserint; Num brutis animantibus insit ratio. Sola religio est, cujus in brutis nullum extat vestigium. Eleganter Lactantius in hanc sententiam; Summum hominis bonum in sola religione est. Nam cætera omnia, quæ putantur esse homini propria, in cæteris quoque animantibus reperiuntur: cùm enim suas voces propriis inter se notis discernunt atque dignoscunt, colloqui videntur: ridendi quoque ratio apparet in his aliqua

Plutarchus in opusc. de hac re, & Sextus Empyric. l. 1. Pyrrhoniorum cap. 34. Lact. lib. 3. c. 10.

Bruta uti ratione affirmabat Celsus Epicureus, ut ait Origenes lib. 4 contra ipsum.

Vide item Porphyrium lib. 3. de Abstinentia. Lud. Viues lib. 2. de Anima, Læl. Bisciolam to. 2. Hor. Subc. lib. 1. c. 4. & Ioan. Euseb. Nieremberg. lib. 3. Hist. nat.

aliqua, cum demulsis auribus, contractoque rictu, & oculis in lasciviam resolutis aut homini alludunt, aut suis quisque conjugibus ac fœtibus propriis. Jam illa, quæ sibi prospiciunt in futurum, & cibos reponunt, habent utique providentiam. Rationis quoque signa in multis deprehenduntur. Nam quando utilia sibi appetunt, mala cavent, pericula vitant, latibula sibi parant in plures exitus disparentia, profectò aliquid intelligunt. Incertum est igitur, utrumne illa, quæ homini tribuuntur, communia sint cum aliis viventibus: religionis certè sunt expertia. Hinc omnium hominum sapientissimus humanam naturam diffiniens non à rationalitate essentialem ejus differentiam desumpsit, sed suprà communem Philosophantium scholā altiori sublimatus fastigio, *Deum*, inquit, *time, & mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo.* Ergò necessariâ consecutione infert Bernardus, si hoc est omnis homo, absque hoc nihil omnis homo. Cultus enim Divinus, juxtà Platonicos, ita fermè hominibus est naturalis, sicut equis hinnitus, & canibus latratus. Chrysostomus aureâ suâ eloquentia illud Geneseos explicans: *Hæ sunt generationes Noe*: *Noe vir justus, atque perfectus fuit.* Rarus inquit & novus genealogiæ modus. Nam ut Scriptura dixit, *Hæ sunt generationes Noe*, aures nostras excitavit, quasi genealogiam illius narratura, & quis ejus pater fuerit, & unde genus duxerit, & quomodo in hanc vitam editus, & alia quæ mos est genealogias narrantibus recensere: relictis tamen illis omnibus, & aliorum consuetudinem superans inquit, *Noe vir justus atque perfectus fuit.* Nam quia cæteri homines ob carnales voluptates, quibus immersi erant, amiserant esse homines, iste in tanto populo

Eccles. 12. 13.

Bern. ser. 20 in Cantic.

Ficinus lib. 14. Platon. Theologiæ. cap. 9.

Gen. 6. 9.

Chrys. hom. 23. in Gen.

pulo hominis imaginem servavit. Quæ autem est imago hominis? Rationalem esse. Quid ergò? an non & illi fuerunt rationales? Verum non hoc solùm fuerit hominem esse, sed & virtutibus esse deditum, & vitia fugere; illicitis affectionibus imperare, & mandatis Dominicis obtemperare. Nam cùm in malum declinant homines, & servi fiunt irrationalium vitiorum, hominis nomenclatura se reddunt indignos, & cum bestiis computantur. Quando enim, sicut idem alibi scribit, ut asinus calcitras, ut taurus exultas, libidine incensus sic hinnis ut equus: quando in epulis ursorum imitaris voratum, & pinguedine corpus mulorum more distendis: cum exercenda simultate camelum, lupum imiteris rapinâ: cùm irascaris ut serpens, & atrocitate scorpionum percutias: cùm subdolè insidieris ut vulpes, ac veneno malignitatis armeris ut coluber & vipera,: quâ ratione in hominum te possum numero collocare, nulla in te cernens signa humanæ naturæ? Sanè qui hujusmodi est, inquit, Cydonius, non homo vocari debet, sed portentosa bestia, quales in fabulis describuntur, qui solo aspectu falsam hominis speciem præseferat.

Idem Hom. 4. in Matth.

Cydon. orat. de contemnenda morte.

4. Hominum verò brutorumq; discrimen ipsa corporum figuratio demonstrat. Cætera animantia prona facie incurvantur in terram, quia ventris, in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates: Homo recto stat corpore despicitq; terras, ut qui erecto vultu intuetur cœlum, quæ sursum sunt quærere discat, non quæ super terram. Rectè Silius,

Silius Italic. lib. 15. v. 84.

Nonne vides hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora:
Cum pecudes, volucrumque genus, formasq; ferarũ
Segnem, atque obscœnam passim stravisset in alvum?

Ruric. l. 2. Ep. 42.

Solus nempe homo, ait Ruricius Lemovicensis Episcopus, de omnibus animalibus sublimis creatus est, ut auctorem suum semper cœlo intentus aspiciat, non mundalia opera solo defixus exerceat. An non confunderis, exclamat Bernardus, sursum caput habere, qui sursum cor non habes? corpore rectus stare, qui corde repis in terra? His autem qui terrena sapiunt quam læti illudunt dœmones prophetico sermone dicentes, *Incurvare, ut transeamus*? Propterea, ut scribit Julius Firmicus; Nihil aliud, dum in hac vitæ brevitate sumus, nobis elaborandum est, nisi ut terreni corporis labe purgatâ, & amputatis si fieri potest, omnibus vitiis, incorruptam animi divinitatem, & nullâ scelerum contagione pollutam auctori nostro reddamus Deo, ne divinæ fabricationis immemorem animum vitiosis libidinum laqueis implicatum, tamquam projectum per præcipitia perdamus. Nihil enim debemus cogitare terrenum, præsertim cum sciamus fabricatorem nostrum Deum, ita nos divini artificii moderatione fecisse, ut recti corporis forma ab omni humilitatis dejectione deposita, nihil aliud primum patefacta oculorum acie, nisi Solem & Lunam, stellasque & horum omnium pulcherrimum, atque immortale domicilium videremus. Simile est illud Octavii apud Minutium Felicem. Præcipuè cùm à feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo & ratio, per quæ Dominum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. Sacrilegii enim vel maximi instar

Bern. serm. 12. de diversis.

Isa. 51. 23.

Julius Maternus Firm. præf. lib. 8. Matheseos.

Min. Felix in Octavio.

instar est humi quærere quod in sublimi debeas invenire. Augustinus item sic de hac re philosophatur; Figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo, qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est animo, similes pecoribus simus, à quibus corporis erectione distamus. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, id est ad cœlestia, naturaliter erectum est; sic animus, qui substantia spiritalis est, ad ea quæ sunt in spiritualibus excelsa erigendus est, non elatione superbiæ, sed pietate justitiæ. Propter hoc enim, ait Chrysostomus, rationales facti sumus, & à brutis differimus, ut laudemus, celebremus, glorificemus jugiter Dominum omnium conditorem.

Aug. lib. 12. de Trinit. c. 1.

Chrys. homil. 26. in Gen.

5. Rectus itaque Deus rectum hominem fecit, at ille recto corpore curvum animum gerens tantum Dei munus neglexit, & degeneri conversatione naturæ jura transgrediens *cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Prodiit hæc perversitas ex ignorantia, ex infecta radice pessimus frutex. Quam veritatem in cæca errorum nocte Philosophus Chæronensis videns, inscitia Deorum, atque ignoratio, inquit, jam inde ab initio in duos quasi rivos dimanans ab una parte in duris, ac refractariis ingeniis tanquam in aspero solo impietatem, quæ nullos putat esse Deos: ab altera velut in molli, ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingeneravit. Nam, ut unum omnium rerum principium fuit, cujus omnipotentia è nihilo cuncta produxit, ita olim una de illo scientia erat, atque una religio, quæ cum primis parentibus nata ad posteros est devoluta, ut in libris de perenni philosophia doctissimè disserit Eugubinus. Sed cum ingenti propagatione diffusi

Psalm 48.

Plutarc. Initio lib. de superstit.

Aug. Eugubin. lib. 1. de per. Philosophia.

longius à se homines recessissent, spretoq; virtutum exercitio rebus dumtaxat terrenis incumberent, tũ rerum pœteritarum memoriam, tum ipsumDei cultum neglexerunt. Ita solet fama non tam vires acquirere, quã perdere eundo: sicut aqua in plures rivulos derivata, quò magis à fonte recedit, eò insalubrior evadit. Hoc modo labefactata religio tot fabulis, ac figmentis violata est, ut non minus in Dei cognitione, quam in ejus cultu maxima inconstantia, & veri ignoratione pleriq; mortalium errarint. Nam veri Dei vera notitia vix in una Israëliticæ gentis prosapia integra mansit, sicut scriptum est: *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Unde & Ethnicus quidam scriptor de illius populi moribus differens, Diversũ, ait, à reliquis hominib⁹ obtinẽt, cũ aliis in reb⁹ usuq; vitæ quotidiano, tum eo præsertim quod nullũ ex cæteris Diis colunt, suum illũ Deũ ineffabilẽ, invisibileq; existimantes. De quibus & Satyricus cecinit;

Psalm. 75.

Dio. Cassius lib. 37. histor.

Juvenal. sat. 14.

Quidam sortiti metuentem sabbata Patrem
Nil præter nubes. & cœli Numen adorant:

Aug. lib 18. de civit. Dei c. 47.

Quosdam quidem fuisse extra genus Israëliticum, qui ad cœlestis civitatis consortiũ ante Christi tẽpora pertinerent, ostendit Augustinus: sed hi paucissimi sunt, vixq; numerum faciunt, si cum infinita perditorum hominũ multitudine comparentur. Gens enim humana semper malè de Deo meruit, ut loquitur Tertull. primò quidem ut inofficiosa ejus, cum intelligeret ex parte non requisivit, sed & alios insuper sibi commentata est, quos coleret: dehinc quod non inquirendo innocentiæ magistrum, & nocentiæ judicem, & exactorem, omnibus vitiis, & criminibus inolevit. Cæterum si requisisset, sequeretur ut cognosceret & recognosceret requisitum, & recognitum observaret, & observatum magis propitium reperiretur, quam iratum.

Tertull. in Apolog. cap. 40.

Themist. orat. in laudem Ioviani.

6. Difficile quidem est quis, & qualis sit Deus absq; divini luminis illustratione dignoscere, nam, ut Heraclitus apud Themistium dicit; Natura latere gaudet,

gaudet, & ante naturam naturæ opifex, quem vel ea de causa veneramur, & admiramur, quod minimè sit expedita ipsius cognitio, nec sine sudore cõprehendi possit. Et ut Magnus Gregorius scribit; Penè omne quod de Deo dicitur, eo ipso jam indignum est, quod potuit dici. Nam cujus laudi non sufficit obstupescens conscientia, quando sufficiet loquens lingua? Notum est illud Simonidis apud Ciceronẽ, qui ab Hierone Rege Siculo interrogatus, quid Deus sit, diem unum huic considerationi petiit: elapso illo, nondum sibi liquere dixit, & biduum in eandem deliberationem postulavit, elapso & biduo, triduum sibi depoposcit: deniq; id unum respondit, quo plus cogitaret, plus cogitandum occurrere; minus atque minus expediri se, quo diutius in hac cogitatione luctaretur. Hanc Simonidis cunctationem admirandam omnibus, & sectandam, ait Cæcilius apud Minutium Felicem. Tantum enim virium non habemus, inquit Plutarchus, uti nostra ratione assequi Dei cognitionem valeamus. Et Fulgentius; Quomodo, ait, sufficienter, aut dignè loqui poterit quis? de quo? homo de Deo, mortalis de immortali, visibilis de invisibili, parvus de immẽso, tẽporalis de æterno, de creatore creatura? Auctor itẽ libri de operibus Christi cardinalibus apud Cyprianum, quem esse Arnoldum Abbatem nuper repertum est. Affirmatio, inquit, de Dei essentia in promptu haberi non potest, neque enim diffinibibilis est Divinitas, sed verius, sinceriusque remotio indicat negando quid non sit, quam asserendo quid sit. Atque, ut docet Ficinus, sicut sol sine sole non cernitur, ita neque Deus sine Deo cognosci potest. Sapienter Hilarius Pictaviensis Episcopus; Deus invisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem

Greg. lib. 20. mor. cap. 23.

Cic. lib. 1. de nat. Deorum.

Min. Felix. in Octavio.

Plut. in lib. de Pythiæ oraculis

Fulg. serm. de duplici nativ. Christi.

In præf.

Ficinus lib. de Christ. relig. c. 2.

Hilar. lib. 2. de Trinitate.

&

& eloquendum sermo sileat, & investigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coarctetur. Perfecta scientia est sic Deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est, & his officiis eloquendus est.

7. Esse verò Deum, eumque unum, infinitum, sapientissimum, & immortalem adeò manifestum est, ut omnino inexcusabiles sint, non illi, qui dicunt in corde suo, *Non est Deus*; sed & illi, qui, ut dicit Apostolus, *Cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.* Dum enim abjecta, & indigna veneratione lignum adorabant, & lapidem, debere se cultum conditori omnium profitebantur. Invenissent proculdubio Deum, si inquirendi apponere voluissent affectum, dicente Domino, *Quærite, & invenietis*; nec eò dementiæ devenissent, ut terram colerent, quæ idcirco pedibus nostris subjecta est, ut calcanda nobis sit, non adoranda. De humano videlicet arbitratu Divinitas pensitatur, ut loquitur Tertullianus; omnisque error religionis inde promanat, teste Augustino, quia anima pro Deo suo phantasmata sua colit. Et quidem lex intus inserta docuit Numinis venerationem, sed negligentia, & contumacia invenire non meruit veritatem; quia cum veritatem cognoscerent, & contemnerent, jure receperunt in pœnam, ut nec cognoscerent. O stultitiam filiorum hominum sub vestigiis pedum suorum Deum sibi quærentium, quem adorarent!

Psalm. 13.
Ad Rom. 1. 21.
Matth. 7. 7.
Tertull. Apolog. cap. 5.
Aug. de vera relig. cap. 9.

Non pudet in Divos feles, & bruta referre?

ait

ait Sibylla apud Theophilum ; & ut Christianus Poëta canit,

Theoph. lib. 2. ad Autolyc. Sedulius carm. pasch. lib. 1. Iuven. sat. 15.

Nonnulli venerantur olus, mollesque per hortos
Numina sicca rigant.

Ægyptii scilicet, quorum nascentia in hortis numina quoque Ethnicus Poëta irridet in Satyra: ut non immeritò Regius Propheta in speciem acerbioris vindictæ imprecatus sit, ut similes Diis suis cultores eorum efficerentur. Hæc duplex in orbe terrarum viget impietas, duplex atheismus, ut Philotheus affirmat Episcopus Constantinopolitanus, Deos nimirum sibi fingentium, cultumq; creatoris transferentium ad creaturas: & eorum, qui Deum omnino negant, qui, ut Satyricus cecinit,

Psalm. 113. Phil. in laud. SS. Basilii Greg. & Chrysostomi.

----- In fortunæ casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis, & anni:
Atque adeò intrepidè quæcunque altaria tangunt.

Iuven. sat. 13. v. 86.

Hoc summum nefas est, & ad omnem malitiam gradus.

Heu prima scelerum causa mortalibus ægris
Naturam nescire Deum.

Silius lib. 4. v. 794.

Quamquam affirmat Plato magna mens Philosophorum, neminem unquam, qui hanc opinionem de Diis habuerit, quod non sint, in hac sententia ad senectutem usque perseverasse. Deum enim, inquit Paulus Orosius, quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest. Maximus Tyrius doctissimus Platonicorum: In tanta, ait Philosophorum pugna, contentione, ac dissonantia, nusquam gentium cernere est aut leges, aut rationes non in hoc saltem omnes convenire, quod unus Deus Princeps, ac Pater omnium existat. Hoc non solum fatetur Græcus, sed & Barbarus, sed & insula-

Plato 10. de legibus. Oros. initio lib. 6. Histor. Maxim. Tyrius serm. 1.

insularum, & continentis habitator: ipsi denique qui sapientiam abnegant. Nam quo pacto rationem hominis obtinere poterit, qui Deum negat animæ suæ parentem? est enim homo, ut Hildebertus Episcopus scribit, animal divinum, & quasi quodam participio Numinis insignitum. Ossibus, & carne parentem circumfert, & sapit terram; ratione Deo se propinquum, & affinem denuntiat. Porrò brutalem Atheorum impietatem, quamvis non sit hujus loci pluribus redarguere, libet eam tamen hoc claudicante metro detestari.

Hildebert. Epist. 56.

METRUM II.

Ergonè quispiam sub axe cælorum est,
Delirus adeò, ut dicat in suo corde
Non est Deus? vel plenus improbis votis,
Orbis Monarcham, siderumque rectorem
Turpi veterno publicæ rei ignarum
Clausum latere in ædibus poli credat?
Sicne in Deum conspirat, & minas jactat
Vilis homo, spolium mortis, urna fætoris,
Lutosa terræ massa, pulveris saccus?
Ergò solutus Numinis metu infœlix
Sic in diurna luce sponte caligas,
Naturæ apertis abnegans fidem dictis?
Videsnè ut undas legibus nitens Phœbe
Temperet? ut uda comprimat Thetis fluctus
Tenuis arenæ terminum mari ponens?
Ut semper Helles portitor, parens florum
Justis adæquet partibus diem nocti?
Vides ut æstu torridus ferus cancer,
Caprique sidus algidum statis horis
Sistant diem, solisque cursui metas
Ponant? ut errent fulgida poli flammæ,

Servent

Serventque certo fœdere inditas leges?
Quis voluit astra? quis rotat vices rerum?
Quis è recondito, abditoque thesauro
Educit Æoli furentis insanam
Turbam, procellarumque concitat nimbos?
Quis lacte pingit lilium, quis argento
Ligustra, calthas ignibus, rosas auro?
Quis universam graminumque, florumque
Hortique, pratique decorat venustatem?
Annè reperiri vanitas potest major,
Quàm mentis effræni impetu Deum summum
Temerare, & illi sceptra denegare orbis?
An quod scelestis proroget viri pœnas,
Dormire credit impius pigrum Numen?
Sed præstat alto nos silentio Divos
Colere, luent mox impii scelus: tuncque
Vindicta cœlum absolvet: & malos perdet.

Optimè de hac re oris aurei concionator. Non est fundamentum, & quonam modo stat ædificium? Non est carina, & quomodo consistit navigium? Non est fabricator navis, & quonam modo navis comparata est? Non est ædificator, & quomodo domus facta est? Non est architectus, & quis urbem condidit? Non est agricola, & quomodo agri tulere manipulos? Non est musicus, & quomodo in mundi lyra apparet concentus? Non est qui provideat, & quomodo per omnia pervadit providentia? Non est auriga, & quomodo quatuor elementorum currus agitur? Non est statuarius, & quomodo homines veluti quædam statuæ in mundo facti sunt? Non est fornicis constructor, & quis tibi cœli fornicem construxit? Non est aurifex, & quis veluti discum aureum tanquam in mensa solem in cœlo posuit? Non est qui ferat lampadem, & quis tibi veluti lampa- Chrysostom. in Psalm. 15.

lampadem argenteam dedit lunam in nocte? Non est qui illuminet, & quis tibi clara, & lucem præbentia dedit luminaria? Non est qui faciat solus magna lumina, & quis accensos astrorum lychnos tibi in cœlo posuit? quemadmodum dicit Propheta, *Qui facit luminaria magna solus, solem ut præsit diei, & lunam ut præsit nocti.* Non est opifex, & quomodo pulchritudo creaturarum testatur creatorem? Quæcunque in mundo fiunt, aguntur, exercentur, habent qui eis præsit, eaque perficiat: & solus mundus non habet qui eum administret? Hactenus Chrysostomus. Extolle te igitur, atque erige spiritus meus, & virtute, qua à Deo mihi es inspiratus, ut verbis utar Marii Victorini Afri, agnosce Deum intelligere difficile, non tamen desperatum; nam ideò nosse se voluit, ideò mundum, & opera sua divina constituit, ut eum per ista omnia cerneremus. Scire autem quid sit Deus, hoc est vivere, hoc est esse. Quid est enim homo, inquit Bernardus, nisi quod tu ô Deus innotuisti ei? Itaque si notitia Dei causa est, ut homo aliquid sit, ignorantia facit, ut nihil sit. Quare Plato maximum esse censet nostræ divinitatis indicium, quod soli nos in terris tanquam sortis divinæ participes Deum cognoscimus, & invocamus, cultuque religioso tanquam supremum Numen colimus, & veneramur.

Psalm. 135.

M. Victor. l. 3. adv. Arium.

Bern. Epist. 18.

Plato in Protagora.

§. II.

Sensum Religionis hominibus innatum Dei existentiam probare. Divinæ laudis initium ab Angelis, imo ab ipso Deo. Unde sumi debeat Ecclesiastica Psalmodiæ origo.

11 CONstat igitur viguisse semper divini cultus aliquod studium, quamvis barbaræ gentes extra

trà leges, moresque projectæ sacrilegis erroribus religionis candorem depravarint. Est autem quidã religionis sensus ita cunctis innatus, & in animo quasi insculptus, ut ex eo sumpserit argumentum ad probandam Dei existentiam Sextus Empyricus Pyrrhonius: Si non sunt Dii, inquit, nec religio, quæ est scientia cultus Deorum: eorum enim, quæ non sunt, cultus esse nequit; est autem religio, ergo sunt Dii. Quædam verò naturalis propensio ad religionem, ut Themistius scribit, omnium hominum communis est; ratio tamen, & modus colendi Numinis pro cujusq; libertate diversus. Quæ cum ita sint, tantam habent divinæ laudes antiquitatem, quantam habet religio. Religio autem humanæ menti ingenita virtus cum primo parente nata ab eodem in filios, & nepotes diffusa est.

Sext. Empyricus lib. 8. adv. Mathematicos

Them. orat. 12. ad Jovian. Imp.

2. Verumtamen non ad solos homines spectat prima divinarum laudum exercitatio. Est aliud, quod eis debetur, sublimius initium à nobilioribus creaturis. Nám & super muros cœlestis Hierusalem constitutos custodes, qui non taceant die, ac nocte laudare nomen Domini Isaias Propheta commemorat. Seraphicos item spiritus apud eundem legimus alterna modulatione clamantes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus.* Quæ verba explicans Chrysostomus, in cœlis, ait, exercitus Angelorum Deum celebrant, in terris hominum chori easdem divinas laudes imitantur. In cœlis Seraphim hymnum ter sanctum exclamant, in terra hominum cœtus eundem modulantur. Cœlestium verò, & terrenorum communis quædam Panegyris admirabili concentu constituitur, una gratiarum actio, unum gaudium, unus lætitiæ chorus, atq; concentus. Sed & ipse

Isai. 62. 6.

Isai. 6. 3.

Chrys. hom. 1 de verbis Isaiæ

Job. 38. 4 7.

Dominus Angelorum, *Ubi eras*, ait ad Job, *quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam. Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei.* Obstupuerunt videlicet Angeli sancti ipso rerum aspectu, cùm pulchritudinem vidissent creaturarum: nam prima die divisa est lux à tenebris, Angeli scilicet boni à malis, ut Hugo Victorinus docet. Quod enim agebatur in mundo sensibili, imago erat eorum, quæ in mundo intelligibili agebantur. Existimat autem Hugo simul cum cœlo, & terra creatos fuisse Angelos, & per illam moram, qua terra fuit inanis & vacua, usque ad lucis creationem, eos in via fuisse ad merendum, & demerendum. Tum creata luce qui fuerunt in gratia confirmati, quomodo putas jubilarunt? quam excelsis, & sonoris vocibus celebrarunt Deum? O si haberemus Hymnos illos, & digni essemus ore humano eos proferre, quam perfecta esset in ore nostro laus divina! Quarta verò die censet Anastasius Synaita Angelos laudasse Deum, non solum propter creationem astrorum, sed etiam propter mysterium Incarnationis, quod in illis repræsentabatur. Hymnis, inquit, Deum celebrarunt. Quamobrem? Quoniam facta sunt astra? Non certè propterea; sed cum vidissent solem è terra recurrentem, in mysterio didicerunt Christi Incarnationem, & è terra assumptionem; & ideò cum vidissent eum ex sancta Virgine tanquam ex abysso exortum, statim exclamarunt dicentes, Gloria in excelsis Deo. Optimè Rupertus Abbas. De tenebris jubente Deo resplenduit lux, Angelica scilicet creatura, quando dixit Deus in principio, hoc est in Filio suo. Fiat lux, & facta est lux. Unde Angeli non ingrati incessabiliter laudant, confitentur, amant, adorant. Hujus eorum

Hugo lib. 1. de Sacramentis.

Anastas. lib. 4. Hexam.

Rupert. in Gen. lib. 1. cap. 12.

eorum laudis, vel confessionis assiduitatem, & incessabilem intentionem mirificè Psalmista his verbis exprimere contendit: *confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Magnificentius & dignitatem ejus, qui laudatur, & eorum qui laudant instantiam exprimere non potuit. Suo namque indumento jure quisque vestitur, quia non alterius, sed suum est, quod tunc illum non dedecet, si secundum habitudinem corporis ejus benè accommodatum est. Cum ergò dicit confessionem, & decorem induisti, amplissimè gratulatur, & optimè dicit dignum illum esse tantis confitentium Angelorum laudibus, & decere illum quicquid boni clamare possint, aut norint, eò quod ipsa substantiæ, vel vocis eorum organa ille fecerit, & in circuitu excelsi solii sui in magno honore feliciter constituerit, vel ordinaverit. Sublato quoque, & terribiliter deturbato Sathana cum Angelis ejus, continuò profectum hunc sancti Angeli habuerunt, ut novam divinæ laudis habentes materiam, novum inciperent canere canticum, sicut idem Tuitiensis Abbas observat. Et in creatione mundi, teste Basilio Seleuciæ Episcopo, spectaculi stupore correpti, ad singula quæ fiebant iteratis faustis acclamationibus conditorem prosequebantur. Hæc sunt divinorum cantuum auspicatissima natalia, hæc alternæ modulationis regalia prorsus, ac dignissima incunabula.

Psalm. 103.

Rupert. lib. 1. de victor. Verbi Dei cap. 30. Basil. Seleuc. or. 1. in cap. 1. Gen.

3. Sed quid Angelos commemoro? Pudet ab illis divinæ laudis repetere antiquitatē; quæ ipsimet divinæ æternitati coëxistit. Deus, Deus, inquā, in augustissima illa solitudine, antequā quicquā faceret à principio, se solo gloriosissimè beatus seipsum jugiter collaudabat. Omnem superat creatarum mentium intelligentiam dulcissima illa, & consonantis-

ſima harmonia, qua ſe mutuò laudant in ſimpliciſſima unitate tres diſtinctæ perſonæ: Pater à nullo genitus, principium ſine principio: Filius Verbum Patris, paternæ gloriæ ſplendor, omnium intelligibilium expreſſio: Spiritus Sanctus à Patre, & Filio procedens, utriuſque nexus, & amor, fons pacis, & bonitatis. Deus nimirum ſe digeſſit in Deum, ut ait ſanctus Zeno, & ſuo manente integro ſtatu totum ſe Pater reciprocavit in Filium: atque alter in altero exultat cum Spiritus ſancti plenitudine una originali coæternitate renitens. In Patre totus Filius, & totus in Verbo Pater. Unus in altero eſt, numerum tamen ſine numero omnes conſervant: Pater Filio ſemper interior, ſemperque manet exterior, ut loquitur Hilarius, & excedens quicquid humano ſenſu concipi poteſt, ex ſe Filium genuit, non ex aliqua ſubjacente materia, quia per Filium omnia: non ex nihilo, quia ex ſe Filium: non ut partem ſui, quia in ipſo eſt omnis plenitudo divinitatis. Laudat autem Filium Pater, quia Deus ex Deo eſt: laudat Patrem Filius, quia ipſe eſt Verbum Patris, quo ille dicit omnia: laudat Spiritum ſanctum Pater, laudat Filius, nam ex Patre, Filioque procedens utriuſque amor, & nexus eſt: laudat Spiritus ſanctus Patrem, & Filium, qui cum Patre, & Filio in ſummo, & incredibili regnat unitate. O muſicam! ô laudes! ô ſupremi Seraphici ſpiritus! ô excellentiſſimæ creaturæ, velate alis faciē veſtram, demittite pennas, & præ admiratione deficite ad tantam archetypæ muſicæ ſuavitatem. Sordeſcit in ore proprio humana laus, quia, ut dicit Plutarchus in eo libello, quo tractat, qua quis ratione ſeipſum citra invidiam laudare poſſit; qui ſeipſos laudant imprudentes ſunt, nam decebat eos pudor, etiamſi ab aliis laudarentur:

Zeno ſerm. I. de Geneſi.

Hilar. lib. 3. de Trinit.

Plutarchus.

rentur: sunt etiam injusti, quia sibi sumunt, quod tribui ab aliis debuit. At Deus, cum sit infinitæ virtutis, ipse solus potest se dignè laudare, qui propriã solus immensitatem comprehendit. Audeo dicere cum Augustino; Ut benè ab homine laudetur Deus, laudavit se ipse Deus. Et quia dignatus est laudare se, ideò invenit homo quemadmodum laudet eum. Neque enim hoc potest dici Deo, quod dictum est homini, *Non te laudet os tuum*. Ut homo se laudet arrogantia est, ut Deus se laudet misericordia est. Novit prodesse nobis, ut amemus eum, ideò laudando, se, amabilem se facit, ut nos amando, & laudando eum, meliores efficiamur. Deus itaque, inquit Gregorius Magnus, qui nos prohibet, ne proprio ore laudemur, per Scripturam sacram laudes suas loquitur, ut valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes verò ejus visione perfrui. Unde Psalmista ait, *Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium.*

Aug. præf. in Ps. 144.

Prov. 27. 2.

Greg. lib. 18. mor. cap. 7.

Psalm. 110.

4. Laus ergo divina, si ad ipsummet Deum referatur, tunc incœpit, cum non erat tempus, omnia transcendens tempora semper præsentis æternitatis eminentia. Non enim habet tempus æternitas, ait Tertullianus, omne tempus ipsa est, quod facit pati non potest. Si verò ab Angelis ejus originem deducamus, fuit illa quidem, cum jam tempus factum esset, initio enim corporalis creaturæ creatos illos fuisse probabilior Theologorum sententia asseverat: sed sicut illi à duratione successiva illius temporis, quod numerus, & mensura motus dicitur esse, omnino exempti sunt; sic etiam eorum operationes nequaquam iis mutationibus sunt obnoxiæ, quibus corporalis creatura subjecta est non volens. Ideò laudes,

Tertull. lib. 1. adv. Marcionem.

D. Thom. cum suis 1. p. qu. 61. art. 2. & 3.

laudes, quas Deo concinunt in novem choros distincti, nullam pati possunt vetustatis injuriam, nullum temporis detrimentum. Quid verò nobis commune cum Deo, cujus comparatione sic sumus, quasi non simus? Quid nostros Hymnos Angelicis assimilare præsumimus, quorum æmulari felicitatem etsi volumus, non valemus? Ea igitur omissa laude, qua & Deus seipsum, & Angeli Deum glorificant, quam nec verbis exprimere, nec mente concipere possumus, è cœlestibus ad terrena descendendum est, quò ejus hymnodiæ describamus exordium, quam statis temporum, horarumque spatiis in hoc miserrimo terreni incolatus exilio frequentamus. Inolevit autem quorumdam mentibus nimis iniqua adversus Canonicas preces opinio, eas tertio, vel quarto sæculo post Christum natum cœpisse: sed, ut fateri oportet, eas, ut hodie in usu sunt, non adeò antiquam, saltem aliqua ex parte, originem habuisse; ita perspicuum est, ritum orandi aliquoties in die cum ipsa religione, hominumque cœtibus inchoasse. Certa sunt rerum omnium principia, certi progressus, & ætates. Nihil simul natum, & politum est; rerumque exordia exilia semper, & rudiora fuerunt; nec facilè reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Aspice Rhenum, inquit Romanus sapiens, aspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid sunt, si illos illic, unde effluunt, æstimes? Quicquid est, quo timentur, quo nominantur, in processu paraverunt. Sic divina Psalmodia obstetricante manu Domini cum primo omnium parente nata in primo sui ortus rudimento rudis, & indigesta tacitis sensim, & ordinatis adolevit augmentis.

Polydo. Virgilius lib. 6. de invent. rerum cap. 2. quem sequuntur Sectarii.

Seneca lib. 3. de benef. cap. 29.

§. III.

§. III.

Viguisse semper divini cultus studium à primis Parentibus usque ad Christum. Testimonia infidelium de precibus, & hymnis primorum Christianorum.

1. VArias laudes, & Hymnos, prout nascentis sæculi simplicitas exigebat, divinæ majestati tanquam debitæ servitutis tributum primos homines cecinisse docet Cyrillus Alexandrinus, qui cultum Dei ab Adamo cœpisse scribit; idque etiam Paraphrastes Chaldæus indicat, qui Psalmo nonagesimo primo hunc titulum præfixit: Laus, & Canticũ, quod dixit homo primus in die Sabbati. Moses quoque Bar-cepha docet Psalmistam in persona Adæ verba ista protulisse, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam:* ita ut Sacerdotium acceperit, & munus Deo laudes, ac preces solemniter offerendi, quod per manuum impositionem conferri solet. Hugo item Victorinus; Credimus, inquit, Deum docuisse Adam cultum divinum, quo ejus benevolentiam recuperaret, quam per peccatum transgressionis amiserat, ipsumque docuisse filios suos. *Deus enim,* ait Scriptura, *creavit primos homines, & sensu replevit cor illorum, ut nomen sanctificationis collaudarent, & magnalia enarrarent operum ejus.* Rupertus Abbas post S. Gelasium Papam protoparentes nostros accusat, quod tantis à Deo beneficiis cumulati nullas laudes, & preces grati animi indices reddidisse legantur. Sed ad illorum justissimam defensionem satis, superque sufficiens est scriptoris sacri simplicissima, & sobria narratio alia multa silẽtio tegens, de quorũ certitudine nemo sanæ mentis dubitarit. Quando enim sapiẽtissimus vir Adã è nihilo procreatũ se vidit ad imaginẽ, & similitudinẽ Dei: quando formatã Evã aspexit similẽ sibi; quando ni-

Cyrill. lib. 3. in Iulianum.

Moses de paradiso p. 1. c. 28.

Psalm. 138.

Hugo in Gen.

Rupert. lib. 2. in Gen. c. 39. Gelas. tract. adv. Pelagianos.

Avit. lib. 1. de orig. mundi, vers. 190.

ut Alcimus Avitus Viennensis Archiepiscopus canit,

Pro thalamo Paradisus erat, mundusque dabatur
In dotem, & latis gaudebant sidera flammis;

Nonne protinus in vocem laudis, & gratiarum actionis erupisse censendus est? Ejus quoq; filios par est credere non tam natura impellente, quàm docente utroque parente didicisse Deum sacrificiis venerari, precibusque invocare. Nec est quod aliquis occidenti literæ nimium inhærens ad Enos filium Seth Adami nepotem usum, & ritum divini cultus referre contendat, quia de illo dicit Scriptura, *Iste cœpit invocare nomen Domini*; multiplex enim hujus dicti explicatio est. Sunt qui dicant enos primũ fuisse, qui nomẽ Dei sub nomine illo ineffabili יהוה invocaverit. Alii primũ intelligunt, id est præstantissimum, quod super omnes religione enituerit. Alii, quod populum cœperit ad publicas Dei laudes, ad publicum cultum congregare, jam tunc fidelium Ecclesiam coadunans. Mihi magis arridet eorũ placitum, qui docent Enos certas precandi formulas, certosque ritus, & ceremonias primum omnium adinvenisse, atque ideo dici, quod nomen Domini cœperit invocare. Legendus hac de re doctissimus vir Jacobus Boulduc, qui libro primo de Ecclesia ante legem docet Enos instituisse sodalitatem psallentium Deo, qui dicti sint Enoscæi, postea Essæi, vel Esseni. Verum de Essenis diversa apud Scriptores fama est. S. Philastrius inter hæreticos veteris testamenti Essenos numerat, vitam monasticam exercentes, sed Christum Filium Dei non expectantes. Plinius de illis hæc habet. Per seculorum millia, incredibile dictu, gens Essenorum æterna est, in qua nemo nascitur. Et Solinus Plinii transcriptor; Per immensum spatium sæculo-

Gen. 4. ac ibid. Abulen. Cajet. Pererius. Corn à lapide, & alii.

Boulduc lib. 1. de Eccl. ante legem. & lib. 1. de oggio Christ cap. 5. Philastr. lib. de hæres. num. 9.

Plin. lib. 5. c. 17.

Solin. c. 36.

ſæculorum, incredibile dictu, æterna gens eſt ceſſantibus puerperiis. Putat autem Baronius paulò ante Chriſtum eos cœpiſſe, & ad prædicationem Apoſtolorum converſos Chriſto nomen dediſſe.

Baron.ann. 64 Plura de Eſſenis Nic. Serarius l.3. Trihæreſii.

Hæc divini cultus laudabilis inſtitutio, creſcentium annorum cumulo adaucta majora in dies ſuſcipiebat feliciſſimi progreſſus incrementa. Nam & Noë ſolicito cultu ultra cæteros tunc mortales Deum propitiavit, eumdemq; ſacros ritus & Theologiam docuiſſe, ac rituales libros ſcripſiſſe aſſerit Beroſus Chaldæus, ſive Annius Viterbienſis. Poſt diluvium autem, quomodo laudes Deo cecinerit, explicat his verſibus Claudius Marius Victor Maſſilienſis.

Beroſ.l.3.antiq

Cl.Marius comm.in Gen. lib.3.

Non prius officii quicquam ſervatus inire
Conſtituit, quam ſacra Deo, laudeſque rependat,
Grateſque evaſo referat diſcrimine Noe.
Mox niveo ſacra exurgunt altaria ſaxo,
Agnovitque hæc prima recens altaria mundus;
Antea totus enim convexo tramite cœli
Templum mundus erat.

Hic juſtus in generatione ſua, & perfectus fuiſſe aſſeritur, cujus ſanctitas eò magis eſt admirabilis, quod toto prorsùs à juſtitia declinante mundo, ſolus juſtus inventus eſt. Succeſſit Abraham pater credentium in idem ſtudium ſanctiſſimis ceremoniis à Cananæis diſtinctus. Deinde Iſaac & Jacob, illuſtriſſimos Patriarchas ferventiſſimos in Dei laudibus fuiſſe, & humanis argumentis conjicias, & divinâ lectione comperêris. Quorum unus egreſſus in agrum ad meditandum, orandi ſtudium luculenter oſtendit: alter luctatus cum Angelo magni nominis myſterium cœleſti benedictione cumulatus adimplevit. O quantum præpropera virtus in ipſa infantia

Gen.24.63. Ibid.32.28.

fantia splendoris effudit! Sed jam in altum tolluntur anni, & crescit ætas. Post alios Patres, quorum sedulam in divinis laudibus diligentiam evincunt eximia eorum gesta, familiaritas cum Deo, & candidissimæ innocentiæ mores, magnus Dux & legislator Israëliticæ plebis effulget. Hic Gentem à Deo electam, versus & hymnos non tam psallere, quàm pangere docuit, adhibitis insuper musicis concentibus & instrumentis. Aperiuntur maria ante pedes illorum inaudito prodigio, transeunt inter tumentes aquas sicco vestigio, tum revolutis undis hostiles exercitus maritimis vorticibus submerguntur: & ut canit nobilis Poëta Sedulius.

Sedul. lib. 1. carm. Pasch.

Pervia divisi patuerunt cærula Ponti
In geminum revoluta latus, nudataque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas.

Exod. 15.

Quid autem illi tanta, & tam incruenta potiti victoria? *Tunc cecinit Moses*, ait sacer Textus, *& filii Israel carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem dejecit in mare.* Ad hæc Maria virorum exemplum secuta, sumpsit tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est.*

Zeno serm. 5. de Exodo.

Porrò hæc mulier typus Ecclesiæ fuit, ut S. Zeno scribit, quæ cum omnibs Ecclesiis, quas peperit, hymnum canens, & pectoris verum tympanum quatiens, populum Christianum ducit non in eremum, sed in cœlum. Idem Moses cùm legem Domini audiente populo legisset, canticũ illud triumphale cantavit, *Audite cœli quæ loquor.* Progrediamur.

Deut. 1. 32.

mur. Feliciora nos vocant divinarũ laudũ augmenta. Ecce hominẽ secundùm cor Dei, egregium Psaltem Israël. *De omni corde suo laudavit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum, & stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.* Hujus Psalmi adhuc resonant in ore fidelium, & in Ecclesia Dei æternũ duraturis concentibus cantabuntur. Quod ipse in spiritu prævidens & prædicens, *In Ecclesiis,* ait, *benedicam te Domine, psallam tibi in nationibus, in medio Ecclesiæ laudabo te, psallam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem.* Eccl. 47. 10. Psal. 25. 107. 21. & 60.

3. Perseveravit in populo Dei hoc Psalmodiæ studium, Daniel enim tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat. Rechabitæ sive Cinæi, canentes atq; resonantes vocantur, quia assiduas Deo laudes canebant. Eliã docuisse discipulos suos hymnos, psalmos & cantica, ad laudem Dei cum musicis instrumentis decantare, scribit Auctor monasticarũ institutionum sub nomine Joannis Hierosolymitani. Apud Esdram quater in die confitebantur, & adorabant Dominum: passimq; sancti veteris Testamenti psalmos, & cantica cecinisse leguntur; donec fundatâ Christi sanguine Ecclesiâ, umbris claritas, figuris veritas, vetustati novitas, Prophetarum vaticiniis diu expectata promissio admirabili mutatione successit. Tunc amplioribus sacramentis nobilitata religio solemniori cultu summi largitoris clementiam adoravit. Ipsum Dominum ad instructionem nostram pernoctasse in oratione, & post mysticam cœnam hymnum dixisse narrant Evangelistæ. De Apostolis certa res est. Horâ enim tertiâ orantes acceperunt Spiritum sanctum. Paulus & Silas in ipso carcere mediâ nocte laudabant Dominum. Horâ sextâ Petrus ascendit in superiorem ædium partem, Daniel 6. 10. 1. Par. 2. in fin. Io. Hierosol. instit. c. 10. 2. Esdr. 9. 3. Luc. 6. 12. Matth. 26. 30. Act. 2. 12. Act. 16. 25.

Act.10.9. Ibid.3.1. partem, ut orationi vacaret. Denique Petrus & Joannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Quod ſi libeat ad fideles accedere teneræ adhuc & vagientis Eccleſiæ, teſtimonia non deerunt ab his quoque, qui foris ſunt. Philo Judæus primo loco advocandus, Scriptor celeberrimus & uno Platone minor, quem Photius in Bibliotheca perperam ſcripſit ex Chriſtiano Judæum factum. Suidas V. Philo Is librum ſcripſit, cui Suidas titulum tribuit de vita Chriſtianorum: alii inſcribunt de vita contemplativa, ſive de virtutibus ſupplicum, quod fideles Alexandrini B. Marci diſcipuli, quorum mores deſcribit, orando & ſupplicando tempus omne tranſigerent. Euſeb.l.2.c.17. Philo de vita contempl. Hunc librum laudat Euſebius in Eccleſiaſtica Hiſtoria. In rem noſtram hæc inter cætera ſcribit. Hymnos canunt in Dei laudem, vel recens à ſe factos, vel pridem ab aliquo priſcorum Vatum, qui carmina & cantica multa ipſis reliquerunt trimetri generis; Proſodias item & hymnos varios, qui ad libamina, ad aram, in ſtationibus quoque & choris concinuntur, diverſis, quæ in choro fiunt, converſionum vicibus eleganter commenſurati. Peractâ cœnâ ſubdunt vigilias, in quibus pernoctare ſolent, & cantare hoc modo. Confeſtim ſurgunt omnes ex utraque parte convivium quoddam celebraturi, & primum fiunt chori duo, virorum unus, alter mulierum. In utroque ſuus eligitur dux & præcentor, qui ſimul & perſonæ dignitate, & arte muſicæ antecellit. Deinde hymnos canunt in Deum metris, & modulationibus multis compoſitos, nunc junctis vocibus ſimul reſonantes, nunc ſibi invicem congruè reſpondentes. Hæc Philo, cui Lucianus in Philopatre. Græcum teſtem adjungo Lucianum Samoſatenum cognomento Atheum. Hic in dialogo quodam, poſtquam

poſtquam ore ſacrilego Chriſti religionem impudenter irriſit, Chriſtianos in fine convitiatur ad hymnos totâ nocte decantandos vigilantes. Plinius item Secundus libro decimo Epiſtolarū, Chriſtianorum mores Trajano Cæſari ita deſcribit, quod ſoliti eſſent ſtato die ante lucem convenire, carmenq; Chriſto quaſi Deo dicere ſecum invicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere; ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, & quæ ſequuntur. Ammianus quoque Marcellinus Chriſtianorum in Eccleſia pernoctationes commemorat. Hæc infideles: ſed fidelium teſtimonia quis recenſeat? Laſſatur calamus graviſſimorum Patrum Græcorum & Latinorum numero, qui unanimi conſenſu hymnodiæ ritum, horas, & antiquiſſimum inſtitutum ſtabilierunt. Hic ſacroſanctæ Pſalmodiæ meridies eſt, hic autumnus, hæc nunquam interitura juventus. Sed præcipuas tantùm inſigniorum Patrum ſententias recitabo, ſervato ordine temporis, quo quiſque vixit.

Plin. lib. 10. ep. 97.

Amm. Marcel. lib. l. 28. in fi.

§. IV.

Teſtimonia ſanctorum Patrum de ſacra Pſalmodia ab ortu Eccleſiæ, & deinceps temporum ſerie ſervata. Addita quædam de ejus excellentia, & de perenni pſalmodia in quibuſdam Eccleſiis inſtituta. Deſiderium laudandi Deum. Tacti obiter quidam Eccleſiaſticæ Hymnodiæ calumniatores.

1. OCcurrunt nobis in ipſis Eccleſiæ incunabulis, primo ſcilicet Chriſtiano ſæculo, qui viri! Clemens Romanus, & Dionyſius Areopagita. Primus in Apoſtolicis conſtitutionibus orandum eſſe præcipit mane, horâ tertiâ, ſextâ, & nonâ, veſpere, & ad galli cantum. Mane gratias agentes, ait, quod

Clem. Rom. lib. 8. c. 34.

quod illuminavit nos nocte sublatâ, & reddito die: Tertiâ, quod eâ horâ Pilatus judicium adversus Dominum pronunciavit: Sextâ, quod eâ horâ in crucem actus est: Nonâ quod tunc omnia mota & tremefacta sunt Domino crucifixo, quia horrerent audaciam impiorum Judæorum, & contumeliam Domini ferre non possent: Vespere, quod noctem dederit ad requiescendũ à diurnis laboribus: Ad galli cantum, quod eâ horâ nunciet adventum diei ad facienda opera lucis. Alter Epistola ad Demophilum laudat S. Carpum, quod soleret circa mediam noctem ad divinos evigilare hymnos. Et libro de Ecclesiastica Hierarchia Ecclesiasticum cantum vocat concordem & consonam sacrarum rerum choream: passimque meminit hymnologiæ, psalmorum, lectionum, & canticorum. Sanctus quoque Ignatius Martyr Epistolâ ad Magnesianos, & ad Heronem sacros cœtus, & synaxes ad orandum commendat: & Epistolâ ad Philippenses salutat collegia Virginum, quæ cum Deo se consecrassent, proculdubio psalmis & orationibus statis horis incumbebant. In vita etiam S. Cornelii Centurionis, quem Petrus Apostolus baptizavit, nocturnæ psalmodiæ, hymnorumq; mentio fit. Spectat denique ad primum sæculum, quod Cassianus in Monasticis institutionibus scribit. Nam cùm in primordiis fidei pauci quidem, sed probatissimi Monachorum nomine censerentur, qui à beatæ memoriæ Evangelista Marco normam suscepere vivendi, cùm diverso modo quidam quinquagenos, alii sexagenos psalmos in nocturna & vespertina synaxi dici instituerent, quidam in medio fratrum apparens duodecim psalmos recitavit, & repentè disparuit, sicque illis Angelico monitu præscriptus est nume-

Dionysius Areopagita.

Ignatius Mart.

Apud Surium die 13. Sept.

Ioan. Cass. lib. 2. cap. 5.

rus psalmorum tam in vespertinis, quàm in nocturnis conventibus servandus.

2. Secundo sæculo præter Justinum Martyrem, & Philosophum, nullum ex Patribus invenimus, qui specialiter & expressè divinorum officiorũ mentionem faciat: nam Theophilus, Athenagoras, Tatianus & Irenæus toti sunt in confutandis infidelibus: aliorum opera non extant. Justinus autem in Apologetico pro Christianis, conventus & preces, ac in iis sacras lectiones commemorat. Et ibidem; Precibus finitis, inquit, unusquisq; laudem, & gloriam rerum universarum Patri per nomen Filii, & Spiritus sancti offert. Epistola quoq; ad Zenam, & initio colloquii cum Triphone Judæo hymnorum, & laudum meminit, precumq; nocturnarum ac diurnarum. Hoc item sæculo occurrit S. Abercius Episcopus Hierapolitanus, qui solitas horæ nonæ preces recitasse dicitur, ut refert Surius in ejus vita ex Simeone Metaphraste. Occurrit & Monasterium sancti Heleni Episcopi, cui præfuit Theodorus, illiq; successit Eugenia, quæ ibidem in habitu virili mentita sexum monachum agebat. Inter hujus autem virtutes auctor vitæ ejus apud Heribertum Rosevidum hæc habet. Tertiæ, sextæ, nonæ, vespertinis, vel nocturnis, atq; matutinis horis tam cautissimè insistebat, ut videretur jam perisse Deo, si horarum vel quidpiã spatii absq; divinis laudibus aliqua præterîsset.

Iustinus Mart.

Surius die 28. Octobr.

Rosev. de vitis Patr. lib. I.

3. In limine tertii sæculi statim inveniemus Tertullianum: quem meritò Latinorum Scriptorum antesignanum dixerimus. Hic in Apologetico adversùs gentes cœtus antelucanos ad canendum Christo ex Epistola Plinii citata comemorat. Et ibidem, Coïmus, inquit in cœtum & congregationẽ, ut ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes,

Tertullianus

cogi-

coginur ad divinarum litterarum commemorationem. Libro de Corona militis cœtus antelucanos iterum laudat, aliosque ritus Ecclesiæ, libro secundo ad Uxorem: & libro de jejuniis horam tertiam, sextam, nonam & vespertinam, earumque rationem eleganter explanat. Ex adverso floret Græcorum præcipuus Origenes, qui libro primo contra Celsum, primum caput criminationis adversus Christianos fuisse scribit, quod clancularios conventus haberent, ad agapen nimirùm & ad synaxim. Idem libro tertio in Job (si tamen ipsius sunt ea commentaria) matutinas & vespertinas deprecationes commendat. Quid ejus Præceptor Clemens Alexandrinus, nônne septimo Stromatum tertiæ, sextæ, & nonæ meminit? Deinde subdit; Jam verò triplicem horarum divisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum Trinitatem. His omnibus & martyrio & eloquio major est Cyprianus, qui libro de Oratione Dominica, nocturnæ & matutinæ precis, tertiæ item, & sextæ, & nonæ, ac vesperarum mysteria edisserit, cujus aurea verba capite sequenti recitabo. Sanctus item Zeno sermone primo ad Neophytos post baptisma dulces vigilias clarissimæ noctis exaltat: Et Cæcilius apud Minutium Felicem nocturnas congregationes Christianorum calumniatur, eosque vocat Latebrosos & Lucifugaces. Similiter Arnobius libro primo contra gentes; Quotidianis, inquit, precibus Deum colimus. Vixit & hoc sæculo sanctus Hippolytus Martyr Episcopus Portuensis, qui oratione de consummatione sæculi, inter cæteros Ecclesiæ ritus ab AntiChristo tollendos psalmorũ decantationẽ enumerat. Ad hæc tandẽ tempora pertinent plures Sancti, ex quo-

Origenes.

Clemens Alexandrinus.

Cyprianus.

Zeno.

Minutius Felix

Arnobius.

Hippolytus Portuensis.

& quorum actis illustria de horis canonicis testimonia eliciuntur. S. Chariton plures Lauras ædificavit suisque Monachis constitutiones scripsit, præsertim verò de psalmodia tam diurna, quàm quæ noctu fieret. Cum S. Basileus Episcopus Amaseæ detineretur in carcere, Clerici & Diaconi auro impetrârunt à custodibus, ut ad ipsum magnum Pontificem intrare possent, & unà cum illo Divinas preces, noctibus præsertim canere, ut scribit in ejus vita Joannes Presbyter Nicomediensis. In actis S. Sebastiani à B. Tiburtio Præfecti Filio quidam Torquatus reprehenditur solo nomine Christianus, quod hymnos noctu psallentibus pervigil non interesset. Matutinum officium, & horæ nonæ preces in vita S. Febroniæ Virginis & Martyris leguntur, quam scripsit Thomais sanctimonialis. In actis sanctorum Martyrum Indes, & Domnæ cum aliis, qui passi sunt Nicomediæ, mentio fit Christianorum, ut nocturna officia Deo psallerent, de more in Ecclesia congregatorum

Surius 8. sept.

Joannes Nicomedien.

Surius 20. Jan.

Thomais sanctimonialis.

4. Quartum sæculum exhibet nobis Eusebium Cæsariensem passim in Ecclesiastica Historia; & Pachomium Abbatem, qui regulam & modum psallendi accepit ab Angelo, Magnumque Antonium, qui plura monasteria instituit plena choris psallentium. Quid Athanasium commemorem, quid Basilium, quid Gregorium Nazianzenum? Primus libro de virginitate, sive de meditatione; Sol oriens, inquit, videat librum in manibus. Post tertiam synaxes conficies, quoniam eâ horâ defixum est lignum crucis. Sextâ horâ absolves deprecationes cum Psalmis, ploratu, & supplicationibus, quoniam hâc horâ pependit Filius Dei in cruce. Nonâ horâ rursùm in hymnis & glorificationibus

Surius 17. Dec.
Eusebius Cæsariensis.
Pachom. Abb.
Anton. Magn.
Athanasius.

eris, quoniam hac horâ Dominus in cruce pendens reddidit spiritum. Duodecimâ horâ majorem & longiorem facies synaxim. Mediâ nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Matutino tempore hunc Psalmum dicito, *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, & *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Idem Apologia ad Constantium Imp. agit de precationum synaxi, deque vigiliis, & pernoctationibus. Basilius easdem horas celebrat in regulis fusius disputatis quæstione 37. & sermone primo de institutione Monachorum, qui aliis est sermo quartus exercitamentorum pietatis; Epistola item 6. ad Neocæsarienses; & Epistolâ primâ ad Gregorium Theologum; Ecquid beatius, ait, quam hominem in terra concentum Angelorum imitari? ineunte statim die in orationes ire; in hymnis & canticis Creatorem venerari? Ipse verò Theologus oratione habitâ coram CL. Episcopis, & oratione primâ adversus Julianum, & secundâ in Pascha, psalmodiarum concentus, nocturnas vigilias, & alternas modulationes commendat, & oratione undecimâ de laudibus Gorgoniæ sororis. O noctes insomnes, exclamat, & psalmorum cantus, & stationem ex die in diem desinentem! O David, quam tu piis dumtaxat animabus haud prolixè cecinisti; In carminibus verò tanquam de re notissima sic canit:

Basilius.

Gregorius Nazianzenus.

Iamb. 18.

——— *sed quod omnibus notissimum,*
Noctunè cernis ut canat laudes Deo
Naturæ uterque sexus oblitus sua?
Quot, quamque sancti? cernis Angelicum chorum,
Qui nunc simul, nunc vocibus alternis canit?

Ephrem Syrus.

Consentiunt alii Patres, S. Ephrem Syrus sermone de beatitudinibus, horæ tertiæ, sextæ, nonæ, vesperti-

pertinæ,& matutinæ mentionem facit: & Parænesi 19.& 21.morem surgendi nocturno tempore ad celebrandas divinas laudes usitatissimū semper fuisse asseverat. Gregorius Nyssenus epistola ad Olympium Monachum, quæ est de vita sororis ejus Macrinæ,assiduam psalmorum decantationē inter præcipuas sanctimonialium exercitationes recenset,speciatim verò vespertinas preces,& nocturnas vigilias celebrat. Cæsarius in Dialogis de fide Catholica; Peculiariter,inquit,à sacro cœtu Christigeræ Ecclesiæ nostræ usurpatur septenaria beneficentia; septies enim in die laudavi te, ait David auctor carminum divinorum. Gaudentius Episcopus Brixianus vigiliarum meminit primo,& quarto sermone:psalmorum, hymnorum, & canticorum spiritualium sermone octavo, & nono, specialiter vero sermone nono ait;lectiones divinas aure percipimus,ore Dominum confitemur,laudamus,benedicimus, obsecramus, manus supplices ad cœlum tendimus,pedibus ad Ecclesiam currimus, & unam Trinitatis Deitatē flexis ad terram genibus adoramus. Theophilus Alexandrinus Epistolâ prima Paschali circa finem, hymnos commemorat in Ecclesiastica congregatione Domino decantatos. Hymnos item matutinos, & psalmos ad lucernam decantatos laudat Epiphanius in expositione fidei Catholicæ, ubi etiā varia Monachorum instituta describit: atq; ipsum in suo Monasterio tertiam,sextam,nonam,& vesperas more majorum instituisse libro quinto de vitis Patrum invenio. Palladius in Historia Lausiaca narrat de monte Nitriæ, in quo vivebant quinque millia Monachorum tempore Magni Antonii, circà horam autem nonam, inquit, licet stare, & audire in unoquoque Monasterio hymnos & psalmos

Gregorius Nyssenus.

Cæsarius dial. 4 interrog. 19.

Gaudentius.

Theophilus Alexandrinus.

Epiphanius lib.5. de vitis PP libello 12. num.6.

Hist.Laus. c. 7.

Christo canentes, & preces ad hymnos emittentes; adeò ut existimet quispiam se sublimè elatum transmigrare in paradisum deliciarum. Astruit vigilias Hilarius ad Psalmum 118. ad illum versiculum, *Memor fui nocte nominis tui Domine*: itemque Ambrosius ibidem, & tractatu ad Virginem lapsam, & sermone 25. qui est in die Cinerum, aliasque horas enumerat libro tertio de Virginibus. Paulinus Nolæ Episcopus libro tertio de vita S. Martini sic canit:

Hilarius.

Ambrosius.

Paulinus.

—————————Vigil ocius omnis
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Advolat, & sanctis solatia quærit in hymnis,
Quæ pellant segnes vegetato corpore somnos,
Cantibus, & sacris nocturna silentia vincant.

Optatus Milevitanus.

Dicebant Donatistæ, Ecclesiam apud ipsos tantùm esse. Redarguit eos libro secundo contra Parmenianum S. Optatus Milevitanus ex Psalmo, qui præcipit laudari Dominum à solis ortu usque ad occasum, & ait: Numquid pagani extralegales possunt cantare Deo, aut laudare nomen Dei, & non sola Ecclesia, quæ in lege est? Quam si apud vos tantummodò esse dicitis, fraudatis aures Dei. Si vos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab ortu solis usque ad occasum. Clausistis ora omnium Christianarum gentium: indixistis silentium populis universis Deum per momenta laudare cupientibus. Igitur si & Deus debitas sibi laudes expectat, & ut sonent Spiritus sanctus hortatur, & totus orbis quod debet paratus est reddere, ne fraudetur Deus: etiam vos ipsi laudate cum omnibus, aut quia noluistis esse cum omnibus, soli conticescite. Aurelius Prudentius hymno primo Καθημερινῶν noctis vigilias concelebrat, & hymno ad incensionem cerei Pascha-

Prudentius.

Paschalis, vel, ut habent aliæ impressiones ad incensionem lucernarum, ait:

Nos festis trahimus per pia gaudia
Noctemque conciliis, votaque prosperè,
Certatim vigili congerimus prece,
Extructoque agimus liba sacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus,
Quæ suffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natalibus.
Lucem perspicuo flamma jacit vitro.

Sed omittamne hoc sæculo clarissimos viros Hieronymum & Chrysostomum? Hic ad Psalmum 118. ad versum, Septies in die laudem dixi tibi, optimi quique viri, inquit, ac pietate præditi, quovis die stationem ad Deum septies faciunt. Primum scilicet noctu vigilantes, quod etiam diluculum appellamus. Deinde ad solis exortum Deo, qui diem invexit, gratias agunt. Horâ tertiâ cum Spiritus sanctus ad Apostolos accessit: Sextâ, cùm Christus Deus noster carne cruci affixus est, ac chirographum illud, quod nobis contrarium erat, delevit; Nonâ cum cruorem effudit, ac spiritum tradidit, nosque à diaboli dominatu liberavit. Ad solis occasum, quod etiam lucernarium appellamus, quia tunc ob diei transitum Deo gratias agimus. Postremò cùm ad somnum nos conferimus. Quæ quidem omnia in unum collecta septenarium efficiunt. Idem homil. 59. ad populum Antiochenum, postquam celebravit vigilias nocturnas, ad quas Monachos surrexisse asserit ante diem cùm gallus cantavit, rursùm facto die matutinas orationes, & hymnos commemorat, tum tertiam, sextam, nonam, & vespertinas preces. Et in quatuor partes, inquit, diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, psalmodiis

Chrysostomus

& hymnis Deum venerantur. Vespere facto mensam petunt, deinde parum sedentes, vel potius hymnis omnia concludentes in suo quisque lectulo requiescunt. Et hom. 14. in primam ad Timoth. describens vitam Monachorum, post nocturnas preces laudes matutinas enumerat, itemq; tertiam, sextam, nonam, & vespertinam synaxim. Hieronymus autem epist. 8. ad Demetriadem; præter psalmorum, inquit, & orationis ordinem, quod tibi horâ tertiâ, sextâ, nonâ, ad vesperum, mediâ nocte, & mane semper est exercendum, statue, quot horis sanctam scripturam ediscere debeas. Et Epistola 22. ad Eustochium, Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoq; & vesperam nemo est, ait, qui nesciat: noctibus bis, terque surgendum. Legendus item est Epistolâ 27. quæ est Epitaphium sanctæ Paulæ: & in caput sextum Danielis.

Hieronymus.

5. Quinti sæculi agmen ducit Augustinus. Sat dictum solo nomine. Vigiliarum meminit sermone 2.5.6.& 140. de tempore: & initio concionis ad Catechumenos, tomo 6. & homilia 26. inter quinquaginta: quibus sermone 55. tertiam, sextam, & nonam; sermone verò 251. & lib. 22. de Civit. Dei c. 8. vespertinas preces adjungit. Libro autem 9. confessionum, vigiliarum, hymnorumque à D. Ambrosio institutorum concentum laudat, itemque Epistola 119. ad Januarium, quæ est de ritibus Ecclesiæ, & alibi passim. Sequitur Joannes Cassianus rerum Monasticarum diligens Scriptor, qui libro secundo & tertio de institutis cœnobiorum horarum canonicarum ritum & modum accuratè describit, tertiæ scilicet, sextæ, & nonæ, vespertinarum, & nocturnarum precationum, matutinæ laudis, & primæ, quam alteram matutinam vocat, & suo tempore

Augustinus.

Cassianus.

pore in ſuo Bethleemitico Monaſterio inſtitutam tradit. Nec deſunt alii Patres,& Scriptores inſignes hujus ſæculi. Petrus Chryſologus laudat vigilias ſermone 24. & 39. itemque diurnas orandi horas ſermone 21. Syneſius Epiſcopus hymno primo matutinos, veſpertinos,& nocturnos hymnos offert Deo. Victor Uticenſis libro ſecundo Wandalicæ perſecutionis Clericos deſcribit hymnos nocturnos pſallentes: & libro tertio Hunnericum Regem, cùm in exilium egiſſet Catholicos Epiſcopos & ſacerdotes, legem tuliſſe narrat, ut non pſallerent neque orarent: nec codicem ad legendum in manibus geſtarent. S. Cæſarius Arelatenſis in regula monaſtica S. Teridio tributa ritum pſallendi in noctibus ſic ordinat; Vigilias à menſe Octobri uſque ad Paſcha duos nocturnos faciant, & tres miſſas: ab una miſſa legat frater tria folia, & orate; legat alia tria, & orate; legat alia tria, & levet ſe. Dicite Antiphonam, Reſponſorium, & aliam Antiphonam; Antiphonas ipſas de ordine pſalterii. Poſt hæc dicant matutinos directaneum, *Exaltabo te Deus meus Rex*; deinde *Confitemini*, inde *Cantemus Domino*, *Lauda anima mea Dominum*, Benedictionem, *Laudate Dominum de cœlis*, *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelſis Deo*, & Capitellum. Omni Dominicâ ſic dicatur. Sidonius Apollinaris Epiſt. 17. libri 5. Cultu, ait, peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi, clericique pſalmicines concelebraverant, quiſque in diverſa ſeceſſimus, non procul tamen, utpote ad tertiam præſtò futuri, cum Sacerdotibus res divina facienda. Simeon Metaphraſtes in vita S. Theodoræ Alexandrinæ, quæ Zenone imperante virili habitu induta in Monaſterio vixit. Docet, inquit, eam Abbas de more pſallere

Petrus Chryſologus.

Syneſius.

Victor Uticenſis.

Cæſarius in regula num. 19. & 20.

Sidonius Apollinaris.

Metaphr. apud Surium 12. Septemb.

debere, vespertinam & matutinam glorificationem quotidie peragere, nec horarum ullam praetermittere. Ipsa quoque moritura puerum sic instruebat. Consuetas preces numquam neglexeris, neque horas, quae sunt constitutae fratribus ad conveniendum, Matutini, inquam, Tertiae, Sextae, Nonae & Vesperarum. Narrat Nilus Monachus sanctos Patres in Sina à barbaris trucidatos summo mane, cùm paulò ante desiissent hymnos cantare. Meminit vespertinae psalmodiae in vita S. Severini Eugippus Abbas. In Monasterio S. Theodosii Coenobiarchae, septies in die variis linguis hymnodiae regula peragebatur. Possem alia multa ex vitis Sanctorum, qui hoc saeculo vixerunt, afferre: itemque ex historia Lausiaca Palladii, ex Socrate similiter, & Sozomeno, qui ad praesens quoque saeculum pertinent; sed pergo consulens brevitati.

Nilus Monachus.

Eugippus Abbas. Metaphrastes.

Palladius. Socrates. Sozomenus.

6. Sexto saeculo horarum canonicarum assertor erit & testis, unus pro mille, sanctissimus Monachorum Patriarcha Benedictus, qui omnium justorum spiritu plenus, quantus fuerit in studio divinarum laudum propagando à capite octavo, usque ad vigesimum suae Regulae luculenter ostendit; sed de officii monastici ordinatione fusius infrà suo loco. Meminit autem S. Benedictus omnium partiū tam majorum, tam minorum cujusq; officii, caeterisque horis completorium adjunxit, quod ab ipso institutum est, ut capite undecimo demonstrabimus. Hujus discipulus Gregorius Magnus ad septimum saeculum spectat, cujus laudes in sacramentario, & cantu, quem ab ipso Auctore Gregorianum vocamus, manifestae sunt. Caeterùm hic sisto gradum. Quid enim adhuc egemus testibus? Dicam cum Vario judice apud Tullium: Aut hoc testium satis est,

Benedictus.

Greg. Magnus.

Cic. 2. de finib.

aut

aut nescio quid satis sit. Paucis annis post Gregorium vixit Isidorus Hispalensis, cujus ingeniosum laborem in explanandis Ecclesiasticis officiis sequuti sunt postea haud contemnenda industria Alcuinus, Amalarius Fortunatus, Rabanus Maurus, Walfridus Strabo, Rupertus Abbas, Hugo de S. Victore, & alii recentiores, qui per latissimum hymnodiæ pelagus plenis eloquentiæ velis spatiantur.

7. Sacra igitur psalmorum modulatio æquales cum Angelis sortita natales crevit sub Patriarchis, novo viguit juventæ flore, non sub Pelagio secundo, ad quem insigni errore precis horariæ institutionem refert Polidorus Virgilius, sed nascente Ecclesia Apostolorum decretis stabilita. Et quidem nocturnas vigilias, laudes matutinas, Tertiam, Sextam, Nonam, & Vesperas jam ab ipsis Apostolorum temporibus in usu fuisse ex supracitatis testimoniis constat. Ex veteri quoque testamento multum momenti habet antiquitas illa matutini, & vespertini sacrificii: itemque illud, quod in mundi creatione vesper dumtaxat, & mane commemorantur, ut Rupertus Abbas observat. Prima verò tempore Cassiani, Completorium autem ex Divi Benedicti institutione initium habuerunt. Auctor vitæ S. Guduvali Archiepiscopi, & Eremitæ horas canonicas Christi, & Apostolorum auctoritate institutas dicit, quas vir sanctus recitaturus cum dixisset, *Deus in adjutorium meum intende*, Angeli subjunxerunt, *Domine ad adjuvandum me festina*: & sic totum officium alternis vicibus cum viro Dei expleverunt. Porrò successu temporum tantum fuit in Ecclesia divinæ psalmodiæ studium, ut nec diminui amplius, nec augeri posse videatur. Scribit Palladius

Polid. Virg. de inv. rerum lib. 6. cap. 2.

Rup. de div. off. lib. 1. c. 9.

apud Surium 6. Iunii.

Pallad. in hist. Lausiaca.

ladius oculatus testis civitatem se vidisse, in qua cum plura essent Monasteria, quā profanæ domus, in omnibus vicis, & angulis divinæ laudes cantabantur, ut ex una civitate una facta cerneretur Ecclesia. Metaphrastes apud Surium auctorem Acœmetarum fuisse tradit Alexandrum Abbatem, qui cùm prius Byzantii exerceretur in templo magni Martyris Menæ, postea in ipso ostio Ponti venerandum statuit Monasterium, in quo novam quidem, sed longè omnium pulcherrimam legem imposuit, ut hymnorum ad Deum nunquam interrumperetur perpetuitas; Sed per vices mutatis ministris hæc numquam silens, & numquam conquiescens tribueretur Deo glorificatio. Mortuo verò Alexandro successit Joannes, qui in regione Bythinorum aliud excitavit Monasterium ἀκοιμήτων, id est, non dormientium. Joanni successit Marcellus, qui in plura cœnobia idem studium invexit. In regia autem urbe Constantinopoli simile Monasterium constructum fuisse scribit Nicephorus, in quo perpetuis carminibus nunquam non hymni Deo canebantur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus divisa. Nec caruit Occidens hoc instituto. Bernardus enim in vita Sancti Malachiæ postquam de multitudine Monasteriorum Hyberberniæ, & Scotiæ loquutus est; Ex quibus, inquit, ad has nostras Gallicanas partes S. Columbanus ascendens Luxoviense construxit Monasterium factus ibi in gentem magnam. Ajunt tam magnam fuisse, ut succedentibus sibi vicissim choris continuarentur solemnia divinorum, ita ut ne momentum quidem diei, ac noctis vacaret à laudibus. Diu etiam viguit in Monasterio Agonensi Thebæis Martyribus sacro hæc incessabilis psalmodiæ ratio à sancto Sigismun-

Sur. 29. Decemb.

Niceph. hist. Eccl. l. 5. c. 23.

gismundo Rege & Martyre instituta, ut in historia Francorum Gregorius Turonensis testatur; Libro quoque de gloria Martyrum assiduum, & quotidianum psallentium à prædicto Rege ibidem institutum affirmans. Ab Agauno vero hæc psallendi regula in alias partes diffusa est, nã ut refert Aimonius libro tertio de gestis Francorum, Guntramnus Rex basilicam ædificavit, in qua monachi jugiter psallerent, prout Rex Sigismundus in Agauno instituerat. Qui videlicet psallendi ordo, ait ille, etiam ad sepulchrum S. Martini antiquitus celebrabatur: & à B. Germano in Monasterio S. Vincentii servari jussus, nec non in Monasterio S. Dionysii à Dagoberto Regi præceptus est. Quo Dagoberto regnante S. Amatus Abbas Monasterium Virginum construxit, quas in septem turmas distributas noctu diuq; per vices sine intermissione psallere voluit, ita ut semper duodecim Virgines in unaquaq; turma essent. Teste eum Fulberto apud Suriũ sub disciplina S. Aichardi Abbatis vivebant in uno cœnobio nongenti monachi divinis laudibus jugiter incumbentes: ex his una die obierunt quadringenti quinquaginta à Deo præmoniti, quorum una pars hora tertia, pars altera hora sexta, pars tertia hora nona, pars quarta hora vespertina decessit. Narrat Hieronymus Emser in proœmio vitæ S. Bennonis Episcopi, Clericos Ecclesiæ Misnensis in varias classes distributos jugiter psallere consuevisse die, ac nocte; quam perennem fundationem Ernestus, & Albertus fratres Saxoniæ Principes, & Misniæ Marchiones fundarunt. Sunt & aliæ multæ ejusmodi Ecclesiæ, in quibus olim talis Psalmodia exercebatur: nam, ut in Orientem progrediar, monasterium S. Publii describit Theodoretus in Philotheo, in quo hymnos matutinos,

Greg. Turon. histor. Franc. lib. 4. c. 6 & de glor. Mart. cap. 75.

Aimon. de gestis Franc. l. 3. cap. 80.

Surius 13. Septembris.

Fulbert. c. 17. vitæ S. Aichardi, apud Sur. 15. Septemb.

Hier. Emser. apud Sur. 16. Jun. t. 7.

Theod. Philoth. cap. 5.

&

& vespertinos decantabant monachi primo Græci, deinde Syri, utrique propria lingua sibi succedentes. Describens quoque monasterium Zozimæ Sophronius Episcopus in vita S. Mariæ Ægyptiacæ, Psallentia, inquit, ibi erat incessabiles totius noctis habens stabilitates. Tum Oxyrynchus dicta est civitas in Thebaide, in qua per omnem partem die, ac nocte hymnos,& laudes Deo referebant viginti millia virginum, & decem millia monachorum. Etiam in ordine nostro Cisterciensi quædam cœnobia fuisse legi, quibus ex hac institutione nomen inditum fuit, nam laus perennis, & jugis laus vocabantur, quod in eis perenni successione divinæ laudes celebrarentur. Æmulabantur nimirum antiquiores monachi supernæ Hierusalem gaudia, per cujus vicos festinum Alleluja numquam interruptis concentibus cantatur. Nam, ut optimè Augustinus; Cum post istas corruptionis angustias habitabimus in domo Dei, tota vita nostra non erit nisi laus Dei. Recedente necessitate omnia negotia necessitatis intercidunt, quoniam non erit quid ibi agatur. Non dico die, ac nocte, ubi nox non est, sed toto die, cum unus dies est, non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem diligimus, quia tunc & videmus. Modò non visum desideramus, & laudamus: tunc visum quod amamus, quomodo laudabimus? sine fine erit laus, quia sine fine amor.

Sophronius lib. 2. de vitis Patrum cap. 4.

8. Longum esset retexere quam sublime, quam divinum sit opus divinis quotidie laudibus vacare; hymnis, & canticis spiritualibus exercere seipsum, & beatorum in terris felicitatem imitari, sicut scriptum est, *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.* Placet hic Antiochi sanctissimi

Psalm. 83.

ſanctiſſimi monachi verba dediſſe. Pſalmodia, inquit, eſt opus incorporearum virtutum Deo adminiſtrantium, & indivulsè aſſiſtentium, juxta quod dicitur, *Laudate Dominum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus.* Hoc opus competit & hominibus, omnis enim ſpiritus laudet Dominum. Monachis autem peculiari quadam prærogativa, vel in primis convenit, quod inſtitutum vitæ prorſus Angelicæ delegerunt. Suffragatur Antiocho Cyrillus Hieroſolymitanus his verbis. Propterea traditam nobis hanc Seraphicam Theologiam Sanctus, Sanctus, Sanctus recitamus, ut in illa cœleſti hymnodia cum ſupramundana militia communicemus per hujuſmodi hymnos nos ſanctificantes. Scribit Philo magis gaudere Deum puris mentibus, quæ hymnos offerant in gratiarum actionem, quam Hecatombis. Ad hoc enim, teſte Chryſoſtomo, creatus eſt homo, ut laudet Deum. Nihil à nobis, ait ille, æquè requirit Deus, ac laudes, & gratiarum actiones; propterea rationales nos fecit, & à brutis lingua diſcrevit, ut eum laudemus, & jugiter glorificemus. Sed de pſalmodiæ excellentia ne plura hic ſcribam, fecit vir omnium literarum gloria illuſtris Anacletus Siccus, qui univerſa de genere hoc elegantiſſimè pertractavit edito inſigni opere de Eccleſiaſtica hymnodia, ejuſque uſu, & præſtantia.

Antiochus hom. 105. quæ tota eſt de pſalmodia.

Cyrill. catech. 5.

Philo lib. de vict. offerenda. Chryſ. in pſal. 116.

Anaclet. Siccus.

9. Utinam poſſem, Deus meus, vera jucunditas cordis mei, utinam poſſem laudare te tam excelſa voce, tam pura mente, ſicut unquam laudatus es ab aliqua creatura tua in cœlo, & in terra. Utinam poſſem omni momento vacare tibi, & à laude tua nunquam ceſſare. Ubi eſt enim bonum meum, & lætitia mea, ubi pax, & requies animæ meæ, niſi in

laude

laude creatoris mei? Sed quomodo potero te dignè laudare, qui nec te ſatis mirari dignus ſum? Nam ſocordia depreſſus ad te, qui juſtus es, ipſe non juſtus erigi nequeo: & cum adhuc ſimulacra mundi hujus circumferam, vel invitus ad terram allidor; neq; ſpecioſa laus eſſe poteſt in ore peccatoris. Verumtamen ante te eſt omne deſiderium meum, & multiplex gemitus cordis mei pro defectibus meis. Suſcipe igitur ardentiſſimum deſiderium languentis animæ meæ in laudem, & gloriam nominis tui. Suſcipe vota cordis mei in holocauſtum matutinum, aſcendat oratio mea ad te, ſicut incenſum veſpertinum: da ſermonem rectum, & bene ſonantem os meum, ut placeant verba mea, & hæ qualeſcunque lucubrationes meæ in conſpectu tuo in æternum.

10. Poſſem hoc loco acriori ſtylo adverſus quoſdam Anonymos invehi, qui ementito Theologi nomine, ut facilius deciperent ſimpliciores, auſi ſunt publicam horarum canonicarum recitationem irridere, & calumniari. Ajunt ſupervacua eſſe tot officia, ad honeſtam dumtaxat Religioſorum alioquin otio, & inertia languentium occupationem adinventa. Nunc in Eccleſiæ utilitatem, in ſtudia literarum, in præſtantiſſima charitatis opera diu noctuq; incumbentibus quid opus cantu, & pſalmodiâ? Quaſi vero omnium Ordinum religioſi viri choro jugiter mancipati non infinita pietatis opera exercuerint, nō plura poſteris reliquerint doctrinæ monumenta. Nuſquam ſancti Patres officii divini ſolemniter recitandi cauſam deſignant otioſorum occupationē. Aliæ illis cauſæ. Nec ſe otioſos nūcupari patientur tot Eccleſiæ proceres, tot Præſules, & Antiſtites, tot primæ notæ Theologi, tot ſanctitate inſignes viri, tot illuſtres Dominici agri cultores, qui

in

in Deo dicatis cœnobiis non ſine proximi ædificatione,& animarum fructu vixerunt,& vivunt: non tot presbyteri, & Eccleſiarum Cathedralium Canonici,& ſcientia,& natalibus illuſtriſſimi,non ipſe ſummus Pontifex Eccleſiæ Catholicæ caput, non Cardinales,nō Reges,&Principes,qui omnes ſummo ſtudio hunc morē ſtatis horis publicè pſallendi ab ipſius Eccleſia incunabulis ad hanc noſtram ſeneſcentē ætatem coluerunt, laudarunt, frequentarunt,ſemperq; laudabunt,& frequentabunt,donec Antichriſti tyrannis omnem Dei cultum à fidelibus tollat. Sectarios tanta intemperie Eccleſiaſticū cantum irridere non miror: ſolemne illis eſt omnē pietatis ſpeciem, omnem religionisq́ majeſtatem evertere. At inter Catholicos,inter eos qui ſe Theologos nuncupant,homines reperiri,qui antiquiſſimos Eccleſiæ ritus,qui ſanctiſſimā pſallendi diſciplinam, ſi non omnino tollere, at ſaltem dignitatem ejus minuere,præſtantiā obfuſcare conentur;profectò non crederem, ni typis evulgatæ ſcriptiones id evidenter oſtenderēt. Pſalmodiam igitur nihili æſtimēt fideles,quæ maximas Dei laudes continet,noſtræ Religionis arcana commemorat, contemplationē nutrit,gignit amorem, perfectam orandi formā exercet,dæmones fugat,lætificat Angelos,delicias ſpirituales ſubminiſtrat, & quamdam in terris cœleſtis gloriæ fidelitatē repræſentat. Væ retroactis ſeculis, iſtos Theologos non tulerunt, ut admonerent Eccleſiam,ne tot cantibus, & prolixis precibus fatigaretur. Sed parco verbis. Latitant,quia malè agunt, adverſarii. Nolo ego cum larvis,aut inſtar illius Cyclopis apud Homerū cum nemine luctari. Porrò de ortu,&excellentia ſacroſanctæ Pſalmodiæ jam diximus;nunc dicendum,quæ cauſæ à ſanctis Patribus

aſſignen-

assignentur, ob quas certæ horæ ad psallendum Deo fuerint institutæ.

CAPUT II.

QUIBUS DE CAUSIS CERTÆ QUÆdam horæ ad psallendas Deo laudes fuerint institutæ.

§. I.

Varia nomina horarum Canonicarum explicantur. Cur divina mysteria symbolis, & allegoriis occultarint Antiqui.

CErtos hymnos, certamque rationem publicè laudandi Deum primi Patres Ecclesiæ divinum officium nuncuparunt. Vocant enim officium Latini idiomatis Professores, id quod quisque debet efficere, habita ratione locorum, temporum, & personarum. Inde titulum de Officiis acceperunt libri tres Ciceronis, totidemque Ambrosiii Præsulis Mediolanensis. Est etiam officium apud Suetonium honor, vel obsequium: Assidentem, inquit, conjurati specie officii circumsteterunt. Dicitur autem officium una immutata litera ob decorem sermonis, quasi efficium ab efficiendo, ut notat Ambrosius. Quia verò in divinis laudibus id omne continetur, quod nobis faciendum est erga Deum, easque statis horis persolventes debitum servitutis obsequium supremæ Majestati impendimus, ideò sub hac duplici acceptione Dei laudibus officii nomen imposuerunt Antiqui. Alii horarias preces cursum divinum vocarunt, vel à cursu solis desumpto vocabulo; vel quia legendo, & cantando percurruntur. Sanctus Columbanus Regulæ

Suet. in Cæsare.

Ambr. de off. lib. 1. cap. 8.

Columban. reg. cap. 7.

Regulæ ſuæ caput ſeptimum inſcripſit de curſu : S. Bonifacius Epiſtola 17. ſpeciales horas, & curſum Eccleſiæ cuſtodiant : Gregorius Turonenſis, exurgente Abbate cum monachis ad celebrandum curſum : Fortunatus Pictavienſis Epiſcopus in vita S. Germani, S. Germanus iter agens ſemper nudo capite curſum recitavit, etiamſi nix, aut imber urgeret : Idem in carminibus:

Bonifac. ep. 17. Greg. Turon. l. 1. de glor. Martyrũ c. 11. Fortunat. c. 79. vitæ S. Germani.

Carmine Davidica divina poemata pangens
Curſibus aſſiduis dulce revolvit opus.

Idem lib. 2. ep. 10. Baſil. reg. brev. 147. Prat. ſp. cap. 27. & 40.

A Græcis officium canon dicitur: Baſilius in regulis brevioribus ; Si quis non occurrat adeſſe canoni pſalmodiæ: Jo. Moſchus in prato ſpirituali, poſt canonem, quod Latinus vertit poſt officium : S. Antiochus Pſalmodia noſtra canon appellatur : ſicut agricola niſi ſuum canonem plenum, & bonum reddiderit, in carcerem conjicitur, donec integrum perſolvat debitum; ita continget monacho, ſi per oſcitantiam ſibi præſcriptum canonem tranſmiſerit. Dicitur etiam ſynaxis paſſim apud Caſſianum à à verbo συνάγειν quod eſt colligere, ſeu congregare, quia ad pſallendum colliguntur in unum, & congregãtur Religioſi. Eodem ſenſu à S. Pachomio in regula dicitur collecta : & in vitis Patrum narrat Ruffinus pulſaſſe Diabolum aliquando nocturno tempore ad oſtium cellulæ Macarii junioris, & dixiſſe; Surge Abba Macari, & eamus ad collectam, ubi fratres ad vigilias congregantur : & infra; Nulla ſine nobis collecta agitur, nullaque congregatio monachorum. In Concilio Agathenſi Miſſa nuncupatur his verbis, in concluſione matutinarum, vel veſpertinarum miſſarum poſt hymnos capitella de pſalmis dicantur. Ab aliis Pſalmodia, Agenda, & ſolemnitas dici ſolet. Sanctus autem Bene-dictus

Antioch. homil. 105. Caſſ. lib. 2. c. 10. & coll. 15. cap. 1. lib. 2. de vitis PP. cap. 29. Concil. Agathen. cap. 30. Bened reg. c. 43. & 47.

Bened.reg. c.43. & 47.

dictus insigni prænomine vocat officium divinum opus Dei, opus nimirum, quod erga Deum devota mentis actione præstare debemus, opus illud, de quo scriptum est, *Opus justi ad vitam*, & alibi: *Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.* Et quia majores nostri tempus, & horas, quibus prædictum officium persolvendum est, Ecclesiasticis canonibus diffinierunt; ideo canonicas horas appellamus constitutis horis regulariter celebrandas. Quām institutionem non temerè, non inconsultò sancitam secretiores causæ, symbolicæ rationes, ac solis sapientibus revelata mysteria consecrarunt.

Prov. 10.16. Hier. 48.10.

2. Visibilibus enim imaginibus ad divinas intelligentias pro virium nostrarum modo conscendimus, teste Dionysio Areopagita. Neque aliter fas erat infirmitati nostræ lucere divinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum opertum, & his quæ nobis familiaria sunt vestitum, quia juxta Domini sententiam illicitum est projicere ante porcos mundam, & luciformem venustatem invisibilium margaritarum. Negabat Plato secretiora mysteria iis communicari debere, qui animo purificati non essent, ne immunda multitudo eorum sanctitatem contraria, aut falsa interpretatione corrumperet. Hipparchus Pythagoricus, teste Clemente Alexandrino, expulsus è schola fuit, quod magistri præcepta apertè scripsisset, eique tamquam mortuo columnam imposuerunt. Lysidis hac de re elegantissimam epistolam ad ipsum Hipparchum refert Bessarion Cardinalis, eamque commemorat Jamblicus. Quot fabulæ, & allegoriæ ab Antiquis fuerunt inventæ, ut earum involucro sublimiorem philosophiam occultarent? Metrodorus Lampsa-

Dion. Areop. de Eccl. hier. cap. 1. & de Coel. hier. c. 1.

Clem. Alex. lib. 5. strom.

Bess. adv. calumn. Plat. lib. 1. cap. 2. Iambl. de vita Pythag. l. 1. c. 17.

Lampſacenus, de quo Diogenes in Anaxagora, & Tatianus oratione contra Græcos meminere, totum Homeri poëma ad allegorias traxit, quem Proclus, & Euſtathius ſunt imitati. Strabo autem libro primo Geographiæ adverſus Eratoſthenem id evincit: idemque prudentiſſimus Scriptor Plutarchus, & Leo Hebræus eroticus Doctor aſſeverant. Heraclides quoque initio libri allegoriarum in Homerum; Si quis, ait, citra philoſophicam contemplationem, & allegoricum ſenſum Homeri carmina accipiat, non alius utique fuerit Homerus, quam Salmoneus, & Tantalus, intemperantia linguæ, qui morbus eſt turpiſſimus, laborans. Legendus item de hac re Porphyrii libellus de antro Nympharum, quem Latinum fecit vir clarus & abſtruſiori ſapientia ſingulariter præditus Lucas Holſteinius. Ænigmatum ſunt omnia referta, inquit Tyrius, tam quæ Poëtæ, quam quæ Philoſophi enuntiant: Quod enim humanæ imbecillitatis captus manifeſtè percipere non poteſt, ejus eſt fabula modeſtior interpres. Heraclitus Epheſius, ut Laërtius teſtatur, librum de natura ex induſtria obſcurius ſcripſit, ne ſi à vulgo paſſim legeretur, contemptibilis eſſet. Dominus JESUS, cum eſſet ſapientia æterna, loquebatur in parabolis ad turbas, & ſine parabolis non loquebatur eis, ne divina ſecreta paſſim omnibus paterent, & facilè intellecta viloſcerent. Scribit Ignatius ad Trallianos ſe abſtruſiora illis non ſcribere, metuo enim, ait, ne vim myſteriorum minimè capientes ſtrangulemini. Sacra myſteria, inquit Gregorius Nazianzenus, apud abjectos non ſunt explicanda: idem enim eſt, ac ſi quis imbecillæ auri tonitrui ſonum, & ſolem

Strabo 1. Geogr.
Plut. lib. de aud. Poet.
Leo dialog. 2. de amore.
Heraclid. lib. Allegor. in Homerum.
Max. Tyr. ſer. 29.
Laert. de vitis Philoſ. lib. 9.
Matth. 13.
Ignat. epiſt. 5.
Nazianz. or. 44.

solem infirmis oculis, & lacte adhuc utentibus solidum cibum committat. Rabbi Moyses Ægyptius in libro, quem Directorem perplexorum inscripsit, sive de dubiis perplexis veteris testamenti, docet sapientes prohibuisse, ne quis arcana legis patefaceret. Nicetas in fine commentarii ad orationem 40. Nazianzeni; Fidei, inquit, mysteria, quæ magis recondita sunt apud profanos homines, tecta, & occulta habebis, atque inviolata custodies non aliter atque ea, quæ impressa sigillo servantur. Ipsi Reges majestatem imminui, & vulgari olim putabant, ut verbis utar Latini Pacati, nisi eos intra repositum palatinæ ædis inclusos, tamquam aliquod Vestale secretum, veneratio occulta consuluisset: nisi intra domesticam umbram jacentes solitudo provisa, & silentia latè conciliata vallassent. Solet nimirum ignoratio addere rebus auctoritatem, eaque est humanæ mentis imprudentia, ut quæ palam exposita sunt minoris faciat, quæ abstrusa vehementer admiretur. Hinc Phalaris Agrigentinorum Tyrannus ad Ariphætum scribens: Opera tua, ait, & his quæ misimus, & longè majoribus præmiis digna sunt, mea autem perscrutari noli; nihil enim in his potius, quam silentium ducimus. Synesius ex Philosopho Platonico Episcopus Catholicus vetustissimum institutum esse arbitratur sub vilioris argumenti specie, quæ sunt in philosophia magna, atque præstantia dissimulare, ut neque quæ difficulter inventa sunt ex hominum memoria excidant, neque in profanum vulgus edita depraventur. Fabulis autem veritatem occultare, inquit Salustius Philosophus, insipientes prohibet, ne contemnant: studiosos ut philosophentur compellit. Narrat Julius Firmicus, quod cum Orpheus sacrorum ceremonias

R. Moses lib. 3. cap. 1.

Nicet. ad or. 40. Naz. n. 51.

Lat. Pac Drepanus in Paneg. Theodosii.

Phalaris epist. 16.

Synesius præf. libri de insomniis.

Salust. lib. de Diis. & mund. cap. 3.

Jul. Mat. Firmicus præf. lib. 7. Mathes.

nias aperiret, nihil aliud ab his, quos initiabatur in primo vestibulo, nisi jusjurandi necessitatem, & cum terribili quadam auctoritate religionis exegit, ne profanis auribus religionis secreta proderentur: patiuntur enim hæc omnia jacturam, cum perditis, & desperatis animis ingeruntur. Ideò Ægyptii in ingressu templorum, teste Synesio, Sphinges collocarunt, ut admonerent mystica dogmata à profana multitudine inviolata custodire debere. Nam nec lippiens oculis, ait Isidorus Pelusiota, in solis orbem aciem defigere potest, & si eam defigat, frustra id agit: nec sordida mens sanctarum rerum quicquam utiliter perscrutati potest. Ozias Rex, cum sacris rebus profanas manus injicere præsumpsisset, lepra percussus extra templum ejectus est. Gentiles quoque sacris arcere solebant profanos; ut Poëtæ passim ostendunt. Virgilius enim sic canit:

Synes. de regno, & Pierius lib. 6. Hieroglyph. cap. 12. Isid. Pel. lib. 6. ep. 304. 2. Paralip. 26.

——— ——— Procul, ô procul este profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco.

Virgil. 6. Æneid.

Et Silius Italicus:

Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc, moneo, procul hinc quæcunq; profanæ.

Sil. Ital. lib. 17.

Titus quoque Calphurnius:

——— Ite procul, sacer est locus, ite profani.

Calph. eclog. 2.

Ovidius item in Fastis:

Innocui veniant, procul hinc, procul impius esto.

Ovid. 1. Fast.

Et Statius Papinius in Sylvis:

——— Procul hinc, procul ite nocentes.

Stat. lib. 3. Sylv.

Quò etiam pertinet illa Mimorum γνώμη
Sordere vis divina? vulgo fac palam.

3. Τὰ μυστήρια ἀπὸ τοῦ μύειν, quod est claudere, vel cœlare, dicta sunt, quod nequaquam revelari debeant his, qui sacris non sunt initiati. Omnibus autem mysteriis silentii fidem olim adhibitam

 Tertul-

Tertull. apolog. cap. 7. Aristid. in eleus. Apul. l. 3. Chrys. ad Coloss. or. 5.

Tertullianus in Apologetico, & initio libri contra Valentinum demonstrat. Aristides in eleusinio eos arguit, qui indignè mysteria evulgant. Apuleius in Milesiis; Sacris pluribus initiatus nostri, ait, sanctam silentii fidem. Mysterium, inquit Chrysostomus, est quod nemo novit, quod est admirabile, quod est absconditum. Ambrosii sententia est ineffabilibus mysteriis nullam rem magis quadrare, quam silentium. Cui adstipulatur Basilius, sic scribens. Qui in primordiis Ecclesiæ certos ritus præscripserunt Apostoli, & Patres, in occulto, silentioque suam mysteriis servaverunt dignitatem. Sanctus quoque Joannes Abbas Raythu docet Clymacum obscurè narrasse contemplationem, quia noluit omnibus mysteria revelare. Qui verò ab ethnicis admittebantur ad sacra, mystæ, ac mystici dicebantur: unde est illud apud Clementē Alexandrinum, & Juliū Maternum Firmicum; Jejunavi, potum confectum bibi, de cista accepi, factum sum mysticus. Nos autem ut mystæ evadamus, JESUM prius invocemus, qui est vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & sic pergamus ad contuendas pro viribus sacrarum precum intelligentias, pro ut illas à Patribus accepimus; & quas illi nobis vel per signa, vel per intelligentiæ sacratoris arcana tradiderunt, in quantum possumus, speculemur. Levemus velum, faciem Moysi revelemus, & ingressi sanctuarium videamus spiritum vitæ, qui est in rotis. Veniant qui altiori mysteriorum commercio digni sunt, & solutis terrenorum affectuum calceamentis accedant ad videndum, & audiendum Deum: meminerintque scriptum, *Secretum meum mihi*: &, *In corde meo abscondi eloquia tua*; itemque; *Sapientiam loquimur inter perfectos.*

Ambr. lib. 6. de Sacramentis. Basil. de Spir. sancto cap. 27.

Jo. Rayt. ad gr. 27. Climaci.

Cl. Alex. in Protreptico. Jul. Mat. de errorib. profan. religionum.

Isaiæ 24. 16. Psal. 118. 1. ad Cor. 2. 6.

Sed

Sed quo ausu occulta revelare potero ingenio pauper, affectu iners; nisi tu, JESU bone, qui potes omnia, emittas manum tuam de excelso habitaculo tuo, & introducas me in domum tuam, in locum tabernaculi admirabilis? Dedecet enim, ut Arnoldus Abbas scribit, corruptum incorrupta contrectare, & purificatoriis muneribus manum apponere impuram. Tu ergo, qui potes facere mundum de immundo conceptū semine, purifica me potenti illapsu gratiæ tuæ, & clarifica me claritate interni luminis, ut supernæ tuæ lucis splendore perfusus incerta, & occulta sapientiæ tuæ percipere valeam, sacrarumque precationum mysteria explicare. Græcorum quidem scriptores, ait Epiphanius, ubi fabulosum aliquod scriptum aggrediuntur, Musam aliquam invocant, non Deum. Nos autem invocamus sanctum universorum Dominum, ut adjuvet paupertatem nostram, & inspiret Spiritum sanctum suum, ut nihil adscitium in promissum scriptum comportemus, atque hoc ipsum petentes nostræ insufficientiæ nobis conscii, juxta fidei mensuram, ac proportionem ipsum nobis largiri obsecramus.

Arnold. de 7. verbis cap. 3.

Epiphanius initio Panarii.

METRUM III.

Mystica sacrarum penetralia pandere rerum,
Atque adyton reserare poli, perfusa superno
Lumine mens gestit. Procul hinc gens vana recedat,
Quæ residem, tetraque animum caligine mersum
Tollere nescit humo, scelerum devincta catenis.
Si nihil ad vestros cœli mysteria mores,
Sanctaque religio, pietasque, & Numina spectant;
Parcite pollutis hæc scripta evolvere dextris,

Parcite vulgus iners, diræ plebs conscia culpæ,
Cui fixum stat corde nefas, quam vulnere fœdo
In Bacchi, Venerisque luem malus impulit error.
Non hic obscuris rerum primordia pando
Naturæ è claustris: non hic digesta per annum
Tempora, non Thebas, non alti sidera cœli
Concino diversos hominum variantia casus:
Non freta fatidicæ primum sulcata carinæ,
Non Stygii raptoris equos, non pocula Circes,
Non clarum Æacidem, formidatumque novercæ
Amphitryanidem, miseræque incendia Troiæ.
Non refero hic varias subeuntia corpora formas,
Non sylvas, viridesque plagas, Veneresque, jocosque.
Hæc, pereant, quicunq; colunt. Mihi splendida ab alto
Lux nitet, & divo jam cor perfunditur æstu.
Ecce Deus, Deus ecce venit, procul este profani:
Este procul, nocuos procul hinc avertite vultus.
At vos sanctæ animæ, solidæ pietatis alumnæ,
Quas amor, & summi perstringit Numinis horror,
Vos precor hic paucas peritari temporis horas
Conterere, & mecum veterum vestigia Patrum
Certa sequi. Dignas, Deus est, cui pangere laudes
Legibus hic doceo sacris, quem jussa per orbem
Terra colit, celebratque polus, manesque tremiscunt.

§. II.

Prima ratio instutionis horarum ex Divo Cypriano. Secunda ex Amalario Fortunato, & Honorio Augustodunensi.

Cyprianus lib. sive serm. de orat. Dominica propè finē.

1. PRimam rationem mysticam, ob quam horariæ; preces sunt institutæ, eloquentissimus Cyprianus assignat his verbis. In orationibus celebrandis invenimus observasse cum Daniele tres

tres pueros in fide fortes, & in captivitate victores horam tertiam, sextam & nonam sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens consummatum numerum Trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram Trinitatem. Et quando à septima nona completur, per ternas horas Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia jam pridem spiritualiter determinantes adoratores Dei statutis, & legitimis ad precem temporibus serviebant: & manifesta postmodum res est, sacramentum olim fuisse, quod ante sic justi precabantur. Nam super discipulos horâ tertiâ descendit Spiritus sanctus, qui gratiam Dominicæ promissionis implevit. Item Petrus horâ sextâ in tectum superius ascendens signo pariter, & voce Dei monentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cùm de emundandis Gentilibus ante dubitaret. Et Dominus horâ sextâ crucifixus ad nonā peccata nostra sanguine suo abluit, & ut redimere, & vivificare nos posset, tunc victoriam suâ Passione perfecit. Sed nobis, præter horas antiquitùs observatas, orandi nunc & spatia, & sacramenta creverunt. Nam & mane orandum est, ut resurrectio Domini matutinâ oratione celebretur, quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis dicens, *Rex meus, & Deus meus, quoniam ad te orabo Domine manè, & exaudies vocem meam, manè aßistam tibi,* & contemplabor te. Recedente item sole, ac die cessante necessariò rursùm orandum est. Nam quia Christus sol verus, & dies verus est; sole, ac die sæculi recedente, quando oramus, & petimus, ut super nos lux denuò veniat Christi, precamur adventum lucis æ- Psalm. 5.

ternæ gratiam præbiturum. Et post pauca de nocturnis precibus. Quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox resoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filiis lucis & nocte dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quomodo sol ei, & dies non est, cui sol, & dies Christus est? Qui autem in Christo, hoc est in lumine, semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Hæc Cyprianus Christianæ eloquentiæ Princeps.

Amalar. lib. 3 de Eccles. officiis c. 1.

2. Secunda ratio Amalarium Fortunatum habet auctorem. Christi enim sanguine, magno, & inæstimabili pretio, à diabolica servitute redempti jam nostri non sumus, sed Redemptoris nostri, quotquot Christiano nomine censemur, quem debitis gratiarum actionibus prosequi, ac jugiter glorificare debemus, ut quoniam singulis horis, ac momentis ejus beneficio vivimus, & sumus; ita etiam, quantum præsentis vitæ necessitas permiserit, ab illius nunquam laude cessemus. Hoc pro modulo nostro præstamus, dum in nocturna synaxi duodecim psalmos cantantes, diurno etiam tempore quolibet horarũ ternario tres psalmos modulantes singulis horis per hujusmodi psalmorum repetitionẽ Deo præsentes viginti quatuor diei horas divino famulatui consecramus. Sic enim fit, quod in re simili Sanctus Leo Magnus observat, ut anima, quæ terrenis adhuc desideriis implicatur, & curis sæcularibus impeditur, ex intervallo saltem ad divina respiret. Consonat huic doctrinæ Honorius Augustodunensis in Gemma animæ. Sol totum mundum viginti quatuor horis perlustrat, & stellas quidem sibi in die præsentes lumine suo obscurat, absentes verò in nocte illuminat. Sol autem Christum justitiæ solem

Leo ser. 4. de jejun. septimi mensis.

Gemma animæ lib. 2. cap. 49. & 50.

præfi-

præfigurat, qui hunc superiorem mundum quasi in die illustrabat, dum illum præsentiâ suâ doctrinis, & miraculis illuminabat. Inferiorẽ verò quasi in nocte irradiavit, dum morte suâ sedentes in tenebris, & umbra mortis visitavit. Stellas verò præsentes velat in die, dum sanctos in gloria suæ præsentiæ à mundi tenebris cœlat. Stellas in nocte absens illuminat, quia justos in nocte hujus vitæ illustrat. In nocte ergo duodecim psalmos, & in die totidem psallimus, quot horis stellas à sole undiqueversum illuminari diximus, quatenus nos Christiani in baptismate stellæ facti ab æterno soli in omni hora illuminemur, si Dominum in omni tempore benedicentes veneremur. Optimè S. Eligius: Cui dicendum est, oportet semper orare, & non deficere, nisi ei, qui canonicis horis quotidie, juxta ritum Ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Dominum laudare, & rogare non desistit? & hoc est quod Psalmista dicebat, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Septenario enim numero, inquit Primasius, universitas figuratur, propterea canitur; *Septies in die laudem dixi tibi:* quod alibi dicit, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.*

Elig. hom. 18.

Psalm. 33. Primasii lib. 1. in Apoc. cap. 1.

§. III.

Tertia ratio ex Hugone Victorino. Quarta ex communi Scriptorum sententia ob Dominicæ Passionis memoriam.

1. Tertiam rationem tractat Hugo de S. Victore. Octo horas sancti Patres præ cæteris ad laudandum Deum elegerunt, mediam scilicet noctem, diluculum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium. Quia dignum est, ut

Hugo c. 3. Speculi de Ecclesiæ mysteriis.

est, ut homo, qui corpus gerit ex quatuor elementis, quater respectu noctis, & quater respectu diei per diem naturalem Deum sibi placare satagat. Et cum omni tempore laudandus sit Deus, potissimum in prædictis horis laudatur ab Ecclesia, in quibus opera præ cæteris insignia dignatus est facere. Nocte enim mediâ natus est de Virgine, diluculò surrexit, horâ primâ mulieribus ab Angelis nunciata est Resurrectio, horâ tertiâ Spiritus sanctus inflammavit Apostolos, horâ sextâ crucifixus est Dominus, horâ nonâ emisit spiritum pro salute mundi. In Vesperis commemoramus adventum Domini in mundi Vespere. In Completorio completum erit gaudium Sanctorum in die generalis retributionis. Hæc Hugonis sententia cuipiam subobscura videbitur, dum orationem à nobis fieri commemorat quater in die, & quater in nocte. Sciendum proinde est, ex his, quæ infra dicentur, Primam dumtaxat, Tertiam, Sextam, & Nonam horis diurnis: laudes verò, Vesperas, & Completorium cum Nocturnis nocturno tempori ab illo assignari. Nam & laudes ante solis ortum, Vesperæ autem & Completorium, vel post vel circa ejusdem occubitum olim celebrabantur, ut suis locis ostendemus.

Rup. lib. 1. de div. officiis. Gem. l. 2. c. 55.

2. Quarta ratio omnium Scriptorum calculo approbatur, quam eleganter explicant Rupertus Abbas, & Gemma animæ. Ad conservandam enim copiosæ Redemptionis memoriam septies in die laudem dicimus Domino, juxtà vulgatissimos glossæ versiculos.

Glos. in c. 1. de celebr. Missar.

Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis. Causam dat Tertia mortis.

Sexta

Sexta cruci nectit. Latus ejus Nona bipertit.
Vespera deponit. Tumulo completa reponit.

Plurimi Auctores è Canonistarum populo alios recitant versus, sed historicæ veritati non omninò conformes: nam Resurrectio ante primam horam facta est, & quod de hora duodecima dicunt, in Evangelio non legitur.

In matutino damnatur tempore Christus.
Quando resurrexit Primam canit ordo fidelis.
Tertia cum canitur tunc est cruciamina passus.
Sexta sunt tenebræ per mundi climata facta.
Emissus Nonâ est divinus Spiritus horâ.
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulchro.
Christo bissena custodia ponitur hora.

Hæc potissima ratio est, ob quam his horis divina celebrantur officia: hæc præcipua mysteria sunt, quibus, dum psallimus, insistere debemus: Nihil enim, juxta Magni Leonis sententiam, inter omnia opera Dei, in quibus humana admirationis fatigatur intentio, ita contemplationem mentis nostræ & oblectat, & superat, sicut Passio Salvatoris. Atque utinam possem omnibus horis, ac momentis vitæ meæ tam beatæ Passionis, tam vivificæ mortis recordari, à qua vita, & resurrectio mea, & omne bonum meum procedit. Plus enim mihi contulit Dominus redimendo, quam creando; creando quippe me mihi dedit, redimendo verò & seipsum dedit, & me reddidit mihi. De nihilo creatus sum, sed non de nihilo redemptus. Flagella, spinas, clavos, & crucem sustinuit amarissimam, totumque sanguinem effudit, ut me vitæ sempiternæ participem efficeret. Vade igitur anima mea ad montem myrrhæ, collige tibi fasciculum ex omnibus amaritudinibus Domini tui, & dic cum anima dilecta,

Leo serm. 11. de Pass. Domini.

Fasciculus

Cant. 1. 12. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Hunc fasciculum, si semel collegero, nemo tollet à me, inter ubera mea commorabitur. In hoc Justitiæ consummatio, in hoc scientiæ plenitudo, in hoc divitiæ salutis, & copia meritorum. Hæc mea sublimior Philosophia scire JEsum & hunc crucifixum. Nullibi melius discitur quid sit sanctitas, quid sit perfectio, quam in vulneribus Salvatoris. Nulla efficacior medicina ad purgandas animæ sordes, ad curanda conscientiæ vulnera, quam Christi vulnerum meditatio. Horum non obliviscar in æternum, quia in ipsis vivificatus sum.

METRUM IV.

Currite sanguineis lacrymarum flumina rivis,
Et corde ab imo tristis exundet dolor.
Erumpant moriente Deo suspiria & intus
Occulta amoris æstuent incendia.
Ite manus nocuæ, sceleratum tundite pectus,
Vindexque apertis sanguis è venis fluat.
O fluat, & totus detur pro sanguine sanguis,
Measque culpas diluat fusus cruor.
Dicite vos cœli, vos conscia funeris astra,
Si majus unquam polluit terram nefas.
En jacet exanimis soboles æquæva Tonantis
Damnata ligno, crimina ut mundi luat.
Spinea serta caput præcingunt membra cruentis
Discerpta virgis sanguinis rivos pluunt.
Omnis abest species notam dignoscere formam,
Notosque vultus ipsa vix posset parens.
Horruit aspectu, densisque in nubibus æther
Phœbique, siderumque condidit faces.
Æternas populi mundo timuere tenebras,
Stravitque mœstus anxias gentes pavor.

Grandia terrificis sunt saxa excussa ruinis,
Et ipsa trepido terra subsiluit solo.
Scilicet (O Superi cur non emittitis ignem ?
Cur non ferocem armatis in me dexteram ?)
Scilicet (ah scelerum nimis improba causa meorum,
Quæ lucis, & vitæ reum Numen facis.)
Scilicet interitum summi gemuere parentis
Quæcunque cœli continentur ambitu.
Et vos mortales tantorum causa malorum
Siletis ? & non irrigat fletus genas ?
Ah fluite ô lacrymæ totoque è corpore sanguis.
Ut sole nix soluta, rivis effluat.
Ecce sitit moribundus Amor, date pocula Amantes,
Amoris haustum Rex amantium sitit.
Nempe sitit lacrymas, lacrymæ ne arescite : vestro
Sedare fletu fervidam cupit sitim.

§. IV.

Quinta, & sexta ratio in gratiarum actionem ob divina beneficia. Septima per analogiam ad ætatem humanam. Addita quædam de brevitate vitæ.

1. QUintò septem distinctis horis servitutis nostræ pensum reddimus Deo, ut pro creationis beneficio septem diebus peracto creatori gratias agamus. His accedit octava nocturnæ vigiliæ hora pro spe resurrectionis, quam mediâ nocte futuram plerique doctiores sentiunt, tum quia Dominus se venturum ad judicium tanquam furem in nocte prædixit : tum quia mediâ nocte de adventu sponsi excitatum clamorem in parabola fatuarum, & sapientum Virginum legimus. Facem mihi prætulit ad hanc rationem astruendam Rupertus Abbas his verbis. Septem canonicas horas

Ambros. Hieron. Chrysost. August. & alii apud Suarez in 3. p. tom. 2. disp. 30. sect. 10

Rup. lib. 1. de div. off. c. 1.

horas diei non licet à quoquam, qui in conspectu Dei vacuus, & ingratus apparere nolit, negligenter præteriri. Hæ siquidem creatori nostro deferunt laudes, & pro certis, ac magnis ejus beneficiis quasi vectigales sunt gratiarum actiones. Ut enim cecinit Prudentius:

Prudent. Cathim. hym. 3.

Quod generosa potest anima
Lucis, & ætheris indigena
Solvere dignius obsequium,
Quam data munera si recinat
Artificem modulata suum?

Laur. Justin. igni vitæ de] orat. c. 7.

Gratiarum actio, inquit Laurentius Justinianus, est in intellectu, & cognitæ gratiæ Dei bonæ voluntatis indeficiens, & irreflexa intentio. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium, quia majora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur delere. Invitatur ad magna, qui de parvis gratias agere assuescit, & spem de futuris recipit, qui transacta beneficia recognoscit. Ideò S. Maximus Taurinensis Episcopus hortatur nos, ut minutissimas aves imitemur, mane & vespere creatori gratias referendo. Et si es, inquit, devotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilenâ decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincens operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterii serie consolare. Notat Richardus Victorinus septem esse tentationes, importunam, dubiam, subitam, occultam, violentam, fraudulentam, perplexam, quibus impugnantur fideles, juxtà illud: *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum*: ad quas illud etiam accommodatur, quod scriptum est, *septies cadet justus, & resurget*. Propterea idem

Max. hom. 2. de non timendis hostibus carnalibus.

Rich. in Ps. 90.

Job. 5. 19.

Prov. 24. 16.

idem justus septies in die laudem dicit Domino, nam quoties post lapsum resurgit, & quoties tentanti malo resistit, debet sane cooperatori suo gratias referre, à quo utique factum est, ut tentatus resistere, & lapsus posset resurgere. Septies autem oramus in die, ait Ebrardus contra Valdenses scribens, quia septies in die cadit justus, & resurgit per orationem. Addit Petrus Damianus septem Canonicarum horarum officia, quasi septem baptismatum lavacra in sanctæ Ecclesiæ gremio constituta esse; ut septem offensionum maculas, quas ex quotidiana vitæ hujus conversatione contrahimus, totidem orationis quotidianæ fluentis expiare curemus, quatenus assiduum corruptibilis vitæ pulverem satisfactionis aura decutiat, & mundanæ conversationis lutum superfusæ orationis unda frequens detergat.

Ebrard. cap. 4.

Petrus Damianus opusc. 10. cap. 1.

2. Sextò, sunt qui has temporum præscriptiones ideò censent ordinatas, ut per nocturnum officium tempus tenebrarum ante Christi adventum significemus: Nox enim, ut ait Remigius Antissiodorensis, tempus significat ante Christi adventum: Per diurnum verò tempus gratiæ, & miserationis, quo visitavit nos oriens ex alto. Septies igitur Deum laudamus, quia dono septiformis gratiæ lucem, & libertatem adepti sumus. Par esset equidem supernæ Hierusalem imitari custodes, quorum militia est semper esse in Dei laudibus, ut Ambrosius scribit, qui super muros æternæ civitatis constituti totâ die, & totâ nocte in perpetuum non tacebunt: sicut & animalia in circuitu sedis procidentia requiem non habent, die ac nocte clamantia, & dicentia, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus*

Remig. Antissiod. in cap. ult. Ionæ.

Ambros. Epist. 27. Isa. 62. 6.

Apoc. 4. 8.

 est,

est. Sed aggravante corpore præpediti à divinis laudibus multoties cessare cogimur, certis duntaxat intervallis vitulos labiorum nostrorum immolantes. Rectè Primasius; Ecclesia circumquaque diffusa in singulis membris, professionibusq; diversis, urbibus, regionibus, provinciis, linguis, & gentibus variis Dominum die ac nocte laudare non cessat, manente intellectualis creaturæ perpetua in cœlestibus laude super Jerusalem, ad cujus se instar, informari peregrina lætatur Ecclesia. Hoc est tributum, quod à nobis exigit Deus. *Immola*, inquit, *sacrificium laudis.* Quæ verba explicans Augustinus, Ara tua, ait, conscientia tua. Securi sumus, non imus in Arabiam thus quærere; non sarcinas avari negotiatoris excutimus. Sacrificium laudis quærit à nobis Deus. Habebat hoc sacrificium laudis Zachæus in patrimonio suo, habebat vidua in sacello suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo. Alius nec in patrimonio, nec in saccello, nec in dolio aliquid habebat: totum habebat in animo suo. Immola Deo sacrificium laudis, & hæc immolatio, hoc sacrificium laudis est, gratias agere illi, à quo habes quicquid boni habes, & cujus misericordia tibi dimittitur quicquid tuum mali habes.

Primas. in Apoc. l. 2. in fine

Ps. 49. & ibid. Augustinus.

3. Septima ratio nos ipsos respicit, ætatisque nostræ progressum non inutili significatione repræsentat. Augustinus, Gregorius, Hieronymus, Fulgentius, Theophylactus, & Honorius per horas diei ætates hominum, quamvis non omninò simili explicatione interpretantur. Nam quis neget quemcunque hominem profundâ nocte sepultum fuisse, cum adhuc in potentia causarum latitans proprio existentiæ actu careret? Nox igitur tempus illud indicat, quod nativitatem antecessit. Matutinæ laudes

Aug. serm. 59. de verbis Domini. Greg. hom. 19. in Evang. Hieron. in c. 20. Matthæi. Fulg. de remiss. pec. lib. 2. c. 18. Theophylact. in c. 20. Matth. Hon. Gem. anim. l. 2. c. 34.

laudes in confinio diei, ac noctis recitandæ, primam ætatem denotant, quam infantiam aliqui, pueritiam alii vocant. Prima diei hora, cùm jam se purior exerit solis radius, adolescentiæ index est. Juventus per Tertiam designatur, cum solis radii longè, lateque diffusi orbem terrarum nitidius illustrant. Per Sextam virile robur intelligo sole in medio cœli, & maxima augis altitudine constituto. Hora Nona inclinato jam die tarda senectus indicatur. Vesperè ultima ætas decrepita innuitur terram respiciens, in quam mox terrenum corpus resolvi debet: quam ætatem eleganter deplorans Cornelius Gallus, sic cecinit: Corn. Gallus.

Nec cœlum spectare licet, sed prona senectus
Terram à qua genita est, & reditura videt.

Completorium denique ævi seriem completam, vitæque finem manifestat. Adeò brevis est vita nostra, ut unicæ diei omnis ejus decursus comparetur. Nam diei unius sunt homines, ait Pindarus, umbræ somnium sunt homines. Et Rex Ezechias clamabat dicens: *De mane usque ad vesperam finies me.* Narrant Plinius & Antygonus Carystius avem esse ad Hypanim fluvium vitæ prorsus diariæ: manè nascitur, crescit usque ad meridiem, ac soli tandem morienti commoritur, Hemerobios dicitur, de qua Cicero; Confer, inquit, nostram longissimam ætatem cum æternitate, reperiemur in eadem propemodum brevitate, qua illæ bestiolæ, quæ unum diem vivunt. Flos etiam Hemerocalis ultra diem vivere nequit, ejus meminere Dioscorides & Plinius: legendus item Suidas verbo Ephemerii botri. Optimè Job, *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra.*

Pindar. in Pythiis Ode 8. v. 135.
Isa. 38. 13.
Plin. l. 11. c. 36.
Antigon. hist. mirabiliū c. 9.
Cic. 1. Tuscul.
Dioscorid. lib. 3. cap. 137.
Plin. l. 11. c. 11.
Iob. 14. 1.

Isid. Pelus. lib. 5. Ep. 363. Aurel. Olympius. Nemesius Eclog. 3. Columb. homil. de fallacia vitæ humanæ.

Optimè item Isidorus Pelusiota, Mundi hujus gloria Hemerocalis est. *Omnia tempus alit*, inquit Poëta, *tempus rapit*, *usus in arcto est*. Libet itaque exclamare cum sanctissimo Abbate Columbano. O tu vita quantos decepisti! quantos seduxisti! quantos excœcasti! quæ dum fugis, nihil es; dum videris umbra es; dum exaltaris fumus es: quæ quotidie fugis, & quotidie venis, veniendo fugis, quæ fugiendo venis: dissimilis eventu, similis ortu; dissimilis luxu, similis fluxu; dulcis stultis, amara sapientibus. Qui te amant, non te sciunt; qui te contemnunt, ipsi te intelligunt. Te ostendis tanquam veram, te reducis quasi fallacem. Ergò nihil es, ô mortalis vita, nisi viæ imago, fugitiva ut avis, ut nubes incerta, fragilis ut umbra.

METRUM V.

Sic nempe velox orbita temporum
Propellit annos: surgit, & occidit
Quicquid polorum continetur
Præcipiti nimium sub axe.
Cæco rotantur sæcula turbine,
Vesper sequenti vespere truditur.
Mortale nil longum, nec ætas
Præteritam reparat ruinam.
Vitæ quid auras, quid senium miser,
Diesve longos, stultaque somnia
mentiris? heu! puncto futurus
Præda necis, gelidum cadaver.
Quicunque lucis munere vescimur,
Omnes eodem tramite currimus.
Mors æquat omnes, parque sæpe est
Nestorea una dies senectæ.

Cente-

Centena quamvis sacula vixeris,
Æternitatis si numeras diem,
Nil ejus atatem antecelles,
Unica quem rapit hora vita.
Frustra senecta tempora computet
Ales qua ad undas nascitur Hypanis,
Quam si videt nascentem Eous,
Decrepitam aspicit occidens Sol.
Hac de fugaci fabula luditur
Vita. Quod ortum est vergit ad Hesperum,
Diesque veloces & anni
Pegaseo fugiunt volatu.

§. V.

Octava ratio ex Parabola Evangelica laborantium in vinea. Nona ex mystica septenarii numeri significatione. Etiam Infideles statis horis orare. Errores Cabalistarum obiter indicantur.

1. OCtava ratio ex capite vigesimo Matthæi clarè deducitur. Enimverò cœlestis Paterfamilias operarios mittens in vineam primo manè tertiâ, sextâ, nonâ, & undecimâ horâ, & cum serò esset factum, reddens illis mercedem has præcipuè horas divino servitio deputavit, ut docet Cassianus. Nam undecimâ vespertinam synaxim indicat, serotina autem Completorium significat. Cæterùm horâ primâ illud ævi denotat spatium, quod fuit ab Adamo usq; ad Noë. Tertia à Noë usque ad Abraham producta est. Sexta ab Abraham usque ad Mosen. Nona à Mose usque ad Christum. Undecima à Christo incipiens in extrema judicii die finem habebit. Ita Origenes, Gregorius Magnus, Theophilus, Hieronymus, Chrysostomus, Theophilactus, Beda, Hilarius & Fulgentius interpretantur.

Cass. lib. 3. de instit. cœnob. cap. 3.

Orig. hom. 10. in Matth. Greg. hom. 19. in Evang.

Theophil.l.1. comm. in Evang. Hieron. Chrysostom. Theophyl Beda & Hilar ad c. 20. Matth. Fulg. de remiss. pecc. lib.2.c. 18. Pasch.lib.9. in Matthæum.

tur. Sed duo postremi tum inter se, tum à cæteris nonnihil discrepant: Hilarius enim horam nonam à Mose ad David, undecimam à David ad Christũ producens finem mundi ad illud, *cùm serò factum esset:* mysticâ intelligentiâ revocare videtur. Fulgentius autem sextam usque ad David, nonam usque ad transmigrationem Babylonis protrahit, & undecimam complet in Christi adventu. De hac verò Parabola diffusè & doctè disserit Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis. Inter cætera autem in rem nostram hæc scribit; Quare quidam operarii manè conducti sunt, & post hoc non circa horam secundam, sed circa horam tertiam exiit, & conducti sunt alii, post quorum conductionem quare non circa horam quartam, vel quintam, sed circa sextam exiit & alios misit in vineam? ita neq; circa septimã, vel octavã, sed ciraà nonam? & novissimè non circa decimam, sed ad undecimam exiit, quando invenit stantes totâ die otiosos, eò quod jam in novissima hora essent. Nequaquam igitur absque ratione id factum credo. In his enim quinque ordinibus nescio quid musicum videtur sonare, ut duæ extremitates simplum habeant numerum, atque unum; duæ verò medietates duplum, ut singulæ medietates duplæ suo respondeant simplo, & faciant quod diapason rectè vocatur. Hæc subtiliter Paschasius, nam inter Primam, & Tertiam una tantùm hora, nempè secunda, intercipitur: itemque inter Nonam, & undecimam media est sola decima. Inter Tertiam autem & Sextam duæ intermediæ sunt quarta, & quinta: duæ quoque inter Sextam & Nonam, septima scilicet & octava. Ad musicam itaque proportionem refert Domini vocationem Ratbertus, quæ horæ deinde divinis laudibus decantan-

cantandis consecratæ fuerunt. Richardus autem Victorinus per hanc horarum diversitatem varios gradus intelligit, quibus homo perducitur ad integram perfectionis mensuram. Ait enim. Secundùm processum diei, & successionem horarum Dominus vineæ egreditur, quia secundùm perfectionis profectum, virtutumque promotionem divina cognitio augmentatur. Manè primo lux incipit apparere, ad tertiam dies solet incalescere, ad sextam vehementius æstuare, ad nonam constat solem ad inferiora inclinare, caloremque temperare, ad undecimam verò contingit calorem cum luce paulatim deficere. Quid itaque est ortus lucis, nisi illuminatio veritatis, & quid est inchoatio caloris, nisi acceptatio bonitatis? æstuatio autem fervor est dilectionis. Temperamentum verò caloris est abominatio vanitatis. Sed & subtractio caloris & lucis quid aliud est quam refrænatio cupiditatis, seu etiam hebetatio prudentiæ carnalis? Manè itaque facit discretio boni, & mali, tertiam appetitus veri boni, meridiem desiderium summi boni, nonam fastidium falsi boni, undecimam verò efficit odium, seu etiam oblivio veri mali. Manè illuminatur intellectus, ad Tertiam corrigitur consensus, ad Sextam inflammatur affectus, ad Nonam restringitur corporis sensus, ad undecimam carnalis appetitus refrigeratur, In fine verò denarium percipimus, quia post consummatum laborem ad perfectionis integritatem sublimamur.

Richard. tract. 1 de statu hom. interioris. cap. 35.

2. Nona tandem, atque ultima ratio ex ipsius septenarii numeri mysticâ significatione deducitur. Primasius Uticensis Episcopus laudans hunc numerum ait; Propterea etiam canitur, *Septies in die laudem dixi tibi.* Non patitur hæc brevis re-

Primas. lib. 1. in Apoc. c. 1.

rum perstrictio ea omnia commemorare, quæ ex sacris & profanis Scriptoribus in septenarii laudem colligi possent, cum præsertim hæc numerorũ Philosophia levis quibusdam & inanis videatur. Iarchas Indosophorum præses interrogatus ab Apollonio, cur sapientes duodevinti tantùm essent, cùm hic numerus neque quadratus sit, nec ex iis qui magno honore habentur: Nos, inquit, teste Philostrato, nec numeris servimus, nec nobis numeri. At cæteri Philosophi, necnon & sancti Patres latitantia sub numeris mysteria magni semper æstimârunt. Nam ut scribit Diophantus antiquus Arithmeticus, ex peritia numerandi Dei imaginem habemus, quâ bestiæ destituuntur. Ipsos psalmos non secundùm rerum gestarum historiam dispositos esse, sed juxtà spiritualem numerorum intelligentiam diffusè probat Hilarius Pictaviensis. Ecquis sanctorum Doctorum non evidenter ostendit numerorum rationem passim haberi in sacris Scripturis? Componitur septenarius ex impari, & pari, ex ternario videlicet, & quaternario: cumque omnes numeri vel pares, vel impares sint, sancti Patres hunc numerum ex pari, & impari compositum, numerum universitatis appellant. Res clara est in sacris litteris, ut cùm dicunt, septuplum dandam ultionem de Cain; septies in die cadere justum; septem dœmonia à muliere ejecta, & multa ejusdem modi. Omnes præterea numeri, qui sunt intra denarium, aut generant alios, aut generantur, solo septenario excepto, qui propterea virginitati, & sapientiæ adscribitur, tantaque religione à Pythagoricis colitur, ut eum inter præcipua suorum dogmatum arcana collocârint. Sed & Bassus quidam apud S. Philastrium numero septenario divinitatem tribuebat. Omitto

Philostr. vitæ Apollonii lib. 3. cap. 9.

Diophant. initio primæ definit.

Hilar. prolog. in Psal.

Philastr. de hæresibus.

Omitto portentoſa nomina, quibus hunc numerum inſignivit Nicomachus Geraſenus libro ſecundo Arithmeticorum Theologicorum apud Photium in ſua Bibliotheca. Dicitur enim ab eo eſſe Fortuna, & occaſio, Miverva, Mars, Acreotis, Agelia, Attytone, Tritogeneia, γλαυκῶπις, Alalcomeneia, (de qua voce videndi Pauſanias, & Gyraldus) Panteuchia, Ergana (multis à Pauſania in Atticis, & in prioribus Eliacis celebrata) integritas naturæ; Amaltheiæ ſtirps, Ægis, Oſiris, ſomnus, vox, ſonus, & de muſarum numero Clio, Judicium item, & Adraſteia, ac hujuſmodi ineptiæ multæ. Utinam haberemus M. Varronis hebdomadarum libros, in illis enim ſolidas ſeptenarii laudes reperiremus. Quæ verò ſpectant ad hujus numeri perfectionem curioſo lectori ſuppeditabunt ſancti Patres Cyprianus, Auguſtinus, Ambroſius, Hieronymus, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Clemens Alexandrinus, Gregorius Magnus, Cæſarius, Bruno, Chryſologus, Rupertus Abbas, Innocentitius Papa, Hugo Victorinus, Bonaventura: itemque Philo Judæus libro de mundi opificio, & de decalogo, Nicolaus Cuſanus, Girardus Rufus, Petrus Bongus, Franciſcus Georgius Venetus, Macrobius, Gellius, Chalcidius, Cenſorinus, Martianus Capella, Nicetas, Elias Cretenſis, Simphorianus Camperius, Sebaſtianus Foxius, Annibal Roſſelius, Leo Hebræus, & alii multi. Porrò ſeptenarium in mundi opificio à conditore obſervatum ſacra Moſis docet hiſtoria. Septem quoque vagantes ſphæras firmamento ſubjecit ejuſdem opificis providentia. Luna ab illis ſeptima ſeptenario movetur numero vigintiocto diebus totius Zodiaci ambitum conficiéns. Sol ipſe lucis, & vitæ diſpenſator ſeptimo quoque ſigno

Photius Cod. 187.

Pauſau. in Boeticis Gyrald. de diis ſyntag. 11.

M. Varro.

Cyp. de exh. Martyrũ c. 11. Aug. l. 11. de civ Dei cap. 31. Ambr. enar. 8. ad Horont. in cap. 1. Gen. Hieron. ep. 125. ad Damaſũ q. 2. Baſil. exa. hom. 12. Greg. Naz. orat. 44. Cl. Alex. l. 5. & 6. Strom. Greg. Mag. mor. l. 1. c. 7. & l. 35. c. 7. Cæſar. Dial. 4. de fide inter. 192. Bruno ſerm. 2. de Pentec. Chryſol. ſerm. 139 Rupert. lib. 1. in Apoc.

cursum varians ab hyemali ad æstivum Solstitium, itemque à verno ad autumnale æquinoctium septimi signi peragratione pervenit. Oceanus in augmenti, & decrementi sui vicibus, Lunæ Hebdomadas servare dignoscitur. Homo temporis, & æternitatis orizon septenarii vim, & efficaciam in seipso multiplici comprobat experimento, de qua re extat Solonis elegia apud Clementem Alexandrinum lib. 6. Strom. Septima post partum hora an sit victurus ostendit. Post septimum diem nomen infanti imponebant Antiqui: post decimum quartum ad lumen visus movetur: post septem menses dentes incipiunt emergere: post bis septem sedet sine cadendi timore: post ter septem sonus ejus in verba prorumpit: post quater septem incedit; & lac nutricis exhorrescere incipit. Prima annorum hebdomada primis dentibus alii succedunt ad cibum solidum aptiores. Secunda hebdomada pubescit, tertia finem facit crescendi in longum, ornatque lanugo genas, quarta in latum etiam crescere desinit, quinta virile robur completur, sexta stabili firmitate servantur vires, septima perficitur ætas, & completur prudentia, octava diminuuntur vires, nona viget senectus, decima tandem vitæ spatium terminatur, attestante Propheta. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Faciunt etiam ad septenarii laudem dies critici, & decretorii, annique climaterici tot diffidentium Philosophorum contentionibus agitati. Quid memorem è sacris Bibliis septem Angelos, septem stellas, septem Ecclesias, septem lucernas, septem Sacramenta, septem tubas, septem vitia, septem virtutes, septem sigilla, septimum libertatis annum, septi-

mum

Innoc. procem. in 7. Psalmos.
Hugo de quinque septenariis lib. 2. alle. in Matt. c. 15.
Bonav. in ps. 150.
Philo de mundi opif.
Nic. Cusanus de docta ignorantia.
Gir. Rufus in Arithmeticam Boet.
P. Bongus de mysteriis numerorum.
F. Ven. Harm. mundi cant. 1. ton. 5. c. 9. & tono 8. cap. 7.
Macrob. lib. 1. in som. Scipion. cap. 6.
Gell. lib. 3 c. 10
Chalc. in Timæum.
Censor. de die natali cap. 11. & 12.
Mart. Capella de nuptiis Merc. lib. 7.
Nicet. in or. 42 Naz. n. 32.
El. Creten. in orat. 3 Naz. nu. 23.
Symph. camp. Platon. Symphoniæ, lib. 4. tr. 3. cap. 8.
Foxius in Timæum.
Rosell. in Pimadrum lib. 2. comment. 5. [illegible] cap. 1.

mum quietis diem, & alii sexcenta ejusdem generis? Puer quem suscitavit Propheta septies oscitavit, septem annis pro dilecta servivit Jacob, septem sunt spiritus qui astant ante Dominum, septiformis denique Spiritus sancti gratia post quadratum septenarium, quinquagesimo scilicet die à gloriosa Christi Resurrectione, in Apostolos & discipulos diffusa est. Tot virtutibus igitur insignitum septenarium meritò sancti Patres divinis etiam laudibus decantandis consecrarunt. Adde quod septenarius plenitudinem, & universitatem significat, quare, ut dicit Augustinus, *Septies in die laudem dixi tibi*, nihil est aliud quā *semper laus ejus in ore meo*. Beda etiam dicit eum semper orare qui canonicis horis quotidie juxta ritum Ecclesiasticæ traditionis psalmodiis, precibusque consuetis Dominum rogare, & laudare non desistit. Septem quoque horas pro majori saltem diei parte usurpasse videtur Satyricus his versibus:

Leo Hebr. dial. 3. de amore. Ficinus in Timæum. Joachimus Abbas in c. 1. Apoc.

Aug. lib. 3. de doc. Christi. cap. 35. Beda in c. 18. Lucæ.

Juven. Sat. 6.

——— ——— ———quis deditus autem
Usque adeò est, ut non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque dies septenis oderit horis?

3. Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas horarias preces fuisse institutas asserunt Scriptores sacri. Stultum enim fuisset temerè, & sine ratione istas potius horas, quam alias sacris precationibus assignasse. Nam, ut scitissimè scribit S. Asterius Episcopus; Nulla res est humana, cujus non aliqua ratio reddi possit, & si quid fortè ejusmodi est, quod rationem, aut scopum non habet, meræ nugæ sunt. Porrò certas orationis horas etiam infideles determinarunt. Apollonius Thianæus docuit Athenienses, quâ diei, noctisque horâ sacrificari oportet, ut scribit Philostratus Lemnius in

Asterius hom. in festum calendarum.

Philostr. l. 4. cap. 6.

in ejus vita. Julianum Apostatam usum statis horis orandi sacerdotibus idolorum indixisse refert Sozomenus. Ipsimet Turcæ distinctionem horarum observant in orationibus. Orant enim in ortu solis, quam orationem vocant Tamzith, item meridie, hora nona, in occasu solis, & hora prima noctis. Laudat Davidicos Psalmos Mehemet eorum Pseudopropheta in Alcorano, jubetque suos surgere ad lectionem circa mediam noctem. Hoc autem loco quorumdam errorem dissimulare non possum, qui Cabalistarum mendaciis adhærentes secretiores Theologi vocari volunt. Ajunt isti singulis tribus horis mutari Angelorum custodiam in cœlis, statuuntque decem numerationes, veluti decem categorias, quas vocant Sephiroth, quæ virtute nominum divinorum per ordines Hierarchiarum in sphæras cœlestes, & elementa inferiora suas virtutes statis horis influant, quas si quis rectè intelligat, earumque nomina benè applicet, mirabilia præstare possit. Ideóque Ecclesiam primam horam, & sextam, & nonam, atque duodecimam præ cæteris ad orandum elegisse, quod illis horis talis dispositio in cœlis sit, tales Angeli præsideant, talis Sephiroth, sive numeratio dominetur, qualis necessaria est ut deprecatio nostra exaudiatur. Legendus hac de re Archangelus Burgonovensis Minorita Auctor Catholicus, sed Cabalistis plus justo addictus, libro de dogmatibus Cabalistarum in explicatione hujus Assertionis: per secretum orationis antelucanæ nihil aliud debemus intelligere, quàm proprietatem pietatis. Mihi nec libet, nec vacat hanc doctrinam copiosius examinare. Hoc tantum moneo artem Cabalisticam, quam Hebræi summis laudibus celebrant, nonnisi meram superstitionem esse, ac theurgi-

Sozom. lib. 4. cap 6.

Alcoran. lib. 2. azora 25. juxta divisionem orientalium. Item lib. 3. azora 55.

Archang Minor. pag. mihi 167.

theurgicam quamdam Magiam sub fictis Angelorum nominibus Cacodæmones invocantem. Quod si adeò necessaria esset ad Dei cultum, & scripturarum intelligentiam, quemadmodum isti jactant, Spiritus sanctus, qui repudiatâ Synagogâ docuit nos omnem veritatem, hanc etiam sapientiam Ecclesiæ suæ revelasset. Scio quidem varia esse Cabalistarum genera, de quibus vir doctissimus Martinus del Rio in magicis disquisitionibus differit; Sed scio etiam horum omnium doctrinam nihil habere soliditatis, nam cum versentur circa principia universalia, & causas maximè remotas, nunquam ad veram scientiam pertingunt. Eas verò nugas, quas de horis orandi ingerere simplicioribus conantur, explodit Scriptura, quæ dicit, *Quoniam oportet semper orare*, &, *orantes in omni tempore*, & *sine intermissione orare*. Ergò illius oratio omni hora acceptabilis erit, qui necessaria sibi ad salutem perseveranti animo postulabit. Ut enim scribit Antiochus. In omni re captanda semper est opportunitas temporis, præterquam in oratione. Nunquam enim intempestiva potest esse oratio, sicut scriptum est: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Ipsis verò Cabalistis clausæ sunt januæ orationis, ut unus ex illis R. Eliezer in libro Berachoth, id est benedictionum, fatetur: nam à die, inquit, quo templum fuit destructum, orationis portæ clausæ sunt, ut dicit in Lamentationibus Hieremias, *Cum clamavero, & rogavero, exclusit orationem meam.*

Del Rio disquis. magic. lib. 1. c. 4. qu. 3.

Luc. 18. 1. 1. Thess. 5. 16. Ephes. 6. 18.

Antioch. hom. 91.

R. Eliezer apud Hieron. à S. fide lib. 1. de perfidia Iudæorum cap. 12. Thren. 3. 8.

CAPUT

CAPUT III.
DE VARIA DIEI, AC NOCTIS divisione.

§. I.

Quid dies, quid nox sit. Prima diei divisio in naturalem, & artificialem. Diei civilis initia varia apud varias gentes. Horæ nomen æquivocum.

QUoniam divinis persolvendis officiis certæ sunt horæ à Sanctis Patribus assignatæ, vix intelligi poterunt, quæ de illis dicturi sumus, ni prius explicentur varii antiquorum ritus circa diei, ac noctis divisionem. Initio autem mundi facta est diei, noctisque alternatio per præsentiam, & absentiam lucis. Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit. Hinc Pindarus in olympiis diem vocat filium Solis, & Hesiodus in Theogonia ex Erebo, & Nocte natum diem asserit, quod post noctem dies sequatur. Non est autem omittendum hoc loco, quod observat Athanasius. A creatione mundi usque ad Christum præcessit dies, sequuta est nox: dicit enim Scriptura, *Fiat lux, & facta est lux, vocavitque Deus lucem diem, & tenebras noctem.* A Christi verò adventu nox diem præcedit: nam à vespera incipientes solemniter celebramus dies sequentes. Ratio discriminis est, quia primò fuit posita lux, at nos à luce defecimus ad tenebras, à Dei scilicet cultu ad errores, & idola. Ex eo verò tempore, quo Sol justitiæ Christus Deus noster ex tenebris errorum ad lucem divinæ cognitionis nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce

Pind. olymp. od. 2. v. 59.
Hesiod. Theog v. 124.

Athan. in qq. sac. Script. q. 54. Gen. 1. 3.

luce terminum constituimus. Dies, ait Isidorus, in principio operum Dei lumen habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem progredimur, ut non dies obscuretur in noctem, sed nox lucescat in diem, quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei, scientiamque pervenit. Speusippus in Platonicis diffinitionibus; Dies, inquit, est solis iter ab ortu ad occasum. Aurora diei principium, primum à sole lumen. Meridies tempus, in quo umbræ corporum quam brevissimæ sunt. Nox umbra diei contraria, solis privatio.

Isidor. lib. de nat. rerum c. 1.

Speusippus.

2. Sed tam diei, quam noctis multiplex distinctio est. Vulgus Scriptorum diem dividit in naturalem, & artificialem. Naturalis dicitur esse horarum 24. quibus semel circumvolvitur cœlum. Hac diei appellatione etiam noctes intelliguntur, ut cum dicimus ægrotasse aliquem per dies viginti, vel cum hoste pactas inducias dierum decem. Nomen diei accepit à parte meliore. Ideò Heracletus apud Senecam. Unus dies par omni est. Nam si dies tempus est 24. horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Mensura viginti quatuor horarum, inquit Ambrosius, unius diei tempus est. Artificialis est, qui cursu solis ab ortu ad occasum definitur, cui contraria est nox ab occasu solis ad ortum. Hæc dierum divisio, & observatio communis est apud omnes nationes, sed vocabula diversa sunt. Nam Censorinus, & alii veteres, quos quidã recentiores sequuntur, diem 24. horarum civilem, & artificialem vocant: diem verò ab ortu ad occasum naturalem. Ego verba ætatis meæ scribo: quod dictum volui,

Seneca ep. 12.

Ambros. lib. 1. exam. cap. ult.

Censor. de die natali cap. 10.
Tiraquel. de utroque retractu §. 1. gl. 11.

David Origanus in Ephemeridum introd. par. 1. c. 5. Gell. l. 1. c. 10. Macr. lib. 1. Saturn. cap. 5. Geminus c. 5.

volui, ne antiquitatem spernere, quæ modesta, & venerabilis est, aut recentiorum voces omittendo quasi cum matre Evandri loqui videar, ut Phavorinus apud Gellium, & Avienus apud Macrobium facetè dixerunt. Repeto. Prima divisio diei est in naturalem 24. horarum, & artificialem ab oriente sole ad eundem occidentem. De hac dierum partitione Geminus Rhodius antiquus Auctor, qui vivebat Romæ ætate Ciceronis, & elementis Astronomicis περὶ ἡμέρας, καὶ νυκτὸς sic scribit. Dies dicitur dupliciter, uno modo tempus illud, quod est ab ortu solis usque ad occasum: altero modo dies dicitur tempus, quod est ab ortu solis usque ad proximum ortum solis. Est autem dies juxta secundum modũ conversio mundi, & ortus ejus arcus, quẽ Sol peragrat, dum in conversione mundi movetur contra mundum. Secundùm alterum modum mensem dicimus esse dierum 30. annum verò dierum 365. & unius quartæ. Non sunt autem per omnes regiones, & urbes eædem magnitudines dierum; sed iis, qui versus septemtrionem habitant, majores fiunt dies, minores verò his qui versus meridiem.

3. Romani veteres diem legitimum, & naturalem inchoabant à media nocte, & sequentis noctis media parte terminabant. Id etiam nunc servat Ecclesia, quoad jejunia, & ciborum abstinentiam. Ab eodem puncto mediæ noctis diem auspicantur

Theod. Gaza lib. de mensibus.

Theologi, qui circa montem Athon versantur, ut scribit Theodorus Gaza, quod credant ea hora Christum resurrexisse. De hoc civili Romanorum

Gell. lib. 3. c. 2. Aug. lib. 9. de civ. Dei cap. 4. Macrob. lib. 1. Sat. cap. 3. Plutarch. in qq. Romanis.

die plura Gellius vir elegantissimi eloquii, ut eum vocat Augustinus, & multæ, ac facundæ scientiæ, & Gellii exscriptor Macrobius. Ejus plurimas rationes adducit Plutarchus. Cur, inquit, diei principium

pium sumunt à media nocte? an quia Reip. instistutio principio fuit militaris? In re autem bellica multa noctu capiuntur consilia? An, quemadmodum meridies finis est publicas, & ferias res agendi; sic noctem intempestam actionum omnium initium statuerunt? An quia ortu, & occasu solis principium, & finis diei diffiniri non possunt, multa adhuc luce manente post occasum, & multa item incipiente ante ortum? Tametsi enim Mathematici diei, ac noctis discrimen in appulsu centri solis ad Horizontem constituant, plerique tamen sensus arbitrio diem protrahunt à primis ad ultima crepuscula. Restat igitur, ut pro principio diei illum temporis articulum sumamus, quo Sol vel in medio cæli est, vel in opposito ejus puncto. Hoc autem posterius melius congruit. Sol enim à meridie versus occasum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto versus ortum ad nos. Hæc ille. Athenienses, quos nunc Itali sequuntur, itemque, ut Origanus asserit, Silesii, Bohemi, Austriaci, & Marcomanni, ab occasu solis ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus, unum diem esse dixerunt. Babylonii, & Persæ olim, nunc & Noribergenses, inter duos solis exortus diem esse existimarunt. Umbri, Ægyptii, Arabes: nunc Galli, Hispani, & magna pars Germaniæ à meridie in meridiem unius diei spatium constituunt. Hoc initium diei Astronomi sibi sumpsere; quod à meridiano circulo proficiscatur, qui cum fixus, & immutabilis sit, certum diei principium designat. Sed variant in accipiendo puncto meridiei. Alphonsi Regis tabulæ à meridie diei antecedentis exordiuntur, ut primam diem Januarii à meridie postremæ diei Decembris. A sequente inchoat diem Tycho Brahe, ut primum Januarii

Origan. in eph. introd. p. 1. c. 5.

Alphons. Rex.

Tycho Brahe.

nuarii diem à meridie, quæ ipsas Calendas incurrit. Copernicus Romanorum consuetudine à media nocte ad mediam noctem diei cursum in suis astrologicis observationibus usurpat. Ecclesia eumdem diem esse dicit, quoad indulgentias, & festivitates, à primis Vesperis usque ad occasum solis diei sequentis: quoad judicia, à mane usque ad tenebras. Aliter fictione juris determinatur dies quoad ordinum collationem. Judæos à Vespere in Vesperam florente eorum Rep. diem computasse ostendit Baronius: quos tamen Chrysostomus reprehendit tamquam Scripturæ prævaricatores, quæ diem diffinit ab ortu solis ad ortum, ut ipse colligit ex capite primo Geneseos. Discrepabant ab aliis gentibus in dierum computatione Galli veteres & Germani. Nam de istis hæc scribit Tacitus: Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant: sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur. De illis Cæsar. Galli omnes ab Dite patre se prognatos prædicant, ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. Naturalis autem diei constitutio nonnisi quadruplici initio supputari potest. Nam diei principium ab aliquo puncto secundùm naturam maximè noto desumi debet: sunt autem hujusmodi puncta quatuor totidem anni punctis correspondentia. Ortus solis ad æquinoctium vernale refertur, occasus ad autumnale; Meridies solstitium æstivum respicit, media nox hyemale.

Nic. Copernic.

Cap. 2. de feriis cap. consuluit, de off. & pot. jud. deleg.

Cap. literas, de temp. ordin.

Baron. ann. 34. num. 33.

Chrys. hom. 5. in Genes.

Corn. Tacitus de morib. Germanorum.

Cæsar de bello Gallico lib. 6.

4. Has quatuor anni partes horas vocant multi Scriptores. Isidorus Pelusiota; Circularis, ait, est figura temporis, quippè cum dies circumvolvatur in hebdo-

Isid. Pelus. lib. 4. epist. 1.

hebdomadam, hebdomada autem in mensem, mensis verò in annum, rursumque in eadem signa, quæ peragravit, restituatur. Hanc ob causam alibi quidem coronam anni, alibi verò rotam generationis Scriptura appellavit; circuli namque, & coronæ, & rotæ eadem est figura, quod quatuor horæ, videlicet vernum tempus, & æstivum, & autumnale, & hybernum invicem quodammodo manus connectant, & annum circumvolvant, atque in optimam quamdam choream ducant. Sanctus Eustathius Archiepiscopus Antiochenus, & Martyr, explicans illud Geneseos, ut sint in signa, & tempora; Tempora, inquit, horarum, sive temporis ipsius mutationes, ac vices, hyemis scilicet, veris, æstatis, autumni intelligendas esse censemus. Flavius item Philostratus in Iconibus horas accipit pro anni tempestatibus. Ita passim Poetæ Græci. Pindarus in olympiis horas floribus abundantes dixit pro vere. Roseam veris horam lego in Anthologia. Oppianus veris horam in Halieuticis, siticulosam Syrii horam ibidem hyemis horam in Cynegeticis posuit. Æstivam horam dixerunt Nonnus in Dionysiacis, Hesiodus in operibus pro æstate. Iniquam hyemis horam scripsit Calaber in Paralipomenis, itemque Musæus in Erotopagnio, & Nonnus in paraphrasi Evangelii secundum Joannem. Est igitur horæ nomen æquivocum. Apud Suidam significat venustatem, occasionem, curam, solicitudinem, quatuor anni tempestates, tempus opportunum, & duodecimam diei partem. Apud veteres accipitur hora pro cujuslibet temporis parte. Virgilius.

Eustath. commēt. in hexam.

Elav. Philostr. in Icon. initio lib. 1. & in fin. 2.

Pind. olym. od. 14. v. 12.

Anthol. lib. 1. cap. 9.

Opp. Halieut. lib 1. v. 459.

Ibid. lib. 3. v. 47

Cyneg. lib. [illegible] v. 308.

Nonn. Dionysiac. lib. 12.

Hesiod. v. 581.

Q. Calab. Paral. p. l. 8. v. [illegible]

Musæus v. 29[illegible]

Nonn. in Jo. [illegible] v. 81.

Suid. V. Hora.

Virg. 1. Georgic.

——— *Nunquam te crastina fallet*
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.

Propert. lib. 3. eleg. 10. Propertius. *Cum fuerit multis exacta trientibus hora.*

Horat. l. 3. od. 13. Horatius. *Te flagrantis atrox hora caniculæ*
Nescit tangere.

Val. Flacc. l. 7. Argonautic. Valerius Flaccus in Argonauticis introducit Jasonem sic Medeæ jurantem; *Per has nostri juro discriminis horas.* Sic etiam apud D. Hieronymum, captivum se interficere cogitantem adjuravit mulier. Hieron. in vita Malchi monachi. Ego te per Jesum Christum, per hujus horæ necessitatem rogo, ne effundas sanguinem tuum in sanguinem meum. M. Anton. lib. 4 de seipso. Marcus Antoninus Philosophus, & Imperator, ô natura rerum, inquit, quicquid tibi convenit, id omne mihi convenit; omne id fructum meum puto, quod tuæ ferunt horæ. Horam quoque pro die ponit Virgilius in hoc versu: Virg. ecl. 3.

Hic alienus oves custos bis mulget in hora.

Jul. Pollux l. 1. Legendus item hac de re Julius Pollux in Onomastico, Agrætius libello de sermone Latino, & ex recentioribus Petrus Gregorius Tholosanus in Præludiis optimi J. C. Tholosan. lib. 4. cap. 1. Ipsos annos prisca Græcorum lingua horos dictos asserit Plutarchus in symposiacis. Plutarch. lib. 5. qu. 4. Alii ad Ægyptios hanc referunt nominationem, eo quod Solem Horum vocent. Macrob. lib. 1. cap. 21. Est & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuisse Hersiliam Romuli uxorem, quæ post mariti apotheosim in cælum translata Hora vocata sit, ut Ovidius fabulatur, de qua Ennius, Ovid. metamor. lib. 14. in fine.

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

§. II.

§. II.

Hora unde dicta, Figmenta Poetarum de Horis. De usu Horologiorum apud veteres. Hora olim nunciata à servis. Verus dies Christus est.

1. SUnt qui horas à Sole dictas putent, Ægyptii enim, ut dixi, Solē Horum vocabant. Alii à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominant. Quidam malunt ἀπὸ τοῦ ὅρου, quod terminum significat, deduci: sive ab ὁρίζειν, quod est terminare, dividere, diffinire. Porrò de Horis multa suo more fabulantur Poetæ. Fingit Ovidius Horas puellas esse, quæ Soli ministrent, easque Homerus cæli janitrices facit, quia tempora moderantur è cæli, solisque motu pendentia. Chrysippus apud Senecam ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu majores. Nascenti Auroræ inservire Horas canit Smyrnæus in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cæli phalanges adversus Typhæum armasse tradit Nonnus in Dionysiacis. Item Horas dedisse ubera Serenæ uxori Stiliconis fabulatur Claudianus in ejus Panegyrico. Apud Apulejum in nuptiis Psyches Horæ ministrabant. Rursum Homerus in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes, omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circulares, suaves, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cælis, terrisque gratificantes, & inculpatas. Panyasis Poeta apud Athenæum primam in mensa potionem Gratiis, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in

Ovid. l.2. met. Hom. Iliad. 8. v. 393.

Id. Il 5. v. 750.

Senec. de benef. lib. 1. cap. 3.

Coint. Smyrn. l. 1. Paralip. v. 48.

Non. Dionys. l. 1. v. 224. & initio lib. 9.

Apul. lib. 6. ubi quædam Philippus Beroaldus.

Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hy. 2. in Venerem.

Athenæus initio l. 2. dipnosoph.

Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod horæ fructus vitis nutriant, & ad maturitatem perducant. Hesiodus in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Ut enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Evangelio, *Nondum venit hora mea: & sciens Jesus, quia venit hora ejus.* Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid novi ferentes hominibus. Philostratus in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic Georgius Pisides concinit:

Hesiod. Theogonia v. 900.

Joan. 2. 4.
Ibid. 13. 1.
Theocrit. Idyl. 15. v. 104.
Philost. in Icon. in fine l. 2.

Georg. Pisid. Cosmurg. v. 286.

Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digitosque conserentium inter sesuos,
Vitæ decora ut choream agant pulcherrimam.

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Jovis capite insident, nam ejus nutu temporum vices decurrunt. Olen Poeta apud eundem in Corinthiacis ab Horis educatam Junonem scriptum reliquit. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphi describit Athenæus libro quinto διπνοσοφιςῶν. Ipsis Horis divinos honores habitos ab Atheniensibus narrat iterum Pausanias, unamque vocat Carpon, alteram Thalloten: tertiæ nomen non dixit. Phornutus libro de natura Deorum,

Est de Horis Regula quinta Tychonii Afri.

Pausan. in Bœoticis.

Phorn. de natura Deor. c. 29

rum; Ab Horis, inquit, omnia bona, quæ nobis adsunt, custodiuntur, & servantur. Una Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: altera Dice, id est justitia, quod jure contendentium lites dirimat: Tertia Irene, id est Pax, quasi ratione, & non armis lites consopiat. Alia Horarum nomina Hyginus, & ex eo Lilius Gyraldus recensent. Hygin. fabul. 183. Nunc communiter accipitur hora pro his spatiis, Gyral. de Diis in quæ dies dividitur. gent. synt. 13. Ante Palamedem nec horas, nec horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat; Cæterum Claudius Salmasius in Claud. Salmasius in Plin. Plinianis exercitationibus prolixa, & odiosa disputatione exercit. pag. conatur ostendere nullum apud veteres ho- 632. usque ad rologii usum, nec diem in horas tributum ante 658. Magni Alexandri tempora fuisse. Confutat ejus conjecturas doctissimus vir Dionysius Petavius in Petav. lib. 7. Auctario operis omni laude dignissimi de doctrina variar. dissertemporum, tatiorum cap. monstratque florente Græcia divisio- 7.8.9. nem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad Græcos ab Ægyptiis manasse scribit Herodotus in Euterpe.

2. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim horarum nomine processit; sed aut partium, aut signorum, ut Julius Pollux refert ex Menandro. Jul. Pollux. l. 1. Onomast. c. 8. Congessit Plinianus exercitator quæcunque de horis, & horologiis apud priscos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat, qui hæc fusius scire, ejusque loquacitate patientiam exercere desiderat. Scioterici Horologii primus inventor in Græcia celebratur à Plinio Anaximenes Milesius: Plin. l. 2. c. 76. sed Laertius, & Suidas Anixiamandro ejus præceptori hanc inventionem tribuunt. His tamen antiquior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Judæorum, cujus solare Horologium commemorat Scriptura. 4 Reg. 20. & Isai 39. Romæ

Plin. lib. 7. c. 60 indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nasica Horologia introduxit anno Urbis 595. si vera Plinius refert. Ctesibium Alexandrinum Horologia hydraulica mira ratione reperisse narrant Cicero, & Vitruvius, itemque Athenæus ex Aristocle libro de choris. Usum verò Clepsydrarum in Urbe Achanta trans Nilum incœpisse docet Pierius in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, urget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius Thyanæus coram Domitiano causam dicturus esset; Quantâ aquâ, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, si quodcunque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. Plinius junior cum causam cujusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma, eleganter Petavius docet in notis ad Dionem Synesii. Eamdem sic describit Apuleius. Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis usos refert Matthæus Riccius in historia Sinarum. Extat non inelegans Symposii ænigma de clepsydra minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

Cic. 2 de natura Deor. Vitruvius lib. 9 cap. 9. Athen. lib. 4. cap. 24. Pier. hierog. l. 6 cap. 4.

Philostr. de vita Apollonii lib. 8. cap. 1.

Plin. l. 2. ep. 11.

Petav. pag. mihi 20. Apul. in ido l. 3

Riccius hist. Sinarum l. 1. Sympos. n. 69.

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Jus avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

Nar-

Narrat Saccus in Historia Ticinensi Severinum Boetium primum fuisse, qui Horologia libratis ponderibus Romæ componi curarit. Cassiodorus libro primo variorum duo Horologia mirabilis structuræ describit; unum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia pervagari. Alterum ubi Solis meatus sine Sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poeta apud Athenæum in quodam convivio patinam superbam advectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cœli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodaici in orbem disposita, & super illa convenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium, quod à Sultano Babyloniæ Friderico secundo Imperatori dono datum refert Spondanus, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatiis observabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfectus in actis S. Sebastiani; Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur; & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu rationis ministerio, & calculi supputatione prævidentur. Jam multa fabricantur Horologia non solum horas, Solisque motus, & siderum indicantia, sed quæ diversis librata ponderibus varii generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carovagius bove capitosior, oculis emissitiis, ore exporrecto, & lingua blæsus si Sacco Ticinensium

Bernardin. Saccus hist. Ticin. lib. 7. Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46.

Athenæus lib. 2. cap. 18.

Petronius Arbiter in Satyrico.

Spondan. an. 1232. Apud Bollandum 20. Jan c. 16.

Saccus hist. Ticin. lib. 1.

Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subjectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubatum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit Josephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, Sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: cœlo autem nubilo clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in Divinis lectionibus Cassiodorus. Porrò modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit Petrus Damianus; Ut quandocunque, inquit, Solis claritas, sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii verò mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem Summum tradunt nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem

Cardan. de subtilitate.

Josephus de bello Jud. lib. 5. cap. 9.

Cassian lib. 2. c. 17.

Biblioth. Cluniac. pag. 448.

Cassiod. diu. lec. cap. 30.

Petr. Damian. opusc. 13. cap. 17.

Vincen. spec.

Regem dono misisse hujusmodi horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum refert Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primũ auctorem mechanici horologii ignotũ esse.

hist.lib.24.ca. 98.
Arnold. Uvion. ligni vitæ lib.5. cap. 72.
Aimoin.l.4. c.95.

3. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis, de hac re hi versus sunt:

Martial. lib.8.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conviva mihi, Cæciliane, venis.

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit;

Juven. sat.10.

Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas.

Eamdem consuetudinem commemorant Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alii. Artemidorus Daldianus actiones, impetus, & motus ab horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cujus claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat

Senec. de brev. vit. vitæ ca. 10.
Varro lib 5. de ling. Latina.
Suet. in Domitiano.
Artemidor. de interpret.. somniorum l. 3 c. 67.
Zeno serm. 1. de Pascha.

Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subjectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit Josephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, Sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: cœlo autem nubilo clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in Divinis lectionibus Cassiodorus. Porrò modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit Petrus Damianus; Ut quandocunque, inquit, Solis claritas, sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii verò mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem Summum tradunt nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ

Cardan. de subtilitate.

Josephus de bello Jud. lib. 5. cap. 9.

Cassian lib. 2. c. 17.

Biblioth. Cluniac. pag. 448.

Cassiod. diu. lec. cap. 30.

Petr. Damian. opusc. 13. cap. 17.

Vincen. spec.

Regem

Regem dono misisse hujusmodi horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum refert Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primũ auctorem mechanici horologii ignotũ esse.

hist. lib. 24. c. 98. Arnold. Uvion. ligni vitæ lib. 5. cap. 72. Aimoin. l. 4. c. 95.

3. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis, de hac re hi versus sunt:

Martial. lib. 8.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conviva mihi, Caciliane, venis.

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit;

Juven. sat. 10.

Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas.

Eamdem consuetudinem commemorant Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alii. Artemidorus Daldianus actiones, impetus, & motus ab horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cujus claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat

Senec. de brev. vit. vitæ ca. 10. Varro lib 5. de ling. Latina. Suet. in Domitiano. Artemidor. de interpret. somniorum l. 3 c. 67. Zeno serm. L. de Pascha.

nat omnem hominem ſedentem in tenebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo, Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis, & lætitiæ; diem quem tu feciſti, ut exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem votis omnibus expetendum! Caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies eſt, quia claritas Dei irradiat illum. Atque utinam ad diem illum poſt tenebras hujus mundi perduci citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; ſed ſine intermiſſione cantabo tibi, qui me vocaſti in admirabile lumen tuum.

METRUM VI.

Tempora præcipiti glomerantur concita curſu,
Et refluunt gyris noxque, dieſque ſuis.
Atque ut biſſenis finitur menſibus annus,
Sic totidem ſpatiis dividit hora diem.
Dividit hora diem, juſtis & partibus æquat,
Dum ſubeunt proprias cuncta creata vices.
Uda prius ſiccos ſignavit clepſydra ſoles,
Et ſecuit calidos frigida meta dies.
Scilicet impulſis agitatur ſolibus orbis,
Et refluis annus præcipitatur aquis.
Tum cœpit tenues percurrere tempus arenas,
Omnia nam rabido frangere dente ſolet.
Mox, quia ſunt umbris humana ſimillima, gnomon
Innuit umbroſo tramite lucis iter.
At nunc ad ferrum poſtquam migraſtis ab auro
Secula, ferratis aufugit hora rotis.
Aufugit, & ſeſe per ferrea puncta trucidans

Ad-

Admonet ad duram nos properare necem.
O quicunque dies docuisti hac arte secari,
Scito: non omnes hæc monumenta juvant.
Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
Aut cur dissimili mobilitate viget?
Flet quidam longo sua duci stamina filo,
Dum cupit æterni Regis amore frui.
Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
Cur mihi contractis præterit hora rotis?
Nempe licet motum mensuret temporis hora,
Non tamen affectus queis agitatur amor.
Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
Estque illis anno longior una dies.
O igitur quando fugitivi temporis expers,
Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruar!
Illa dies tenebris, horisque, ac fine carebit,
Unica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda divisio diei naturalis antiquo Romanorum more; Tertia divisio diei, & noctis artificialis. Cur divisa dies in 12. horas. De horis æqualibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei providentia.

1. SEcunda divisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poetas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Conticini-

ticinium, cùm & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur manè, cùm Sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est medii diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porrò crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicerent, vel prima face; sive quia tunc primum accendebantur faces, & luminaria: sive quia, ut observat vir reconditæ eruditionis Joannes Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cùm itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro noctis meridiem vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis, Ecce, ait, crepusculum, & nox provecta, & nox altior, & deinde concubia altior, & jam nox intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatæ gallorum cohortis. His vocibus τὸ νυχθήμερον, ut aiunt Græci, hoc est spatium lucis, atque noctis, à priscis Auctoribus passim describitur.

Jo. Brodæus l. 4. miscell. c. 33. Varro in Marcipore.

Apuleius libro 2. metamorph.

2. Tertia divisio diem, ac noctem artificialem

lem in suas quoque partes distribuit. Diem artificialem intelligo præsentiam Solis super terram, à reali ipsius ortu usque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quàm vespertina crepuscula, cùm sint media inter diem, & noctem, ad utrumque referri, de qua re disputant Theologi, Jurisque civilis, & Canonici Interpretes. Sed ut omissis controversiis clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam; ego diem artificialem cum Mathematicis definio ab illo puncto, quo Sol realiter secundùm corpus, & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphærium istud suo corpore deserit, etiamsi radiis suis, & virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente Sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundùm quosdam [a] in mane, & vespere dividitur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & serotina; & Janum Consulem pomeridianum nuncupatum reperies apud Adrianum Turnebum in Adversariis. Vel secundùm alios [b] in mane meridiem, & supremum. Mane usque ad horam ante tertiam proceditur; meridies usque ad horam ante nonam; supremum usque ad Solis occubitum. Omnes verò Antiqui tam diem, quàm noctem in duodecim horas dividere consueverunt. Hujus partitionis rationem affert Galenus, quem laudat, & explicat Hieronymus Magius multæ antiquitatis homo in variis lectionibus. Porrò, inquit, numerum hunc duodenarium tamquam

Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. q. 51. art. 4. ad 2. & qu. 83. art. 2.
Legistæ ad l. more Romano ff. de feriis, & l. 2. §. 1. ff. de verborum signific.
Canonistæ ca. si perfodiens, de homicidiis, & c. consuluit. de off. & potest Jud. delegati Ripa de noct. temp. c. 3. M. Ant. Natta consilio 469.
[a] Suidas v. Ἡὼς
Censorin. de die nat.
[b] Ægid. in exam. p. 2. cap. 2. Turneb. libro 18. cap. 13

b Isidor libro. 5. orig. Beda lib. de rat. temp. c. de die. Magius l. 1. c. 15 Galen. l. de cujusque animi peccatorum notitia.

quam omnium utilissimum delegerunt. Dimidium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus usque ad vigesimum quartum continere videtur. Hunc etenim tamquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti commoderatum judicantes, in tot particulas totius diei tempus diviserunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alii multi, & Romani ipsi experientia comprobantes, atque utentes ostendunt. Si quidem hæreditatem omnem, cùm testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes dividunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in Institutionibus Justiniani Imperatoris libro secundo. Alii sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Jetro Madianitarum Sacerdotem, & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud Franciscum Georgium Venetum. Hic cùm observasset quoddam animal, de quo Horus Apollo, & Pierius in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud Photium, duodecies in die, (sit pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario mictu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc fœtida horarum institutio, quam tamen tacitus præterire nolui, quod eam primi nominis Auctores referant, & probent. Aiunt autem Cynocephalum in æquinoctiis tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hac ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hac parte subtilior quorundam observatio, qui

Instit. de hæredibus instituendis §. Hæreditas.

Fr. Venet. tom 1. probabilem. sac. Scripturæ sec. 6. prop. 356. Hor. Apollo lib. 1. hierog. l. 15. Pierius lib. 6. c. 4. Phot. Cod. 242.

qui ex cœli dimensionem in 12. partes, secundùm musicas proportiones horas item 12. adinventas existimant.

3. Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conversione, itemque ex ortu, & occasu signorum horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum; quem ideò signiferum vocant; in 12. partes æqualiter dividentia. Horum nomina poeticis fixionibus celeberrima hæc sunt. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quodvis signum in 30. gradus dividitur, quare cùm signa sint duodecim, in toto Zodaico 360. gradus continentur. Hinc circulus obliquitate sua dierum, ac noctium inæqualitatem, omniumq; temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus planetarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphæra, quem vocant æquatorem, sine æquinoctialem ab utroque mundi polo æqualiter distantem, & in gradus etiam 360. divisum. Hujus officium est diem artificialem nocti adæquare; cùm Sol per illum transit; quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Libræ: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatio 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum unum ad æquatorem, alterum ad Zodiacum refertur. Primi generis horæ dicuntur æquales, & æquinoctiales; & unaquæque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli æquinoctialis

oriuntur, qui circulus, ut diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Æquales vocantur, quia semper ejusdem sunt quantitatis: æquinoctiales, quia ex motu uniformi dicti circuli desumuntur. Secundi generis horæ inæquales, planetariæ, naturales, & temporariæ nuncupantur. Harum intelligentia difficilior; est dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas unius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, sive dies brevissima, sive longissima sit. Ea signa, quæ rectè oriuntur, tardiorem habent motum: ea quæ obliquè, velociorem. Quæ verò signa rectè, quæ obliquè oriantur, ex his versibus cognosci potest.

Recta meant, obliqua cadunt à sidere Cancri.
Donec finitur Chiron: sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.

Georg. Buchanã. lib. 4. sphæræ.

Quam doctrinam Scotus Poeta eterodoxus hoc carmine conclusit.

Ergò via surgunt flexa caper, hydria, pisces,
Dux ovium, taurusque minax, geminique puelli.
Ast cancer, Nemeesque pavor, virgoque maligna
Desertrix terræ, speciesque bilancis, & acer
Scorpio, Centaurusque truci spectabilis arcu
Conscendunt recto cœlum sublime meatu.

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum, quæ in sphæra obliqua rectè oriũtur, & oblique occidũt, dies longos faciunt, & noctes breves: reliqua sex signa, quæ oblique oriuntur, & rectè occidunt, dies breves faciunt, & noctes prolixas. Non igitur oriũtur quolibet die plura, vel pauciora signa quàm sex, quantumvis longa, vel brevis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphæræ obliquitas, in qua poli elevatio

vatio excedit gradus 66. cum dimidio; nam ibi quædam signa nullo modo oriuntur. Non loquor hic etiam de sphæra recta,quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis intervallo, quo medietas cujusque signi oritur, inæqualis omninò est, seu cum ejusdem, seu cum alterius diei horis comparetur, quia non omnes medietates æqualiter ascendunt. Ideò Hipparchus Bithynus libro secundo enarrationum ad Arati, & Eudoxi Phænomena, Arati, & Attali sententiam refellit existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse, quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam Manilius in Astronomicis eleganti carmine explicuit.

Hipparch. li. 2. cap. 1. & 2.

Manilius lib. 3. Astronomic.

Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatiis æqualia digerit astra.
Vt parte ex illa, qua Phœbi cœperit orbis,
Discedat numerus,summamque accommodet astris,
Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum;
Atque ubi substiterit, signum dicatur oriri.
Sed jacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia inflexis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Vt propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
In tam dissimili spatio: variisque dierum,
Vmbrarumque modis, quis possit credere in horas
Omnia signa pari mundi sub lege manere?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque ullam
Altera pars sequitur, sed sicut summa dierum
Vertitur, & partes surgunt, rursusque recedunt:
Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sex signa sub illis:

Quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis;
Si modo bissena servantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.

Et quæ sequuntur satis diffusè. Secundo modo, qui communior est, & à nobis deinceps usurpandus, accipitur hora inæqualis pro duodecima parte cujuslibet diei, vel noctis artificialis: & tunc istæ horæ sunt æquales inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei; sed dicuntur inæquales, quia horæ unius diei non æquantur cum horis alterius, neque cum horis nocturnis, nisi tantum bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exemplo res erit manifesta. Sit dies longior æstivi temporis, cùm Sol oritur hora nona horologii Italici, hunc diem in 12. horas inæquales distinguamus, quælibet hora continebit minuta 75. horam scilicet integram æquinoctialem, & insuper quadrantem ejusdem horæ. Rursum sit dies brevior hyemalis, cùm Sol oritur hora 15. hic dies in horas 12. inæquales divisus dabit singulis horis minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes horæ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis constat. Ecce quomodo isti dies ad invicem sunt inæquales, æstivi namque horas multò longiores habent, quàm hyemales. Idem de noctibus dicendum est, quarum horæ 12. similes æstate breves, hyeme longiores sunt. Hinc Vitruvius Architectus horas solstitiales in Cancri signo amplissimas vocat, brumales verò horarum brevitates. Et Augustinus libro de vera Religione; Hora brumalis, inquit, æstivæ comparata minor est. Sic passim apud Poetas hora æstiva pro longiori, hyberna pro breviori posita reperitur. Martialis æstivam horam pro longissima posuit in hoc Epigrammate.

Vitruv. lib. 9. c. 9.

August. de vera Relig. cap. 43.

Martialis lib. 12.

Otia

Otia Prisce brevi poteris donare libello ,
Hora nec æstiva est , nec tibi tota perit.

Apud Plautum cum Simo senex dixisset Pseudolo ebrio. Plaut. in Pseudolo, act. 5. sc. 2.

Credo equidem potesse te , scelus, Massici montis uberrimos quatuor.
Fructus ebibere in hora una. Hiberna addito.

Respondit Pseudolus , id est brevissima, Seneca item in Agamemnone sic canit, Seneca in Agamem. v. 53.

Sed cur repente noctis æstivæ vices
Hiberna longa spatia producunt mora?

Severinus quoque Boeth. æstivæ noctis agiles horas vocat, dicens , Boëtius lib 1. met. 5.

Tu, cum fervida venerit æstas ,
Agiles noctis dividis horas.

Ex his perspicuum est, cur istæ horæ dicantur inæquales. Planetariæ autem vocantur, quia per tales horas distinguuntur dominia Planetarum , ut ex Chaldæorum observatione tradit Joannes Stofferinus. Naturales item , & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines juxta temporum variationes ipsas quoque variari. Stoffer. de usu Astrolabii par. 2. propos. 27.

4. Hæ sunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes utebantur. De Hebræis constat ex Evangelio cùm Christus dixit , *Nonne duodecim sunt horæ diei?* De Græcis testatur Galenus loco citato. Extat & luculentum Achillis Tatii Alexandrini de hac re testimonium,qui post erotica scripta de Clitophonte , & Leucippe factus est Christianus,& Episcopus,teste Suida. Hic in Isagoge ad Arati Phænomena de horis differens ait; Roget aliquis, cur dixerimus Solem in æstivo solstitio constitutum horarum 15.facere diem,in hyberno 9. cùm tamen me- Joan. 11.9. Achill. Tatius, sive Statius Isag. c. 25. circa finem.

chanicis horologiis, & hydrologiis dies perpetuò horis 12. constare videatur. Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer, quàm vir quinos in manu digitos habet, non tamen æquales: sic eandem habent horæ in diebus, ac noctibus magnitudinis, & celeritatis rationem; adeò ut magnarum magnæ sint, parvarum parvæ. Igitur æstivi dies hybernis majores intervallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportione dividuntur. Idem de majoribus, & minoribus tam diebus, quàm noctibus judicium est. Eundem morem viguisse semper in Græcia ostendunt Constantinus Cæsar cognomento Pogognatus, qui libro primo de re rustica diem, & noctem in horas 12. perpetuò dividit: & Secundus Atheniensis Sophista, qui in sententiis diem definit duodecim horarum decursum. De Romanis præter alia liquet ex eo Martialis Epigrammate, quo diurnarum horarum distributionem commemorat.

Constantinus Cæsar l. 1. Agricult. c. 7.

Martial. lib. 4. Epigr. 8.

Prima salutantes, atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæstris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum,
Temperat ambrosias cum tua cura dapes.

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis Canonicis. Sic horam primam dicimus, cùm post Solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de aliis horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir acuratissimè doctus in fine celeberrimi operis de tempore horarum

rum Canonicarum tabulas universales composuit totius Europæ usui accommodatas ad cognoscendam veram, & exactam horam cujusque officii quotidie celebrandi reductis horis inæqualibus ad communes, & æquinoctiales.

5. Sed quoniam de horis sermo est, præteriri nullatenus debent præclaræ quædam sanctorum Patrũ sententiæ de diei, & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili providentia Dei, quæ in ea relucet. Theophilus Patriarcha Alexandrinus; Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrescentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno convenientes: nec manent in eodem statu, sed brevitate, & longitudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant temporum diversitatem. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursum nox recipit, quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus Bostrorum Episcopus hanc diei, & noctis alterationem ideò necessariam fuisse scribit, quia nox comunis est requies omnium animantium. Deinde si semper esset dies, non possemus metiri tempus non divisum in partes: non posset in multis ratio vitæ iniri, & constare: quodque majus est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebræ; lumen enim continuum, neq; quod lumen esset, cognosceretur. Extra culpam igitur, & querelam est nox, nec quod multa noctu scelera committantur, criminis rea illa est; animus enim accusari debet non tempus: nam si maleficus nocti pareret, dormiret

Theophil. Alexandrinus Epist. 3. Paschali.

Titus Bostr. li. 2. adv. Manichæos.

Dracontius in Examer. c. 6. prope finem.

sane, hoc enim jubet nox. Dracontius Christianus Poeta fidem probans resurrectionis ex hac diei, & noctis successione desumit argumentum. Sic autem canit:

Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus, & cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida, solis imago.
Lucifero redeunte polo moriuntur & astra.
Nuncius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per sidera flammas,
Ex hinc nocturnum jubar emicat igne corusco,
Roscida puniceum spargens aurora ruborem
Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris:
Et tamen hæc de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculus cœli, famulus super astra Tonantis,
Cujus ab immensis languescunt sidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cærula Ponti,
Occidit ipse dies super æquora sole cadente,
Et quo demersus, novus æquore manè resurgit:
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem.
Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè
Depositum naturæ suum sub nocte sepultum
Manè resurgentem de fluctibus orbe recepto.

Tertul. de Resur. carnis cap. 12.

Sed de hac re nil verbis Tertulliani doctius, nil elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris usquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta: ubique justitium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem & integra, & tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet existens, donec & nox reviviscat cum suo & illa sugge-

suggestu. Agnovit & Dei mirabilem in die, ac nocte providentiam Theodoretus: Et sanè, inquit, diem, & noctem veluti sorores quasdam videre est, quæ temporis spatia ad hominum usus invicem mutuantur, simul & benevolè reddunt. Deficiente enim jam hyeme, & novo illucescente vere, quando multi admodum hominibus circa sua opera labores exoriuntur, utpotè profectiones, & peregrinationes, naviumque è portu deductiones, quando & mare stratum, & hyberni frigoris rigore liberum est, terraque segetibus superbiens agricolam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum ad putationem, purgationem, rigationem, & sarritionem invitant; tunc, inquam, dies operationis tempus hominibus augens à nocte horas mutuò sumit; & paulatim quidem eas recipit, ne nimio augmento iis noceat, qui ejus opera ad res suas conficiendas utuntur. Ubi verò ad medium æstatis perventum est, desinit quidem mutuò sumere, mox verò debiti solutionem aggreditur, adeò ut hanc nec vel in unici diei moram procrastinando rejiciat. Paulatim autem, & sensim, quemadmodum ante acceperat, ita quod acceptum est, reddit. Deinde ubi autumni tempore nocti æqualis factus est, se hac minorem fieri non pudet longam quietis opportunitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluviarum item, luti, & cœni molestia domi desidere cogimur, nox ipso die multò nobis jucundior est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his spatiis absolvitur, nec minorem quam dies, nox hominibus utilitatem confert. Nam si lux quædam perpetua nullo alio intercedente medio permansisset, certè nec annorum orbes, nec mensium numerum discere, vel edocere potuissemus; sed unica illa dies continua totius præsentis

Theodoret. serm. 1. de providentia.

sæculi mensura fuisset, qualem nimirum futuri illius sæculi conditionem fore credimus. Illum quippè diem sine vespero fore,& omni alia successione cariturum esse, edocti sumus. Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

Dies in quatuor præcipuas partes divisa ab Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliæ sint. Quota hora quodlibet Officium celebrandum. Quot sint partes Officii.

1. RUrsum Antiqui diem, & noctem in quatuor partes æquales inter se dividere solebant, quarum singulæ ab ultima hora inclusa nomen acciperent. Prima enim pars horam primam, secundam,& tertiam continens, Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam trium quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Tertia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quarta à decima usque ad duodecimam ultima, & duodecima appellabatur. Cornelius Jansenius, Victor Geselinus, & alii aliter explicant hanc diei partitionem in quatuor sectiones, sed errant toto cælo, ut ostendit eruditissimus Francolinus, quem consulat curiosus lector; nolo enim actum agere. Porrò istæ horæ insigniores præ cæteris erant in rebus humanis, nam teste Tertulliano, diem distribuere, negotia distinguere, & publicè resonare solebant; Semper,& ubique, ait ille,& omni tempore orandum, tamen tres istas horas Tertiam, Sextam,& Nonam, ut insigniores in rebus humanis quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, solemniores fecerunt in orationibus divinis. Quare & frequentior earum mentio in sacris,& profanis Auctoribus habetur: & his dunta-

Cornel. Jansenius in Conc. Evang. c. 143. Victor Geselin. in notis ad hym. 1. Prudētii Cath. Francolin. de temp. hor. Canonic. c 21. Tertull. de jejun. cap. 10.

duntaxat utebantur Antiqui in designando tempore non solum orationis, celebrationis Missæ, solvendi jejunii, sed & aliarum rerum. Illud autem hoc loco notandum est, quod jam dicta trium horarum intervalla communiter olim pro una hora accipiebantur. Sic quæ de hora tertia à priscis Scriptoribus notantur, non præcisè de hac hora, sed de prima etiam, & secunda intelligi debent, ita ut sub tertiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus de die natali, Veteres, inquit, diem quadripartito, sed & noctem similiter dividebant. A Græcis quoque usurpatam hanc distinctionem constat ex Pausania in Messenicis, Suida verbo φρῦδος & Onosandro in strategico. Etiam Levitas apud Hebræos servasse noctis vigilias, quas Græci φυλακάς vocant, & ternarum horarum observationem habuisse, Divus Augustinus asseverat. Legendus Baronius, qui tomo primo Annalium hanc doctrinam luculenter confirmat. Favent & plurimæ sacrorum Canonum sanctiones. Marcus Varro, quem refert, & probat Carolus Sigonius, Cosconius, inquit, scribit in actionibus Prætorem Accenso jubere solitum, horam esse tertiam, Accensum inclamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuum ab acciendo, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait Plinius, ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus est & meridies, Accenso Consulum id pronunciante. Id verò quo ritu fieret Barnabas Brissonius in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet Chrysostomus quod Monachi in quatuor partes diem dispertiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis, & Hymnis Deum venerantur. S. Benedictus in Regula

Censorin. c.10.

Onosand. strateg c.10. §.3.
Aug. l.4. qu. q 4. sup. Num.
Baron. an. 34. nu. 162. & seq.
c. nocte, c. solent, c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin. dist. 44. & c. 1. dist. 75.
Varro. l.5. de lingua Latina.
Sigon. l.1. de judicus c.9.

Plin. l.7. c. ult.
Brisson. de form. l.5.

Chrysost. ho. 59. ad pop. Antioch.
Bened. Reg. cap. 24.

Regula iis, qui levioris culpæ rei sunt, pœnam excommunicationis imponens, non illius, quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticæ, & Regularis, qua Monachus solius mensæ participatione privatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensura, vel hora, qua præviderit Abbas ei competere; ut si verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris, qui peccavit à sexta ad nonam rejicit, nulla facta mentione septimæ, vel octavæ horæ intermediæ. Talis enim erat apud veteres consuetudo, ut iis solummodo solemnioribus horis ut plurimum uterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nulla intermedia invenies apud Senecam. Consentit huic divisioni Prudentius his versibus:

Senec. ep. 122. Prudent. Kathim. hym. post jejun.

Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta devexo superest in axe
Portio lucis.

Act. 2. 16.

Princeps Apostolorum post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum observatione sunt item qui concilient Evangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Joannes sexta: de qua controversia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum Francolinum post Doctores scholasticos, & Interpretes Evangeliorum.

Francolin. cap. 22. 23.

Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

2. Porrò hæc divisio diei, & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud milites, teste Vegetio, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci

Viget. de re militari l. 3. c. 8

Græci observabant, ut ex Ænæa vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, περὶ ἡμεροσκόπων de diurnis speculatoribus, & φυλακῶν κατάστασις de constitutione vigiliarum. Docet Lipsius diligentissimus antiquitatis rimator Romanum morem fuisse totas cohortes, & turmas ponere in stationibus; non unum, aut alterum militem, ut quos hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At Modestus de singulis centuriis quaternos equites, & quaternos pedites excubitum fecisse scribit. Plura de hac re Antonius Valtrinus libro quarto de re militari, & Wolfangus Lazius libro item quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios adverto, quod tesseram, vel signum à Tribunis, sive Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, ut Polybius docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. Augustinus, Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius Presbyter apud eundem Augustinum; Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Lucanus.

Ænæas de re tact. c. 6. & 22.

Lipsius l. 5. de militia Romana dialog. 8

Modestus l. de vocabulis rei milit.

Valtrin. l. 4. c. 6

Lazius l. 4. c. 3.

Polybius lib. 6

Aug. in Ps. 89.

Eradius creditus Aug. serm. 14. de verbis Domini.

Lucan. lib. 5.

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hunc autem versum Ludovicus de la Cerda ad librum nonum Æneidos Virgilianæ sic interpretatur, ut existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam, & secundam vigiliam: secundos tertiam, & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, ut patet. Sed pergo. Silius Italicus:

Cerda in Virgil. lib. 9. Æn. v. 164.

Silius lib. 7.

Mediam

—— Mediam sonitu cum buccina noctem
Divideret, jamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

Propert. l. 4. eleg. cui tit. est Tabulæ Tarpeiæ.

Propertius.

Et jam quarta canit venturam buccina lucem,
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.

Seneca Thiest. v. 799.

Seneca in Thieste.

Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum.

Frontin. lib. 1. c. 5. 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 15. Isai. 22. Exod. 14. Judic. 7. 1. Reg. 11. Matth. 14. Luc. 2. Arnob. in Ps. 129. Euthy. in Ps. 129. Pasch. lib. 7. in Matth. c. 14. Mosch. Idyl. 2.

Frontinus; Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium divideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula invenio in sacris libris. Arnobius junior, Custodia una, ait, quarta pars noctis est: ergò prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantus transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione Euthymius Zigabenus Auctor Græcus, & Paschasius Ratbertus noctis vigilias distinguunt. Moschus item Poeta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cùm tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, noctuque vigilandi laborem, ut singulis trihoriis mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur, secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia Inventionis S. Stephani; Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Secunda durabat usque ad mediam noctem, de qua Livius; Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia usque ad horam

Livius l. 7. dec. 1.

nonam protrahebatur, de cujus initio sic canit Seneca: Sen. Troad. v. 437.

Partes ferè nox alma transierat duas,
Clarumque septem verterant stellæ jugum.

Quarta, quæ dicebatur matutina, usque ad ortum solis durabat, & de hac sic cecinit Statius: Statius l. 11. Theb.

Quarta soporiferæ superabant tempora noctis,
Cum vacua nubes, & honor non omnibus astris.
Afflatusque fugit curru majore Bootes.

Solus Euripides præter aliorum morem noctem in quinque vigilias partiri videtur: nam in Rheso quintæ vigiliæ meminit circa auroram viderint doctiores. Magister Historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento, scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intempestum, in qua adolescentes: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noster aliis nominibus insignivit, dum nos exhortans ad vigilandum dixit, *Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè.* Euripid. in Rheso. v. 545. & 563. Magist. cap. 75. Hist. Evang. Marc. 13. 35.

3. Olim Christiani diebus jejuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti usque ad Nonam, & in Quadragesima usque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo, & potu perseverabant orantes, & psallentes. Hinc vigiliarum, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanavit, ut docent Isidorus, Rabanus Maurus, & antiquissimus Tertullianus, apud quem solvere stationem idem est ac jejunium solvere, qua loquendi formula utitur etiam Cassianus. Sanctus autem Gregorius certas Urbis Ecclesias stationibus assignavit, & diebus quoque solemnioribus stationes fieri usque ad Sextam jussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus Isid. l. 6. origin. Raban. l. 2. de instit. Cleric. 18 Tertull. lib. de jejuniis cap 10. de orat. c. ult. ad uxorem, & alibi. Cassian. coll. 21. cap. 29.

ribus ſtatis diebus fidelium concurſus fieri ſolet: quamvis nocturnæ vigilantium excubiæ, & diurnæ ſtationes refrigeſcente charitate ſublatæ nunc ſint; ſolâ jejunii abſtinentiâ permanente. Gabriel Albaſpinæus Epiſcopus Aurelianenſis in ſuis obſervationibus de veteribus Eccleſiæ ritibus, adverſus Pamelium conatur oſtendere ſtationes à jejuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Chriſtianis in ſtationibus facta eſſe præter jejunia; cujuſmodi ſunt ad Eccleſiam convenire, & in ea commorari uſque ad horam ſtatutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus pœnitentiæ corpus affligere, ac denique ſumere Euchariſtiam. Clarius de hac re Dionyſius Petavius in notis ad Epiphanium, ubi de veteribus Eccleſiæ ritibus, ad expoſitionem fidei pag. 356. Nam quædam ſtationes cum jejuniis conjunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus ſoluta ſtatione, quæ durabat uſque ad Nonam, cibum ſumere: quando verò jejunium prorogabatur uſque ad Veſperam, ſicut in Quadrageſima, tunc aliud erat jejunium, aliud ſtatio; quia videlicet ſtatio hora nona, jejunium ad Veſperam ſolvebatur. Et priora quidem Tertullianus ſemi jejunia vocat, lib. de jejuniis cap. 13. ac ſi plenum jejunium uſque ad ſolis occaſum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad hiſtoricam veritatem, legendus Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta neceſſariò prænotanda fuerunt, ut ſciret lector quid dies, quid nox ſit, quæ horæ æquales, & inæquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus, quale Veſpertinum, quid Vigiliæ nocturnæ, quid diurnæ ſtatio-

Albaſpin. lib. 1. obſervat. 16.

Baron. to. 1. Ann. an. 51. nu. 68. & ſeqq. to. 8. an. 590. n. 36. 37. & in Rom. Martyrol. die 5. Januarii.

stationes. Ut igitur paucis verbis colligamus quænam sit hora legitima cujusque officii celebrandi, dicimus regulariter; Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas undecima, Completorium duodecima persolvi debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita ut Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertiæ secunda, & tertia; Sextæ quarta, quinta, & sexta; Nonæ septima, octava, & nona; Vesperis decima, & undecima; Completorio sola duodecima assignentur. Hujus extensionis exemplum patet in Regula S. Benedicti; Nam S. Pater æstivo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octava hora; hyberno autem dici Tertiam jubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, vel media nox, vel hora secunda post mediam noctem, sive hora una ante lucem, ut clarius ex dicendis infra constabit. Bened. reg. cap. 48.

4. Cæterum in fine hujus capitis id obiter examinandum occurrit, quot sint partes divini Officii. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæsiti acceptione. Et primò quidem dividitur Officium in duas partes, majores, & minores. Majores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores Psalmi, Hymni, Cantica, Versus, Antiphonæ, Lectiones, Responsoria, Collectæ, & aliæ res ejusdem generis, ex quibus unumquodque officium coalescit. Secundò dividitur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum secundùm quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim quatuor Officia vel absente sole, vel circa ejus occasum

antiquitus persolvi solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam Vesperæ, & Completorium ad diurnæ servitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam synaxim pertinent, sive unum duntaxat Officium, sive duplex efficiant, quam controversiam initio capitis quinti solvemus. Dico tertiò diurnas preces in Matutinas, & Vespertinas distribui. Et quidem abusus, & vulgi acceptio Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam Matutino; Vesperas, & Completorium vespertino tempori assignant. At peritiorum sensus, sacrorumque Canonum sanctiones ad pomeridianum, & vespertinum tempus etiam Nonam adjungunt. Aliæ Officiorum divisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse Officium feriale, aliud festivum; aliud Quadragesimale, aliud Paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alii in suis Tractatibus de divinis Officiis doctè, & eruditè explicarunt.

CAPUT IV.

DE NOCTURNIS VIGILIIS.

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigilias celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio ut mystica fugentur tenebræ.

Salvian. initio l. 3. de gub. Dei.

1. BEnè se res habet, ut verba usurpem Salviani viri sanctissimi, jacta sunt fundamenta operis pia molitione cœpti, & divini Officii amore suscepti. Jam ipsius Officii majores partes

tes

tes explicare aggredior à nocturnis vigiliis incipiens. Tametsi enim à primis Vesperis Ecclesiastica dies, quoad solemnem horarum Canonicarum recitationem, initium ducat; à nocturna tamen synaxi juxta diei naturalis ordinem ordiri libuit. Antiqua est autem vigiliarum devotio, familiare bonum omnibus sanctis, teste Isidoro, hoc enim tempore vastator Angelus transiens Ægyptiorum primogenita percussit. Quare nocturnis vigiliis orandus est Dominus, inquit Drogo Abbas, ut gladio verbi sui invisibiliter penetrantis opera vitæ nostræ prioris tenebrosæ in nobis percutiat, & annihilet, quæ per Ægyptiorum primogenita significari novimus: in quibus etiam Pharaoni, id est Regi tenebrarum captivati servivimus. Qui enim facit peccatum, servus est peccati. Dum enim propriis obediremus voluptatibus (sicut ait Apostolus, *fuistis aliquando tenebræ*) malignis spiritibus excæcati obedivimus: nunc autem conversi, & facti lux in Domino, ante ipsum vigili intuitu pernoctantes id etiam postulemus, ut ipsum fide cernamus, qui per Israëlis primogenita signabatur, quia prima est, & fundamentum omnium virtutum. Ab Angelo autem vastatore tuti esse poterimus, si Passionis Dominicæ in sanguine Agni designatæ imitationem ubique teneamus, cujus signa si diabolus in nobis prospexerit, exterritus disparebit. Hoc etiam tempore dum medium silentium teneret omnia, & nox in suo cursu mediũ iter haberet, omnipotens Dei Sermo à regalibus sedibus veniens pro salute nostra de Virgine nasci dignatus est: atq; ipso eodẽ tempore, qui judicandus venit in primo adventu, in secundo cũ gloria judicaturus adveniet, sicut fur in nocte: quocirca ad vigilãdũ ipse pro nobis solicit⁹ nos exhortatur, beatos

Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. c. 22

Drogo tract. de horis Canonicis.

Exod. 12.

Ephes. 5. 8.

Sap. 18. 14.

Luc. 12. 37.

tos fore promittens quos invenerit sic facientes. Nocte itaque, ait Cælius Lactantius, vigilias celebramus propter adventum Regis, ac Dei nostri, cujus noctis duplex est ratio, quod in ea & vitam tunc recepit, cum passus est; & postea orbis terræ regnum recepturus est. Unum quoddam est de magnis Christi præceptis, ait Gregorius Nyssenus, debere nos somno minimè addictos esse, quicunque ad vitam supernam respicimus. Nocturno enim tempore acrius proserpunt invisibilium hostium insidiæ, fervent carnis illecebræ, viget tenebrarum potestas, subrepunt animo impuræ cupiditates. Vita hæc nostra, clamat S. Leo, in medio insidiatorũ, in medio præliorum est: si volumus non decipi, vigilandum est; si volumus superare, pugnandum est. Media nocte surgebam, ait Propheta, ad confitendum tibi. Multa enim in illo tempore, inquit Ambrosius, tentamenta proserpunt. Tunc fervet carnis illecebra, tunc tentator illudit, coquitur cibus, potusque digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus est vigor, qui errorum cavere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit, tunc retia jacit, quibus turbare possit mentem improvidam. Tunc spiritales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundũt, ut primò de statu mentis dejiciant reluctantem, & impellant ad erroris assensum. Ideò nocturno tempore sancta mater Ecclesia, ut castrorum acies ordinata, Deo dicatis viris excubias agendas instituit temporalis militiæ studium

Lactant. div. instit. lib. 7. cap. 19.

Greg. Nyss. or. 11. in Cant.

Leo. ser. 1. Quadr.

Ambros. in Ps. 118. v. 62.

ſtudium æmulata. Rectè Hieronymus. Bona eſt diurna meditatio,ſed efficacior nocturna, quia per diem neceſſitates variæ obſtrepunt, occupationes diſtrahunt mentem, ſenſum duplex cura diſpergit. Nox quieta, nox ſecreta opportunam ſe præbet orantibus,aptiſſimam vigilantibus, dum carnalibus occupationibus expeditum, collectum ſenſum,intentum hominem divinis conſpectibus ſiſtit.Rectè item Chryſoſtomus. Non ideò facta eſt nox,ut per totam dormiamus, & otioſi ſimus. Teſtantur hoc opifices, nautæ, negotiatores. Eccleſia Dei mediis ſurgit noctibus; Surge & tu,& vide aſtrorum choream, profundum ſilentium, magnam quietem. Obſtupeſce Dei tui miram diſpenſationem. Purior tunc eſt anima, levior, ſubtiliorque tunc eſt, ſublimia videt, & expedita eſt. Tenebræ ipſæ, ſilentiumque multum in compunctionem inducere ſufficiunt. Si autem & cœlum videris quaſi innumeris interpunctum oculis,omni voluptate frueris ſtatim concepta opificis ſapientia. Inflectitur Deus nocturnis precibus, ſi quando tu quietis tempus facias lamentatorum tempus. Hæc Chryſoſtomus.

Hiero. Ep. 36. de obſerv. vigiliarum tom. 4.

Chryſ. ho. 26. in Act. Apoſt.

2. Ipſimet Ethnici nocturni temporis religionem agnoviſſe videntur. Nocti enim divinos tribuebant honores, eique gallum immolabant, ut ex antiquis Scriptoribus oſtendit Natalis Comes in Mythologiis. Orpheus quoque Theologus, & Poëta celeberrimus,Noctis apotheoſim hymno elegantiſſimo celebravit,quem hic tranſcribere non gravabor è Græco Latinum factum nulla habita metri ratione, quod Græci carminis elegantiam Latino aſſequi deſpondeam. Sic autem inſcribitur *ΝΥΚΤΟΣ θυμίαμα δαλοῖς* Noctis ſuffimentum lampades.

Nat. Comes Mythol. l. 3. cap. 12.

Orpheus in hymnis.

Noctem Deorum, atque virorum generatricem cantibus celebrabo.
Nox omniũ generatio, quam & Cyprim vocabimus.
Audi beata Dea, nigrũ splendorẽ habens astris lucẽs,
Quiete gaudens, & quiete multi somnii:
Læta, delectabilis, pernoctationes amans, mater somniorum,
Oblivioni tradens curas, laborum quietem habens,
Hymnorum datrix, amica omnium, equis vecta, noctu splendens,
Semiperfecta, terrestris, & cœlestis rursum ipsa,
Circularis, ludens, & cursibus per aera iens:
Quæ lucem emittis ad inferna, & rursum fugis
In infernum: gravis enim necessitas omnia vincit.
Nunc verò beata nox, valdè dives, omnibus desideranda,
Et obvia, audiens sermonum supplicatoriam vocem
Venias benevola, timoresq; dimitte splendore victos.

His versibus noctem celebrat in nocte superstitionis sepultus Orphæus. Nocturnas autem pervigilationes in colendis Diis laudat Cicero: sacras item pernoctationes canit Critias Poëta Græcus apud Athenæum, Festum nocturnum Ægyptiorum Herodotus commemorat: & Diis nocturnis libationes fieri solitas recenset in Æthiopicis Heliodorus. In honorem Veneris pervigilium trium noctium olim fiebat, de qua re antiqua quædam carmina refert Lipsius in Electis. Ejusdem pervigilii meminit Plautus in Curculione hoc versu: Quid? tu Veneri pervigilare te vovisti Phædrome? & in Aulularia de vigiliis quoque Cereris mentionem facit: de quibus scribens Nazianzenus; Pudet me, inquit, nocturnũ sacrum in lucem proferre, ac turpitudinem mysterium facere. Idem honor vulgatus in cæteros Deos. Fortunæ pervigilium lego apud Suetonium in Galba.

Cic. 2. de legibus Athen. Dipnosoph lib. 13. cap. 8.

Herodot. lib. 2. Heliodor. li. 3.

Lipsius lib. 1. elect. cap. 5.

Nazian. or. 39.

ba. Aliis Diis apud Livium, & iterum apud Suetonium in Caligula, & in Vitellio. Apollinis quoque sacrum media nocte factum idem in Augusto commemorat. Sabazia sacra in honorem Bachi noctu celebrata Oppianus canit in Cynegeticis. Quædam alia nocturna sacra ab Ethnicis frequentata describit, & irridet Julius Maternus Firmicus libro de erroribus profanarum religionum ad Constantium, & Constantem Augustos. Media nocte surrexisse Indos, ut laudarent Solem, scribit Philostratus in vita Apollonii. Nocturnum cultum Mitibus Diis, quos Milichios vocabant, à Myonensibus olim exhibitum docet Pausanias in Phocicis propè finem. Vigiliis item nocturnis cultam ab Ægyptiis Minervam Themistius recenset. Seneca Vestales virgines commendat, quæ ad sacra facienda noctibus excitabantur. Et hæc quidem Dæmonum latriæ tribuerunt Infideles: Christianos autem summi Dei viros cultores in hoc vigilandi studio haud segnes fuisse demonstratum est supra.

T. Livius lib. 25.

Oppian. de Venat. lib. 1. v. 25.

I. Firmicus cap. 23.

Philostr. l. 3. cap. 10.

Themist. orat. 13.

Senec. de provid. cap. 5.

cap. 1. §. 3. & 4.

3. Propter nocturnos cœtus quod olim calumniis Christiani primo, & secundo post Christi nativitatem sæculo ab Ethnicis exagitati fuerint, notissimum est Tertulliani, Athenagoræ, Arnobii, Justini, & Minutii Felicis Apologeticis. Natio enim lucifugax, & latebrosa vocabatur, tū promiscui incestus, infanticidii, idololatriæ, & impiatæ religionis accusabantur. Ignorabant videlicet quid in his antelucanis congregationibus fieret, summo studio occultantibus Christianis nostræ fidei sacramenta. Ab ipsis itaque Apostolis sacrarum vigiliarum origo fuit. Nec desunt in veteri testamēto hujus pietatis exempla. Abraham de nocte consurgens filium immolaturus ascendit in montē, Jacob noctu scalam mysticam videre meruit, & luctatus cum Angelo usque

Genes. 22. 28. & 32. Exod. 12.

1.Reg.15.Judith.12. manè cœlesti benedictione repletus est. Noctu eduxit Dominus filios Israel de Ægypto. Samuel

Psal. 6. 118. 21. 76.104. 138. 133. Propheta oraturus pro Rege clamavit ad Dominum tota nocte. Judith exibat nocte, & orabat. Regius Propheta lavabat lachrymis lectulum suum per singulas noctes; media nocte surgebat ad confitendum Domino; quæsivit Deum nocte, & non est deceptus: nocte visitatus est à Domino, & probatus: Et quia in nocte lucis opera peragebat, sancti Spiritus ignem misit Dominus in cor ejus, ut luceret ei per noctem, cujus fulgore nox illustrata illuminatio facta est illi in deliciis: quare fugatis peccatorum tenebris, & principe tenebrarum debellato, alios etiam ad tanti luminis participationem invitans ait; *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* O si scirent homines quam sanctæ, quam gratæ Deo, quam salutares sint sacræ Vigiliæ; non soli Monachi, & alii Ecclesiastici, sed & fideles singuli, simul in unum dives, & pauper noctem verterent in diem nocturnis precibus summo studio insistentes. Ut vivas igitur, vigila:

Horat.lib.2. sat 3. Cassio. lib.7. var. ep.8. Homer. Iliad. 16. hoc age, inquit Horatius. Et Cassiodorus, Quotidie triumphas, si benè vigilas. Nestor item apud Homerum sic suos hortatur ad vigilandum.

——— Vigilate viri, atque insistite curæ,
Ut facitis, somnumque oculis arcete nocentem,
Rebus in afflictis sævo ne forsitan hosti
Ludibrium, risumque incuria nostra pararit.

Suid. v. Νὺξ εὐφρόνη Clem. Alex. lib.4. strom. Proverbium Græcorum est ἐν νυκτὶ βουλή. In nocte consilium: ad quod Suidas, & Clemens Alexandrinus respicientes noctem vocarunt Εὐφρόνην, quod benè provideat, quoniam anima tunc cessans à sensibus convertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ

Cyrill. catech. 9. particeps. Præclarè Cyrill. Hierosolymitanus; Quid nocte

nocte ad sapientiam utiliùs? nam in ea sæpè de Deo cogitamus: in ea divinorum oraculorum lectionem, & contemplationem meditamur. Quandonam majori mens nostrâ contentione psalmos canit, & preces fundit? nonne noctu? Quandonam sæpius ad nostrorum peccatorum recordationem avenimus? nonne noctu? Helladius Bezantinous apud Photium noctem, quæ græcè Νύξ dicitur, à νύξω, id est stimulo, dictam per apocopen arbitratur, stimulamur enim in tenebris offendentes; & ut Antiochus Monachus in Pandectis asseverat. Si in observandis excubiis attentè, ac prudenter vigilaverimus; vulnere atrocissimo consauciabimus adversarium. Docet Climacus nequissimos hostes mille nocendi artibus instructos vigilare in exitium nostrum, ut somnolentiâ nos opprimant, & oppugnent: At Vigilia, inquit Antiochus, scutum miræ magnitudinis est, & eleganti decore conspicuum nobis indultum à Deo adversus diabolum ejusque milites, nimirùm contra spiritus totius artifices malignitatis. Ipsimet Angeli, ut observat Hieronymus, vigiles nuncupantur, quod semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Unde & nos, ait ille, crebris pernoctationibus Angelorum imitamur officia. Quod si institores aurifices, ut docet S. Cæsarius, maturiùs vigilant, quatenus possint corporis necessaria providere: nos non debemus ante lucem ad Ecclesiam surgere, ut peccatorum indulgentiam mereamur accipere? Verum in hanc sententiam super aurum, & topazion pretiosa verba Ravennatis Archiepiscopi audiamus. Semper, & ad omnia vigilias esse salutares nullus ignorat, quia reverà plus vigilare, plus vivere est. Quæ ars, quod opus, quod tempus, quæ potestas, quod

Photius cod. 279.

Antioch. hom. 104.

Climac. gr. 18. & 19.

Antioch. loco citato.

Hieron. in cap. 4. *Daniel.*

Cæsar. hom. 33

Chrysolog. serm. 24. de servo vigili.

quod officium non vitæ lucra lucubratiòne perquirit? Rex in procinctu pervigil callidi hostis præcavet, & evitat insidias. Miles in castris supervenientes nocturnos impetus cautâ pernoctatione propellit. Nauta vigilando diffusi itineris incertas vias intrat, & calles transit invios, & vestigio furtivo ad lucrosi portus votivam pervenit mansionem. Pastor adjungit noctes diebus, & totum sibi tempus denegat dormiendi, ne qua lupis, suffragante somno, grassandi in gregem præbeatur occasio. Viator solers per auras noctis æstus solis prævenit, actumque diem providentius deputat mansioni. Hoc Propheta sciens non die solo, sed & nocte totâ clamabat ad Dominum: *Domine Deus salutis meæ in die clamavi, & nocte coram te.* Quid plura? Ipse Dominus pernoctat in oratione Dei, ut ante nos oratione liberet, quàm redimat Passione. Et si pro servis Dominus vigilat, meritò pro seipsis servos vigilare jubet. Hæc Chrysologus.

4. O superna claritas, lumen verum, æterna lux, væ cœcitati meæ, væ tenebris meis, ni tu descendens illumines noctem meam. Væ torpori meo, væ somnolentiæ meæ, quæ caligare facit oculum mentis meæ ut non videat lucem tuam, & veritatem tuam. Dormitavit anima mea præ tædio, & involvor in tenebris filius tenebrarum ambulans ad tenebras in loco tenebroso, nisi tu desuper intonans in virtute tua dicas in auribus meis, Fiat lux, & discedat nubes magna, & caligo tenebrosa, quæ operuit super-
Isaiæ 26.9. ficiem cordis mei. *Anima mea desideravit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vi-*
Tren. 2. 19. *gilabo ad te:* Audivi enim vocem tuam per Prophetam præcipientem mihi? *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum effunde sicut aquam cor tuum*

ante

ante conspectum Domini, leva ad eum manus tuas. Job. 35. 10.
Et dixi, *ubi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?* Verè enim Domine tu dedisti carmina in nocte, ponens in ore meo cantica lætitiæ, & exultationis, qui me de tenebris & umbra mortis eduxisti, & vocasti me in admirabile lumen tuum. Væ præteritæ nocti meæ, væ somnolentiæ meæ, quando dormiebam, & non vigilabam ad te. Et nunc gratias ago tibi, quoniam illuminasti me, & jam incipio videre in nocte fulgentissimum radium lucis tuæ, quæ nescit occasum. Tu radians in me potenti virtute reverberâsti infirmitatem aspectus mei, & vidi me longè esse à te in regione dissimilitudinis, in tetrica & horribili nocte. Illuminâsti tenebras meas, & ecce video lumen cœli, & facta est mihi nox in deliciis, utinam vigilando inveniam, quod amiseram dormiendo, inveniam scilicet amando, amem inveniendo.

§. II.

Laudes vigiliarum. Exempla vigilantium. Nocturnum tempus maximè opportunum ad orandum.

1. DIvo Bernardo familiare dictum erat dormientem Monachum Deo mortuum esse, nec sibi, nec aliis utilem. Idem de reliquis hominibus cujusque ordinis & conditionis asseverat Plato. Plato 7. de leg.
Turpe est, inquit, totam noctem somno indulgere. Quapropter noctu omnes excitari convenit, & civilium, ac domesticarum rerum plerasque partes obire: magistratus quidem per civitatem, cæteros in propriis ædibus. Somnus enim multus neque corporibus, neque animis nostris, neque actionibus competit. Nemo enim dum dormit ullius pretii est,

nihilo

nihilo magis quam qui non vivit. Quare quisquis vitæ & sapientiæ curam gerit, plurimo tempore vigilat, quod ad valetudinem suam commodum est solum observans. Est autem hoc non multum, si rectè in consuetudinem assumptum fuerit. Hanc magistri doctrinam sequitur Aristoteles: Ante lucem surgere ad valetudinem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quamplurimum. His accedit Romanus sapiens: Extendamus vitam, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Docet Pythagoras, ne vestigium quidem corporis in lecto relinquendum: nullus enim est usus viri dormientis, ut neque mortui. Silius Italicus de eadem re sic cecinit:

Aristot. in œconomicis.

Seneca ep. 122.

Pythag. in Symbolis.

Silius lib. 11.

——————— Vigil ille, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vita,
Quod sopor eripiat tempus.

Homerus & Hesiodus frequentissimi sunt in vigiliarum laudibus celebrandis, Cleanthis, & Aristophanis lucernæ toto orbe decantantur. Aristoteles, teste Laërtio, cum se ad quiescendum componeret, grues imitatus æneam sphæram brachio extra cubile protenso tenebat, ut cum nervorum rigorem sopor laxasset, pila delapsa in suppositam pelvim strepitu suo dormientem excitaret. Simile quid de Alexādro Macedone ejus discipulo narrat Ammianus Marcellinus. Artaxercem, Epaminondam, & alios eximios Duces semper vigilantes describunt Historici. Virgilius Æneam suum aliis dormientibus vigilantem facit.

Diog. Laertius in Aristotele.

Amm. Marcellin. l. 10. & 16.

At pius Æneas per noctem plurima volvens.

Codinus c. 16. Etiam filios Imperatorum Constantinopoli vigilias servasse refert Georgius Codinus Curopolata libro de officiis magnæ Ecclesiæ, & aulæ Constantino-

tinopolitanæ. De Principe oratorum Demosthene celeberrimum circumfertur elogiũ, quod plus olei, quam vini consumeret: non solùm quia abstemius erat, & ὑδροπότης, sed quia fabros omnes antelucanis vigiliis superabat: quare Pytheas, ut Plutarchus asserit, ipsius Enthymemata lucernam olere dicebat. Et Cicero in Tusculanis; Cui non sunt auditæ, ait, Demosthenis vigiliæ? qui dolere se ajebat, si quando opificum antelucanâ victus esset industriâ. Dio Cassius, & Joannes Xiphilinus monachus narrant in vita Commodi quemdam Marcellum Strategum & assiduo scribendi exercitio, & victus tenuitate tantam sibi vigilantiam comparasse, ut omnibus esset admirationi. Plinius, & Seneca scribunt, tribus annis integris insomnem permansisse Mecœnatem. Joannes Schenckius in medicis observationibus compertos esse scribit, qui novem dies connivis oculis egerint. Nizolius ille Ciceronianus decennio somnũ non vidit. Nobilis matrona per annos 35. insomnis fuit sana, & citra noxam. Mulier Patavina 15. diebus insomnis nullâ re ad somnum perduci poterat. Hæc Schenckius. Addi potest S. Liduuina, quæ per annos 38. nunquam dormivit. Sed hæc prodigii, monstrique loco habenda sunt. Ut enim scribit Theophylactus Simocatta, perpetuò vigilare immortalitatis est proprium, dormire verò mediocriter nostrum est, & humanum; at ultra dormire quàm satis est, mortuis potiùs, quàm viventibus convenit. Notabile est quod S. Epiphanius refert de studio vigilandi, quo Pharisæi utebantur. Nam quidam eorum, ait, asseres sibi ipsis parabant dodrantis tantùm latitudine, in his se ad vesperam locabant, ut si quis dormisset, in pavimentum decideret, & rursum excitaretur ad oratio-

Plutarch. in vita Domosth.
Cic. Tuscul. 4.
Schenck. tom. 1. l. 1. observ. 125
Simocatta ep. 55. nomine Parmenidis ad Chrysosthenẽ.
Epiphan. l. 1. Panar. c. 16.

orationem, per hoc quod vigilantem vitam haberent, quantum fieri posset. Alii lapillos ex aquis collectos, sibi ipsis sternebant, ut dum his pungerentur, non in profundum somnum deferrentur, sed vigilantiam sibi ipsis parare cogerentur. Alii spinas pro strato habebant ob eamdem causam.

Homer. Iliad. 2. 2. In Proverbium abiere versus Homeri.

Perpetuam noctem dormire haud principe dignum est,
Cui populi, cujus comissa negotia curæ.

Schol. Oppian. l. 5. Halieuticon. v. 616. Quos Oppiani Commentator, sive Scholiastes ita eleganter mutavit:

Non debet somno totas impendere noctes,
Cui libri commissi, & cui sapientia curæ est.

Scopeliano more vigilare adagium est, cui locum fecit Scopelianus Sophista somni parcissimus. Hic solitus est exclamare: ô nox, nam tu sanè maxima ex parte consors es sapientiæ Deorum. Habet enim hominis mens in alto silentio quidpiam Divinitatis, si se intendat ad rerum sublimium speculationem. *Mandavit enim Dominus*, ut Vates divinus cecinit, *in die misericordiam suam*, opera scilicet vitæ activæ: sed *in nocte canticum ejus*, opus videlicet contemplationis. Hinc præclarissimos quosque homines quotquot doctrinâ vel sanctitate floruerunt, vigilantiæ maximoperè studuisse adeò manifestum est, ut eorum exemplis plura volumina impleri possint. Notissimæ sunt magni Antonii pernoctationes, dulcesque cum sole querimoniæ, quod eo exoriente amabilis cum Deo lucta cessaret, & internæ suavitatis manna liquesceret. Theophilactus Bulgariæ Archiepiscopus; Nocte ait, secedebat Christus ad montem, monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, & prodesse hominibus:

[Marginal notes: Philostratus in vitis Sophistarum. — Psalm. 41. — Theophil. in c. 21. Lucæ.]

bus: congregare nocte, die autem distribuere congregata. Nocte igitur accipiamus orationis fluxum è spiritualibus venis, die verò effundamus hausta his, qui opus habent. Phornutus libro de natura Deorum; Opus est, inquit, lucubrationibus nocturnis, si quid in disciplinis proficere volumus: omnia enim præclara, ut testatur Epicharmus, melius noctu, quam diu cogitando reperiuntur. Usq; adeò necessaria vigilantia est, ut sine illa nullum opus laude dignũ confici possit. Sapienter Comicus:

Phornut. de nat. Deor. c. 14.

———————— Vigilare decet hominem,
Qui vult sua tempori conficere negotia,
Nam qui dormiunt libenter sine lucro, & cum malo quiescunt.

Plautus in Rudente act. 4. sc. 2.

Pastor ille centoculus, quem deceptum à Mercurio fingunt Poëtæ, cùm vigilare desiit, desiit vivere. Vellus aureum insomnis Draco servabat, ut Apollonius Rhodius, & Valerius Flaccus in Argonauticis fabulantur. Aurea poma in hortis Hesperidum pervigil quoque Draco custodiebat. His nimirùm figmentis docuerunt Antiqui sine vigilantia nullum animi bonum servari, nullam posse virtutem custodiri. Leo fortissimus bestiarum, ut fortitudinis, sic & vigilantiæ symbolum ab Horo Apolline dicitur esse, quia minimo somno contentus etiam apertis oculis dormire videtur. Quid gallum memorem leonis hostem, quod magis solaris sit, teste Proclo? Hunc ait Plinius, excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno naturam genuisse. Ejus autem exemplo hortatur nos ad vigilandum Petrus Chrysologus: Ut quod nobis gallus impendit hospitibus, nostro nos Creatori exhibeamus.

Horus lib. 1. hierogl. 18.

Proclus lib. de Magia.

Plin. l. 10. c 21.

Chrysolog. serm. 21.

3. Occurrit hic mihi, quod de Pantarba narrat Hiarchas apud Philostratũ Lemnium. Lapis est pulchritu-

Philostratus vitæ Appol. lib. 3. c. 14.

chritudine insignis, & virtute admirabilis; ardet enim suavi quodam fulgore, & radiis perstringens oculos, diem, vel mediâ nocte accendit. Verùm natura, ne tam pretiosum munus vilesceret, non modò occultis terræ visceribus abdidit, sed quamdam quoque facultatem indidit, qua ex capientium manibus efflueret, ni providâ ratione teneretur. Hæc omnia nocturnæ orationi mirificè conveniunt. Si lux quæritur, quid illustrius? & nox sicut dies illuminabitur. Si latebræ, quid occultius? hæc est enim multitudo dulcedinis, quam abscondit Deus timentibus se. Si vis, quid potentius? *Qui vigilaverit*, ait Sapiens, *securus erit*, *& inveniet sapientiam.* Habent terreni Principes certas horas audiendis subditis, eorumque supplicationibus expediendis destinatas: Deus autem, tametsi audiat omni horâ clamantes ad se, nocte tamen promptior esse videtur ad audiendum, de qua forsitan scriptum est; *Orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Mediâ nocte venit Sponsus, & qui posuit tenebras latibulum suum, in tenebris quæri vult, & in tenebris se ostendere. Ad immolanda enim orationum sacrificia, ut scribit Faustus Regiensis, amica sunt fruentibus nocturna silentia. Nam si omne tempus æquè idoneum est ad quærendum in oratione Deum, Quare dicit Propheta, *Quærite Dominum dum inveniri potest*? vis autem scire quanta sit noctis opportunitas ad quærendum, & inveniendum? Audi Bernardum: Tempus feriatum commodiùs, aptiusque est, cùm profundum nocturnus sopor indicit silentium. Tunc planè liberior exit, puriorque oratio. Quam secura ascendit solo arbitro Deo, sanctoque Angelo, qui illam superno altari suscipit præsentandam! Quàm grata, & lucida verecundo colorata

Sap. 6. 16. & Proverb. 8. 18.

Psalm. 31.

Faustus epist. ad Felicem.

Isaiæ 55. 6.

Bernard. serm. ult. in Cant.

lorata rubore! Quàm serena & placida nullo interturbata clamore, vel strepitu! Quàm denique munda, atque sincera, nullo respersa pulvere terrenæ solicitudinis: nullâ aspicientis laude, seu adulatione tentatâ! O insignem nocturni temporis prærogativam! ô sacras noctes omni luce splendidiores.

METRUM VII.

O Nox purpureo splendidior die,
O Nox delitiis omnibus affluens,
O Nox, quæ radios prodiga cœlicos
Spargis divite copia.
Huc te fer tacito, cærula nox, pede,
Nox duris requies grata laboribus:
O curas animi, diraque comprime
Tristis murmura pectoris.
Jam non Thessalicis diceris artibus
Præses, vel scelerum mater, & horridi
Inferni soboles, Eumenidum parens,
Altrix fœda cupidinum.
Hæc de te veterum fabula finxerit:
At nunc Angelici conscia luminis,
Nunc solis rutilâ luce serenior
Nigris in tenebris nites.
Tu nunc paciferum mentibus otium
Infundens superum munera dividis;
Te nunc sollicito quærit anhelitu
Sanctis ustus amoribus.
O Nox connubii pronuba mystici,
Consors ætheræ nox sapientiæ.
Cujus per tenebras sol novus emicat
Sponsi vultus amabilis.
Salve, & dum patriæ perdita gaudia

Mœrens hic recolo, præcipitem polo
Cursum ne acceleres. Da veniam, tua
Si nunc turbo silentia.
Urit siderea me patriæ decor,
Cum fulget tenero Cynthia lumine,
Urit me nitidis pervigil ignibus
Stellati tholus ætheris.
O celsi placidas excubias poli,
O noctis choreas, ô tremulas faces,
O veras superæ lucis imagines
Æterni thyasos chori.
Cur me jam nimio tempore corporis
Vinctum compedibus cernitis exulem?
Heu! terrena nimis desipiunt mihi,
Si summum intueor polum.

§. III.

A Sectariis damnari vigilias. Quota hora nocturna synaxis persolvi debeat. Somnus post vigilias Monachis interdictus, & cur? Oratio ad Deum ut excitet nos.

1. HAs noctis delitias, hunc splendididissimum fulgorem carnalis, & obscura Sectariorum cœcitas sustinere non potest, eorum præsertim, qui à quibusdam somniculosi, ab Isidoro Nyctages nuncupantur. Irrident enim, & damnant impudenti temeritate nocturna sacra, sicut & alios Ecclesiæ ritus, superstitiosum esse dicentes jura temerare divina, quæ noctem ad quietem tribuerunt. Horum antesignanus fuisse videtur sui nominis eversor Vigilantius, quem D. Hieronymus confutat, & per jocum Dormitantium appellat. Hujus hæresim ab inferis revocavit Joannes Wicleff, contra quem stetit murus æneus, & columna ferrea pro domo Dei Thomas

Isidor. lib. 8. orig. cap. 5.

Hieronymus apist. 53.

Thomas Waldens. fidei Catholicæ eximius propugnator. Recentiores omitto, qui ventrẽ pro Deo colentes, non solùm nocturnas vigilias, sed ipsam Dei legem gravem, & intolerabilem existimant. Quamvis autem, teste Phœbadio Agennensi Episcopo, destruenda sint aliena, ut nostris credatur; hi tamen à viris doctissimis toties devicti, ac debellati fuerunt, ut nequaquà expediat, aut necessarium sit novum cum illis certamen inire: cum præsertim verissimũ sit, id quod olim Sanctus Irenæus scripsit, universæ terræ elleborum non sufficere hæreticis, ut evomant stultitiam suam. Atque utinam istorum pervicaciam, & mollitiem, etiam inter Catholicos, & Orthodoxos non imitentur quidam, qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt. Polidorus Virgilius Scriptor in plerisque futilis, ac temerarius nocturna sacra semper fuisse damnata tradidit ob periculum impudicitiæ. Sed error tam supinus exsibilari potius debet, quàm confutari. Quod enim frequentius exercitium, quæ magis vulgata pietas in primis Christi cultoribus, quàm sacræ pernoctationes, & pervigilia, ad quæ passim utriusque sexus fideles in Ecclesia convenisse sancti Patres, & Historiographi commemorant? Lego quidem in Concilio Eliberino sub Marcello primo, tertio post Christum sæculo, vel ut alii malunt, sub Silvestro, vetitum, ne fœminæ in cœmiteriis pervigilarent, eò quod sæpè sub obtentu orationis scelera latenter committerent. At sublatas ab Ecclesia vigilias apud antiquos Scriptores nusquam lego. Nunc autem in hac senescentis sæculi fæce, refrigescente charitate, sublatæ sunt quoad laicos vigiliæ: cujus tamen Pontificis decreto hoc factum sit, non invenio. Tomo tertio Conciliorum edition; Coloniensis

Thomas Waldensis tom. 3. de Sacramental. tit. 3. c. 25. & seqq.

Phœbad. initio lib. adv. Arianos.

Irenæus lib. 3. cap. 58.

Polid. Virgil. de inv. rerum lib. 6. cap. 4.

Concil. Elib. cap. 35.

Tom. 3. Conc. p. 2.

extat de hac re canon Concilii Palentini, quod in Hispania celebratum est anno 1322. sed quia Oecumenicum non fuit, universalem Ecclesiam obligare non potuit. Fictus Auctor sermonum ad fratres in eremo, S. Ambrosium hortatu S. Monicæ vigilias abstulisse ait, quod plurimi Christianorum illud noctis tempus ludendo, ac choreas agendo traducerent. At hi sermones nullâ fide digni sunt, & perperam adscribuntur Augustino, multum licet reclamantibus quibusdam, & ex ipso Augustino libro 9. Confess. liquet eo tempore propensiori studio iisdē vigiliis Orthodoxos incubuisse, occasione Arianicæ persecutionis: imò in Africa etiam cytharæ introductæ fuerant, & additæ sacris hymnis, quas tamen se agente pulsas scribit Augustinus.

Ad fratres in eremo serm. 25

Aug. conc. 1. in Psal. 32.

2. Olim Christiani tribus primis vigiliis tres nocturnos divisim, quarta verò vigilia laudes recitabant. Tantus erat ardor charitatis, ut quater in nocte surgerent ad orationē, prima vigilia ad primum nocturnū, secunda ad secundum, tertia ad tertium, quarta ad laudes persolvendas, vel omnes simul, vel divisi in cohortes: de qua re legendus D. Thomas in Epistolam primam ad Corinthios, Baronius tomo primo Annalium, Suarez tomo secundo de religione, & doctissimus Francolinus. Nunc tres Nocturni simul cum laudibus recitantur, & quidem à multis Religiosis mediâ nocte, ab aliis prima vigilia, ab aliis tertia circà galli cantum: à Clericis autem sæcularibus circà finem quartæ vigiliæ matutinæ. Monachi verò sub Regula Sancti Benedicti militantes aliis ritibus utuntur. Sanctus enim Pater annum dividit in duas partes, æstivam scilicet à Paschate usque ad Calendas Novembris, & hyemalem ab ipsis Calendis usque ad Pascha. Tempore

D. Tho. in ep. 1. ad Cor. cap. 14. lect. 6. Baron. an. 51. nu. 69 & seqq. Suarez tom. 2. de relig. lib. 4. c. 4. Francolin. c. 1. 2. & 5. & alii apud ipsos, contra Azorium p. 1. lib. 10. c. 2. Bened. reg. cap. 8.

æstivo ita præcipit horam vigiliarum temperari, ut nocturnis decantatis incipiant matutina crepuscula: ita quod parvissimo intervallo post Nocturnos custodito mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur. At hyemis tempore juxtà considerationem rationis. Octavâ, inquit, horâ surgendum est, octavâ nimirùm planetariâ, & inæquali. Quæ sanè octava expleta esse debet, ut explicat Smaragdus Abbas Scriptor fide dignissimus, quod Monastici spiritus purissimos latices in ipso fonte potârit. Ejus verba sunt ista: Hora septima noctis tota, & octava dimidia pulsato signo omnes pariter surgant, & sic illa quæ restat dimidia hora de octava inter signorum explicetur intervalla, ut ab hac hora nona noctis inchoetur Psalmi laus ipsa nocturna. Talis mihi videtur esse sensus positus, ut post sex horas noctis pausetur adhuc septima tota, & octava hora dimidia: & intervallo signorum facto quasi hora dimidia incipientes à nona hora noctis, alacres animo, & corpore non pigro divinæ laudis officium reddant Domino Jesu Christo. Hactenus ille. Ex quo redarguere possumus neotericum Benedictinæ Regulæ explicatorem Antonium Perez cæcutientem hoc loco in hujus octavæ horæ explicatione. Porrò hæc hora noctis octava ferè coincidit cum secunda post mediam noctem horologii astronomici, quo Galli, Hispani, & plerique Germanorum utuntur. Et hanc esse horam competentem nocturni officii decantandi, circà finem videlicet tertiæ vigiliæ, probat Francolinus ex communi Doctorum sensu, & ex antiqua consuetudine Ecclesiæ Romanæ. Basilius Monachus Lauræ Maleini præfectus; Auditâ inquit, horâ octavâ surgendum est: hunc terminum transilire Monachos non decet.

Smaragd. comment. ad c. 8. regulæ.

Ant. Perez in c. 8. regulæ.

Basil. Monachus in ascetecis.

Nec obstat huic assertioni illud Psalmographi: Mediâ nocte surgebam ad confitendũ tibi. Media enim nox non mathematicè, sed moraliter: non per æqualem terminorũ distantiã, sed per solam intra dictos terminos inclusionem accipi debet. Sanè Chrysostomus vitam Monachorum describens eos ad galli cantum surrexisse asseverat his verbis: Postquam gallus cantavit statim veniens Prælatus, & pede solum simpliciter cædens omnes excitavit, mox statim surgentes stant, hymnos canentes Propheticos multa cum vocis consonantia, cum aptè compositis concentibus. Nec aliter intelligendus mihi videtur Simeon Monachus, quem Græci juniorem Theologum vocant ad differentiam Nazianzeni, dum ait: Oportere Monachum nocte mediâ ante diluculum surgere, ad doxologiam congregari, ad principium Hymnodiæ attentum esse, ad Hexapsalmũ, ad versiculos, ad lectionem. Nam & hic media nox in latiori significatione accipienda est. Hæc autem assignatio temporis ad publicam pertinet recitationem: nam privatæ aliam esse rationem nullus est qui ignoret. Veteres antelucanam lucubrationem non nisi sub finem Autumni incipiebant, ut ostendit Muretus rei antiquariæ scientissimus. Ita Satyricus:

Chryſ. hom. 59 ad pop. Ant.

Simeon. orat. 23. de fide & moribus.

Muret. l. 18. var. lect. c. 15. Juvenal. sat. 14. v. 190.

Post finem Autumni media de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat: accipe ceras;
Scribe puer.

Ad hunc morem respexisse videtur S. Pater Benedictus. A sancto enim Paschate, quod circà veris æquinoctium esse solet, usque ad Calenda Novembris, circà finem scilicet Autumni, sic horam surgendi temperavit, ut persolutâ nocturnâ synaxi jam dies illucescat. A prædictis verò Calen-

di

dis usque ad Pascha tali horâ surgendum esse præcepit, ut corporibus necessariâ quiete jam refectis, quod post vigilias restat tempus, non iteratæ dormitioni, sed rerum divinarum meditationi, sacrisq; studiis impendatur.

3. Hoc institutum, ne dormiant Monachi post vigilias, semper antiquis Monachis inviolabile fuit, illudque commendat Cassianus duplici ex causa: Prima ne purificationē nostram nocturnis orationibus acquisitā invidus hostis somni illusione contaminet; Secunda, ne somnus ille inertiam Monacho parturiat, ac per totum diem vigorem ejus obtundat, cordis pinguedinem exhauriat, & debilem reddat eum adversus insidias inimici. Objiciunt pigri Endymiones, se ideò post vigilias somni quietem repetere, ut valetudini consulant, corpusque validum servent diurnis exercitationibus. Verùm hanc ridiculam inertiæ excusationem eludunt Medici, qui & dormiendi spatium septem horis diffiniunt, & longiorem somnum non parùm officere valetudini asseverant. Somnus enim multus, ut monent Hippocrates, & Avicenna, laxat membra, calorem nativum hebetat, gravat caput, stupidum facit & obliviosum, multorumque morborum fons & origo censetur. Quidam quoque medicus animarum in vitis Patrum dicebat: Satietas somni mentem, sensumque hominis stupidum, & pigrum reddit: vigiliæ autem tam sensum, quàm mentem subtiliorem ac puriorem efficiunt. Marsilius item Ficinus inter primarios studiosorum hostes somnum recenset matutinum. Quamquàm stultum sit medicorum doctrinam illis proponere, qui carnem suam crucifigere, & animā perdere debent, ut servent. Scriptum est enim, quia *prudentia*

Cass. lib. 2. c. 13.

Hipp. 2. aph. 1. Avicen 2. & 3. primi.

Vitæ PP. l. 3. c. 2

Ficin. lib. 2. de sanit studiosorum cap. 7.

carnis mors est : itemque *sapientia carnis inimica est Deo*, &, sapientia Dei, *non invenitur in terra suaviter viventium*. Et qui eam invenit, *super salutem*, inquit, *& omnem pulchritudinē dilexi sapientiam*. Hanc quærebat ille Monachus apud Petrum Damianum, qui post solemnes vigilias somnolentiâ oppressus hostem vincebat dicens : Accidietur cor, palpitent oculi, os per crebra balaustia gannire non cesset, caput etiam nutet, & ad ima devergat; sed quia hæc omnia me perimere nequeunt, ad consentiendum hujus temporis somno nullatenus superabunt. Sanctus autem Romualdus somnum post vigilias adeò exosum habebat, ut si quis ei confiteretur, se illo tempore obdormisse, nequaquàm posset eo die cum ejus licentia sacra Missarum solemnia celebrare. Grodegandus Metensis Episcopus in Regula Canonicorum, quam edidit tomo primo Spicilegii vir CL. Lucas Dacherius cap. 15. vetat sub pœna excommunicationis, ne in intervallo post vigilias nocturnas quis dormiat, nisi quem infirmitas cogit, & hoc cum licentia. Christianus Pædagogus rectè nos instituens apud Clementem Alexandrinum; Tædia, inquit, dormitationes, pandiculationes, & oscitationes sunt instabilia animæ fastidia. Non est anima, quæ somno indiget, ipsa enim est semper mobilis, sed corpus, quod quieti traditur, resolvitur, dum anima non amplius corporaliter operatur. Et ideo Deum mente semper versans per continuam consuetudinem corpori vigiliam inferens exæquat hominem Angelicæ gratiæ, vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens. Ea porrò intervalla, quæ post nocturnam psalmodiam usque ad ortum diei protenduntur, beatissima vocat Sanctus Abbas Ælredus, quia tunc magna fit in cordibus

Petr. Damian. lib. 6. ep. 17.

Idem in vita S. Romualdi.

Cl. Alexandr. l. 2. Pædag. cap. 9.

Ælred. hom. de duob. discip. euntibus [Em]maus.

cordibus nostris multitudo dulcedinis, suavitas devotionis. Eadem spatia commendans Gilbertus Abbas, exclamat; Deus bone! hora illa noctis quàm sine nocte est, quàm nox illa illuminatio in deliciis! Orationes illæ privatim fiunt, sed privata non petunt. Submissior quidem vox, sed mens intensior, & preces tacitæ multum habent acuminis. Sed quo fortius erubescas, vade piger ad Epicuri sectatores, & vel ab ipsis disce vigilantiam.

Gilbert. serm. 23. in Cantic.

Horat. lib. I. Ep. 2.

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones,
Ut te ipsum serves non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, curres hydropicus; & ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis, & rebus honestis,
Invidia, vel amore vigil torquebere: nam cur
Quæ lædunt oculos festinas demere, si quod
Est animum differt curandi tempus in annum.

Sic canit qui se unum Epicuri de grege fatetur. Verum hujus & aliorum sapienter cantantium, & incantantiū carmina aspides surdæ, viles animæ, somni mancipia obturatis auribus aspernātur. Ut enim magnus Orator ait, Non possunt audire stulti vocem clamantis sapientiæ. Plura de vigilantia Cresolius tomo 2. Anthologiæ cap. 4. Observat autem Petrus Roverius in illustrationibus Historiæ Monasterii Reomaensis num. 34. quod officii cursus ferè ibi peragebatur nocturnis horis ex Regula S. Macarii, nam dicto Matutino meditationi vacabant Monachi usque ad horam secundam, deinde usque ad nonam opus manuum exercebant, more scilicet Ægyptiorum, de quo Cassianus lib. 3. instit. cap. 2.

Demosthenes 1. olynthiaca.

4. Suscita nos Domine, ut vigilemus, & oremus, ne incidamus in tentationem quoniam tribulatio

proxima est, & non est qui adjuvet. Quam citò clauditur oculus, ne te videat, collabitur pes noster in hoc mare magnum, & spatiosum manibus, ubi sunt reptilia, quorum non est numerus, quæ somniorum suorum phantasiis intentam ludificant animam, & trahunt in cor maris, unde non facilis ad superiora reditus est, nisi tu emittas manum tuam de alto, & liberes nos de aquis multis. Suscita nos Domine, ut tecum vel una hora vigilemus, & oremus. Quis autem est qui tecum vel una hora vigilet? Etiam in cœlo non est factum silentium, nisi quasi mediâ hora; quantò minus in terra unâ horâ vigilabimus tecũ? Quoties redis ad nos, & invenis dormientes, & tamen benignè suscitas nos, & iterum abis secundò, & tertiò eumdem sermonem dicens? Statim autem ut recesseris, iterum somnus occupat nos, nec vigilare possumus, nisi quandiu nobiscum es, & suscitas nos. Venis in secunda, & tertia vigilia; Sed beatus ille, quem tunc inveneris vigilantem.

Drogo Abbas lib. de Sacram. Dominicæ Passionis.

§. IV.

Amor vigilare facit. Quomodo vigilandum sit. Quæ sint vigiliæ mysticæ.

1. Vigilare non potest, qui non amat. Jacob ille, cui tam facilis erat somnus, ut etiam in arena procumbens, duroque silici innixus inter hostium appropinquantium insidias suavi posset sopore demergi, cum tamen amori deditus esset, omninò dormire non poterat, & somnus fugiebat ab oculis suis. Ita quicunque diligit, dormire non potest: quicunque amator sapientiæ est, manè vigilabit ad eam, quoniam qui vigilat, inveniet illam. Vigilias inducit amor, ait Gilbertus noster, amantis anxietas illum dormire

Gilbert. ser. 8. in Cantic.

dormire non finit, somnolentiam excutit. Amor de quiete ipsa redditur inquietior. Tunc magis vires exercet dulce incendium, & flamma vorax de latibulis evadens vacuo liberius evagatur in animo, altius possidens, & avidius depascens. Occasione accepta suum nescit amor non exercere negotium. Verus enim, & perfectus amor, ut Laurentius Justinianus docet, semper studet prævenire dilectum, non parcit sibi, non corpori requiem, non somnum oculis, non præstat palpebris dormitationem. In sui latitudine corporis corporales quæritat latebras, fugit publicum, hominumconsortia devitat, notorum facies declinat, ut licentius suspiriis, gemitibus inenarrabilibus, singultibus, & quibusdam amoris nutibus suum quem diligit, valeat advocare dilectum.

Laur. Justinianus de casto connub. Verbi, & animæ c. 13.

METRUM VIII.

Surgit amor, jactatque faces, & spicula vibrat,
Mergit ut æquoreis lumina Phœbus aquis,
Cumque serenato lucescunt sidera cœlo,
Cæcaque nocturno frigore terra riget:
Tunc amor arcanis populatur viscera flammis,
Pectora tunc rapidis ignibus usta calent.
Lumine nempè novo nox ambitiosa refulget,
Gaudet & occulta luce referre diem.
Flammescunt gelidæ tremulis splendoribus umbræ,
Et polus ætherea mittit ab arce faces.
Squamigerum stupet omne genus, luditq; per undas,
Dum natat in vitreo pendula flamma mari.
In tenebris ardens scintillat pectus amantis,
Nocte vigent flammæ, nocte triumphat amor,
Quodsi fessa juvat componere membra sopore,
Tunc magis ardenti fulminat ille manu.

Fulminat,

Fulminat, & tantis languescunt pectora flammis,
    Languet ut in calidis flosculus ustus agris.
Nuper nocte meas urebat flamma medullas,
    Ætna non potuit sævior esse rogus.
Dumque ardens jaceo, dum langueo multa volutans,
    Dormio sub vili tegmine stratus humi.
Tunc mihi languenti misit bona somnia Numen,
    Somnia formoso candidiora die.
Constitit ante oculos species veneranda puellæ,
    E Superum facies prodidit esse choro.
Induerat Tyrio distinctam murice vestem,
    Textili & intactas cinxerat igne nives,
Stellantes oculi, miseri duo fulmina cordis,
    Jactabant rapidos frontis ab arce rogos.
Dextera fulgebat viridi stellata smaragdo,
    Ornabat niveum plurima bacca sinum.
Prætereo gemina radiantes aure pyropos,
    Albaque purpureis lilia picta genis.
Mitto quod Eois certarent labra corallis,
    Et rutilas premerent aurea serta comas.
Hærebam tanta pellectus imagine formæ,
    Fundebamque humiles, ore tacente, preces.
Nec mora: jam lacrymas, jam mollia verba parabā,
    Queis mihi tantus erat conciliandus amor.
Illa sed insolitas spargens furibunda favillas,
    Hos mihi terrificos edidit ore sonos.
Gloria summa poli, soboles primæva Tonantis,
    Non soleo ignavos sacra docere viros.
Deliciæ, fateor, mihi sunt humana propago,
    Ni inficerent animum, deprimerentque solo.
Dixi etiam quondam, Nox est mea sola voluptas,
    Nec nisi qui vigilant me reperire queunt.
Nocte micat mea lux, mihi sidera lumine cedunt,
    Atraque fit radiis Cinthia victa meis.

Ipse

Ipse meo fulgens Titam aspirat honori,
Et recreo flamma splendidiore polum.
Cum mea lux fulget, cum spargo per aera flammas,
Vertitur in clarum nox tenebrosa diem.
Cumque meo humanum perfundo lumine pectus,
Dignus homo est Superum conditione frui.
Vix ea, cum subitò tenues dilapsa per auras
Aufugit, heu! lacrymis non revocanda meis.
Tunc votis frustrata suis mens excidit, omnis
Me virtus liquit, destituitque sopor.
Et dixi recolens felicis gaudia somni,
Solus erit Sophiæ dignus amore vigil.

2. Verè autem vigil est, qui soli Deo jugiter vigilat: qui cor suum sedulò præparat ad aperiendum illi quacunque hora pulsaverit. Ideò vigilias noctis custodimus in quatuor partes nocturnum officium dividentes, in tres videlicet Nocturnos, & Laudes, quia, ut observat Innocentius Papa, munire cor debemus contra quatuor hostes animæ, contra fallacias dæmonum, contra versutias hominum, contra carnales concupiscentias, contra sæculares illecebras, ut sic semper parati simus, cum vocem sponsi pulsantis audierimus. Cæterum vigilat Domino, ait quidam doctus, & pius Scriptor, qui ad ipsum de luce fidei, atque veritatis suspirat, & ad ipsum tota intentione se tollit. Vigilat Domino, qui omnem animæ, atque corporis beatitudinem in ipso sitit habere. Domino solum vigilat, qui propter ipsum segregatur à mundo, & animæ similiter, & corporis solitudinem quærit, & devitat humana consortia, ne vigilia præpediatur divina. Hoc enim dicebat David orans oratione pauperis, dum ejus anima anxiaretur coram Domino: *Vigilavi, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Notissima est illa

Innocent. III. serm. 5. de Apostolis.

Simon de Cassia. lib. 15. de gestis Salvat. cap. 23.

Bernard. ser. 5. in Psal. Qui habitat.

illa Domini nostri exhortatio: *Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem.* Et quis hoc dixerit, scitis, scribit mellito calamo Bernardus, & tempus scitis: Domini enim est verbum illud, instante Passione sua. Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem, quoniam undique circumdati estis tentationibus: unde & legistis quia tentatio est vita hominis super terram. Itaque si tot tentationibus plena est vita nostra, ut non immeritò tota ipsa tentatio debeat appellari, pervigili circumspectione opus est, & oratione, ne inducamur in eam. Ipsa vigilantia omnia reddit facilia, carnem spiritui subjicit, vitia comprimit, mentem elevat, divini amoris ignem accendit, & nutrit. Nonnè Patres nostri in custodiendis vigiliis supra modum soliciti admiranda potius quam imitanda vigilantiæ reliquerunt exempla? Homines erant similes nobis, passibiles: Unde ergo, rursum Bernardi mel propino, unde in tanta fragilitate tanta constantia? Unde in hominibus tam spiritualis mens, tam fervens charitas, animus tam robustus? Planè spiritus erat, qui adjuvabat infirmitatem eorum, per quem diffundebatur in cordibus ipsorum fortis charitas ut mors, imò & fortior morte. Cujus ô si & nos participes inveniamur! Ecce enim molestus est nobis pœnitentiæ labor, corporis afflictio gravis; abstinentia onerosa, in vigiliis dormitat anima nostra præ tædio, non ob aliud sanè, quam propter inopiam spiritus. Ipse enim, si adesset, adjuvaret sine dubio infirmitatem nostram. Hæc ille, qui deinde hortatur nos ad quærendum hunc spiritum, ut spiritum suum in nobis augeat, qui jam primitias dedit: & quem per Dei gratiam jam nos habere confidimus, abundantius habeamus. Modus verò quærendi,

Idem serm. 2. de S. Andrea.

quærendi, & inveniendi hunc ſpiritum, ipſæ vigiliæ ſunt. Et quoniam cœpimus inter Bernardi flores ſpatiari, ad aliam areolam te duco, mi cariſſime lector. Aude Doctorem inclytum interrogare, ut olim Chriſtum adoleſcens: Quid faciendo Spiritum ſanctum poſſidebo? Audi nunc reſpondentem. Cuſtodiendæ ſunt vigiliæ noctis ſuper gregem cogitationum, & actionum noſtrarum, ut ſi in prima vigilia, vel ſecunda, vel tertia Dominus venerit, paratos nos inveniat. Benè profectò. Nam ſpiritus ubi vult ſpirat, & neſcis unde veniat, aut quò vadat. Sed quænam ſunt iſtæ vigiliæ, quas cuſtodire debemus? Idem ſerm. 3. in vigil. Nativ. Domini.

3. Prima vigilia, ait ille, eſt remitudo operis, ut ad hanc quam juraſti Regulam omnem vitam exæquare coneris, nec tranſgrediaris terminos, quos poſuerunt patres tui in omnibus viæ, & vitæ hujus exercitiis, non declinans ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Secunda vigilia, puritas intentionis, ut ſimplex oculus totum corpus lucidum faciat, ut quidquid feceris, propter Deum facias, & ad locum unde exeant gratiæ revertantur, ut iterum fluant. Tertia eſt cuſtodia unitatis, ut in congregatione poſiſitus voluntates aliorum tuis voluntatibus antepónas, ut non ſolum ſine querela, ſed & cum gratia inter fratres maneas portans omnes, orans pro omnibus. His tribus vigiliis ita peractis veniet manè, & videbis gloriam Domini: Veniet dies, quæ melior eſt in atriis Domini ſuper millia. De quatuor item vigiliis myſticè Claudius Seiſellus diffusè agit in libro de triplici ſtatu viatoris p. 2. tr. 2. ubi de ſingulis earum horis egregiè. Hic ſiſto: & ad matutinas Laudes ediſſerendas propero, ſi prius hoc caput aurea ſententia S. Iſaaci Presbyteri conſignavero, quem Iſaac de contemptu mundi cap. 21.

utinam

utinam omnium Religiosorum cordibus inscribere, imò insculpere possem. Is in libro de contemptu mundi; Noli, inquit, putare ò homo, quod inter omnes operationes Monachorum sit alia, quamlibet sancta, conversatio major vigiliis nocturnis. Monachum perseverantem in vigiliis cum mentis discretione, ne respicias illum sicut carne ferventem. Hoc utique Angelici ordinis opus est, non humanum. Impossibile est autem quod illos, qui semper in hujusmodi continentia versantur, dimittat Deus sine magnis bonis propter eorum vigilantiam. Anima, quæ in vigiliis laborat, & perseverat, quasi Cherubim oculos habet, quibus semper intueatur cœlestem contemplationem. Qui somno obstat, & naturæ violentiam infert, singulisque noctibus preces offert, ille solus novit virtutem. Hæc, & alia plura Sanctus Isaacius, quem de Syriæ partibus ad Spoletanam urbem venisse, ibique mirabiliter vixisse Magnus Gregorius asseverat.

Greg. lib. 3. dialog.

CAPUT V.
De LAUDIBUS.

§. I.

An Laudes sint officium distinctum à Nocturnis. Matutini nomen æquivocum. Laudes incipiente crepusculo persolvendæ sunt. Quid sit crepusculum, quæ ejus duratio.

1. DE matutinis Laudibus verba facturis illud inprimis examinardum se offert. An officium nocturnum ab ipsis Laudibus distinguatur: quod sub aliis terminis quæsitum ab aliis

aliis est; An horæ Canonicæ sint septem tantum, vel octo. Si enim Nocturnos à Matutinis sejungimus, ita ut integram horam per se constituant, clarum est octonario numero preces horarias diffiniri : sin autem ex utroque officio unum facimus, septem dumtaxat esse concludimus. In utramque partem multas congerunt auctoritates , & argumenta Franciscus Suarez , & Joannes Azorius , quos, cùm passim obvii sint, consulat lector. Cæterùm utraque sententia sine lite, & strepitu sic potest conciliari, asserendo videlicet apud Monachos, quibus D. Benedicti Regula sacrosancta est, octo omninò horas supputari, cùm id clarissimè constet ex dictæ Regulæ capite decimo sexto. Integrum caput, quoniam breve est, & controversiam manifestè dirimit, transcribo. Ut ait Propheta, *septies in die laudem dixi tibi.* Qui septenarius sacratus numerus à nobis sic implebitur, si Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ , Nonæ, Vesperæ, Completoriique tempore nostræ servitutis officia persolvamus : quia de his horis dicit Propheta : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Ergò his temporibus referamus laudes Creatori nostro super judicia justitiæ suæ, id est Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera , Completorio: & nocte surgamus ad confitendum ei. Hactenus Regula, quæ diem juxta vulgi acceptionem determinat à primis ad ultima crepuscula, septemque Officia diei, unum nocti assignat. Hinc apud omnes Monachos nocturnæ vigiliæ propria oratione concluduntur, atque etiam apud plerosque Laudes à Nocturnis, & tempore separantur , & distincto æris campani sonitu significantur. At verò secundùm consuetudinem Romanæ Ecclesiæ septem sunt ho-

Suarez tom. 2. de Relig lib. 4. cap. 6. Azor. 1. p. lib. 10. cap. 1. qu. 1.

K ræ

ræ Canonicæ, quoniam nocturnæ preces simul cum Laudibus conjunctim, & per modum unius decantantur, unica conclusione clauduntur, & in unum rediguntur. Quicquid sit de antiquo ritu ejusdem Romanæ Ecclesiæ, quo hæc olim Officia distinguebantur, de quo legi possunt Hugo à S. Victore, & Marcellus Francolinus. Imò antiquitus plures fuisse quàm octo Divinæ Psalmodiæ horas constat ex his, quæ diximus supra. Si enim tres Nocturni tribus vigiliis seorsim dicebantur, ut præter Auctores citatos S. Columbanus in Regula clarissimè ostendit, patet sanè non octo, sed decem distinctis horis ad Dei Laudes decantandas Clericos, & Monachos convenisse. Verba autem S. Columbani hunc morem explicantia hæc sunt. Quidam Catholi reperiuntur, quibus idem est Canonicus duodenarius Psalmorum numerus, sive per breves, sive per longas noctes, sed per quaternas in nocte vices hunc Canonem reddunt, ad initium noctis, ad mediumque ejus, pullorum quoque cantus, ac matutinum: qui cursus sicut in hyeme parvus aliis videtur, ita in æstate satis onerosus, & gravis invenitur, dum crebris in noctis brevitate expeditionibus non tam lassitudinem facit, quàm fatigationem.

Hugo Vict. li. 2. de Eccl. offi. c. 2. Francolin. cap. 6.

Columban. in Regula cap. 7.

2. Quia verò matutinæ Laudes à quibusdam conjunctim cum Nocturnis, ab aliis separatim recitantur: hinc factum est, ut matutini nomen æquivocum sit. Accipitur aliquando pro Solis Nocturnis à Laudibus separatis, quæ acceptio erronea est, & nullo modo admittenda. Quæ enim conventio lucis ad tenebras, ut nocturnæ orationes Matutini nomine insigniantur? Accipitur secundo pro aggregato ex Nocturnis, & Laudibus, quatenus

in

in unum coaluerunt, quæ acceptio vulgatiſſima eſt, & communi Scriptorum calculo approbata; non falſa, non abuſiva, ut contendit Radulphus Tungrenſis. Accipitur tertiò pro ſolis Laudibus, qua acceptione, cùm ſit maximè propria, perſpicuitatis gratia nos deinceps utemur. Hujus rei monitum lectorem volui, ne vocis ambiguitate laboraret. Porrò hoc officium incipiente diei crepuſculo perſolvi debet. Eſt autem crepuſculum tempus medium inter diem clarum, & noctem obſcuram:

Radulph. lib. de Canonum obſerv. prop. 14.

Quod teneat lucis, teneat confinia noctis:

Ovid. 7. Metam.

Quaſi crepera, id eſt dubia lux. A crepuſculo enim, teſte Varrone, res dubiæ dictæ ſunt creperæ, accepto à Sabinis vocabulo, quod crepuſculum dieſnè ſit, an nox, multis eſt dubium. Cùm ſit igitur medium inter diem, & noctem, ob affinitatem, quam habet cum utroque, & diei, & nocti adſcribi poteſt. Nos tamen cum Mathematicis crepuſcula nocti attribuimus, diem à primo Solis aſpectu ſupra finitorem ad ejuſdem occaſum definientes. Memini me olim legiſſe, quod hic prætermittendum non ſit, crepuſculum, apud quoſdam, illud dumtaxat tempus ſignificare, cùm nocteſcere incipit: manè verò diluculum dici. Adam de Perſenna Ordinis Ciſtercienſis Abbas, ſermone de partu Virginis, loquens de extrema judicii die; Neſcimus, ait, utrum dies illa nobis futura ſit lucis æternæ diluculum, an, quod Deus avertat, crepuſculum æternæ noctis. Sed hæc diſtinctio à Scriptoribus communiter negligitur: confundunt enim crepuſculum cum diluculo. Legendus Suidas verbo δειγη, & ἀμφιχύκη, itemque Julius Pollux in Onomaſtico. Luctatius, ſive Lactantius Placidius ad hos verſus Statii Papinii,

Varro lib. 2. de lingua Latina.

Jul. Pollux lib. 1. cap. 7.

Luct. Placidius ad lib. 1 Theb. Statii v. 340.

Sed nec puniceo rediturum crastina cœlo
Promisere jubar, nec rarescentibus umbris
Longa repercusso nituere crepuscula Phœbo.

Crepusculum, inquit, dicitur, quod inter finem diei est, & exordium noctis: unde & decrepiti senes dicuntur jam propè occasum salutis, & initium mortis: utrumque enim tempus ostendit & diei initium, & extremum noctis. Ovidius:

Ovid. Amor. lib.1. Eleg.4.

Qualia sublucent fugiente crepuscula Phœbo,
Aut ubi nox abiit, nec tamen orta dies.

Calfurnius Siculus.

Calfurn. Eclog. 2. in fine.

Sed fugit ecce dies, revocatque crepuscula vesper.

Rutilius Numantinus Gallus, ille hostis Monachorum.

Rutil. lib.1. Itinerarii, v.277

Roscida puniceo fulsere crepuscula cœlo,
Pandimus obliquo lintea flexa sinu.

Nos communem scribentium usum sequimur, dicimusque matutina, & vespertina crepuscula. Et Matutina sanè, de quibus nunc sermo est, quando incipiant, explicant Astronomi libro de crepusculis, & ad sphæram Joannis de Sacrobosco, & in libris de fabrica, & usu Astrolabii. Fingunt isti lineam crepusculorum distantē aliquot gradibus ab Horizonte, in qua existens Sol primos lucis radios spargere incipiat. Quamvis autem scripserint aliqui prædictam lineam distare ab Horizonte gradibus 30. Communis tamen sententia non nisi per 18. gradus talem distantiam diffinit, qui gradus 18. sumi debent in portione alicujus arcus, qui dividat finitorem ad angulos rectos sphærales, & procedat ad punctum oppositum Zenith, ut vocant, sicut Meridianus, & alii circuli verticales, quos Astronomi Arabica nomenclatura Azimuht appellant. Hujus rei demonstrationem omitto, ne commune vulgi proloquium extra chorum saltantem irrideat. Legant curiosi Christophorum Clavium lib.1. Gnomonices.

Jo. de Sacrobosco sphær. cap.3.

Clavius lib.1. Gnomon. prop.35.

5. Incipiunt hæc prima lucis rudimenta, cùm Sol incipit tangere eam lineam, quam diximus distare ab Horizonte gradibus 18. Durant quamdiu Sol in dictis gradibus conficiendis immoratur. Et quidem in sphæra recta, in qua uterque polus Horizontem contingit, & circulus æquinoctialis super verticem capitis directè imminet, eos gradus conficit spatio integræ horæ æquinoctialis, & quintæ insuper partis alterius horæ. At in sphæra obliqua, in qua unus polorum mundi supra Horizontem elevatur, alter infra deprimitur, semper horam unam, & quintam partem horæ excedit, prout sphæra magis, vel minus obliqua est: nam quo magis attollitur polus supra Horizontem, eo tardior est Sol in 18. gradibus percurrendis, ita quod non solum per multas, sed etiam per dies, per mensem, & amplius durent crepuscula. Sphæram rectam sortita est magna pars Africæ, & Indiæ Occidentalis, Insulæ item Moluccæ, Taprobana, Divi Thomæ. Sphæræ obliquæ subjecta est Europa, major pars Africæ, & tota Asia. In his Italiæ Provinciis, in quibus polus elevatur gradibus 45. existente Sole in principio Cancri tã matutina, quàm vespertina crepuscula, quæ semper æqualia sunt, durant circiter spatio duarum horarum cum dimidia. Sic dies juxta vulgi acceptionem computata à primo puncto, quo minima quædam, & vix modica lux manè circa orientem apparere dignoscitur; usque ad ultimum terminum, quo ejusdem dubiæ, & incertæ lucis fulgor vespere circa occidentem radios contrahere, & mori conspicitur: hæc dies, inquam, ad vulgi mentem erit in dictis regionibus initio æstualis solstitii horarum ferè 20. Varios autem modos initium, & finem crepusculorum Mathematicè computandi tradunt

 Cla-

Clavius lib. 1. Gnomon. prop. 35. & digress. de crepusc. in posteriori sphæræ editione. Francolin. c. 95. & 99.
P. Nonius in insigni tract. de Crepuscul.
Stofferin. parte 2. Astrolab. prop. 18.

Clavius, Francolinus, Petrus Nonius Lusitanus, Joannes Stofferinus, & alii Auctores, qui de sphæra, de re gnomonica, & de usu Astrolabii scribunt. In iis autem regionibus, in quibus vel tota nocte clarescunt crepuscula, vel contingunt noctes continuæ per plures Solis circumlationes, initia, & fines dierum pro celebrandis divinis officiis assignari facilè poterunt ex linea meridiana, & consequenter ex quatuor punctis, sive cardinibus, in quibus existens Sol ortum, & occasum, meridiem, & mediam noctem facere dicatur singulis spatiis 24. horarum; dies enim naturales, Solis scilicet revolutiones, & paralleli tot sunt in illis Regionibus, quot in nostris, tametsi dies, & noctes artificiales pauciores sint. At in sphæra maximè obliqua, ubi polus supra Horizontem elevatur gradibus 9, in qua sex mensium spatio dum Sol signa boreali percurrit, continua dies est, & per alios sex menses continua nox, dum in signis australibus moratur: Ubi nulla prorsus linea meridiana, nulli arcus diurni, vel nocturni in 12. partes æqualiter distributi assignari possunt: in his, inquam regionibus, quomodo dierum, horarumq; intervalla distingui poterunt ad sacras preces, & Missarum solemnia statis horis peragenda? Idque præsertim difficultatem habet duobus mensibus, & 20. diebus, à gradu videlicet 20. Scorpii usque ad 10. Aquarii, quo tempore, Sole ultra lineam crepusculi elongato, obscurissima nocte, tenebrisque perpetuis damnantur. Sed dierum, ac noctium gratissimam vicissitudinem, quam nobis natura præscribit, hanc eis humana constitutio stabilire deberet, vel usuali horologio, quod è celsa turri ære campano signum daret: vel erecta columna tamquam gnomone, cujus umbras in lineas horarias cadens

24. ho-

24. horas notaret, sumpto initio à quacumque linea, vel puncto: vel nocturno tempore ex certi cujuspiam sideris inspectione, quo pacto possent per totum annum pro civilibus, & Ecclesiasticis negotiis horologia accommodari notatis signis ad placitum meridiei, & mediæ noctis, ut doctissimus Clavius observat. Hæc de crespusculis necessariò notanda fuerunt, ut verum tempus matutinæ laudis persolvendæ dignosceretur.

Clavius lib. 4. Gnomonic. prop. 10.

§. II.

Cur Matutini, & Laudum nomen huic officio tribuatur. Matutinæ orationis prærogativa. Ejusdem rationes mysticæ. Lucis, & Auroræ encomia.

1. HOc igitur Officium, de quo loquimur, inde nomen Matutini accepit, quod initio matutini crepusculi persolvi debeat. Quamvis enim eadem hora nunc dici soleat, qua nocturnæ Vigiliæ celebrantur, quia cum illis unum conficit officium; olim tamen illucescente aurora separatum à nocturnis agebatur, ut supra dictum est. Et nos qui ritum Monasticum in Ordine Cistertiensi servamus æstate, juxta Regulam, horam surgendi sic temperamus, ut post vigilias statim incipiente die Laudes celebrentur: hyeme verò exactis vigiliis, factaq, mentali oratione, cellas nostras omnes repetimus sacris studiis, vel orationi incumbentes, donec primus lucis fulgor appareat; tunc enim facto signo ad psallendas laudes iterum congregamur. Gregorius Turonensis hujus ritus antiquitatem astruit his verbis. S. Gallus Alvernorum Episcopus jam moriturus albescente cœlo interrogat, quid in Ecclesia psallerent? dixerunt autem circumstantes bene-

Greg. Turon. lib. de vitis Patrum, cap. 6.

benedictionem psalli. At ille psalmo quinquagesimo, & bendictione decantatâ, & alleluiatico cum capitello expresso, consummavit officium totum temporis matutini. Porrò Matutinum dicitur à Matuta, quam Græci Leucotheam, id est albam Deam, nos Auroram vocamus, teste Cicerone, & cum omne officium in Dei laudibus decantandis occupetur, hoc tamen speciali laudum nomine censetur, non quia incipiat ab Hymno *Te Deum laudamus*, quem laudum initium quidam faciunt secuti Durandum in Rationali; hoc enim falsum est, cùm dictus Hymnus ad Nocturnos pertineat: sed quod potissimum laudes sonet divinas, ut notat Hugo, præsertim ob psalmum 148. & duos sequentes, quos laudum nomine S. Benedictus insignivit. Divus Ambrosius sui temporis studium in matutinis precibus frequentandis declarans, ait: Omni Dominica studeant ad Matutinum venire viri, fœminæ, juvenes, & senes, præter infirmos: unus tantum, aut duo remaneant, qui domum custodiant.

Cicero 1. Tuscul.

Duran. Ratio. lib 5. cap. 3. n. 30.

Hugo Vict. lib. 2. de Eccl. off. c. 10.

Bened. regul. c. 12. & 13.

Ambrof. serm. 34. de tempore.

2. Diluculo autem oratur, ait Isidorus, ut resurrectio Christi celebretur. Matutina enim luce radiante Dominus, & Salvator ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriēte Christo occiderat peccatoribus. O pulchra lux, exclamat Cæsarius Arelatensis Episcopus, quæ de candido cœli fastigio promicasti, & inter fluenta sulphurea sedētes in tenebris, & umbra mortis subita claritate vestîsti. Dies illa amplius ex sepulchro radiavit, quàm de Sole refulsit. Verùm enim lumen Christus est. Mystica quædam Paganorū oratio erat, χαῖρε νύμφιε, χαῖρε νέον φῶς * quam irridens Julius Maternus Firmicus ait: Quid sic miserum hominem per abrupta præcipitas, calamitosa persuasio? Nullum apud

Isidor. de Eccl. off. lib. 1. ca. 23.

Cæsar. hom. 3.

* Salve sponse, salve novum lumen.

Jul. Firmicus lib. de error. prof. religionum, cap. 20.

Psal. 107.

apud te lumen est, nec est aliquis sponsus, qui hoc mereatur audire. Unum lumen est, unus est sponsus Christus. Ipse est qui dixit, *Ego sum lux mundi, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exurge*, inquit in spiritu sanctus Vates, quasi provocans Dominum, *Exurge gloria mea*: cui respondetur, *exurgam diluculo.* O felix diluculum, quo Christus resurgens captivitatem nostram sua duxit virtute captivam. Felix diluculum, quo cunctis fidelibus spes futuræ Resurrectionis effulsit, cum omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni, ad perennem gloriam, ad immortalitatis diem evigilabunt. Hac item horâ filii Israel sicco vestigio mare rubrum transeuntes baptismatis Sacramentum, & vocationis nostræ gratiam præfigurarunt. *Jamque advenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum interfecit exercitum eorum. Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reversum est primo diluculo ad priorem locum, fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aqua, & involvit eos Dominus in mediis fluctibus.* Hac hora diei primitias, quasi holocaustum matutinum olim in lege præceptum, offerimus psallentes Domino, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.* Hæc hora, ut canit Hesiodus, πᾶν ἔργον ὀφέλλει *omne opus promovet*: & ab ea totius diei decursum felici omine auspicamur. Ex ipso enim matutino tempore, dicebat quidam apud Climacum, scio totius diei decursum, qualis in me futurus sit. Ideò Essæi, ut Porphyrius apud Eusebium narrat, antequam Sol oriretur, nihil dicebant, nihil audiebant profanum, ut eâ horâ se præpararent ad veræ lucis influxum recipiendum. Hâc horâ, inquit Chrysostomus, appropians lucis adventus excitat nos, & facit ut reviviscentes, & subti-

Exod. 14. 24.

Psal. 62.

Hesiod. in dieb.

Climac. grad. 26.

Euseb. lib. 9. præp. Evang. cap. 1.

Chrys. hom. 11. in Genes.

Digitized by Google

Prudent. hym. 2. Cathimer. subtiliores sensibus facti ad solis radios ferventi, & juvenili quadam promptitudine consueta opera aggrediamur. Horæ hujus encomia sic Pindarus Christianus exequitur.

Nox, & tenebræ, & nubila,
Confusa mundi, & turbida,
Lux intrat, albescit polus,
Christus venit, discedite.
Caligo terræ scinditur
Percussa solis spiculo,
Rebusque jam calor redit,
Vultu nitentis sideris.
Hæc hora cunctis utilis,
Qua quisque quod studet, gerat,
Miles, togatus, navita,
Opifex, arator, institor.
Illum forensis gloria,
Hunc triste captat classicum,
Mercator hinc, ac rusticus
Avara suspirant lucra.
At nos lucelli, ac fœnoris,
Fandique prorsus nescii,
Nec arte fortes bellica,
Te Christe solum novimus.
Te mente pura, & simplici,
Te voce, te cantu pio,
Rogare curvato genu
Flendo, & canendo discimus.

3. Hac igitur hora Deum omnipoten temjure optimo collaudamus, qui nos de tenebris ignorantiæ eductos clarissimâ suæ gratiæ, & cognitionis luce illustravit. Hac hora, inquam, creaturas omnes ad celebranda Dei præconia canticis, & benedictionibus solemniter invitamus, quâ surgente au-

rorâ

torâ fugantur tenebræ, illustratur aer, rident prata, nitescunt flores, cantillant aves, & ad omnia opera sua cuncti mortales excitantur. Sed juvat hic Guerrici Abbatis auream parænesim transcribere, qua nos hortatur ad vigilandum diluculo, ad Dominum qui fecit nos. Vigilate, inquit, fratres in orationibus intenti, vigilate in actionibus circumspecti: præsertim quia jam mane illius diei indeclinabilis inclaruit, postquam videlicet lux æterna serenior nobis, & gratior ab inferis rediit solemque novum susceptio matutina reparavit. Prorsus hora est jam nos de somno surgere, postquam nox præcessit, dies autem appropinquavit. Vigilate, inquam, ut oriatur vobis matutina lux, Christus scilicet, cujus quasi diluculum præparatus est egressus, paratus utique vigilantibus ad se mysterium suæ matutinæ Resurrectionis sæpius innovare. Tunc utique cantabis in jubilo cordis, *Deus Dominus illuxit nobis. Usquequo piger dormis?* usquequo dormitas? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus ut dormias, & cùm te dormiente, te nesciente Christus de sepulchro surrexit, & gloria ejus transeunte, nec posteriora ejus videre merueris; tunc sera pœnitentia planges, & dices cum impiis: *Ergo erravimus à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Vobis autem*, inquit, *timentibus nomen meum orietur Sol justitiæ: & qui ambulat in justitiis, Regem in decore suo videbunt oculi ejus.* Elias Cretensis Nazianzeni Scholastes; Diluculum, ait, vir pius, ac prima lucis tempora Divinæ laudis causa assumit, tum ut reliquis diei partibus aptiora, tum ut vitæ suæ primitias DEO dicans, atque

Guerric. ser. 3. de Resurrect.

Psal. 117. Prov. 6. 9.

Sap. 5. 6. Malach. 4. 2.

Isai. 33. 15. 17. Elias in orat. 1. Naz. num. 153.

Digitized by Google

que consecrans. Omnes justos diluculum observasse sacræ Litteræ passim asseverant. Nam justus cor suum tradet ad vigilandum diluculo: ipse Dominus visitat hominem diluculo: adjuvat Ecclesiam vultu suo manè diluculo: & Prophetas suos misisse dicitur manè consurgens. Job justitiæ speculum consurgens diluculo sacrificium pro se, & filiis offerebat: & nos exhortans ad suæ pietatis sectanda vestigia; *Tu*, inquit, *si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim evigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ.* Sanctus David meditatus est in matutinis arcana Dei, repletus est manè misericordia, manè eamdem misericordiam annunciavit, manè oratio ejus prævenit Deum; Manè, inquit, exaudies vocem meam, manè astabo tibi, & videbo. Denique omnes justi in tribulatione sua manè consurgunt ad Deum, quia videlicet post quietem nocturnam, viribus corporis instauratis, anima vegetior fit, nulloque sibi, vel somni gravamine, aut desiderio præpedita & agere, & pati Divina facilius potest.

Eccl. 39. 6. Job. 7. 18. Psalm. 45. Jerem. 7. 26. Job. 1. 5. Id. 8. 5. Psalm. 62. 89. 91. 87. 5. Osee. 6. 1.

4. Aurora sic dicta à quibusdam censetur, quod ab igne solis aureo tunc aer aurescat: & nos auro charitatis ea exoriente refulgere debemus, ut timeat nos diabolus, nec in decursu diei ad nos præsumat accedere. Nihil est enim quod tantum ille timeat, quantum charitatis unitatem, ut docet Hugo Victorinus. Nam si distribuimus totum quod habemus propter Deum, hoc diabolus non timet, quia ipse nihil possidet; si jejunamus, hoc ipse non metuit, quia cibum non sumit; si vigilemus, inde non terretur, quia somno non utitur; sed si charitate conjungimur, inde vehementer expavescit, quia hoc tenemus in terra, quod ipse in cælo contempsit serva-

Hugo in regul. Augustini c. 1.

servare. Auroram roseam passim vocant Poetæ, quo epitheto admonemur offerre Deo hac hora sacrificium laudis in odorem suavitatis. Dicebat Apollonius Thyanæus adveniente aurora cum Diis versandum esse. Sacra matutina apud Ethnicos commemorat Apollonius Rhodius in Argonauticis. Veteres Hetrusci melle litabant Auroræ, nos dulcedini contemplationis hanc horam consecrare debemus. Auroram à Pegaso vehi solitam scripsit Lycophron Enthusiasticus Poeta, quia nimirum surgente aurora mentis volatu ad contemplationem elevamur. Bonum est volare, actionis probæ hoc signum est, ait Astrampsychus, Bonus volatus, cum de caducis surgimus ad æterna, ad cœlestia pernicibus alis sublimioris contemplationis cælũ ipsum penetrantes. At verò ad hunc volatum nullum tempus matutino magis idoneum, *Dominus enim*, dicit Isaias, *erigit manè, manè erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.* Nævius Poeta apud Gellium scito, & eleganti vocabulo vocat rubentem Auroram pudoricolorem, qua surgente casto pudore imbuenda nobis est anima, ut placeat sponso, qui maximè virginali verecundia delectatur. Eadem ab Homero Divina nuncupatur, quia lucem nobis affert, quæ est symbolum Divinitatis. *Deus enim lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ, & lucem habitat inaccessibilem.* Nihil præterea eorum, quæ sub sensus cadunt pulchrius est luce, nihil venustius, nihil purius, nihil jucundius, & amabilius. Optimè Dracontius haud ignobilis Poeta;

Philstorat. vita Apoll. l. 1. c. 12.

Apoll. Rhod. Argonaut. l. 3. v. 913.

Lycophron. in Alexandr.

Astrampsych. in Omocriticis v. 3.

Isai. 50. 4.

Gellius l. 19. cap. 7.

Homer. Iliad. lib. 16.

1. Joan. 1. 6.
1. Timoth. 6. 16

Dracont. in examer. c. 1.

Lux jubar æthereum, lux noctis limes, & umbra,
Lux facies rebus cunctis, & lux elementis,
Lux genitis, factisque calor, lux gratia solis,
Lux decus astrorum, lux aurea cornua lunæ,
Lux fulgor cœli, lux & primordia mundi,
Lux splendor flammæ, lux magni temporis index,
Lux honor agricolis, requies lux omnibus ægris,
Lux opus auctoris primum, candorque pudoris.

Ideò exoriente luce Deo lucis auctori laudes pangunt filii splendoris, Divinæ lucis consortes, Angelos sanctos æmulantes, qui *astra matutina* dicuntur; & dederunt lumen in custodiis suis, obedientes Domino in tremore; *& luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illos.* Non sic ille Lucifer, qui manè oriebatur omni lapide pretioso exornatus, qui Angelicæ felicitatis splendidissimum mane mox in horribiles tenebras commutavit, sicut scriptum est, *Venit manè, venit nox.* Inter astra matutina creatus cæterorum sorte non contentus coram illo sedere appetiit, ante cujus conspectum stant cum tremore millia millium ministrantium, & decies centena millia assistentium. *Ascendam,* inquit, *& sedebo.* Propterea dejectus es de gradu tuo, & detracta est ad inferos superbia tua. Cum nec Dei laudibus insisteres, nec Creatori, sed tibi ipsi inani præsumptione luceres, ante lucem surgere voluisti, & illi assimilari, qui fabricatus est Auroram & Solem. Quid festinas manè oriri ô Lucifer? Vanus est splendor absque fervore: simulata lux, quæ non ab igne procedit. Quò moliris ascendere? Super altitudinem nubium in latebris Aquilonis, quia videlicet cum frigidus sis, frigidam cupis inhabitare regionem. Exemplum hic habemus, ut quemadmodum fecerunt Angeli boni, ita & nos faciamus:

Job 38.7. Baruch.3.35. Isai.21.12. Daniel.7.10. Isai.14.13.

Quo-

Quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem : *& manè*, ait ille, *oratio mea præveniet te.* Usurpemus igitur Angelorum officium, ut docet Abbas Claravallensis, quorum sortimur consortium, ut in ore infantium, & lactentium perficiatur laus. Dicamus eis, *Psallite Deo nostro, psallite* : atque audiamus eos vicissim respondentes, *Psallite Regi nostro, psallite.* Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune dicentes, utpote cives Sanctorum, & domestici Dei, psallamus sapienter.

Sap. 16. 28. Psalm. 87. Bernard. ser. 7. in Cantic.

METRUM IX.

PRocul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.
Clara nitentis astri
Caligo luce fugit,
Atrisque iam tenebris
Tellus soluta ridet.
Nox victa cessit, ortum
Solis monent adesse
Titaniæ volucres.
Dux Phosphorus nitorum
Lucis parens diurnæ.
Inter globos Olympi
Blandas init choreas.
Procul ô procul facessat
Tenebrosa turba Averni.
Procul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.
Iam læta surgit hora,
Qua dulciore cantu
Loquax avis canorum
Modulamen ore promit :

Omnis-

Omnisque per vireta
Proles amœna veris
Asperſa luce vernat.
Roſaque, liliumque,
Venuſtiorque caltha,
Crocuſque purpuraſcens
Produnt amoris ignes.
Procul hinc tenebræ, & horror,
Procul ſopor, procul nox.
Cantemus, atque amemus,
Dum lux ſerena fulget,
Interque dulciorum
Fomenta gaudiorum
Sopore jam ſoluti
Vultu Dei fruamur.
O ſola digna donis
Cæleſtibus, bonorum
Amica lux, levamen
Mœroris, & perennis
Parens beatitatis,
O lux decora ſalve.
Procul hinc tenebræ, & horror.
Procul ſopor, procul nox.

§. III.

Matutinum tempus aptiſſimum contemplationi. Quæ ſit myſtica lux animæ. Tota nocte quæritur ſponſus nonniſi in aurora inveniendus. Oratio ad Deum, *ut verum lumen oriatur in nobis.*

Ambroſ. in Pſ. 118. v. 148.

AUdiamus Ambroſium, ambroſiam non ori, ſed auribus inſtillat. Grave eſt ſi te otioſum in ſtratis radius ſolis inverecundo pudore inve-

inveniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine ullius devotionis munere, ac sacrificii spiritualis oblatione feriata nocte transmissum. An nescis ô homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Occurre ergo ad solis ortus, ut te Oriens inveniat jam paratum, ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet. Et post pauca. Præveni certè hunc, quem vides, solem: si hunc præveneris, antequam iste surgat, aspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano. Ipse tibi dicenti, de nocte vigilat ad te spiritus meus, matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditatis, lux est; & videns lucem, non temporis, sed gratiæ, dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba Divina dies invenerit, & tam gratum opus orandi, & psallendi delectaverit tuam mentem, iterum dices ad Dominum JESUM, exitus matutinos delectabis. Hæc Ambrosius, cui concordia Richardi verba placet adjungere. Qui sunt isti exitus matutini, nisi ad veri solis irradiationem humanæ mentis excessus? Quis autem dignè miretur, quam sit dulce, quamve delectabile fervente jam charitate, & quasi sub æstivo tempore ad matutinam lucem radiantis divinitatis se à somno excutere, & extra humanæ mentis angustias in auram libertatis erumpere, & in latum illum divinorum spectaculorum campum mentis alienatione transire? Ex sententia itaque Richardi delectant exitus matutini, quia matutinum tempus aptissimum

Richard. Victor. de erudit. hominis int. p. 1. l. 4. c. 25.

Digitized by Google

mum est ad contemplanda magnalia Dei. Hoc est nimirum tempus lætitiæ, de quo scriptum est, *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Hoc est tempus acceptabile, quo in auribus piæ animæ resonat vox illa cælestis, *Fiat lux*: vox illa videlicet, quæ in rerum creatione prima sonuisse narratur: vox Dei magna, & potentissima, facta super aquas in virtute, & magnificentia, quæ fecit de tenebris lucem splendescere, ac invisibilem terræ faciem infusi luminis splendore illustravit. Sicut enim lux sensibilis, teste Chrysostomo, præcepto Domini producta, & tenebræ visibiles absconditæ sunt: sic & lux mentalis tenebras errorum effugat, & errabundos ad veritatem manuducit. Deus quidem semper in lumine est, indutus lumine sicut vestimento, sed quia lucem inaccessibilem habitat, nequit humana mens ad tanti luminis claritatem assurgere, nisi ejus gratia adjuvemur, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*, ait Isaias, *& gloria Domini colliget te, & implebit splendoribus animam tuam*. Tunc revelata facie gloriam Domini contemplantes transformabimus à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Eleganter Venetus Patriarcha Justinianus: Cum delectabile lumen Verbi in cor humanum illabitur, fugat tenebras, depellit tristitiam, duritiam liquefacit, renovat desideria, amorem accendit, clarificat conscientiam, infundit spem, virtutes solidat, exultationem commovet, & cunctam mentis habitudinem reformat in melius.

Psal.29.

Chrys. hom. 3. in Genes.

Isai. 58. 81. 2. Corinth. 3. 18.

Laur. Justinian. de casto connubio Verbi. & an. c. 25.

2. Marsilius Ficinus gravissimus Scriptor insignem librum de lumine ex insignioribus Platonicis

conscrip-

conscripsit, ex quo ea, quæ ad lucem visibilem, & invisibilem pertinent, curiosus lector indagabit. Abbas quoque Berengosius de luce visibili, & invisibili tractatum edidit, ubi inter cætera longa inductione ostendit quomodo lux invisibilis Dei sanctos Patres veteris testamenti illustrarit. Est & lumen gloriæ, de quo scriptum est, *& in lumine videbimus lumen*: Sed hoc tametsi ad patriæ felicitatem spectet, Richardus tamen Victorinus etiam in hac vita posse nos in lumine videre lumen affirmat, si accedentes ad Deum ab ejus claritate illuminemur. Quid enim mirum, si ex lumine lumen accenditur? Lumen autem videtur in lumine, quando ex cognitione, & operatione claritatis Divinæ plenius illuminatur animus ad cognitionem infirmitatis humanæ. Solet hæc gemina cognitio alterna sibi incrementa ministrare, & utraque profectò ex alterutra crescere. Nam & ex cognitione Dei proficit animus ad cognitionem sui, & eodem utique modo ex multa cognitione sui crescit ad cognitionem Dei. Quanta verò sit claritas Divini luminis, quanta vitæ hujus obscuritas nullus ignorat, Dum autem humana mens ad illud divinitatis lumen oculos aperit, & vehementer intendit, infirmitatis suæ tenebras plenius agnoscit. Sic in clarissimo lumine lumen obscurum conspicimus, & in jubare Divinitatis imperfectionis nostræ lucem caliginosam speculamur. Aurora, vel diluculum, ait Magnus Gregorius, noctem quidem præteriisse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostentant; sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt, lucem tenebris permixtam tenent. Quid itaque in hac

Berengos. Abb.

Psalm. 35.

Richard. ubi sup. cap. 47.

Greg. lib. 29. moral. cap. 2.

vita omnes, qui veritatem ſequimur, niſi aurora, vel diluculum ſumus? quia & quædam jam, quæ lucis ſunt, agimus: & tamen quibuſdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus, in multis enim offendimus omnes. Venit hic in mentem quod in magicis oraculis ſcribit Zoroaſter: Properandum tibi eſt ad lumen, & ſplendorem Patris, unde miſſa eſt anima multam complexa mentem. Locus animæ eſt ſplendor Patris, anima enim Dei capax ſola Dei præſentia ſatiari poteſt. Ad hoc igitur Deitatis lumen properandum tibi eſt quicunque cupis implere deſiderium tuum. Eſto aurora, donec creſcat in te dies. Surge velociter de tenebris ad lumen, & in ortus tui diluculo murice verecundiæ, & venuſto humilitatis pallore conſpicuus expecta, donec ardens ſolis radius illuſtret, & accendat te. Ipſa ſapientia, quæ candor eſt lucis æternæ, & Sol intelligibilis; *Qui mane*, inquit, *vigilaverint ad me, invenient me.* Sponſa per noctem quæſivit dilectum, & non invenit; quæſivit in lectulo, & elongatus ab illa eſt: quia ſi juxta Apoſtolum, *qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii ſunt, nocte ebrii ſunt*; ita non abſurdè dici poteſt, ut opinatur Bernardus ejuſdem ſponſæ Encomiaſtes, quod qui ignorant, nocte ignorant, ac per hoc qui quærunt, nocte quærunt. Quis enim quærat, quod palam habet? Porrò dies palam facit, quod nox abſcondit, ut reperias in die, quod in nocte quæſieras. Nox eſt itaque donec quæritur Sponſus, quoniam ſi dies eſſet, de medio fieret, & minimè quæreretur. Quid eſt autem nox? Nox, ait Thomas Ciſtercienſis, eſt Judaica perfidia, nox paganorum ignominia, nox pravitas hæretica, nox Ca-

Zoroaſt. orac. 6. additis ſcholiis Hethonis, & Pſelli: & explic. Marſilii Ficini lib. 10. Theolog. Platon. cap. 8.

Prov. 8. 17. Cantic. 3. 1.

1. Theſſal. 5. 7.

Bernard. ſer. 75. in Cantic.

Thom. Ciſtercienſ. l. 5. comment. in Cantic.

Catholicorum animalis conversatio. Nox, inquit Philippus Abbas Bonæ spei, est difficultas quærendi, nox dilatio inveniendi, nox est molestia differendi, nox miseria sufferendi : nox est inexpletio desiderii spiritualis, nox caro moritura, & si jam conservatio non carnalis : nox denique est onerosa præsentia hujus vitæ. Per has noctes Sponsa quærit dilectum, & non potest vel post diutinas inquisitiones eum reperire, quia nulla societas lucis ad tenebras. Et quis per noctem diem poterit invenire, si nox solis absentia est ? Solem igitur præveniat aurora, ista quærentes instruet quò tendant, qua parte debeat Sol oriri. Est autem aurora gratia illuminans, viæ hujus illustratio, quam sequetur in patria nitidissima dies æternitatis.

Philipp Abb. l.3. comment. in Cantic. c. 16.

3. Tu autem lux nitidissima, splendor paternæ gloriæ, splendidissime Sol justitiæ exorere, exorere tenebricosæ animæ meæ : exorere, & illumina tenebras meas, ut resoluta totius cæcitate caliginis, decor antiquæ originis in novum lumen reformetur, & nox peccatorum meorum, nox lurida, squallida, & horribilis Divinæ tuæ lucis aurora discutiatur. Quis mihi det sedenti in tenebris, & umbra mortis ab hoc sole illuminari, ut placeam coram Deo in hoc lumine viventium, ut videam voluntatem Domini omnibus diebus vitæ meæ? Verè dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem: Solem, inquam, illum, in quem desiderant Angeli prospicere. O Jesu benignissime, ô candor sine macula, quod mihi gaudium esse potest, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video. O lux, quam amisit Adam, qui ex sententia cujusdam Patris, quamdiu perstitit in justitia, & innocentia, faciem habuit ra-

 diantem:

Anastasius Synaita cap.16. διγὃ.

diantem: Cujus filius Seth ideò filius Dei nuncupatus fuit, quia cum pietate illustris esset, colluxit facies ejus. O lux, quam videbat Isaac opertis senectute luminibus, cum filios non agnoscendo benediceret, sed benedicendo cognosceret. O lux, quam videbat Jacob, cum & ipse præ ætate captus oculis, quæ filiis, & nepotibus ventura essent intus agnovit, & præsignavit. Hac luce radiabat Tobias, cum clausis corporeis oculis viam vitæ docebat filium, & pede charitatis nunquam errans ei præibat. Hanc lucem peto, hanc desidero, quæ sola est vera lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Verè fateor, Domine, quoniam conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Ideò erravi in solitudine, viam civitatis habitaculi non inveni, quia nondum visitavit me oriens ex alto ad dirigendos pedes meos in viam pacis. Veni desiderate cunctis gentibus, quia dormitavit anima mea præ tædio moræ tuæ, & oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orere Sol amabilis, ut exeat homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam, & operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Exere vultum tuum Sol immortalis, illustra faciem tuam super servum tuum, irradia splendoribus Sanctorum animam meam, ut habeam lumen vitæ, in quo ambulem die, ac nocte, donec perveniam ad diem claritatis æternæ, ad lucem quam inhabitas, ad lumen indeficiens, & sempiternum.

§. IV.

§. IV.

Lucta Jacob usque ad auroram quid symbolicè & moraliter indicet. Denique hortatio ad laudandum Deum.

1. GLoriosissimus Patriarcha Jacob tota nocte luctatus cum Angelo invictus pugnavit usque manè. At cum primum lucis fulgorem in ortu suo aurora transmitteret, videns Angelus quod eum superare non posset, à fortissimo athleta dimissionem petiit dicens, *Dimitte me*, victori enim cedendum est. Geneſ.32. Cur me brachiorum insuperabili nexu adstrictum tenes? Tecum in hac arena jam amplius decertare non possum. Ratio in promptu est, *jam enim ascendit aurora.* An ergo aurora cunctis gratissima Angelis inimica, cum ipsi in sacris Literis *astra matutina* vocentur? Job.38.7. An sicut qui malè agit, odit lucem, sic Angelus princeps exercituum Dei cum homine infirmo decertans magno sibi dedecori adscribebat, quod eum superare non posset? An à sociis Jacob, qui solus remanserat, adveniente jam luce videri nolebat, & ex effigie assumpti corporis agnosci? An hic erat custos Esau, quem ab eo timidus frater amovere tentabat? Nam, ut autumant Cabalistæ, nemo potest alium superare, nisi prius devictâ, & amotâ ejus intelligentiâ. An suum antagonistam salubri consilio admonere voluit, sole jam ad ortum properante, tempus esse ab otio contemplationis ad actionis negotium transeundi? An ut doceret mysticas animæ visitationes, & Divina mysteria non esse palam revelanda? An fortè, quod Hebræi Interpretes non sine nostrorum risu contendunt, illa erat hora, qua sacrum Trisa-

Trisagion Angeli psallunt, ideòque dimitti voluit, ut aliis cantantibus sociaretur, juxta illud sæpius citatum, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* His quidem, & aliis explicationibus hoc Ænigma conantur dissolvere, qui librum Geneseos interpretantur. At Divus Cyrillus Alexandrinus mihi præ cæteris arridet. Cum his, inquit, in tenebris, ac nocte agunt, & ignorantiæ caliginem in mente, ac corde habent, luctatur, ac pugnat Christus, habet enim eos pro inimicis. Ut verò mentibus ipsorum spiritualis Lucifer oritur, & quasi dies quædam veræ cognitionis Dei lux splendet, tunc pugnam solvit: cum illis enim non pugnat, qui sunt in luce, qui spiritualem aurorani in mente habent. Hæc Cyrillus, qui deinde pergit nos exhortari ad spiritualem auroræ hujus amplexum. Auroram intelligo Divinæ gratiæ illustrationem, quam postulabat à Deo Propheta, cum diceret, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum: Domine Deus meus illumina tenebras meas.* Hæc est gloria Domini, quam manè videndam sacræ Literæ promittunt. Hæc est sapientia, quam manè vigilantes inveniunt. Tota igitur mentis intentione, toto cordis affectu matutino tempore orandum est, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris. Sanctus Jacob surrexerat ante diem sacras celebrare vigilias, ideò, ut docet Rupertus Abbas, Angelica visione recreari, mysticam inire luctam meruit, in qua victor existens in ascensu auroræ cœlesti benedictione confirmatus fuit, quia videlicet, illustrante animam Divinæ lucis fulgore, Divi-

Cyrill. Alexandr. tom. 4. hom. 5.

Psalm. 42. Psalm. 17. Exod. 16. 7. Prov. 8. 18.

Rupert. in Genes. l. 8. c. 5. & 9

Divina protinus benedictione mens stabilita temporalia spernit, bona dumtaxat æterna diligit, ad quæ jugiter intendit, & suspirat.

2. Sic primas amoris faces experta anima quasi cum Deo luctatur, dum sacræ meditationis studio solerter incumbens sensum verbi Dei fugientem tenere contendit. Fugit Dilectus se retinere cupientem, cùm multas ob causas, tum idcircò, ut aviditatem magis, ac magis excitet inquirentis. Itaque brachiis quasi ad luctandum protensis quæcunque talis anima dicit: Dilecte mi apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis: è contra ille more reluctantis penè obversus; *Averte*, inquit, *oculos tuos à me, quia ipsi me avolare fecerunt*. Dulcis colluctatio, & omni pace jucundior. Cantic. 6. 4. Tandem victrix dicit conscientia, *Inveni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam*. Dimitte me clamat sponsus, jam ascendit aurora. Satis est quod quædam lucis primordia peccatorum tenebras è corde tuo fugarint. Nondum plena dies illuxit tibi. Dimitte me, ait, non quod dimitti velit, sed ut assiduo luctamine sponsam exerceat, ut à negata ejus præsentia crescat desiderium, ut majori cœlestium bonorum copia eam locupletet. Illa autem jam amore magistro amantium artes sufficienter edocta perseverans in oratione; Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Felicem prorsus benedictionem, omni dignam acceptione: felicem animam, felicissimum orationis meritum: sanctissimum matutinum tempus tantis Dei favoribus promerendis aptissimum, ac proinde à Religiosis omni veneratione colendum. Bona violentia, quæ benedictionem extorquet: optima lucta, qua Deus homini succum-

Cantic. 3. 4.

bit, & victorem sanctioris nominis munere decorat. Luctare anima mea feliciter, luctare, ne succumbas, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Declinat dilectus tuus aliquando, avertit faciem, sed non in ira. Sustinuit te ille in peccatis tuis, sustine tu illum in flagellis suis; & obtinebis benedictionem. Sed quando? Cùm aurora fuerit, cùm asperaverit jam dies, cùm posuerit Hierusalem laudem in terra. Dic cum Propheta; *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speravi Domine*: Et lux perpetua lucebit super te nunquam morituro fulgore. De hac animæ lucta cum Deo præclara extat sententia sancti Abbatis Aelredi Cisterciensis. Itaque, ait; Si in oratione tua, vel meditatione exarserit cœlestium desideriorum ignis, si amorum incentiva flammescant, si æstuans, & anhelans cœlestibus quibusdam movearis affectibus, & modò quasi comprehensum quem diligis sentias esse præsentem, modò elapsum de manibus doleas, & suspires absentem; lucta spiritualis est, nomen tibi Israelis imponens, ut non solum miseratione, sed etiam electione dignus habearis. *Miserebitur enim Dominus Jacob, & eliget adhuc de Israel.* Eja igitur fideles animæ, pietatis alumnæ, ministræ Christi, filiæ lucis, æmulæ stellarum, concives sanctorum, Angelorum consortes matutinæ orationi instate vigilantes in ea. Jam Chori cœlestes rapidissimo cursu è cœlo delapsi prævenerunt nos conjuncti psallentibus: nunc propior est nostra salus, nunc hora vocandi, & videndi quàm bonus sit Deus: nunc tempus quærendi Dominum, ut ait Propheta, *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum propè est*: nunc tempus auxilii, & gratiæ; *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adjuter*

Psal. 142.

Aelredus ser. 13. in Isaiam.

Isaiæ 14. 1.

Isaiæ 55. 6.

Psal. 62.

tor meus. Ergò laudem dicite Deo pusilli, & magni: *Terribilis est, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Benedicentes Dominum exultate illum, quantum potestis, major est enim omni laude.*

METRUM X.

O quæ sideros volvitis axes
Mentes corporea face solutæ,
O cœli proceres, incola olympi
Mecum pangite laudes.
Orbes ætherei, fervide Titan,
Phœbe noctivago lumine fulgens,
Et vos flammigeræ lampades æthræ
Dulces fundite versus.
Unda, quæ superos cingitis orbes,
Nubes, & pluviæ, grando, pruina,
Nix, ros, & glacies, frigus, & æstus
Læto plaudite cantu.
Venti sylvifragi, mobilis aura,
Fulgur nubivagum, missile fulmen,
Nimbi præcipites, flamma corruscans
Hymnos dicite cœlo.
Undosum pelagus, flumina, & amnes,
Fontes irrigui, turba natantum,
Quicunque in vitrea vivitis, unda
Voces tollite ad astra.
Colles frugiferi, lingnaque sylvæ,
Montes, & viridis gramina vallis,
Fœcundæ segetes, dulcia poma
Summo psallite Regi.
Brutæ quadrupedes reptile terræ
Immensas Domino reddite grates:
Omnisque Alituum musica molles
Promat gutture cantus.

Infan-

Infantes teneri, læta juventus,
Simplex virginitas, cana senectus
Huc denso properent agmine, & astra
Pulsent laudis honore.
Rector cœlituum te canat Indus,
Te psallat nitidi potor Enipei,
Mauri te celebrent, & tua dives
Volvat nomina Ganges.
Alternis resonent, cantibus hymni,
Jungantur modulis organa mille,
Sambucæ, citharæ, tympana, plectra,
Sistrum, fistula, cornu.

CAPUT VI.
DE PRIMA.

§. I.

Orandum esse post Solis ortum. Laudatur Sol, ejusque ortus describitur. Fabula Memnonis. De cultu Solis, & ejus falsa apotheosi. Inter priscos adorantium ritus etiam oscula adhibita.

OFFICII nocturni cursum jam ut nostra imbecillitas tulit, laudisque matutinæ mysteria devota mentis actione transegimus: nunc diurnæ servitutis pensum nos vocat; nunc Solis orientis radius oculos restituit mundo, confusas rerum species distinguit, claroque luminis splendore faciem quamdam, ac venustatem cunctis rebus infundit. Sol incipit, ait Ambrosius, emunda oculos mentis ô homo, animique interio-

Ambr. Exam. lib. 4. cap. 1.

res obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenii, & puri cordis turbet aspectum. Procedit Sol magno jubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Cave ô homo solam ejus perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor ejus visus tuæ mentis obcæcet. Cave ne radius ejus exoriens tuum confundat aspectum: Qui è regione in Solis lucem fixum intendit obtutum, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Non igitur te tanto splendori temerè committas. Sed quando hunc vides, auctorem ejus considera: quando hunc miraris, lauda ejus creatorē. Hæc carptim ex Ambr. qui etiam alibi, exemplo avium, quæ nascente Sole suavissimo cantu æthera mulcent, hortatur nos ad laudes hoc tempore Conditori canendas. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem ordiri, cùm etiam minutissimæ aves solemni devotione, & dulci carmine ortus dierum prosequantur? Illa nemorum Siren Philomela, cantillantium avicularum præcentrix quanta spiritus contentione, quanta vocum varietate in occursum Solis tota diffunditur? quàm sonoro modulamine, quàm mirabili ardore nascentem salutat? Nunc leni voce submurmurans musicos tonos retexit: nunc harmonicis quibusdam motibus dissultans omnium modorum personat suavitatem: nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso. Sed & aliarum volucrum pennatus exercitus omnium dulcedinū numeros, omnium concentū sonos percurrens Solem excipit advenientem. Rident amabili vultu universa, dū nova luce radians Sol, diē reddit mūdo, rebus

Idem ibid. lib. 5. cap. 12.

rebus colorem, floribus venustatem. Oritur Sol oculus mundi, jucunditas diei, cœli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Oritur Sol aeris nitor, terræ decus, herbarum gloria, cor sphærarum, luminum moderator, omnium viventium genitor, magnum Dei simulachrum. Oritur, inquam, ortuque suo ad celebrandas Numini laudes nos excitans mentem nostram ad æterni Solis contemplationem attollit.

METRUM XI.

IAm Phœbus rutilum caput
Vectus cæruleis equis
Elotum pelago extulit.
Noctem Phosphoras horridam
Clara percutiens face
Stellas depulit æthere.
Lux fulgens radiantibus
Pingens cuncta coloribus
Umbras lumine temperat.
Tellus omniferos sinus
Pandens ætheris ignibus
Ardet murice flammeo.
Errantes pecudum greges
Herbis luce rubentibus
Carpunt gemmea pabula.
Largis flet lacrymis polus
Noctis tristia funera.
Quas blanda excipit obstetrix
Natura, & teneris cibum
Hortis mellifluum parat.
O quam floriferum solum
Vultu ridet amabili!

Flam-

Flammas exacuunt rosæ,
Candent lilia pulchrius
Rident prata venustius,
Vernant cuncta decentius.
Arguta alitum cohors
Vocis nectare diffluens
Nascentem recinit diem.
Cantat flebilibus modis
Sylvosum recreans nemus
Ales garrula Daulias.
Musæ ruris Achantides
Ludentes hilari sono.
Mulcent aera cantibus.
O solis nitidum jubar
Squallentem tenebris humum
Optata irradians face:
Dum tu per tibi cognitas
Alti signiferi vias
Terris lumina dividis,
Nos certo quoque tempore
Immixti superum choris
Summo carmina Numini
Psallentes terimus diem.

2. Quis enim tot naturæ provocatus incitamentis, tot creaturarum invitatus obsequiis, tot exemplis commotus tam iners inveniatur, ut solari jubare perfusus, non illico ejus præconia celebret, cujus benignitas Solem suum oriri facit super bonos, & malos? Notissima est Memnonis statua in Ægyptiis olim Thebis erecta, quàm Philostratus in vita Apollonii, & Callistratus in expositione statuarum describunt. Hæc sponte sua cùm radiis solaribus tangeretur suavissimum vocis sonitum, ut illi fingunt, emittebat,

Philostrat. li. 6. cap. 5.
Callistrat. lib. de expos. statuar. c. 1. & 9. & ex his Nat. Comes l. 6. Mythologiæ. 5.

Anastasius Synaita cap.16. διηγ.

diantem: Cujus filius Seth ideò filius Dei nuncupatus fuit, quia cum pietate illustris esset, colluxit facies ejus. O lux, quam videbat Isaac opertis senectute luminibus, cum filios non agnoscendo benediceret, sed benedicendo cognosceret. O lux, quam videbat Jacob, cum & ipse præ ætate captus oculis, quæ filiis, & nepotibus ventura essent intus agnovit, & præsignavit. Hac luce radiabat Tobias, cum clausis corporeis oculis viam vitæ docebat filium, & pede charitatis nunquam errans ei præibat. Hanc lucem peto, hanc desidero, quæ sola est vera lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Verè fateor, Domine, quoniam conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Ideò erravi in solitudine, viam civitatis habitaculi non inveni, quia nondum visitavit me oriens ex alto ad dirigendos pedes meos in viam pacis. Veni desiderate cunctis gentibus, quia dormitavit anima mea præ tædio moræ tuæ, & oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orere Sol amabilis, ut exeat homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam, & operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Exere vultum tuum Sol immortalis, illustra faciem tuam super servum tuum, irradia splendoribus Sanctorum animam meam, ut habeam lumen vitæ, in quo ambulem die, ac nocte, donec perveniam ad diem claritatis æternæ, ad lucem quam inhabitas, ad lumen indeficiens, & sempiternum.

§. IV.

§. IV.

Lucta Jacob usque ad auroram quid symbolicè & moraliter indicet. Denique hortatio ad laudandum Deum.

1. GLoriosissimus Patriarcha Jacob tota nocte luctatus cum Angelo invictus pugnavit usque manè. At cum primum lucis fulgorem in ortu suo aurora transmitteret, videns Angelus quod eum superare non posset, à fortissimo athleta dimissionem petiit dicens, *Dimitte me*, victori enim cedendum est. Cur me brachiorum insuperabili nexu adstrictum tenes? Tecum in hac arena jam amplius decertare non possum. Ratio in promptu est, *jam enim ascendit aurora.* An ergo aurora cunctis gratissima Angelis inimica, cum ipsi in sacris Literis *astra matutina* vocentur? An sicut qui malè agit, odit lucem, sic Angelus princeps exercituum Dei cum homine infirmo decertans magno sibi dedecori adscribebat, quod eum superare non posset? An à sociis Jacob, qui solus remanserat, adveniente jam luce videri nolebat, & ex effigie assumpti corporis agnosci? An hic erat custos Esau, quem ab eo timidus frater amovere tentabat? Nam, ut autumant Cabalistæ, nemo potest alium superare, nisi prius devictâ, & amotâ ejus intelligentiâ. An suum antagonistam salubri consilio admonere voluit, sole jam ad ortum properante, tempus esse ab otio contemplationis ad actionis negotium transeundi? An ut doceret mysticas animæ visitationes, & Divina mysteria non esse palam revelanda? An fortè, quod Hebræi Interpretes non sine nostrorum risu contendunt, illa erat hora, qua sacrum Trisa-

Genes. 32.

Job. 38. 7.

Trisagion Angeli psallunt, ideòque dimitti voluit, ut aliis cantantibus sociaretur, juxta illud sæpius citatum, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* His quidem, & aliis explicationibus hoc Ænigma conantur dissolvere, qui librum Geneseos interpretantur. At Divus Cyrillus Alexandrinus mihi præ cæteris arridet. Cum his, inquit, in tenebris, ac nocte agunt, & ignorantiæ caliginem in mente, ac corde habent, luctatur, ac pugnat Christus, habet enim eos pro inimicis. Ut verò mentibus ipsorum spiritualis Lucifer oritur, & quasi dies quædam veræ cognitionis Dei lux splendet, tunc pugnam solvit: cum illis enim non pugnat, qui sunt in luce, qui spiritualem auroram in mente habent. Hæc Cyrillus, qui deinde pergit nos exhortari ad spiritualem auroræ hujus amplexum. Auroram intelligo Divinæ gratiæ illustrationem, quam postulabat à Deo Propheta, cum diceret, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum: Domine Deus meus illumina tenebras meas.* Hæc est gloria Domini, quam manè videndam sacræ Literæ promittunt. Hæc est sapientia, quam manè vigilantes inveniunt. Tota igitur mentis intentione, toto cordis affectu matutino tempore orandum est, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris. Sanctus Jacob surrexerat ante diem sacras celebrare vigilias, ideò, ut docet Rupertus Abbas, Angelica visione recreari, mysticam inire luctam meruit, in qua victor existens in ascensu auroræ cœlesti benedictione confirmatus fuit, quia videlicet, illustrante animam Divinæ lucis fulgore, Divi-

Cyrill. Alexandr. tom. 4. hom. 5.

Psalm. 42. Psalm. 17. Exod. 16. 7. Prov. 8. 18.

Rupert. in Genes. l. 8. c. 5. & 9

Divina protinus benedictione mens stabilita temporalia spernit, bona dumtaxat æterna diligit, ad quæ jugiter intendit, & suspirat.

2. Sic primas amoris faces experta anima quasi cum Deo luctatur, dum sacræ meditationis studio solerter incumbens sensum verbi Dei fugientem tenere contendit. Fugit Dilectus se retinere cupientem, cùm multas ob causas, tum idcircò, ut aviditatem magis, ac magis excitet inquirentis. Itaque brachiis quasi ad luctandum protensis quæcunque talis anima dicit: Dilecte mi apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis: è contra ille more reluctantis penè obversus; *Averte,* inquit, *oculos tuos à me, quia ipsi me avolare fecerunt.* Dulcis colluctatio, & omni pace jucundior. Tandem victrix dicit conscientia, *Inveni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam.* Dimitte me clamat sponsus, jam ascendit aurora. Satis est quod quædam lucis primordia peccatorum tenebras è corde tuo fugarint. Nondum plena dies illuxit tibi. Dimitte me, ait, non quod dimitti velit, sed ut assiduo luctamine sponsam exerceat, ut à negata ejus præsentia crescat desiderium, ut majori cœlestium bonorum copia eam locupletet. Illa autem jam amore magistro amantium artes sufficienter edocta perseverans in oratione; Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Felicem prorsus benedictionem, omni dignam acceptione: felicem animam, felicissimum orationis meritum: sanctissimum matutinum tempus tantis Dei favoribus promerendis aptissimum, ac proinde à Religiosis omni veneratione colendum. Bona violentia, quæ benedictionem extorquet: optima lucta, qua Deus homini succumbit,

Cantic. 6. 4.

Cantic. 3. 4.

bit, & victorem sanctioris nominis munere decorat. Luctare anima mea feliciter, luctare, ne succumbas, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Declinat dilectus tuus aliquando, avertit faciem, sed non in ira. Sustinuit te ille in peccatis tuis, sustine tu illum in flagellis suis; & obtinebis benedictionem. Sed quando? Cùm aurora fuerit, cùm asperaverit jam dies, cùm posuerit Hierusalem laudem in terra. Dic cum Propheta; *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speravi Domine*: Et lux perpetua lucebit super te nunquam morituro fulgore. De hac animæ lucta cum Deo præclara extat sententia sancti Abbatis Aelredi Cistercienfis. Itaque, ait; Si in oratione tua, vel meditatione exarserit cœlestium desideriorum ignis, si amorum incentiva flammescant, si æstuans, & anhelans cœlestibus quibusdam movearis affectibus, & modò quasi comprehensum quem diligis sentias esse præsentem, modò elapsum de manibus doleas, & suspires absentem; lucta spiritualis est, nomen tibi Israelis imponens, ut non solum miseratione, sed etiam electione dignus habearis. *Miserebitur enim Dominus Jacob, & eliget adhuc de Israel.* Eja igitur fideles animæ, pietatis alumnæ, ministræ Christi, filiæ lucis, æmulæ stellarum, concives sanctorum, Angelorum consortes matutinæ orationi instate vigilantes in ea. Jam Chori cœlestes rapidissimo cursu è cœlo delapsi prævenerunt nos conjuncti psallentibus: nunc propior est nostra salus, nunc hora vocandi, & videndi quàm bonus sit Deus: nunc tempus quærendi Dominum, ut ait Propheta, *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum propè est*: nunc tempus auxilii, & gratiæ; *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor*

Psal. 142.

Aëlredus ser. 13. in Isaiam.

Isaiæ 14. 1.

Isaiæ 55. 6.

Psal. 62.

tor meus. Ergò laudem dicite Deo pusilli, & magni: *Terribilis est, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Benedicentes Dominum exultate illum, quantum potestis, major est enim omni laude.*

METRUM X.

O quæ sideros volvitis axes
Mentes corporea face soluta,
O cœli proceres, incolæ olympi
Mecum pangite laudes.
Orbes ætherei, fervide Titan,
Phœbe noctivago lumine fulgens,
Et vos flammigeræ lampades æthræ
Dulces fundite versus.
Undæ, quæ superos cingitis orbes,
Nubes, & pluviæ, grando, pruinæ,
Nix, ros, & glacies, frigus, & æstus
Læto plaudite cantu.
Venti sylvifragi, mobilis aura,
Fulgur nubivagum, missile fulmen,
Nimbi præcipites, flamma corruscans
Hymnos dicite cœlo.
Undosum pelagus, flumina, & amnes,
Fontes irrigui, turba natantum,
Quicunque in vitrea vivitis, unda
Voces tollite ad astra.
Colles frugiferi, lignaque sylvæ,
Montes, & viridis gramina vallis,
Fœcundæ segetes, dulcia poma
Summo psallite Regi.
Bruta quadrupedes reptile terræ,
Immensas Domino reddite grates:
Omnisque Alituum musica molles
Promat gutture cantus.

Infan-

Infantes teneri, læta juventus,
Simplex virginitas, cana senectus
Huc denso properent agmine, & astra
Pulsent laudis honore.
Rector cœlituum te canat Indus,
Te psallat nitidi potor Enipei,
Mauri te celebrent, & tua dives
Volvat nomina Ganges.
Alternis resonent, cantibus hymni,
Jungantur modulis organa mille,
Sambuca, cithara, tympana, plectra,
Sistrum, fistula, cornu.

CAPUT VI.
DE PRIMA.

§. I.

Orandum esse post Solis ortum. Laudatur Sol, ejusque ortus describitur. Fabula Memnonis. De cultu Solis, & ejus falsa apotheosi. Inter priscos adorantium ritus etiam oscula adhibita.

OFFICII nocturni cursum jam ut nostra imbecillitas tulit, laudisque matutinæ mysteria devota mentis actione transegimus: nunc diurnæ servitutis pensum nos vocat; nunc Solis orientis radius oculos restituit mundo, confusas rerum species distinguit, claroque luminis splendore faciem quamdam, ac venustatem cunctis rebus infundit. Sol incipit, ait Ambrosius, emunda oculos mentis ô homo, animique interio- (Ambr. Exam. lib.4.cap.1.)

res obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenii, & puri cordis turbet aspectum. Procedit Sol magno jubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Cave ô homo solam ejus perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor ejus visus tuæ mentis obcæcet. Cave ne radius ejus exoriens tuum confundat aspectum: Qui è regione in Solis lucem fixum intendit obtutum, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Non igitur te tanto splendori temerè committas. Sed quando hunc vides, auctorem ejus considera: quando hunc miraris, lauda ejus creatorē. Hæc carptim ex Ambr. qui etiam alibi, exemplo avium, quæ nascente Sole suavissimo cantu æthera mulcent, hortatur nos ad laudes hoc tempore Conditori canendas. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem ordiri, cùm etiam minutissimæ aves solemni devotione, & dulci carmine ortus dierum prosequantur? Illa nemorum Siren Philomela, cantillantium avicularum præcentrix quanta spiritus contentione, quanta vocum varietate in occursum Solis tota diffunditur? quàm sonoro modulamine, quàm mirabili ardore nascentem salutat? Nunc leni voce submurmurans musicos tonos retexit: nunc harmonicis quibusdam motibus dissultans omnium modorum personat suavitatem: nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso. Sed & aliarum volucrum pennatus exercitus omnium dulcedinū numeros, omnium concentū sonos percurrens Solem excipit advenientem. Rident amabili vultu universa, dū nova luce radians Sol, diē reddit mūdo,

Idem ibid. lib. 5. cap. 12.

rebus

rebus colorem, floribus venustatem. Oritur Sol oculus mundi, jucunditas diei, cœli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Oritur Sol aeris nitor, terræ decus, herbarum gloria, cor sphærarum, luminum moderator, omnium viventium genitor, magnum Dei simulachrum. Oritur, inquam, ortuque suo ad celebrandas Numini laudes nos excitans mentem nostram ad æterni Solis contemplationem attollit.

METRUM XI.

Iam Phœbus rutilum caput
Vectus cœruleis equis
Elotum pelago extulit.
Noctem Phosphoras horridam
Clara percutiens face
Stellas depulit æthere.
Lux fulgens radiantibus
Pingens cuncta coloribus
Umbras lumine temperat.
Tellus omniferos sinus
Pandens ætheris ignibus
Ardet murice flammeo.
Errantes pecudum greges
Herbis luce rubentibus
Carpunt gemmea pabula.
Largis flet lacrymis polus
Noctis tristia funera.
Quas blanda excipit obstetrix
Natura, & teneris cibum
Hortis mellifluum parat.
O quam floriferum solum
Vultu ridet amabili!

Flam-

Flammas exacuunt rosa,
Candent lilia pulchrius
Rident prata venustius,
Vernant cuncta decentius.
Arguta alitum cohors
Vocis nectare diffluens
Nascentem recinit diem.
Cantat flebilibus modis
Sylvosum recreans nemus
Ales garrula Daulias.
Musa ruris Achantides
Ludentes hilari sono.
Mulcent aera cantibus.
O solis nitidum jubar
Squallentem tenebris humum
Optata irradians face :
Dum tu per tibi cognitas
Alti signiferi vias
Terris lumina dividis,
Nos certo quoque tempore
Immixti superum choris
Summo carmina Numini
Psallentes terimus diem.

2. Quis enim tot naturæ provocatus incitamentis, tot creaturarum invitatus obsequiis, tot exemplis commotus tam iners inveniatur, ut solari jubare perfusus, non illico ejus præconia celebret, cujus benignitas Solem suum oriri facit super bonos, & malos ? Notissima est Memnonis statua in Ægyptiis olim Thebis erecta, quàm Philostratus in vita Apollonii, & Callistratus in expositione statuarum describunt. Hæc sponte sua cùm radiis solaribus tangeretur suavissimum vocis sonitum, ut illi fingunt, emittebat,

Philostrat. li. 6. cap. 3. Callistrat. lib. de expos. statuar. c. 1. & 9. & ex his Nat. Comes l. 6. Mytholog. c. 3.

Anastasius Synaita cap. 16. 84.

diantem: Cujus filius Seth ideò filius Dei nuncupatus fuit, quia cum pietate illustris esset, colluxit facies ejus. O lux, quam videbat Isaac opertis senectute luminibus, cum filios non agnoscendo benediceret, sed benedicendo cognosceret. O lux, quam videbat Jacob, cum & ipse præ ætate captus oculis, quæ filiis, & nepotibus ventura essent intus agnovit, & præsignavit. Hac luce radiabat Tobias, cum clausis corporeis oculis viam vitæ docebat filium, & pede charitatis nunquam errans ei præibat. Hanc lucem peto, hanc desidero, quæ sola est vera lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Verè fateor, Domine, quoniam conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Ideò erravi in solitudine, viam civitatis habitaculi non inveni, quia nondum visitavit me oriens ex alto ad dirigendos pedes meos in viam pacis. Veni desiderate cunctis gentibus, quia dormitavit anima mea præ tædio moræ tuæ, & oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orere Sol amabilis, ut exeat homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam, & operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Exere vultum tuum Sol immortalis, illustra faciem tuam super servum tuum, irradia splendoribus Sanctorum animam meam, ut habeam lumen vitæ, in quo ambulem die, ac nocte, donec perveniam ad diem claritatis æternæ, ad lucem quam inhabitas, ad lumen indeficiens, & sempiternum.

§. IV.

§. IV.

Lucta Jacob usque ad auroram quid symbolicè & moraliter indicet. Denique hortatio ad laudandum Deum.

1. GLoriosissimus Patriarcha Jacob tota nocte luctatus cum Angelo invictus pugnavit usque manè. At cum primum lucis fulgorem in ortu suo aurora transmitteret, videns Angelus quod eum superare non posset, à fortissimo athleta dimissionem petiit dicens, *Dimitte me*, victori enim cedendum est. Gen. 32. Cur me brachiorum insuperabili nexu adstrictum tenes? Tecum in hac arena jam amplius decertare non possum. Ratio in promptu est, *jam enim ascendit aurora.* An ergo aurora cunctis gratissima Angelis inimica, cum ipsi in sacris Literis *astra matutina* vocentur? Job. 38. 7. An sicut qui malè agit, odit lucem, sic Angelus princeps exercituum Dei cum homine infirmo decertans magno sibi dedecori adscribebat, quod eum superare non posset? An à sociis Jacob, qui solus remanserat, adveniente jam luce videri nolebat, & ex effigie assumpti corporis agnosci? An hic erat custos Esau, quem ab eo timidus frater amovere tentabat? Nam, ut autumant Cabalistæ, nemo potest alium superare, nisi prius devictâ, & amotâ ejus intelligentiâ. An suum antagonistam salubri consilio admonere voluit, sole jam ad ortum properante, tempus esse ab otio contemplationis ad actionis negotium transeundi? An ut doceret mysticas animæ visitationes, & Divina mysteria non esse palam revelanda? An fortè, quod Hebræi Interpretes non sine nostrorum risu contendunt, illa erat hora, qua sacrum

Trisagion Angeli psallunt, ideòque dimitti voluit, ut aliis cantantibus sociaretur, juxta illud sæpius citatum, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* His quidem, & aliis explicationibus hoc Ænigma conantur dissolvere, qui librum Geneseos interpretantur. At Divus Cyrillus Alexandrinus mihi præ cæteris arridet. Cum his, inquit, in tenebris, ac nocte agunt, & ignorantiæ caliginem in mente, ac corde habent, luctatur, ac pugnat Christus, habet enim eos pro inimicis. Ut verò mentibus ipsorum spiritualis Lucifer oritur, & quasi dies quædam veræ cognitionis Dei lux splendet, tunc pugnam solvit: cum illis enim non pugnat, qui sunt in luce, qui spiritualem auroram in mente habent. Hæc Cyrillus, qui deinde pergit nos exhortari ad spiritualem auroræ hujus amplexum. Auroram intelligo Divinæ gratiæ illustrationem, quam postulabat à Deo Propheta, cum diceret, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum: Domine Deus meus illumina tenebras meas.* Hæc est gloria Domini, quam manè videndam sacræ Literæ promittunt. Hæc est sapientia, quam manè vigilantes inveniunt. Tota igitur mentis intentione, toto cordis affectu matutino tempore orandum est, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris. Sanctus Jacob surrexerat ante diem sacras celebrare vigilias, ideò, ut docet Rupertus Abbas, Angelica visione recreari, mysticam inire luctam meruit, in qua victor existens in ascensu auroræ cœlesti benedictione confirmatus fuit, quia videlicet, illustrante animam Divinæ lucis fulgore, Divi-

Cyrill. Alexandr. tom. 4. hom. 5.

Psalm. 42. Psalm. 17. Exod. 16. 7. Prov. 8. 18.

Rupert. in Genes. l. 8. c. 5. & 9

Divina protinus benedictione mens stabilita temporalia spernit, bona dumtaxat æterna diligit, ad quæ jugiter intendit, & suspirat.

2. Sic primas amoris faces experta anima quasi cum Deo luctatur, dum sacræ meditationis studio solerter incumbens sensum verbi Dei fugientem tenere contendit. Fugit Dilectus se retinere cupientem, cùm multas ob causas, tum idcircò, ut aviditatem magis, ac magis excitet inquirentis. Itaque brachiis quasi ad luctandum protensis quæcunque talis anima dicit: Dilecte mi apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis: è contra ille more reluctantis penè obversus; *Averte*, inquit, *oculos tuos à me, quia ipsi me avolare fecerunt*. Dulcis colluctatio, & omni pace jucundior. Tandem victrix dicit conscientia, *Inveni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam*. Dimitte me clamat sponsus, jam ascendit aurora. Satis est quod quædam lucis primordia peccatorum tenebras è corde tuo fugarint. Nondum plena dies illuxit tibi. Dimitte me, ait, non quod dimitti velit, sed ut assiduo luctamine sponsam exerceat, ut à negata ejus præsentia crescat desiderium, ut majori cœlestium bonorum copia eam locupletet. Illa autem jam amore magistro amantium artes sufficienter edocta perseverans in oratione; Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Felicem prorsus benedictionem, omni dignam acceptione: felicem animam, felicissimum orationis meritum: sanctissimum matutinum tempus tantis Dei favoribus promerendis aptissimum, ac proinde à Religiosis omni veneratione colendum. Bona violentia, quæ benedictionem extorquet: optima lucta, qua Deus homini succumbit,

Cantic.6.4.

Cantic.3.4.

bit, & victorem sanctioris nominis munere decorat. Luctare anima mea feliciter, luctare, ne succumbas, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Declinat dilectus tuus aliquando, avertit faciem, sed non in ira. Sustinuit te ille in peccatis tuis, sustine tu illum in flagellis suis; & obtinebis benedictionem. Sed quando? Cùm aurora fuerit, cùm asperaverit jam dies, cùm posuerit Hierusalem laudem in terra. Dic cum Propheta; *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speravi Domine*: Et lux perpetua lucebit super te nunquam morituro fulgore. De hac animæ lucta cum Deo præclara extat sententia sancti Abbatis Aelredi Cisterciensis. Itaque, ait; Si in oratione tua, vel meditatione exarserit cœlestium desideriorum ignis, si amorum incentiva flammescant, si æstuans, & anhelans cœlestibus quibusdam movearis affectibus, & modò quasi comprehensum quem diligis sentias esse præsentem, modò elapsum de manibus doleas, & suspires absentem; lucta spiritualis est, nomen tibi Israelis imponens, ut non solum miseratione, sed etiam electione dignus habearis. *Miserebitur enim Dominus Jacob, & eliget adhuc de Israel.* Eja igitur fideles animæ, pietatis alumnæ, ministræ Christi, filiæ lucis, æmulæ stellarum, concives sanctorum, Angelorum consortes matutinæ orationi instate vigilantes in ea. Jam Chori cœlestes rapidissimo cursu è cœlo delapsi prævenerunt nos conjuncti psallentibus: nunc propior est nostra salus, nunc hora vocandi, & videndi quàm bonus sit Deus: nunc tempus quærendi Dominum, ut ait Propheta, *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum propè est*: nunc tempus auxilii, & gratiæ; *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adjuter*

Psal. 142.

Aëlredus ser. 13. in Isaiam.

Isaiæ 14. 1.

Isaiæ 55. 6.

Psal. 62.

tor meus. Ergò laudem dicite Deo pusilli, & magni: *Terribilis est, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Benedicentes Dominum exultate illum, quantum potestis, major est enim omni laude.*

METRUM X.

O quæ sideros volvitis axes
Mentes corporea face solutæ,
O cœli proceres, incolæ olympi
Mecum pangite laudes.
Orbes ætherei, fervide Titan,
Phœbe noctivago lumine fulgens,
Et vos flammigeræ lampades æthræ
Dulces fundite versus.
Undæ, quæ superos cingitis orbes,
Nubes, & pluviæ, grando, pruinæ,
Nix, ros, & glacies, frigus, & æstus
Læto plaudite cantu.
Venti sylvifragi, mobilis aura,
Fulgur nubivagum, missile fulmen,
Nimbi præcipites, flamma corruscans
Hymnos dicite cœlo.
Undosum pelagus, flumina, & amnes,
Fontes irrigui, turba natantum,
Quicunque in vitrea vivitis, unda
Voces tollite ad astra.
Colles frugiferi, lignaque sylvæ,
Montes, & viridis gramina vallis,
Fœcundæ segetes, dulcia poma
Summo psallite Regi.
Bruta quadrupedes reptile terræ
Immensas Domino reddite grates:
Omnisque Alituum musica molles
Promat gutture cantus.

Infan-

Infantes teneri, læta juventus,
Simplex virginitas, cana senectus
Huc denso properent agmine, & astra
Pulsent laudis honore.
Rector cœlituum te canat Indus,
Te psallat nitidi potor Enipei,
Mauri te celebrent, & tua dives
Volvat nomina Ganges.
Alternis resonent, cantibus hymni,
Iungantur modulis organa mille,
Sambucæ, citharæ, tympana, plectra,
Sistrum, fistula, cornu.

CAPUT VI.
DE PRIMA.

§. I.

Orandum esse post Solis ortum. Laudatur Sol, ejusque ortus describitur. Fabula Memnonis. De cultu Solis, & ejus falsa apotheosi. Inter priscos adorantium ritus etiam oscula adhibita.

OFFICII nocturni cursum jam ut nostra imbecillitas tulit, laudisque matutinæ mysteria devota mentis actione transegimus: nunc diurnæ servitutis pensum nos vocat; nunc Solis orientis radius oculos restituit mundo, confusas rerum species distinguit, claroque luminis splendore faciem quamdam, ac venustatem cunctis rebus infundit. Sol incipit, ait Ambrosius, emunda oculos mentis ô homo, animique interio- res

Ambr. Exam. lib.4.cap.1.

res obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenii, & puri cordis turbet aspectum. Procedit Sol magno jubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Cave ô homo solam ejus perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor ejus visus tuæ mentis obcæcet. Cave ne radius ejus exoriens tuum confundat aspectum: Qui è regione in Solis lucem fixum intendit obtutum, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Non igitur te tanto splendori temerè committas. Sed quando hunc vides, auctorem ejus considera: quando hunc miraris, lauda ejus creatorē. Hæc carptim ex Ambr. qui etiam alibi, exemplo avium, quæ nascente Sole suavissimo cantu æthera mulcent, hortatur nos ad laudes hoc tempore Conditori canendas. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem ordiri, cùm etiam minutissimæ aves solemni devotione, & dulci carmine ortus dierum prosequantur? Illa nemorum Siren Philomela, cantillantium avicularum præcentrix quanta spiritus contentione, quanta vocum varietate in occursum Solis tota diffunditur? quàm sonoro modulamine, quàm mirabili ardore nascentem salutat? Nunc leni voce submurmurans musicos tonos retexit: nunc harmonicis quibusdam motibus dissultans omnium modorum personat suavitatem: nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso. Sed & aliarum volucrum pennatus exercitus omnium dulcedinū numeros, omnium concentū sonos percurrens Solem excipit advenientem. Rident amabili vultu universa, dū nova luce radians Sol, diē reddit mūdo, rebus

Idem ibid. lib. 5. cap. 12.

Flammas exacuunt rosæ,
Candent lilia pulchrius
Rident prata venustius,
Vernant cuncta decentius.
Arguta alituum cohors
Vocis nectare diffluens
Nascentem recinit diem.
Cantat flebilibus modis
Sylvosum recreans nemus
Ales garrula Daulias.
Musæ ruris Achantides
Ludentes hilari sono.
Mulcent aera cantibus.
O solis nitidum iubar
Squallentem tenebris humum
Optata irradians face:
Dum tu per tibi cognitas
Alti signiferi vias
Terris lumina dividis,
Nos certo quoque tempore
Immixti superum choris
Summo carmina Numini
Psallentes terimus diem.

2. Quis enim tot naturæ provocatus incitamentis, tot creaturarum invitatus obsequiis, tot exemplis commotus tam iners inveniatur, ut solari jubare perfusus, non illico ejus præconia celebret, cujus benignitas Solem suum oriri facit super bonos, & malos? Notissima est Memnonis statua in Ægyptiis olim Thebis erecta, quàm Philostratus in vita Apollonii, & Callistratus in expositione statuarum describunt. Hæc sponte sua cùm radiis solaribus tangeretur suavissimum vocis sonitum, ut illi fingunt, emittebat,

Philostrat. li. 6. cap. 3. Callistrat. lib. de expos. statuar. c. 1. & 9. & ex his Nat. Comes l. 6. Mythologiæ.

bat, primoque lucis fulgere in os incidente nascenti Phœbo assurgens lapidea labiorum claustra in ejus laudes reserabat. Hoc fabuloso scilicet integumento antiquiores Sophi nobile documentum occultarunt, debere hominem rationis compotem ad Solis ortum ipsius Conditoris Majestatem adorare. Quod simpliciores viri haudquaquam ad illorum mentem percipientes Creatoris cultum ad Solem ipsum materialem transtulerunt. Nam, ut ait Sapientia; *Non potuerunt intelligere eum quis est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex; sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, aut Lunam rectores orbis terrarum Deos putaverunt. Quorum si specie delectati Deos putaverunt, sciant quanto his Dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit: Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis: à magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Hæc Sapientia.

Sap. 13. 1.

3. Quia verò speciosissimus creaturarum est Sol, plures quoque invenit cultores, non solum inter rudiores, & barbaras nationes, sed etiam inter Gentes, quæ politiori literatura, ac humanioribus placitis excultæ erant, ut Tertullianus, & Arnobius asseverant. De his eleganter Aurelius Prudentius Clemens adversus Symmachum sic cecinit:

Tertullian. in Apolog. Arnob. l. 1. Prud. adv. Symm. lib. 1. Epigr. 15.

Est qui conspicuis superos quæsivit in astris,
Ausus habere Deum Solem, cui tramite certo
Conditio imposita est vigilem tolerare laborem,

Visi-

Visibus objectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretique globo per inane volantem,
Et quod nemo negat, mundo, cœloque minorem.

Concinnè quoque de iisdem Cyrillus Hierosolymitanus; Quidam, ait, solem Deum ponebant, ut occidente sole noctis tempore sine Deo essent. Sophocles in Oedippo tyranno solem vocat primum omnium Deorum. Ejus autem vetustissimi adoratores fuerunt Persæ & Chaldæi. Ad Persas inquit Tertullianus, si fortè deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum ubique in suo clypeo. Et Darii castra describens Q. Curtius; Super tabernaculum, ait, unde ab omnibus conspici posset imago solis crystallo inclusa fulgebat. Justinus item Historicus, Persæ, inquit, solem unum Deum esse credunt, & equos eidē sacratos ferunt. Persarū sacra sub Mithræ nomine soli dicata in specubus Tertullianus sæpè commemorat, itemq; Luctatius, Placidius, & Lilius Gyraldus: quem errorem sequutus Basilides Deum μίθραν appellabat. Quo verò ritu Persæ soli sacrificarent tradit Eustathius Archiepiscopus Thessalonicensis in explicatione Iliadis Homeri. Quamquam Persas ignem potius, quam solem coluisse, Maximus Tyrius his verbis affirmet. Persæ adorant ignem diarium, nimirùm divinitatis signum insatiabilē, voracem. Huic cum sacrificant, alimentum præbentes his verbis utuntur, Ede ignis Domine. Chaldæos autem solem adorasse, Diodorus Siculus scribit, qui & fabulam elegantem narrat de ejusdem solis apotheosi. Ab his ad Ægyptios solis cultus propagatus est, quos omnium primos solem pro Deo habuisse asserunt Eusebius, & Theodoretus. Sed Chaldæis primatū in hac re astruit Severianus, atq; inde putat Lampridius Heliogabalo

Cyrill. cat. 4.
Sopho. in Oedip. v. 675
Tertull. in Apolog.
Curtius l. 3
Justinus Histo. ric. l. 1
Tertull. libro de baptismo, de corona militis, de præscriptionib.
Placid. ad postrema carmina l. 1. Thebaid.
Gyrald. de Diis gen. syntag. 7
Eustathius in 1 Iliad.
Max. Tyrius sermon. 38
Diodor. l. 3. c. 8 & l. 4. c. 5.
Euseb. de præpar. Evang. l. 1. cap. 6.
Theodoret. de cur. Græc. affect. l. 3.
Severian. in catena Græca ad c. 1. Genes.

Digitized by Google

Lamprid. in Heliogabalo Cic. 3. de natura Deor. Macrob. 1. Sat. c. 21. *Diodor.* lib. 1. c. 2. Plutarh. l. de Osiride. Glycas p. 4. Annalium. Macrob. loc. c. Eusebius de præp. Evangel. l. 1. c. 7.

inditum nomen, à solis Sacerdotio, cum prius Varius vocaretur. Sub nomine verò Serapidis, & Osiridis Ægyptios solem intellexisse testantur Cicero, Macrobius, Diodorus, & Plutarchus: de cujus statuæ pensilis mirabili artificio legi potest in suis Annalibus Michaël Glycas. Solem quoque ab Assyriis, & Phœnicibus sub nomine Adonidis maximâ veneratione habitum tradit Macrobius. Et Eusebius Cæsariensis, Phœnices, inquit, solem adorant vocantes eum *Beelsamen*, id est cœli Dominũ. Similiter Phryges sacrorum administrationibus immutatis eumdem sub nomine *Attinis* colebat, & eodem Macrobio Auctore festivitatem in ejus honorem celebrabant 8. Calendas Aprilis, quem diem Hilaria appellabant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. Massagetas unum solem venerari, & eidem equos immolare Strabo, & Herodotus affirmant. Etiam Æthiopes equos soli offerebant Deo omnium velocissimo, id quod velocissimum est sacrificantes, teste Heliodoro. Apollinem Belum vocatum, & adoratum ab Aquileiensibus accepimus ab Herodiano. Sol Græcorum Deus ab Herodoto nuncupatur, eumque passim à Græcis pro Deo habitum Pausanias asseverat. Indos adorasse solem tradunt Clemens Alexandrinus, & Philostratus Lemnius. Idem scribunt de Tyriis Q. Curtius, de incolis Insularum Oceani versus meridiem Diodorus, de Atheniensibus Joseph Judæus, de Siculis Phalaris Tyrannus, de Armenis Xenophon, de Babyloniis Philostratus, de Pæonibus Maximus Tyrius, de Germanis Cæsar, de Manichæis Augustinus, de aliis alii. Porrò à Platonicis adoratum solẽ patet ex Plotino. Sed & Pythagorici soli orienti Hymnos lyrâ canebant, ad quem Jamblicus, elegantissimam orationem

Strabo l. 11. Herodot. in Clio. Heliodor. in Æthiopic. l. 9. Herodian. l. 8. Herodot. in Polymnia. Pausan. in Corinth. in Laconic. & Arcadic. Clem. Alex. orat. ad Græc. Philostrat. vit. Apoll. l. 2. c. 11. Curtius l. 4. Diodor. l. 3 c. 13 Joseph. lib. 2. contra Apionẽ prope finem. Phalaris Ep. 103. ad Catan. Xenoph. l. 4. ἀναβάσεως Philostr. l. 1. c. 20. Max. Tyr. serm. 38. Cæsar. de bello gall. l. 6. Aug. ep. 74. & l. 14. & 20. contr. Faustum. Plotin. lib. 4. enn. 4. c. 30.

tionem composuit. Et quis ignorat mensam solis apud Æthiopes Divi Hieronymi, & Pausaniæ scriptis celeberrimam? A Romanis item Imperatoribus dicata soli templa describunt Aurelius Victor, Flavius Vopiscus, Eutropius, & Ammianus Marcellinus. Denique omnes gentes in solis cultum variis ritibus conspirasse plerique auctores ostendunt. Sanctus Philastrius Brixiensis Episcopus inter hæreses veteris Testamenti eam recenset, quæ soli divinos honores tribueret: Tum Hermiam, & Seleucium redarguit negantes, Christum sedere in carne ad dexteram Patris, sed carnem in sole posuisse existimantes, illud Psalmographi perperam intelligentes, *In sole posuit tabernaculum suum.*

4. At quod attinet ad cultum solis, sacrorum librorum testimonia prætermittere grande piaculum esset. Et sanè Israëlitæ à vicinis gentibus Idolorum cultum edocti ad ortum solis adorabant apud Ezechielem. Josias verò justissimus Rex eos delevit, qui soli adolebant incensum: equos abstulit, quos Reges Judæ dederant soli in introitu templi Domini: currus solis combussit igni. Lego etiam civitatetem solis, fontem solis, domum solis, quæ omnia ad falsam solis apotheosim spectasse dubium non est. Ex curru autem Heliæ currum solis descripsisse Poëtas putat Chrysostomus Homilia de ascensione Heliæ, nam sol Græcè Helios dicitur. Job item amicus Dei, cui similis non erat sub sole, adversus amicorum calumnias summum judicem innocentiæ suæ testem invocans, suasque virtutes modestè enarrans ait: *Si vidi solem cum fulgeret, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.* Quasi diceret vir patientissimus;

Hieron. ep. ad Paulinum initio Biblioth. Pausau. in Atticis, & posterioribus Eliacis. Aur. Victor in Valeriano. Fl. Vopisc. in eod. Eutrop. l. 9. Hist. Rom. Amm. Marcellin. lib. 17. Theodor. de cur. Græc. affect. lib. 3. Euseb. præp. Evang. l. 1. c. 6. & 7. Phornut. de nat. Deor. Apollodor. in Biblioth. Fulgentius. & Nat. Comes in Mythologiis. Artemidor. l. 2. c. 36. Iulian. Imp. or. 4. Seneca de benef. l. 6 c. 21. & 23. l. 7. c. 31. Sext. Empyr. l. 8 adv. Mathem. Mapheus Vegius Lauden. in disputatione inter solem, terram, & aurum. Gyrald. de Diis Ezech. 8. 16. 4. Reg. 23. 5. 11. Jos. 15. 7. Id 19. 41. Isa. 19. 18. Hier. 43. 13. Chrysost. to. 5. Iob 13. 26.

simus;

ſimus; Affligat me Deus, & non parcat, ſi cultu
ſibi debitum tranſtuli ad creaturam. Nunquam m
jucundiſſimus orientis ſolis aſpectus ſplendoris ille
cebris, & oculorum lenocinio ita pellexit, ut divi
num illi Numen ineſſe crederem, ac propterea o
culatâ manu, & in cœlum porrectâ divinos eide
honores impenderem. Hâc enim adorationis ſpeci
externum quoddam obſequium exhibent ſoli Gen
tes, quæ verum Deum ignorant: imò ſub ſpeci
obſequii nobilem creaturam multiplici afficiun
contumeliâ, de qua re eleganti proſopopœia idolo
latras reprehendit ipſemet ſol apud Julium Firmi
cum Maternum. Solem verò non eſſe Deum proba
eleganter, & diffusè Zacharias Epiſcopus Mityle
nes in diſputatione de mundi opificio. Hinc puta
Lipſius adorandi verbum derivaſſe, quia manus a
ora admovebant adorantes: non ab adôr (frume
ti id genus eſt) quod cenſet Grammaticorum ac
men. Adhibita verò oſcula in Solis, aliorumq
Deorum cultu certiſſimum eſt. Sed cum pleriq
vererentur ore profano Deos ipſos tangere, emin
ſtantes manum porrigebant, eamque ſtatim ad
ſuum referebant, & ſuaviabantur. Hunc adora
tium habitum ſacra Regum hiſtoria oſtendit, d
cens: *Et omne os, quod non adoravit Baal, oſcula
manum.* Eumdem morem plures ingerunt Scr
ptores. Minutius Felix in Octavio: Cæcilius ſimu
lacro Serapidis denotato, ut vulgus ſuperſtitioſu
ſolet, manum ori admovens oſculum labiis preſſi
Lucianus Samoſatenus: Si quis eſt pauper, ita De
litat, ut dexteram dumtaxat ſuam oſculetur. Ap
leius: Nefas habet adorandi gratia manum lab
admovere. Athenagoras: Oſculum adoratio qu
dam eſt. Plura reperiet, qui voluerit apud Pithœu
in a

Jul. Firmic. libro de errori usb prof. Rel. cap. 8
Zacharias de mundi opific.
Lipſius l. 2. e. lect. cap. 6

3. Regum 19. 18

Lucian. de ſacrificiis.
Apul. Apol. 1
Athenag. in legatione propè finem.

ı adverſariis, & Muretum in variis lectionibus. Ex ac autem adorandi ratione ille forſitan ritus emaavit, quo principibus viris manus oſculari ſoleıus, de quo legendus in Parergis Franciſcus Luiſius Utinenſis criticus exquiſitiſſimus. Sed jam ad olem, à quo digreſſi ſumus, his obiter adnotatis, :vertamur.

Petr. Pith. adverſar. l. 1. c. 7
Muret. var. lect. l. 10. c. 1
Franc. Luiſin. l. 2 Parerg. c. 19

§. II.

Omnes Ethnicorum Deos referri ad Solem. Cur oremus verſus Orientem.

AUrelius Macrobius luculentus Auctor, & doctus omnes Deos gentium referri ad ſo:m longo, & erudito ſermone demonſtrat ex Orheo, Homero, Heſiodo, Platone, aliiſque doctria præſtantibus viris, qui numeroſam illam Deoım conflugem ad unum Solem revocârunt, cuıs varios effectus facilis, & rudis antiquitas varia ſe numina cenſuit, quæ variis quoque nominibus ſtinxit. Explicat hanc doctrinam eximius Philophorum Plato in Cratylo, & ſecundo de legibus. ſonnus Panapolita in Dionyſiacis Bacchum introıcit, qui ſolem deprecans ſic canit: Belus es Euıratæ, Lybicus vocatus Ammon, Apis es Niliaıs, Arabs Saturnus, Aſſyrius Jupiter: & infrà, ſi: Serapis es Ægyptius, ſive Mithris Babylonis, in ræcia Delphicus Apollo, ſive tu Pæon dolorem itigans, ſive ès Æther varius, ſive Aſtrochyton. ıdem ferè habent Proclus Lycius in Hymno ſolis, ex Latinis Papinius in Thebaïde, & Julianus Aulius libro de cognominibus Deorum. Non eſt item omittendus Martianus Felix Capella, apud ıem Philologia elegantiſſimis hiſce carminibus lem veneratur.

Macrob. 1 Satur. à c. 17 ad 23
Nonnus in Dionyſiac. l. 40 v. 396
Proclus in Hym. ſolis v. 24
Statius 1 Thebaid.
Iul. Aurel. de cogn. Deorum l. 1 c. 4 & l. 3 c. 6
Mart. Capella de nuptiis Merc. & Philologiæ l. 2.

Ignoti vis celsa patris, vel prima propago,
Fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
Regnum naturæ, decus atque assertio Divum,
Mundanusque oculus, fulgor splendentis Olympi,
Ultra mundanum fas est cui cernere patrem.
Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Osirim,
Dissona sacra Mitrã, Ditemq; ferumq; Typhonem.
Atys pulcher item, curvi & puer almus aratri,
Ammon & arentis Libyes, ac Biblius Adon.
Sic vario cunctus te nomine convocat orbis.

Trismeg. Piman. c. 5.

Sic etiam Mercurius Trismegistus in Pimandro Deum Deorum solem appellat, cui omnes cedunt Dii cœlestes tamquàm regi & potenti. Sunt & alii plures, qui Solem maximum Deorum vocant, & omnia illa numina, quæ sibi fingebant Antiqui, ad ipsum referunt. Vix enim inter Ethnicos quispiam fuit sapientiæ laude conspicuus, qui non crediderit unicum esse Deum, quem illi sub variis nominibus colebant. De qua re Medaurensis quidam Philosophus nomine Maximus, & ipse Ethnicus sic scribit ad Augustinum. Equidem unum esse Deum summum sine initio, sine prole, naturæ ceu patrem magnum, atque magnificum, quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Hujus nos virtutes per mundanum opus diffusas multis vocabulis invocamus, quoniam nomen ejus proprium cuncti videlicet ignoramus.

V. Cluverium L. I. Germ. antiquæ c. 26. & Vossium de Idololatria à c. 2. usque ad 18

Maximus Medauren. Ep. 43. inter Epist. D. August.

2. Hæc nos de cultu Solis officium Primæ quod post ejus exortum celebratur, vel invitos dicere compulit. Sed priusquam hinc longius abeamus, operæ pretium fuerit solerter indagare, cur antiquissimi Christianæ fidei Principes & Doctores versus Orientem orandum esse decreverint. Nam teste Tertulliano in Apologetico, quidam Gentiles

à Ch

à Christianis adorari Solem existimârunt, quod ad Orientis regionem precarentur. Percellit acriter animum meum hæc difficultas, nam priscos Ethnicurum Sacerdotes ad hanc cœli partem conversos sacrificasse memini me legisse apud veteres Scriptores Græcos, & Latinos: atque hunc fuisse morem Magorum, & Pythagoreorum scribunt Herodotus, & Cœlius Rhodiginus. Sanè Poëtarum Princeps sic canit: Herodot. l. 1. Cœl. Rhodig. antiq. lec. l. 12 cap. 9. Virgil. 12. Æn.

Illi ad surgentem conversi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecorum, paterisque altaria libant.

Ubi Servius Grammaticus; Disciplinam, inquit, ceremoniarum sequutus est, ut Orientem spectare diceret eum, qui esset precaturus. Ovidius in Fastis: Servius ibid. Ovid. Fasto. lib. 4.

Hac Dea placanda est, hac tu conversus ad ortus
Dic quater.

Valerius Flaccus in Argonauticis. Val. Flacc. l. 2 Argonaut.

Imperat hinc altè Phœbi surgentis ad orbem
Ferre manus, totisque simul procumbere campis.

Ex hoc ritu Latinus Pacatus Drepanus statim post exordium sui Panegyrici hæc habet: Ut divinis rebus operantes in eam cœli plagam ora convertimus, à qua lucis exordium est; sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaveram, soluturus, id oratione tempus afficiam, quo Romana lux cœpit. Inter Græcorum Epigrammata unum erat cujusdam Possidippi, in quo testatur Antiquorum templa ita constructa fuisse, ut qui in eis orarent, Orientem respicerent. De eadem re Vitruvius; Qui adierint, ait, ad aram immolantes, aut sacrificia facientes, spectent ad partem cœli Orientis. Apuleius; Tunc Orientem obversus, & incrementa solis augusti tacitus imprecatus. Lat. Pacatus in Pan. ad Theod. Possidip. apud Nat. Comit. l. 1 Myth. c. 10. Vitruvius l. 4. Architect. c. 5. Apuleius l. 4. Metam.

Dionysius Thrax libro 3 Diæreſ. apud Lud. de la Cerda in 8 Æneid. Hyginus de limitibus.

catus. Dionyſius Thrax, Antiquorum templa ſtatim orientem ſolem ſolebant excipere, & ſtatim orto lumine feneſtris, ac foribus patefactis repleri, ubi ſacrificia fiebant. Hyginus Gromaticus; Poſteà placuit omnem Religionem eò convertere, ex qua parte cœli terra illuminatur. An igitur Catholica Eccleſia damnatos gentium ritus hac in re ſtuduit imitari? Abſit. Aliæ ſunt cauſæ ſanctiſſimi inſtituti, quas Orthodoxi Patres obſervârunt.

Baſilius l. de Spiritu ſancto capite 27

Moſes de Paradiſo p. 1 c. 13

3. Et primò quidem ad Orientem converſi hac de cauſa oramus, quia nos exules eſſe, & peregrinos profitemur, & ad patriam noſtram, unde ejecti ſumus, ad terreſtrem ſcilicet paradiſum, quem Deus plantavit in Eden ad Orientem ſuſpiramus. Rectè Baſilius magnus: Omnes quidem inter orandum Orientem aſpicimus, pauci autem ſcimus, quod antiquam patriam inquirimus, paradiſum quem plantaverat Deus. Hanc eamdem rationem Moſes Barcepha Epiſcopus Syrus auctoritate multorum Patrum confirmat; atque ita ait conſtructa olim templa, ut ad ſolem orientem in menſe Niſan, in æquinoctio ſcilicet vernali, obverſa ſit fabrica, quia nimirùm illo menſe ſuprà paradiſi locum ſol oriatur. Et ſic fermè antiquiores Baſilicæ etiam nunc conſtructæ apparent, ut ortum reſpiciant æquinoctialem.

Sidon. Appoll. l. 2 Ep. 10 ad Heſperium.

Quare Sidonius Appollinaris deſcribens Eccleſiam à S. Patiente Lugdunenſi Epiſcopo conſtructam, hæc inter cætera ſcribit:

Ædes celſa nitet, nec in ſiniſtrum,
Aut dextrum trahitur; ſed arce frontis
Ortum proſpicit æquinoctialem.
Intus lux micat, atque bracteatum
Sol ſic ſollicitatur ad lacunar,
Fulvo ut concolor erret in metallo.

Deinde

Digitized by Google

Deinde dicit Barcepha ad orientalem portam paradisi solam, non etiam ad reliquas collocatam esse custodiam, quia Orientis Regio præstituta erat, ut esset locus adorandi Deum. Huic doctrinæ consentire videtur Gregentius Archiepiscopus dicens: Nos ad solis ortum orare edocti sumus, quoniam illic Deum invenimus, qui hominem formavit, & paradisum condidit. Sed clarius de hac re loquitur Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus: Orientem versus precari traditum est ab Apostolis sanctis, propterea quod spiritalis Sol justitiæ Christus Deus noster in terra apparuit in orientis solis sensibilibus partibus: propterea etiam quod nos denuò paradisum illum in Eden expetimus, & speculamur ab Oriente, recuperatum iri expectantes: & etiam recipientes ortum illum lucis appariturae in Domini secundo adventu, & regeneratione.

Moses in fine p.2. de Paradiso

Gregent. in disput. cum Herbano Judæo.

German. in Theoria rerum Ecclesiast.

4. Secundam causam assignat Justinus Martyr, sive quisquis est Auctor quæstionum ad Orthodoxos apud ipsum, ostendens hanc orandi consuetudinem ab Apostolis acceptam, non quod divinum habitaculum in illo climate existiment constitutum, sed quia Deo semper ea, quæ meliora sunt destinamus; illa autem mundi pars hominum opinione præstantissima censetur. Nam ut scribit Dionysius Halycarnassæus; Pars Orientalis nobilior ex Hetruscorum disciplina, & ex augurum Romanorum traditione felicior putabatur in captandis auspiciis. Accedit Augustini sententia dicentis: Cum ad orationes stamus, ad Orientem convertimur, unde cœlum surgit: non tanquam ibi sit Deus, & quasi cæteras mundi partes deseruerit, qui ubique præsens est non locorum spatiis, sed

Justinus q.118.

Dionys. Halic. l.2. antiquit. Roman.

Aug. l.2. de ser. Dom. in monte cap. 9.

Digitized by Google

ſed majeſtate potentiæ; Sed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem ſe convertere, id eſt ad Dominum, cum ipſum corpus ejus, quod eſt terrenum, ad corpus excellentius, id eſt ad corpus cœleſte convertitur. Divinitas autem, ait Nicetas, per Orientem deſignatur, utpotè altum, & excelſum, quoniam cum ſol oritur, in ſublime fertur.

Nicet. in orat. 39. Naz. n. 15.

5. Tertia ratio eſt, quia Chriſtus, quem oramus vera lux eſt, verumque Oriens. Ideò benè dicit Chryſoſtomus: Hoc ſemper appetamus, ut converſi ab Occidente, intenti ad Orientem agnoſcamus Deum omnipotentẽ. Venit lux in mundum, radiavit mentibus noſtris obſcuris, declarata ſunt tetra, manifeſtata ſunt occulta, tenebroſa aperta, ut lux oriretur nobis. Ita Propheta pollicitus eſt: *orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ.* Pſalmiſta item dicit: *lux eſt juſtis, & rectis corde lætitia.* Igitur in oratione à Chriſto vero Sole illuſtramur, ſicut illuſtrantur à ſole corporeo, qui reſpiciunt ad Orientem. Sententia Platonis eſt, quam laudat, & citat Nazianzenus, idem in ſenſibilibus eſſe ſolem, quod Deus in intellectibilibus: ut enim hic mentem, ita ille oculos illuſtrat; atque ut hic res eas omnes, quæ animo, & ratione intelliguntur, pulchritudine vincit; ita etiam ille eas, quæ oculorum ſenſu percipiuntur. Approbat hanc ſententiam diſertis verbis Athanaſius: Non ideò adoramus ad Orientem, quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumſcriptus habitet, ſed quia Deus lux eſt vera: eam ob cauſam ad creatum iſtud lumen converſi, non illud, ſed Creatorem adoramus, & ex elemento omnium ſplendidiſſimo omnium elementorum ſplendidiſſimum Creatorem veneramur. Conſentit Clemens Alexandrinus: Quoniam autem diei natalis

Chryſ. tom. 1. Hom. in c. 6. Zach.

Malach. 4. 2. Pſalm. 96.

Nazianz. orat. 34. quæ eſt 2. de Theolog.

Athan. qu. 37. ad Antiochũ, ſi tamen ejus eſt hic liber.

Clem. Alex. lib. 7. ſtrom.

talis imago est oriens, illinc quoque lux augetur, quæ primum illuxit ex tenebris; sed etiam iis, qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ideo orantes docemur verti ad orientem. Sic honor qui ab Ethnicis soli creato deferebatur, datus est à fidelibus Christo vero soli: sicut de Circensibus ludis, qui fiebant in honorem Solis loquitur Corippus Africanus his versibus: Corippus li. 2.

Hunc veterum primi ritum non ritè colebant.
Esse Deum solem recta non mente putantes.
Sed factor solis postquam sub sole videri
Se voluit, formamque Deus de Virgine sumpsit
Humani generis, tunc dempto solis honore
Est Christo delatus honor.

Memorabile est quod Palladius refert in Historia Lausiaca, Elpidium Abbatem totis viginti quinque annis nunquam versum fuisse ad Occidentem, sed semper ad Orientem respexisse, quamvis spelunca ejus posita esset in cacumine montis: adeò hujus ritu orandi ad Orientem tenax fuit. Huc etiam pertinet quod de quodam adolescente narrat in prato spirituali Joannes Moschus: hic enim de homicidio falsò accusatus militibus dixit; Per Dominum vos rogo, suspendite me ad Orientem, ut illum videam, quando suspensus ero. Sed postea ab imminenti morte liberatus fuit. Pallad. c.108. Ioan. Moschus cap. 72.

6. Quartam rationem docet Damascenus, cui adstipulantur Cassiodorus, & Hugo Eterianus. Dominus enim cruci pro nobis affixus humeros ad Orientem, faciem vertebat ad Occidentem. Ideò nos oramus ad Orientem, ut in faciem Christi respiciamus. Adde quod, juxta Propheticum carmen, psallimus Domino, *qui ascendit super cœlos cœlorum ad Orientem,* ut eum ascendentem in cœlum corde & Damasc. lib. 4. de fide orth. cap. 13. Cassiod. ad Psalm. 67. Hugo Eterian. lib. de regress. anim. cap. 14. Psalm. 67.

& votis prosequamur. Hinc etiam Magi venerunt ab Oriente adorare Dominum, ut fides, quæ sol animæ est, inde inciperet apparere, unde sol oriri solet. An non item ex Oriente in fine dierum creditur esse venturus? Ad Orientem idcircò convertimur; ait Hilarius Pictaviensis, quia ipse, secundùm Prophetam, oriens èx alto sit, & ascendit ad Orientem, ut eò regressus unde descenderat oriens nosceretur, ipseq; sit omnibus in hunc cœlestis sedis ascensum rursus auctor oriundi. Num idipsum sequens sermo significat, cum dicitur; Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Numquid ulla vox potest majoris esse virtutis, quam dissolutorum corporum pulverem in formam cogere, soliditatemq; membrorum, & vitam rursum in homines, animasq; renovare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei vera, & perfecta constantia est, hæc divinæ magnificentiæ bonitas absoluta. Aliam hujus causæ confirmationem habemus ab Athanasio: Quare, inquit, oramus ad Orientem? Quia Spiritus sanctus per Davidem Prophetam præcepit, *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus.* Quod si Judæus objiciat, ubinam steterunt pedes Domini? Zacharias Propheta respondet: *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem.*

Hilar. in Psalm. 67.

Athanas. qu. 7. citata. Psalm. 131.

Zachar. 14. 4.

7. Quinta tandem ratio esse potest, ut inter nos, & Infideles discrimen sit. Consuevit Ecclesia Dei, ait Lucas Tudensis Episcopus, orare ad Orientem, ut per hoc à sectis variis, & erroribus separetur, quæ Sole justitiæ illustrata se Domino soli Christo Jesu desponsavit. Hæretici tenebris obcæcati à vero sole remanent alieni, & modò ad Orientem, modò ad Occidentem, modò ad Meridiem, modò ad Septem-

Lucas Tuden. l. 2. adv. Albienses c. 23.

ptemptrionem orant, & circumferuntur vagi in omnibus actionibus suis. Orant Saraceni ad meridiem, & Judæi diverso modo. Catholici verò, quibus divina Scriptura dicit, *Vobis timentibus nomen Domini orietur Sol justitiæ*, orant ad Orientem divino oraculo admoniti per Salomonem, qui dicit Deo: *Oportet solem prævenire ad benedictionem tuam, & ad orientem lucis ibi te adorare.* Et quia, ut ait David, *exortum est in tenebris lumen rectis*, debet populus Dei respicere, & adorare ad Orientem, ut ille de quo dicitur, *Oriens vocabitur nomen ejus*, qui est oriens ex alto Deus Israël, fideles lumine claritatis suæ perfundat, *qui habitat lucem inaccessibilem*, & in lucem suæ Divinitatis præcepit credere dicens: *Credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Testatur etiam ipsa Veritas, quod *qui male agit, odit lucem, & qui facit veritatem, venit ad lucem.* Hactenus Lucas. Quod verò Turcæ, & Saraceni conversi ad Austrum orent, testatur Euthymius in Panoplia. Manichæi, teste Augustino, orationes faciebant ad solem per diem quaquaversum circumit: ad lunam per noctem si appareret, si autem non appareret, vertebantur ad Aquilonem. Mercurius Trismegistus sole occidente ad Austrum respicere eum præcipit, qui oraturus est; at sole oriente in eum, qui dicitur subsolanus. Judæi autem orabant ad Occidentem, quia ostium tabernaculi ad Orientem respiciebat. Et illi quidem occidenti literæ insistunt habentes velamen in cordibus suis: nos spiritu vivificante illustrati ut filii lucis in luce ambulamus vero lumini adhærentes, de quo scriptum est, *super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur.* Cæterum de hoc ritu præter Auctores supra

Malach. 4. 2.
Sap. 16. 28.
Psalm. 111.
Zach. 6. 12.
Joan. 12. 36.
Joan. 3. 20.
Euthym. Panopl. p. 2. tit. 24.
August. l. 20. contra Faustum.
Trismegist. in fine Asclepii.
Isai. 60. 2.

Cl.Rom.l.2. const.apost. Tertull.in apolog.& l.adv. Valentin. Origen. hom.5. in Num. Naz. epist.ad Philagriũ. Epiphan. lib.1.tom.1. c.19.Greg.Nyss lib.de orat. Anastas.qu. 18.in script.Thomas 2.2.q.84.art.3.

pra citatos agunt Clemens Romanus, Gregorius Nyssenus, Anastasius Nicænus, D.Thomas, & alii recentiores.

§. III.

Veterum opiniones de sole. Verus Sol adorandus, qui est Christus. Quis sit ignis obscurans solem. Cur oremus horâ primâ.

Achill. Tatius ad Arati Phœn. cap.19.& 20.

1. ACHilles Tatius in Isagoge ad Arati Phœnomena veterum Physicorum ridiculas de sole opiniones recenset. Docet enim Plato solem ex igne constare: quidam è terræ, ac nubium exhalationibus. Philolaus eumdem quicquid habet igneum, ac transparens ex æthereo igne, qui supra ipsum est, exprimere putat, ac per quædam rimarum interstitia splendorem ad nos transmittere. Epicurus pumicis speciem habere censet, atque ex igne per quædam foramina splendorem ejaculari. Anaximander lucem ab eo, qui sit rotæ similis, emitti sentit. Heraclitus scaphæ similem putat, Stoici sphæræ, alii disco. Quidam pedalem, alii octuplo, alii undevicies terra majorem faciunt. Omitto Porphyrii placitum relatu indignissimum, quod curiosus lector inveniet apud Georgium Pisidem in Cosmurgia. Plures quoque de sole absurdas opiniones referunt Theodoretus, & Plutarchus. Manichæi solem navim esse asserebant de purissima Dei substantia fabricatam, ut refert Augustinus. Narrat Cyrillus Alexandrinus Anaxagoram Philosophum morte ab Atheniensibus damnatum fuisse, quod solis circulum nihil aliud esse diceret, quam lapidem quemdam ignitum. Hic, ut refert Jamblicus, tametsi de sole tam exigua sentiret, interrogatus aliquando cujus rei gratia natus fuisset, ut solem, inquit, contemplarer:

Theoret. lib.1. & 4. de cur. Græc affect. Plutarch. de placitis Philosoph.lib.2. cap.20. Aug. lib.20. contra Faustũ. Cyrill.Alex. lib 6.adv. Iulianum. Iamblic. de vita Pythag.l.2,c.9.

templaret: Adeò externi luminis pulchritudine captus fuerat. Sed quam multipliciter peccarit, cum hoc dixit Anaxagoras, Cœlius Lactantius ostendit in divinis institutionibus. E contra verò quidam sanctorum Patrum, quod B. Theodoro Studita narrante didicimus, cum è cella prodiret, tegumentum capiti imponebat, ne aciem in solis jubar intenderet, causamque rogatus respondit: Ecquid est cur temporarium lumen videre velim? Et rectè quidem. Nam, ut ait Magnus Gregorius, sancti viri postquam omnia præsentis vitæ oblectamenta despiciunt, præ illius lucis internæ dulcedine ab hac exteriori luce animum quasi à tenebris avertunt: multumque secum intrinsecus contendunt, ne hujus lucis, quæ fulget extrinsecus, delectatione rapiantur. Hi sunt, qui dicunt cum Propheta Domino, *Diem hominis non desideravi, tu scis.* Hi sunt, qui solam dilexerunt Sapientiam, *& proposuerunt pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, candor est enim lucis æternæ, speciosior sole, & nihil inquinatum in eam incurrit.* Hi sunt, qui verum adorant Solem, quem si quis sequitur, *non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Idcircò prima diei hora, statim ac sol materialis exortus est, Solem justitiæ adorantes in spiritu, & veritate gratissimum adolent orationum incensum, ut luce spirituali digni sint illustrari. Solis enim instar Deus exoritur, ait Athanasius, illustrans uniuscujusque animum. Non omnium autem hæc dies est, sed eorum qui peccatis mortui sunt, & vivunt Deo. Væ illis quibus obtenebratus est sol in ortu suo, super quos factæ sunt tenebræ palpabiles, & horribiles: *nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*: Et dicent in die judicii, *Ergo erravimus à via veritatis, & Sol intelligentiæ*

Lactant. l. 5. c. 9

Theodor. Studita serm. 18.

Gregor. lib. 22. moral. cap. 2.

Hierem. 17. 16.

Sap. 7.

Ioann. 8. 12.

Athan. ser. de Sabb & circumcisione.

Isai. 13. 10

Psalm. 81.

Sap. 5. 6.

Basil. in Psal. 33. *telligentia non est ortus nobis.* Optimè Basilius: Quemadmodum sensibile hoc lumen non omnibus similiter exoritur, sed habentibus oculos, & vigilantibus, his item qui nullo interstite impedimento prohibentur, quin frui possint claritate solis primum adventantis: Sic & justitiæ Sol verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem præbet, sed his qui vivendi formulam nihil ipso indignam exigunt.

2. Satagendum est igitur, ut primitias diei pura mentis intentione offeramus Domino, ut qui ad principium diei nos pervenire fecit, sua virtute incolumes ad salutaria cuncta perducat: ne forte in nobis prophetica illa comminatio adimpleatur, *Supercecidit ignis, & non viderunt solē.* Ignis iste fumosus lucidissimum solis jubar obscurans ignis superbiæ est ut explicat Augustinus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? Super quem ceciderit non videbit solem. Quem solem? Non istum, quem tecum vident, & pecora, & muscæ, & boni, & mali: est & alius sol, de quo dicturi sunt illi, Sol non est ortus nobis, quia vicit illos concupiscentia carnis. Supercecidit ignis, & non viderunt solem. Hunc ignem vocat Bernardus ignem alienum, quem si quis in divino sacrificio offerre præsumpserit, etiamsi patrem habeat Aaron, morietur in iniquitate sua. Porrò ignis alienus, ait Absalon Abbas, est luxuria, quæ est in cubilibus, & impudicitiis: ignis alienus est iracundia, quæ est in dissensionibus, & contumeliis; ignis alienus est invidia, quæ est in detractione alienæ virtutis. Ignis alienus, inquit Ambrosius, est libido. Ignis alienus est omne incendium injustæ cupiditatis. Ignis alienus omnis ardor

Psalm. 57.

Aug. in Psal. 57.

Bern. ser. 2. de Purific.

Absalon Abb. ser. 25. qui est 2. de Pent.

Ambr. annot. 1. in Levit.

ardor avaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuitur. Sacrificia verò sua alieno incendunt igni, qui Deo serviunt non ex amore, sed pro lucro externo, ut Joannes Rusbrochius scribit rerum divinarum contemplator eximius. De eadem re sic disserit Paulinus sanctissimus Nolæ Episcopus. Ignem mihi alienum videtur accendere, quisquis corporeæ, vel sæcularis alicujus cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accendens audet appropinquare altaribus Domini, quæ non recipiunt nisi illius ignis accensionem, de quo ait; Ignem veni mittere in terram. Hic solus ignis igni resistet æterno. Sed dicis mihi. Quomodo possum hunc ignem alienum elongare à meipso, si in peccatis natus sum totus, & in peccatis concepit me mater mea? Precare Solem justitiæ, ut oriatur in te, & præoccupet cor tuum in spiritu ardoris. Ipse venit mittere ignem in terram, si hic ignis in altari cordis tui semper ardebit, alieno igni locus non erit; à facie enim Domini extinguetur. *Vox Domini intercidentis flammam ignis. Quod si non dixeris,* ait Isaias, *juxta verbum hoc, non erit tibi matutina lux.*

Rusbroch. de tabern. fœderis cap. 116. Paulin. Ep. 29. ad Aptū. Psalm. 28. Isai. 8. 20.

3. Ideò fit Primæ horæ celebratio, ut verbis utar Rabani Mauri, quia in exortu diei oportet ut Solem justitiæ nobis oriri postulemus. Sic incipiente die Evangelici præcepti non surdi auditores primum quærimus regnum Dei, & justitiam ejus, ut & cætera adjiciantur nobis. Sic juxta legem quod primò nascitur Domino consecramus. Sic cum sanctis mulieribus orto jam sole venimus ad monumentum, ut mysticis orationum unguentis ungamus JESUM. Sic cum Rege Liricine interficimus in matutino omnes peccatores terræ: quia, ut ait Hieronymus, orto nobis Sole justitiæ omnes statim cogita-

Rab. Maur. de instit. cler. lib. 2. cap. 3. Matth. 6. 33. Exod. 13. 12. Marc. 16. 2. Psalm. 100. Hieron. lib. 2. in Isaiam.

Digitized by Google

cogitationes interficimus, quæ ad peccata nos provocant, & de civitate mentis nostræ disperdimus peccatores. Sic Sapientis admonitionem libenter audimus, & efficaciter adimplemus ad ortum lucis adorantes Dominum, ne internæ dulcedinis manna exiguo solis radio calefactum tabescat. Sicut autem ovibus manè ad pascua exeuntibus necessarius est pastor, qui eas à lupis defendat; ita etiam nos, ut docet Amalarius, initio diei ad opera, & mandata Domini surgentes pastoris boni custodia indigemus, qui lupos abigat irruentes, de quibus legimus, & lupus rapit, & dispergit oves. Cæterum hora ista sancta est, qua Dominus noster illusus, conspútus, & alapis cæsus Pilato propter nos ligatus astitit ad omnem contumeliam, & adversitatem patienter sustinendam suo exemplo nos erudiens. Hac item hora post gloriosam resurrectionē in magna piscium captura, qui cum tanti essent non est scissum rete, Ecclesiæ Catholicæ propagationem præfiguravit, & veram carnis resurrectionem in piscis assi comestione evidenter ostendit. Sunt qui scripserint horam Primam celebrari in memoriam Dominicæ Resurrectionis: at omnium rectè sentientium fides est Christum ante solis exortum surrexisse.

Sap. 16. 28.

Amalar. lib. 4. de div. offic. cap. 2.

Joan. 10. 12. Matth. 27. 1.

Ioann. 21.

CAPUT IV.

De matutinis salutationibus. Prima quando fuerit instituta, & qua hora persolvi debeat.

1. MAgnus Leo, quem Abbas Spanhemensis Ecclesiasticæ dictionis Tullium appellat, elegantissima oratione Christianos redarguit, qui manè ad nascentem solem deflexi curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinabant: quod pagani-

Leo serm. 7. de Nativit. Trithemius de Script. Eccles.

Digitized by Google

paganitatis quodam spiritu factum dolet sanctus Pontifex. Gentiles enim præterquam quod ipsum Solem adorabant, ut jam ostensum est, credebant quoque matutinas salutationes Diis esse gratissimas, quare primam diei horam certis ritibus iisdem nunciabant. Didici hunc morem à Philosopho Medaurensi, qui in fabula Milesia hæc habet. Inchoatæ lucis salutationibus Religiosi primam nunciantes horam perstrepunt. Tacitus quoque ait. Orientem solem, ut in Syria mos est, Tertiani salutavere, ex nostris autem Arnobius rem indicavit his verbis. Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatis ad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare ut ad vigilias debeant. In hunc etiam ritum invehitur Romanus Sapiens. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum. Erat autem salutationis matutinæ propria illa vox *Ave*, juxta illud Martialis,

Apuleius l. 11.

Tacit. l. 3. hist.

Arnobius 7. contra gentes.

Senec. ep. 95.

Martial. lib. 1. ep. 56.

Et matutinum portat ineptus Ave:

Et alibi. *Discurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra est,*

Cui non manè feras irrequietus Ave.

Id. li. 4. ep. 78.

Non enim erga Deos duntaxat, sed etiam erga homines hujusmodi salutationibus utebātur. Quo verò ritu Deos salutaverint Barnabas Brissonius in doctissimo libro Formularū luculenter ostendit. Hæc est gentium consuetudo, quam Leonis reprehensio sugillat, ne quis fortè parum linceæ mentis primæ horæ officium, aut orationis ad orientem mysteria tanti viri auctoritate sustollere conetur. Satis clarè se explicat S. Doctor, dum ait: Expergiscere ô homo, utere creaturis quomodo utendum est, & quicquid in eis pulchrum, atque mirabile est, refer ad laudem, & gloriam Conditoris. Utinam corda nostra veri

Brisson. de form. lib. 1.

luminis jubar illustret. Lux pietatis veri splendor orientis est. Quantum distat à splendore solis soli hujus caligo! Orandum igitur, ut mundi hujus tenebras claritatis suæ radiis expellat Deus.

METRUM VIII.

MAgne Rex terræ, nitidique cœli,
Christe, qui nutu moderaris orbem,
Mentis arcanum jubar, & paternæ
Lucis imago.
O sacrum cœli decus, & corusci
Luminis candor sine nube fulgens,
Huc ades, puro tibi dum sacramus
Carmina voto.
Serviunt cursu tibi concitato
Nox, dies, annus, properique menses,
Teque circumstant glomerata blandis
Astra choreis.
Huc nitens cæcis malè pulsa terris
Lux ades nulla temerata nocte,
Mysticum lumen, niveosque nobis
Annue mores.
Pax, fides tecum, pietas, & omnis
Audeat virtus remeare ab alto.
Pectus illustra, refluatque summi
Flumen amoris.
Erudi terras meliore flamma,
Et per ignotas tibi fundat oras
Prodigus laudes populus sacratam
Pronus ad aram.
Annuos cultus, patriosque ritus
Lætus antiqua renovare pompa
Indus, & Maurus, gelidique discat
Incola Ponti.

2. Porrò

2. Porrò quod ſpectat ad officium Primæ, nulla ejus expreſſa mentio apud Patres Caſſiano antiquiores reperitur, quicquid dicant Franciſcus Turrianus vir alioquin eruditiſſimus in notis ad Clementem Romanum, & Marianus Victorius vir etiam emunctæ naris in ſcholiis ad Epiſtolas Divi Hieronymi. Iſte enim, & alii Patres cum manè orandum eſſe dicunt, non de Prima, ſed de Laudibus matutinis intelligi debent, quod diſertè demonſtrat exactiſſimus Scriptor Marcellus Francolinus. Tametſi autem Franciſcus Suarez de hujus aſſertionis veritate dubitare videatur, certum eſt tamen quod Caſſianus aſſerit teſtis omni exceptione major, Primam ſcilicet ſuo tempore in ſuo Bethleemitico Monaſterio celebrari cœpiſſe, ne Monachi poſt Laudes uſque ad Tertiam otioſi, & ſomnolenti jacerent in cellis, cum nulla conventus neceſſitas eos ad orationem exire compelleret. Vocat eam alteram matutinã, quam à matutinis laudibus ex eo diſtinguit, quod hanc tribus pſalmis abſolvi dicit: ad laudes verò decantari ait pſalmum *Laudate Dominum de cœlis* cum duobus ſequentibus. Porrò quinquageſimum, inquit, & ſexageſimum ſecundum, & octogeſimum nonum huic novellæ ſolemnitati novimus fuiſſe deputatos. Nec eſt quod ſcrupulum alicui moveat Auguſtinus, qui initio ſecundæ regulæ expreſſam Primæ mentionem facit: nam præter alias conjecturas ſatis evidentes, quas cenſores operum Auguſtini notarunt, vel ex hoc liquet falsò ei attributam hanc Regulã, quam ideò Lovanienſes Theologi inter Pſeudepigrapha relegarũt. Similiter hymnus Primæ, qui criticorum animum vellicare poterit, vel non eſt Ambroſii, vel ab eo compoſitus, ut privatim diceretur, poſtea publico Primæ officio

Turrian. ad c. 34 lib. 8. conſtit. apoſtolic.

Mar. Vict. ad ep. 7. Hier. ad Lætã.

Francolin. c. 14

Suarez de relig. l. 4. cap. 5.

Caſſian. lib. 3. de inſtit. cœnob. c. 3. 4. & 6.

aptatus fuit. Hæc de Latinis Patribus dicta sunto; nã si ad Græcorum calculos res ista revocetur, sunt qui de Prima Chrysostomum, & Athanasium loquutos asserant. Hic enim libro de virginitate, Sol, inquit, exoriens videat librum in manu tua. Ille autem in fine libri primi de orando Deum; Dic mihi, ait, qua fronte solem intueberis, nisi prius adoraveris, qui lumen illud dulcissimum oculis tuis mittit? Sed hæc testimonia de privata oratione intelligi possunt: Primæ autem officium, cui satis superque est mille & amplius annorum vetustas, statim post ortum solis persolvi debet. Patet id manifestè tum ex Cassiano, tum ex Amalario, & Hugone, tum etiã quia à prima hora diei, à prima scilicet hora post ortum Solis denominatur. Cum enim diem artificialẽ pro celebrandis horis Canonicis in quatuor partes divisissent Antiqui, solebant in fine singularum partium singulas Canonicas preces singulis trihoriis persolvere. Sed cum postea Primam, & Completorium pro initio, & fine diei adinvenissent, jam ex prima diei parte, quæ primam, secundam, & tertiam horam continebat, & officio Tertiæ assignabatur, primam horam pro officio Primæ separarunt: duodecimam pro Completorio, ut supra capite tertio explicatum est. Drogo Abbas in ipso solis exortu celebrandam esse Primam existimat: sic enim scribit. Horæ primæ laudatio à sanctis Patribus ex oriente sole constituta est celebrari: quæ si aliquando tardius, vel celerius negotiis exigentibus celebretur, nobis horæ debitæ officium congruo tempore persolventibus, hujus similiter & cæterarum statutus terminus penes eum, cui cuncta sunt præsentia, relinquatur.

Drogo Abb. tract. de horis canonicis.

CAPUT

CAPUT VII.

DE TERTIA.

§. I.

Horæ Tertiæ mysteria. Numerus Ternarius commendatur.

METRUM XIII.

QUis me Numinis impetus
Sublimem vacuo librat in aere?
Falsa ludor imagine?
An celsum volucris transilio polum?
Quò me nubila præpetem
Attollunt rapido turbine concitum?
Aut quis me potuit furor
Stellis inserere, & concilio Deûm?
Absistant procul impii,
En præsens Deus est: Sentio spiritum.
Rugitu reboat polus,
Atque æther rapidis depluit ignibus.
O vos pectora pandite,
Quos Numen populi cœtibus eripit.
Nil parum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Sed referens Deo
Gratas obsequii vices,
Devotis feriam sidera vocibus.

1. Elevatus est enim ab ortus sui primordio igneus solis splendor, altius processit, dilatavit radios, incaluit, & invaluit acrius ardens, efficacius illuminans, potentius influens. Novis igitur illustrata fulgoribus fidelium Ecclesia tertia diei hora rursū laudes Deo canit, nova luce divinæ cognitionis induitur, novo veritatis splendore allicitur, sacrarumque

precum delectabili suavitate pinguescit. Quomodo enim hac hora tacere poterit, quam tot veneranda mysteria, ipsaque Spiritus sancti gratia cœlestium charismatum sacramentis nobilitarunt? Nimirum hac hora Dominus noster ex sententia Ruperti Abbatis spinis coronatus Judæorum vocibus crucifixus est, juxta illud, *Filii hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus*: nam Pilato judicante illum dimitti, firmaverunt sibi sermonem nequam pertinaciter clamando, crucifige, crucifige. Et ille quidem iniquus judex sacrilegis Judæorum clamoribus commotus auctorem vitæ morte turpissima condemnavit. Jesus autem cum iniquis reputatus Agnus sine macula sævissimæ luporum rapacitati traditus est. Tum bajulans sibi crucem ad locum supplicii contumeliis, & blasphemiis lacessitus pervenit: ipsoque patibulo in terra defixo immania tormentorum genera erga ipsum Dei Filiũ innovata sunt. Hæc verò omnia hora tertia contigisse Ignatius Martyr, & Athanasius obseruãt.

Rupert. lib. 1. de div. off. c. 3.

Psalm. 56.

Ignat. ep. ad Trallian. Athan. lib. de Virginit.

2. Ipsum etiam Tertiæ nomen ex ternarii numeri significatione multa suggerit haud indigna solerti consideratione. Trias princeps imparium numerus, perfectusq; censetur, nam prior initium, medium, & finem sortitur: & quia unitate media interveniente sectionem non recipit, ut in duo æqua dividatur, ideò, teste Hugone, indissolubilia, & incorruptibilia designat. Monadem fabricatori Deo, diadem materiæ, triadem idæalibus formis aptarunt Antiqui, ac propterea ipsa Trias mundana perfectio est. Celeberrimum est Pythagoræ dogma numerum ternariũ masculũ esse, & aptissimũ ad agendũ. Atq; hinc emanasse arbitror vulgata illa inter sapientes proloquia, Tria esse omnia, Tria in sacrificiis offerri debere,

Hugo Vict. lib. de scriptur. cap. 15. Marian. Capella lib. 7.

Aristoteles 1. de cœlo.

debere, ut sic omnia in Deum Conditorē referri videretur. Trina in corporibus dimensio est: Geometrici corporis prima planities tribus lineis constat, quibus trigonalis forma cōcluditur. Formæ & actui ob perfectionem attribuitur Ternarius. Monas per Ternarium omnia perficit, ac definit: estque Trias unitatis tam internæ, quàm externæ fœcunda expressio. Pythagoras, qui primus in Italiam Philosophiam invexit, tantùm Ternario tribuit, ut omnem Deitatis rationem eò perfici affirmârit. Idem nullum numerum in se amplius duci voluit, quam trino progressionis ordine, adeò cubum in numeris velut complementum observabat. Porrò hunc numerum habemus à natura: est enim progressus multitudinis ab uno, & ad unum regressus. Opifex seipso contentus summa unitas est, in creaturas, quas produxit, diffunditur binarius, easdem ad se revocando ternarium complet reductis omnibus in proprium finem. Unitas perfectissima est, binarius dividens infaustus, ternarius convertens in Deum felicissimus. Tres sunt rerum omnium proportiones, quas Timæus vincula nominat, Musica, Arithmetica, Geometrica: his constat universi pulchritudo. Quid plura? Mundus Archetypus, adoranda scilicet, & augustissima Trinitas in simplicissima unitate hunc numerum modo prorsùs ineffabili consecravit. Extant in sacris literis innumeri propè ternarii, quos sancti Patres ad hujus mysterii notitiam applicârunt. Theologi quoque cum Magistro sententiarum, imaginem, & vestigium Trinitatis in omnibus creaturis trina rerum diversarum expressione agnoscunt, & admirantur. Adorabilis sancta Trinitas, ait Chrysostomus, in Ternario gloriam habes, & veneratur Deus Ternarii prædicatio-

Magist. 1. sent.

Chrys. to. 4. hom. in illud Apost. cum autem subjecta illi fuerint omnia.

nem in terra, & virtutum numerum, quod numero Sanctæ Trinitatis respondeat. Multi sunt Patriarchæ, & Deus seipsum vocat Deum Abraham, Isaac & Jacob. Non quod non sit etiam Deus Moysis & aliorum, sed veneratur sicut in imagine in terrenis cœlestia. Quid dicam de mundo Angelico, cujus triplex Hierarchia, & cujusque Hierarchiæ triplex chorus, triplex item actus purgandi, illuminandi, & perficiendi? Quid de cœlesti, ejusque motu? Quid de elementari? Quid de Microcosmo, ejusque potentiis & facultatibus? In his enim omnibus admirabilis Ternarii vis, & efficacia relucet.

Fr. Venet. Harm. mundi cantic. 1. ton. 3. & 5. Potho. l. 2. & 4 de domo Dei.

3. Volunt Platonici apud Franciscum Georgium Venetum res omnes superiores Ternarii cubo, inferiores autem triplici enneade comprehendi. Potho Prumiensis Presbyter in libris de domo Dei inter multa, quæ de hujus numeri excellentia disserit, illud præcipuè subtilissimâ indagatione investigat, quomodo Ternarius ad animam pertineat. Poëtæ cum sacrificia, libamina, & lustrationes describunt, hunc numerum solent adhibere. Virgilius in Pharmaceutria.

Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. & paulò post.
Necte tribus nodis ternos Amarilli colores.

Virg. Georg. l. 4.

Idem in Georgicis.

Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.

Æneid. l. 6.

Et in Æneide,

Idem ter socios pura circumluit unda
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ.
Lustravitque viros.

Qui-

Ovidius.

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat,

Idem.

Terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,
Carmina mortali non referenda sono.

Propertius.

Terque meum tetigit sulphure & igne caput.

Joannes Tzetzes in historiis triplicem mortuorum conclamationem commendat ex Homero. Theocritus in Idylliis, Apollonius in Argonauticis, & alii Poëtæ passim eodem numero utuntur. Deficiet me dies singula enarrantem, quæ ad Ternarii commendationem faciunt. Plura curioso lectori suppeditabunt Girardus Rufus in Mysticis commentationibus ad Severini Boethii Arithmeticam, Annibal Rossellius in Pymandrum Trismegisti, Nicolaus Cusanus de docta ignorantia, Marsilius Ficinus in Plotinum, Petrus Bongus de mysteriis numerorum, Ausonius in grypho ternarii, Macrobius in somnium Scipionis, Martianus Capella libro de nuptiis Philologiæ, Nicomachus Gerasenus in Arithmetica Theologica apud Photium, Albinus Flaccus apud quem extant quidam versus Sancti Ambrosii de Ternarii mysteriis, & alii plures. Mihi non libet hæc diutius sectari, meritò enim imprudentiæ accusarer, si lucem à minutis facibus mutuarer, quando fulget splendidissimus Sol.

Ovidius lib. 6. metaph. lib. 4. Fastorum.

Proper. lib. 4. eleg. 9.

Tzetzes Chiliad. 5. v. 550. Theocr. Idyll. 2. Apollon. l. 2.

Rufus lib 1. c. 9 l. 1. cap. Rossel. l. 2. q. 4. c. 1. diffusissime. Cusan. lib. 1. Ficin in Plotin. l. 3. Enn. 1. Bongus cap. de Ternario. Ausonius Idyll. 11. Macrob. l. 1. c. 6. Capella lib. 7. Photius Cod. 187. Alb. Flaccus in fine ep. 69.

§. II.

Horâ Tertia oramus ob adventum Spiritus sancti. Gratia Spiritus sancti quid operetur in anima.

1. OBservat Isidorus Ecclesiasticorum rituum solertissimus indagator, illud ad horæ Tertiæ illustrationem maximè facere, quod Spiritus sanctus

Isidor. de eccl. offic l. 1. c. 19.

sanctus ipsa horâ tertiâ, hoc est suo loco, & numero, & tempore, cum sit tertia individuæ Trinitatis persona, ad terras descendit impleturus gratiam, quam Christus promisit Ecclesiæ. Hæc est potissima ratio, ad quam respicientes majores nostri horam tertiam divinis laudibus dedicârunt. Basilius primi nominis auctor hujus institutionis rationem his verbis exequitur. Tertiâ horâ congregentur fratres ad orationem, ut admoniti doni Spiritus, quod circiter hanc horam Apostolis datum fuit, uno eodemq; animo cuncti illum venerentur, ab eoq; petant, ut & ipsi digni sint, qui sanctificationem suscipiant, simulque ut salutaris sibi doctrinæ, & recti itineris Dux esse, & auctor velit, illum imitantes, qui dixit, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me; Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* Et alio in loco, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*; atque ita denuò ad intermissa opera redeatur. Ergò hæc hora omni devotione digna totâ cordis jucunditate celebrari debet, qua signis visibilibus invisibilis Spiritus manifestari dignatus est veniens super discipulos in linguis igneis, ut verba ignea loquerentur, & legem igneam, legem charitatis igneis linguis prædicarent. *Cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel:* & qui jam dederat Filium in pretium redemptionis, dedit & Spiritum sanctum in privilegium adoptionis. O Deum, exclamat Guerricus mei ordinis Abbas sanctissimus, ô Deum, si fas est dici, prodigum sui præ desiderio hominis. An non prodigum, qui sicut proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omni-

Basil. in regul. fus. disput. qu. 17.

Psalm. 50.

Psalm. 142.

Psalm. 67.

Guerric. serm. 2. in die Pentec.

omnibus tradidit illum; sic nec Spiritui sancto pepercit, ut ita loquar, sed novâ, & mirâ largitate super omnem carnem effudit illum? Qualem utique oportuit accepimus consolatorem ubique præsentem, protectorem omnipotentem, doctorem omnia scientem. Talem sanè exigebant miseriæ nostræ, vitia nostra, errores nostri: Talem, inquam, qui ubique esset, omnia posset, omnia sciret. Talem scilicet, qui posset tot dispersos colligere, tot oppressos protegere, tot exules revocare, tot incredulos docere, inter tot discrimina custodire.

2. Quis tantâ polleat eloquentiæ laude, ut cuncta possit recensere pericula, quibus obsidetur quodammodò, & circumvallatur fidelis anima fugiens Ægyptum, ut in deserto religionis abominationes Ægyptiorum offerat Deo? Persequitur eam Pharao fugientem cum curribus, & equitibus suis: cogitant unanimiter adversus eam alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur ille magnus exterminator Diabolus venit cum illis. Quid multa? Urget undique inimicus, suscitat bellum, dimicat fortiter, insidias instruit, machinas admovet, ingens excidium minitatur. Jam fluctuat miles hæsitabundus, jam improviso hostium impetu commovetur, & qui noctis excubias fideliter peregerat, qui matutinæ precis splendore perfusus, solisque nascentis calore succensus in diei abscessu se gloriam Deo cantaturum per mundi abstinentiam promiserat, jam necessariis externorum operum occupationibus distractus, temerarius in prosperis, timidus in adversis, interno spiritus fervore paululum tepescente clamat cum Propheta, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei*: &, Psalm. 72.
Quis consurget mihi adversus malignantes, aut quis Psalm. 93.
stabit

stabit mecum adversus operantes iniquitatem? In tanto igitur discrimine constitutus præclara orationis arma assumens per viam cœli proficiscitur; portas Domini intrat in confessione, atria ejus in hymnis, cumque ingenti fiducia ad thronum gloriæ accesserit; Nunc, inquit, in tanta necessitate tu sancte Spiritus periclitantium fortitudo, pereuntium salus, justorum custodia, pugnantium virtus, nunc promptus ingeri dignare nobis nostro refusus pectori. Adde ligna, novam struem beneficiorum, ut de novo igne succensa charitas non solùm ardens in se; sed & aliis lucens bonorum operum splendore proximos accendat. Sic veniente Spiritu sancto vires resumit conscientia, fugit timor, augetur spes, & inimici nostri pacatam videntes animam. *Quæ est*, inquiunt, *tanta exultatio? Fugiamus Israelem, venit Deus in castra, Deus pugnat pro eis contra nos.* Nimirum *refulsit sol in clypeos aureos*, splendunt sancti Spiritus donum septiforme in potentiis animæ, *& resplenduerunt montes ab eis* per boni operis exempla, *& fortitudo gentium dissipata est.* Et *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.*

1. Reg. 4. 7.

1. Machab. 6. 39

Psalm. 93.

3. Totum hoc negotium, ejusque seriem, & ordinem explicat elegantissimè mellifluus Scriptor, sanctique Spiritus dulcissimum organum Bernardus: Veniens, inquit, Spiritus sanctus, & visitans miseram animam per septiformem gratiam suam primum infundit ei timorem, timori subinfert pietatem, ut miseriam timoris suavitas consoletur pietatis: pietati scientiam, ne à timore tristitia abundantior absorbeat, ne à pietate præsumptio vana præcipitet: scientiæ fortitudinem, scilicet contra tentationes: ut & proficiatur in bono; scientiæ

Bern. serm. 1. de pugna spirituali, si tamen ipse auctor illius est.

& for-

& fortitudini suffragatur consilium; consilio intellectum addit, ut jam in interiori cordis sui legat per se non solùm, quæ consulant homines, sed etiam quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta: intellectui sapientiam, ut quod hactenus didicerat, jam ei transeat in affectum, ut per semetipsam ex gratia Dei sapiat, & sapidum ei fiat, & dulce quicquid hactenus durum videbatur, & intolerabile. Hanc doctrinam de donis Spiritus sancti effudit super nos abundè sanctus Pater de plenitudine sua verbum bonum eructans. Illud autem observandum est, non omnibus eumdem spiritum infundi, divisiones enim gratiarum sunt, & spiritus ubi vult spirat. Et quidem incipientibus servire Deo dulcedo quædam interna concedi solet, quatenus possit eorum mens, ut Sanctus Diadochus Photicensis Episcopus admonet, sanctorum laborum præmium quantum futurum sit apertè cognoscere. Nam tenui spiritus aura afflati, & quodam quasi coruscamine transeuntis scintillulæ attacti exultant, & fervent amore; sed nondum plena charitas eis inest, nondum juxta fluenta, & plenitudines residere dicuntur, ait Philo Carpathiorum Antistes, ut possint arcana scripturarum rimari, & ea Christiano populo ad salutem impertiri. Alii autem imperfectiores, & jam in Dei servitio provecti spiritu replentur, cujus ubertate potati bulliunt, exundant, erumpunt, fructificant, signa innovant, immutant mirabilia, nec ullum vanitatis periculum illis subest, quos plenissima charitas omnimodis occupavit.

Diadoch. de perfect. c. 90.

Philo comment. in Cant. cap. 5. v. 12.

§. III.

§. III.

Quid sit portare spiritum, & vivere in spiritu. Oratio ad Spiritum sanctum. Cur hæc hora aurea, & sacra nuncupetur.

1. CUm dixisset Apostolus corpora nostra templum esse Spiritus Sancti, ita capitulum luculentâ veritate conclusit; *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Ergò, inquit Paschasius in fine librorum de Spiritu sancto, qui Spiritu sancto studiosè puritatis templum præparat in corde, per castitatem, & mortificationem carnis Deum portat in corpore, quia eum necesse est corporaliter portare, à quo spiritualiter possidemur. Hoc Sacramentum magnum est in horæ Tertiæ precibus sedulò recolendum, ut hâc horâ, quâ Spiritus sancti gratia olim in Apostolos diffusa est, talẽ nos vitâ instituere proponamus, qualem exigit ipse Spiritus fons puritatis, gratiarum thesaurus, discretor cognitionum, qui scrutatur profunda cordium, qui mentis intentionem discernit, qui nec minimã cujuspiam imperfectionis paleam in cordis habitaculo residere permittit, quam non statim subtilissimæ circumspectionis flamma comburat. Felix anima, quæcunq; illa est, quæ abundans in spe, & virtute Spiritus S. facta carnis spiritu mortificat, & solicitè ambulans cum Deo suo mandata ejus efficaciter complet. Felix anima; cui bonum est adhærere Deo, ut ita dicere possit: ego in Deo, & Deus in me est, & unus spiritus sumus, quoniã *qui adhæret Deo, unus spiritus est.* Hoc est in carne spiritum esse, hoc est esse spiritum in spiritu, imò spiritum sine spiritu, sicut Richardus Victorinus ostendit his verbis. An fortè hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra

1. ad Cor. 6. 19. Paschas. lib. 2. cap. 12.

Richard. lib. 5. de contempl. c. 12.

intra semetipsum totum colligere, & ea quæ circa carnem, sed etiam in carne geruntur interim penitus ignorare? An etiam spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, & supra semetipsum totum effundere, & quæ sub ipso, vel in ipso fiunt omninò interim ignorare, & in illud divinitatis arcanum totum intrare? Sanè *Qui adhæret Deo unus spiritus est*, & psallere potest qui est hujusmodi, *Defecit in salutare tuum anima mea.* Sed hæc sublimioris literaturæ lineamenta alibi accuratius exprimere in animo est, si ipse spiritus adjuvet infirmitatem meam. Alioquin socordia depressus est ad Deum, qui justus est, ipse non justus, & mundi adhuc simulachra circumferens erigi non potero: & peccatorum sarcina gravatus ad terram allidar. *In hoc scimus*, ait Joannes Apostolus, *quoniam in Christo manemus, quia de spiritu ejus accepimus.* 1 Joan. 5.

2. Atque utinam mihi pars sit in sermone isto, ut in Christo manens de spiritu ejus accipiam, quia nemo nisi in spiritu Dei loquens dignus potest illius laudator inveniri. Utinam tangat idem spiritus cor meum dulcedine præsentiæ suæ, & spiritum rectum innovet in visceribus meis, quia scriptum est, *Rectos decet collaudatio.* O ardor salutaris, Psalm. 32. Deus amor, Spiritus paraclete, te nunc appello, te nunc obtestor; qui felicissimo incendio orbem terrarum hac hora succendisti. A quatuor ventis cæli veni Spiritus, veni è patria felicitatis, & beatum illum amoris ignem, quem olim terris inspirasti, vitali tuo illapsu eventila semper, ut crescat, & vivat. Emitte de thesauris tuis pretiosum imbrem septemplicis gratiæ, cujus suavi dulcore infirmitatis meæ salsugo mitigetur. Uni cor credentium tibi, ut

unum sint, unum sapiant, te unum laudent, & requirat, qui Patri, & Filio coæqualis ab utroque procedis uniens ambos, utpotè amborum individua connexio, unificum gluten, complexus indissolubilis, & pax exuperans omnem sensum. Ex innumero illo ignearum linguarum numero, quas hac hora in discipulos effudisti, non centum linguas inani Poetarum voto, sed unam dumtaxat exopto, quam si mererer accipere, dicerem utique & ego. *Dominus dedit mihi linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum*: dicerem & illud, *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. Et de excelso misit ignem in ossibus meis, & erudivit me.* Quod si nemo potest dicere, Dominus JESUS, nisi in Spiritu sancto: stultum profectò esset sine ejusdem Spiritus assistentia ejus laudibus incumbere, qui major est omni laude.

Eccl. 51. 30.
Isai. 50. 4.
Thren. 1. 13.
1. ad Cor. 12. 3.

METRUM XIV.

ACcelerat cursum Titan, jam tertia magni
Pars est exacta diei.
Cum subitò ingenti roboat nemus omne tumultu,
Tellus concussa tremiscit.
Nubila terrifico quatiuntur pulsa fragore,
Tonat alti Regia cæli.
Perque levem rutilæ discurrunt aera flammæ,
Tremulis micat aura favillis.
Quæ nova tempestas? miseris an fulmina terris
Displodit Numinis ira?
Quæ flamma hæc? varias efformat acumine linguas
Pectusque incendit amore.
Scilicet hic Amor est, proprios effusus in ignes,
Placido qui fulminat ictu.

Pandite, mortales, penetralia pandite cordis,
Deus ecce illabitur orbi.
Jam nova lux menti patefacto aspirat olympo,
Jam sacris ardeo flammis.
Adventum testata Dei jam fervida totum
Spirant præcordia Numen.
Jam mea sublimi miscentur gaudia cælo.
Votis jam sidera tango.
O Deus, ô Patris, Natique è Numine Numen.
Divini spiritus oris.
Amborum communis amor, pax, unio, nexus,
Bonitas, & flamma perennis.
O dator, & donum, divumque æterna potestas,
Mundum qui flamine comples.
Influe cœlestis septena charismata doni,
Lumenque infunde supernum.
Atque mea æternus præcordia concremet ignis,
Penetret tua flamma medullas.
Nam nisi ab igne Deo non debet cordis in ara
Comburi victima amoris.

3. Durantus Tholosanus Præses horam Tertiam auream ab Italis appellari asseverat. In jure etiam Canonico sacra nuncupatur, hac enim hora sacra Missarum solemnia festivis diebus juxta Ecclesiasticas sanctiones ex decreto Telesphori Papæ solemniter celebrantur. Festivis inquam diebus, non omni die, ut volunt Græci, quos Humbertus Sylvæ Candidæ Episcopus impugnat in responsione contra Nicetam. Narrat Joannes Moschus in prato spirituali cujusdam villæ incolas accusasse Presbyterum, quod nunc hora tertia, nunc hora nona Missam die Dominico celebraret non servans legitimum ordinem sanctæ oblationis.

Durant. l. 3. de ritib. Eccl. c. 8. Distinct. 44. cap. fin. De cõsec. d. 1. c. Nocte sancta.

Pratum spirituale, c. 27.

Antiqua enim Ecclesiæ consuetudo horam tertiam, quæ, ut ait Rupertus Abbas, cæteris illustrior est, Missis celebrandis ob honorem sancti Spiritus destinavit. Consigno hoc caput insigni Bernardi sententia, ut prompti semper, & alacres in divinis laudibus inveniamur. Nihil ita propriè quemdam in terris repræsentat cœlestis habitationis statum, sicut alacritas laudantium Deum.

Rupert. l. 10. de div. off. cap. 18. Bern. ser. 11. in Cantic.

CAPUT VIII.

DE SEXTA.

§. I.

Divina majestas in sole præcipuè elucet, Solis, & Dei comparatio ex sanctis Patribus.

Eccl. 43. 2.

1. *SOl in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris ejus quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris: tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radiis suis obcæcat oculos. Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus ejus festinavit iter.* Libet enim ab hoc solis encomio sextæ horæ tractationem ordiri, ut quæ meridiano æstu fervente celebratur, æterni solis majestatem aptissimo nobis symbolo repræsentet. Solem vocat Dionysius clarissimam imaginem Divinæ bonitatis: Sicut enim ille visibilis creaturæ unicus Princeps quasi quidam naturæ oculus universum condecorat, temporum vicissitudines distinguit, luce & influxu vitam mortalibus administrat: ita Deus omnium causa, initium, & vita

Dionys. c. 4. de div. nominib.

& vita attingit à fine uſque ad finem fortiter, omnia penetrat, omnia temperat, omnia continet, omnia vivificat. Dempſit ſoli materiam Averroes, ſubtrahamus eidem & quantitatem, adeò ut lumen ſolum ſuperſit mirifica virtute refertum, nulla figura definitum, & in immenſum ſpatium circumquaque diffuſum, ita tunc excedens intelligentiam, ſicut nunc aciem oculorum exuperat. Hac fermè ratione Deum pro viribus ex ſole cognoviſſe videbimur, qui poſuit in ipſo tabernaculum ſuum. Appoſitè ad hæc Theologorum Phœnix Nazianzenus. Quod ſenſibilibus rebus eſt Sol noſter, hoc intelligibilibus eſt Deus. Ille mundum hunc aſpectabilem colluſtrat, hic inviſibilem. Ille corporis oculos ita afficit, ut lumen ipſius intueri poſſint: hic mentes Deiformes reddit. Ille corporeis rebus oculorum acie præditis, & iis quæ in aſpectum cadunt hanc vim tribuit, ut & illa videre, & hæc viſu percipi poſſint; ipſe tamen omnia, quæ oculis ſubjecta ſunt, pulchritudine antecellit: hic eodem modo cum tam iis, quæ intelligentia utuntur, quam quæ mente, & intellectu comprehenduntur hoc afferat, ut & illa intelligant, & hæc intelligentia percipiantur; ipſe tamen intelligibilium omnium ſummus eſt, in quo deſiderium omne conſiſtit, ac defigitur, nec ſupra eum mens ulla ferri poteſt, quantumvis Philoſophica, altiſſimè tendens, ac ſummè curioſa. Hæc Gregorius. Cui concinens Thalaſſius Monachus ait, quod eſt lux videntibus, & viſis, hoc eſt Deus intelligentibus, & intellectis. Sicut autem Sol omnia colluſtrat, ita Deus ſedere dicitur quaſi in τῷ πάντων ὄντων, ut Marius Victorinus loquitur, unde univerſali oculo id eſt lumine ſubſtantiæ ſuæ omnia videt. Hanc verò Dei cum ſole analogiam

Nazianz. orat. 21.

Thalaſſ. centur. 2.

Mar. Victorin. l. 4. adv. Ariũ.

alii Patres quamplurimi, & Doctores gravissimi variis paradigmatibus expresserunt. Non sit molestum sub hoc umbraculo aliquantulum requiescere, meridies est. Et primò quidem audiamus Augustinum sapientissimum, atque clarissimum Ecclesiarum Christi magistrum, ut eum vocat Facundus Hermianensis. In hoc sole, inquit, tria quædam licet animadvertere, quod est, quod fulget, quod illuminat: ita in secretissimo Deo, quem vis intelligere, tria quædam sunt, quod est, quod intelligitur, quod cætera facit intelligi. Idem alibi. In sole tria sunt, & separari omninò non possunt, cursus, splendor & calor. Videmus enim solem in cælo currentem, fulgentem, calentem. Quomodo autem Divinitas à semetipsa discernitur, cum lucis splendor, aut solis calor nullatenus separentur? Divide si potes solem, & tunc demum divide Trinitatem. Disertissimè explicat hanc eamdem sententiam Athanasius. Sol est unus, & sunt in eo tres substantiæ, orbis, radius & lux. Orbis est receptaculum æstus, radius repercutitur ad terram, lumen etiam in umbrosis locis sine radio lucet. Sic etiam cogita de Deo. Deus est unus, personæ autem unius Dei tres, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Typus Patris est orbis solaris, typus Filii radius, typus Spiritus sancti est lumen solis. Sequitur diffusè vim comparationis exprimere. Ipsum lege Theologe, nam aliis quædam sunt æquiori lance examinanda, ut cum dicit tres personas non segregari à se invicem: quod intelligendum est in ratione essentiæ, & Deitatis, quæ una est, & eadem in tribus: etenim personæ in ratione subsistentiæ relativæ à se invicem realiter distinguuntur.

Aug. tom. 1. l. 1. Soliloq. de cogn. Dei, & animæ, cap. 8. Facundus l. 1, cap. 4. Aug. 10. serm. tom. 1. de verb. Apost.

Athanas. in qu. variis q. 4.

2. Eodem solis exemplo ad individuæ Trini-

tatis

tatis mysterium explicandum utuntur Cyrillus Alexandrinus, & Eustachius Bonaventura. Rursum Athanasius. Sicut Sol non sordescit attactu terrenorum corporum, ita nec Verbum Dei, cum in corpore innotesceret, inde maculas in se corrivabat. Utque etiam demus, addit Anastasius Sinaita, solem nonnihil fœtoris colligere ex istis corporibus, non continuò sequetur Deum contrahere vel tantillum contagii. Hilarius Pictaviensis Episcopus: Solem videmus in quadam cæli parte, prout ei cursus est, demorantem, & certè ubique protenditur, ubique adest; sed si in clausas domorum fenestras incidat, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi lucem ejus, quæ obserata sunt, denegabunt: ita nos in omnibus vitæ nostræ operibus circumspecti, & ad Deum patentes esse debemus. Rationalis enim oculus, ait primus Venetorum Patriarcha, eandem similitudinem fusius pertractans, spiritualis lucis nequaquam est capax, nisi per liberi consensum arbitrii se offerat, seque subjiciat. Irenæus Martyr antiquissimus Scriptor: Quemadmodum Sol iis, qui propter aliquam infirmitatem oculorum non possunt contemplari lumen ejus, lucem non præstat; ita & Deus infidelium mentes excœcavit, ut eis non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi.

Cyrill. Alex. l. 6. thesauri cap. 1. & in dialog. de Trinit. l. 2. Bonav. in lumin. Eccl. ser. 20. & 21. Athan de incarnat. Anastas. de rectis fidei dogm. l. 2. in fin. Hilar. in Psal. 118. v. 151. Laur. Justin. de humilit. c. 4. Iren. l. 4. c. 48.

3. Cæterum sicut Sol omnibus æqualiter nascitur, & super omnes pari, & æquali luce diffunditur, ita, teste Cypriano, Christus Sol, & dies verus in Ecclesia sua lumen vitæ æternæ pari æqualitate largitur. Sed, quod Fulgentius Ruspensis Episcopus advertit, Divina gratia ipsum solem materialem imitatur. Hic idem permanens aliter à

Cypr. l. 4 ep. 7. Fulgen. l. 2. ad Monimum.

sauciis, aliter à sanis oculis videtur: gratia etiam aliter benè dispositis, aliter aliis infunditur. Quæ diversitas in sola diversitate sanitatis, vel infirmitatis bonæ, vel pravæ dispositionis consistit. Ad hæc Bernardus; Sicut Sol, inquit, non omnes, quibus lucet, etiam calefacit: sic Deus, qui vera sapientia est, multos quos docet quid sit faciendum, non continuò etiam accendit ad faciendum. Aliud est multas divitias scire, aliud & possidere: nec notitia divitē facit, sed possessio. De eadem re sic scribit Olympiodorus. Sicut qui solem hunc sensibilem vident, per ipsius lumen visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos variis officiis intendunt: qui verò solem non vident, in tenebris desident otiosi, eo quod non videant, quæ solis lumine illustrantur: ita pari ratione & qui intelligibilem contuentur Solem, lumen in mente sua recipiunt, per quod planè vident, atque cognoscunt quæ ad ejusdem Solis voluntatem sibi agenda sunt, quævè etiam dimittenda. Marsilius Ficinus nulli Platonicorum secundus Orphicam Solis cum Deo comparationem in Epistolis eleganter exequitur, itemque libro de Sole, & in Commentariis ad Dionysium de Divinis Nominibus. Idem argumentum copiosissimè tractant Justinus Martyr, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Joannes Damascenus, Marcus Eremita, Venerabilis Beda, Thomas Cisterciensis & alii. Verum enimverò in multis similis, in plerisq; dissimilis justitiæ Soli Sol creatus reperitur. Ideò Solis, & Dei similitudinem non omnino approbare videtur Gregorius Nazianzenus oratione quinta de Theologia. Non est exacta finiti, & infiniti similitudo. Urit Sol, capiti nocet, & sponsam olim decoloravit,

Bern ser. 21. in Cant.

Olympiod. in Eccles. cap. 11.

Ficin. Epist. l. 6. & in Dionys. cap. 4.

Justin. in expos. fidei. Theoph ad Autolyc. lib. 2. Clem. Alex. orat ad Græc. Jo Damasc. or. de Transfigur. Marc. Eremita l. de Baptismo. Beda tom. 2. l. de substantiis. Tho. Cisterc. l. 9. in Cantic.

loravit, umbris offuscatur, Lunæ objectione deficit, die ac noctis alteratione variatur. At Deus lumen est indeficiens, nulla apud eum transmutatio, nulla vicissitudinis obumbratio. Concinnè Simeon Theologus. Sensibilis Sol videtur, non videt: intellectualis videtur ab his qui digni sunt, & omnes videt, magis autem eos qui ipsum vident. Sensibilis non loquitur, nec cuiquam loqui donat: intellectualis & loquitur cum amicis suis, & dat omnibut ut loquantur. Ille oritur, & occidit: hic in justis nunquam occidit; nam de impiis scriptum est, *Occidet eis Sol in meridie.* Utinam Sol verus qui nescit occasum illuminet luce perpetua corda nostra, & intelligentias nostras, ut in claritate ejus jugiter ambulemus sine offensione.

Simeon Theol. in moralibus c. 115. & 126.

Amos. 8. 9.

METRUM XV.

O Poli Princeps radiate Titan,
Naturæ eximium decus,
Cuncta qui vectus rapidis quadrigis
Cœli è vertice conspicis.
Te parens vatum fidibus canoris
Psallit Mæonius senex.
Te genus Divinum Rhodopes sub antro
Orpheus Threicius canit.
Et tuas mendax veneratur aras
Cultu Græcia supplici.
Attamen cæcos pelagi recessus,
Et terræ intima viscera,
Haud potes clara penetrare luce,
Vel tristes Erebi specus.
Sed celer cursu peragrans citato
Pronas Zodiaci vias,
Lucidis nascens radiis corruscas,

Et noctem revehis cadens.
Fulgidæ verò dominator æthera,
Mundi maximus arbiter,
Intimas rerum penetrans latebras,
Et vastos animi sinus,
Unico mentis speculatur ictu
Quicquid subjacetætheri.
Nec potest terræ prohibere moles,
Aut nox, atraque nubila;
Quin sciat quicquid spaciosus amplo
Orbis continet ambitu.
Verus hic ergo celebrandus est Sol,
Qui solus videt omnia.

§. II.

Effectus Solis in meridie quomodo impiis, & justis conveniat. Quid sit meridies. Affectus Sponsæ quærentis ubi pascat, ubi cubet Sponsus. Cur meridie oremus. Mediocritas laudatur.

1. SOl itaque aureo jubare rutilans Dei gloriam annunciat, dum oritur; cujus formositatem declarans Beatus David inquit, *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* At in meridiano quasi succensa fornax exurens terram, igneosque radios exufflans nonne immensam, & incessabilem Divini luminis claritatem evidentissimè demonstrat? Sanè *Deus noster ignis consumens est*, fornacem custodiens in operibus ardoris, quia sceleratis supplicia præparat gehennæ: tripliciter exurens montes, quia superbos ob elatas cogitationes, ob tumentia verba, ob sacrilegas operationes æternis ignibus castigat. Radiis suis obcæcat oculos, quia doctrina sua impiorum mentes obtenebrat, ut videntes non videant, & audientes non intelligant; & qui in sordibus

Psalm. 18. — Deuter. 4. 24.

bus sunt, sordescant adhuc. Cùmque audire noluerint dicentem, *Ambulate dum lucem habetis*, dicent postea cum Propheta, *Impegimus meridie quasi in tenebris, multiplicatæ sunt iniquitates nostræ.* De quibus dixit Job; *Per diem incurrent tenebras, & quasi nocte sic palpabunt in meridie.* At in extrema discussionis die fiet quod sequitur, *In conspectu ardoris ejus quis poterit sustinere? Quis poterit cogitare diem adventus ejus? Quis poterit habitare cum ardoribus sempiternis?* Hæc de impiis, nam justorum alia est ratio. Hos tripliciter exurit, quia cor eorum igne pœnitentiæ per contritionem, confessionem, & satisfactionem emundat: sanctæ Trinitatis cognitione illustrat; fide, spe, & charitate corroborat. Igneis doctrinæ radiis mentes illorum succendit, & inextinguibili amoris incendio omninò liquefacit, & renovat, efficitque Divinæ naturæ consortes. Hinc illæ mentis elevationes, suspensiones mysticæ, spirituales ebrietates: hinc uniones, raptus, extases: hinc illæ voces, *Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est: ego dilecto meo, & ad me conversio ejus: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Sextam igitur horam colimus, & solemni precum recitatione observamus, ut dum Sol in auge comburit terram, Sol etiam mysticus incalescat super nos, & ferventissimo suæ dilectionis ardore corda nostra succendat, & in eis requiescat. Quia enim sponsus, ait Philippus Abbas, amari desiderat, amor autem ignis est, quos amore conspicit accendi, & ardere, in his tanquam in lectulo quietis gratia vult jacere. Et propter hoc nonnisi in meridie cubare perhibetur, cùm Sol cœlo vicinior à terra longius removetur: cùm solito ferventior emittit radios puriores,

Isai. 60. 10. Luc. 8. 10. Apoc. 22. 11. Joan. 12. 35. Isai. 59. 10. 14. Job. 5. 14. Malach. 3. 2. Isai. 33. 14.

Cant. 5. 6. ibid. 7. 10. Ibid. 2. 8.

Philipp. Abb. in Cant. l. 1. c. 25.

cum

cum majori torret incendio campos ætheris largiores. Nam ſicut hoſtis nequam, auctor mali, princeps perditæ Babylonis profundas noctis tenebras, & frigus diligit Aquilonis: Sic Sponſus qui Deus eſt, lux indeficiens, ardens ignis, gratam ſui præſentiam longè faciens à diſſimilibus, & indignis, in his cubat, & repauſat, quos Divini amoris face ignea ſentit uri, qui ad perfectum diem, & ferventem meridiem ſunt evecti, unus cum Deo ſpiritus ſolo carnis adhuc contubernio non perfecti. Hæc Philippus, cujus ſententiæ aliam ſimilem adjungo S. Juſti Urgelitani. Chriſtus ait, in Eccleſia Catholica tanquam in meridie cubans mundum univerſum ſuo fulgore perfundit, & in ſpiritu ferventibus requieſcit: atque ex ea charitate, qua orbem univerſum irradiat, credentes in ſe populos quotidie paſcit.

Juſtus Urgelitan. comm. in Cant. c. 1.

2. Ideò ſponſa locum ſibi poſtulat indicari, ubi paſcat, ubi cubet ſpōſus in meridie. Jam nox præceſſit, jā dies appropinquavit, jam refulſit aurora, nunc meridianum inſtat tempus, tempus lucis ſplendidioris, tempus in quo beneplacitum eſt Deo inveniri in eo. Porrò meridies tempus eſt gratiæ, ait Abbas Tuitienſis. Meridies magnum fervorem, magnumque ſplendorem ſignificat, ait Auguſtinus. Meridies ſplendor eſt Divinæ Majeſtatis, ait Origenes. Fervor meridiani Solis, inquit Beda, conſuevit in Scripturis ardorem dilectionis, & illuſtrationem Spiritus ſancti ſignificare. Propterea Manichæi meridianam partem malo tribuebant, ut refert Titus Boſtrorum Epiſcopus, quia luce & charitate carebant. Meridies, inquit Ambroſius, præſentis ſæculi Eccleſia eſt, ubi juſtitia ſplendet, ubi fulget judicium ſicut meridies, ubi umbra non cernitur. Meridies

Ruper. Abb. com. in Abdiā. Aug. ſerm. 50. de verb. Dom. Origen. hom. 1. in Cant. Beda to. 8. lib. de templ. Sal. c. 20. Titus Boſtr. lib. 1. adv. Manichæos.

Amb. 4. exa. c. 5.

ridies, inquit Aponius, mundi renunciatio est, & perfecta rerum terrenarum abnegatio. Meridies, ait Thomas Cisterciensis, est claritas contemplativorum, qui adhuc laborant in hac peregrinatione. Tandem meridies est visio beatifica, ut testatur Bernardus, quæ est electorum perpetua merces. In hoc meridie, ait Laurentius Justinianus, cognoscitur in Verbo Pater, in Genitore Filius, ab utroque emanatio, processio, & amplexus, in tribus videlicet personis una substantia, una Deitas, par gloria, æqualis potestas, & indivisibilis unitas, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, unus Deus sine initio, æternus, immensus, beatus. O verè meridies, plenitudo fervoris, & lucis, Solis statio, umbrarum exterminatio! O perenne solstitium, quando jam non inclinabitur dies, & nox absorpta erit in victoria! Non quæro alia tempora, dulcissime sponse, unica requies, & solatium animæ meæ, non quæro alia tempora, quando in vespere, quando diluculò, quando in solis pascis occubitu: illud tempus inquiro, quando plena luce in tuæ Majestatis splendore versaris. Illum opto meridiem, in quo nullæ sunt tenebræ; illum scilicet meridiem, quem optabat qui dicebat, *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Hunc locum, hunc meridiem indica mihi, suavissime sponse, quem diligit anima mea: ut quemadmodum Jacob adhuc in corpore manens vidit Dominum facie ad faciem, & salva facta est anima ejus: vel certè sicut Moyses vidit eum non per figuras, & ænigmata, seu per somnia, uti Prophetæ alii; sed modo planè præcellenti, atque inexperto cæteris, sibi noto, & Deo: vel sicut Isaias revelatis oculis cordis vidit eum super solium excelsum, & elevatum: vel etiam quomodò

Apon. initio l. 2. in Cant.
Thom. Cister. l.2.comm. in Cant.
Bernard. serm. 33.in Cant.
Laur.Justin.de humilit. c.24.
Psal. 75.
Genes. 32.3.
Num. 12.7.
Isai. 6.1.

2. ad Cor. 12. 2. dò Paulus raptus in Paradisum audivit verba ineffabilia, & Dominum suum JESUM CHRISTUM vidit oculis suis: ita ego quoque in lumine tuo, & in decore tuo per mentis excessum te merear contemplari pascentem uberius, quiescentem securius. Nam & hic pascis, sed non in saturitate. Nec cubare licet, sed stare, & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu nec clara lux, nec plena refectio, nec mansio tuta, & ideò *indica mihi: ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Quando adimplebis me lætitia cum vultu tuo? Vultus tuus meridies est, vultum tuum Domine requiro. Quando exultabo in conspectu tuo, & delectabor in lætitia? Quando licebit mihi cum sponsa dicere, *Inveni quem diligit anima mea & sub umbra illius, quem desideraveram, sedi?* Sub umbra scilicet illa, qua se protegi postulabat David, ne per diem à Sole combureretur, vel à Luna per noctem. Sub illa, inquam, umbra, quam spiritualis ministrat gratia torrida sæculi hujus, & mundi æstiva fugientibus. Sub hac umbra calor concupiscentiæ refrigerium, ventus elationis obstaculum habet, infirmitas remedium, mœror solatium, omne vitium temperamentum. Sub hac umbra securus quiescam, dones aspiret dies, & inclinentur umbræ, donec indices mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie.

Cant. 1. 6.

Cant. 3. 4. Ibid. 2. 3.

METRUM XVI.

TE semel ut possim, mea lux, mea vita, videre,
Quot mihi sunt sylvæ, quot penetranda juga?
Nec tamen ulla tui miseræ spes certa videndi,
Ulla nec alloquii spes mihi certa datur.
Ah! dixi, vacuo dum te perquiro cubili,
Cur fugis è nostro, transfuga sponse, toro,
Dumque iterum vicos, iterumque requiro plateas,
Perditus, heu! dixi, siccine sponse lates?

Sicci-

Siccine inaccessos te frustra quæro per agros,
Per juga montanis non adeunda feris ?
Quæ te lustra tegunt ? quæ te, mea vita, latebræ,
Quæ loca, quæ sylvæ, quæ tenet atra specus?
Cur fugis, ut sævo procul hostis ab hoste recedit,
Quave tua potuit causa fuisse fugæ ?
Credideram fictamque fugam, fictumque recessum;
Iram namque docet fingere cautus amor.
At geritur, video, res seria : sæpè revertar
Dixisti fugiens, attamen usque lates,
Usque lates, nec te mea multa pericula tangunt,
Nec saltem ostendis quo teneare loco.
Aspice, jam medius flagrantibus æstuat horis
Phœbus, & in fesso fervet ab igne caput.
Quis tibi, quis tantis nunc præbet in æstibus umbram?
Ah! cave ne teneros urat arena pedes.
Sponse cave æstivo ne fortè calore liquescas,
Ne te ardens medio Phœbus ab axe cremet.
O ego si scirem jaceas quo cespite languens,
Umbrosi nemoris fungerer ipsa vice.
Exciperem objecto ferventem corpore solem,
Teque meis tegerem, sponse reperte, comis.
Ergo ostende precor, mea spes, mea sola voluptas,
Quæ regio invideat te mihi, quodve nemus ;
Nulli te quærens parcam, dilecte, labori,
Exul in extremo sis licet orbe vagus.
Jamque ego te agnoscens collo dabo brachia circum;
Et pedibus ponam mollia vincla tuis.
Sed quid ago? moriar currens, languensque per agros;
Lassa etenim nequeo te fugitive sequi.
Ergo ostende preco, mea spes, mea vita, meum cor,
Quæ regio invideat te mihi, quisve locus.
Siste gradum, tantique semel miserere laboris,
Jam potes in pœnis mitior esse meis,

Aspi-

Aspice, jam medio sol altior Astitit orbe,
Herbiferamque urens æstus hiulcat humum.
Jam pastor valles, umbrasque animalia quærunt,
Inque acri tellus vivit anhela rogo.
In ramis volucres languent, Neptunus in undis,
Ictaque cœlesti cuncta calore cadunt,
Huc igitur, mea vita, veni: protectus ab æstu
Hic eris, ad solitos sponse recurre lares.
Et in dotali mihi commoda villula campo,
Vere ubi perpetuo florida ridet humus.
Hic antrum ingens est, convexo tegmine densum,
Frigida ubi ardentes submovet umbra rogos.
Inscius æstatis locus est, cumque altior est sol,
Incipit hic modica luce rubere dies.
Nec desunt gelidi fontes, rivique loquaces,
Murmure qui somnum conciliare queant.
Abdita quin etiam tacito spelunca recessu
Cœlabit nostras, ô mea vita, faces.
Nullus erit, placidos qui turbet acerbus amores,
Oscula, nullus erit, qui prohibere queat,
Huc mea lux, propera, procul urbibus, atque tumultu,
Optata ut possim sola quiete frui.
Aspice,, stelligerum multo tibi flore paratur
Sponse iter, & tremulo te vocat aura sono.
Ergo age, jam propera, qui causa mei tormenti
Solus es, ah! tantas spes mea, rumpe moras,
Rumpe moras, alioquin languens, ustaque flammis
Sponse tuis, sine te deficiens moriar.

3. Meridie autem oramus, quia Christus Salvator noster semper medio est oblectatus. Nam ut salutem operaretur in medio terræ, media nocte natus est in medio duorum animalium, & adhuc puer in medio Doctorum disputavit. Cùm vitæ autem, atq; virtutum jam perfecta suscepisset incrementa, sua

sua volens impartiri charismata, dicebat, *Ego sum in medio vestri, sicut qui ministrat.* Affixus Cruci in medio latronum, futuro præludens judicio, bonum ad dexteram, malum habuit ad sinistram. Post triumphalem resurrectionem stans in medio discipulorum pacis suæ pignore ditavit illos. In regno autem suo visus est à Joanne in medio throni, in medio quatuor animalium, in medio seniorum. Nos etiam inter medios Cleros, medioque die, in medio Ecclesiæ laudem dicimus illi, ut doceat nos medium in omnibus tenere, dictumque illud sapientum in medio cordis nostri exculpere dignetur, ut ne quid nimis. Adagium celebrrrimum est apud Joannem Tzetzem, Dimidium plus toto: nihil est enim aurea mediocritate præstabilius, atque ut Tragicus canit.

Luc. 22. 27.

Jo. Tzetzes Chiliad. 7. v. 235.

Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.

Seneca in Oepid. act 1.

Hæc est autem mediocritas non ambulare in magnis, neque in mirabilibus super se: & ut docet Bernardus; Non infra dejici, non attolli supra, non evadere in longius, non extendi in latius. Locus medius tutus est. Medium sedes modi, & modus virtus. Medium qui deserit, malos exitus habet. Galenus medium commendat tanquam primarium valetudinis fulcimentum: & Moderatus Columella illud præceptum maximè extollit, quod Sapiens unus de septem posteritati pronunciavit, *μέτρον ἄριστον* medium semper, & modum rebus adhibendum. Denique carmen aureum Pythagoræ est; Optima res medium est super omnia.

Bern. de consider. lib. 2. c. 10.

Galen. de san. tuenda l. 1. c. 8. circa finem.

Colomel. lib. 1. cap. 3.

Pythag. in carminibus aureis. v. 38.

METRUM XVII.

Non fasces igitur, non nimias opes,
Non plebis cupiam munera divitis,

Lætam fingere vitam
Si possim arbitrio meo.
Ridet terrifici fulminis impetum
Arbor, quæ gelidis vallibus incubat;
Nec cœli timet iram
Tecti pauperis incola.
Certat dum volucres vincere cœlicas,
Nomen Dædalides eripuit freto:
Alter, dum errat in axe,
In flumen stolidus ruit.
Stet quicunque volet culmine lubrico,
Regalique potens sanguine: mox erit
Stulta fabula plebis,
Mundique instabilis jocus.
In magnis requies est minor: imminet
Mors illis gravior, qui nimis omnibus
Fama, & stemmate noti.
Ignoti pereunt sibi.

§. III.

Dæmonium meridianum quid sit. Sextæ horæ mysteria ex sacris libris. Hac hora crucifixus est Christus.

Basil. reg. fus. q. 37.

Bruno. in psal. 90.

1. SExta item hora oratio necessaria est Sanctorum exemplo, ait Basilius, ut liberemur ab incursu, & dæmonio meridiano: ab insidiis scilicet malignorum spirituum, qui cùm meritò tenebrosæ voluntatis in malo prorsus obfirmatæ nocte perpetua damnati sint, solent tamen ad decipiendos incautiores non solum diem, sed & meridiem simulare. Hoc Sanctus Bruno Carthusianorum sanctissimus Institutor ad eos similiter refert, qui ex patre diabolo orti desideria ejus, & opera conantur perficere. Hæretici, inquit, in meridiano videntur esse, id est ad

ad modum meridiei ferventes in bona operatione, cùm quædam simulatoria bona opera faciant, & clari, & splendidi in humanis, & subtilibus sententiis suis falsissimis videantur. Hi meridiem promittunt, sed quoniam Christi lumen non habent, non sunt meridies, ait Hieronymus, sed dæmonium meridianum. Isti sunt qui dicunt; Ecce hic est Christus, ecce illic, confluunt autem ad illos multi, & credunt eis, quos faciunt filios gehennæ duplo quàm se. Sed & malis Christianis tanquam membris suis utitur tentator, ut improvidis sub specie boni malum persuadeat. Sententia aurea oris aurei est; Cùm in tentationibus impugnatur à malignis Christianis anima Christiana pro sua religione, & pro sua fide confusio nascitur, & ardor cum rubore, & fit quasi meridies, quando igneus est Sol. Nam illi, qui alta radice non sunt fundati, tempore tentationis, exorto Sole arefiunt. Et hoc facit dæmon meridianus, ut recedat Christianus à fide: vel verecundia perfusus confundatur Christianus esse. Cur hoc, nisi quia non est ibi meridies, & perspicua lux, qua veritas agnoscatur? Sicut igitur in noctis tenebris, ait Origenes, ita & in meridie plures dæmonum tentationes, quàm cæteris temporibus se demonstrant. Utinam diffundat radios suos super nos ille meridies, qui totus dies est, qui vesperam nescit, & ignorat occasum, cujus fulgore coruscante Angelum tenebricosum, qui se transfigurat in Angelum lucis, à vero sanctoque Angelo discernamus, ut non notemur à Propheta tanquam ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.

Hieron. in eumd. psalm. Marc. 13. 21. Chrysost. in ps. 90. Origen. vel alius Auctor sub ejus nomine lib. 1. in Job.

2. Orandum meridie, inquit Ambrosius, quia hoc tẽpore virtus Divinæ lucis operatur. Abraham circa

Ambros. in ps. 118. v. 62. Gen. 18. 1.

ca meridiem ſobrias tendebat excubias,& boni aliquot expectabat eventus, levans oculos ſuos, ac finitima perluſtrans , quod eo tempore adveniente gratiam ſibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis ſuis Divinus ejus hoſpes advenit: illo tempore Chriſtum ſuſcepit hoſpitio, illo tempore illa quæ legis, & intelligis, celebrata myſteria ſunt. Quando enim magis debuit fidelem virum Divina illuminare præſentia , quàm cùm lux diei plenior refulgeret? Meritoque etiam ſanctus Joſeph receptis fratribus, & accerſito juniore germano, quem maximè diligebat, meridie inſtaurat convivium. Erat enim meridies in ſancti Joſeph pectore, quando lætas epulas fratribus ſplendentis gratiæ miniſtrabat, ſuaviſſimique cibos alloquii dividebat. Habeamus ergò in nobis meridiem. Meridies eſt ei, cujus juſtitiæ Sol refulget,& cujus opere bono, vel cogitationibus innoxiis, & pura menta, atque ſincera paſcitur Chriſtus. Diſce igitur quemadmodum tibi ipſi fias meridies. *Revela*, inquit, *Domino vitam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet , & deducet ſicut lumen juſtitiam tuam , & judicium tuum tanquam meridiem.* Ubi enim vera eſt fides , ibi veri luminis gratia eſt. Ubi innocentiæ prolixior cuſtodia, virtutumque longa meditatione proceſſus, ibi ſplendor bonæ conſcientiæ diu permanens , ibi intelligibilis eſt meridies, ibi & tu Chriſto mentis tuæ epulas exhibebis, & in divitiis ejus etiam ipſe paſceris. Hactenus Ambroſius. Hora igitur ſexta Abraham tres Angelos in typum Sanctiſſimæ Trinitatis hoſpitio ſuſcepit. Equidem, ut obſervat Origenes, ad Abraham venerunt tres viri meridie , ad Loth duo veſpere venerunt: non enim capiebat Loth meridianæ lucis magnitudinem, cujus capax erat Abraham.

Gen.43.16.

Pſal.36.

Origen.hom. 4.in Geneſim.

ham. Joseph item ex hac hora instructo fratribus convivio admirandum Eucharistiæ Sacramentum præfiguravit. Eadem hora mulier Samaritana ad Christum sedentem super puteum fiducialiter accedens edocta est ab illo, quemadmodum Deus sit adorandus, quid sit aqua viva, quid fons saliens in vitam æternam. Notat autem Chrysostomus eam hora sexta ivisse ad hauriendam aquam, quia ipsa hora mandatum in paradiso Eva transgressa est. Petrus quoque hac hora ascendit superiora, ut oraret, & in mentis excessu vidit linteum magnum submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cœli, ex qua visione futuram Gentium conversionem intellexit. Omitto ex Origene, Anselmo, Beda, Theophylacto, & aliis, quod sexta hora Protoparentes nostri mortiferũ illud vetitæ arboris pomum comederunt humani generis ante peremptores, quàm parentes. Omitto ex Augustino quod sexta hora sextam mundi ætatem denotat tanquam senectutem veteris hominis, quo jubemur exui, ut induamur novo, qui secundùm Deum creatus est. Omitto quod ipsa hora ad senarii numeri perfectionem mysterio non caret: Senarius enim inter perfectos numeros primum locum tenens Divinæ laudis indicat perfectionem. Omitto quod sicut hora prima incipientium statum, tertia proficientium designat, ita sexta perfectionis, sanctitatisque culmen manifestat.

Joann. 4. 6.

Chrysost. orat. in Samaritanã to. 5. Act. 10. 9

Origen. tr. 35 in Matth. Anselm. seu Petrus Babyon in Matth. c. 27. v. 45. Beda & Theoph. ibid.

Aug. lib. 83. qq. qu. 64.

Amalar. lib. 3. c. 5.

3. Aliud spectaculum est sexta hora exhibitum, aliud mysterium hac hora impletum, quod animum meum magis percellit, commovet viscera, concutit mentem, calamum urget, Christus Dei Filius, heu quantum in hoc nomine & doloris, & sensus! Jesus

inquam Salvator mundi hac ipsa hora pro salute nostra crudeliter crucifixus. Ita sanè congruum fuit, ait Cyrillus Hierosolymitanus, ut quo tẽpore eversio fuit, eodem fieret reparatio. Congruum fuit, ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret: & eadem hora, qua morbus irrepserat, remedium applicaretur. Ecce Abel occisus à fratre, ecce Isaac ligatus à patre, ecce serpens æneus in deserto exaltatus à Moyse, ecce Agnus immaculatus in lege, Deus occisus ab homine. Ecce, homo, vita tua quasi pendens ante te. Hostia scilicet pacifica, hostia pro peccatis extra templum, extra civitatem, extra castra immolatur, ut veterum victimarum figurâ cessante, hostia nova novo altari imponeretur, & crux Christi gloriosa in conspectu totius orbis exaltaretur: ipso Domino magnæ promissionis fidem adimplente, qui dixerat; *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me ipsum.* Ne quæras ultra, ô Sponsa, ubi cubet Sponsus in meridie: crux lectulus ejus est, crux locus quietis ejus, in quo facibus amoris totus exardescens suavissimè meridiatur Et quidem cùm animam potestate sua positurus esset, & quo genere mortis id facere vellet, ejus subesset arbitrio, suspendiũ elegit anima ejus, ut suspensus à terra nos secum à terrenis ad superna elevaret. Dicamus igitur & nos cum sancto Job, *Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Mors ossium mortificatio carnis est, inquid Absalon Abbas, suspendium celsitudo contemplationis. Et certè dulce suspendium est cœlum oratione pulsare, sancta meditatione penetrare, mirari Angelorum felicitatem, venerari justorum beatitudinem, devotione Deum quærere, dilectione apprehendere. O si spiritus assumeret me cum Propheta inter cœlum & terram, quam dulce suspendium,

Cyrill. Hierosol. cat. 14.

Joann. 12. 32.

Job. 7. 15.

Absalon Abb. ser. 5. in Adven.

Ezech. 8. 3.

um foret animæ meæ! Ut quæ assurgere nequit ad celsitudinem contemplationis, saltem à terra paulisper elevata ad portas mortis non appropinquet. Expergiscere anima mea, & quæ non potes ad alta Dei attolli, infirma ejus virtute qua vales amplexare: dirige mentis aciem ad figuram clavorum, ad cicatrices vulnerum, & quem regnantem super choros Angelorum intueri non vales, cruci affixum contemplare. Immerge te in sanguine Christi crucifixi, ut Seraphica virgo Catharina Senensis hortatur; lava te in sanguine, satia & inebria te sanguine, induere sanguine, contristare & lætare in sanguine, crescere in sanguine, confortare in sanguine, curre, vive, & permane in sanguine. Quid enim tam pium fidelium affectibus, inquit Guerricus Abbas, quid tam medicinale moribus, quid sic interficit peccata, crucifixit vitia, virtutes nutrit, & roborat, sicut crucifixi memoria? Loquatur ergò Paulus inter perfectos sapientiam in mysterio absconditam, mihi, cujus imperfectum vident etiam oculi hominum, loquatur Christum crucifixum, his quidem qui pereunt stultitiam, mihi autem, & his qui salvi fiunt planè Dei virtutem, Deique sapientiam: mihi prorsus altissimam, atque nobilissimam Philosophiam, per quam infatuatam irrideo tam mundi, quàm carnis sapientiam. Quam perfectum me putarem, quam provectum in sapientia, si crucifixi vel idoneus invenirer auditor, qui factus est nobis à Deo non solùm sapientia, sed & justitia, & sanctificatio, & redemptio. Omninò si Christo confixus es cruci, sapiens es, liber es. An non sapiens, qui cum Christo exaltatus à terra sapit, & quærit quæ sursum sunt?

Cathar. Senen. ep. 14. ad Raymundum.

Guerric. Abb. ser. 2. in Dominicam Palmarum.

1. Cor. 1. 30.

sunt? An non justus, in quo destructum est corpus peccati, ut ultra non serviat peccato? An non justus, in quo destructum est corpus peccati: ut ultra non serviat peccato? An non sanctus, qui semetipsum exhibuit hostiam vivam, sanctam, placentem Deo? An non liber, quem filius liberavit? *Dicant* igitur, *qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici*, dicant voce magna; *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Hoc est præcipuum horæ sextæ Sacramentum, cui sanctus Prosper Aquitanicus addit Christum eadem hora in cœlum ascendisse. Sicut enim hora sexta crucifixus est, sic & ascendit in cœlum, ut doceret nos exemplo suo, quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Cœlorum.* Præcessit ille bajulans sibi crucem, ut & tu tuam portes crucem, & mori affectes in cruce. Non est salus animæ, nec spes æternæ vitæ nisi in cruce, ut sanctè scribit nunquam satis laudatus Auctor piissimi libelli de imitatione Christi. Ad crucem igitur aspira anima mea, crucem dilige, crucem amplectere, sponsum tuum cruci confixum contemplare. Hic enim fervet amoris meridies, hic Sol in auge est, hic ardor meridianus invalescit, & in plenitudine lucis dilatat radios dilectionis. Felix meridies, si nunquam vergeret ad occasum, si calor ejus nunquam tepesceret, si liceret animæ in fervida ejus luce diu cum sponso permanere. Sed non est hujus vitæ tanta felicitas; nam post Sextam sequitur Nona, qua hora fuscatur splendor, fervor tepescit, & die ad Vesperam inclinante instabilitas, & imperfectio humanæ mentis indicatur.

Psal 106.
Galat. 6. 14.
Prosper. sent. 103. ex scrip. tis Aug.
lib. 2. cap. 12.

CAPUT

CAPUT IX.

DE NONA.

§. I.

Humanarum rerum inconstantia. Ea per Nonam designatur. Utilitas tentationum.

ERgonè semper in lubrico versamur miseri homines, & nunquam in eodem statu permanemus? Siccine certa lege statutum est, ut nihil stabile reperiatur sub sole, contrariis motibus, perpetuaque vertigine circumvolvantur universa? Hæc nimirum naturæ nostræ conditio est. Circulus quidam humanarum revolvitur rerum, ut Agapetus Diaconus sapienter scribit, qui modò sic, modo aliter agitat ipsas, & circumfert, atque in his inæqualitas est, eo quod nihil ex præsentibus in eodem statu permaneat. Et quis est qui possit in hac versatili rerum mutatione seipsum semper immutabilem exhibere? Nesciunt stare successus, ait quidam declamator, & quoties prodire felicitas non potest, redit. Rectè Basilius Imperator ad Leonem filium: Existima, fili, vitam istam nihil fixum, nihilque stabile, aut perpetuum habere; nam subinde res aliter, atque aliter variantur, & rotæ in morem, quæ circumvolvitur, ea quæ sursum sunt deorsum feruntur, & quæ deorsum jacent, sursum evehuntur. Glorietur David in abundantia sua, & dicat, *Non movebor in æternum*; Deus verò faciem ab illo parumper avertat, jam effunduntur gressus ejus, jam labitur, jam conturbatur. Victrices manus attollat Moyses in cælum; mox enim fatigatas, segnesque demittet, & vincet Amalechites. Jactet se Petrus mortem ultrò appetens

Agapet. de off. Regis ad Justinianum Imp. cap. 11.

Cal. Flaccus decl. 8.

Basil. in exhortat. ad filium cap. 38.

Psalm. 29.

Exod. 17. 11.

Matth. 26. 35. 70.

petens pro Christo, mox ad vilissimam ancillulæ vocem ipsum Dei Filium turpi sacrilegio denegabit. Grandia nos etiam spiremus facinora, dum Sol in auge, dum meridies in mente, dum lux plenior fulget in anima: jam enim ad vesperam vergente sole, jam senescente die, jam nocte appropinquante nos etiam tepescimus & declinamus, ac præcipites labimur in deteriora. Inconstans est vita nostra ærumnosa peregrinatio, vita caduca, vita laboriosa, in qua momentis singulis per varios mutabilitatis defectus diversis motibus agitamur. Bibimus de calice mixto ex hoc in hoc, veniunt super nos tempora multa, tempus amplexandi, tempus cessandi ab amplexibus, tempus ridendi, tempus flendi. Sed heu JESU bone! si appendantur in statera horæ gaudii, & horæ luctus; horæ lucis, & tenebrarum, quasi arena maris hæ graviores apparebunt. Quam citò declinat dies, tepescit calor, meridies occumbit, & ingruente vespera finitur: Sed ita gradiendum est, donec videatur Deus Deorum in Sion, donec æstuet ille meridies, quem nulla potest umbra offuscare. Dies, & nox; fervor, & tepor alternis vicibus regnant in anima. Nunc præsente dilecto triumphat & exultat: nunc illo fugiente luget, & fit velut mare contritio ejus. Veruntamen justè hæc patitur, si fortè respexit in vanitates, & insanias falsas: tunc enim Sponsus ab illa recedit, & iracundiam simulans nec suspiriis, nec lacrymis revocatur. Quod si etiam meridiano calore succensa ardeat charitate ut Seraphim, dum tamen peregrinatur à Domino, mutationi subjaceat necesse est. Fidem præstet huic doctrinæ admirabili sua eloquentia Augustinus. Festa, inquit, cum hic homines celebrant suæ luxuriæ; consuetudinem habent con-

Aug. in Ps. 41.

stituere

stituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniam, vel quæcunque musica ad luxuriam servientia, & illicientia, & ubi audita fuerint hæc, quid dicimus qui transimus? Quid hic agitur? Et respondetur nobis aliqua esse festa. Natalitia celebrant, nuptiæ hic sunt: ut non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festivitate lætitia. In domo Dei festivitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur, & transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum, vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Et dies illic festus ita est, ut nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna, & perpetua festivitate sonat nescio quid canorum, & dulce auribus cordis, sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo admirabili Dei, & miracula Dei in redemptione fidelium consideranti mulcet aurem sonus festivitatis illius, & rapit cervum ad fontes aquarum. Sed quia, fratres, quamdiu sumus in corpore hoc, peregrinamur à Domino, & corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: & si utcunque nebulis diffugatis ambulando per desiderium ad hunc sonum pervenerimus interdum, ut aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus; onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inveneramus unde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus. Huc usque Augustinus.

2. Hanc miserrimam rerum nostrarum vicissitudinem hora diei nona manifestè demonstrat; si viro doctissimo credimus, sacrorumque rituum diligentissimo explanatori Amalario Fortunato, qui dum horæ hujus mysteria edisserit, sic loquitur: Status temporis quando Nona celebratur designat fer- Amal. lib. 3. c. 4

vorem

vorem ſtudiorum, quem exercebat mens in altitudine virtutum, aliquantulum tepefactum eſſe propter tentationes accidentes. Sicut tunc Sol deſcendit à centro ad inferiores partes, ita mens, quando tentatur, deſcendit ab altitudine intimi gaudii ad conſiderandam naturam ſuam, atque fragilitatem, & videt quam facilis ſit ad occaſum. Stat inimicus in inſidiis malignis tentans ſuggeſtionibus, occultis impugnans incitamentis: nec veretur atroci pugna nobiſcum certare, etiamſi divinæ gratiæ meridiem videat in cordibus noſtris coruſcantem.

Gregor. l. 29. mor. cap. 12.

Hoſtis namque callidus, ait magnus Gregorius, quos juſtitiæ luce eniteſcere conſpicit, eorum mentes illicitis deſideriis inflammare contendit, ut plerumque plus ſe urgeri tentationibus ſentiant, quam tunc cum lucis internæ radios non videbant. Quid autem operetur in anima hæc diabolica impugnatio, explicat idem ſanctus Pontifex his verbis:

Id. ibid. lib. 10. cap. 12.

Sæpè juſtorum animus aliquatenus ex tentatione frigeſcit, ſed nequaquam gratia deſerit, quæ, quò nos durius ex diſpenſatione percutit, eò amplius ex pietate cuſtodit. Nam cum tenebreſcere per tentationem cœperit, ſeſe iterum lux interna ſuccendit. Sic gratia Divina conſurgit ad veſperam quaſi fulgor meridianus ei qui timebat, ne juxta Prophetam occideret ſibi Sol in meridie, & palparet in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris. Fulgor quippe meridianus in veſpere eſt virtutum renovatio in tentatione.

Job. 11. 17. Amos 8. 9. Deuter. 28. 29.

Sententia eſt viri doctiſſimi Paſchaſii Abbatis Corbeienſis, ſemper tentationem conjunctam habere conſolationem Spiritus ſancti, qui relevat de infidelitate ad fidem, de deſperatione ad ſpem, de mœrore ad gaudium, de lapſu peccati ad veniam. Quantumcunque igitur acerba ſæviat tentatio, reſiſte

Paſchaſ. l. 3. in lament. Jeremiæ.

siste quisquis es, viriliter age, & memineris scriptum, *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit.* Ad Roman. 5. 3.
Item, *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ,* &, *qui non est tentatus quid scit?* Tentationibus mens eruditur, accenditur amor, custoditur fides, augetur præmium, perficitur animus, probatur virtus, accrescit scientia, magnanimitas exercetur, homo interior roboratur, purgantur vitia, merita cumulantur. Jacob. 1. 12. Eccli. 34. 9.

3. Illustrabo hanc doctrinam sanctorum Patrum documentis, ne loqui videar ex proprio sensu. Gregorius iterum audiendus est. Sæpè electus ipsa virtutum magnitudine sentit se extolli, unde & tentari se præsentis vitæ adversitatibus post virtutes desiderat, ne pejus ex virtutum confidentia cadat. Tentabatur sanè Paulus, cum dicebat datum sibi stimulum carnis, ne magnitudine revelationum extolleretur; cumque rogasset Dominum, Divinum responsum accepit, *sufficit tibi gratia mea,* nam *virtus in infirmitate perficitur.* Tentabatur etiam sponsa, cum dicebat, *Vocavi & non respondit mihi.* Sed, ut explicat Philo Carpathiorum Episcopus, sæpè ad probationem fidei, majoremque profectum charitatis tentatur sponsa, ut pugnare discat, ac vincere. Vocat dilectum suum, & non respondit. Vellet enim assiduè alimoniâ cœlesti pasci, internâ illa suavitate frui, iis deliciis internis frui, quibus solis se beari posse intelligit; sed corruptibili mole corporis impedita sæpè decidit, donec adveniat tempus, quo à corpore evocetur. Sanctus Presbyter Isaacius libro de contemptu mundi, diffusa, & eleganti oratione demonstrat, quod quantò magis

2. Cor. 12. 7.
Cant. 5. 7.
Philo Episc in cap. 5. Cantic.
Isaac. de cont. mundi cap. 40

magis proficit homo, tanto majores habet tentationes. Abbas Dorotheus; Tentatio, inquit, omne bonum necessariò aut præcedit, aut sequitur, neque opus bonum dici potest, aut secundùm Deum, nisi tentatione approbetur. Richardus Victorinus; Quantò, ait, acrioribus tentationibus urgemur, quantò crebrioribus periculis exercemur, tantò perfectius ad discretionem erudimur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Quia verò viris perfectioribus gravissimum imminet periculum ex incauta securitate, admonet eos Bernardus, ut capere satagant vulpes parvulas, quæ vineam Domini Sabaoth demoliuntur. Porrò vulpes tentationes sunt. Exclamat autem experientiâ rerum magistrâ instructus sanctus Pater, Quantos ingressos vias vitæ, progressos ad meliora, super semitas justitiæ benè, secureque proficiscentes fraude vulpium harum turpiter supplantatos expertus sum, & serò in se virtutum suffocatos plangere fructus? Cum igitur non desint luctuosa vitiorum certamina, præsertim post meridiei fervorem, post gratiæ claritatem, magno judicii moderamine custodiri, & in quodam medio librari anima debet, quatenus nec de virtute extollatur, nec de tentatione desperet. Idcirco nona diei hora in hymnis, & supplicationibus Deum glorificamus, ut non permittat ultra vires nos tentari, ut qui jam nos dignatus est in filiorum numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari.

Doroth. doct. 19.

Richard. de præp. animi ad contempl. cap. 68.

Bern. ser. 64. in Cantic.

§. II.

§. II.

Numerus Novenarius infaustus. Hora Nonæ mysteria. Cur oremus hac hora.

1. IPse numerus Novenarius à denarii perfectione deficiens operum imperfectionem designat, ut Rabanus Archiepiscopus Moguntinus observat. In cujus rei typum novem partes, id est imperfectionem, nobis; decimas autem Deo adscribimus. Vix in sacris Literis hunc numerum laudabiliter positum invenies. Nam, ut ait Ambrosius, Novenarius bella, dissidia, & lites Divinis indicat oraculis: unitas verò Novenario superveniens denarium perficit, & pacem, amicitiamque designat. A Novenario numero dicti Novensiles Dii, de quibus agit Arnobius in libris adversus gentes, quod hic numerus, ut ait Varro, in movendis rebus potentissimus habeatur. In Antiquorum sacrificiis ad funera, & expiationes spectabat hic numerus. Tullo regnante cùm Romæ nunciatum esset in monte Albano lapidibus pluisse, Novemdiale sacrum publicè susceptum est. Eadem sacra ob aliud simile prodigium instaurata sunt C. Claudio Nerone, & M. Licinio Coss. Mansitque solemne, quod Titus Livius, & Julius Obsequens testantur, ut quandocunque prodigium nunciaretur, feriæ per novem dies agerentur. Fletus, & exequias pro mortuis per novem dies commemorant Homerus, Horatius, & Apuleius. Hunc eundem numerum mœstitiæ symbolum fecerunt veteres; Græcè enim notatur litera Θ Thita, quam mortem denotare docet Isidorus, tum quia cordis humani transfixi speciem refert, tum quia initialis est Græci nominis Θάνατος, quod mortem significat. Hinc ait Satyricus:

Raban. l.17. in Hieremiam cap.52.

Ambros. lib. de mansionib. filior. Israel.

Arnob. in f. l. 3.

Varro l.4. de ling. Lat.

T. Livius lib.1. dec.1. & lib.7. dec.3.

Jul. Obseq. lib. de prodigiis.

Homer. Iliad. 24. v. 660. Horat. in Epod. Apul l.9. metam.

Persius Sat.4.

Et potis est vitium mortis præfigere Thita.

Et alius Poeta,

O multum ante alias infelix litera Thita.

Ascon. in orat. Ciceronis contra Verrem.

Narrat Asconius Pædianus, quod quando sortes mittebantur in urnam, Θ Thita erat signum damnationis, T Tau absolutionis. De Novenario in Divinis legendus Plotinus libro de triplici reditu animæ ad Deum, ac ibidem Marsilius Ficinus. Beatus Rampertus Episcopus Brixiensis in tractatu de Translatione S. Philastrii sic disserit de Novenario. Hic numerus vi, & natura secundus tetragonus est, qui per ternarium conficitur, & in ipso resolvitur. Nonnè ter tres novem faciunt? Et Novenarius dividi æquè non potest, nisi in tribus ter. Unde docemur Trinitatem credere in una divinitate, & ab ipsa nos esse formatos, & per ipsam justè resolvi.

Plotin. lib. 3. enn. 1.

Rampertus apud Surium die 18. Julii.

Moses Barc. p. 1. de paradis. c. 28

2. Sunt qui dicant hac hora ejectos primos parentes è paradiso, nam post meridiem ambulabat Dominus ad auram, ut perniciosam illorum transgressionem argueret, cumque debitam peccato pœnam imposuisset, emisit eos de paradiso voluptatis, ut qui terram prætulerant cælo, terrenis operibus occuparentur. Quam insipientes fecit eos peccatum! Audita voce Dei absconderunt se non ferentes confusionem, gratia exspoliati, qua prius vestiti erant. Mox enim ut intravit peccatum, simul eos invasit erubescentia, clamante conscientia, & reos accusante, durisque flagellis puniente. Deus autem misericors, & miserator, cujus bonitatis infinitus est thesaurus, ante durissimi exilii, mortisque corporalis sententiam Redemptorem miseris promisit, qui ut effectus promissioni & merito conveniret & tempore, circa finem diei Protoparentibus promissus, circa finem sæculi missus in mundum, hora

horâ item nonâ crudelissimâ morte exivit è mundo. Hæc potissima ratio est, ob quam ad horæ nonæ celebranda mysteria non sine lacrymis, atque singultibus convenire debemus. Hâc enim horâ Dominus Jesus exclamans voce magna emisit spiritum. Tunc extensis in cruce manibus damnatam in primo homine posteritatem ad esum ligni vitæ secundus homo revocavit. Tunc Passio Domini passiones nostras evicit, & singularis misericordia reatum primæ prævaricationis absolvit. *Proprio* scilicet *Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, ut si eum amare superba mens nostra detrectabat, saltem amori tam singulari dilectionem rependere non neget. Ecce Domino moriente, ut quidam sanctorum Patrum elegantissimè scribit, minatur propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pavore terretur. Dies medius tenebrarum tyrannide discluditur, & perdidit cursum fugitiva luce fraudatum. Sol abscondit radios suos, & orbem globus lucis obscuravit. Importunæ tenebræ aliena tempora pervaserunt. Moriente verò die, novum dies sensit occasum. Volebat seculum ire protinus in ruinâ, ne auctoris sui tacens præteriret injuriam. Nos autem tantæ necis auctores Redemptorem nostrum pro nobis morientem siccis oculis spectabimus? Absit. Sed ut admonet S. Cæsarius Arelatensis Episcopus, agnoscentes erga nos divinorum beneficiorum alta mysteria, respondeamus in quo possumus misericordiæ Redemptoris. Demus illi compunctionem pro spinis suis. Offeramus illi cor suo timore confixum pro clavis suis. Reddamus illi palmam perseverantiæ pro alapis suis. Quid enim debet studere, & scire Christianus, ut Theologus non ignobilis ratiocinatur, nisi illud in quo est totum

Chrysost. tom. 3. ser 3. de mysteriis cœnæ Dominicæ.

Cæsar. in fin. hom. 6.

Raimund. de Sabunde Theologiæ naturalis c. 269.

totum bonum suum, totus thesaurus suus, & omnes divitiæ suæ? Quod est autē thesaurus hominis, nisi ipsum meritum? Ergò postquā in morte Christi est omne meritum hominis, sequitur quod totus thesaurus hominis est in morte Christi. Qui vult ergo in se habere omnem virtutem, & omne meritum, & omne bonum, recipiat in se Christi mortem, & Passionem, & portet eam in se, & incorporet eam sibi. Hæc sapienter ille Doctor. Tu autem anima mea ingredere in petram, absconde te in fossa humo, pone tibi latibulum in crucifixo. Ibi tutò latebis, donec transeat iniquitas, ibi deliciis afflues, ibi gaudiis superflues, ibi secura vives ab æstu carnis, à turbine seculi, ab impetu diaboli. Super omnem gloriam mundi protectio ista, in umbraculum diei ab æstu, in securitatem, & absconsionem à turbine, & à pluvia. Ab amplexu amoris tui crucifixi nulla te avellat creatura, nulla separet potentia, non mundi fallaciæ, non carnis illecebræ, non castra inferorum. Ibi unicum solatium tuum, ibi requies, & omne bonum.

METRUM XVIII.

Non me revellet à tua, Jesu, cruce
Quicquid minarum tristium:
Aut quicquid armorum feroces Tartari
In me Tyranni proferant.
Non ensium horror, non fames, vel nuditas.
Non bella, vel pericula.
Si mille circumstent truces exercitus,
Si mille jactent spicula.
Non hinc recedam. In me polus si corruat;
Si terra nutet arida,
Et si intumescat turgidis undis fretum,
Aerque flammas depluat:

Immotus

Immotus hic jacebo; & acceptabilis
Hic immolabor victima.
Tuoſque clavos, & pedes amantibus
Circumligabo brachiis.
Non me probroſæ dedecus terret crucis;
Non horridum mortis genus,
Lubens peribo. Me necis tua Deus
Mactabit hic reum dolor,

3. Illud etiam ad horæ Nonæ venerationem facit, quod in Actibus Apoſtolorum legimus. Cornelius enim Centurio vir religioſus ac timens Deū hac ipſa hora in oratione poſitus Angelum Domini videre meruit, à quo monitus eſt accerſere Petrum, & audire ab illo verba vitæ. Eadem hora Petrus, & Joannes aſcendentes in templum claudum à matris utero per fidem, & invocationē nominis Chriſti ambulare fecerunt. Placet hac de re Venerabilis Drogonis Exabbatis, & Epiſcopi Hoſtienſis verba dediſſe. Egenus, & pauper ego ſum Domine, & claudus ex utero matris meæ, & ecce ſedeo ad portam templi tui, quæ dicitur Specioſa, non valens, nec volens, introire, quin potius egeſtate bonorum tuorū mendicans foris alimoniam carnis meæ, æreas, & falſas imagines hominū, ubi coacervē mihi talentū iniquitatis, faſciculos deprimentes. Et ecce hora orationis Nona eſt: aſcendunt Petrus, & Joannes Apoſtoli tui, ut orent ad templū ſanctū tuū: ego autē hæreo terræ, & luto, terrena, & vana ſapiens, & aliis introeuntib⁹ ego foris remaneo non quærēs cum eis, ea quæ Patris tui ſunt, ſed quæ Patris mei: Ecce jam hora orationis Nona eſt, inclinata eſt dies, propè eſt nox, cū ſurrexero manè diluculo de his, quæ nunc mendico, nihil in manib⁹ meis reperiā. Hora, inquā, orationis Nona eſt: Oraſti hac hora pendēs in cruce, oraſti in-

Act. 10.

Act. 3.

Drogo lib. de Sacram. Dominicæ Paſſionis.

clinato capite clamans voce magna, & expirasti, & eumdem, quē de nobis tunc habebas compassionis animum, tecum asportasti, & credo Domine, quia tecum adhuc reservas, quia charitas tua refrigescere nescit. Erat autem hora orationis Nona. Et quare Nona orationis hora erat? quia circa horam Nonam tenebræ factæ sunt. Repellendus erat horror tenebrarum, qui universam operuerat terram; repellenda caligo populorum, quæ ex tunc cœperat abundare, ex quo tu cœpisti ad auram post meridiem deambulare, ex quo tunc non cessasti clamare, *Adam ubi es*? Hactenus Drogo.

§. III.

An hora nona cibū sumerent Antiqui. Quinam semel, qui pluries in die olim reficerentur. Christianorum qui mores de eadem re, & qua hora jejunium solverent.

1. CÆterum cum de Nona tractamus, dissimulare nequeo quod nuper aliud agenti ingessit se mihi ex libro de jejuniis contra Psychicos Septimii Florentis Tertulliani, quem librum licet adversus Catholicos scripserit, libenter tamen cùm de re antiquaria agitur, illius fontibus scripta mea irrigare soleo. Scribit iste hora Nona ultimam stationi clausulam à Catholicis (quos Psychicos id est animales vocat, quod Montani dogma de tribus Quadragesimis non admitterent) impositam olim fuisse, quam sui Montanistæ usq; ad Vesperam protrahebant. Expungere autem, vel dirimere stationem idem est ac jejunium solvere, & prandere, ut supra notatum est. Lege si placet Ludovicum de la Cerda in suis Adversariis. Verum an præcisè hora Nona finis sit, & expunctio stationis controversum est. Attingam hic vellicatim

Tertull. de jejun cap. 10. & 14.

Ludov. Cerda Adverf. c. 138. & 140.

vellicatim quod varia lectione competum est mihi, licet hæc diutius consectari non sit omninò nostri instituti. Et quidem majores nostri cum magis temperantiæ, & sobrietati studerent, vel semel tantum in die circa solis occasum comedebant, vel certè usque ad sextã prandium differre consueverunt. Hæc consuetudo non Christianis tantum, sed & ipsis Ethnicis solemnis fuit. Quod unica refectione, quam cœnam vocabant, quidam antiquiores Græci, & Romani contenti essent, testantur Scriptores fide dignissimi. Isidorus, apud veteres, ait, in usu non erant prandia. Cicero in Tusculanis, & Clemens Alexandrinus referunt dictum Platonis, quem pudebat bis in die saturum fieri. Horatius invitans Torquatum ad cœnam ait,

Isidor l. 20. orig. cap. 2. Cicer. 5. Tuscul Clem. Alex. l. 2. Pæd. c. 1. Horat. lib. 1. ep. 5. & 7.

Supremo te sole domi Torquate manebo.

Et ad Mæcenatem.

——— Si cœnas hodie mecum,
Post nonam venies,

Raphaël Volaterranus multum laborat in intelligendo hoc versu Martialis,

Raph. Volaterr. lib. 32. comment. Urban. cap. 32.

Imperat extructos frangere Nona toros.

Nam si prandium, ait, nimis tarde. Si cœna nimis citò. Dicendum tamen fuisse cœnam, quæ post nonam incipiens usque ad tenebras protrahebatur, quo tempore luminaria accendebantur, ut constat ex his versibus Virgilii,

Virgil. Æn. l. 1.

Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

Sic autem incœptæ epulæ aliquando in sequentem diem extendebantur. Propertius,

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Propert. lib. 4. el. 6.

Silius item Italicus, cum perditos Romanorum mores sua tempestate notaret, Regales epulas, atque ortu convivia solis deprehensa commemoravit. Alludit ad hunc morem Apostolus dum ait, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Huc etiam respexit princeps Lyricorum dum cecinit,

Silius Ital. l. 11. 1. Thessal. s 7. Horat. l. 3. od. 8

Sume Mœcenas cyathos amici
Sospitis centum, & vigiles lucernas
Profer in lucem.

Persius sat. 5. v. 41.

Apposite ad eamdem rem dixit Satyricus:

Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.

Cæsarius hom. 19.

Sanctus quoque Cæsarius; Fugiamus, inquit, prandia luxuriosa, quæ nos aliquoties etiam invitos usque ad noctem mediam trahunt. Usum verò lucernarum in conviviis, & pendentia è laquearibus lumina multi Auctores commemorant. Propertius:

Propert. l. 3. El. 8.

Dulcis ad hesternas fuerat mihi rixa lucernas.

Lucret. lib. 2.

Lucretius,

Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Statius libro 1. Theb.

Statius,

Ast alii tenebras, & opacam vincere noctem
Aggressi tendunt auratis vincula lychnis.

Salvian. lib. 1. de provid. Cassiod. in Ps. 14. Athen. l. 4. Dipnosoph. A. Gell. noctium Attic. lib. 17. c. 8.

Salvianus Massiliensis, & Aurelius Cassiodorus non nisi ad vesperam licuisse olim cibum sumere asseverant. Athenæus, cum varia convivia in cœnis sapientum enumeret, semper cœnæ nomine utitur. Aulus Gellius se Athenis à Philosopho Tauro convivio exceptum refert, ad id diei ubi jam advesperaverat: id enim, ait, est tempus isthic cœnandi frequens. Tertullianus in Apologetico; Post aquam, inquit,

loquit manualem, & lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in mediũ Deo canere. Christianorũ autem primi ævi cœnas describit. Vitruvius hyberna triclinia cœnæ destinata ad Occidentem hybernum extruenda esse præcepit, quod vespertino lumine uti opus esset. Apud Xenophontem milites Cyri nonnisi die exacto reficiebantur. Plautus Vesperum metonymicè pro cœna usurpat in Milite glorioso, & in Rudentibus: quoniam Romani hac hora cœnare solebant. Hanc veterum continentiam Severinus Boëthius sic celebrat:

Vitruv. lib. 6. Architect. c. 2.

Xenoph. lib. 5. Cyri pæd.

Boeth. de consol. Phil. l. 3. metr. 5.

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus arvis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Jejunia solvere glande.

Antiqui Monachi apud Chrysostomum prandium ignorabant. Quintus Smyrnæus in Paralipomenis post exactum diem cibi refectionem sumptam ait à Penthesilea, quæ Trojanis auxilio venerat cum Amazonum exercitu. Apud Aristophanem in Nubibus facetus quidam Socratis discipulus; Heri, inquit, nihil nobis cœnæ fuit sub vesperam. Plinius junior cœnæ meminit, quæ hyeme post nonam, æstate post octavam sumeretur.

Chrys. hom. 56. in Matth. Q. Smyrn. lib. 1. v. 125.

Aristophan. in Nubibus act. 1. sc. 2. v. 50.

Plinius l. 3. ep. 1.

2. Quod autem spectat ad prandium; sive ad duplic refectionem, adsunt & alia testimonia, quibus constat Antiquos & prãdio, & cœna usos quandoque. Notum est illud Ducis Spartani apud probatos Scriptores. Prãdete milites, hodie apud inferos cœnaturi. Dictum autem prandium ex eo quod milites ad prælium paret, asserit Trebellius Pollio: & apud

Val. Max. l. 3. cap. 2.

Senec Epist. 83. Cic. 1. Tuscul. & Origen. l. 2. adv. Celsum.

Trebell. in Salon. Gallieno.

Varronem extat inter fragmenta Satyrarum una cũ hac inſcriptione, *Pranſus paratus*. Atque inde ſcribit Polybius ab impranſis militibus non ſuſcipiendum prælium, traditque præcepta de curando prandio Onoſander in Strategico. Cornelius Celſus Latinorum Medicorum Princ ps commodius eſſe docet bis in die, quam ſemel cibum capere. Flavius Joſephus hora quinta Eſſenos prandiſſe notat, & veſpere cœnaſſe. Extat apud Plutarchum Magni Alexandri apophtegma; Ad prandii condimenta nocturnas profectiones optimas eſſe, ad cœnæ autem prandii parcitatem. Obſervat Hieronymus Mercurialis vir reconditæ eruditionis apud Græcos. Hippocratis præſertim temporibus, nullam de hac re certam legem fuiſſe, nam quidam ter, alii bis, plerique ſemel tantum in die reficiebantur. Euſtathius Theſſalonicenſis ad librum ſecundum Odyſſeæ Homeri veteres tribus cibis uſos fuiſſe aſſeverat, matutino, meridiano, & veſpertino. Apud Homerum militibus, & Heroibus multiplex cibatus fuit, teſte Athenæo. Et primus quidem jentaculum dicebatur, Græcè ἀκράτισμα, ſive ἀκρατισμός, quod panis fruſtra mero intincta ſumerentur. Sunt qui ἄριστον dictum jentaculum arbitrentur, qua voce bis tantum utitur Homerus. Sed alii hac prandium ſignificant. Legendus Suidas verbo Δεῖπνον. Fulgentio Planciade auctore jentaculum dicitur guſtatio, & quaſi prægustativa comeſtio. Plautus, & Martialis jentaculi mentionem faciunt: quod auroræ exortu olim ſumptum aſſerit Philemon apud Athenæũ. Sequebantur prandium, merenda, & cœna. Merendæ certam horam aſſignatam non invenio Hanc Græci vocant Ἑσπέρισμα eamque commemorat Homerus. Merendæ quoque meminit Plautus in Moſtellaria.

Polybius l.3.

Onoſan.c.12.

Cornel. Celſus de re medica lib.1 c.1. & 3.

Joſeph. de bello Judaico l.2. cap.7.

Mercurial. l.4. var lect. c.17. & l.1. de re gymnaſtica c.9. & 11

Athe. l.1. c.4.

Homer. Iliad. α. Odyſſ. π. ut utroque loco admonuit Euſtathius.

Homer. Odyſſ. ρ.

stellaria, actu 4. Scena secunda. Cœna vesperi sumebatur, prandium circa meridiem. Procopius Gazensis in Genesim; Adam, inquit, horâ sextâ vetitum cibum in ilia demisit: est enim ea hora quasi certa regula homini constituta, ut cibum capiat, Ælius Lampridus in Alexandro Severo; Et cum dormiret post convivium hora diei ferè septima. Græcus Auctor Anonymus interprete Lilio Giraldo: Lib.2. Antholog. c.91.

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentur
Ut vivas numeri: littera ζῆθι monet.

Septima enim, octava, nona, & decima hora in Græcis horologiis ut Maximus Planudes commentatur, notantur his litteris Z, H, Θ, I, quæ simul junctæ verbum ζῆθι, exprimunt, quod Latinè sonat *vive.* Juvenalis in fine Satyræ undecimæ sextam prandio designatam affirmat. Ausonius in Ephemeride quintam assignat dicens:

Sosia prandendum est, quartam jam totus in horam
Sol calet, ad quintam flectitur umbra notam.

Porrò veteres quater in die cibum modicè sumpsisse ostendit Muretus. Prandium sine potu & tenue fuisse scribit Clemens Alexandrinus: quale etiam describit Seneca dum ait, panis siccus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus. Certam verò comedendi horam non existimo omnes gentes habuisse. Caspiis venter solarium est, inquit Ammianus Marcellinus: quod multò justissimum prædicat Plautinus ille Parasitus apud Gellium. Sed belluarum ritus est ex ventris esurie horas sentire, ait Cassiodorus. Facetè Diogenes interroganti quânam horâ quis deberet cibum sumere, respondit: Si dives, quando vult; si pauper, quando potest. Prandii verò, & cœnæ mentionem faciunt Auctores celeberrimi Macrobius in Saturnalibus,

Muret. lib. 4. var.lect.c.12. Cl. Alex. l.2. Pædag.cap.2. Seneca Ep. 83. Ammian. Marcel.lib.23. Gellius l.3.c.3. Cassiod l.1. var.Epist.46. Laertius lib.6. Macrob.l.3. c.17.

nalibus, Plutarchus in illo Opuſculo, cujus titulus eſt; Non poſſe ſuaviter vivi ſecundùm Epicurum, Xenophon in Cyripædia, in Oeconomicis, & paſſim in libris Αναβάσεως, Suetonius in Domitiano, Hippocrates libro de ratione victus in morbis acutis, Athenæus in cœnis ſapientum, Mamertinus in Panegyrico Juliani Imperatoris, Clemens Alexandrinus in Pædagogia, Sidonius Appollinaris in Epiſtolis, Joannes Tzetzes in Chiliadibus: & ex recentioribus Thomas Dempſterus ad antiquitates Romanas Joannis Roſini, Joannis Savaro ad Sidonium Appollinarem, Julius Cæſar Bulengerus libro de conviviis, ubi de hora prandii accuratiſſimè diſputat, & alii plures.

Hippoc. ſec. 4. Athen. l. 4. c. 13 Clem. Alex. l. 2. c. 2. Sidon. l. 2. Epiſt. 9. Tzetzes Chil. 8. v. 25. Savaro ad Ep. 12. lib. 6. Dempſt. ad c. 27. lib. 5. Buleng. l. 1. cap. 23.

3. Sat dictum de infidelibus, nam quæ hactenus diximus, illis dumtaxat convenisse videtur. Jam noſtrorum mores diſquiramus. S. Benedictus facem mihi prætert capite quadrageſimo primo ſuæ Regulæ. A ſancto Paſcha uſque ad Pentecoſten ad ſextam reficiant fratres, & ad ſerã cœnent: quæ prandii ſexta continuanda erit totà æſtate, exceptis feriis quarta & ſexta, quibus jejunandum ſit nec ne, Abbatis providentiæ remittitur. Ab Idibus autem Septembris uſque ad caput Quadrageſimæ ad nonam ſemper reficiant. In Quadrageſima verò uſque ad Paſcha ad veſperam reficiant. Ecce tria tempora prandio Monachorum ſanctiſſimus Legislator aſſignat, horam ſextam diebus quibus non jejunatur; jejuniis Quadrageſimalibus horam veſpertinam, aliis jejuniis horam nonam. Hanc autem diſtributionem apud omnes olim Chriſtianos in uſu fuiſſe manifeſtum eſt. De ſextæ prandio iis diebus, qui à jejunii lege eximii ſunt, poſſem innumeros teſtes afferre Græcos & Latinos, Caſſianum ſcilicet in Colla-

Caſſian. Collat. 21, c. 23. & l. 10. cap. 1.

lationibus, & libro de spiritu Acediæ. Sanctum Nilum de eodem spiritu, Basilium sermone ascetico, cui titulus est; De homine quod sit imago Dei, sanctum Pachomium initio Regulæ, quam ab Angelo accepit, Theophylactum, Auctorem modi benè vivendi inter opera Bernardi, Gregorium magnum in Dialogis, Hugonem Victorinum in expositione Regulæ sancti Augustini, Divum Thomam & alios. Sed nolo tot testimoniis onerare lectorem. Id verò notandum est hoc loco, errasse quosdam Canonum Interpretes horam prandii tertiam esse dicentes, nisi fortè suorum temporum consuetudinem respexerint. Certè Nicolaus Papa in Responsionibus ad consulta Bulgarorum hortatur eos, ut ante horam diei tertiam nullum corporalem cibum, etiam in ipsis insignioribus solemnitatibus omninò sumant, cum scriptum legamus. *Væ iis qui manè comedunt.* Quam constitutionem ita decet interpretari, ut horâ tertiâ Missarum solemnia celebrantes postea circà quintam, vel sextam reficerentur. Nec mirum si summus Pontifex antiquum Ecclesiæ rigorem aliquantulum eis relaxaverit, feroces enim populos recens conversos ad fidem paulatim ad austeriora ducere oportuit. Ostendunt & sacra Biblia hanc eandem cibi capiendi horam. Fratres Joseph parabant munera, donec ipse ingrederetur meridie, audierant enim quod ibi comesturi essent panem. Cum populus revertisset per meridiem, duo Seniores, qui castam Susannam deperibant, dixerunt alter ad alterum, *Eamus domum, quia hora prandii est.* Cum Jesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem, hora erat quasi sexta, Discipuli verò abierant in civitatem, ut cibos emerent. Accedit quod Princeps Apostolorum

Theoph. in c. 27. Matth.
De modo benè vivendi serm. 52.
Gr. Dial. l. 3. cap. 15.
Hugo c. 3.
D. Th. 2. 2. qu. 147. art. 7.
Archidiac. & Turræcrem. ad c. Quod dixit dist. 41.
Nicol. Papa. c. 60.
Gen. 4. 25
Daniel. 13. 7. 14.
Ioan. 4. 6. 8.
Act. 2. 2. 15.

lorum discipulos non esse ebrios tanquam insolubili argumento evicit, quod horâ diei tertiâ esset à solita comestionis hora plurimum distans, qua nullatenus fieri posset, ut homines modesti jam se mero ingurgitassent. Sed jam ad jejunia vocamur. SanctusBenedictus tempus prandii à tempore jejunii distinguit, quia subtractio prandii ad jejunii integritatem spectat, quare esurialibus diebus(ut Plautino vocabulo utar) quæ fit comestio, cœna non prandium esse debet, quæ quò amplius differtur; eò melius abstinentiæ districtio observatur. Et quidem extra Quadragesimam præcipit Ecclesia, ne ante horam nonam manducemus. Athanasius rem acu tetigit libro de Virginitate: Jejuna totum annum, etiamsi nulla cogat necessitas: hora verò nona, cum jam in Hymnis & precibus perseveraveris, sume panes tuos cum oleribus conspersis oleo. Adstipulantur alii, Hieronymus, Augustinus, Palladius, & Climacus. Eamdem horam antiquis Hebræis in usu fuisse scribit Aristeas in Historia LXXII. Interpretum, quos ait scripsisse usque ad horam nonam, deinde curasse corpora. Aurelius Prudentius Poëta clarissimus Hymno post jejunium sic canit:

Hieron. Ep.22 Auguſt. Ep.118 in fine. Pallad. c.139. Climac. gr.13. Aristeas. Prudent. hym. 8. Cathim.

Nona submissum rotat hora solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta devexo superest in axe
Portio lucis.
Nos brevis voti dape vindicata
Solvimus fastum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

Hymn. 6. περὶ Στεφ.

Idem in Hymno de S. Fructuoso Episcopo, & aliis Martyribus Tarraconensibus eamdem rem clarius explicat his versibus: *Quosdam*

Quosdam de populo videt Sacerdòs
Libandum sibi poculum afferentes :
Jejunamus, ait, recuso potum,
Nondum noua diem resignat hora.

In majori autem jejunio quadraginta dierum, qui anniversariam Christi morientis memoriam præcurrunt, usque ad vesperam inediam prorogare antiquissima religio est. E veteri Testamento desumpta videtur consuetudo, passim enim Israëlitæ jejunasse usque ad vesperam memorantur. Favent sancti Patres. Basilius, Expectas vesperam, ut cibum capias. Paulinus ; Quotidiana jejunia non refugit, & pauperem mensam vespertinus conviva non horruit. Chrysostomus, Non existimemus inediam usque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Theodulphus Episcopus Aurelianensis Epistolâ ad Clerum suum ; Solent plures, qui se jejunare putant (loquitur autem de Quadragesima) mox ut signum audiunt ad nonam manducare, qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, antequam Vespertinum celebretur Officium : concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, sive Vespertinis Officiis, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit, ut ad Missam convenire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, jejunium absolvere debet. Bernardus sermone de Quadragesima ; Hactenus usque ad nonam jejunavimus soli, nunc usque ad vesperam jejunabunt nobiscum universi, Reges & Principes ; clerus & populus ; nobiles & ignobiles : simul in unum dives, & pauper. Extant & sacri Canones de hac re apud Gratianum, Burchardum, & Yvonem. Hic liceat tandem subsistere & deplorare. Heu quan-

Judic. 20. 26. 1. Reg. 14. 24. 2. Reg. 1. 12.
Basil. orat. 1. de jejun.
Paulin. Epist. 6 ad Amand. quæ est in ordine 24.
Chrys. Hom. 4. in Gen.
Theodul. Ep. ad clerũ. n. 39.
Bernard. serm. 3. de Quadrag.
De cons. d. 2. c. solent.
Burch. l. 13. c. 9
Yvo p. 4. c. 42.

quantum à prisco jejuniorum ritu recessimus! Tunc vera jejunia erant, dura, & austera: nunc levia sunt, & vix jejunii nomine digna, ludus, & umbra jejunii. Etiam in ipsis solemnioribus pervigiliis vix meridiem expectamus, statutas Nonæ, & Vesperarum horas in solemni dumtaxat sacrarum precum recitatione servantes. Utinam quod deest abstinentiæ, aliarum virtutum exercitatione sarciamus.

METRUM XIX.

O Nimium ætas aurea felix,
Cum sponte sua, vindice nullo
Colerent homines jura, fidemque.
Candor morum, castusque pudor
Querulas lites, diraque vinclis
Bella premebant. Saucia nullo
Vomere tellus teneras fruges
Ubere cornu læta ferebat.
Dulces epulas herba salubris,
Dabat & potum frigidus amnis.
Nondum certo limite campus
Divisus erat: nondum cinctæ
Mœnibus urbes, nondum foribus
Munita domus, pervia cunctis
Divitiarum gaza patebat.
Aberant fraudes, aberant cædes:
Non Thessalicis mixta venenis
Pocula mortis, non aconita
Noverat orbis. Pietas sancta,
Amor, & summi Numinis horror
Placida gentes pace regebant.
At nunc miseros postquam infecit
Deterioris vena metalli.

Iam

Jam vitiorum scelerata cohors
Agmine facto mundo incubuit,
Ambitio exlex, præcepsque furor,
Intima livor viscera rodens,
Rabies, cædes, furta, rapinæ,
Dolus, & fraudum perfida larva,
Venale nefas, dira venena,
Luxus, & auri cœca cupido,
Prodiga rerum gula, lautæque
Gloria mensæ, quam morborum
Immensa lues, celerique gradu
Aspera sequitur, duraque egestas.
Tum jus, & amor, cultusque Dei,
Veraque pietas, fasque, fidesque,
Atque omnis toto exulat orbe
Candida virtus, formaque morum.
Ergò querelas fundite acerbas
Mœsta juventus: plangite sævo
Sidere nati, genus infelix,
In quos ætas ultima venit.
Sentiat æther gemitus vestros,
Sentiat aer, tellusque patens,
Et vaga pelagi mobilis unda.
Soboles tantis obsessa malis
Non est luctu plangenda levi.
Nos infaustum genus, ô pueri,
Flebile vulgus, malè nata seges
Sævi per iter triste doloris
Celeres imus: nec sic tellus
Infima supero distat ab axe;
Quantum à senibus nova distamus
Turba nepotum. Nos senio piger
Terræ opprobrium protulit orbis,
Qui graviori pondere pressi

Haud

Haud degeneres dabimus natos.
Sed inutilibus parcite lacrymis,
Parcite juvenes, parcite tantos
Promere questus: dabitur vobis
Alium vitæ nosse tenorem,
Si nunc veteres renovet mores
Præsens ætas. Aurea secla
Aurea morum norma reducet.

CAPUT X.
DE VESPERIS.

§. I.

Mysticus solis occasus. Quid sit solem oriri, & occidere. Dicta quædam breviter de cognitione sui. Humanarum rerum magnam esse vicissitudinem.

JAm diurni finis officii, jam jucundissimæ lucis
Job. 38. 32. instat occasus. *Qui producit Luciferum in tempore suo, jam vesperum super filios terræ consurgere facit.* Nimirùm, ut Sapiens observat, *Oritur*
Ecclef. 1.5. *sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos revertitur.* Ortus autem sui, & occasus alternâ varietate magni nos admonet Sacramenti in Christo, & in Ecclesia, in Redemptore, & in redemptis. Et ipse quidem verus justitiæ Sol è purissimo Virginis utero feliciter ortus occubuit in Passione, ac in admirabilis Ascensionis die reversus
Joan. 16. 28. est in locum suum. *Exivi*, inquit, *à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.*

Patrem. Hic est Sol, de quo psallimus cum Propheta, *sol cognovit occasum suum*, Christus scilicet cognovit passionem suam. Sed numquid ita occidit sol, ut non oriatur? Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat? Ipse dixit, *Dormivi conturbatus:* Sed de ipso etiam dictum est, *exaltare super cœlos Deus:* & inde venturus est judicare vivos & mortuos. Ergò sicut sol iste visibilis decedente die per incognitas semitas ad locū regressus unde exierat, rursum expleto noctis curriculo de thalamo suo festinus erumpit: ita mysticus Sol, qui de sinu Patris in uterum matris descendit, ut lumine suo illustraret universa, è cœlis iterato nascetur exortu, quando iterum apparebit expectantibus se in salutem. Ideò facies ejus lucere dicitur, sicut sol lucet in virtute sua, quia, ut S. Victorinus Episcopus scribit, licet solis gloria minor sit quàm gloria Domini, propter ortum tamen & occasum, & rursùs ortum scriptura dicit faciem ejus similem gloriæ solis. Sed & nobis singulis oritur sol, & occidit, & ad locum suum revertitur. Oritur cùm suam nobis infundendo gratiā dixerit de tenebris lucem splendescere: occidit, cum illud contingit, quod in Psalmo scriptum est, *Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Oritur timentibus Deum, & satagentibus per bona opera certam facere vocationē suam: occidit negligentibus, & fallaci præsumptione securis. Oritur, inquit Salonius, timentibus se: occidit etiam hæreticis, & malis Catholicis, quia propter peccata sua lumen gratiæ ipsius amittunt. Oritur quibusdam, aliis occidit, ait Marcus Eremita, pro varia eorum dispositione, qui circa divinam cognitionē versantur: ille verò beatus est, qui possidet ipsum in se ipso justitiæ Solem, qui non est circumscriptus

Psalm. 103.
Psalm. 56.
Apoc. 1. ac ibidem. Victorin. in Apoc. c. 1.
Psalm. 29.
Salonius in cap. 1. Eccles.
Marc. Eremit. de Temperantia c. 15.

vespera, & ignoratione. Item alio modo. Oritur nobis Sol, quando veritatis intelligentia cordi nostro inspiratur: Occidit cum intelligentiæ radius obscuratur. *Occidit ei sol*, ait Propheta, *cum adhuc dies esset*. Sed post occasum ad locum suum revertitur, ut iterum renascatur, quia per subtractionem gratiæ ad sui considerationem mentis oculus reverberatur. Solis enim hujus locus proprius ipse est animus. Per hoc verò quod divina gratia se ad tempus subtrahit, cogitur homo agnoscere quàm nihil sit, & quam per se nihil possit, per quam propriæ infirmitatis cognitionem amissa intelligentia reparatur, & quasi sol renascens ad altissimam rerum cœlestium contemplationem paulatim ascendit.

Jerem. 15. 9.

Luc. 14. 11.
Psalm 118.

2. Ecce quantum valet humilis cognitio sui, scriptum est enim: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur:* &, *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam mandata tua.* Post occasum sequitur ortus, & humiliatio signum est gratiæ appropinquantis, quia sicut ante ruinam exaltatur cor, ita ante exaltationem humiliatur. Rectè Satyricus:

Juvenal. Sat. 11. v. 27.

——— *E cœlo descendit γνῶθι σεαυτὸν*
Figendum, & memori tractandum pectore.

Hugo lib. 2. de Anima c. ult.

Scientiam cœlestium & terrestrium rerum, ait Hugo Victorinus, laudare, atque amare solent homines; sed multò meliores sunt, qui huic scientiæ præponunt cognoscere semetipsos. Laudabilior siquidem est animus, cui nota est miseria sua, quàm qui eâ non respectâ, vias siderum & naturas rerum scrutatur. Demonax interrogatus quando cœpisset philosophari, tunc, dixit, cùm agnoscere meipsum incœpi. Pythico templo inscriptam olim hanc sententiam, *Nosce teipsum*, tum multi alii, tum ipse Plato testatur, qui ait hanc inscriptionem esse tanquam

Stobæus ser. 19

Plato in Charmide.

Dei

Dei salutationem ad homines præcipientis, ut temperatè vivant: nosce enim teipsum, & esto temperans idem sunt. Est ergò, ut docet Christianus Pædagogus, disciplinarum omnium pulcherrima, ac maxima seipsum nosse: quia si quis seipsum norit, Deum cognoscit; quod si Deum cognoscet, ei assimilabitur. Idem asserit Magnus Antonius Abbas, qui ad suos Arsenoïtas scribit eum, qui seipsum cognoscit, tum universos, tum Deum ipsum cognoscere. Porrò naturæ nostræ ignoratione, ait Hierocles, nullum non malorum genus in nos irrumpit. Cognitio verò sui, inquit Isaac, scientiæ omnium est plenitudo. Heu quàm turpe, & probrosum est, exclamat quidam pietate insignis Scriptor, multa alia scire hominem, & nescire seipsum! Nam si quis seipsum ignorat, audiet Dominum objurgantem, & dicentem: *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Videtis quæ nos maneat pœna nostræ ignorationis, observat Princeps Mirandulanus, illa Phœnix ingeniorum: Abeundum est à patre, quam abitionem sequitur exhæredatio; qua quid infelicius? Egrediendum est utique ex nobis, neque enim apud se est animus, qui seipsum non videt: qui autem à se exit, à se divellitur, quo quid acerbius? Eundum post vestigia gregum nostrorum, id est post brutorum vestigia, quæ sunt in nobis, quo quid miserius, quid despicatius, & contemptibilius? fieri scilicet pedissequos bestiarum quarum nos duces natura statuerat. Humanæ quippe naturæ hæc conditio est, teste Boëthio, ut tunc tantum cæteris rebus, cum se cognoscit excellat: Eadē tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Quod si nosipsos cognoverimus, quasi meridianus fulgor consurget nobis ad vesperam intelligentiæ sol: & juxta

Clem. Alex. init. lib. 3. Pædagog.

Anton. ep. 3. & 6.

Hierocl. c. 14. carmin. Pythag. Isaac de contemptu mundi. c. 35. Jo. Taulerus serm. de S. Laurentio. Cant. 1. 7.

Jo. Picus Mirandulan. in Hetaplo proœm. l. 4.

Boeth. de cons. Phil. l. 2. prosa 5.

Job 11. 17. Zach. 14. 7. Prophetam Zachariam, *In tempore vesperi erit lux.* Omnium enim bonorum in nobis custodiendorum tutissima ratio est, seipsum non ignorare.

3. Habet dies brevissima vitæ nostræ lucem, & tenebras bonum, & malum: habet ortum solis, habet & ejusdem occasum. Si fortè tuæ noctis tenebras exoriens solis jubar fugârit, cautus esto: noli ad hanc lucem incautâ securitate exultare: nam quicunque sit hic fulgor, celeri disparebit occasu. Nondum venit illa dies, quæ nescit occasum; illa dies, quæ manè habet, sed nullo terminatur vespere: illa dies, de qua scriptum est, *Non occidet ultra sol* Isai. 60. 20. *tuus, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Sed etsi occultâ divinæ sapientiæ dispositione tuæ lucis nitorem subitaneus solis occasus offuscârit, ne gravi præoccupatus tristitiâ animum despondeas, nec quasi desperans illud Prophetæ gemebundus usurpes, *Væ mihi, quia declinavit dies, quia longiores* Ierem. 6. 4. *factæ sunt umbræ vesperi*: citò enim veniet salus tua, eruntque novissima tua meliora prioribus. Ne magnitudo lucis, & consolationis extollat te, venit Sponsus, & recedit: sed cave tibi ô Anima, non longè ille abest, & si non vides eum, ipse tamen videt te plenus oculis ante, & retrò. Hæc sunt videlicet rerum vicissitudines. Hic est jucundus, & Isai. 21. 12. utilis divinæ Sapientiæ ludus. *Venit mane, venit nox.* Nubilum vesperum serenum sequitur mane, Deuter. 28. 67. Psalm. 29. clarum mane tenebrosus excipit vesper. *Manè dices, quis mihi det vesperum? & vespere, quis mihi det mane?* Denique, *ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Juvat hic autem duos eloquentiâ præstantissimos viros Septimium Tertullianum, & Zenonem Episcopum, hac de re Zeno serm. de Resurr. loquentes audire. Hic sermone de Resurrectione;

Sol

Sol, ait, quotidiè naſcitur, eâdemque die quâ naſcitur, moritur : nec tamen inſtantis finis ſorte terretur, ſuos ut repigret curſus, ut horas ac momenta producat, ut ſaltem paulò diutius diei ſui demoretur in vita; ſed fidelis ſemper, ſemper intrepidus ad ſepulchrum noctis cognatæ contendit, ſciens in ipſo ſe habere quod vivit: denique adimitur ei ortus, ſi ei aufertur occaſus. Ille libro de Pallio ſic diſſerit: Dies & nox invicem vertunt, ſol ſtitionibus annuis, Luna modulationibus menſtruis variat, ſiderum diſtincta confuſio interdum dejicit quid, interdum reſuſcitat, cœli ambitus nunc ſub divo ſplendidus, nunc nubilo ſordidus, aut imbres ruunt, & ſi qua miſſilia cum imbribus, deinde ſubſtillum, & denuò ſudum. Conſentaneum eſt igitur, ut quidam profanus admonet, neque nos ad ſubitas calamitates animo ita corruere, ut omnem ſpem projiciamus: neque lætis in præſentia rebus uſque adeò efferri, ut providentiam etiam perdamus; ſed ſpem futuri in medio utriuſque fortunæ collocatam habere, & tutò in utramque partem conſilium capere. Lux, & tenebræ; frigus & æſtus; dulcia & aſpera mutuis vicibus veniunt, & redeunt; naſcuntur & occidunt: ſic diſponente Domino, ut continua bonorum, malorumque ſucceſſione vitæ noſtræ alterna ſpatia conſtarent.

Tertull. de Pall. cap. 2.

Dio Caſſius l. 47.

METRUM XX.

NOn ſemper ſpatioſos irrigat
Turbidus imber agros.
Non ſemper rigidis aquilonibus
Pigra laborat humus.
Non ſemper ſylvis decus, & comas
Horrida tollit hyems.

Phœbæum quandoque serenius
Surgit ab axe jubar
Quandoque alterna vice temporum
Solvitur acris hyems.
Flores quandoque aura favonii
Imperiosa vocat.
Sic tempus certo ordine digerit
Quicquid in orbe viget
Ille infans hodie qui nascitur
Cras tumulatur humo.
Qui nunc semina grata nepotibus
Spargit & arva colit,
Consita cras evellit, & arida
Concremat igne sata.
Est tempus, quo belli fulmine
Victima quisque cadit.
Est tempus quo sospitat omnia
Pacis alumna quies.
Destruit iste superba palatia,
Diruta at ille struit.
Nunc manant lacrymarum flumina,
Nunc dolor omnis abest.
Omnia sic spatiis pertranseunt
Conglomerata suis.
Perpetuum nihil est, stabilem gradum
Nemo sub axe tenet.
Numina firmant lege adamantina
Quas posuere vices

§. II.

De eo quod scriptum est; Ad vesperum demorabitur fletus. *Dictum obiter de utilitate lachrymarum. Vesper contemplationem significat.*

Eccles. 3. 4. 1. SApientissimus mortalium fuit, qui distinxit tempus flendi, & tempus ridendi. Quod si quæras

quæras quale tempus fletui, quale gaudio tribui debeat, jam audisti David respondentem: *ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Sed cur jubet Propheta vespere flendum esse? cur non & manè, & meridie? aut quare cum lacrymis claudendus est dies, cùm omni tempore hilarem datorem diligat Deus? Digna profectò solerti disquisitione res ista videtur, estque ejus explicatio ab antiquis Patribus petenda, quibus datum est nosse mysteria regni Dei. Primus offert sese ultrò Basilius: Vespera, inquit, præsens vita est, qua peccata plangi debent: scriptum est enim; *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Quicunque igitur dies sæculi hujus in consummatione jam existentis, & ad occasum tendentis in plorandis peccatis exegerint, hi demum verò illo matutino adveniente gaudebunt. Nam *qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.* Concinit Hieronymus: Vespera tota ista vita præsens intelligitur, qua per per peccatum Adæ omnes usque in finem sæculi gemunt: ad matutinum autem erit lætitia in generali resurrectione. Addo Augustin. quo hujus rei explicatio insignior fiat. Quid est, inquit, vespere demorabitur fletus? Vespera fit, quando sol occidit. Occidit sol ab homine, id est, lux illa justitiæ, præsentia Dei. Ideo quando expulsus est Adam, quid dictum est in Genesi? *Cum deambularet Deus in Paradiso.* Ad vesperam deambulabat Deus. Jam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueverat. Occiderat illi Sol justitiæ, non gaudebat ad præsentiã Dei. Diu eris in fletu ô genus humanum, nasceris enim de Adam, & sic est factum. In matutino sperandum est, lætandum est; sed perferendum est modò, & gemendum. Antonius Patavinus

Psalm. 29.

Basil. in Ps. 29.

Matth. 5. 5.

Hieronymus in ps. 29.

Augustinus in eundem Ps.

Anton. Patav. ser. Dominic. 17. post Pent. Seraphicæ Religionis decus eximium triplicem vesperam esse docet, & triplex matutinum, in quorum quolibet est fletus, & lætitia. Prima vespera fuit Adæ culpa, in qua fuit fletus, cum de paradiso ejectus audire meruit; *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*: Primum matutinum fuit Nativitas Jesu Christi, *Evangelizo vobis gaudium magnum*. Secunda vespera fuit mors Christi, in qua fuit fletus, *Filiæ Hierusalem nolite flere super me*: Secundum matutinum fuit ipsius resurrectio, in qua fuit lætitia, *Gavisi sunt discipuli viso Domino.* Tertia vespera est in morte cujuslibet hominis, in qua est fletus; *Mortua est Sara, venitque Abraham, ut plangeret, & fleret eam*: Tertium matutinum erit Sanctis in generali resurrectione, in qua *erit lætitia sempiterna super capita eorum*, ut dicit Isaias. Isychius Hierosolymitanus, qui Leviticum eruditissimis commentariis illustravit, per vesperam pœnitentiam intelligit, ad quam fletus demoratur, quia nisi peccator lachrymarum flumine scelera abluat, semper immundus erit coram Domino: atque ideo præcipit lex, ut qui aliquid ex iis, quæ lege prohibita sunt, fecerit vel attrectârit, immundus sit usque ad vesperam, donec scilicet peccati sordes abluerit lacrymis, & pœnitentiâ.

Gen. 3. 19. — Luc. 2. 10. — Ibid. 23. 28. — Ioan. 20. 20. — Gen. 23. 2. — Isai. 35. 10. — Isychius in Levitic. cap. 11. & alibi passim.

Tanta est potentia lacrymarum, ut immunda quæque purgare valeant, infirma reficere, perdita restaurare. Luctus siquidem pius, ac religiosus, ut sanctus Abbas Igniacensis docet, in doctrina spiritus, & ordine primus, & utilitate invenitur præcipuus: quippe cum sit summa sapientia sanctorum, custodia justorum, sobrietas modestorum, prima incipientiū virtus, proficientiū stimulus, perfectorum cumulus, pereuntiū salus, periclitantiū portus, promis-

Guerric. Abb. serm. 2. Pent.

promissionem deniq; habens consolationum, quæ nunc sunt,& gaudiorum,quæ futura sunt. Joannes Climacus majorē baptismate fontem lachrymarum audaci hyperbole dixit: &, Absque metu,inquit, ruinæ est,qui ex mortis, scelerumque memoria genas suas viventium aquarum perpetuis imbribus rigat. Optimè Petrus Cellensis; Demergit lachryma populum criminum, rupiumq; nostri pectoris solvit duritiam, judicis emollit iram, jam intentatæ iræ humili ausu flectit minas, vibratas revaginat acies, erecta jam resupinat supplicia, exundantes irrorat flammas, profundit de silice aquas, remollit aspera, rigida recurvat, humectat arida, sterilia fœcundat, sordida lavat, decorat fœda, suscitat emortua, reserat clausa, prohibita accelerat, intemperata temperat, portas refringit inferni, carbones extinguit ferreæ fornacis. Quid plura? Vincit invincibilem, ligat omnipotentem, naufragium est vitiorum, portusque naufragatorum, Filium Dei ad nos inclinat, & ad veram Trinitatem interveniente spiritu nos elevat. O humilis lacryma, exclamat sapiens Idiota, tuum est regnum, tua est potentia; ante aspectum judicis intras, quicquid petis obtines, accusantibus inimicis silentium imponis, O virtutem, ô efficaciam lachrymarum! rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam. Ideò *cor sapientum*, ait Ecclesiastes, *ubi tristitia est, cor stultorum ubi lætitia.* Exite lacrymæ jampridem exire cupientes, Aperiantur cataractæ miseri capitis, & erumpant fontes aquarum. Deficiat in dolore vita mea,& anni mei in gemitibus, si fortè sufficiant inundantes aquæ sordes diluere culparum, quibus iram merui. Peccavi super numerum arenæ maris, iniquitatem feci in omnem justitiam Dei, à planta pedis usque ad verti-

Climac. gr. 7.

Petr. Cellen. l. de panibus cap. 12.

Idiota de mens. sib. spirit. contempl. 2.

Eccl. 7. 5.

cem capitis non est sanitas in me. Cum nondum aliquid egissem boni, vel mali, præoccupaverunt me laquei mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me. A sæculo confregi jugum, dirupi vincula, & dixi. Non serviam. Commendavit autem charitatem suam in me Deus, quia cum totus in peccatis essem, Filium suum pro me tradidit morti, & ipse innocens in lacum missus est, ut solveret collum meum à jugo captivitatis. O ubi estis fontes lacrymarum, ut plangam die, ac nocte calamitatem meam! Lugete me montes, & colles; lugete me flumina, & maria: lugete me bestiæ sylvarum, reptilia terræ, & volucres cœli: quoniam vos quidem servitis Deo, legesque vobis ab illo impositas jugiter custoditis: Ego verò pactum meum prævaricatus sum, & amantissimo patri me filium prorsus degenerem exhibui. Ubi nunc es vanitas mea, superbia mea! Quò perrexistis delectationes carnis meæ, quid profuistis mihi! Heu pro vobis innocentiam perdidi, Deum amisi, & æterna gaudia æternis suppliciis commutavi. Propterea contremisco à gravissima illa voce, *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Illam formidabilem sententiam metuo; *Ite maledicti in ignem æternum.* Contremuerunt omnia ossa mea ab ira judicis omnipotentis, à fragore ruentis mundi, à conflagratione elementorum, à voce Archangeli, & à verbo aspero. Tabescere me fecit pavor meus à dentibus bestiæ infernalis, à rugientibus præparatis ad escam, ab ardoribus sempiternis. Horreo conscientiæ vermem, fœtorem sulphuris, vaporem fumi, stridorem dentium, aspectus dæmonum, & spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores, horreo interminabilem tormentorum æternitatem. Heu me mater mea, ut

quid

quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, & lacrymarum: cur exceptus genibus, cur lactatus uberibus, natus in combustionem, & cibus ignis? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, ut præveniam fletibus fletum, & dolorem dolore? Contremuerunt columnæ cœli, viri sanctissimi, si fortè legentes inciderunt in illud, *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta*: Et ego miser, ac deperditus homo in beatæ vitæ, æternumque deplorandæ mortis colliminio constitutus, nullo sanctimoniæ munimine septus, nullo innocentiæ suffragio adjutus, nullo veræ pœnitentiæ præsidio vallatus, quasi jam securus nugabor, & ludens cum æternitate inter tot lacrymarum incitamenta ridebo in æternum periturus? Eccles. 9. 1.

METRUM XXI.

Ite igitur lacrymæ, rapidis concrescite rivis,
Ite, rigate genas: ite, replete sinum.
Exul enim patriis tam longè dissitus oris
Num potero lætos reddere voce sonos?
Non benè confusum mentitur gaudia pectus,
Nec bene mœrenti fingitur ore jocus.
Heu felix regio morsu deperdita pomi,
Quæstibus heu! quoties es revocanda meis.
Atque utinam tristes gemitus, vigilesque querelæ,
Flebilis aut posset te revocare sonus.
Mille genas, & mille oculos, & pectora mille
Optarem, & querulas fundere semper aquas,
O cœlum! ô superæ felicia gaudia vitæ,
Fulget ubi æterno lumine clara dies!

O Deus!

O Deus! ô superi! (cessa, dolor anxie, cessa,
Ne impediat lacrymis, carminibusque viam.)
Nam quid delitias patriæ, quid perdita cœli
Gaudia, quid superos commemorare iuvat?
Heu magis afficiunt mœstum præsentia pectus,
Ipseque sum lacrymis causa sat apta meis.
Exulat orbe pudor, terras Astræa reliquit,
Sub pedibus pietas, fasque, fidesque iacent.
Vis colitur, jurisque locum sibi vendicat ensis,
Per vetitumque ruit gens scelerata nefas.
Contemptrix cœli, vilisque avidissima terræ,
Improba turba soli sordida frustra colit.
Omne scelus regnat, gula, luxus, furta, rapinæ:
Fanda nefanda malo mixta furore licent.
Ipse ego post puras sancti baptismatis undas,
Post ea quæ religant me tria vota Deo.
Heu quoties merui violati Numinis iram,
Committens variis crimina fœda modis?
Ergò ferite genas, sævite in pectora palmæ,
Ergò truces virgis scindite terga manus:
Imminet ecce dies post tot peccata verendus,
Stamina quo vitæ mors furibunda secet.
Tendimus huc omnes, nulli mors dira pepercit,
In se quisque sui funeris arma gerit.
Delitias luctus sequitur, malè sana voluptas
Multa sub Hyblæo melle venena premit.
Sustinet hanc scenam tellus, hæc fabula mundum
Ludit, & in tragico vitæ dolore gemit.
Atque utinam cuncti cessarent morte dolores,
Sed gravior post hanc luctus, & horror erit.
Judicium superest, & ineluctabile tempus,
Arida quo tellus igne soluta ruat.
Cynthia pallescet, vaga sidera luce carebunt,
Cælabitque nitens Phœbus in axe jubar.

Atque

Atque iterum tellus effundet in aera viva
Corpora, quæ vasto claudit avara sinu.
Tum veniet Judex procerum comitante caterva,
Et dicet reprobis Ite, Venite probis.
Heu quantus feriet tunc noxia pectora terror!
Impia quo poterit turba latere specu?
Ah miser! ah quantis tormentis tunc cruciabor,
Si mihi sit merito pœna luenda rogo!
O mors! ô Judex, & inexorabile Numen:
O mors extremum non habitura diem.
Parce animæ mens cæca tuæ, sortique futuræ
Prospice, ne incautum nox tenebrosa premat.
Felices nimium lacrymæ, queis Numinis ira
Cedit, inexhaustis currite semper aquis.
Currite, & in duplices vertantur lumina fontes,
Perque oculos undæ, qua data porta, ruant.
Nam licet Oceanus me fluctibus amplus inundet,
Nulla meis lacrymis unda sat esse potest.
Flebilibus cœpi nascens vagire querelis,
In lacrymis vixi, par quoque finis erit.
Quod si mersa semel fuerint mea crimina planctu,
Tunc aberit causa deficiente dolor.

3. Non omittendum hoc loco quod Bernardus altius se surrigens docet. Nam per vesperam otium contemplationis intelligit, juxta illud; *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.* Surgit nimirum, & properat fidelis homo ad animarum lucra, ad vitæ activæ officia dum dies est: Vespere autem ad quietem contemplationis tantò ardentius regreditur, quantò fructuosius eandem se meminit intermisisse. Cæterum inter actionis negotium, & otium contemplationis fluctuat interdum, & exæstuat timens, ne plus justo alteri horum inhæreat: Et fortasse tale aliquid S. Job patiebatur

Bern. serm. 57. in Cant. Psalm. 103.

Iob. 7. 4.

cum diceret, *Si dormiero dicam, quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus usque ad tenebras*: hoc est, & quietus neglecti operis, & occupatus perturbatæ nihilominus quietis me arguo. Vides virum sanctum, ait Bernardus, inter fructum operis, & somnum contemplationis graviter æstuare: & in bonis licet semper versantem, semper tamen quasi de malis pœnitentiam agere, & Dei cum gemitu momentis singulis inquirere voluntatem. Unicum quippè in hujusmodi remedium, seu refugium Oratio est, & frequens gemitus ad Deum; ut quid, quando, & quatenus nos facere velit, assiduè nobis demonstrare dignetur. Hoc itaque habet sanctæ contemplationis vesper, ut ad eum quoque fletus demoretur. *In tempore vespere* ait Isaias, *& ecce turbatio.* Peracto enim jam die turbari item solet quisquis studet placere Deo, cum in vespertina conscientiæ discussione pro negligentiis, & peccatis admissis orat, & lachrymatur, ut divinam sibi conciliet misericordiam. Qui verò fideliter ministrando, consulendo, & prædicando Domini sui lucra studiosè quæsivit, *Dormiet ad vesperam in semitis Dedanim*, ut idem scribit Propheta, quia cœlesti desiderio fulgens supernæ contemplationis arcem commodis dumtaxat, & opportunis horis conscendit, dormitque in semitis Dedanim, id est judiciorum, ut D. Hieronymus interpretatur, quia cooperante gratia est indulgentia præsumens jam non laborat in gemitu suo sub timore judicii; sed proficiens in melius, Deique gloriam cum ineffabili gaudio contemplans lætus sedet, vacuus dormit, quiescit securus, prohibente Domino, & contestante, ne quis dormientem præter ejus voluntatem excitare præsumat. De

Isaiæ.17.14.

Isaiæ 21.13. ac ibi. D.Hieron.

Cant.2.7.

primis,

primis, id eſt incipientibus, & adhuc gementibus ſub pondere diei, & æſtus ſcriptum eſt, *Venit mane, venit nox*: nam matutinam gratiæ illuſtrationem ſtatim ſequitur horribilis nox, ululatus, & planctus magnus, timor, & tremor, ac inceſſabilis gemitus pro remiſſione peccatorum obtinenda; fluctante nimirum conſcientia inter ſpem, & timorem, donec verbo Domini tenebræ, quæ ſunt ſuper faciem abyſſi, plenioris luminis illuſtratione diſſipentur. De ſecundis, qui jam pulſo timore ſingulariter in ſpe conſtituti dormiunt in pace, myſticè intelligo, quod in mundi creatione Moyſes ſæpius repetit; Factum eſt veſpere, & mane. Illis poſt mane ſequitur nox: iſtis poſt veſperam ſequitur mane, nec ulla fit mentio noctis. Ut enim ſubtiliter notat ſacræ purpuræ inſigne ornamentum Petrus Damiani, Veſper ipſa boni operis eſt perfectio, mane verò lux mentis. Nam cum bonum opus pervenit ad perfectionem, tunc in operantis mente lux gratiæ ſpiritualis exoritur, ut dum lucidum opus foris exequitur, intrinſecus ipſe gratia Spiritus illuſtretur. Nulla autem nox iis computatur, quoniam divina perfuſi claritate amicti ſunt lumine ſicut veſtimento.

Pſalm. 21. 12.

Petr. Damian. epiſt. 5. lib. 2.

§. III.

Magna eſſe veſpertini temporis ſacramenta. Notantur quædam de epiſtolis laureatis, Pacis encomium, & ad eam exhortatio.

1. SEd quorſum hæc tam multa, tamque conquiſitè? Nempè ut ſuſceptam de veſperis tractationem ſymbolicis explicationibus illuſtrem clarius exequamur. Quis enim hac hora non ſolitò

solitò ferventior in Dei laudibus inveniatur, quæ tot mysteriis insignis habetur, tot sacramentis nobilitatur? Eleganter ad hoc hortatur omnes Ambrosius: Cùm vespera diem claudit, Deo debemus per Psalterium laudem dicere, & gloriam ejus modulata suavitate concinere, quò operum nostrorum consummato certamine veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma sit soporis oblivio. Omitto pleraque sacramenta, quibus hæc hora illustratur. Omitto, inquam, quod vespertinum officium diurni finis, diurnæ & alternæ lucis occasus est: atque ideò seculi hujus interitum, vitæque nostræ finem demonstrat, ut Hieronymus Presbyter, Salonius Episcopus, Olympiodorus, & Cæsarius luculenter ostendunt. Omitto quod in umbra veteris testamenti vespertinum sacrificium quotidie offerebatur. Omitto quod ipse Dominus gentem suam à jugo ferreo Ægyptiacæ servitutis solemni strage primogenitorum liberaturus Agnum sine macula ab universa multitudine filiorum Israël ad vesperam immolari præcepit. Cujus vespertini sacrificii nos mysticam exprimentes intelligentiam cantamus quotidie cum Psalmographo, *Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Illud quoque commendat vesperarum dignitatem, quod in sacra Genesis historia legimus. Noë vir justus, atque perfectus scire cupiens post cataclysmum an tellus jam sicca, & detecta egressionem è tetro carcere permitteret, columbam emisit exploratricem. *At illa,* ait sacer textus, *venit ad eum ad Vesperam portans ramum olivæ virentibus foliis in ore suo.*

Ambros. c. 2. in fine com. in Malach.

Hieron. Salon. Olimp. ad c. 1. Eccles. Cæsar. inf. dial. 1.

Psalm. 140.

Gen. 8. 11.

Ergò

Ergò emissa semel vitali è sede columba
Nil referens certi, rursùm dimissa reportat
Pacifera frugis parvum bibamen olivæ.

Claud. Mar. Victor. lib. 2. com. in Gen

Consules, & Imperatores Romani post debellatos Imperii hostes literas laureatas ad Senatum mittebant triumphalis victoriæ nuncias, ut solus epistolæ aspectus non nisi prospera, & felicia indicaret. Narrat id Romanæ historiæ princeps, eumdemque morem recensent Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Cornelius Tacitus, & ex recentioribus Alexander ab Alexandro. Deus verò pro epistola columbam misit oleæ virentis ramulo insignitam, è cujus aspectu statim vir sapientissimus intelligeret magnam illam aquarum conflugem imminutam, pristinamque terris faciem redditam esse. Explicat elegantissimè totius mysterii seriem Ambrosius libro de Noe. Volat autem columba, dum dies est; ingruentibus tenebris ad justum revertitur, quia justitia, & pax in tenebrosis iniquorum pectoribus quiescere nequaquam possunt, nisi diluvia passionum omnimodis deferbuerint. Emiserat Noe corvum avem rapacem, & symbolum habentem cum Divina justitia. & cum vespere severitatis. Nam aqud Hebræos vespere dicitur *Hereb*, corvus *Horeb*, iisdem literis puncto dumtaxat immutato. Ibat ille, non revertebatur quasi gaudens in executione justitiæ, donec cessarunt aquæ, & datus est locus misericordiæ, & emissa columba decerptum ex oliva surculum indicem pacis ad vesperam deportavit.

T. Liv. li. 5. dec. 1. Jul. Capit. in Maximino. Lamprid. in Alexa. Severo. Tacit. in vita Agric. Alex ab Alex. dier. genialium l. 1. c. 27.

Ambrof. l. de Noe c. 19.

2. Monemur in hoc salubertimo consilio Apostolicum in omnibus sequi mandatum omninò præcaventes, ne *Sol occidat super iracundiam nostram.* Sic veræ columbæ erimus dorso aureo, pennis-

Ad Ephes. 4. 26.

pennisque deargentatis fulgentes : sic germen virentis olivæ ore nostro portabimus ad vesperam, si Sole ad occasum approquinquante pacem loquamur cum proximo nostro, pacem cum nobis ipsis, & pacem habeamus ad Deum : sic delectabimur in multitudine pacis,& pacis non erit finis.Quod splendor in igne, quod serenitas in aere, quod tranquillitas in mari, quod amœnitas in terra, id pax in corde. Ipsa enim est, ait Magnus Leo, quæ parit filios Dei, nutrix dilectionis, & genitrix unitatis, requies beatorum , & æternitatis habitaculum, cujus hoc opus proprium, & speciale beneficium est, ut jungat Deo, quos secernit de mundo. Age verò,scribit Dionysius Areopagita dictus Theosophus, ut testatur Hilduinus : Age verò Divinam,conciliandique principem pacem pace dignis laudibus ornemus. Ea enim est, quæ omnia conjungit,atque inter omnia concordiam, connexionemque & gignit, & absolvit. Itaque eam omnia expetunt, quod dividuam ipsorum multitudinem ad totam conjunctionem traducat; intestinumque bellum hujus universitatis ad ejudem generis domicilium conjungit.Hæc & alia plura diffusè,& abstrusè de pace Diony.Eandem multipliciter commendat vir eximius Potho Prumiensis libro primo de statu Domus Dei , atque inter cætera hæc habet. Pactum pacis est,quo Deus in Christo mundum sibi reconciliavit. Ingrediens quippè mundum Salvator,pacem nobis per Angelos annunciavit. Egrediens de mundo , testamentum pacis fidelibus suis reliquit, dicens Apostolis, & in Apostolis nobis: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Missis etiam in mundum prædicatoribus præcepit: *In quamcumque domum intraveritis primum dicite ; Pax huic domui : quod si ibi fuerit*

Leo ser.6. de Nat.

Dionys. Areopag.c. 11. de div. non. Hilduin.in Areopagiticis.

Potho Prum. lib.1. de domo Dei.

Lucæ 2. 14. Joan. 14.27.

Luc. 10.5.

filius

filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Qui ergò sunt filii pacis, hi per gratiam pacis habitant in unum. O beata pax, ô jucunda tranquillitas! Tu perfectio sanctitatis es, tu justitiæ regula, tu magistra doctrinæ, tu morum custodia, tu puræ mentis indicium, ac omnium desideriorum amplissima plenitudo. Custodienda igitur præ omnibus virtutibus pax est, ait Petrus Chrysologus, quoniam Deus semper in pace est. Chrysol. serm. 53.

METRUM XXII.

O Sincera parens beatitatis,
Cœli delitium, Deique proles,
Pax terræ columen, decusque morum,
Pax cunctis potior ducum triumphis,
Quos mundi colis abditos recessus?
Hic te sollicito requirit æstu,
Urbanos fugiens procul tumultus.
Hic inter scopulos, vagosque fluctus
Spumantis pelagi latere credit.
Hic deserta petit loca; & per antra
Te quærens varias peragrat oras,
Qua lucens oritur, caditque Titan.
Hic ut te celer assequatur, aurum
Congestum colit, atque dignitatum
Regalem sibi præparat decorem.
Hic demens juga scandit, & remotos
Perscrutatur agros: tamen superna
Hi pacis nequeunt bonis potiri.
Cur sic ergò tuum benigna Numen
Celans implacidum relinquis Orbem?
Pacem sic ego sciscitabar: illa
Respondit. Proprio imperare cordi

Si nosti, tibi cognitumque Numen,
Possessumque meum est: sinu receptam
Sic me perpetuo coles amore.

§. IV.

Vesperarum ex novo Testamento prærogativa. Vesper mundi finem significat. Oratio ad Dominum, ut nobiscum manere dignetur

1. SEd jam ad novum testamentum accedo, cujus veritas, & gratia *vergente mundi vespere* admiranda Divini Verbi incarnatione facta est. Vesper mundi erat, cùm Christus venit, quia totus erat mundus in tenebris. Vesper erat, temporis scilicet plenitudo, & finis dierum, mundi senectus, & ultima ætas, ut Prophetæ futurorum præscii prænunciaverunt. Vesper erat omnibus, quos immanium delictorum squalor, quos diræ mortis tenebrosus horror urgebat. Porrò per vesperam ultimam mundi pereuntis ætatem intelligi, qua *Verbum caro factum est*, testes sunt, ut alios prætermittam, Origenes, & Augustinus. Nos sumus in quos devenerunt fines seculorum. Nos senescentis ævi postrema proles veteris abolitionem legis, novæ vidimus promulgationem. Vitiorum agmina ab incarnato verbo expulsa, virtutes vidimus revocatas. Nobis æternæ beatitudinis ostium reclusurus æternus Dei Filius augusto Virginis thalamo inclusus est. Factus est mortalis Deus, ut nos faceret immortales. Verbum enim in Christo passum fuisse dicitur non simpliciter, sed ut loquitur Rusticus Cardinalis, propter unitionem propriificans ea quæ sunt passibilis naturæ per suificationem dispensativam: quod nos dicimus per Idiomatum communicationem. Quis non tantæ dignationis excessum dignis

Orig. hom. 7. in Exod. Augustinus serm. 75. de temp.

Rusticus lib. contra Acephalos.

dignis excipiat laudibus, digno colat affectu, digna gratiarum actione prosequatur? Vesper rursum erat cùm transiturus de hoc mundo ad Patrem instructa legali cœna agnum comedit cum lactucis agrestibus ipse Agnus occisus ab origine mundi acerbissimæ suæ passionis amaritudinem præfigurans. Post hæc surgens à cœna immundos discipulorum pedes lavit, & tersit: tum regressus ad mensam vivifica instituit pretiosissimi sui corporis, & sanguinis Sacramenta. O cœnam admirandam, ô gratiam superexcellentem! Idem Dominus conviva est, & convivium; cibans,& cibus; offerens,& oblatio; victima sacerdotii sui, & suæ victimæ sacerdos: Manducat homo panem Angelorum, qui jumentis insipientibus comparatus, fœnum ut bos comedere dignus erat. Cibum percipit vitæ,qui de cœlo descendit,cibum omnis suavitatis, sanctorum delitias, ferculum immortalitatis. Vinum bibit supercœleste, vinum germinans virgines, & aridas sitibundæ animæ fauces potu saliente in vitam æternam refocillat. In laco pascuæ, in loco uberi collocatus flumina mellis, fontes lactis, liquorem balsami sugit, torrente voluptis potatur, & ab uberrimis cœlestis ambrosiæ inundationibus inebriatur. O cœleste convivium, ô suavissimam refectionem, ô amoris excessum! Hac ratione unus spiritus efficitur Sponsa cum Sponso, Ecclesia cum Christo, anima cum Deo. Hac inquam ratione devotus animus deliciatur,totus spiritualis evadit,omnem concupiscentiæ nebulam evaporat, tantique amoris incendio succensus hominem comburit in homine, & in abscondito faciei Domini gloriatur. Tantam verò mysteriorum profunditatem vespertino tempore in vespere suæ passionis operatus est Dominus, ut

nos etiam in vespertinæ synaxis celebratione memoriam abundantiæ suavitatis ejus eructemus. Propterea, ait Origenes, in mundi vespera passus est Dominus, ut tu semper manduces de carnibus Verbi, quia semper in vespera es, usquequo veniat manè. Et si in hac vespera solicitus fueris, & in fletu, ac jejuniis, atque omni labore justitiæ vitam duxeris, poteris & tu dicere: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Lætaberis enim manè, id est in seculo futuro, si in hoc seculo fructum justitiæ in fletu, & labore collegeris.

Origen. hom. 10. in Gen.

2. Est hæc materia, quæ ducere diem possit, si cuncta horæ hujus mysteria recensere voluero. Vesper enim erat, cùm è cruce depositus, & afflictissimæ matris sinu exceptus dolorem ipsius innovavit, cùm Angeli pacis ad obsequium Reginæ circumstantes amarè flebant. Vesper erat, cùm post triumphalem resurrectionem duobus discipulis euntibus in castellum Emaus in habitu peregrini facundum se comitem adjunxit, ut corda propè desperantia mutua confabulatione ad spei constantiam revocaret. Sentiebant illi in scripturarum explicatione erumpentem ignem, qui per ossa diffusus totas animæ medullas ardentibus scintillis depascebat. Rursum per Vesperam finis mundi intelligitur, sicut dicit Chrysologus; Vesper est cùm finitur dies seculi, mundus à luce temporum cùm declinat. Hæc est vespera, qua reddet Dominus unicuiq; juxta opera sua: in cujus rei typum duo Angeli impias civitates naturæ jura violantes devastante flamma consumpturi venerunt ad eas vespere, ut ipsa hora visitationis (quod Abbas Tuitiensis notavit) tristissimæ peccatorum causæ conveniret. Hæc est vespera, qua durissima Hebræorum corda convertentur ad Dominum,

Chrysol. serm. 18.

Rup. Abb. lib. 4. in Gen. ca. 6.

num, & qui cœlestis doctrinæ pabulum tanquam cibum levissimum nauseabant, Divini verbi famem patientur ut canes. Tunc multi fideles adorabunt bestiam, & dulcissimum Christi nomen saxo duriores abnegabunt, sicut scriptum est, *Lupus ad vesperam vastavit eos:* & manè florebant, vespere decidét, indurabuntur, & arescent. Hæc est vespera, de qua scriptum est, *Ad vesperam demorabitur fletus*, hoc est de peccatoribus: nam de justis Sophonias Propheta dicit, *Ad vesperam requiescent.* Est quoque vespera finis vitæ, ut sanctus Abbas Rievallensis testatur, atque ejus item symbolicè exprimit casum, qui post opera lucis opera inchoat tenebrarum, cujus sunt novissima peiora prioribus. Has tenebras, hunc occasum avertat à nobis Dominus, qui si nobiscum fuerit, etiam vespere tenebris carebimus, & *nox sicut dies illuminabitur.*

Jerem. 5.6.

Psalm. 29.

Sophon. 2.7.

Ælredus ser. de adventu Domini.

3. Dicamus igitur cum discipulis illis, quorum cor ardens erat in via: *Mane nobiscum Domine*, mane nobiscum, *quoniam advesperascit.* Jam vespera mater noctis tenebras parturit, jam nos tristitia confundit, desperatio submergit, intraverunt aquæ usque ad animam, & non est substantia: jam mentes nostras horrenda concutit tempestas, jam frigus iniquitatis nos opprimit, glacies immunditiæ supercrescit, jam sauciata conscientia terribilem judicii sententiam pertimescit. Mane nobiscum, clementissime Domine, quoniam sine te nihil possumus, nihil sumus. Tu solatium nostrum, tu refugium, & virtus, tu es turris fortitudinis à facie inimici. Omnes occupat nox perfidiæ, deficit lux veritatis, prævalent scelera, refrigescit charitas; ad te autem sunt oculi nostri, ne pereamus. Mane nobiscum, ne tenebræ nos comprehendant, &

non extinguatur in nocte lucerna lucens, & ardens, quæ lucet nobis in loco isto caliginoso. Instat finis vitæ, diei vespera, eripe nos de potestate tenebrarũ, & ne declines in ira à servis tuis, quia si nobiscum fueris, in medio umbræ mortis non timebimus mala, sed gratiæ tuæ fulgoribus coruscantes vitæ splendoribus illustrabimus in ipsa regione morientium. Bonum est tecum esse, Jesu dulcissime, mane nobiscum, & ne recedas à nobis: ostende nobis faciem tuam, & salvi erimus. Ecce longiores factæ sunt umbræ vesperi, imminet nox obscurissima, in qua nemo potest operari, mane nobiscum, & claude ostium à foris, donec pertranseant tenebræ, & iterum lux oriatur, & nobis ostium aperias, ostium fidei, & amoris; ostium contra ostium, quod in montis ædificio Ezechieli Prophetæ monstratum est. Tu quidem habitas in excelsis, & ascendis super Cherubim, & volas super pennas ventorum, & non valent servi tui invenire locum tuum, nisi tu descendens non graveris venire ad nos; vel certè pertrahas ad te quærentes te, sicut pollicitus es dicens; *Omnia traham ad meipsum*; &, *ecce vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Memento igitur verbi tui, in quo nobis spem dedisti, & mane nobiscum in vespera vitæ hujus, ut adveniente horribili mortis nocte educas nos de carcere isto ad confitendum nomini tuo, tecumque perducas in admirabilem domum tuam, in qua nullæ sunt tenebræ, nulla mœstitia, sed lux perpetua, verum gaudium, & exultatio sempiterna. Ibi narrabimus quæ gesta sunt in via, quomodo cognovimus te in fractione panis. Ibi lætabimur in te, & cantabimus laudes tuas sine intermissione. Ibi sedebimus tecum in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta.

V. §.

§. V.

Quid sit Vesper, & quæ ejus etymologia. Qua hora vespertinum officium persolvi debeat. Notantur quædam de Lucernario, & hora lucernari. Mores nostros ab antiquis multum distare.

1. IPsum nomen Vesperarum à Græcis duxit originem: nam ut testantur Macrobius, & Isidorus ab Hespero stella occidentali Vesper dicitur. Hæc una errantium est, de qua Plinius, Infrà solem, ait, ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis, & Lunæ: præveniens quippè, & ante matutinum exoriens Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans: contrà ab occasu refulgens nominatur vesper, ut protogans lucem, vicemque lunæ reddens. Notat Suidas verbo ἑσπερ@- ὅς κάλλιςος. Primo Parmenidem deprehendisse eumdem esse vesperum, & Luciferum, quod alii Pythagoræ tribuunt. De qua re sic canit Georgius Pisides in Cosmurgia.

Macrob. 1. sat. cap. 3. Isidor. 5. orig. cap. 31. Plin. l. 2. cap. 8. Pisid. v. 349.

Quis unum, & idem sidus acri lumine
Modò Phosphorum modò Vesperum si perspicit,
Hoc nesciat binorum opificem cur suum
Lucis Prophetam, noctis esse nuntium?

Laudant Vesperum Callimachus in hymnis, Quintus Calaber in Paralipomenis, & Moschus in Idylliis. A Musæo Βάθυσκος ἀςὴρ stella umbrosa, ab Apollonio in Argonauticis αὐλίων ἀςὴρ caularum stella nuncupatur. A Calfurnio Noctifer vocatur his versibus,

Callimach. hymn. in Deliam. v. 302. Calab. l. 5. v. 131 Mosch. Idyll. 7. Appollon. l. 4. Calfurn. in fine Ecl. 5.

Sed jam sera dies cadit, & jam sole fugato
Frigidus æstivas impellit Noctifer umbras.

Catullus.

Itemque à Catullo in carmine nuptiali, ait enim,

Nimirum Eoos ostendit Noctifer ignes.

Scholiastes Euripidis Vesperum dictum arbitratur, quod omnia ferat quæcunque dispersit Aurora. Consentit huic etymologiæ Sappho Poetria apud Demetrium Phalereum his verbis; Ἕσπερε πάντα φέρεις· φέρεις οἶνον, φέρεις αἶγα, φέρεις ματέρι παῖδα. Vesper omnia fers, fers vinum, fers capram, fers matri filiam. Hoc idem sidus multi Venerem appellant apud Julium Hyginum, quibus apud Plotinum adstipulantur Platonici. Plautus Vesperuginem vocat. Docet autem D. Hieronymus Judæos, qui usq; ad vesperam jejunium protrahebant, tunc solummodo ad sumendum cibum accessisse cum primum hæc stella appareret.

Sappho apud Demetr. lib. de elocutione.

Jul. Hygin. circa fin. l. Astron. Plotin. l. de amore enn. 3. l. 5. c. 8. Plaut. in Amphitr. Hieron. l. 21. adv. Jovinianum.

2. Quod verò spectat ad legitimum tempus hujus officii solemniter celebrandi variant antiqui Patres. Sunt qui autument ipso noctis initio persolvendum, ideoque inter noctis officia Vesperas computant, cui opinioni favet Baronius tomo primo Annalium. Alii verò extrema diei parte ante solis occubitum vespertinam synaxim agendam præcipiunt, quam propterea volunt ad diurnæ servitutis pensum pertinere. Stat pro priori parte Isidorus, cujus sententiã repetit, & calculo suo approbat Rabanus Maurus. Stat etiã auctoritas hymni, quem Mediolanensis Ecclesia, & Ordo Cisterciensis quotidie canunt ad Vesperas, his præsertim versibus:

Baron. to. 1. an. 51.

Isidor. de Eccles. off. l. 1. c. 20 Raban. l. 2. de instit. cleric. c. 7

Grates peracto jam die,
E noctis exortu preces,
Voti reos ut adjuves,
Hymnum canentes solvimus.

Stat denique copiosa phalanx eorum Patrum, qui vespertinum officium lucernarium, vel horam lucernarem appellant, quod tunc lucernæ ingruentibus

bus tenebris accenderentur. S. Clemens Romanus cohortem ducit. Is in Apostolicis Constitutionibus vespertinam obsecrationem, & gratiarum actionem, Francisco Turriano interpretante, Denuntiationem obsecrationis nocturnæ, & Nocturnam gratiarum actionem post incensa lumina inscripsit. Sequuntur Clementem antiquiores Patres, Epiphanius, Hieronymus, Cassianus, Basilius, Cassiodorus, Socrates, Nicephorus, Auctor sermonum ad fratres in Eremo, Vranius Presbyter, & alii multi apud Marcellum Francolinum, qui lucernarium, horam lucernarem, psalmosque lucernales expresse commemorant. Hi omnes vespertinas preces nocturno tempori assignant. Non minorem tamen auctoritatem habent, qui à tenebris vindicant, & sole adhuc super finitorem fulgente celebrandas esse contendunt. Satis superque pro innumeris aliis mihi est solus Benedictus Monachorum Pater, & legislator, qui de Vesperis hæc in regula sancivit. In Quadragesima ad Vesperam reficiant. Ipsa tamen vespera sic agatur, ut lumine lucernæ non indigeant reficientes. Sed & omni tempore sive cœnæ, sive refectionis, hora sic temperetur, ut cum luce omnia fiant. Sic præcipit vir beatus; lucis amicus, discretionis exemplar, ut cum luce diei omnia consumentur, nempè ut monachi nocturnæ quieti quantum naturæ sat est tribuentes ad nocturnas vigilias alacriores surgant: tum etiam ut completorio hora diei postrema relinquatur. Et ne quis putet solos esse monachos, qui diurnam Vesperarum celebrationem propugnent, alium testem profero virum doctum, & gravem Amalarium Fortunatum. Is tametsi lib. 4. de Ecclesiasticis officiis, Isidoro, quem supra citavimus, consentire videatur; libro tamen de ordine Aniphonarii, quasi Palinodiam canens, Nos,

Clem. Rom. l. 2. c. 34. & seqq.

Epiphan. l. 3. adv. hær. in f. Hieron. ep. 7. ad Lætam. & in 2. expos. Ps. 119. Cassian. l. 3. c. 3. Basil. de Spiritu sancto c. 29. Cassiod. in Trip. l. 9. c. 38. Socrat. l. 5. hist. c. 21. Niceph. l. 12. cap. 34. Ad fratr. in Erem. ser. 1. Vran. in vita S. Paulini. Francolin. c. 17 Bened. reg. c. 41

Amal. l. 4. cap. 7. & de ord. Antiph. c. 6.

Nos, inquit, sæpissimè solemus vespertinale officiū ante solis occubitum celebrare. Notat autem Francolinus vespertinum tempus statim post Nonam incipere. Constat ex hymno ipsius Nonæ, quo precamur, Largire clarum vespere. Constat præterea, quia licet vespera in solis occasu propriè intelligatur, nihilominus totam quartam, & ultimam diei partem denominat, quæ post Nonam incipit, & in solis occubitu terminatur. Quia verò ultima diei hora Completorio assignatur, duæ tantum horæ Vesperis relictæ sunt, decima scilicet, & undecima, ac proinde in fine undecimæ Vespertinæ synaxis legitimum tempus erit, ut Francolinus, Turrecremata, Joannes Beleth, & alii sapienter observarunt.

Francolin. cap. 19. & 20.

Francol. ibid. Turrecrem. tr. 73. in reg. S. Ben. Beleth. c. 26. sui Rationalis. C. Fraternitatis dist. 34.

3. Nostris verò temporibus hæc horarum distinctio haudquaquam in usu est. Nam Vesperæ in Quadragesima circa meridiem, aliis temporibus circa horam nonam persolvi solent. Rectè Pelagius Papa. Defectus nostrorum temporum, quibus non solum merita, sed ipsa hominum corpora defecerunt, districtionis illius non patitur manere censuram. Item Smaragdus Abbas, Modò apud nos jam aliter, atque aliter habetur. Quantò enim serotini à primitivis, tantò longius vitæ meritò ab antiquis distamus Patribus. Illi enim erant spiritu ferventes, Domino servientes: nos autem tepidi, & nauseam facientes, sumus tamen in misericordia Domini sperantes. Potho quoque Prumiensis: In ordine, inquit, Monastico, qui honestis studiis, & laudabilibus institutis aliquando præeminebat, nostris jam diebus color optimus Ecclesiasticæ gravitatis mutatus esse videtur, superinducto quodam fuco levitatis. Ecce enim vita Monastica, quæ erat columna, & firmamen-

Smaragd. in reg. Ben. c. 20.

Potho in fin. l. 3. de domo Dei

mamentum Religionis, in qua videlicet viguit disciplinæ censura, morum gravitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne, in Ecclesiasticis Officiis repentinis visa est novitatibus acquiescere, & quadam juvenili passa est decolorari levitate. Numquid Patribus doctiores, aut devotiores sumus? Superba mente præsumimus quicquid ipsorum in talibus prudentia præterivit. Hæc Potho, qui vixit ante annos quingentos: Quod si Monasticæ institutionis fervorem jam suis diebus refrixisse viri summi, & antiqui conqueruntur; quid nobis infelicibus vix nudum Monachi nomen habentibus post tot annorum centurias dicendum erit? Heu quantum recessimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri! Heu quam tetra vitiorum fuligine obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?

Nona ætas agitur, pejoraque secula ferri Juvenal. sat.13.
Temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo.

Hæc Satyrici objurgatio quàm verè convenit ætati nostræ! Sed nunquid desperandum? Absit. Ecce enim non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat: neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiat. Verumtamen iniquitates nostræ diviserunt inter nos, & Deum nostrũ: & peccata nostra averterunt faciem ejus à nobis, ne exaudiret. Propterea fusis lachrymis indulgentiam Domini postulemus, ne caliginosa scelerum nox nos incautos apprehendat. Hora undecima est, ait S. Zeno, conclusa sunt diei tempora, curramus omnes, festinemus, ne nox adsit, ne hora prætereat, ne nox mortis insistat. Beatus quidem qui à manè usque in noctem laborans paratum denarium tanquam debitum

Zeno in fin ser. de Psalm. 128.

tum postulat. Sed quia bonus est Dominus, quia misericors est, speremus in eum, ut undecimæ licet horæ operarii laboris diurni denarium consequamur.

CAPUT XI.

DE COMPLETORIO.

§. I.

Completorium cur sic dictum. Quare à lectione inchoetur. Ostensum contra quosdam sanctum Benedictum primum Completorii institutorem fuisse.

1. SEptem Divinis Officiis pro viribus ingenii mei, quod sentio quam sit exiguum, Domino opitulante commemoratis, remanet octavum, quod Completorium dicitur, & propter sui nominis effectum in fine cæterorum celebratur. Completorium enim dictum existimant quotquot de sacris Ecclesiæ ritibus scribunt, vel quia diei cursus, nostræque servitutis pensum hac hora completur, ut post Venerabilem Bedam notat Jodocus Chlictoveus: vel quia in illo esus, potus, locutio, & alia ad corporis sustentationem necessaria complentur, & consumuntur, ut putant Amalarius Fortunatus, & Hugo Victorinus post D. Benedictum. Hic capite 42. suæ Regulæ gravissimè præcipit, ut dicta vespera diebus jejuniorum; aliis autem diebus statim post cœnam, sedeant omnes in unum, & legat unus collationes, vel vitas Patrum, aut certè aliud, quod ædificet audientes, & lectis quatuor, vel quinque foliis, vel quantum hora permittit,

Beda l. de medit. Pass. Christi per 7. horas. Jodoc. Chlict. lib. 2. Eulicid. Eccl. cap. de horis Canonic. Amal. l. 4. c. 8. Hugo in speculo cap. 3.

mittit, omnibus in unum occurrentibus per hanc moram lectionis, si quis fortè in assignato sibi commisso fuerit occupatus, occurrat. Omnes ergo in unum congregati compleant, id est Completorium recitent, quo Divinæ laudes complentur. Ideò autem sanctus Pater lectionem Completorio præmitti voluit, ut Monachi ex diurnis operibus, vel negotiis distracti, ipsa lectione revocarentur ad Deum. Quare libros magnæ ædificationis, & pietatis legi præcepit, cujusmodi sunt collationes Patrum à Joanne Cassiano conscriptæ, vitæ quoque Sanctorum, & diversorum Patrum ascetici sermones. Pro qua lectione Smaragdus Abbas Diadema Monachorum composuit, ut ex eo singulis diebus capitulum unum legeretur. Ex hac verò Monastica constitutione ratio colligitur, qua factum est, ut præter cæterarum horarum consuetudinem hoc Officium à lectione inchoetur. Brevis enim lectio, quæ hodie Completorium antecedit, illam procul dubio repræsentat, quam ex Collationibus, vel vitis Patrum olim Monachi faciebant, post quam ipsum Completorium immediatè sequebatur. Quo peracto omnem prorsus loquendi facultatem sanctissimus Legislator denegavit, gravioris vindictæ reum statuens Monachum, qui hanc taciturnitatis regulam ausus fuerit prævaricari.

2. Quia verò S. Benedicti mentionē fecimus, illud hic opportunè monebo, quod à nemine, quod sciā, hactenus est observatum, ipsum videlicet præclarissimum Patrem primum Completorii institutorem fuisse: quæ assertio, quia apud aliquos non usquequaque eruditos admirationem habebit, æquiori lance libranda, & solidis rationum momen-

mentis ſtabilienda eſt. Facit in primis ad ejus veritatem aſtruendam, quod licet in Scripturis, & Patribus frequens habeatur mentio orationis faciendæ in fine diei; ad Veſperas tamen, & non ad Completorium illæ ſententiæ referri debent. Accedit deinde quod ipſo nomine Completorii nullus Eccleſiaſticus Scriptor Benedicto antiquior uſus fuit: nec apud quempiam Græcum, vel Latinum Auctorem hujus Officii nomen reperitur. Res autem ſub aliis nominibus vix à Veſperis diſcerni poteſt. Nec eſt quod animum cujuſpiam moveat ſecunda Regula D. Auguſtini, quæ diſertis verbis meminit Completorii, nam illa perperam tanto Doctori tributa eſt, & ab aliquo imperito conficta videtur: precibus enim matutinis Pſalmos aſſignat octoginta octo, Lucernarium diſtinguit à Veſperis, & multas alias continet de Divinis Officiis abſurditates. Nomen item Completorii in Regula Monacharum inter opera D. Hieronymi reperitur, ſed illa ſpuria eſt, & Auctoris recentioris. Caſſiodorus quoque explicans verſiculum Pſalmi, *Septies in die laudem dixi tibi*, ſeptem, inquit, illas ſignificat vices, quibus ſe Monachorum pia devotio conſolatur, Matutinas, Tertiam, Sextam, Nonam, Lucernariam, Completorios, Nocturnos. At iſte ſcripſit Regulâ Benedictinâ jam promulgata, ut diligentes Chronologi obſervant, & ex Annalibus doctiſſimi Baronii luce clarius conſtat. Errant igitur toto cælo, qui ab ipſis Apoſtolis originem Completorio fuiſſe aſſeverant. Et quidem Latinos Patres ante Benedictum expreſſam ejus mentionem nullatenus feciſſe concedunt omnes diligentiſſimi rei hujus indagatores Marcellus Francolinus, Franciſcus Suarez, Robertus Bellarminus, & alii. Idem de Græcis ſentien-

Reg. Monachar. cap. 39. Caſſiod. in Pſ. 118.

Francol. c. 14. & 21. Suarez l. de hor. Canonic. cap 5. Bellarm. l. de bonis oper. in particul. c. 11.

sentiendum est, quicquid nonnulli homines alioquin non contemnendæ eruditionis in contrarium reclament. Quid enim? commemorant illi orationem initio noctis ante somni dormitionem faciendam. Esto sanè. An idcircò hæc institutio ad Completorium trahenda est? Non credo. Enimverò vel de Vesperarum solemnitate, vel de aliqua privata oratione explicari debent: ideoque valdè incompletum erat hoc Completorium. Miror in hac parte doctissimi viri sapientiam dormitantem. Scribit hic expressam Completorii mentionem se primum invenisse apud Basilium in Regulis fusius disputatis. Age, proferamus textum. Completo jam die, ait ille, postquam horæ nonæ mysteria ex Actibus Apostolorum explanavit, pro iis omnibus, quæ in eo data nobis fuerint, feliciterve nobis evenerint, gratiarum actio succedat; eorumque vel per consensum, aut secus contra animi sententiam prætermissa sint confessio: ac sicubi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibusvè, aut etiam corde, pro his omnibus oratione adhibita veniam nobis à Deo comprecabimur. Siquidem ad similia peccata iterum evitanda valdè utilis est præteritorum consideratio. Idcircò David dicit, *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Tuam fidem obtestor amice Lector, agnoscisnè hactenus aliquod vestigium Completorii? An quia meminit confessionis, quam Ecclesia Romana Completorio præmittere solet, ideò quamdam ejus effigiem hic adumbratam existimas? Sed præstat sequentia Basilii verba recitare. Tum autem, inquit, primis se jam noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, ut quies quam sumus capturi inoffensa, & ab omni perturba-

Bellarm. ibid. Basil. reg. fus. q. 37.

T turba-

turbatione, ac vitio libera sit, qua hora etiam necessariò nonagesimus recitari Psalmus debet. Hæc ille, qui dum ingruentes tenebras, & Psalmi nonagesimi recitationem commemorat, videtur sanè primo aspectu ipsum Completorium delineare. Sed neutra conjectura sufficiens est. Primò quia cùm statim post Nonam vespertinas preces recenseat; quæ antiquissimæ sunt, & completo jam die ad lucernam cantari solebant, ut capite superiori ostensum est, quid mirum si de tenebris mentio fiat? Deinde tametsi nonagesimum Psalmum, etiam nunc ad Completorium dicamus, hujus tamen Psalmi designatio nihil facit pro Completorio: nam etiam hora sexta hunc eundem Psalmum dicendum esse præcepit, ut liberemur ab incursu, & dæmonio meridiano. Quid quod Baronius hæc eadem Basilii verba de tribus nocturnis vigiliis interpretatur, quæ olim ter in nocte surgendo recitabantur? Tandem idem Basilius sermone primo de institutione Monachorum, qui aliis est sermo quartus exercitamentorum pietatis, horarum Canonicarum tempus, & numerum describens, adeò clarè rem istam diffinit, ut nulla amplius dubietas relinquatur. Is est, inquit, horarum modus tenendus, qui à veteribus olim sanctis viris ad orationem descriptus est. Etenim eximius ille David ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ.* Addit deinde idem Propheta: *Vespere, manè, & meridie.* Quin & Spiritus sanctus circiter horam diei tertiam missus fuit, sicut ex Actis accepimus, quo tempore, cùm propter illam variarum linguarum efficacem vim Pharisæi discipulos irriderent, negavit Petrus eos ebrios esse, qui ea loquerentur, siquidem horam illam tertiam fuisse.

Baron. an. 51. n. 69.

Porrò

Porrò Nona Dominicæ Passionis memoriam refert, illius quæ vitæ nostræ causa suscepta est. Verùm quoniam item hoc est apud eundem David: *Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ:* tempora autem illa quæ diximus, neutiquam septenariũ orationis numerum conficiunt, bibartito dividenda meridiana oratio est, ita videlicet, ut pars una cibum præcedat, altera subsequatur, quò perpetua hæc nobis formula sit Deum septies per singulas dierum conversiones laudibus celebrandi. Ecce quas horas Divino cultui suo tempore assignatas enumerat Basilius. Primò quidem ex Psalmis nocturnos, Laudes, Sextam, & Vesperas. Addit ex novo Testamento Tertiam, & Nonam. Postea ut septenarius Prophetæ numerus adimpleatur sextam in duas partes dividi jubet, quarum una cibum antecedat, altera susequatur. Quis hic non videt nullum Completorium apud Basilium fuisse? Nam quâ ratione jam dictæ horæ sextæ partitionem ad septenarii numeri supplementum instituisset, si post Vesperas aliæ preces superfuissent superioribus adjungendæ? Nulla igitur, non dicam expressa mentio, sed ne rudis quidem adumbratio Completorii in præcitata Basilii sententia reperitur, quam ideò ad Vesperas referre omninò debemus.

3. Confirmatur amplius hæc assertio ex diligenti cæterorum Græciæ Scriptorum discussione, qui multis sæculis post Basilium vixere. Nulla enim Cõpletorii mentio apud illos habetur, adeò priscis Græcis ignotum fuit hoc officium. Joannes Climacus ad sextum pertinet sæculum. Is sermone de Pastoris officio; Quidam Pater, ait, post complementum vespertinarum orationum alicui

duos, alii tres, alii centum psallere Psalmos ante somnum injungebat. Ergò post Vesperas nulla solemnis oratio remanebat, sed privata cuique psalmodia imponebatur. Euthymius Zigabenus Monachus vixit sæculo duodecimo tempore Alexii Comneni Imperatoris. Hic ad illum Psalmi versiculum, *Septies in die laudem dixi tibi*, sic enumerat horas Canonicas, mediam noctem, diluculum, manè, horam tertiam, Sextam, & Nonam, & Vesperas. Nihil autem de Completorio. Eodem sæculo, vel paulò ante vixisse creditur Simeon Presbyter, & Præpositus Monasterii S. Mamantis, qui oratione vigesima quinta de fide, & moribus, vespertino officio completo præcipit Monachum benedictionem à Prælato percipere, tum in cellam recedere, & obserare ostium, ac post privatas lectiones, & orationes super stoream cubare. Ante istos, sæculo scilicet nono, floruit Simeon Metaphrastes, qui passim in vitis Sanctorum Matutinum commemorat, itemque Tertiam, Sextam, Nonam, & Vesperas, nunquam tamen Completorium. Denique qui voluerit omnes Scriptores Græcos evolvat, & inveniet de Completorio altum ubique silentium. Auctor libri ἄνθος, quem Jodocus Coccius in Thesauro Catholico scripsisse ait anno Domini 1480. primus est ex his quos vidi, qui Completorii meminerit. Sic enim scribit capite de horis Canonicis. Matutinus cantus obitur, quia primò omnis Christianus debet manè celebrare Christum: secundò mulieres manè venerunt portantes aromata ad unguendum Christum: tertiò ipse Dominus manè surrexit è sepulchro. Inter matutinum, & vespertinum interveniunt aliæ Canonicæ horæ, quibus canitur prima hora, quia principium diei

est,

eſt, & monſtrat nobis illam lucem, quam Deus nobis donavit educens nos è tenebris, & in lucem æternæ vitæ ponens. Tertia, quia tunc deſcendit in Apoſtolos Spiritus ſanctus illuminans eos, & ipſi mutarunt linguas ſuas, ut proficiſcerentur ad prædicandum Evangelium toti orbi terrarum. Sexta, quia tunc Chriſtus in Crucem ſublatus fuit, in qua pependit uſque ad nonam. Nona, quia tunc expiravit Dominus. Apodipna (quaſi dicas: Poſt cœnia, quæ noſtro Completorio correſpondent) canuntur, quia cubitum ituri ſumus. Ideò Deo gratias agimus petentes, ut nobis ſanctum ſuum Spiritum mittat, qui nos à laqueis diaboli cuſtodiat, ne nos ille ad libidinem ſuam ſupplantet. Mediæ noctis canticum, quia dixit Chriſtus, *Vigilate, & orate, quia neſcitis qua hora Dominus veniat.* Rurſus dicitur, *Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit.* Hactenus prædictus Auctor. Quod ſi quempiam Græcum Scriptorem ex antiquioribus repereris, qui Latinè redditus Completorii nomine utatur, id vitio Interpretum tribuendum eſt, qui noſtrorum temporum conſuetudinem attendentes, quoties in textu Græco hanc vocem τὸ λύχνικον, vel aliam ſimilem inveniunt, Completorium vertunt, cum potius horam lucernarem, ſeu veſpertinam interpretari debuiſſent. Denique, ut è Græcia in Latium regrediar, ex hymno S. Ambroſii, quem nos toto ferè anno in veſpertina ſynaxi ritu Ciſtercienſi decantamus, licet evidenter colligere ipſas veſperas tunc ſolemnium precum complementum fuiſſe, quas idcircò ante ſomni quietem perſolvebant. Precamur enim in hoc hymno;

Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui ;
Mentesque fessas allevet,
Luctusque solvat anxios.

Itemque.

Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient ;
Ne hostis invidi dolo
Pavor quietos suscitet.

Sanctus itaque Benedictus, qui horam vesperarum sic temperari præcepit, ut subsequens cibi refectio luce adhuc diei clarescente sumeretur, ne Monachi, qui omnes in uno loco singuli in singulis lectis dormiebant, sumpto cibo fabulis, otioque vacarent, aut nullo orationum muniti præsidio quieti nocturnæ se traderent, prudenti consilio præcepit, ut auditâ prius spirituali lectione, tribus Psalmis directaneis sine Antiphona Completorium persolverent, acceptaque Prælati benedictione rectà cubitum irent, ne fortè privatâ, & indiscretâ oratione alter alterius necessariam quietem impediret ; Sed communi locutione cessante, cæterisque diei exercitiis fideliter consummatis, omnia corporis membra, omnes sensus, & potentiæ soli Deo, qui non dormit, neque dórmitat, committerentur, donec somno refectis artubus obserata nocturno silentio oris claustra janitor labiorum nostrorum ad annunciandas ejus laudes in nocturnis officiis aperiret.

§. II.

§. II.

Completorium quâ horâ celebrandum. Admonet nos finis nostri. Mystica ejus significationes. Quæ sit bona, & vivificans mors, quam justi optant.

1. PAtet ex dictis Canonicum tempus Completorii quale sit, hora scilicet duodecima jam exacta post cœnam, & omnia opera somnum antecedentia, ante finem crepusculi vespertini, postremo scilicet termino abeuntis diei, ut docent Bellarminus, & Durantus, atque alii Scriptores apud ipsos. Non ideò tamen quorumdam Canonistarum errorem sequi debemus existimantium Completorium unam esse ex nocturnis vigiliis: quamvis enim post solis occubitum celebretur, diurnis nihilominus officiis tanquam ipsorum complementum deputatur. Finis autem officii finis etiam nostri nos admonet. Quotidie morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram, quæ non revertuntur: quotidie commutamur, quot puncta scribo, tot meorum temporum sunt detrimenta. Omni momento pars aliqua vitæ demitur, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Quid in rebus humanis certius morte? quid hora mortis incertius invenitur? ut exclamat Bernardus: Senibus quidem in januis, adolescentibus in insidiis est. Dicere quisque potest cum Poeta Venusino,

Bellarmin. l. 1. de bonis oper. in part. c. 11. Durant. de ritib. Eccl. l. 3. cap. 12. Hostien. Jo. Andreas, & alii in cap. 1. de celebrat. Missarum.

Bern. de conv. ad clericos c. 14.

Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora Dii superi?

Horat. l. 4. od. 7.

Quare id agendum ut una dies instar totius vitæ nobis sit: *Ne glorieris in crastinum*, ait Sapiens, *ignorans quid superventura pariat dies.* Romanus Philosophus luculentissimè: Pectus mortale nunquam

Prov. 27. 1.

Seneca ep. 120.

magis divinum est, quam ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur. Quanti incolumes hodie vivunt, cras futuri pulvis, & umbra? Ille itaque beatus censeri debet, qui sic semper, & ubique vivit, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumat.

METRUM XXIII.

Phosphorus ecce diem solito properantior affert,
En roseo fugat astra flagello.
Purpureis evecta rotis Tithonia conjux
Jam reduci parat æthera Phœbo.
Ecce moræ impatiens tremulis emergit ab undis
Claro fulgens Cynthius ore.
Nascenti arridet perfusum lumine cælum,
Plaudit tellus, concinit aër,
Vix tamen æthereo rutilans effulsit in axe
Terris undique luce retectis:
Cum subitò excelsum cæli conscendere clivum
Cursu nititur ocior Euris
Attollitque diem, medioque è culmine victor
Totum flammis concremat orbem.
Mox jam defessus rutilantes contrahit ignes
Æquoreas declivis in undas.
Deficit heu senio languens, victusque recedit
Obscuris obnubilus umbris.
Primum humili, hinc celsa fulgebat lampade, tandē
Furvæ cessit tempora nocti.
Flet largis cælum lacrymis, soliquo cadenti
Tellus aggemit, aggemit aër
Funereis facibus prælucent sidera, terram
Nigro nox involvit amictu.

Scilicet

Scilicet hæc hominum norma est, vitaque fugacis,
Quæ nascens jam desinit esse.
Quid senium, & multos fingis mansura per annos,
Vitæ gaudia cæca juventus?
Hora valet, finis properat, nox atra tenebris
Imminet, & caligine multa.
Vive igitur, medio dum Phœbus in æthere fulget,
Vive hodie, cras vivere serum est.

2. Porrò mysticæ hujus horæ significationes multæ sunt. Christus enim hac hora pridie mortis suæ ad hortum exiit post cænam, ut salutem ab horto auspicaretur, à quo nobis interitus, & perditio. Oravit prolixius procidens in faciem suam, ut orantis habitum ab ipso disceremus. Et cœpit contristari, & mœstus esse, non solum timore imminentis mortis, sed multò magis ob Judæ infelicitatem, ob Judæorum perditionem, ob ingratum Christianorum animum erga ipsum, nam plerisque prævidebat nihil sui sanguinis effusionem profuturam. Tristitiam verò suam statim retulit ad Deum cum oratione dicens æterno Patri; *Non mea, sed tua voluntas fiat*. Hæc vox capitis, salus est totius corporis, ait Magnus Leo Papa, Hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores: nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patiens Patri diceret, *Fiat voluntas tua*? Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filii magno pretio redempti, gratis justificati, & cùm adversitas violentæ alicujus tentationis incubuerit, præsidio potentissimæ rationis utantur: ut superato tremore formidinis, accipiant tolerantiam Passionis. Et cùm prolixius oraret sanguineus sudor æstuantis animæ indi- Leo serm. 7 de Passione.

cium per omnes artus erumpens terram perfudit, ut
Cant. 6. 1. hoc universo rore declararet Dominus terrenos
homines Divino sanguine redimendos. Olim canebat Sponsa, *Dilectus meus descendit in hortum suum, ut pascatur in hortis, & lilia colligat.* Sed mutata hic rerum facies, expiandis sceleribus, non legendis floribus destinatur hic hortus. O felicem hortum Dei cruore irrigatum, qui tui Creatoris preces audiens, ejusque mœroris, & agoniæ conscius primi illius paradisi felicitatem superasti. Utinam ariditas mea sanguineo hoc rore irrigetur. Anima mea Domine, sicut terra sine aqua tibi, fœcunda eam copioso hoc imbre, ut reddat tibi fructum temporibus suis. Hac etiam hora Dominicæ sepulturæ memoria celebratur. Corpus enim Christi è cruce depositum in monumento positum est, non corruptioni obnoxium, sed ad immortalitatem surrecturum. Quiescamus suaviter in hoc sepulchro quicunque Christi passionibus communicamus. Maneamus in eo securi, nam futurum illud gloriosum Propheta prædixit: Eamus inquam & nos,
Ioan. 11. 16. & moriamur cum eo: ea scilicet morte, de qua
Psalm. 115. psallimus, *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus*: ut consepulti cum Christo ingrediamur in abundantia sepulchrum. Hæc mors vivificans est, qua nobis ipsis, & mundi actionibus morimur. Hæc mors perducit nos ad vitam, quæ nonnisi
Exod. 33. 20. nisi mortua carne cognoscitur, sicut scriptum est, *Non videbit me homo, & vivet.* Nos enim sumus ani-
Xenocrat. lib. de morte. ma immortale animal, inquit Xenocrates, in habitaculo mortali clausum, & vitæ hujus amisso à malo in bonum est transitus.

3. Hominem duplici ratione mori agnoverunt
Macrob. in Som. Scip. lib. 1. c. 13. Platonici apud Macrobium, primùm si anima corpus relinquat: deinde si anima in corpore adhuc ma-

nens

nens corporeas illecebras contemnat, & omnes affectiones, ac voluptates exuat. Utramq; mortem, qui Dei amator est, libens amplectitur, teste Maximo Tyrio; quia nisi quis à semetipso deficiat, ad eũ, qui super ipsum est, non appropinquat. Præcipuè verò mysticam mortem, qua anima à sensibus, & corporeis illecebris avellitur, optat quotidie perfectionis cupidus, & dicit, *Moriatur anima mea morte justorum*. Bona mors, quæ vitam non aufert, sed transfert in melius. Bona mors, qua corpus non cadit, sed anima sublevatur. Utinam hac morte frequenter cadam, ne me laquei horrendæ mortis cõprehendant; ut non sentiam lascivientis vitæ mortifera blandimenta: ut non moveat ad sensum libidinis, ad æstum avaritiæ, ad iracundiæ stimulos, ad angores solicitudinum, & molestias curarum. *Moriatur anima mea morte justorum*, ita ut illam nec fraus decipiat inimici, nec carnis blanditiæ inficiant, nec ignita mundi tela conficiant. Quis mihi det, non solum carnis oblectamenta, sed & undique irruentia corporearum similitudinum phantasmata mentis puritate transvolare, ut moriar cum Christo, cum Christo sepeliar, cum ipso transeam ex hoc mundo ad Patrem, & ostenso, ac viso Patre dicam cum Philippo, *sufficit mihi*? Hæc est mors, quam optaba S. Job, cùm dicebat; *Elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea*. Hæc est mors non hominum, sed Angelorum, ut eam vocat Bern. de qua fidelibus ait Apostolus, *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. De hac morte sic loquitur Clemens Alexandrinus; Vir qui eam accepit lucem, ad quam non patet aditus, ad Dominum peregrinatur, etiamsi in terra cernatur ejus tabernaculum: animã enim abducit à motibus, & affectionib⁹, & rursus vivit

Max. Tyr. ser. 1.

Num. 23. 10.

Job. 7. 15.

Bernard. serm. 52. in Cant.

Coloss. 3. 3.

Clem. Alex. 6. strom.

vivit morte affectis cupiditatibus. De eadem hæc habet in moralibus Gregorius Magnus: Quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippè eam vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest Deum simul amplecti, & seculum, Qui enim Deum videt eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel affectu operis ac hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. In hac morte, ut explicat Richardus Victorinus, jacet corpus sine sensu, & motu, fitque illa valdè gravis & verè mirabilis non dissolutio animæ, & corporis; sed alia hac multo mirabilior, multoque gloriosior divisio animæ, & spiritus. Hanc autem in nobis operari solet, sicut testatur Apostolus; *Vivus ille Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem animæ, & spiritus.* Quod verò Deum videre mors sit, hac ratione subtiliter explicat Marius Victorinus Afer: Si quis Deum viderit, moriatur necesse est, quia Dei vita, & intelligentia in semetipsa est, non in actu: omnis autem actus foris est; hoc verò est nostrum vivere, quod foris est vivere; ergò est mors Deum videre. Omittenda igitur vita foris, omittenda intelligentia, si Deum videre volumus, & hoc nobis mors est. Simili enim simile videtur. Sic disserit obscurrissimus iste Scriptor. Nec desunt mortis hujus exempla, præsertim in devoto fœmineo sexu. Seraphica V. Catha. Senen. quæ sæpè sæpius hanc Angelicam mortem passa est, scribit in ea separari animam ab omnibus potentiis, quia omnes elevatæ sunt, & absorptæ in Deum. Tunc autem, ait, amittit corpus sensus suos, quia oculus videndo non videt, auris audiendo non audit, & sic de cæteris sensibus, omniaque membra ab amore ligata sunt, ideòque clamant qui sunt hujusmodi

Greg. l. 18. mor. cap. 27.

Richard. de extrem. mali, & prom. boni tract. 3. ca. ult.

Mar. Victorin. initio l. 3. adv. Arium.

Cathar. Senensis. Dialogi sui c. 79.

jusmodi, *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Altera Catharina Januensis verè mirabilis, ac Theodidacta mulier ita de hac morte experientia magistra philosophatur. Postquam Deus expoliavit animum mundo, carne, divitiis, exercitiis, affectibus, & omni alia re, præterquam ipso Deo; voluit insuper eam seipsa denudare, & separare animam à spiritu forma quadam terribili, modoque patiendi subtilissimo, quem explicare, & intelligere difficillimum est, nisi aliquis Divino lumine perfusus id in se experiretur. Infudit Deus in cor ejus novum amorem adeò subtilem, & vehementem, ut animam cum omnibus suis potentiis à suo esse naturali abstractam traxerit ad se, quæ hoc amore semper occupata in nulla re poterat delectari, nec cœlum, vel terram respicere. Corpus autem absque suo esse naturali quasi confusum, & attonitum remanebat nesciens ubi esset, vel quid deberet dicere, & operari. Denique Maria Vela Ordinis Cisterciensis Sanctimonialis, quæ Abulæ in Hispania eximia hoc seculo floruit sanctitate, mortē, quam vivens subiit incendio amoris combusta sic scribens ad suum Confessarium describit. In ardenti charitate patitur anima felix, & delectabile tormentum, & terribile martyrium per manum ipsius Dei, adeò sæpè crescente incendio, ut animam comburat, & ad corpus etiam flamma pertingat. Cùmque aliquando natura hunc ignem recusaret timens ne ab eo consumeretur, audivit vocem Dei dicentis sibi, sine te comburi: itemque, in hoc igne purificaberis. Quid verò sentiat anima, dum cruciatur in hac flamma, quis poterit explicare? Moritur enim morte suavissima, sui obliviscitur, & omnium

Cathar. Januensis in dialogo cap. 2.

Ex vita Mariæ Velæ par. 2. c. 43.

crea-

creaturarum, omne spatium angustum illi videtur, nec in se manere potest, nec toto cœli, terræque ambitu contineri. Vellet coram Deo annihilari, & in laudem ipsius omninò resolvi. Porrò corpus sine pulsu remanet intensissimis doloribus afflictum, expers cibi, & somni, ac penè mortuum, nisi quod anima impetu amoris acta quandoque compellit ipsum voces tollere ad sidera altissimis gemitibus, & clamoribus inarticulatis. Hæc & alia plura de mystica hominis morte sanctæ animæ scripseru nt, quæ inexpertis incredibilia videntur. Mors autem ista in contemplatione contingit, ad quam serotinum tempus jam ingruentibus tenebris maximè idoneum esse omnes Theologiæ mysticæ Doctores asseverant. Sed & quidam Ethnicus hanc veritatem non ignoravit, qui de seipso ad amicum scribens ait: Mirè silentio, & tenebris animus alitur, ab iis quæ avocant abductus, & liber, & mihi relictus non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia.

Plin. junior. li. 9. Epist. 36.

§. III.

Horâ Completorii obtulit Abraham sacrificium. Contemplationis series ex eodem sacrificio explicatur. Deprecatio pro dono contemplationis.

1. Ideò ante Completorium versiculus ille Psalmi decantatur, *Converte nos Deus salutaris noster*, quo peracto jam die è negotio ad otium, ab externis ad interna, à militia diei ad noctis quietem, & ab actionum solicitudine ad contemplationis suavitatē revocemur. In cujus rei typum Patriarcha noster Abraham, cùm accepta super numerum stellarum futuræ propaginis repromissione præscriptum à Domino sacrificium ipsa hora Completorii offerret,

Psalm. 84.

Gen. 15.

ret, conversionem nostram ab activæ vitæ exercitiis ad contemplativæ sublimitatem non sine ingenti mysterio præfiguravit. *Sume*, inquit, *mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam*. Ubi illud in primis observandum est, quod quadrupedibus bestiis volucres etiam in sacrificium adjunxit. Nam, ut ait Richardus Victorinus, in avibus studia spiritualia, in animalibus corporalia exercitia intelliguntur. Qui verò ad apicem perfectionis anhelat aves bestiis, interna externis, contemplationem actioni conjungere debet. *Et bestias quidem divisit Abraham in duas partes, volucres autem non divisit*. In internis enim exercitiis, quæ ad aves pertinent, cùm soli Divino cóspectui pateant, illud dútaxat oportet intendere, ut Divinæ placeant voluntati: At in externis, & corporalibus quibus tum propter Deum, tum propter proximum insistimus, intentionem nostram necessariò dividimus, & geminamus, & ad Divinum beneplacitum, & ad proximi utilitatem attendentes. His autem studiis dum incumbimus, adhuc viget diei malitia, adhuc urit æstus concupiscentiæ, adhuc fervet carnalis prudentiæ calor. Ideò sacrificium nostrum custodire debemus, ne descendentes volucres, ineptæ scilicet, ac superbæ cogitationes, immissiones, per Angelos malos, illa coinquinent, & discerpant. Sed quid dicit Scriptura? *Cùmque Sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus, ac tenebrosus invasit eum*. Ecce quomodo occidentem Solem comitantur sopor, & post soporem sequitur horror. Hunc verò soporem non illum arbitror esse, quem infirmitatis nostræ defectus, vitæque hujus

Richard. de differ. sacrificii Abrahæ, & Mariæ.

hujus necessitas immittit: soporem intelligo corporei sensus excessum, animi quietem, mentis alienationem. Dum igitur Sol occumbit, dum vanitatis deficit amor, dum carnis concupiscentia refrigescit, homo spiritualis, irruente desuper somno extra semetipsum rapitur, & ex Divina revelatione; quasi per somnum, ea incipit cernere, & cognoscere, quæ prius fervente Sole vix, vel nullatenus poterat intueri.

Job. 33. 15. *Per somnium in visione nocturna*, ait Job, *quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina*.

Job. 4. 13. At hunc soporem horror magnus, & tenebrosus subsequitur, eodem attestante qui dicit, *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea præterita sunt*.

Idem. 7. 13. Et, *si dixero, consolabitur me lectulus meus, & revelabor loquens mecum in strato meo, terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties*. Quis enim non horreat, & contremiscat, dum mystico sopore supra semetipsum elevatus videt Deo revelante quantis quotidie periculis subjaceat, quam sit pronus ad casum, quam tardus ad surgendum, quam facilè perituræ carnis illecebris decipiatur; & insidiantis diaboli fraudibus ad ruinam impellatur?

2. Pergit Scriptura; *Cùm ergò occubuisset Sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans & lampas ignis transiens inter divisiones illas*. En veram conversionem, quã initio Completorii postulamus: En totius seriem contemplationis. Primò occumbit Sol, postea soporatur homo, horror deinde invadit eum, tum caliginẽ videt tenebrosam, quam clibanus fumans dissolvit, & succensa lampas transeũtis ignis inflammat. Postquam igitur prædictus horror studium spiritualis viri à caducis transtulit ad æterna,

omni

omni vitiorum tyrannide subacta, de conscientiæ incipit tranquillitate gaudere, & invalescente bonâ consuetudine in simplicem mentis nuditatem exaltatur. Tunc fit caligo tenebrosa humanâ ratione imperscrutabilis, quam Magnus Areopagita lucem esse ait, in qua Deus inhabitat, quæ propterea tenebrosa vocatur, quod lux excedens & exuperans, id quod luce tegitur, nimio splendore involvat. *Nubes*, inquit, *& caligo in circuitu ejus: & posuit tenebras latibulum suum.* Ad hunc fulgentissimum radium divinarum tenebrarum, qui omni essentiâ superior est, mysticæ Theologiæ magister Dei amatorem elevandum fore promittit, cum à se ipso, & ab omnibus liber fuerit & solutus. Ad idem Psalmus nos hortatur, qui dicit: *Accedite ad eum, & illuminamini.* Ne fortè desperes, & dicas; Nulla est spes videndi Deum, nam *Deum nemo vidit unquam, & lucem habitat inaccessibilem*; præcipit Psalmus, ut accedas. Ad quem? Ad Deum. Sed scriptum est, *Scrutator majestatis opprimetur à gloria.* Accede ergò humiliter, accede confidenter, & illuminaberis, & facies tua non confundetur. Ideò post caliginem sequitur clibanus fumans, & lampas ignis. Prius ignis fumigans, postea ignis flammans. In clibano fumante intelligitur incendium amoris, in lampade lux gratiæ revelantis. Nam quia lux Divinitatis iis tantùm, teste Dionysio, verè collucet, qui immunda omnia, & munda transeunt, omnemque omnium sanctorum fastigiorum ascensum superant, & divina omnia lumina, rationesque cælestes relinquunt, & in caliginem ingrediuntur, in qua revera est, ut scripta divina tradunt, is qui est super omnia, ad quam sublimitatem non nisi charitate currendo pervenitur; idcircò amoris incendium in clibano

Dionys. Areop.

Ps. 96. & 17.

Dionys. Areop. cap. 1. myst. Theologiæ.

Psalm. 33.

1. Joan. 4. 12. 1. Tim. 6. 16.

Prov. 25. 27.

Dionys. c. 1. mysticæ Theologiæ.

cordis succendi debet. Sed quia in hac vita quantumcumque proficiat homo, nunquam ad summũ perfectionis fastigium pervenire potest, ut Deum diligat totis viribus, totâ mente, totâ virtute, non sine causa succensus clibanus, molestum & lacrymosum eructans fumum ostenditur. Lampas verò ignis intimæ lucis quandam denotat inchoationem in cujus tenui, ac subobscuro fulgore æternorum bonorum supereminentia nobis interim manifestatur, donec crescamus usque ad perfectam diem, & ad illam felicem patriam perveniamus, in qua lumen lampadis, & lucernæ jam necessarium non erit, quia claritas Dei illuminabit nos.

3. O ignem! ô lucem! quæ post solis occasum immittitur, quæ tenebras peccatorum expellit, fiduciam gignit, nutrit spem, tollit timorem. O fidelem Abrahæ æmulatorem, cui datum est hostiam gratam offerre Deo, & post horrorem, & somnum divinum ignem, sanctumque lumen accipere. *Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis*: festina ad adjuvandum nos hâc sacratissimâ horâ, quâ à diei negotiis ad otium contemplationis toto mentis affectu converti desideramus. Ecce supplex, & lacrymans pedibus tuis advolvor novellus Ephraim, qui quasi avis avolavi, nidum quærens mihi, ubi reponam pullos meos, affectus meos. Cognovi nimirum tempus miserendi, quia venit tempus. Non me deinceps te adjuvante, benignissime Salvator, non me ad egena convertam hujus mundi elementa, ne mihi thesaurizem iram in die iræ, ne rursum vagari incipiam post greges sodalium meorum, ne ligatis manibus & pedibus projiciar à facie tua in tenebras exteriores, ne tanquam tepidum evomas me ab ore tuo, ne cum

ipse

ipse veneris scrutans renes, & corda, scrutans Jerusalem in lucernis inveniar minus habens. Et nunc Domine, Pater meus es tu, ego verò lutum: fictor meus es tu, & opus manuū tuarū ego sum. Ne memineris iniquitatum mearum, & anticipent me misericordiæ tuæ. Unam petii à te, hanc jugiter requiram, ut inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ. Effunde ergò, clementissime Deus, largam super me benedictionem de rore cœli, & de pinguedine terræ. Terræ inquam viventium, qui potantur torrente voluptatis tuæ, & satiantur ab ubertate domus tuæ. Utinam dirumperes cœlos, & ad me descenderes, ut durities mea liquefacta diffluerct, & amore tuo ignitus præsentiâ tuâ dignus invenirer. Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam & apparebo ante faciem tuam? Quando veniam ad te supereminenti contemplatione elevatus de terra deserta, invia, & inaquosa, ut videam virtutem tuam, & gloriam tuam? Quamdiu miser jactabor in fluctibus mortalitatis meæ, clamans ad te Domine, & non exaudis? Audi clamantem de profundis tenebrarum, introduc me in caliginem tuam, in qua lucet radius majestatis tuæ, ut videam te, & sciam te nunc quidem per speculum, & in ænigmate: posteà verò discussâ caligine facie ad faciem, cùm lux perpetua fulgebit super me in regno felicitatis.

METRUM XXIV.

Hoc est quod opto: cætera defluunt
Vernæ more nivis, quæ tenui halitu
Spirantis Zephyri liquescit.
Quid mihi Regum culmina, quid opes,

Quid mollioris gaudia vitæ,
Aut vanæ ingeritis præmia gloriæ,
Gentes sinistro tramite deviæ,
Jussisque indociles Dei?
Omnia sordent: quicquid celsum
Magno cœlum continet ambitu,
Quicquid tellus fœcunda parit.
Tu Rex beate cœlitum,
Mundi sator & rector,
Humani generi spes, amor, & quies,
Qui lucido astrorum in solio sedens
Intimos cordis penetras recessus
Interna pelle nubila,
Compone fluctus turbidos,
Ut spiritus contagio
Emancipatus corporis
Tranquillus ad te convolet.
Da votis facilem te Pater optime,
Tuaque lucis fulgidum menti jubar
Emitte cœlitus,
Ut rursus patrio reddita cœlo
Veri se repleat luminis haustu.
Tu poli terræque præses tumidi quoque pelagi
Moderatrix mens veni, cuncta regens vice stabili.
O sacrum mundi decus, Patris & unica soboles,
Tuo semper parenti sapientia similis,
Intelligibilium expressio, nec Patre junior,
Nec minor, lux sempiterna effigies nitida Dei.
Te semper generat, & semper amat, tibi placidus
Annuit semper Parens: constat perpetuus amor
Geniti, & Genitoris, ambos nam fœdere sociat
Æterno unus amor, & spiritus: hunc sine numero
Numerum facitis, Bonum simplex, unica Deitas,
Simplex æternitas, parque potentia, par amor

Tibi

Tibi cum Patre *est. Nihil te sine dicere potis est,*
Qui Verbo cuncta dicit. Sine te nihil opifex
Aut facit, aut firmat. A te omnia condita numerum,
Artemque habuere, normam quoque, pondera, speciem.
Huc igitur ades boni fons sapientiæ, maculas
Absterge mentis, cernere ut vultum queam,
Vultum beatos qui facit Angelos,
Tu quoque Amor Deus,
Amor perpetuus Patris,
Perpetuus Verbi Amor,
Utrique compar, utriusque vinculum.
Quem vis volendi vis redamantium
De corde semper intimo
Spirat perenni amore.
Ades præpes & ex alto
Septena mitte munera.
Tu lux sidereæ domus,
Sanctorum fomes ignium,
Vigor igneus orbis,
Hospes pudici pectoris,
Sanctique amoris pronubus;
Dux ad astra, cordis ardor,
Et mentium voluptas.
Huc opum diviniorum
Dives, pax animi veni:
Arcem pectoris occupa,
Nam tuo sine Numine
Mens torpet, ut flumen gelu.
At at recenti quo feror impetu
Sublimis inter nubila?
Subitus unde mihi
Venit furor? quis me vigor,
Aut quæ vis nova concitat?
Cernitis? an rerum species deludit amantem?

 Per

Per medias equitare nubes,
Stelliferumque pede
Jam videor calcare polum,
Ad cœlutum consortium
Super nitentis æthræ
Altum feror cacumen.
Ecce domus, turresque recedunt:
Jam pendula in minimam coit pilam globosa tellus,
Jam Solis, & Lunæ supervehor, Jovisque sedes.
Modò quod erat culmen refulgens siderum pyropis
Calco pavimentum pedibus, & sancta cerno
Delubra Divum,
Trahit me spiritus post se, meumque sacro
Amore pectus urit
O raptus, atque excessus animæ,
O mysticum silentium,
O sancta solitudo,
Pretiosa mors carnis, quies tranquilla, fax amoris,
Intus furens incendium,
Suspensio beata,
Pax cordis & suavissima
Mentis bona voluptas!
O quas Aligerum lyras
Dulcesque cantus audio!
Carmina resonant non prius
Accepta æthereis choris.
Auditis ut decemplicem
Amor intus agit molem!
Amor hic est, nosco sonantium
Errores digitorum.
Ut blanda pubes cœlitum
Arripit aure sonitum!
Ut accinunt Amori
Aligerum phalanges!

Ut

Ut astra mulcent cantibus!
Hic eloquenti verbere
Chelym flagellat auream,
Hic garrientes fistulas
Blandis maritat vocibus,
Hic leni auratum pectine tangit ebur,
Doctus hic est molles ungue ciere fides,
Hic patrios sacro personat ore modos.
En ut decoris saltibus
Errantes quatiunt solum!
Nunc implicantur invicem,
Et sese manibus trahunt,
Nunc delicatis gressibus
Cantui occinunt sonoro.
Nunc in obliquam celeres catervam
Disgregant sese placido rotatu,
Lætoque plausu.
O pura mentis gaudia,
O sancti Amoris Orgia!
Adeste Amantes, quotquot ad æthera
Promovet virtus leviore penna
Adhuc caduca corporis
Mole gravatos.
Nunc est canendum, nunc superum chori
Fas est adesse, & psallere.
Ergò huc canora tympana, & lyras ferte,
Ferte vota, ferte laudes.
Ludite, plaudite, psallite Amori:
Dulcia carmina pangite Amori:
Pangite laudes, fundite versus,
Cœlica promite cantica Amori,
Pulsate novo sydera cantu.
Plaudite cœli, plaudite terra,
Plaudite Amori.

Digitized by Google

Sed quis repente corripit mentem dolor,
Et nostra turbat gaudia ?
Scilicet injecta curarum compede, & arcto
Carnis ligata vinculo
Ad ima rursum labitur
Mens è polorum culmine.
O Amor, O tetricæ tandem fastidia vitæ
Tolle: ut siderea tibi liber sistar in arce
Tunc mea securus jactabo gaudia, quando
Unica vita duos junget, & una dies.

§. IV.

Completorio ferventius adesse debemus multis de causis. Somnus imago mortis.

1. HAc horâ totius diei defectus supplere debemus, ut si cæteris forsan officiis minus alacriter, & devotè interfuimus, majori nunc fervoris, ac pietatis conatu peractæ per diem orationis negligentiam compensemus. Illud autem summoperè Monacho cavendum est, ne absque gravissima necessitate publicæ desit officii hujus recitationi. Fratres Prædicatores huic pietati sedulò incumbebant. Nam ut ait Theodoricus in vita sancti Dominici, ceu rem valde optatam Completorium expectabant, atq; ad illud tanquam ad solemne quoddam festum se præparantes, mutuis se precibus commendabant. Multæ autem sunt causæ ad hanc observationem acrius stimulantes, quas magistri spirituales recensent. Primò enim hæc hora est, quâ de labore vitæ activæ ad tranquillam contemplationis pacem modo superius explicato transimus, Canticum justi senis propterea psallentes: *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundùm verbum tuum in pace.* De impiis scriptum est; *Contritio & inse-*

Umbertus in Reg. S. Augustin. c. 38.

Luc. 2. 29.

Psal. 13. 3.

infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt. Justi autem si dormiunt non timebunt, quiescent, & suavis erit somnus eorum. *Creavi fructum labiorum pacem, dicit Dominus,* fructum scilicet sacrarum precum, quas hac hora complemus, *pacem ei, qui longè est, & qui propè.* Quomodo enim perturbato animo ille poterit inveniri, de quo scriptum est: *Et factus est in pace locus ejus.* An non illa, quæ dilectum quærebat elapsum & lectuli, & noctis secretum elegit? *In lectulo meo,* ait, *quæsivi per noctem quem diligit anima mea.* En loci, & temporis quam prudenter adhibet opportunitatem! Per lectum siquidem sanctæ quietis otium intelligitur, quo nihil accommodatius ad usum amoris, ad sapientiæ investigationem, ad gratiarum incrementa. Per noctem finis exprimitur occupationum, perturbationum fuga, omnium laborum oblivio: *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam,* & non ultra. Nocte enim ingruente tempus tacendi est, tempus vacandi, & videndi quam dulcis est Dominus. Deinde hac hora præparandus est locus, in quo animus cum Deo quiescat sancti Regis exemplum imitando, qui per diem assiduis regni curis distractus die peracto quasi quoddam Completorii rudimentum describens dixit: *Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Sed ubi inquies locum Domino præparabo? Quæris ubi? In teipso: *Delitiæ meæ,* dicit Dominus, *esse cum filiis hominum.* Audi autem ipsum designantem sibi locum. Quis est iste locus quietis meæ? *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Si tale fuerit cor tuum,

Isai. 57. 19. Psalm. 75. Cant. 3. 1. Psalm. 103. Psalm. 131. Prov. 8. 31. Isai. 66. 2.

locus gratissimus Domino factum est. Denique quis non studeat adversus potestates tenebrarum, hac hora potentius armari, quarum noctu major est vis? Sunt verò hæc arma specialis ad id oratio, aquæ lustralis aspersio, Prælati benedictio, & solemnis B. Mariæ invocatio.

2. Unum addiderim turpe admodum esse inutiliter hoc tempus transigere, quo totius diei acta ad censuram revocare debemus, finemque nostrum Domino cum lacrymis commendare, Morti enim initiamur cum dormire incipimus, ait Plutarchus: passimque Auctores primæ notæ *a* somnum vocant mortis fratrem. Quia videlicet, ut in libro de resurrectione scribit Athenagoras, similia accidunt sopitis, & defunctis. Apud Pausaniam in Eliacis in Cypseli Tyranni monumento efformatum legimus simulachrum noctis cum duobus infantibus, nigro uno, candido altero cum mortis, ac somni epigraphe. Dormiunt mortui Deo, sicut dormientes velut mortui sunt nobis. Locus sacer, in quo ossa mortuorum requiescunt Græco vocabulo cœmeterium, hoc est dormitorium dicitur à κοιμάω, quod est dormio, & communiter in sacris literis dormire dicuntur, qui felici securitate in Domino moriuntur. Hinc teste Amalario, aptatur quodammodo officium Completorii commendationi, quâ se homo commendat Deo, quando transit de sæculo: petimus enim dimitti in pace, & spiritum nostrum in manus Domini commendamus. Sic optimo fine claudimus diem, si nostri quoque finis recordamur. Hac autem recordatione nil efficacius ad traducendas hominum mentes à scelere ad virtutem, ut si benè animo concipiatur, omnem hominem quantumvis barbarum

Plutar. de consol. ad Apol. a Homer. Il. 14. n. 231. Moschus, & Theocr. Idyl. 3. Virg. 6. Æn. Sen. Herc. fur. act. 4. & alii.

Amalar. l. 4. cap. 8.

barum horrore percellere, & ad meliorem frugem convertere possit. *Statutum est omnibus hominibus semel mori : & in quocumque loco ceciderit lignum, sive ad Austrum, sive ad Aquilonem, ibi erit.* Quis verò hæc audiens, & credens non perhorrescat? Momento vivimus, momento rapimur, & quidem momento inevitabili, unde pendet æternitas. Rectè priscus Satyricus:

Ad Hebr. 9. 27.

Eccles. 11. 3.

Petr. Arbiter.

Heu, heu nos miseros quam totus homuncio nil est!

Ergò dum licet benè vivere studeamus. Sat dictum de Completorio. Jam tacendum, & quiescendum est. Hoc est autem summè, & perfectè quiescere, ait Richardus Victorinus, à Creatoris pia laude nunquam cessare.

Richar. lib. 2. in Apoc. c. 2.

CAPUT XII.

DE OFFICIO PARVO B. Virginis.

§. I.

Quam difficile sit de Mariæ laudibus scribere. Cur negotium omnium sæculorum dicatur esse. Ejus cultum semper viguisse. Ad ipsam Beatam Virginem deprecatio.

IN celebrandis Beatissimæ Virginis MARIÆ præconiis tot jam sudarunt ingenia, tot sunt attriti calami, tot manus & mentes occupatæ, ut si ejus honori conscripta volumina in unum congregarentur, insignem se solis constituerent Bibliothecam. Pia quadam æmulatione omnis natio, quæ sub cœlo est, juvenes,

&

& virgines, ſenes cum junioribus in recenſendis Mariæ laudibus qua ligata, qua ſoluta oratione decertaſſe videntur. Sed ut devotus fuerit, gratuſque Deo generoſus eorum conatus, quicquid tamen de ineffabili meritorum ejus prærogativa manu ſcripſerint, ore protulerint, mente conceperint, ſtilla ſitulæ eſt, momentum ſtateræ, gutta roris antelucani; ut non minus de illa, quam de Filio ipſius Domino noſtro illud pleno ore decantare poſſimus, *Tibi ſilentium laus:* poſſitque facilius immenſum pelagus exigua ſcrobe concludi, quàm omnium hominum, & Angelorum vocibus Mariæ laudes exhauriri. Quis Reginæ cœlorum potentias loquetur, auditas faciet omnes laudes ejus? Major eſt enim omni laude, omnemque exuperat modum, quæ omnium decus creaturarum excellentiſſimâ dignitate tranſcendit. S. Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus ſermonem de hac Virgine habiturus ſic exorditur. Si palmo metiri terram poſſumus, ac funiculo mare circumſcribere: ſi cubitis cœlũ continetur, & ſtellarum numerari copia poteſt: ſi guttæ pluviæ, tellurisq; glebæ, ventorumque impetus, atq; arenæ comprehenduntur, certè poterit quod in manibus eſt argumentum comprehendi. Arnoldus Abbas Bonævallis initio Tractatus de laudibus Deiparæ hæc habet. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, nihil dignè, nihil propriè de ſanctæ, ac perpetuæ Virginis Matris Chriſti Mariæ gloria eloqui potero, quia verè in laudibus ejus modulandis non inveniens organum, & hebes eſt cujuſcumque ſubtilitatis ingenium. Res mira, & inaudita, Mater Virgo, Verbum caro, Deus homo! Quis in tam celebri miraculo ſileat! Item quis hæc prædicare ſufficiat? Scimus quidem ſupra nos eſſe hoc aggredi; ſed illa in cujus ſacrato utero Verbum caro factum

Pſal. 64. ex verſ. Hebr.

ctum est, locuturis de Verbo conciliat verbum: nec fas est muta esse gaudia Ecclesiæ, ubi implente nos Verbo hoc habemus in mente, quod mater in utero. S. Amedeus ex Abbate Altæcumbæ Episcopus Lausanensis magnus Virginis Encomiastes, Omnis sancta, inquit, & rationabilis anima investigans cœli secreta mysteria, & distinguens ordines supernorum spirituum invenit primam post Redemptorem illam in mulieribus benedictam, illam plenam gratia, quæ Deum genuit, & virginitatis gloriam non amisit. Hæc Virgo beata omni luce clarior, omni suavitate gratior, omnique potentatu sublimior totum mundum illuminat, & unguenti optimi perfusione innovans omnia Cherubim, & Seraphim agmina potestate transcendit, & majestate. Solus igitur Deus, cui soli secunda est, eam dignis poterit encomiis honorare, qui ad tantam dignitatem humilem, & parvulam sublimavit, qua majorem ipsa Dei omnipotentia creare non potest. Hoc unum est, in quo nec primam similem visa est, nec habere sequentem, ut unum eumdemque Filium cum Deo Patre meruerit habere communem. Hæc illa mulier est olim in Paradiso promissa, quæ caput serpentis antiqui Dei virtute calcavit. Hæc illustris illa mulier præ cunctis mulieribus benedicta in igne, & rubo; in virga, & flore; in rore, & vellere antiquis Patribus præmonstrata. Hæc arca mystica testamenti, aureum propitiatorium, scala Jacob, virga Jesse, thronus Salomonis, arcus fœderis, janua Paradisi. Hæc fons irrigans universam terram, hæc aurora veri Solis prænuntia. Hæc salus universorum, totius mundi conciliatrix, inventrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis. Hæc reparatrix protoparentum, posterorum vivificatrix, vera mater salutis. Hæc reparatrix

Amed. hom. I.

paratrix protoparentum; posterorum vivificatrix, vera mater viventium, desperantium salus, miserorum solatium, afflictorum refugium, spes unica peccatorum. In ipsa omnis gratia viæ, & veritatis: in ipsa omnis spes vitæ, & virtutis:

Tutcius Rufus in collat. vet. & novi Testam.

Sola fuit mulier, patuit qua janua letho;
Et qua vita redit, sola fuit mulier.

Sub ejus umbra qui pausaverit in æstu vitiorum refrigerium inveniet, in pressuris sæculi umbraculum, in laboribus quietem.

Bernar. ser. 2. de Pentecost.

2. S. Bernardus in Mariæ laudes semper effusus eam *Negotium omnium sæculorum* aptissimo prorsus, ac singulari titulo nuncupavit. Ipsa enim tanquam mediatrix fidelissima omnium negotia in cœlesti curia procurat. Ipsa una omnium negotium est, quæ sola potuit omnia sæcula occupare, quæ magnum negotium sæculorum omnium ingeniis facessivit. Sed consultius est dulcissimi Doctoris lacteam orationem audire: lac merum loquitur, quod ab uberibus Virginis insigni privilegio suxit. Ad Mariam sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum respiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cœlo, ut resarciantur; & qui in inferno, ut eripiantur; qui præcesserunt ut Prophetæ fideles inveniantur; qui sequuntur, ut glorificentur. Eò beatam te dicunt omnes generationes Genitrix vitæ, Domina mundi, Regina Cœli. Omnes inquã generationes, quæ omnibus generationibus vitam, & gloriam genuisti. In te enim Angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum. Meritò in te respiciunt oculi totius

creaturæ,

creaturæ, quia in te, & per te, & de te benigna manus Omnipotentis quicquid creaverat recreavit. Apud Græcos omnibus sacris Hymnis, de quocunque argumento sint, Thetocion, in laudem Deiparæ adjungi solet, ac si minimè congruum esset ex aliis capitibus Deum laudare hoc prætermisso. Jodocus Coccius omnium sanctorum Patrum diligentissimus excerptor toto libro tertio tomi primi sui Thesauri Theologici quicquid à Græcis, & Latinis Patribus de beata Virgine præclarè dictum, & excogitatum fuit in unum collegit. Theophilus item Raynaudus vir infinitæ lectionis omnes titulos B. Virginis ex sanctis Patribus excerpsit; & ex iis librum confecit, quem inscripsit Nomenclatorem Marianum. Possunt autem iidem tituli valdè locupletari ex Menæis aliisque libris Ecclesiasticis Græcorum, quod egregiè præstitit vir eruditus Simon Wangnereckius in sua Pietate Mariana Græcorum edita Monachii. Multa quoque collegerunt ad B. Virginis laudem pertinentia præclari & noti Scriptores Petrus Antonius Spinellus in libro quem inscripsit Maria Deipara thronus Dei, Aloysius Novarinus in Umbra Virginea, & Joannes Baptista Novatus in opere de Eminentia Deiparæ. Denium in colenda Virgine nemini cedit hoc sæculo vir religiosissimus Hypolytus Marraccius Lucensis; nam præter varia Latinorum; Græcorumque opuscula de ipsa Dei Genitrice quæ in lucem emisit, & notis illustravit: præter Bibliothecam Marianam in qua recenset summa diligentia omnes qui de beata Virgine aliquid scripserunt: Edidit etiam Prophetas Marianos, seu de Prophetis Mariæ Præcultoribus: Apostolos item, & Pontifices Maximos Marianos, Purpuram Marianā, Antistites, Fundatores, &

Videndi etiam Ioan. Bonifac. in historia Virginal: Petrus Canisius libris quinque de Deipara, & alii innumerabiles.

& Religiosos Marianos, Palmam Marianam, Lilia Mariana, Heroides Marianas, Cæsares, Reges, & Principes Marianos: habetque prælo paratam Polyantheam Marianam, & alia multa, quibus benè mereri, de cultoribus Virginis non cessat. Istos consulat Lector, qui eximias Mariæ laudes noscere cupit, non eum pigebit legisse,

METRUM XXV.

Virgo Regina polorum,
Summo quæ proxima Regi
Mundi moderaris habenas,
Huc è celsa ætheris aula,
Descende, & discice mentis
Rutilo splendore tenebras
Meritas tibi promere laudes
Amor est, cupioque per omnes
Te dignos currere honores.
Apis, ut studiosa, per arva
Quæ circum ludit Hymetti,
Non uno è cespite florum
Carpit fragrantia mella:
Sed læti plurima veris
prægustans munera, rorem
Depascitur avia cæli.
Laudes sic ipse, tuasque
Celebrabo carmine dotes,
Si tu, dulcissima Virgo,
Lucem digneris, & æstum
Tenebroso infundere cordi.
Tu nostræ es gloria stirpis
Tu lux, tu vita, decusque,
Hominum spes certa, tuumque
Observant omnia nutum,

Placido

Placido me respice vultu
Inopem, incertumque salutis.
Da veri cernere sedem
Cæcâ caligine pulsâ.
Duce te mihi grat ia semper
Divina aspiret, ut omni
Detersa ærugine culpæ
Puro tibi pectore possim
Canere hymnos, pangere versus.

3. Semper Deiparæ cultum in Ecclesia viguisse, ut cætera desint argumenta, ex hoc potissimû conjicere licet, quod nullum ejus principium ostendi potest, Nam nec Pontificis alicujus decreto, aut Concilii sanctione, nec consuetudine aliqua, cujus sciatur origo, introductus fuit, sed omni ætate, omni tempore semper fideles cœli Reginam summo bonore prosequi, & venerari consueverunt. Hæc enim ab æterno prædestinata, & præelecta à Deo fuit, ut arcanum Incarnationis mysterium in ea perficeretur. Hanc nasciturам promisit Deus statim post lapsum primi parentis, cum serpentis malignitati iratus dixit, *Ipsa conteret caput tuum.* Hanc venerabiles Patriarchæ & sanctæ mulieres veteris testamenti ante & post diluvium multiplici allegoria præfigurarunt. Hanc Prophetæ futurorum præscii vaticinante præconio præduxerunt: inter quos Hieremias, cum in Ægypto exularet, ejus immaculatum puerperium sacerdotibus idolorum indicasse dicitur, ut Auctor synopsis de vita, & morte Prophetarum, sive fuerit Dorotheus Martyr, sive alius recentior, qui fuit Romæ Abbas, & Epiphanius Episcopus asseverant. Etiam ab Ethnicis, & Turcis eam coli, & celebrari docet Joannes Bonifacius in historia Virgi- nali

Epiph. in vita Hieremiæ. Bonifac. l. 4. cap. 16.

X

nali. A fidelibus autem Catholicæ, & orthodoxæ Ecclesiæ speciali cultu hyperduliæ adoratatam fuisse ab ipso Ecclesiæ ortu usque ad hæc tempora innumeri Scriptores testantur, quorum testimonia, & auctoritates si ex scriptis ipsorum excerpere, & hîc inserere vellem, rem ineptissimam facerem, nam & immensi id operis foret; & materiam ab aliis dudum præoccupatam attingerem, quorum diligentiæ, & eruditioni quidpiam adjicere non præsumo. Optimos quosque profert Canisius singulorum dicta perpendens, & ex his sectarios convincens. Incipit autem à D. Laurentio Justiniano, tum servata temporum serie ad anteriora secula ascendens fide dignissimis auctoritatibus evincit in religiosa Matris Dei veneratione retinenda, & promovenda magnum semper fuisse totius Ecclesiæ consensum in omni natione quæ sub cœlo est. Frustra convellere hunc cultum oblatrantes Hagiomachi, & Iconoclastæ conati sunt. Viguit, semperque vigebit in æternum & ultra B. Virginis veneratio, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Quis enim post Deum ita generis humani curam gerit? quis nos ita tuetur in afflictionibus, liberat à periculis, præservat à malis?

Canisius l. 5. de Deip. c. 27. & seq.

4. Ideò ad te, gloriosissima Virgo, omnium fidelium corda suspirant, omnium oculi respiciunt, omnium vota confugiunt. Te celebrant omnes linguæ, te laudant omnes populi, & beatam te dicunt omnes generationes. Gloriosa dicta sunt de te, sed adhuc locus est tuæ laudationi: adhuc in tuis laudibus balbutit omnis lingua. Non enim sunt loquelæ neque sermones, quibus amplitudo gloriæ tuæ ad plenum valeat explicari. O magna, ô pia, ô multum amabilis Maria, tu nec nominari quidem potes,

Ecbertus in laud. de B. V. inter opera D. Bernard. & Cyril. Alex. hom. adv. Nestorium.

tes, quin accendas : nec cogitari quin recrees affectus diligentium te. Tu nunquam sine dulcedine divinitus tibi insita piæ memoriæ portas ingrederis. Et nunc sequimur te, ô Domina, ex totis præcordiis vociferantes ad te, adjuva imbecillitatem nostram, aufer opprobrium nostrum. Tibi revelamus cum fiducia causam nostram, quia cœli & terræ mediatrix es, peccatorum refugium, salus pereuntium. Per te sancta Trinitas in universo orbe glorificatur; per te cœlum exultat, lætantur Angeli, fugantur dæmones: per te prolapsum plasma rursum in cœlum subvehitur: per te gentes adducuntur ad pœnitentiam: per te fundatæ sunt Ecclesiæ, destructa infidelitas: per te clausa sunt tartara, apertæ sunt fores Paradisi:

Salve sancta parens, enixa puerpera Regem, Sedulius l. 2. oper. paschal.
Qui cœlum, terramque tenet per secula, cujus
Imperium sine fine manet, quæ ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem:
Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo.

Tuo interventu, benignissima Mater, & nos Christo placeamus, ut te perducente post hujus mortalitatis cursum ad eum perveniamus, qui ex te pro mundi redemptione carnem suscipere dignatus est, teque in supremo gloriæ solio tanquam nobilissimam inter omnes creaturas super choros Angelorum exaltavit.

§. II.

Officii parvi B. Virginis memorabilis institutio. Ejus origo antiquior, quam vulgus putet. Deipara encomia, & ad eam salutatio.

1. TAmetsi Ecclesia primi temporis tum publicis, tum privatis opplorationibus Deiparæ

auxilium quotidie flagitare, eamque erectis templis, festisque diebus ejus nomini attributis venerari consueverit; usus tamen recitandi preces ejus horarias non tantam videtur præ se ferre antiquitatem, sicut officium Defunctorum, de quo capite sequenti differemus. Enimverò si generales Ecclesiæ Synodos, quarum est cunctis fidelibus leges imponere, sedulò dispiciamus, hujus officii celebratio indicta est post mille, & amplius annos à Christi nativitate in Synodo Claromontana. Institutionis hujus occasio ex Ecclesiasticis Annalibus hæc est. Anno Domini 1095. Urbanus Secundus Romanus Pontifex ægrè ferens Christi incunabula, ejusque sepulchrum ab infidelibus Turcis omni genere contumeliarum affici, in generali Concilio apud Clarummontem in Galliis celebrato bellum sacrum indixit, & divino spiritu percitus classicum potenter intonuit toto penè occidentali orbe pro fide Christi ad arma concurrente. Ut autem res difficilima, & hactenus intentata optatum consequeretur effectum, optimum duxit sacrosanctæ Virginis precibus sibi Deum conciliare. In cujus rei gratiam rogata Patrum sententia sancivit, ut ejusdem sanctissimæ Virginis officium jam à quibusdam Monachis frequentatum ab illis deduceretur ad clericos, qui piè susceptum onus singulis diebus persolventes Dei Matrem exorarent, quò ejus aspirante gratia fidelis populus in tantis discriminibus subeundis divino præsidio muniretur. Quod officium ea occasione institutum tanto deinceps studio propagatum fuit, ut ipsi etiam laici cum magno gratiarum fœnore illud soleant frequentare. Ex dictis error quorumdam convincitur, qui Urbanum Secundum primum harum precum faciunt auctorem, cum

Baron. anno 1095. num. 50.

earum

earum promotor, non institutor, quod natum & educatum in claustris Monachorum fuerat, in lucem gentium sapienter eduxerit. Tolerabilior aliorum error videtur sacræ hujus institutionis originem ad Petrum Damiani referentium, qui paucis annis ante Synodum Claremontanam diem clausit extremum. Nam & hic clarissimus vir monasticorum rituum propugnator accerrimus est, qui in Annalibus Ecclesiasticis virgineam synaxim instituisse narratur. Id autem in suo quodam Cœnobio divinitus confirmatum idemmet eleganter describit epistola ad suos Eremitas Gamugnenses. Statutum, inquit, erat, atque jam per triennium ferè servatum, ut cum horis Canonicis quotidie B. Mariæ semper Virginis officia dicerentur. Erat autem inter eos Gozo habitu monachus, reprobæ quidem vitæ, sed dicacis, & accuratæ facundiæ. Hic cœpit conqueri satis superque sufficere quod sanctus præcipit Benedictus, nec novæ adinventionis pondus debere superponi, nec nos esse antiquis Patribus sanctiores, qui videlicet hæc superstitiosa, & supervacanea judicantes psallendi nobis metam, omnemque vivendi regulam præfixerunt. Hac sanè debere nos esse contentos, ne ab illa incautius declinantes per anfractus, & invia ducamur erronei. Quid plura? Contra Reginam mundi præliari visus est; & confecit. Ad hoc nimirum fratres versuta machinatione pellexit, ut solitas B. Mariæ laudes ulterius non offerrent. Sed ô divinum judicium à nostræ pravitatis intuitu non dormitans! Mox enim adversus præfatum Monasterium tot adversitatum grandines, tot undique bellorum, atque conflictuum exortæ sunt tempestates, ut ipsis quotidie Monachis minaces gladii necis exitum

Idem anno 1056. num. 6.

Petr. Dam. ep. 120. quæ est 32. lib. 6.

intentarent. Quia ergo Matrem veræ pacis de suo Monasterio projecerunt, dignum est, ut inquietis calamitatum, tribulationumque procellis atque turbinibus agitentur. Quæ fratres illi vera probantes tandem ad cor redeunt, pavimento se humiliter sternunt, ac perceptâ pœnitentiâ nunquam se de cætero neglecturos solita Genitricis Dei præconia unanimiter pollicentur. Mox itaque tanta serenitas rediit, ut ex tunc usque hodie jucundæ pacis otio perfruantur. Qui ergo facilè seniorum suorum statuta convellunt, ista considerent, & ne divini furoris super eos gladius veniat, non sine causa formident.

2. Ex hoc exemplo, quod vir disertissimus pluribus verbis exequitur, occasionem sumpsere nonnulli asserendi officium Deiparæ in venerabilis viri Monasteriis incœpisse. Sed ne illi hac in re primatum deferam, faciunt Scriptores vitæ ejus graves, & fide dignissimi Joannes Monachus ejus discipulus, Joannes Antonius Flaminius Forocorneliensis, Augustinus Fortunius Camaldulensis, & Hieronymus Rubeus: Hi enim uniformiter asserunt officium D. Virginis à B. Petro non institutum, sed restitutum, ut cujus desuetudo paulatim irrepserat, ipso procurante ad pristinam observantiam revocaretur. Et ne lectorem diutius protraham, in utraque Ecclesia Græca, & Latina horas S. Mariæ institutas invenio trecentis, & amplius annis ante Damianum. Et è Græca quidem Episcopus Beluacensis testem profert Joannem Presbyterum Damascenum, de quo sic scribit. Joannes Damascenus in amore Dei, ac gloriosæ matris ejus se exercens monachalem habitum assumpsit, virgoque permanens Reginæ Virginum horas quotidie studiosissimè decantabat, factusque

Jo. Monach. c. 15. Flamin. post med. Fortunat. hist. Camaldul. l. 5. Rubeus hist. Ravenat. lib. 5.

Vincen. in Spec. hist. l. 17. cap. 103.

factusque Presbyter in ejus honore Missas devotissimè, ac frequentissimè celebrabat. Porro vivebat Damascenus anno Domini 728. cujus officia de B. Virgine ritu Græco per totum annum extant M.SS. in Monasterio Cryptæ ferratæ in agro Tusculano. E Latio autem testem habeo Petrum Diaconum Cassinensem. Hic in regulam sancti Benedicti insigne commentarium composuit, quod Romæ manuscriptum asservatur apud D. Constantinum Cajetanum: In hoc igitur libro verba faciens Petrus de Abbatis Cassinensis consecratione ait: Eo die Abbas nihil aliud nisi panem, & aquam comedat, & Canonica septem horarum officia in commemoratione B. P. Benedicti nunquam dimittat, salvo scilicet eo, quod in honorem sanctæ Dei Genitricis persolvi consuetudo est, quod etiam generaliter sub districto præcepto Cassinensi Congregationi Zacharias Papa observare præcepit, constituens, ut totius anni tempore tam æstatis, quam hiemis ante nocturnale, vel diurnale officium mox ut fratres in choro convenerint, incipiant officium de S. Benedicto: & eo expleto inchoent officium, quod Regula præcipit, adjuncto etiam sanctæ Dei Genitricis, & Virginis Mariæ officio. Hæc Petrus, qui & alibi eamdem institutionem ad Gregorium Secundum refert. At verò Gregorius, teste Baronio, Pontificatum iniit anno salutis 715. cui post Gregorium Tertium successit Zacharias. Antiquior igitur, quam vulgus hominum putet, hujus officii usus, & ordinatio est.

Pet. Diac. in Reg. S. Bened. cap. 64.

METRUM XXVI.

Virgo parens, utcunque polo me cernis ab alto,
Audi pulsantes sidera celsa preces.

Quod mea cumque sonat fidibus testudo canoris
Lenior è summis excipe, Diva, choris.
Tu sine labe nitens precibus fera crimina mundi
Diluis, & certam pandis ad astra viam.
Te duce tuta ratis rapidis dat carbasa ventis,
Jussa cadit nutu fracta procella tuo.
Te sine nec flores horti, nec gramina valles
Nec fruges campi, grataq; poma ferunt.
Te celebrant tardique senes, juvenesque decori,
Et quibus invicto robore membra vigent.
Te teneri cantant pueri, innuptaque puellæ,
Gratus perspicua virginitate chorus.
Et tibi lacteoli, dulcissima turba, puelli
Truncatis recinunt carmina blæsa sonis.
Te cœlum, te terra colit, te pontus adorat,
Omnia te mundi vota, precesque petunt.
Me licet horrenda circumsonet ira Maleæ,
Demersumque minax obruat unda caput.
Dum pelagi rabies sævit metuenda, per ipsas
Eripiet nantem me tua dextra neces.
Sive pharos, pontique jubar, navisque vocari
Ambiguis nautis seu cynosura cupis.
Si me mortifero comburat Syrius æstu,
Afflet & ardenti dirus abaxe calor.
Tu mihi tegmen eris, seu celso in colle cupressus,
Seu cedrus dici, seu terebinthus amas.
Bellica si armato circumstent agmina campo,
Si me mille enses, spicula mille petant.
Tu mihi, tu Virgo, diceris eburnea turris,
Quam nequit excussis rumpere flamma globis.
Si te sideribus noctu mea musa fugatis
Evocet, ut referas ore nitente diem,
Clarior aurora potis es tu sola tenebras
Discutere, & roseâ fronte aperire diem.

O tandem

O tandem titulo gaudes quocunque vocari,
Huc ades, huc felix ad tua sacra veni.
Mille tibi spirant teneri suspiria cordis,
Mille calent aræ pectora mille gemunt.
Quaque patet tellus liquido circumflua ponto,
Mille tibi laudes, carmina mille sonant.
Scilicet horribili scelerum sub nocte sepultis
Tu rutilam præfers per vada cæca facem.
Celsaque cœlorum reseras penetralia genti,
Quæ propè tartareis mersa peribat aquis.

3. Si ergo fratres mei, inquit Radulphus Ardens, malignus spiritus nos infestat, si caro nos tentat, si mundus nos oppugnat, ad Mariam respiciamus, ad Mariam confugiamus, ad Mariam conclamemus. Ipsa est nostra singularis apud Deum advocata, adjutrix Christi in humani generis redemptione, *a* apex gaudii nostri, *b* dulcedo credentium animarum, *c* spes & anchora Christianorum. *d* Ipsa est arca sanctificationis, quæ manna cœleste portavit; *e* capacitas illum capiens, quem nulla res capit; *f* cœlum ejus, qui fecit cœlum; *g* receptaculum Divinitatis. *h* Ipsa est fons lucis omnem hominem illuminantis; ortus solis, qui nullum ferre potest occasum, puteus aquæ semper viventis; *i* Bonũ & lætitia generis humani; *k* Fons incorruptionis, fons misericordiæ, janua pœnitentiæ; *l* fons signatus sigillo totius Trinitatis, interemptrix universæ hæreticæ pravitatis. *m* Ipsa est navis institoris de longè portans panem suum; *n* mater clementiæ, & pietatis; *o* flos de spinis spinâ carens; *p* solatium eorum, qui affliguntur, ultio eorum qui vexantur; amictus eorũ qui sunt nudi, quæ semper suis ulnis fovet Christianos. *q* Ipsa est fidelium fax, nutrix omnia nutrientis, omnia continentis comprehensio; *r* Rubus ardens

Radulph. serm in Annunc.
a Richard. à S. Laur. lib. 2.
b Io. Geom. hymn. 3.
c Richard. l. 4.
d Emman. Malaxus l. 2. Turco græciæ.
e Georg. Nicomed. orat. de oblat. Deip.
f Amphiloch. or. in Deip.
g Andr. Cretẽs. orat. 1. de dormit. Deip.
h Sergius Hieropol. orat. in Nat. Deip.
i Chrysipp. orat. de Deip.
k Apollinar. in fin Tragœd. Christi patiẽtis
l Theosterict. in canone conciliatorio.
m Sophron. hom. de Assumpt.
n Idiota par. 14. c. 39.
o Goffrid. Vindoc. serm. 8.
p Adam de S. Vict. in prosa de Assumpt.
q Eutychian. de pœnit. Theophili.
r Method. or. in Hypap.

dens, qui non exuritur, revocatio Adæ, Evæ redemptio; *f* castitatis speculum, sigillum virginitatis; *t* tabernaculum non manufactũ, id est non hujus creationis; *u* per quam omnia ad unitatem, & perfectã charitatem sunt redacta. *x* Ipsa est clypeus pugnantium contra invisibiles, & visibiles hostes; cujus ope Christianos Principes de barbaris nationibus sæpè triumphasse refert Spinellus diffusè *y* ex antiquis Historicis, Niceta, Cedreno, Procopio, Nicephoro Gregora, Joanne Curopalata, Theophane, Zonara, Vincentio Beluacensi, & aliis recentioribus. Narrant, & alii *z* venerandam imaginem in clypeis olim pictam ad bellatorum præsidium; cujus item aspectu sanari morbos, fugari dœmones, omnem auferri tribulationem quotidiana constat experientia.

f Theophan. hymno de Annunciat.
t Alanus in c. 5. Cant.
u Dionys. Alex. epist. contra P. Samosat.
x Epiphan. Const. ep. ad Hormisdam.
y Spinell. in Append. l. de Deip. tract. 2.
z VVill. Malesb. l. 1 hist. Angl. & Jac. Philipp. Bergomas in suppl. Chron. l. 9.

4. Esto igitur protectrix nostra, Beatissima Virgo, & audi preces servorum tuorum ad te clamantium die ac nocte. Deprecare unicum Filium tuum pro excessibus multorum filiorum, ut per te nos suscipiat, qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam nostræ corruptionis, & humilitas Deo grata nostræ veniam impetret vanitati. Copiosa charitas tua nostrorum cooperiat multitudinem peccatorum, & fœcunditas gloriosa fœcunditatem nobis conferat meritorum. Domina nostra, mediatrix nostra, Advocata nostra, tuo Filio nos commenda, tuo Filio nos repræsenta. Ecce procido coram te, ô benedicta, inventrix gratiæ, mater salutis, procido, & humilior coram te, ut obtineas deleri facta peccati mei, ut jubeas mundari me ab iniquitate operis mei, ut facias me diligere gloriam virtutis tuæ, ut reveles mihi multitudinem dulcedinis Filii tui; ut des mihi loqui & defendere fidei since-

Ambros. Ansbert. hom. de Purific.
Bern. serm. 2. Advent.
Hildefons. l. de virginitate Mariæ c. 12.

sinceritatem Filii tui: concedas etiam mihi adhærere Deo, & tibi; servire Filio tuo, & tibi; Illi sicut factori meo, tibi sicut ancillæ Domini omnium. Illi sicut Domino virtutum, tibi sicut ancillæ Domini omnium. Illi sicut Deo, tibi sicut Matri Dei. Attende, & fac per gratiam quam invenisti, per prærogativam quam meruisti, & ne deseras sperantem in te. Ad te cofugio singulare solatium cordis mei, ut te intercedente Jesus Christus Redemptor meus participem me faciat gloriæ suæ, qui te mediante factus est particeps humanæ miseriæ & infirmitatis.

§. III.

Ritus officii explicatur. Ordo Cisterciensis specialiter Deiparæ dicatus est. Exhortatio ad implorandum in omnibus Mariæ nomen, & auxilium.

1. IN officii parvi B. Virginis recitatione idem ferè ritus observatur, quo solet majus officium recitari. Nam & septem Canonicis horis constat, & eodem Psalmorum, Antiphonarum, ac orationum numero expletur. Sola differt nocturna synaxis, quæ tres dumtaxat Psalmos habet, totidemque Lectiones. Psalmi nocturni ritu Romano novem sunt, qui ter in hebdomada mutantur, ut notum est. Aliæ quædam Ecclesiæ eosdem semper recitant quos Romani die Dominico psallunt. Per horas diei Psalmi Graduales distribuuntur. Monachi verò quibus diebus psalmos graduales juxtà regulam S. Benedicti ad horas officii majoris dicunt, in officio parvo ea capitula psalmi 118. illis substituunt, quæ à Romanis ad Tertiam, Sextam, & Nonam semper cantantur. Hujus ritus meminit Radulphus Tungrensis libro de Canonum observantia. Nescio quâ ratione hanc psalmorũ distributionẽ Radulph. prop. 19.

mutâ-

mutârint, qui Breviarium Monasticum sub Paulo V. compilârunt, in utroque officio eosdem psalmos graduales repetentes. Sanè Cistercienses, & Cartusiani antiquum morem retinuerunt. In his Ordinibus laus virginalis officio majori semper præponitur, excepto Completorio, quod postponi solet. Id verò Cartusiensibus divinitùs revelatum fuisse narrat in Chronico vir probatæ fidei Petrus Dorlandus: A Romanis autem semper officio majori postponitur, excepto Matutino & Vesperis. Hoc officium, inquit Radulphus, intermittitur aliquando propter temporis incongruentiam, ut in hebdomada Paschali, & triduo præcedenti: aliquando ne bis dici videatur, ut quando servitium principale fit de Virgine gloriosa: itemque in quibusdam majoribus solemnitatibus. Sed Cistercienses nunquam illud omittunt, nullaq; dies est quantumvis solemnis, qua se eximant à laudibus B. Virginis tùm publicè, tum privatim persolvendis: quæ consuetudo longissimi temporis præscriptione firmata ad hoc pensum quotidianum sub graviori culpa nostros obligare certissimum est, quicquid aliquis majoris ingenii, quam pietatis Auctor in contrarium scribere ausus sit.

Dorland. lib. 4 cap. 1.

2. Infinita sunt Ordini Cisterciensi à clementissima Regina collata beneficia, quæ nunquam poterunt ejus alumni digna prosequi gratiarum actione, quantumvis studeant multiplicatis obsequiis congruum illi exhibere famulatum. Ipsa Robertum sanctissimum Abbatem Ordinis institutorem aureo sibi annulo desponsavit, hâc amoris exhibitione declarans se Matrem futuram Monachorũ. Ipsa Beatis viris Alberico, & Stephano Roberti successoribus albi coloris cucullam tradidit, habitusq; formam

Otho Molismeni in vita Roberti.

An. 1103. c. 1. & 2.

præ-

præscripsit ut docet in Annalibus Cisterciensibus Angelus Manriquez. Ipsa mellifluum Bernardum Ordinis propagatorem virgineis lactavit uberibus. Ipsa Monachorum detractores gravi censurâ compescuit, loca Ordinis molestantes acerbissimè castigavit, se Ordinis Advocatam professa est, vocavitq; Monachos optimos amicos suos; illis psallentibus, laborantibus, iter agentibus, ægrotantibus, periclitantibus, morientibus astitit, apparuit, ministravit. Magni voluminis opus foret singula recensere, quæ in Annalibus fusius descripta reperiuntur. Ubi sunt igitur, si qui tamen sunt, filii Belial nescientes quæ sunt spiritus Dei, qui dicunt, Regina cœli non regnabit super nos? qui videlicet malo spiritu inflati nullo nos præcepto adstringi asserunt ad Virgineas laudes quotidie recitandas. Date viros, ut auditis tot Deiparæ erga nos beneficiis ad meliorem frugem convertantur. Ordo noster, ut Gregorius X. Romanus Pontifex ait in quodam Privilegio, inter cæteras religiones singularitate devotionis gloriosæ Virgini ex primaria institutione adscriptus fuit. Omnes Ecclesiæ nostræ in honorem ejusdem Virgins consecratæ sunt, idque ab initio statutum fuisse tum ex Cæsario, tum ex antiquis diffinitionibus constat. In qubus Ecclesiis, ne ipsi Virgini debitus cultus deesset, Patres nostri doctrinâ & sanctitate conspicui decreverunt præter quotidianum officium, de quo sermo est, in singulis etiam horis majoris officii B. Mariæ commemorationem fieri; singulisque diebus sacrum in ejus honorem à Sacerdote ad id specialiter deputato celebrari. Non est autem omittendum hoc loco quod narrat Cæsarius in fine libri septimi dialogorum. Monachus quidam Ordinis nostri Dominam nostram pluri-

Cæsar. lib. 7. c. 6. 7. 42.

Privileg. 43.

Cæsar. l. 1. c. 1.

plurimum diligens, ante paucos annos merite excedens ad contemplationem gloriæ cœlestis deductus est; ubi cum diversos Ecclesiæ triumphantis Ordines videret, de suo Ordine solicitus, cum staret & circumspiceret, nec aliquam de illo personam in illa gloria reperiret, ad beatam Dei Genitricem cum gemitu respiciens ait: Quid est, sanctissima Domina, quod de Ordine Cisterciensi neminem hic video? Quare famuli tui, tibi tam devotè servientes, à consortio tantæ beatitudinis excludun-tur? Videns eum turbatum Regina cœli respondit: Ita mihi dilecti, ac familiares sunt hi, qui de Ordine Cisterciensi sunt, ut eos etiam sub ulnis meis foveam. Aperiensque pallium suum, quo amicta videbatur, quod miræ erat latitudinis, innumerabilem multitudinem Monachorum, Conversorum, & Sanctimonialium illi ostendit: qui nimis exultans & gratias referens ad corpus rediit, & quid viderit, quidve audierit Abbati suo narravit. Hæc Cæsarius. Scio quidem haud dissimilia de aliis quibusdam religiosis Ordinibus narrari; sed ut integrum cuique maneat suum decus, Ordo certè Cisterciensis de singulari Dominæ nostræ protectione potest non insipienter gloriari.

3. Diutius morarer in hoc argumento, si possem cum Damasceno Augustissimæ Virgini, ejusq; dignitati novos hymnos promittere: aut saltem auderem cum Ephrem orare, & dicere, Dignare me laudare te Virgo sacrata; sed videns paupertatem meam, & memor imbecillitatis meæ, ejus præconia quibus impar omninò sum tacitus præteribo, non audens præ confusione, & conscientia sordium mearum os aperire. Nomen autem ejus sanctum & venerabile cum tremore invocabo, ut propitia

mihi

ſit Mater miſericordiæ, & reficiat languentem animam meam. Audito hoc nomine ad ſpem peccator erigitur, reficitur mens juſti; ridet terra, gaudet cœlum, lætantur Angeli, Dæmones contremiſcunt. Sunt qui quotidie hoc nomen venerentur recitatis quinque pſalmis quorum literæ initiales Mariæ nomen efficiunt, præmiſsâ ſingulis Angelicâ ſalutatione. Pſalmi ſunt iſti; *Magnificat, Ad Dominum cum tribularer, Retribue ſervo tuo, In convertendo, Ad te levavi oculos meos.* Inſigne de hac re miraculum ex Beluacenſi, & Cantipratano refert Spinellus in fine capitis quarti. Optimè Franco Abbas. Poſt ſingulare nomen Jeſu Chriſti, quod eſt ſuper omne nomen, nullum aliud nominatur, unde tantùm gratiæ, tantùm ſpei, tantùm ſuavitatis, tantùm conſolationis piæ mentes concipiant. Quotieſcunque enim dulciſſimum nomen MARIA amatores illius audiunt, toties ex pio auditu, & ſuavitate auditi nominis neſcio quid inenarrabilis jucunditatis intus trahunt. Nomen namque Mariæ mirum quid ſuave, ac divinum in ſe continet, ut cum ſonuerit amicis cordibus amicæ ſuavitatis odorem ſpiret. Et mirum illud eſt de nomine Mariæ, & valde mirum, ut millies auditum ſemper audiatur quaſi novum. Concludo hâc dulciſſimâ Paræneſi devotiſſimi Patris Bernardi. Totis medullis cordiũ, totis præcordiorũ affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia ſic eſt voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariã. Ad Patrẽ verebaris accedere, ſolo auditu territus ad folia fugiebas. Jeſum dedit tibi mediatorem. Sed forſitan & in ipſo majeſtatẽ vereare divinam, quod licet factus ſit homo, manſit tamen Deus. Advocatum habere vis & ad ipſum? Ad Mariam recurre. Exaudiet utique matrem

Franco in fine tom. 6. de gratia Dei.

Bernard. ſerm. in Nativit. B. Mariæ ſerm. ſuper ſignum magnum. ſerm. 2. ſup. Miſſus eſt. & ſerm. 4 de Aſſumpt.

matrem filius, & exaudiet filium Pater. Hæc peccatorum ſcala, hæc mea maxima fiducia eſt, hæc tota ratio ſpei meæ. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuavis eſt, plena pietatis & gratiæ, plena manſuetudinis, & miſericordiæ. Ideoque modicum iſtud, quod offerre deſideras, gratiſſimis illis, & omni acceptione digniſſimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, ſi non vis ſuſtinere repulſam. In periculis, in anguſtiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde: & ut impetres ejus orationis ſuffragium, non deſeras converſationis exemplum. Ipſam ſequens non devias, ipſam rogans non deſperas, ipſam cogitans non erras. Ipsâ tenente non corruis, ipsâ protegente non metuis, ipsâ duce non fatigaris. Sileat miſericordiam tuam, Virgo beata, ſi quis eſt, qui te invocatam in neceſſitatibus ſuis ſibi meminerit defuiſſe. Nos quidem ſervuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, ſed in hac potius nobis ipſis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur, ſed miſericordia miſeris ſapit dulcius, miſericordiam amplectimur charius, recordamur ſæpius, crebrius invocamus. Hæc eſt enim, quæ totius mundi reparationem obtinuit, ſalutem omnium impetravit. Ad hunc fontem ſitibunda properat anima noſtra. Ad hunc miſericordiæ cumulum totâ ſolicitudine miſeria noſtra recurrit. Sit pietatis tuæ ipſam, quam apud Deum gratiam inveniſti, notam facere mundo, reis veniam, periclitantibus adjutorium, & liberationem tuis ſanctis precibus obtinendo. Plena es gratiarum, plena rore cœleſti. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipſi quoque catelli de micis edant, ſed &

camelis

camelis potum tribue de supereffluenti hydria tua, ut omnibus, qui dulcissimum nomen tuum cum laude invocant, per te, Regina clementiæ, gratiæ suæ munera Jesus Christus Filius tuus Dominus noster misericorditer largiatur.

CAPUT XIII.

DE OFFICIO DEFUNCTORUM.

§. I.

Cur oremus pro defunctis. Quædam de Purgatorio. Quæ peccata in eo puniantur. Voces purgantium animarum.

1. NOn sine causa mater Ecclesia spiritum habens sponsi, & Dei sui post solemnem officii Divini recitationem specialem pro defunctis cursum instituit. Omnes enim filios pari complectens amore postquam Dei Optimi Maximi erga viventes beneficia debitis gratiarum actionibus diu, noctuque celebravit, misericordes oculos ad eos convertens, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, eorum etiam spiritus æterno Regi, cui omnia vivunt, devota precum solemnitate commendat. Non omnes Ecclesiæ filii, quibus data potestas est hæredes fieri vitæ æternæ, post ultimam vitæ hujus clausulam transire statim merentur ad patriam. Pauci omnino, quos Deus insigniter prædestinavit, in suavissimo ipsiusmet Dei osculo moriuntur, qui baptismalis innocentiæ candorem usque ad finem vitæ illibatum conservarunt. Cæteri salvi quidem erunt,

ſic tamen quaſi per ignem. Hanc Catholicam veritatem aptiſſimo ædificii paradigmate illuſtrat Apoſtolus. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus. Si quis autem ſuper ædificat ſuper fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, uniuſcujuſque opus manifeſtum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, & uniuſcujuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet: ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant ſancti Patres. Fundamentum Eccleſiæ, & cujuſque Eccleſiæ filii Chriſtus eſt, fideſque viva per charitatem, ſuper quam alii aurum, argentum, & lapides pretioſos, alii verò lignum, fœnum, & ſtipulam ſuperædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas eſt, argentum ſapientia, & contemplatio, lapides pretioſi ſunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & ſtipula peccata levia, & venialia ſunt, quibus per vanitatis ſtudium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic ſermo eſt, quæ ipſum deſtruunt vivæ fidei fundamentum. Coacervant in anima ſua res cremabiles, inquit Eckbertus Schonaugiæ Monachus, qui ſe non cuſtodiunt à levioribus culpis, velut eſt otioſus ſermo, riſus, & joci, ira, vana lætitia, exceſſus in cibo, & potu, & hujuſmodi quotidiana peccata, quæ capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, ſtipulam aggregant ſuper fundamentum ſuum, & hæc excoquenda ſunt per ignem. Clarius Auguſtinus, ligna, fœnum, & ſtipula non abſurdè accipi poſſunt rerum

1. Cor. 3. 11.

D. Thomas ib.

Eckbert. ſer. 9. adv. Catharos.

Auguſt. Ench. ad Laurent. cap. 68.

rum secularium, quamvis licitè concessarum tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales, ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Christum, eum in fundamento non habuit, quia hæc priori loco habuit; cum in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animæ temporariâ pœnâ plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpam à Dei gratia, & amore sunt exclusæ, nec adeò defæcatæ, ut confestim ad conspectum Domini possint admitti: *Nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cælorum.* Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alii verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluvius ignis currebat ante ipsum.* Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est uniuscujusque peccantium de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum reperiet.

Apoc. 21. 27. Orig. hom. 9. in Levitic.

Isa. 50. 11. Paulin. epist. 9. ad Severum Sulpitium.

2. Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coacervare Scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos

sic tamen quasi per ignem. Hanc Catholicam veritatem aptissimo ædificii paradigmate illustrat Apostolus. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem super ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, & uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet: si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant sancti Patres. Fundamentum Ecclesiæ, & cujusque Ecclesiæ filii Christus est, fidesque viva per charitatem, super quam alii aurum, argentum, & lapides pretiosos, alii verò lignum, fœnum, & stipulam superædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas est, argentum sapientia, & contemplatio, lapides pretiosi sunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & stipula peccata levia, & venialia sunt, quibus per vanitatis studium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic sermo est, quæ ipsum destruunt vivæ fidei fundamentum. Coacervant in anima sua res cremabiles, inquit Eckbertus Schonaugiæ Monachus, qui se non custodiunt à levioribus culpis, velut est otiosus sermo, risus, & joci, ira, vana lætitia, excessus in cibo, & potu, & hujusmodi quotidiana peccata, quæ capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, stipulam aggregant super fundamentum suum, & hæc excoquenda sunt per ignem. Clarius Augustinus, ligna, fœnum, & stipula non absurdè accipi possunt rerum

1. Cor. 3. 11.

D. Thomas ib.

Eckbert. ser. 9. adv. Catharos.

August. Ench. ad Laurent. cap. 68.

rum secularium, quamvis licitè concessarum tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales, ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Christum, eum in fundamento non habuit, quia hæc priori loco habuit, cùm in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animæ temporariâ pœnâ plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpam à Dei gratia, & amore sunt exclusæ, nec adeò defæcatæ, ut confestim ad conspectum Domini possint admitti: *Nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cœlorum.* Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alii verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluvius ignis currebat ante ipsum.* Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est uniuscujusque peccantium de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum reperiet.

Apoc. 21. 19. Orig. hom. 9. in Levitic.

Isai. 50. 11. Paulin. epist. 9. ad Severum Sulpitium.

2. Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coacervare Scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos

ctos Patres, & Doctores orthodoxos rem istam pertractantes in fine capitis indicabo. Sunt autem duo, quæ suppono, & Purgatorium esse, & vivorum suffragia defunctis ad expianda peccata in eo detentis prodesse. Quæ duo fidei documenta cum certissima sint, transeundum nobis est per affectum miserationis ad eos, quibus juncti fuimus per humanitatem. Vadam, ait Bernardus, in regionem istam, & videbo visionem hanc grandem, quomodo pius pater glorificandos filios in manu tentatoris relinquat; non ad occisionem, sed ad purgationem; non ad iram, sed ad misericordiam; non ad destructionem, sed ad instructionem; ut jam non sint vasa iræ apta in interitum, sed vasa misericordiæ præparata ad regnum. Surgam ergò in adjutorium illis, interpellabo gemitibus, implorabo suspiriis, orationibus intercedam, satisfaciam sacrificio singulari, si fortè videat Dominus, & judicet, ut laborem convertat in requiem, miseriam in gloriam, verbera in coronam. His enim, & hujusmodi officiis potest eorum pœnitentia resecari, finiri labor, destrui pœna. Hac tanti viri exhortatione animati percurramus & nos regionem istam, videamus quid fiat in ea: qualiter benignus pater filios examinat, sicut examinatur argentum: ducit per ignem, & aquam, ut educat in refrigerium.

Bernard. ser. de quinque negotiationibus.

METRUM XXVII.

Vos avernales lacus stygisque squalentes specus,
Tanari tristes hiatus, ac inamœnum chaos,
Vos gementum dira regna, Ditis obscura domus.
Semper orbus orbis, infames paludes tartari,
Igneis quæ fluctibus manes rotatis noxios:
Vos sorores dissolutis concita serpentibus,

Quæ

Quæ cruentis fœda pœnis vindicatis crimina:
Vos furoris administri, queis severa Numinis
Conterit reos manus, sævisque castigat modis:
Si quid in surdo igne voces prævalent viventium.
Huc adeste, & immitis pandite citò portas stygis.
Pandite horrendos sinus, liceatque mœstifica obsitum
Nocte ditem cernere: liceat lacunas sulphure,
Fœtidaque pice plenas intueri: ubi vindex
Pœna justè noxiorum sævit in præcordiis.

3. Cruciantur nimirum animæ Deo dilectæ, ita exigente justitia, immanissimis tormentorum generibus, donec culpas eluant, quæ tametsi veniales, culpæ tamen sunt. Noctem illarum tenebrosus turbo possidet, non computatur in diebus anni, nec numeratur in mensibus: obscurant eam tenebræ, & umbra mortis, occupat eam caligo, & involvitur amaritudine. Et quod omnium malorum supremum est, projectæ sunt interim à facie Dei, ab ejus felicissima visione ad tempus exclusæ. *In momento indignationis*, dicit Dominus per Isaiam, *abscondi faciem meam parumper à te, paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione*. Quale enim gaudium illis erit, qui lumen cæli non vident, qui dulcissima increatæ lucis claritate non fruuntur? *Obsecro ut videam faciem Regis*, dicebat ille sanctissimi patris degener filius. Ideò tot pœnis cruciatæ clamant ab imis tormentorum sedibus, si fortè sit aliquis cujus viscera acerbissimis fratrum querelis moveantur, qui considerans contritionem filiæ populi sui audiat ploratum, & ululatum multum, atque infixis in limo profundi manum porrigat adjutricem. Penetrabo igitur omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Descendam

Job.3.5.6

Isai.54.8.11.

2.Reg.14.32.

Eccli.24.45.

vivens in infernum, & videbo utrum clamor, qui venit ad me, verus sit, an non est ita, ut sciam. Videbo, inquam, utrum cuncta prospera sint erga fratres meos, ut possim renunciare quid agatur. Benè est, Jam veni, & vidi. Mirum quantum exclament afflictæ animæ omnium pœnarum generibus laceratæ. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Gravavit me iniquitas mea, & ab angustia mea avolare non possum. Sagittæ Domini intra me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. In me transierunt iræ ejus, & terrores ejus conturbaverunt me. Omnes fluctus suos induxit super me, afflicta sum, & humiliata nimis, quoniam comprehenderunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem. Dæmones me calumniantur, & frendent adversum me: nunc improperant scelera, ad quæ falsis adulationibus pertraxerunt. Omnes amici mei dereliquerunt me, & non est auxilium mihi in me, nam & necessarii quoque mei recesserunt à me. Veruntamen non contradico sermonibus sancti, sed hæc mihi consolatio, ut affligens me dolore non parcat: nec enim inde exibo, donec solvam universum debitum usque ad novissimum quadrantem. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec judicet causam meam, & faciat judicium meum, educet me in lucem, videbo justitiam ejus. Sed vos qui vivitis, qui superstites estis, adjuvate infirmitatem nostram, onera nostra portate; non enim opus est sanis medico, sed malè habentibus. Non exurimur in ea flamma, in qua dives cruciatur: ignis noster refrigerium admittit, & aquis vestris extingui potest. Sic animæ in Purgatorio constitutæ & suam deplo-

deplorant miseriam, & nostram implorant misericordiam, quatenus suffragiis nostris adjutæ ad patriam supernæ beatitudinis quantocyus introducantur.

§. II.

Quot, & quibus operibus animabus defunctorum suffragari possimus. Officii pro defunctis quam antiqua sit institutio. Cur certi quidam dies sacris pro mortuis offerendis tribuantur.

1. SUnt autem quatuor bonorum genera, quibus potest viventium charitas animabus in Purgatorio detentis suffragari. Nimirum eleemosynæ, jejunia, & alia quælibet opera pœnalia, orationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium. De primis scriptum est, *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam justi constitue.* De secundis refert Beda testimonium Angeli asserentis jejunia multos juvare, ut ante diem judicii è probatorio igne eruantur. De tertiis dicit Scriptura; *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* De quarto tandem, quod præcipuum est, Jeremias sermone mystico testatur dicens, *Matribus suis dixerunt, ubi est triticum, & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.* Nec enim cibarium panem, aut vinum Massicum, vel Falernum eos desiderasse putandum est, qui corrupto sensu, omnisque saporis discretione extinctâ conclamati jacebant in compitis sine ulla spe temporalis remedii. Alius panis, aliud vinum hic intelligitur, *Ecce dies veniunt,*

Tob. 4. 18. Beda lib. 5. hist. cap. 13. 2. Machab. 12. 46. Thren. 2. 12. Amos 8. 11.

veniunt, dicit Dominus per Amos, *& mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ.* Sed famem panis vivi, qui de cœlo descendit, sitim vini refrigerantis, quod fiat in viventibus fons saliens in vitam æternam. *Quid enim est bonum ejus,*

Zach. 9. 17. Judic. 7. 13. *& quid pulchrum ejus*, ait Zacharias, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Hic est panis, qui descendens in castra Madian percussit tabernacula, atque subvertit. Hoc est vinum quod

Isai. 55. 1. gratis offertur sitientibus, *Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum.* An quispiam audire cupit parvulum aliquem morientem, & dicentem, *Ubi est triticum, & vinum*? En

Petr. Damian. l. 2. Epist. 14. virum illustrissimum, parvulum in oculis suis, magnum in oculis Domini Petrum Damiani Cardinalem, qui à Desiderio Abbate Montis Casini alimenta post mortem his verbis exquirit. Quia infelix ego dum vivo præ desidiæ torpore non semino, post obitum meum, si supervixeris, de manibus tuis alimoniam spero, quatenus oblationis tuæ Sacramentum animæ meæ vertatur in epulum, & orationis tuæ sacrificium mihi vitale sit alimentum. Et quid mirum si sacræ oblationis hostia refectio creditur esse defunctis, cùm in alimenta vertatur aliquando etiam viventibus in periculis constitutis? Hæc sanctus Pater, qui quod posterius dixit exemplo comprobat cujusdam fossoris saxorum, qui per annum ruderibus obrutus in angustiis visceribus excavati montis vivus permansit, quod ejus uxor quotidie fecerat hostiæ salutaris Sacramentum pro

Bern. serm. de obitu Umberti. anima illius, quem mortuum putabat offerri. Is revera nescit lassari, ait Chrysostomus, mori non potest, cui panis, cui vita Deus est.

2. Cùm

2. Cùm igitur viventium precibus, & suffragiis fidelium defunctorum animæ à pœnis eruantur alma mater Ecclesia primo quidem salubri consilio decrevit, ut in tremendis Divini libaminis oblationibus eorum semper memoria à Sacerdotibus recolatur, quod olim fieri solebat recitatis ex sacris Diptycis mortuorum nominibus, ut ex sacris Canonibus constat, præsertim ex Epistola Joannis Constantinopolitani ad Hormisdam Papam, & ex Epistola ejusdem Hormisdæ; Sunt autem Diptychæ duplices tabulæ, quæ à Dionysio Areopagita ἱεραὶ πλυχαὶ vocantur, quarum una parte defunctorum, altera vivorum nomina inscribantur. Deinde speciale officium pro defunctis instituit post reliquas Canonicas horas recitandum. Quamvis autem officii hujus, ut nunc est, institutio ignoretur, constat tamen consuetudinem orandi pro mortuis ab ipsis Apostolis emanasse, ut infra demonstrabo. Scio quidem Guilielmum Durandum officii, de quo loquimur, ordinationem referre ad Origenem, cujus rei testes allegant nonnulli Sanctos Isidorum, & Augustinum: scio etiam Arnoldum Uvion ejusdem Auctorem facere Amalarium; sed quod mala fide testes proferant antiquiores, haud digni plenaria fide credendi sunt. Ipse Amalarius ait de Officio Defunctorum lib. 4. de Eccl. Officiis cap. 42. Quid verò in eo ordinando præstiterit docet in libro de ordine Antiphonarii cap. 65. 66. & 79. Eadem ex causa opinio exploditur Isidori de Isolanis, qui ad Ambrosium, & Jacobi de Valentia, qui ad Augustinum originem referunt hujus officii. In hoc verò conveniunt omnes antiquissimum illud esse, & à primis Ecclesiæ Patribus institutum. Apud Maronitas, Melchitas, Cophtos,

Hormisd. Ep. 24. Dionys. c. 3. Eccl. hier.

plurimum diligens, ante paucos annos mente excedens ad contemplationem gloriæ cœlestis deductus est; ubi cum diversos Ecclesiæ triumphantis Ordines videret, de suo Ordine solicitus, cum staret & circumspiceret, nec aliquam de illo personam in illa gloria reperiret, ad beatam Dei Genitricem cum gemitu respiciens ait: Quid est, sanctissima Domina, quod de Ordine Cisterciensi neminem hic video? Quare famuli tui, tibi tam devotè servientes, à consortio tantæ beatitudinis excluduntur? Videns eum turbatum Regina cœli respondit: Ita mihi dilecti, ac familiares sunt hi, qui de Ordine Cisterciensi sunt, ut eos etiam sub ulnis meis foveam. Aperiensque pallium suum, quo amicta videbatur, quod miræ erat latitudinis, innumerabilem multitudinem Monachorum, Conversorum, & Sanctimonialium illi ostendit: qui nimis exultans & gratias referens ad corpus rediit, & quid viderit, quidve audierit Abbati suo narravit. Hæc Cæsarius. Scio quidem haud dissimilia de aliis quibusdam religiosis Ordinibus narrari; sed ut integrum cuique maneat suum decus, Ordo certè Cisterciensis de singulari Dominæ nostræ protectione potest non insipienter gloriari.

3. Diutius morarer in hoc argumento, si possem cum Damasceno Augustissimæ Virgini, ejusq; dignitati novos hymnos promittere: aut saltem auderem cum Ephrem orare, & dicere, Dignare me laudare te Virgo sacrata; sed videns paupertatem meam, & memor imbecillitatis meæ, ejus præconia quibus impar omninò sum tacitus præteribo, non audens præ confusione, & conscientia sordium mearum os aperire. Nomen autem ejus sanctum & venerabile cum tremore invocabo, ut propitia mihi

sit Mater misericordiæ, & reficiat languentem animam meam. Audito hoc nomine ad spem peccator erigitur, reficitur mens justi; ridet terra, gaudet cœlum, lætantur Angeli, Dæmones contremiscunt. Sunt qui quotidie hoc nomen venerentur recitatis quinque psalmis quorum literæ initiales Mariæ nomen efficiunt, præmissâ singulis Angelicâ salutatione. Psalmi sunt isti; *Magnificat, Ad Dominum cum tribularer, Retribue servo tuo, In convertendo, Ad te levavi oculos meos.* Insigne de hac re miraculum ex Beluacensi, & Cantipratano refert Spinellus in fine capitis quarti. Optimè Franco Abbas. Post singulare nomen Jesu Christi, quod est super omne nomen, nullum aliud nominatur, unde tantùm gratiæ, tantùm spei, tantùm suavitatis, tantùm consolationis piæ mentes concipiant. Quotiescunque enim dulcissimum nomen MARIA amatores illius audiunt, toties ex pio auditu, & suavitate auditi nominis nescio quid inenarrabilis jucunditatis intus trahunt. Nomen namque Mariæ mirum quid suave, ac divinum in se continet, ut cum sonuerit amicis cordibus amicæ suavitatis odorem spiret. Et mirum illud est de nomine Mariæ, & valde mirum, ut millies auditum semper audiatur quasi novum. Concludo hâc dulcissimâ Parænesi devotissimi Patris Bernardi. Totis medullis cordiū, totis præcordiorū affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariā. Ad Patrē verebaris accedere, solo auditu territus ad folia fugiebas. Jesum dedit tibi mediatorem. Sed forsitan & in ipso majestatē vereare divinam, quod licet factus sit homo, mansit tamen Deus. Advocatum habere vis & ad ipsum? Ad Mariam recurre. Exaudiet utique

Franco in fine tom. 6. de gratia Dei.

Bernard. serm. in Nativit. B. Mariæ serm. super signum magnum. serm. 2. sup. Missus est. & serm. 4 de Assumpt.

matrem

matrem filius, & exaudiet filium Pater. Hæc peccatorum ſcala, hæc mea maxima fiducia eſt, hæc tota ratio ſpei meæ. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuavis eſt, plena pietatis & gratiæ, plena manſuetudinis, & miſericordiæ. Ideoque modicum iſtud, quod offerre deſideras, gratiſſimis illis, & omni aeceptione digniſſimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, ſi non vis ſuſtinere repulſam. In periculis, in anguſtiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde; & ut impetres ejus orationis ſuffragium, non deſeras converſationis exemplum. Ipſam ſequens non devias, ipſam rogans non deſperas, ipſam cogitans non erras. Ipsâ tenente non corruis, ipsâ protegente non metuis, ipsâ duce non fatigaris. Sileat miſericordiam tuam, Virgo beata, ſi quis eſt, qui te invocatam in neceſſitatibus ſuis ſibi meminerit defuiſſe. Nos quidem ſervuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, ſed in hac potius nobis ipſis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur, ſed miſericordia miſeris ſapit dulcius, miſericordiam amplectimur charius, recordamur ſæpius, crebrius invocamus. Hæc eſt enim, quæ totius mundi reparationem obtinuit, ſalutem omnium impetravit. Ad hunc fontem ſitibunda properat anima noſtra. Ad hunc miſericordiæ cumulum totâ ſolicitudine miſeria noſtra recurrit. Sit pietatis tuæ ipſam, quam apud Deum gratiam inveniſti, notam facere mundo, reis veniam, periclitantibus adjutorium, & liberationem tuis ſanctis precibus obtinendo. Plena es gratiarum, plena rore cœleſti. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipſi quoque catelli de micis edant, ſed &

camelis

camelis potum tribue de supereffluenti hydria tua, ut omnibus, qui dulcissimum nomen tuum cum laude invocant, per te, Regina clementiæ, gratiæ suæ munera Jesus Christus Filius tuus Dominus noster misericorditer largiatur.

CAPUT XIII.

DE OFFICIO DEFUNCtorum.

§. I.

Cur oremus pro defunctis. Quædam de Purgatorio. Quæ peccata in eo puniantur. Voces purgantium animarum.

1. NOn sine causa mater Ecclesia spiritum habens sponsi, & Dei sui post solemnem officii Divini recitationem specialem pro defunctis cursum instituit. Omnes enim filios pari complectens amore postquam Dei Optimi Maximi erga viventes beneficia debitis gratiarum actionibus diu, noctuque celebravit, misericordes oculos ad eos convertens, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, eorum etiam spiritus æterno Regi, cui omnia vivunt, devota precum solemnitate commendat. Non omnes Ecclesiæ filii, quibus data potestas est hæredes fieri vitæ æternæ, post ultimam vitæ hujus clausulam transire statim merentur ad patriam. Pauci omninò, quos Deus insigniter prædestinavit, in suavissimo ipsiusmet Dei osculo moriuntur, qui baptismalis innocentiæ candorem usque ad finem vitæ illibatum conservarunt. Cæteri salvi quidem erunt,

sic tamen quasi per ignem. Hanc Catholicam veritatem aptissimo ædificii paradigmate illustrat Apostolus. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem super ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, & uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet: si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant sancti Patres. Fundamentum Ecclesiæ, & cujusque Ecclesiæ filii Christus est, fidesque viva per charitatem, super quam alii aurum, argentum, & lapides pretiosos, alii verò lignum, fœnum, & stipulam superædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas est, argentum sapientia, & contemplatio, lapides pretiosi sunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & stipula peccata levia, & venialia sunt, quibus per vanitatis studium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic sermo est, quæ ipsum destruunt vivæ fidei fundamentum. Coacervant in anima sua res cremabiles, inquit Eckbertus Schonaugiæ Monachus, qui se non custodiunt à levioribus culpis, velut est otiosus sermo, risus, & joci, ira, vana lætitia, excessus in cibo, & potu, & hujusmodi quotidiana peccata, quæ capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, stipulam aggregant super fundamentum suum, & hæc excoquenda sunt per ignem. Clarius Augustinus, ligna, fœnum, & stipula non absurdè accipi possunt rerum

[Margin notes: 1. Cor. 3. 11. — D. Thomas ib. — Eckbert. ser. 9. adv. Catharos. — August. Ench. ad Laurent. cap. 68.]

rum

rum secularium, quamvis licitè concessarum tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales, ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Christum, eum in fundamento non habuit, quia hæc priori loco habuit, cùm in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animæ temporariâ pœnâ plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpam à Dei gratia, & amore sunt exclusæ, nec adeò defæcatæ, ut confestim ad conspectum Domini possint admitti: *Nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cœlorum.* Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alii verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluvius ignis currebat ante ipsum.* Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est uniuscujusque peccantium de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum repetiet.

Apoc. 21. 19. Orig. hom. 9. in Levitic.

Isa. 50. 11. Paulin. epist. 9. ad Severum Sulpitium.

2. Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coacervare Scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos

ctos Patres, & Doctores orthodoxos rem istam pertractantes in fine capitis indicabo. Sunt autem duo, quæ suppono, & Purgatorium esse, & vivorum suffragia defunctis ad expianda peccata in eo detentis prodesse. Quæ duo fidei documenta cum certissima sint, transeundum nobis est per affectum miserationis ad eos, quibus juncti fuimus per humanitatem. Vadam, ait Bernardus, in regionem istam, & videbo visionem hanc grandem, quomodo pius pater glorificandos filios in manu tentatoris relinquat; non ad occisionem, sed ad purgationem; non ad iram, sed ad misericordiam; non ad destructionem, sed ad instructionem; ut jam non sint vasa iræ apta in interitum, sed vasa misericordiæ præparata ad regnum. Surgam ergò in adjutorium illis, interpellabo gemitibus, implorabo suspiriis, orationibus intercedam, satisfaciam sacrificio singulari, si fortè videat Dominus, & judicet, ut laborem convertat in requiem, miseriam in gloriam, verbera in coronam. His enim, & hujusmodi officiis potest eorum pœnitentia resecari, finiri labor, destrui pœna. Hac tanti viri exhortatione animati percurramus & nos regionem istam, videamus quid fiat in ea: qualiter benignus pater filios examinat, sicut examinatur argentum: ducit per ignem, & aquam, ut educat in refrigerium.

Bernard. ser. de quinque negotiationibus.

METRUM XXVII.

Vos avernales lacus, stygisque squalentes specus,
Tanari tristes hiatus, ac inamœnum chaos,
Vos gementum dira regna, Ditis obscura domus.
Semper orbus orbis, infames paludes tartari,
Igneis qua fluctibus manes rotatis noxios:
Vos sorores dissolutis concita serpentibus,

Qua

Qua cruentis fœda pœnis vindicatis crimina:
Vos furoris administri, queis severa Numinis
Conterit reos manus, sævisque castigat modis:
Si quid in surdo igne voces prævalent viventium.
Huc adeste, & immitis pandite citò portas stygis.
Pandite horrendos sinus, liceatque mœstifica obsitum
Nocte ditem cernere: liceat lacunas sulphure,
Fœtidaque pice plenas intueri: ubi vindex
Pœna justè noxiorum sævit in præcordiis.

3. Cruciantur nimirum animæ Deo dilectæ, ita exigente justitia, immanissimis tormentorum generibus, donec culpas eluant, quæ tametsi veniales, culpæ tamen sunt. Noctem illarum tenebrosus turbo possidet, non computatur in diebus anni, nec numeratur in mensibus: obscurant eam tenebræ, & umbra mortis, occupat eam caligo, & involvitur amaritudine. Et quod omnium malorum supremum est, projectæ sunt interim à facie Dei, ab ejus felicissima visione ad tempus exclusæ. *In momento indignationis*, dicit Dominus per Isaiam, *abscondi faciem meam parumper à te, paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione*. Quale enim gaudium illis erit, qui lumen cæli non vident, qui dulcissima increatæ lucis claritate non fruuntur? *Obsecro ut videam faciem Regis*, dicebat ille sanctissimi patris degener filius. Ideò tot pœnis cruciatæ clamant ab imis tormentorum sedibus, si fortè sit aliquis cujus viscera acerbissimis fratrum querelis moveantur, qui considerans contritionem filiæ populi sui audiat ploratum, & ululatum multum, atque infixis in limo profundi manum porrigat adjutricem. Penetrabo igitur omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Descendam

Job. 3. 5. 6

Isai. 54. 8. 11.

2. Reg. 14. 32.

Eccli. 24. 45.

vivens in infernum, & videbo utrum clamor, qui venit ad me, verus fit, an non est ita, ut sciam. Videbo, inquam, utrum cuncta prospera sint erga fratres meos, ut possim renunciare quid agatur. Benè est, Jam veni, & vidi. Mirum quantum exclament afflictæ animæ omnium pœnarum generibus laceratæ. Misereminі mei, misereminі mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Gravavit me iniquitas mea, & ab angustia mea avolare non possum. Sagittæ Domini intra me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. In me transierunt iræ ejus, & terrores ejus conturbaverunt me. Omnes fluctus suos induxit super me, afflicta sum, & humiliata nimis, quoniam comprehenderunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem. Dæmones me calumniantur, & frendent adversum me; nunc improperant scelera, ad quæ falsis adulationibus pertraxerunt. Omnes amici mei dereliquerunt me, & non est auxilium mihi in me, nam & necessarii quoque mei recesserunt à me. Veruntamen non contradico sermonibus sancti, sed hæc mihi consolatio, ut affligens me dolore non parcat: nec enim inde exibo, donec solvam universum debitum usque ad novissimum quadrantem. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec judicet causam meam, & faciat judicium meum, educet me in lucem, videbo justitiam ejus. Sed vos qui vivitis, qui superstites estis, adjuvate infirmitatem nostram, onera nostra portate; non enim opus est sanis medico, sed malè habentibus. Non exurimur in ea flamma, in qua dives cruciatur: ignis noster refrigerium admittit, & aquis vestris extingui potest. Sic animæ in Purgatorio constitutæ & suam deplo-

deplorant miseriam, & nostram implorant misericordiam, quatenus suffragiis nostris adjutæ ad patriam supernæ beatitudinis quantocyus introducantur.

§. II.

Quot, & quibus operibus animabus defunctorum suffragari possimus. Officii pro defunctis quam antiqua sit institutio. Cur certi quidam dies sacris pro mortuis offerendis tribuantur.

1. SUnt autem quatuor bonorum genera, quibus potest viventium charitas animabus in Purgatorio detentis suffragari. Nimirum eleemosynæ, jejunia, & alia quælibet opera pœnalia, orationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium. De primis scriptum est, *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam justi constitue.* De secundis refert Beda testimonium Angeli asserentis jejunia multos juvare, ut ante diem judicii è probatorio igne eruantur. De tertiis dicit Scriptura; *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* De quarto tandem, quod præcipuum est, Jeremias sermone mystico testatur dicens, *Matribus suis dixerunt, ubi est triticum, & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.* Nec enim cibarium panem, aut vinum Massicum, vel Falernum eos desiderasse putandum est, qui corrupto sensu, omnisque saporis discretione extinctâ conclamati jacebant in compitis sine ulla spe temporalis remedii. Alius panis, aliud vinum hic intelligitur, *Ecce dies veniunt,*

Tob. 4. 18.
Beda lib. 5. hist. cap. 13.
2. Machab. 12. 46.
Thren. 2. 12.
Amos 8. 11.

veniunt, dicit Dominus per Amos, *& mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aqu*æ Sed famem panis vivi, qui de cœlo descendit, sitim vini refrigerantis, quod fiat in viventibus fons saliens in vitam æternam. *Quid enim est bonum ejus, & quid pulchrum ejus*, ait Zacharias, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Hic est panis, qui descendens in castra Madian percussit tabernacula, atque subvertit. Hoc est vinum quod gratis offertur sitientibus, *Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum.* An quispiam audire cupit parvulum aliquem morientem, & dicentem, *Ubi est triticum, & vinum?* En virum illustrissimum, parvulum in oculis suis, magnum in oculis Domini Petrum Damiani Cardinalem, qui à Desiderio Abbate Montis Casini alimenta post mortem his verbis exquirit. Quia infelix ego dum vivo præ desidiæ torpore non semino, post obitum meum, si supervixeris, de manibus tuis alimoniam spero, quatenus oblationis tuæ Sacramentum animæ meæ vertatur in epulum, & orationis tuæ sacrificium mihi vitale sit alimentum. Et quid mirum si sacræ oblationis hostia refectio creditur esse defunctis, cùm in alimenta vertatur aliquando etiam viventibus in periculis constitutis? Hæc sanctus Pater, qui quod posterius dixit exemplo comprobat cujusdam fossoris saxorum, qui per annum ruderibus obrutus in angustis visceribus excavati montis vivus permansit, quod ejus uxor quotidie fecerat hostiæ salutaris Sacramentum pro anima illius, quem mortuum putabat offerri. Is revera nescit lassari, ait Chrysostomus, mori non potest, cui panis, cui vita Deus est.

Zach. 9. 17. Judic. 7. 13. Isai. 55. 1. Petr. Damian. l. 2. Epist. 14. Bern. serm. de obitu Umberti.

2. Cùm

2. Cùm igitur viventium precibus, & suffragiis fidelium defunctorum animæ à pœnis eruantur alma mater Ecclesia primo quidem salubri consilio decrevit, ut in tremendis Divini libaminis oblationibus eorum semper memoria à Sacerdotibus recolatur, quod olim fieri solebat recitatis ex sacris Diptycis mortuorum nominibus, ut ex sacris Canonibus constat, præsertim ex Epistola Joannis Constantinopolitani ad Hormisdam Papam, & ex Epistola ejusdem Hormisdæ; Sunt autem Diptychæ duplices tabulæ, quæ à Dionysio Areopagita ἱεραὶ πτυχαὶ vocantur, quarum una parte defunctorum, altera vivorum nomina inscribantur. Deinde speciale officium pro defunctis instituit post reliquas Canonicas horas recitandum. Quamvis autem officii hujus, ut nunc est, institutio ignoretur, constat tamen consuetudinem orandi pro mortuis ab ipsis Apostolis emanasse, ut infra demonstrabo. Scio quidem Guilielmum Durandum officii, de quo loquimur, ordinationem referre ad Origenem, cujus rei testes allegant nonnulli Sanctos Isidorum, & Augustinum: scio etiam Arnoldum Uvion ejusdem Auctorem facere Amalarium; sed quod mala fide testes proferant antiquiores, haud digni plenaria fide credendi sunt. Ipse Amalarius ait de Officio Defunctorum lib. 4. de Eccl. Officiis cap. 42. Quid verò in eo ordinando præstiterit docet in libro de ordine Antiphonarii cap. 65. 66. & 79. Eadem ex causa opinio exploditur Isidori de Isolanis, qui ad Ambrosium, & Jacobi de Valentia, qui ad Augustinum originem referunt hujus officii. In hoc verò conveniunt omnes antiquissimum illud esse, & à primis Ecclesiæ Patribus institutum. Apud Maronitas, Melchitas, Cophtos, & a-

Hormisd. Ep. 24. Dionys. c. 3. Eccl. hier.

plurimum diligens, ante paucos annos mente excedens ad contemplationem gloriæ cœlestis deductus est; ubi cum diversos Ecclesiæ triumphantis Ordines videret, de suo Ordine solicitus, cum staret & circumspiceret, nec aliquam de illo personam in illa gloria reperiret, ad beatam Dei Genitricem cum gemitu respiciens ait: Quid est, sanctissima Domina, quod de Ordine Cisterciensi neminem hic video? Quare famuli tui, tibi tam devotè servientes, à consortio tantæ beatitudinis excluduntur? Videns eum turbatum Regina cœli respondit: Ita mihi dilecti, ac familiares sunt hi, qui de Ordine Cisterciensi sunt, ut eos etiam sub ulnis meis foveam. Aperiensque pallium suum, quo amicta videbatur, quod miræ erat latitudinis, innumerabilem multitudinem Monachorum, Conversorum, & Sanctimonialium illi ostendit: qui nimis exultans & gratias referens ad corpus rediit, & quid viderit, quidve audierit Abbati suo narravit. Hæc Cæsarius. Scio quidem haud dissimilia de aliis quibusdam religiosis Ordinibus narrari; sed ut integrum cuique maneat suum decus, Ordo certè Cisterciensis de singulari Dominæ nostræ protectione potest non insipienter gloriari.

3. Diutius morarer in hoc argumento, si possem cum Damasceno Augustissimæ Virgini, ejusq; dignitati novos hymnos promittere: aut saltem auderem cum Ephrem orare, & dicere, Dignare me laudare te Virgo sacrata; sed videns paupertatem meam, & memor imbecillitatis meæ, ejus præconia quibus impar omninò sum tacitus præteribo, non audens præ confusione, & conscientia sordium mearum os aperire. Nomen autem ejus sanctum & venerabile cum tremore invocabo, ut propitia mihi

sit Mater misericordiæ, & reficiat languentem animam meam. Audito hoc nomine ad spem peccator erigitur, reficitur mens justi; ridet terra, gaudet cœlum, lætantur Angeli, Dæmones contremiscunt. Sunt qui quotidie hoc nomen venerentur recitatis quinque psalmis quorum literæ initiales Mariæ nomen efficiunt, præmissâ singulis Angelicâ salutatione. Psalmi sunt isti; *Magnificat, Ad Dominum cum tribularer, Retribue servo tuo, In convertendo, Ad te levavi oculos meos.* Insigne de hac re miraculum ex Beluacensi, & Cantipratano refert Spinellus in fine capitis quarti. Optimè Franco Abbas. Post singulare nomen Jesu Christi, quod est super omne nomen, nullum aliud nominatur, unde tantùm gratiæ, tantùm spei, tantùm suavitatis, tantùm consolationis piæ mentes concipiant. Quotiescunque enim dulcissimum nomen MARIA amatores illius audiunt, toties ex pio auditu, & suavitate auditi nominis nescio quid inenarrabilis jucunditatis intus trahunt. Nomen namque Mariæ mirum quid suave, ac divinum in se continet, ut cum sonuerit amicis cordibus amicæ suavitatis odorem spiret. Et mirum illud est de nomine Mariæ, & valde mirum, ut millies auditum semper audiatur quasi novum. Concludo hâc dulcissimâ Parænesi devotissimi Patris Bernardi. Totis medullis cordiũ, totis præcordiorũ affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariã. Ad Patrẽ verebaris accedere, solo auditu territus ad folia fugiebas. Jesum dedit tibi mediatorem. Sed forsitan & in ipso majestatẽ vereare divinam, quod licet factus sit homo, mansit tamen Deus. Advocatum habere vis & ad ipsum? Ad Mariam recurre. Exaudiet utique matrem

Franco in fine tom. 6. de gratia Dei.

Bernard. serm. in Nativit. B. Mariæ serm. super signum magnum. serm. 2. sup. Missus est. & serm. 4 de Assumpt.

matrem filius, & exaudiet filium Pater. Hæc peccatorum ſcala, hæc mea maxima fiducia eſt, hæc tota ratio ſpei meæ. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuavis eſt, plena pietatis & gratiæ, plena manſuetudinis, & miſericordiæ. Ideoque modicum iſtud, quod offerre deſideras, gratiſſimis illis, & omni aeceptione digniſſimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, ſi non vis ſuſtinere repulſam. In periculis, in anguſtiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde; & ut impetres ejus orationis ſuffragium, non deſeras converſationis exemplum. Ipſam ſequens non devias, ipſam rogans non deſperas, ipſam cogitans non erras. Ipsâ tenente non corruis, ipsâ protegente non metuis, ipsâ duce non fatigaris. Sileat miſericordiam tuam, Virgo beata, ſi quis eſt, qui te invocatam in neceſſitatibus ſuis ſibi meminerit defuiſſe. Nos quidem ſervuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, ſed in hac potius nobis ipſis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur, ſed miſericordia miſeris ſapit dulcius, miſericordiam amplectimur charius, recordamur ſæpius, crebrius invocamus. Hæc eſt enim, quæ totius mundi reparationem obtinuit, ſalutem omnium impetravit. Ad hunc fontem ſitibunda properat anima noſtra. Ad hunc miſericordiæ cumulum totâ ſolicitudine miſeria noſtra recurrit. Sit pietatis tuæ ipſam, quam apud Deum gratiam inveniſti, notam facere mundo, reis veniam, periclitantibus adjutorium, & liberationem tuis ſanctis precibus obtinendo. Plena es gratiarum, plena rore cœleſti. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipſi quoque catelli de micis edant, ſed & camelis

camelis potum tribue de superaffluenti hydria tua, ut omnibus, qui dulcissimum nomen tuum cum laude invocant, per te, Regina clementiæ, gratiæ suæ munera Jesus Christus Filius tuus Dominus noster misericorditer largiatur.

CAPUT XIII.

DE OFFICIO DEFUNCTORUM.

§. I.

Cur oremus pro defunctis. Quædam de Purgatorio. Quæ peccata in eo puniantur. Voces purgantium animarum.

1. NOn sine causa mater Ecclesia spiritum habens sponsi, & Dei sui post solemnem officii Divini recciationem specialem pro defunctis cursum instituit. Omnes enim filios pari complectens amore postquam Dei Optimi Maximi erga viventes beneficia debitis gratiarum actionibus diu, noctuque celebravit, misericordes oculos ad eos convertens, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, eorum etiam spiritus æterno Regi, cui omnia vivunt, devota precum solemnitate commendat. Non omnes Ecclesiæ filii, quibus data potestas est hæredes fieri vitæ æternæ, post ultimam vitæ hujus clausulam transire statim merentur ad patriam. Pauci omninò, quos Deus insigniter prædestinavit, in suavissimo ipsiusmet Dei osculo moriuntur, qui baptismalis innocentiæ candorem usque ad finem vitæ illibatum conservarunt. Cæteri salvi quidem erunt,

ſic tamen quaſi per ignem. Hanc Catholicam veritatem aptiſſimo ædificii paradigmate illuſtrat Apoſtolus. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus. Si quis autem ſuper ædificat ſuper fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, uniuſcujuſque opus manifeſtum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, & uniuſcujuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet: ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant ſancti Patres. Fundamentum Eccleſiæ, & cujuſque Eccleſiæ filii Chriſtus eſt, fideſque viva per charitatem, ſuper quam alii aurum, argentum, & lapides pretioſos, alii verò lignum, fœnum, & ſtipulam ſuperædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas eſt, argentum ſapientia, & contemplatio, lapides pretioſi ſunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & ſtipula peccata levia, & venialia ſunt, quibus per vanitatis ſtudium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic ſermo eſt, quæ ipſum deſtruunt vivæ fidei fundamentum. Coacervant in anima ſua res cremabiles, inquit Eckbertus Schonaugiæ Monachus, qui ſe non cuſtodiunt à levioribus culpis, velut eſt otioſus ſermo, riſus, & joci, ira, vana lætitia, exceſſus in cibo, & potu, & hujuſmodi quotidiana peccata, quæ capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, ſtipulam aggregant ſuper fundamentum ſuum, & hæc excoquenda ſunt per ignem. Clarius Auguſtinus, ligna, fœnum, & ſtipula non abſurdè accipi poſſunt rerum

1. Cor. 3. 11.

D. Thomas ib.

Eckbert. ſer. 9. adv. Catharos.

Auguſt. Ench. ad Laurent. cap. 68.

rum secularium, quamvis licitè concessarum tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales, ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Christum, eum in fundamento non habuit, quia hæc priori loco habuit, cum in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animæ temporariâ pœnâ plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpam à Dei gratia, & amore sunt exclusæ, nec adeò defæcatæ, ut confestim ad conspectum Domini possint admitti: *Nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cælorum.* Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alii verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluvius ignis currebat ante ipsum.* Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est uniuscujusque peccantium de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum reperiet.

Apoc. 21. 27. Orig. hom. 9. in Levitic.

Isai. 50. 11. Paulin. epist. 9. ad Severum Sulpitium.

2. Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coacervare Scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos

ctos Patres, & Doctores orthodoxos rem istam pertractantes in fine capitis indicabo. Sunt autem duo, quæ suppono, & Purgatorium esse, & vivorum suffragia defunctis ad expianda peccata in eo detentis prodesse. Quæ duo fidei documenta cum certissima sint, transeundum nobis est per affectum miserationis ad eos, quibus juncti fuimus per humanitatem. Vadam, ait Bernardus, in regionem istam, & videbo visionem hanc grandem, quomodo pius pater glorificandos filios in manu tentatoris relinquat; non ad occisionem, sed ad purgationem; non ad iram, sed ad misericordiam; non ad destructionem, sed ad instructionem; ut jam non sint vasa iræ apta in interitum, sed vasa misericordiæ præparata ad regnum. Surgam ergò in adjutorium illis, interpellabo gemitibus, implorabo suspiriis, orationibus intercedam, satisfaciam sacrificio singulari, si fortè videat Dominus, & judicet, ut laborem convertat in requiem, miseriam in gloriam, verbera in coronam. His enim, & hujusmodi officiis potest eorum pœnitentia resecari, finiri labor, destrui pœna. Hac tanti viri exhortatione animati percurramus & nos regionem istam, videamus quid fiat in ea: qualiter benignus pater filios examinat, sicut examinatur argentum: ducit per ignem, & aquam, ut educat in refrigerium.

Bernard. ser. de quinque negotiationibus.

METRUM XXVII.

Vos avernales lacus stygisque squalentes specus,
Tanari tristes hiatus, ac inamœnum chaos,
Vos gementum dira regna, Ditis obscuræ domus.
Semper orbus orbis, infames paludes tartari,
Igneis qua fluctibus manes rotatis noxios:
Vos sorores dissolutis concita serpentibus,

Qua

Quæ cruentis fœda pœnis vindicatis crimina;
Vos furoris administri, queis severa Numinis
Conterit reos manus, sævisque castigat modis:
Si quid in surdo igne voces prævalent viventium.
Huc adeste, & immitis pandite citò portas Stygis.
Pandite horrendos sinus, liceatque mœstifica obsitum
Nocte ditem cernere: liceat lacunas sulphure,
Fœtidaque pice plenas intueri: ubi vindex
Pœna justè noxiorum sævit in præcordiis.

3. Cruciantur nimirum animæ Deo dilectæ, ita exigente justitia, immanissimis tormentorum generibus, donec culpas eluant, quæ tametsi veniales, culpæ tamen sunt. Noctem illarum tenebrosus turbo possidet, non computatur in diebus anni, nec numeratur in mensibus: obscurant eam tenebræ, & umbra mortis, occupat eam caligo, & involvitur amaritudine. Et quod omnium malorum supremum est, projectæ sunt interim à facie Dei, ab ejus felicissima visione ad tempus exclusæ. ***In momento indignationis***, dicit Dominus per Isaiam, ***abscondi faciem meam parumper à te, paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione.*** Quale enim gaudium illis erit, qui lumen cæli non vident, qui dulcissima increatæ lucis claritate non fruuntur? *Obsecro ut videam faciem Regis*, dicebat ille sanctissimi patris degener filius. Ideò tot pœnis cruciatæ clamant ab imis tormentorum sedibus, si fortè sit aliquis cujus viscera acerbissimis fratrum querelis moveantur, qui considerans contritionem filiæ populi sui audiat ploratum, & ululatum multum, atque infixis in limo profundi manum porrigat adjutricem. Penetrabo igitur omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Descendam

Job. 3. 5. 6

Isai. 54. 8. 11.

2. Reg. 14. 31.

Eccli. 24. 45.

vivens in infernum, & videbo utrum clamor, qui venit ad me, verus sit, an non est ita, ut sciam. Videbo, inquam, utrum cuncta prospera sint erga fratres meos, ut possim renunciare quid agatur. Benè est, Jam veni, & vidi. Mirum quantum exclament afflictæ animæ omnium pœnarum generibus laceratæ. Misеremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Gravavit me iniquitas mea, & ab angustia mea avolare non possum. Sagittæ Domini intra me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. In me transierunt iræ ejus, & terrores ejus conturbaverunt me. Omnes fluctus suos induxit super me, afflicta sum, & humiliata nimis, quoniam comprehenderunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem. Dæmones me calumniantur, & frendent adversum me: nunc improperant scelera, ad quæ falsis adulationibus pertraxerunt. Omnes amici mei dereliquerunt me, & non est auxilium mihi in me, nam & necessarii quoque mei recesserunt à me. Veruntamen non contradico sermonibus sancti, sed hæc mihi consolatio, ut affligens me dolore non parcat: nec enim inde exibo, donec solvam universum debitum usque ad novissimum quadrantem. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec judicet causam meam, & faciat judicium meum, educet me in lucem, videbo justitiam ejus. Sed vos qui vivitis, qui superstites estis, adjuvate infirmitatem nostram, onera nostra portate; non enim opus est sanis medico, sed malè habentibus. Non exurimur in ea flamma, in qua dives cruciatur: ignis noster refrigerium admittit, & aquis vestris extingui potest. Sic animæ in Purgatorio constitutæ & suam deplo-

deplorant miseriam, & nostram implorant misericordiam, quatenus suffragiis nostris adjutæ ad patriam supernæ beatitudinis quantocyus introducantur.

§. II.

Quot, & quibus operibus animabus defunctorum suffragari possimus. Officii pro defunctis quam antiqua sit institutio. Cur certi quidam dies sacris pro mortuis offerendis tribuantur.

1. SUnt autem quatuor bonorum genera, quibus potest viventium charitas animabus in Purgatorio detentis suffragari. Nimirum eleemosynæ, jejunia, & alia quælibet opera pœnalia, orationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium. De primis scriptum est, *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam justi constitue.* De secundis refert Beda testimonium Angeli asserentis jejunia multos juvare, ut ante diem judicii è probatorio igne eruantur. De tertiis dicit Scriptura; *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* De quarto tandem, quod præcipuum est, Jeremias sermone mystico testatur dicens, *Matribus suis dixerunt, ubi est triticum, & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.* Nec enim cibarium panem, aut vinum Massicum, vel Falernum eos desiderasse putandum est, qui corrupto sensu, omnisque saporis discretione extinctâ conclamati jacebant in compitis sine ulla spe temporalis remedii. Alius panis, aliud vinum hic intelligitur, *Ecce dies veniunt,*

Tob. 4. 18.
Beda lib. 5. hist. cap. 13.
2. Machab. 12. 46.
Thren. 2. 12.
Amos 8. 11.

2. Cùm igitur viventium precibus, & suffragiis fidelium defunctorum animæ à pœnis eruantur alma mater Ecclesia primo quidem salubri consilio decrevit, ut in tremendis Divini libaminis oblationibus eorum semper memoria à Sacerdotibus recolatur, quod olim fieri solebat recitatis ex sacris Diptycis mortuorum nominibus, ut ex sacris Canonibus constat, præsertim ex Epistola Joannis Constantinopolitani ad Hormisdam Papam, & ex Epistola ejusdem Hormisdæ; Sunt autem Diptychæ duplices tabulæ, quæ à Dionysio Areopagita ἱεραὶ πτυχαὶ vocantur, quarum una parte defunctorum, altera vivorum nomina inscribantur. Deinde speciale officium pro defunctis instituit post reliquas Canonicas horas recitandum. Quamvis autem officii hujus, ut nunc est, institutio ignoretur, constat tamen consuetudinem orandi pro mortuis ab ipsis Apostolis emanasse, ut infra demonstrabo. Scio quidem Guilielmum Durandum officii, de quo loquimur, ordinationem referre ad Origenem, cujus rei testes allegant nonnulli Sanctos Isodorum, & Augustinum: scio etiam Arnoldum Uvion ejusdem Auctorem facere Amalarium; sed quod mala fide testes proferant antiquiores, haud digni plenaria fide credendi sunt. Ipse Amalarius ait de Officio Defunctorum lib. 4. de Eccl. Officiis cap. 42. Quid verò in eo ordinando præstiterit docet in libro de ordine Antiphonarii cap. 65. 66. & 79. Eadem ex causa opinio exploditur Isidori de Isolanis, qui ad Ambrosium, & Jacobi de Valentia, qui ad Augustinum originem referunt hujus officii. In hoc verò conveniunt omnes antiquissimum illud esse, & à primis Ecclesiæ Patribus institutum. Apud Maronitas, Melchitas, Cophtos, &a-

Hormisd. Ep. 24. Dionys. c. 3. Eccl. hier.

lias nationes Orientales varia esse pro defunctis officia ex Apostolica traditione docet Abrahamus Ecchellensis in notis ad librum Hebedichu de Scriptoribus Chaldæis pag.165. & sequentibus. Primas dumtaxat Vesperas habet, tres Nocturnos, & Laudes. Nocturnos quædam Ecclesiæ certis diebus tres simul recitant, vocantque Agendam pro mortuis. Ab aliis alternatim, & seorsim dicuntur. Horis minoribus, & secundis Vesperis caret, tum quia humanæ vitæ occupationes tot precibus vacare Ecclesiasticos non sinunt: tum quia par erat ab aliis officiis solemnioribus hoc discrimine has precationes discerni: tum denique quia Sanctorum memoria cum Deo regnantium, & purgantium electorum commemoratio non pari Psalmorum numero recolenda videbatur.

3. Solemus autem mortuorum memorias generaliter celebrare die post obitum tertia, septima, trigesima, & anniversaria: quæ institutio antiquissima est, ut ex Augustino, & aliis Patribus liquet. Ad has dies nonam, & quadragesimam adjunxit Simeon Metaphrastes in vita S. Theodosii Cœnobiarchæ, quas etiam commendant Eustrathius presbyter tractatu de animis vita functorum apud Photium; & Ambrosius in concione de obitu Theodosii. Sed frequentius habita ratio septimi, trigesimi, & anniversarii. Mysticas harum dierum rationes explicant eleganter Amalarius, & Alcuinus. Nam die tertia solemnior fieri solet defunctorum recordatio, ut pius Dominus quicquid peccarunt cogitatione, verbo, & opere erga Deum, proximum, & seipsos misericorditer indulgendo sanctæ Trinitatis similitudinem in eis restaurare dignetur. Sicut autem Christus tertia die resurgens ex mortuis vitam nostram in melius reparavit: ita nos tertia die pro spiritibus

Photius Cod. 171.

Amalar. l.3.c. 44 & lib. 4.c. 42.
Alcuin. in fine libri de divin. offic.

tibus mortuorum sacrificia offerentes spem futuræ resurrectionis, & securam beatæ perennitatis glori-rm profitemur. Septimo quoque die, quo numero universitas designatur, universa eorum peccata deflemus. *Luctus mortui septem dies*, ait Scriptura. Sic filii Jacoboptimi patris celebrantes exequias impleverunt septem dies. An quia septima dies Sabbatum est, Dominum Sabbati precamur, ut requiem æternam eis donet, & amodò jam dicat spiritus, ut requiescant à laboribus suis? An verò quia anima tribus potentiis, corpus quatuor elementis constat, idcircò septenarium numerum observamus, ut animacorpori reconcilietur, & maculæ ex carnis cogitatione contractæ deleantur? Ad celebrandam verò trigesimam diem veteris Testamenti suffulti sumus exemplo. Scriptum est enim quod omnis multitudo filiorum Israel videns occubuisse Aaron, flevit eum triginta diebus. Itemq, cùm mortuus esset Moyses, fleverunt eum triginta diebus in campestribus Moab. Ternarius per denarium ductus tricenarium facit, per quod fides Trinitatis cum observatione præceptorum Decalogi significatur. Ideò trigesima dies in observatione est, ut animæ quiescẽtium delictorũ obtineant remissionem, quæ transgrediendo decem mandata contra Patrem ex fragilitate, contra Filium ex ignorantia, contra Spiritum sanctum ex malitia commiserunt. Deniq; anniversariam diem repetimus, ne fortè criminibus nondum expiatis adhuc lustralibus flammis crucientur, nostrisque suffragiis indigeant, quæ quidem melius est, ut illis supersint, quàm ut per oblivionem, vel incuriam desint. Porrò annua sacra pro defunctis etiam ab Ethnicis fieri consueverunt, ut Plato, & Thucydides testantur.

Eccli.22.13. Gen.50.10.

Num.20.30. Deuter.34.8.

Plato.4.de legib. Thucid. lib.3.

§. III.

§. III.

Quo ritu officium Defunctorum celebretur. Dicta quædam de mortis recordatione, Qui mores Ethnicorum erga defunctos, deque variis sepeliendi modis. Qui mortui plangendi. Purgatorii acerbitas, & ad illud declinandum adhortatio.

1. INcipit Officium istud absolutè sine solemni Divini adjutorii invocatione, sine sanctissimæ Trinitatis glorificatione, sine benedictionibus, aliisque ritibus lætitiam indicantibus, quia, ut notat Aamalarius, ad imitationem agitur Officiorum, quæ aguntur in morte Domini. Accedit quod in lege veteri præceptum erat, ne in sacrificio pro peccatis oleum lætitiæ, & thus suavitatis admiscerentur; ideò etiam in his precum oblationibus pro peccatis mortuorum suavia lætitiæ Cantica reticemus, ne fiat quod scriptum est, *Musica in luctu importuna narratio.* A primis Vesperis inchoatur, quæ quinque Psalmorum modulatione complentur, ut Dominus noster Jesus Christus efficacissimo quinque vulnerum lavacro quicquid illi peccarunt per quinque corporis sensus abstergat. Sequitur Canticum B. Virginis, ut omnia eorum inquinamenta ipsa Deipara intercedente deleantur. Psalmum tandem 145. in fine recitamus, in quo exitum spiritus, & extincti corporis reversionem in terram suam commemoramus. Nocturnæ preces tribus Psalmis, totidemq; lectionibus, & Responsoriis constant, ut perceptâ veniâ peccatorum cordis, oris, & operis, Angelorum consortio, quorum triplex est Hierarchia, & ter triplex chorus aggregari mereantur. In Laudibus quinque Psalmos eodem quo in Vesperis mysterio decantamus. Tum per Canticum Zachariæ

Annal. lib. 3. c. 43.

Eccli. 22. 6.

chariæ gratias agimus Domino, quia per viscera misericordiæ suæ visitavit sedentes in tenebris, & umbra mortis, & fecit redemptionem plebi suæ. Clauduntur Laudes Psalmo 129. qui est unus Gradualium, quem in persona cupientium ad Deum ascendere modulamur, ut d eprofundis, extremisque malis liberati refrigerii sedem obtineant, quietis beatitudinem, luminis claritatem.

2. Generaliter verò cùm pro defunctis oramus, finis nostri recordamur. Mortui sunt illi, moriemur & nos: illi heri, nos hodie. Sed præstat de hac re virum doctissimum Hugonem Eterianum audire. Inspice, ait, sepulchra mortuorum, & videre non renuas triste, & nequaquam delectabile spectaculum. Vide pulverem dissolutionis, & nostri fastus calamitatem sustine. Replere odore nimio, intolerabili fœtore. Patere fortiter evaporantem de putredine halitum, & tabem expirantem. Suffert vermium acervos aspicere. Intuere diligentius, si libet; discerne, si tibi posse suppetit. Apta rursum os ossi, & si vis singulas eorum, quæ cernis soluta, partes partibus compone. Considera si vales, cujus hæc, cujus illa sit: quis iste, quis sit ille: utrum senex, an adolescens; felix, an pressus infortuniis vixerit; longævus, an citò vita functus; gloriosus, an ignobilis. Hæc expende, circumspice, quanto mœrore, quantaque maceraberis tristitia? Quò inquies figura horum & decor abiit? Quam ingratus est iste aspectus! Quam displicens, quam sordidus, & quam tristifer! Heu hanc sortem! Carnes solutæ sunt, viscera dirupta, partes digregatæ, plasmationis, & fabricæ decor exterminatus. Ad horum certè similitudinem quisque nostrum in loculis deponetur, computrescet, deinde eadem vermium ingluvie consumptus dissolve-

Hugo Eter. li. de Animar. regressu cap. 19.

ſolvetur. Intelligis, ô homo, quid dicatur? Circumſpice ſepulchra, & vide oſſa humanæ compaginis, reverſuſque ad te collacryma, ingemiſce, ſuſpira de profundo, animadverte humanam calamitatem, qualem finem ſortita ſit animadvertito. Hæc, & alia lectu digniſſima Hugo. Joannes autem Chryſoſtomus ad hujus quoque, & æternæ mortis contemplationem Theodorum lapſum hortatur his verbis. Perge quæſo ad ſepulchrum, contemplare pulverem, cineres, vermes, loci deformitatem, & amarè ſuſpira. Atque utinam ad pulverem tantum hujuſmodi damnum pertingeret. Verùm interim à ſepulcro, & his vermibus deduc oculos mentis ad vermem illum immortalem, ad ignem illum inextinguibilem, ad fremitum dentium, & extremam afflictionem. Hæc eſt nimirum mors ſecunda, quã timere debemus, mors animæ, mors æterna: mors enim corporis tranſitus eſt ad vitam, & ut rectè philoſophatur Marcus Antoninus Imperator, ſi quis eam per ſe intueatur, cogitationeque omnia ab ea ſeparet, quæ ei ineſſe videntur; is jam nihil aliud exiſtimabit eſſe mortem, quam opus naturæ. At verò puer eſt, qui naturæ aliquod opus formidat. Mortem itaque quotidie conſiderare, & contemplari, non autem timere debemus, ut ab ejus meditatione vitam ſapienter inſtituere diſcamus. Sententia eſt enim ſapientiſſimi inter Philoſophos veram, ſolidamque Philoſophiam in mortis contemplatione ſitam eſſe.

Chryſoſt. ad Theod. Lapſum paræn. 1.

M. Antonin. li. 2. de ſtipſo.

METRUM XXVIII.

Nil me amplius cultos legere libros juvat;
Et noctu ad tremulas evigilare faces.

Quis

Quicquid lycaeum, porticus quicquid sonat
Despicio, & quicquid Castalis unda rigat.
Jam nolo putri squallidas chartas situ
Excutere, & vigili volvere scripta manu.
Docere parvus plura me potest cinis,
Dum pede nobilium contero membra ducum.
Cessate mœstis questubus funus sequi,
Si patris, aut nati stamina Parca secet.
Sincera amarum comprimat luctum fides,
Discite, quid mutis vocibus urna sonet.
Quod cernitis cadaver in me conditum
Nunc mage Riphaeo diriguisse gelu.
Non semper esca vermibus fœdis erit,
Nec rigidus semper conteget ossa lapis.
Sed surget arcta vincla dissolvens necis,
Cum dabit extremum buccina in orbe sonum.
Non ergò mors est horrida, ut vulgus putat.
Nec miserum ut vivas est periisse semel.
Quid larva inanis incutit viris metum?
Mors nihil horrificum, quod timeatur, habet.
Hæc post tumentis naufragum murmur maris
Navibus optata dat statione frui.
Hæc post laborem præmium justis refert,
Matris & gremio corpora fessa locat.
Hæc vita mors est, sic graves tradunt Sophi.
Mors est in mundo vivere, vita mori.

3. Solemne fuit apud omnes nationes pietate uti ergà defunctos. Quia verò & ipsis Ethnicis id unum erat justitiæ genus, factum est ut parentalia, sacrificia, & funerandi celebritas justa dicerentur. Curatio autem funeris, inquit Augustinus, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis vivorum solatia sunt, quàm subsidia mortuorum. Nec ideò tamen contemnenda, & abjicienda sunt corpora defuncto-

Aug. li. de cura pro mortuis gerenda.

functorum, maximeque justorum, ac fidelium, quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera sanctus usus est Spiritus. Unde & antiquorum justorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura provisa: ipsique cùm viverent de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filiis mandaverunt. Quare, ut scribit Julianus in Prognostico, quicquid impenditur humano corpori non est præsidium salutis, sed humanitatis officium secundùm affectum, quo nemo unquam carnem suam odio habuit. Valeat Stoicorum rigida nimis, & inhumana secta, quibus nihil interest humi ne an sublimè putrescant. Neminem de supremo officio rogo, ait Seneca, nulli reliquias meas commendo: ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Nimis barbaræ fuerunt gentes, quæ sepelire cadavera non probarunt. Hujusmodi fuere Persæ, quorum pessimus fuit mos feris dilaniandos projicere mortuos, si vera tradunt Agathias, & Theophylactus Simocatta. Legimus etiam Parthorum sepulturam aut avium, aut canum laniatus olim fuisse. Apud quosdam immanes populos narrat Solinus usu receptum esse, ut à propinquis consumantur defuncti, adeò quidem ut objurgentur ægri frequenter, quod carnem suam faciant deteriorem. Ponti Euxini incolæ, teste Tertulliano, parentum cadavera convorant: qui non ita decesserint, ut escalites fuerint, maledicta mors est: Modestinus I. C. proponit quemdam in suo testamento hæredē scripsisse sub tali conditione, si reliquias in mare abjecisset. De astuta quadam anu sic canit Horatius,

Julian. lib. 1. Prognost. c. 18.

Seneca Ep. 95.

Agath. hist. l. 2. Simocatta li. 4. Hist. cap. 7. Justinus Hist. l. 41. Solinus ca. 55.

Tertullian. lib. 1 adv. Marcionem.

L. quidam ff. de conditionibus institut. Horat. lib. 2. Sat. 5.

Me dicam sene quid factum est: Anus improba Thebis

Ex

Ex testamento sic est elata cadaver Horat. lib. 2. Sat. 5.
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres,
Scilicet elabi si posset mortua : credo
Quod nimium institerat viventi.

Nota est apud Satyricum illius barbaries, qui morti proximus post conditum testamentum; Omnes, inquit, qui legata habent, hac conditione percipient, si corpus meum in partes conciderint, & astante populo comederint. Silius Italicus tumuli, & cinerum discordes sententias apud diversas Gentes his verbis describit: Petr. Arb. propè finem. Silius lib. 13.

Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,
Examina obscœnus consumit corpora vultur.
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem haud separat umbram.
Exhausto instruit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in ævum.
Quid qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid qui sævo sepelire profundo
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula servant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremptos
Decrevere simul communibus urere flammis.
A gente in Scythica suffixa cadavera trunco
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

Differunt de eadem re Cicero in Tusculanis, & Sextus Empyricus in Pyrrhoniis. Cic. 1. Tuscul. Sext. Emp. l. 3. Pyrr. hypot. c. 24.

4. Irrident etiam mortuorum curam, qui nihil hominis putant superesse post mortem, cujusmodi fuere Lucretius, & Lucianus. At hi rationem in vinculis Lucret. lib 3. Lucian. de luctu.

culis habentes brutalem animum humano exuvio cælabant. Non ſic Romani, & aliæ nationes politioribus diſciplinis excultæ: magno enim apparatu ſuorum funera curabant, & corpora ingeſta humo ſepelientes terræ tanquam magnæ parenti commendabant. Sed ne plura hic de funeribus dicam, viri docti præoccuparunt, quorum nomina in fine capitis recitabo. Præſtat autem hoc loco illud Chriſtianis ingerere, quod Charonda, apud Stobæum mone, defunctorum unumquemq; non lacrymis, aut miſeratione; ſed bona recordatione, & fructuũ quotannis naſcentium oblatione honorandos eſſe. Aliqui enim poſtquam inutilibus lacrymis, fœmineoq; ululatu ſuorum tranſitum deplorarunt, nullam amplius de anima defuncti curam habent, ac ſi nulla ſpes eſſet futuræ reſurrectionis. Chryſoſtomus luctum prohibens pro mortuisr: Dic mihi, ait, quid ſibi volunt claræ lampades? An non eos tanquam Athletas deducimus? Quid autem Hymni? An non Deum glorificamus, & gratias agimus quod eum qui exceſſit jam coronaverit? Quod à laboribus liberaverit? Quod ejecto metu eum apud ſe habeat? Non ideò ſunt Hymni? Non ideò Pſalmodiæ? Hæc omnia ſunt lætantium. Idem alibi. Luge, inquit, infideles, luge eos, qui nihil ab infidelibus differunt, qui ſine illuminatione, ſine ſignaculo deceſſerunt. Hi lamentis digni ſunt, hi lacrymis, hos lugeamus. Verè enim moritur apud Deum, ut ſcribit ſanctus Gaudentius, qui ab Apoſtolicæ fidei veritate diſcedit; cui Chriſtus Deus, qui vita eſt, amputatur. Quod ſi manantes ab oculis lacrymas cohibere non potes, oſtendet tibi Ambroſius quem mortuum debeas flere. Habet unuſquiſq; quos fleat mortuos ſuos, ait ille. Mortui ſumus quando peccamus, quan-

Stobæus ſerm. 42.

Chryſ. Hom. 4. in ep. ad Hebr.

Idem Hom. 3. ad Philipp.

Gaud. in Præf. ad Benevolum

Ambroſ. in Luc. cap. 6.

quando implemur ossibus mortuorum. Cui consonans Absalon Abbas; Plange, inquit, mortuum tuum. Mortuus tuus spiritus tunc est multitudine scelerum tanquam plagis multis extinctus. Non est hic mortuus quatriduanus in sepulchro, qui à memoria tua jam exciderit: non est mortuus in porta, qui jam evanescat ab oculis tuis: sed est in domo tua, præ oculis tuis, ut semper eum videas, & horrore concutiaris, & indesinenter plangas mortuum, cui viventi placere noluisti. Non dico omnem luctum, omnem miserationis affectum excludendum esse in amissione suorum, cùm sanctos Patres in morte amicorum, & consanguineorum passim flevisse legamus: sed hoc moneo, juvandos potius esse defunctos orationibus, aliisque suffragiis, quàm planctu, & lamentis, quæ nihil eis prosunt. Lex charitatis ad hoc nos urget, & obstringit. Charitas enim fortis esse dicitur sicut mors, dura sicut infernus æmulatio, quia, ut Philo Carpathiorum Episcopus scribit, ita obfirmatur animus charitate Dei, ac proximi, ut vel ad inferos preces penetrare faciat Divina gratia nixus ad sublevandas animas purgandorum.

Absal. Abb. Ser. 51. qui est 3. in Annunc.

Cant. 8. 6 ac ibid. Philo in comm.

5. *Quæcunq; vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc est enim lex, & Prophetæ*, dicit Dominus Salvator noster. *Eadem quippè mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Quare si quis defunctis misericordiam præstiterit, & ipse misericordiam consequetur, cùm ad eluendas culpas in ardentissima purgatorii fornace cruciabitur. Quis enim tam perfectus, tam sanctus est, ut cùm exierit à vità, nihil illi debeat igni: qui gloriari possit, & dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? Pauci quidem sunt electi,

Matth. 7. 12.

Luc. 6. 38.

lecti, sed inter illos paucissimi sunt ita perfecti, ut omnem purgationem impleverint in hac vita. Consigno hoc caput aurea parænesi dulcissimi Patris Bernardi. De reliquo, fratres, dico vobis, si hæc assiduè cogitaretis, non tam facilè in vanis cogitationibus, & otiosis sermonibus, in jocis, & scurrilitatibus laberemini, quia in his multum perditis, & de vita vestra, & de tempore vestro. Volat irrevocabile tempus, & dum creditis vos cavere pœnam istam minimam, incurritis ampliorem. Illud enim scitote, quia post hanc vitam in purgabilibus locis centupliciter, quæ fuerint hic neglecta, redduntur usque ad novissimum quadrantem. Scio ego, quia durum est homini dissoluto apprehendere disciplinam, verboso silentium pati, vagari solito stabilem permanere, sed durius, & multo durius erit futuras illas molestias tolerare. Et ne fortè parvipendens Purgatorii acerbitatem non ad te pertinere dicas, quamdiu moreris in illo, dummodò tandem pervenias ad vitam æternam; sugillat te Sanctus Cæsarius Arelatensis Episcopus his verbis. Nemo hoc dicat, fratres charissimi, quia ille ipse Purgatorius ignis durior erit, quàm quicquid potest pœnarum in hoc seculo aut cogitari, aut videri, aut sentiri. Sugillat te quoque Petrus Archidiaconus Bathoniensis dicens. O insensati, & cæci, *Si laverit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu judicii, & spiritu ardoris.* Nonnè consultius vobis erat brevi contritione cordis, & confessione purgari, quàm illud incendium expectare, quod licet non sit æternum, omnes dolores vitæ præsentis, omnes angustias nostræ sensualitatis excedit?

Bern. ser. de obitu Umberti.

Cæsar. Hom. 8

Petr Blesen. Ser. de Transfig.

6. Heu quantò melius nunc arderemus delectabili amore, quàm tunc illo pœnali ardore? Quantò suavius

suavius nunc igne amoris purgaremur, ut mundanum in nobis non relinqueretur quod mundi incendio obnoxium inveniretur: sed sicut tribus pueris ventus roris fieret nobis fornax Babylonis. Alioquin si tepidè, & negligenter viventes lingua, fœnum, stipulam nobis coacervamus, & tantam ignium materiam hinc nobiscum portamus, cùm examen illius Purgatorii tales intraverimus, quis poterit de nobis habitare cum igne devorante? aut quis habitabit ex nobis cum ardoribus sempiternis? quando omne etiam vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Scio quidem, quia si satis arderem igne charitatis, de me quoque diceretur, *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nunc autem si purgari non mereor igne dilectionis; utinam vel purgarer alicujus igne passionis, fieretque mihi, quod Propheta imprecatur sibi; *Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis.* Utinam qui cœpit ipse me conterat, solvat manum suam, & succidat me; & hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat. Verumtamen nosti Domine infirmitatem figmenti mei. Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam, aut quis finis meus, ut patienter agam? *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.* Hoc igitur peto Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Respice infirmitatem meam, & secundùm illam moderare manum tuam, ne vehementia verberis frangat patientiam cordis; sed magis tribulatio patientiam operetur, patientia probationem, probatio spem: Væ autem mihi, si quotidie uror, & non emundor, ut & de me dici contingat. *Multo labore sudatum est, & non*

Guerr. Abb. Ser. 1. in Quadrag.

Luc. 7. 47.

Habac. 3. 16.

Job. 6. 9.

Ezech. 24. 12.

non exivit de anima rubigo ejus neque per ignem. Væ mihi, si mundari in illa dumtaxat die potero, quando sedebit ipse Judex quasi ignis conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Levi. Au-
2. Cor. 6. 2. diam itaque Apostolum dicentem, *Ecce nunc tem-*
Galat. 6. 10. *pus acceptabile, ecce nunc dies salutis: & dum tempus habemus, operemur bonum.* Audiam consilium Sa-
Eccl. 9. 10. pientis, qui ait: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.*

§. IV.

Indicantur Auctores, qui fidem Purgatorii, ritumque orandi pro defunctis astruunt. Addita quadam ex profanis scriptoribus de funerandi ratione.

1. NOn sine nutu, & providentia Dei factum arbitror, ut receptos Ecclesiæ ritus ab ipsa Apostolorum ætate ad hæc nostra tempora viri doctissimi divinitus excitati, & scriptis illustraverint, & moribus approbaverint. Præviderat enim Spiritus sanctus in extrema hac delirantis mundi senecta improbos Hæresiarchas futuros, qui suggerente inimico universam Ecclesiasticam Hierarchiam convellere, & perturbare conarentur. Quod cùm in cæteris bonis operibus, tum maximè in iis quæ pro defunctis fieri solent abrogandis, irritò licet conatu, vehementius tentarunt. Ut fidem igitur liberem, quam nuper dedi, eademque opera hujus sacri ritus antiquitatem ostendam; viros præstantes, veteresque Scriptores (servata quantum fieri poterit temporum serie) breviter indicabo, qui fidem Purgatorii, ritumque orandi pro defunctis semper in Ecclesia viguisse disertis verbis testantur.

Primum

Primum locum tribuo liturgiis Sanctorum Jacobi majoris, & minoris, Matthæi,& Marci, in quibus speciales sunt orationes pro spiritibus quiescentium. Sequitur Dionysius Areopagita, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, postquam disseruit de actibus Hierarchicis, qui fiunt circa ingredientes Ecclesiam, & circa procedentes,ac proficientes in ea; de his actibus deinde tractat, qui circa ex ea egredientes, videlicet circa defunctos, exercentur. Hunc comitantur plures ejusdem spiritus, nimirum Clemens Romanus epist. 1. & lib. 8 constit. Apostolic. cum Notis Francisci Turriani Hermes in Pastore visione 3. Tertullianus lib. de testim. animæ cap. 4. de corona militis cap. 3. de exhort. Castitatis cap. 11. de Monogamia cap. 10. de Resurr, c. 43. cum Notis JacobiPamelii. Origenes Hom. 3. in Job. Hom. 14. in Levit.& 6. in Exod. Cyprianus lib. 1 ep. 9. ZenoVeronen. Serm. de Resurrect. Athanasius ep. ad solitariam vitam agentes,& qu. 34 ad Antiochum. Lactantius Firmianus lib. 7. cap. 21. Cyrillus Hierosolymit. catech. 5 mystagogica, Euseb. Cæsarien. lib. de vita Constantini c. 60. & 71. Ephrem Syrus paræn. 49. & in testamento cum scholiis Gerardi Vossii. Nazianzenus orat. 10. in obitu Cæsarii fratris. Epiphanius lib. 3. hær 75. & in fine ejusdem libri. Basilius Magnus in cap. 6. & 9. Isaiæ. Ambrosius orat. de obitu Satyri, item de obitu Valentiniani,& Theodosii, & lib. 2. ep. 8. de obitu sororis. Gregorius Nyssenus orat. de dormientibus. Hieron. ep. ad Pammachium de obitu Paulinæ. lib. 1. adv. Pelagianos in cap. 1 Ezechiel. & in fine Comment in Isaiam. Chrysostomus Hom. 32. & 35. in Matth. Hom. 61. in Joann. Hom. 41. in 1. ad Cor. Hom. 21. in Act. Apost. Serm. 3. in Ep. ad Philipp Hom 69. & 70. ad populum Antiochenum. Homilia verò 35. in Matthæum ostendit multis rationibus satius esse corpora mortorum putrescere, & dissolvi, quàm integra conservari. Augustinus integro lib. de cura pro mortuis gerenda. lib. 9. conf. c. ult. ep. 64. ad Aurel. Ser. 32. & 33. de verbis Apost. Ser 41. de sanctis. Auctor Ser. ad fratres in Eremo Ser. 44. Paulinus ep. ad Alithium,& Pammachium, itemque ep. 5. ad Delphinum, & paraphr. in Psalm. 1. Theodoretus lib. 5. hist. c. 26. Socrates lib. 7. c. 25. Eusebius Emissenus, seu verius Eucherius Lugdunensis Hom. 3. de Epiph. Victor Uticen. lib. 2. de persecut. Vandal. Cæsarius Arelaten. Hom. 8. Boethius de consol. Philos. lib. 4 pr. 4. Jo. Climacus gr. 4. Gregorius Magnus in 1. Reg lib. 2. cap. 3. in 1. Ps. pœnit. v. 1. & passim lib. 4. Dialog. Joannes Moschus in prato spirit. c. 14. & 44. Isidorus lib. 1. de Eccl. officiis c. 18. Eligius Noviomen. Hom. 8. Bonifac. Archiepisc. Moguntin. & Martyr. ep. 35. 36. 70. 84. 90. & alibi. Julianus lib. 1. Prognosticon c. 18. usque ad finem libri, & rursum lib. 2. ferè per totum. Anastasius Nicænus qu. 20. in scripturam. Beda in ps. 37. & lib. 5. hist. c. 13. Joannes Da-

Damascenus orat. de iis, qui in fide dormierunt. Germanus Constantinopol. in Theoria rerum Ecclesiasticarum. Amalarius supra citat. Haymo Halberstatensis lib. 2. in Isaiam c. 28. & in c. 3. 1. ad Cor. Metaphrast in viris Pachomii, & Theodosii Abb. & Eusebiæ hospitæ. Rabanus lib. 2. de inst. Cleric. c. 44. Rhegino Abbas lib. de disciplina Ecclesiast. c. 190. Luitprandus Ticinen. lib. 4. hist. c. 7. Petrus Dam. Ser. 2. de S. Andrea, & Ser. de S. Nic. Theophylactus in c. 12. Lucæ. Anselmus Cantuar. seu verius Petrus Babyon. in c. 12. Matth. Idem Anselmus, vel sub ejus nomine Hervæus in c. 3. 1. ad Cor. Oecumenius item in c. 3. 1. ad Cor. Sigibertus in Chronicis an. 998. Hugo Victorin. lib. 2. de Sacram. p. 16. c 4. & 6. Petrus Venerab. passim. lib. 1. de miraculis. Rupertus Abbas in Genes. lib. 3. cap. 32. Bernardus Serm. 66. in Cant. Serm. de quinque Regionibus, & in obitu Umberti. Petrus Cellensis lib. de Panibus cap. 7. Eckbertus Monachus Schonaugiæ Serm. 9. adv. Catharos. Arnoldus Abbas Bonævallis tract. de 7. verbis Domini in cruce c. 1. Nicephorus Gregoras lib 3. & 9. histor. Thomas Waldensis tom. 3. tit. 11. c. 107. Bernardus contra Waldenses c. 9. 10. 11. Ermigardus contra eosdem c. 17. Item Petrus Pilichdorfius cap. 21. & 22. Scholastici omnes cum Mag. stro 4. Sent. d. 44. & 45. & cum D. Thoma in sup. 3. p. qu. 70. & 71. Bonaventura in Breviloquio p. 7. c. 2. & tom. 3. Serm. de animabus. Gennadius Patriarcha Constinopol. expos. pro Conc. Florent. c. 3. *Recentiores omitto*. Sunt autem inter hos præcipui Baronius an. Christi 34. num. 310. & seqq. item an. 226. nu. 12. Antonius Demochares diffusè ex Conciliis, & Patribus, aliisque Doctoribus lib. 4. de Missa. cap. 18. Bellarminus tom. 2. controv. libris duobus de Purgatorio Suarez in 3. p. tom. 4. disp. 45. cum trib. sequentibus. Alphonsus à Castro v. Purgatorium. Eckius c. 25. Enchiridii. Antonius Augustinus in epit. Juris. Vet. Pontificii lib. 27. Martinus Perez 3. p. traditionum. Jodocus Coccius tomo 2. sui præclarissimi thesauri lib. 7. art. 5. ubi citat plures Rabbinos, qui Purgatorium admittunt: & lib. 10. art. 6. Theodorus Pelranus in suis tract. de igne Purgatorii, de suffragiis defunctorum, de sepulturis, & anniversariis. Petrus Tyræus de multiplicibus suffragiis defunctor. Jac. Gretzerus de receptaculis subterraneis animarum & de funere Christiano. Jacobus Gualterus in Tab. Chronographica verit. 10 Joseph. Vicecomes libr. quatt. de antiquis ritibus Missæ. Henricus Spondanus in doctissimo, & eruditissimo opere de sacris Cœmiteriis. Curam autem mortuorum, & ad fidem Purgatorii à primo parente Adamo usque ad nostra tempora semper viguisse ostendit in Notis Chronicis Genebrardus.

2. Cæ-

2. Cæterum de funeribus, variiſque ritibus ſepeliendi cadavera multa quoque ex profanis Scriptoribus colligi poſſunt, è quibus conſtat etiam ab infidelibus magnam curam adhibitam, ut juſta mortuis perſolverentur. Extant de hac re in Codicibus civilium legum inſignes tituli de Religioſ. & ſumptibus funerum, de mortuo inferendo, de ſepulcro violato, de cadaveribus punitorum, de debita impenſa in exequiis, & ne defuncti, ſeu funera eorum injurientur à creditoribus. Copiosè etiam diſſerunt de ritibus antiquorum funerum Scriptores qui ſequuntur, & alii plures, quos iſti citant, & commendant.

Joannes Roſinus lib. 5. Rom. antiquit. c. ult. additis Thomæ Dempſteri Paralipomenis. Læl. Biſciola Horar. ſubſ. l. 5. c. 1. Lilius Giraldus lib. de vario ſepeliendi ritu. Joannes Kuchmannus Lubecenſis, qui Romanorum funerum ſolemnitates libris quatuor complexus eſt. Jacobus Gutherius libris tribus de jure manium, Spondanus in laudato opere de ſacris cœmeteriis. Philippus Cluverius lib. 1. Germaniæ antiquæ cap. 53. Alexander ab Alex. dierum Genialium lib. 3. cap. 2. & 7. Cœlius Rhodiginus lib. 17. antiq. lect. cap. 19. 20. & 21. Juſtus Lipſius lib. 1. elect. cap. 6. ad lib. 4. Annal. Hieronymus Magius var. lect. lib. 1. cap. 13. & lib. 2. cap. 17. uſque ad 22. Ludovicus Cartio lib. 1. emend. cap. 6. Wolfangus Lazius comment. Reip. Rom. lib 3. cap. ult. Cicero 2 de legibus. Onoſander in ſtrategico cap. 36. cum notis Joannis Chokieri Leodienſis. Janus Durantius Caſellius lib. 1. var. cap. 4. & lib. 2. cap. 3. Lucanus in dialogis mortuorum. Herodianus lib. 4. hiſt. Diodorus Siculus lib. 2 cap. 2. & 5. & lib. 4. cap 1. Cæſar. lib. 5. de bello Gallico. Ludi funebres quando, & cui primum inſtituti fuerint narrat Pauſanias in Arcadicis. Idem in Meſſenicis edictum olim ait, ut veſte pulla proſequerentur omnes funera optimatum. Faces, & candelas adhibitas in funeribus conſtat ex Tacito 2. Ann. Perſio ſat. 3. Seneca de Tranquillit. animi cap. 11. Suetonio in Auguſto, & ex D. Hieronymo adv. Vigilantium. Cantu proſequi mortuos ad ſepulturam plurimarum gentium inſtituta ſanxerunt, teſte Macrobio in ſomn. Scip. lib. 2. cap. 3. Græci defunctos oſculabantur, quam conſuetudinem commemorat Euripides in Alceſtide: ſed inhibitum poſtea fuit hujuſmodi oſculum à Conciliis Antiſſiodorenſi, & Mariſconenſi. Pompas funebres Italico idiomate deſcribit Franciſcus Perucius. Quædam item de funeribus tractat

Natalis Comes in Mythologiis lib.1.cap.13. Dabantur olim convivia in mortuorum memoriam, de quibus Synesius ep.3. Chrysostomus hom.28. in c.1.primæ ad Corinth. quorum etiam abusum damnant Zeno Veronensis in Psalm.49.& Gaudentius tract.4.de Paschate. Petrus Gregorius Tholosanus l.1.de immortal.animor.ex corporum mortuorum cura argumentum desumit ad probandam animæ immortalitatem. Ob hanc enim insitus est unicuique à natura amor, & cura proprii corporis etiam post mortem. Olympias Alexandri mater, cum Cassandri jussu interficeretur, capillis, & veste se honestè composuit, ne quid posset in cadavere inhonestum videri. Narrat id ex Trogo Pompejo Justinus in fine l.15. Similia refert de Polyxena Euripides in Hecuba v.568.& Ovidius 13.metam.v.477. De Lucretia idem Ovidius 2. Fast. v.83. de Cornelia Vestali Plinius l.4 ep.11. De Glaucia Statius 2.Sylvar.v.154. De Cleopatra Florus l.4. De Cæsare Suetonius. De Virginibus Milesiis Aulus Gellius noctium Attic.l.15.c.10.

Sat dictum de hac re. Illud autem in fine monendum, ut cum oramus pro mortuis, mortis quoque nostræ recordemur, sicut scriptum est: *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.*

CAPUT XIV.

DE PSALMIS POENITENTIALIBUS, & Litaniis.

§. I.

Pœnitentiæ utilitas, & effectus. De Psalmis Pœnitentialibus, eorumque usu. Laudes pœnitentiæ. Cur septem tantum sint Psalmi Pœnitentiales.

1. CAdit infelix homo in foveam peccati mortalis, & non adjiciet ut resurgat: infigitur in limo profundi, & non est substantia: infernalis tyranni servituti se subjicit, & non est qui redimat: bibit sicut aquam iniquitatem amarissimum virus, & nemo est qui alexipharmacum misceat

ceat: à planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas; vulnus,& livor,& plaga tumens,& non est qui circumliget, aut curet medicamine, aut foveat oleo: nisi respiciens desuper Pater misericordiarum,& Deus totius consolationis manum porrigat adjutricem. Lapsus enim ex voluntate homo, inquit Bernardus,non æquè ex voluntate resurgere jam liberum habet, quia etsi datum fuit voluntati posse stare ne caderet,non tamen resurgere si caderet. Non enim tam facilè quis valet exire de fovea, quam facilè in eam labi.Cecidit sola voluntate homo in foveam peccati, sed non ex voluntate sufficit & posse resurgere.An igitur peccantis casus irreparabilis erit? An infirmitas hæc prorsus ad mortem, ut qui fecerit iniquitatem omninò moriatur in ipsa? Absit. Sed quid dicit Scriptura? *Perditio tua ex te Israel,tantummodo in me auxilium tuum.* Benignus itaque Deus excitante gratia præventum peccatorem è stercore sublevat, erigit à ruina,liberat à servitute, sanat à vulnere, è morte transfert ad vitam. Pulsat enim ad cor ejus per fidem,expergefactum concutit per timorem, concussum suffulcit spei adminiculo ne labatur, suffultum elevat ad altiora per actum dilectionis, elevatum denique perfectissimè sanat per contritionem, & pœnitentiam. Appositè ad hanc rem Fulgentius Ruspensis Episcopus: Prævenit gratia Dei impium,ut fiat justus: subsequitur justum,ne fiat impius. Prævenit cæcum,ut lumen, quod non invenit, donet: subsequitur videntem, ut lumen, quod contulit, servet. Prævenit elisum, ut surgat: subsequitur elevatum,ne cadat. Cecidit miserando lapsu Regius Propheta, vir secundùm cor Dei,vixque protulerat salutiferum illud *Peccavi*, cum subitò in sermo-

Bern.de grat. & lib.arbitrio

Oseæ 13.9.

Fulg.lib.1. ad Monimum.

tomo tertio. Eos quoque Christophorus Varkevicius eleganti Paraphrasi illustravit. In eosdem scripsit Meditationes Ludovicus Vives, non pietati, sed ostentando ingenio. Quo ritu olim dicerentur docet in libro de Canonum observantia Radulphus Tungrensis. Hodie ex institutione Pii Quinti sextis feriis Quadragesimæ recitantur. At Religiosi varias consuetudines habent, quas laudabiliter observant. In Ordine nostro Cisterciensi statutum fuit à primariis Abbatibus ad generalia comitia congregatis anno ab orbe redempto 1194. ut omni sexta feria per totum annum processionaliter post Primam dicerentur, cujus institutionis occasio tametsi fuerit terræ sanctæ, bellique sacri subsidium; non tamen debent ob pœnitentiæ meritum omitti : & sic revera ab universo Ordine observatur. Cum patent igitur januæ veniales, ut eleganter scribit Victor Cartennensis Episcopus, cum fluctuantibus, & criminum tempestate jactatis pœnitentiæ portus offertur, cum mentibus promittitur cura languentibus, & sauciatis vitalem pollicetur ultroneus artifex medicinam, cum misericordia habetur in promptu, antequam justitia capulo tenus extrahat pugionem, sumamus arma pœnitentiæ, & judicis rigorem satisfactionis officio mulceamus.

Radulph. prop. 21.

Victor Carten. lib. de pœnit. cap. 32.

3. Notat autem Nemesius Episcopus, & Philosophus æquè convenire homini pœnitentiam, ac risibilitatem. Solus homo, inquit, inter omnia, quæ ratione sunt prædita, habet hoc præcipuum, ut ejus erratum pœnitentiæ condonetur. Nam Angeli cùm nullam habeant causam necessariam, quæ ad peccandum impellat, sed natura omni affectione corporis, & inopia, & voluptate vacent, meritò per

Nemes. lib. de nat. hominis cap. 1.

per pœnitentiam ad veniam aspirare non possunt. At homo non modò rationis particeps, sed etiam animal est, & necessarii usus vitæ animalis, motusque turbidi persæpè rationem attentant, & labefactant. Quare cùm ad sanitatem rediit, & declinatis turbulentis animi motionibus virtutem complectitur, justa illi misericordia, id est venia tribuitur. Atque ut proprium ejus naturæ ridere est; nam & soli adest, & omni, & semper: ita in rebus non naturæ lege, sed Dei erga nos beneficio constitutis, proprium est hominis, ut per pœnitentiam omni culpa liberetur. Nam soli homini, & omni, & semper quoad in terris vivit hoc datum est. Deus enim, ut docet Tertullianus post tot, ac tanta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote, post ejectum paradiso, mortique subjectum, cùm rursum ad suam misericordiam maturavisset, jam inde in semetipso pœnitentiam dedicavit, rescissa sententia irarum pristinarum, ignoscere pactus homini, & imagini suæ. Ut verò per pœnitentiam peccatorum remissionem obtineamus, talem eam oportet esse, qualem describit Abbas Cellensis: ut sit videlicet in ore veritas, in corde charitas, in conscientia puritas, humilitas in habitu, abstinentia in victu, modestia in excessu, castitas in aspectu, in omni loco oratio, in omni tempore meditatio, in toto corpore afflictio, in tota anima devotio, desiderium ante Deum, lacrymæ die ac nocte ad Deum. Sic justificatur anima à sordibus pristinis lota flumine lacrymarum, detersa veritatis linteo, accensa charitate, purgata confessione, ornata humilitate, cincta abstinentia, circumcincta modestia, castitate glorificata, oratione

Tertull. de pœnit. cap. 2.

Pet. Cellen. l. de panib. ca. 3.

tione elevata, meditatione suffulta, devotione inuncta, desiderio in cælis recepta. O felix humilitas pœnitentium, exclamat Guerricus Igniacensis, ô beata spes confitentium! Quam potens es apud Omnipotentem, quam facilè vincis invincibilem, quam citò tremendum judicem convertis in piissimum Patrem! Evangelicæ prædicationis gratia à pœnitentia sumpsit exordium: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Initium etenim revertendi ad Deum est pœnitentia. Hæc porta veniæ, spes indulgentiæ, gratiarum custos, misericordiæ conciliatrix, terror dæmonum, lætitia Angelorum, gaudium universæ terræ. Hæc Deum placat, serenat conscientiam, reserat cælum, de terris elevat, & in excelsum attollit. Magna revera hominibus fit pœnitentia, ait vir venerabilis Ephrem, quia tanquam videntes Deum per ipsam reconciliamur. Magna super terram est pœnitentia, quoniam scala animabus fit eò ascendendi, unde per peccatum deturbatæ sunt. Lætantur cæli, & qui illic Angeli de pœnitentia hominis, ut loquitur Tertullianus. Heus tu peccator bono animo sis: vides ubi de tuo reditu gaudeatur. Opera autem pœnitentiæ hæc sunt sacco, & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire noctes diesque ad Dominum Deum, presbyteris advolvi, & charis Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere.

Guerric. ser. 2. in Quadrag.

Matth. 3. 2.

Ephrem. tr. de pœnit.

Tertull. lib. de pœnit.

M E-

METRUM XXIX.

Utilis placet dolor,
Quem spes futuræ mitigat salutis.
Nec labor premit gravis,
Si mereor illo gloriæ coronam.
Terra quid mihi, aut polus
Offert colendum? vilibus probrosas
Gentibus relinquo opes,
Satis beatus pauperum lacerna.
Quid juvat domum auream,
Jovemque clausum possidere in arca?
Lauta quid refert gula,
Et empta magnis sumptibus voluptas?
Quid metalla, quid Goæ
Merces beatæ, Mexicique Gazæ?
Nam nec aureæ domus,
Quæ lævigatis emicent columnis,
Nec clientium favor,
Aut sceptrum eois fulgidum lapillis,
Nec minax tubæ fragor,
Mortis rapacis impetum coercent.
Ite nobili luto
Tagi, vel Hermi, splendidisque cœnis.
Ite divitum manus,
Lethique duras submovete leges.
Quod si avara civium
Potentiorum dona, vel coronæ
Nil juvant, & ultimis
Revulsæ ab Indis, ac Hydaspe gemmæ;
Si nihil valent opes,
Nec sceptra Averni leniunt furorem:
Sat mihi abdito in specu
Arcto cibari pane, & amnis unda.

4. Sep-

4. Septem sunt autem pœnitentium Psalmi, vj. scilicet, xxxj. xxxvij. L. cj. cxxix. & cxlij. quos magni mysterii significatione majores nostri instituerunt. Docet Cassiodorus post Origenem septenario numero conclusos esse, quia septem modis peccata nobis dimitti possunt: per baptismum, per passionem martyrii, per eleemosynam, per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris, cum converterit quis peccatorem ab errore viæ suæ, per abundantiam charitatis, & per pœnitentiam. Inveniuntur & alii fortasse modi remissionum: congruit enim ut numerum supplicationis nostræ indulgentia divina transcendat. Antiqui etiam canones septennem pœnitentiam pro gravioribus peccatis imposuerunt. Leprosus mundandus septies in veteri lege aspergebatur. Naaman Syrus septies lavari in Jordane jussus est ab Eliseo. Septimo anno fiebant remissiones, eratque magnus Jubileus post quadratum septenarium. Septimo die emissa columba aquas ultrices cessasse indicavit. Septies oscitavit puer è morte revocandus ad vitam. Septem gradibus ascendebatur ad portã templi apud Ezechielẽ. Septem diebus soror Mosis separata est antequam mundaretur. Ipse vertex Theologorum Petrus, coryphæus, & os Apostolorum, ut eum vocat Paulus Episcopus Emisenus, subliniori instructus sapientiâ septenarium proposuit numerum, cum ageret de remissione, à quo numero Christus respondens discedere noluit, ut ex Evangelica constat historia. *Domine*, inquit, *quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Usque septies? Dicit illi Jesus; Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*. Non ergò sine causa horum Psalmorum numerus ad septenariũ redactus est, ut septuplum ex-

Cassiod. in ps. 6
Orig. hom. 2. in Levit.

Levit. 14. 7.
4. Reg. 5. 10.
Levit. 25. 4. 8.
Gen. 8. 10.
4. Reg. 4. 35.
Ezech. 40. 26.
Numer. 12. 14.

Paul. Emisen. homil. de Incarn. 1. in actis Concilii Ephesini tom. 6.
Matth. 18.
Psal 11. 7.
Apoc. 15. 6.
Marc. 16. 9.

purgati, à septem plagis immunes, exclusis septem Dæmoniis, septiformi spiritus gratia illustremur. Notat autem Innocentius Papa initio expositionis horum Psalmorum quæ D. Bernardo Claravallensi ab imperito quodam impressore Veneto olim perperam tributa fuit, notat inquam inter istos septem Psalmos quatuor esse consimiles, & tres dissimiles in principiis. Semper verò, ait, inter duos consimiles unus dissimilium constituitur: & inter duos dissimiles unus consimilium collocatur. Consimiles sunt primus, tertius, quintus, & septimus: dissimiles secundus, quartus, & sextus. Nulla enim in via sunt ita perfecta, quibus non interveniat aliquod imperfectum: nec aliqua tam sunt mala quibus non intercidat aliquod bonũ; quatenus nec perfectis præsumptio, nec malis desperatio tribuatur: quod maximè convenit, & expedit pœnitenti ut nec de misericordia nimium præsumat sperando, nec de justitia nimium desperet timendo; sed inter superiorem, & inferiorem molam spiritualiter conteratur. Porrò de singulis Psalmis operæ pretium erit quædã notasse.

Innocent. tertius procem. in 7. Psal.

§. II.

Notantur quedam de singulis Psalmis Pœnitentialibus. Denique adhortatio ad pœnitentiam.

1. PSalmus sextus, *Domine ne in furore tuo arguas me*, primum inter pœnitentiales occupat locum. Senarius autem numerus personæ pœnitentis aptatur, quia in naturali numerorum serie primus est, cui conveniat perfectio sui ipsius. Titulus ejus est, *in finem in carminibus, sive in hymnis pro octava*. In finem Εἰς τὸ τέλος, quod quidam viri docti *assiduè*, vel *in perpetuum* vertunt: aliquot enim Psalmi certis Hebdomadæ diebus assignabantur, hic

verò

verò nulli alligatus diei assiduè psallendus erat. Finis etiam consummatæ rei perfectionem significat, ut videlicet admoneantur initio pœnitentialis cursus pœnitentes jugiter in oratione versari, & ad summum perfectionis culmen, ad Christum qui est finis universorum, aspirare. Quod nos in finem, Græci *εἰς τὸ τέλος*, Hebræi legunt *lamnaseach*, quam vocem D. Hieronymus *victori* est interpretatus, Symmachus *ἐπινίκιος*, versus Epinicius ob partam victoriam, Theodosio *εἰς τὸ νῖκος, in victoriam.* Nam quæ major victoria, quam post lapsum resurgere, durum pœnitentiæ iter arripere, carnem propriam subjugare, mundi pompas contemnere, adversariũ ad petram, qui est Christus allidere, super aspidem, & Basiliscum ambulare, & conculcare leonem, & draconem? Hæc est victoria, quæ vincit mundum, compunctio cordis, pœnitentiæ rigor, orationis instantia. Gladius est pœnitentia peccatum radicitus evellens, ut non immeritò pœnitentiæ preces à victoria ducant initium: ferventer enim in via Domini incœpisse, jam vicisse est. In carminibus ergò, sive in hymnis oremus, ut det nobis tota charitate compungi, qui supplicandi præstitit rationem. Oremus inquam in hymnis, & carminibus, nam qui tactus dolore cordis intrinsecus peccata sua humiliter confitetur, dulces personat hymnos coram Deo, & Angelis ejus, sicut scriptum est: *Gaudium est Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Dicitur cantari hic Psalmus pro octava, qua literaliter asserunt Hebræi genus quoddam cytharæ fuisse octo chordarum. Amavit enim vir sanctus David musicam piam, ut scribit Augustinus, & in ea studia nos magis ipse, quam ullus alius auctor accendit. Alii ajunt hoc carmen Hypomixolydio con-

Lucæ 15.10.
Aug. epist. 131.

centu, quem nos octavum tonum nuncupamus, fuisse cantatum, ac propterea octavæ titulum præ se ferre. Sancti Patres communiter per octavam mysterium Resurrectionis intelligunt. Quæ est autem octava, inquit Chrysostomus, nisi dies illa, illa Domini, inquam, dies magna, & terribilis, quæ est ut clibanus ardens quam tremunt etiam virtutes cœlestes? Futuræ enim resurrectionis, tremendique judicii consideratio animam excitat ad pœnitentiam, & ad orationem: Unde tremens, sed cum fiducia ad thronum gratiæ accedens dicit: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Primò autem judicis captat benevolentiam à potestate judicii, & consuetudine parcendi. Deinde narrat ærumnas proprias, quibus animam extabuisse deplorat. Iniquos tandem execratur, nec aliquam in posterum vult cum his habere portionem. Astat reus coràm supremo judice, peccatum lacrymis diluit, in noctibus lectum lavat, quem in noctibus inquinaverat, & accusans seipsum veniam meretur, quia se non excusat à culpa, summum defensionis genus in hoc constituens, quod se ipsum condemnat. Novum scilicet judicii genus hoc est, ait sanctus Zeno, in quo reus, si excusaverit crimen, damnatur: absolvitur, si fatetur. Nam, ut magnus scribit Gregorius, cum defenditur culpa, geminatur. Habet hic locum cujusdam profani sententia dicentis: Morborum alimentum silentium est. Peccatum enim, si taces, serpit, & crescit, fitque animæ tanquam pestilens carcinoma: si aperis, & manifestas, protinus veneni vis evacuatur. Valida est misericordiæ precatio peccati confessio, ait Alcuinus: & ille misericordiam Dei inveniet, qui se miserum confitetur.

Chrys. lib. 2. de compunctione cordis cap 4.

Zeno Serm. 2. ad Neophytos. Greg. l. 4. moral. cap. 19. Heliodor. l. 4. hist. Æthiop.

Alcuin. in 1. Psal. pœnit.

2. Post sextum sequitur trigesimus primus: *Beati*

quorum

quorum remissæ sunt iniquitates. Numerus tricenarius fidem Trinitatis designat cum observatione præceptorum decalogi. Unitas superaddita charitatem significat, quæ est finis, & consummatio legis. Sicut autem custodia legis perducit ad præmiū, sic ista compuncto corde fusa precatio malorum ob transgressionem Decalogi commissorum indulgentiam obtinebit, quatenus deinceps fidem S. Trinitatis bonis operibus comprobantes ad charitatis unitatem feliciter perveniamus. Titulus psalmi Hebraicè est *maschil*, Græcè *συνέσεως* Latinè *intellectus*, quia spiritualis intelligentia ad mysteriorum illius profunditatem est adhibenda. Hic est intellectus, ut nemo fide per gratiam accepta de peccati impunitate præsumat. Dictum est in alio psalmo: *Delicta quis intelligit?* In hoc autē dicit Deus: *Intellectum tibi dabo, & instruam te.* Promissus ergo intellectus præmittitur in titulo, ut sciamus ad pœnitentiæ studium nequaquam venire nos posse, nisi misericordia Domini suffragante peccata nostra intellexerimus. Quis enim pro diluendis oret criminibus, quæ prorsus ignorat? initio psalmi cognoscens pœnitens proprios errores humiliato corde suspirat, eos prædicans verè beatos, quorum remissæ sunt iniquitates. Fatetur deinde se malè habuisse dum tacuit, curatum autem fuisse dum culpas humiliter confessus est: tum veniæ postulationem etiam sanctis esse communem asseverat. Orat post hæc, & ad ejus verba respondens Dominus sperantibus in se misericordiā pollicetur. Hac erectus promissione commonet homines in fine, ne brutis animantibus similes facti vagis subdantur erroribus; sed ut potius sperantes in Domino, recto corde lætentur, ut piissimi judicis, qui lacrymis nostris

Psalm. 18.

flectitur, sententiâ absoluti in ipso gloriari mereantur. O divinam clementiam, exclamat Basilius Seleuciæ Episcopus, ad quantam dignitatem evexit pœnitentia! Homines lacrymantur, & Deus immutatur: lugent mortales, & decretum solvit immortalis.

Basil. Seleuc. or. 12. quæ est 1. in Jonam.

METRUM XXX.

Quam felix est, cui scelerum
Christus vincla resolvit,
Quem nulla inficiunt sordes
Imo in corde latentes.
Conditur huic ferrum, & redeunt
Auri fulgida secla.
Nectare manant huic colles,
Sudant balsama campi.
Huic regales fundit opes
Pleno copia cornu.
Et quocumque terit pedibus
Terram, sub pede florent
Lilia, purpureæque rosæ.
Et veris decus omne.
Hunc fas, hunc sequitur pietas,
Hunc sincera voluptas.
Hunc terræ, cœlique bonis
Virtus alma coronat.
Sive citum rapit hora diem,
Seu sol lumina reddit.
Ille hilaris semper superos
Curvo poplite adorat.
Quidquid crastina lux referat
Expectat placido ore.
Innubique nitens vultu
Fraudes nescit, & iram.

Horrida

Horrida terris bella fremant,
Tristis sæviat Orcus.
Immineat terribilis mors,
Fractus corruat orbis.
Hic lætus, constansque animi
Semper pace potitur.
At qui mortifero infectum
Gestat crimine pectus.
Quanta miser patitur, quanta
Intus prælia sentit!
Quot curæ cor dilacerant,
Quot pœnis cruciatur!
Sic sic præcipites erebo
Damnat fœda Dione.
Sic Bacchi, sic perdit opum
Effrænata cupido.
Discite mortales sapere,
Veram discite vitam.
Ponite criminibus finem,
Culpas mergite planctu.
Justa piis cedet lacrymis
Justi Numinis ira.
Et dicet rediviva polum
Scande ô mortua proles.

3. Tertius cum primo convenit in primo versu; *Domine ne in furore tuo arguas me*, & est in ordine Psalterii trigesimus septimus fidem judicans, & observantiam Decalogi per septiformem gratiam Spiritus sancti. Ejus Hebraica inscriptio est *le azchir*, Græca Εἰς *ἀνάμνησιν*, Latina *in commemorationem*, sive *ad commemorandum*: Additum die Sabbati, vel pro Sabbato ex usu Synagogæ, quæ hunc Psalmum Sabbatis canebat. Sabbatum requiem significat. Fidelis ergo anima, ait magnus Gregorius,

Gregor. in expos. hujus Psal. requiem in primo homine perditam ad memoriam revocans, & futurum nihilominus vitæ æternæ Sabbatum spiritus agilitate contemplans, ab omni spiritus, & carnis optat corruptione eripi, & ad futuram indeficientis beatitudinis requiem consummato hujus vitæ termin, orat sine cunctatione perduci. Fecit etiam David hunc Psalmum ad commemorationem, tum ut illum semper in ore ferret ad animi sui post peccatum curationem: tum ut ipsum peccatum semper in mente habere, sicut scriptum est: *Et peccatum meum contra me est semper*: ut nos quoque ejus exemplo admissa flagitia quotidiano castigantes flagello à futuris culpis præteritarum memores abstineamus. Ista est vera pœnitentia, ut verbis loquar Augustini, quando sic convertitur quis, ut non revertatur; quando sic pœnitet, ut non repetat. Ambrosius item verum pœnitentem describens; Pœnitentem, inquit, hominem dico, qui plangit quod peccaverat, & rogat Dominum, ut non iterum faciat quod admiserat. Pœnitentem hominem dico, qui post concupiscentiam suam non vadit, & voluptatibus suis se privat. Pœnitentem hominem dico, qui repel it quod malè fecerat, & rogat Dominum, ut veniam consequatu. Pœnitentē hominem dico, qui diligit quod ante neglexit, & quod fecerat mali, deserit. Porrò Psalmus internum, & externum morbum commemorat, corporis languorem, afflictionem animi, amicorum molestiam, fastidium extraneorum. A cunctis autem derelictus tacet, quiescit, dissimulat, spem suam in Domino reponit, paratum se quoq; ad flagella testatur, quibus commissa possit abolere peccata, ac tandē in Domino exultans continuam ejus in tantis periculis assistentiā implorat.

Psalmus 50.

Aug. serm. 5. de Nativ. Domini.

Ambros. ser. 4. post. 1. Dom. xl

4. Quinquagesimo Psalmo: *Miserere mei Deus*,

quar-

quartum, & medium locum inter pœnitentiales sacratissimâ figuratione fecerunt antiqui. Expers sit omnis historiæ, qui nesciat peccasse Davidem cum Bethsabee, ejusq; maritum regali jussione ab hostibus fuisse peremptum. Nam mulierem, quæ placuerat oculis suis, accersiri fecit, virum autem ejus innocentem bellatoribus objici jussit, ut vi opprimeretur hostili. Ex hac historia desumptus est titulus Psalmi. *In finem Psalmus David, cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Bethsabee.* Pertinet quinquagenarius numerus ad remissionem, quinquagesimo enim anno secundùm legem remissio erat, ut si quis distraxisset possessionem, eam reciperet, servus libertate donaretur, exul rediret in patriam. Quinquagesimo etiam die data est Lex in monte Sina, & eodem dierum numero Spiritus sanctus adveniens Apostolorum corda sacris donorum charismatibus illustravit. Sic iste quinquagesimus Psalmus puro recitatus affectu dissolvit crimina, vulnera sanat, debita tollit peccatorum. Atque ideò Ecclesiastico usu receptum est, ut quoties admissorum scelerum remissio petitur, hujus Psalmi recitatione postuletur. Optimè, ut solet, doctorum Princeps Augustinus: Iste Psalmus sicut cautos facit eos, qui non ceciderunt, sic desperatos esse non vult, qui ceciderunt Quisquis peccasti, & dubitas agere pœnitentiam pro peccato tuo, desperando salutem tuam, audi David gementem. Ad te Nathan Propheta non est missus, ipse David ad te missus est. Audi eum clamantem, & simul clama: audi gementem, & contremisce: audi flentem, & lachrymas junge: audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est ad

Aug. in Ps. 50.

istum virum Nathan Propheta: attende Regis humilitatem, non respuit verba præcipientis, non dixit, audes mihi loqui Regi? Rex sublimis Prophetam audivit, plebs ejus humilis Christum audiat. Audi ergò hæc, & dic cum illo: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Dulcissimus est hujus Psalmi decursus de amaro compunctionis fonte scaturiens. Nam & satisfactionem continet perfectissimæ humilitatis, & vivam misericordiæ Domini confidentiã. Peccavit David, quod solent Reges: sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent Reges. Confessus est culpã, memor peccati, oblitus imperii, & ipse suum cantavit opprobrium. Hunc Regem imitatur pœnitens in hoc Psalmo, crimenque fatetur, tum Dominum rogat, ut amissam restituat gratiam, quam si fuerit consequutus, contriti cordis sacrificium, & mysticas vitulorum oblationes pollicetur.

5. Quinto loco centesimus primus Psalmus invenitur, *Domine exaudi orationem meam.* Centesimus numerus plenus in omnibus, & perfectus ostenditur, cui adjuncta unitas apicem indicat perfectionis, ad quam post remissam culpam debet pœnitens properare. Tam in Hebraico, quàm in Græco, & Latino textu hâc prænotatur inscriptione: *Oratio pauperis cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam.* Hoc omnium malorum singulare remedium est non ad res perituras converti, sed ante Dominum effundere cor suum, & veram ab eo consolationem præstolari. Felix conscientia, quæ ob dolorem pœnitentiæ anxia risum in luctum, cantum in planctum, gaudium convertit in mœrorem, faciens membra sua servire sanctitati, quæ ante servierant iniquitati. Felix conscientia, quæ pauper-

pertate spiritus ditissima precem suam effundit coram Domino, solicitè præcavens, ne cujusque vel levissimæ maculæ deformitate tremendæ illius majestatis offendat aspectum. Conscientia nostra adversarius noster est, de quo scriptum est, *Esto consentiens adversario tuo*. Adversarius dicitur, quia omni pravæ voluntati nostræ adversatur: arguit nos, cum non agimus quod debemus, accusat nos, cum agimus quod non debemus. Conscientia est lex non scripta, ait Nicetas Heracliensis, quæ viam veræ pœnitentiæ præscribit nobis. Quæ cum non habeat loquendi usum, ut Victor Cartennensis eleganter scribit, nescit tamen tenere silentium. Potest tibi ad tempus testis prodesse, conscientia verò tecum semper est, & sine te non est: hæret pectori, nec unquam te deserit, & velut quædam pedissequa nullo abs te temporis intervallo discedit: tenet te reum, & in sua semper ditione captivum. Pauper igitur in hoc Psalmo conscientiæ stimulis agitatus orat gemens, & afflictus, suasque necessitates flebili narratione commemorat, ut Deus tandem placatus calamitosam anxietatem in perennem lætitiam sedatâ conscientiâ mutet, & illuc semen sanctorum dirigat, ubi regnans habitat ipse, ubi est spes gloriosa fidelium, ubi lucet perpetua claritas, & pax æterna justorum.

Matth. 5. 25.

Nicet. in orat. 16. Nazianz. n. 37.

Victor. Carten libro de Pœn. c. 5.

6. Sextus è Canticis graduum desumptus in ordine Psalterii est centesimus vigesimus nonus, *De profundis clamavi ad te Domine*. Numerus quidem centesimus vigesimus ex denario in duodenariũ ducto resultans plenissimæ virtutis, & consumatæ dicitur esse perfectionis, partes enim ejus aliquotæ ordinatissimâ distinctione procedunt usq; ad unitatẽ: sed numerus novenarius superadditus humano-

rum

rum operum imperfectionem designat. Calculus ergò numericus hujusce Psalmi ex perfecto, & imperfecto compositus veram comprobat illam esse sententiam, qua dicitur, *Cum consummaverit homo, tunc incipiet.* Nemo quippe adeò perfectus in hac vita reperitur, qui non debeat semper ulteriorem appetere perfectionem, donec feliciter consummatus expleat tempora multa, & quod in via concessum non est, magno gratiarum cumulo accipiat in patria. Hoc idem indicat non obscurè inscriptio Psalmi, *Canticum graduum*, sive ex Hebræo *scir ham ah aloth*, quod significat *Canticum ascensionum*: quo titulo admonetur pœnitens ascensiones disponere in corde suo, ire de virtute in virtutem, concupiscere, & deficere in atria Domini, donec perveniat ad locum illum, ubi bonum sit esse, securum commorari, unde cadere non possit, sicut scriptum est: *Et gaudium meum nemo tollet à vobis.* Sed de Canticis graduum, deque mysticis ascensionibus sequenti capite agendum erit. Habet hic Psalmus vocem gementis, & clamantis ad Dominum, ut de profunda peccatorum abysso liberetur in sanguine Jesu Christi constituta fiducia, qui peccatores mundat ab omni delicto. Non arctatur numero, inquit Arnoldus Abbas, non clauditur fine, nullas omninò habet metas divina clementia: sit qui invocet, erit qui exaudiet: sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Misericordia Domini plena est terra, & miserationes ejus super omnia opera ejus. Ideò post creatum hominem quievisse dicitur Deus, quia nimirùm creaturam habebat, erga quam poterat misericordiam exercere. Fecit Deus cœlum, & terram; non lego, ait Ambrosius, quod requieverit: fecit Solem, Lunam, & stellas; nec ibi lego

Eccli. 18. 6.

Joan. 16. 22.

Arnold. lib. de 7. verbis c. 2.

Ambros. exam. lib. 6. cap 20.

lego quod requieverit: sed lego quod fecerit hominem, & tunc requievit habens cui peccata dimitteret. Nec anteactæ vitæ sordes à speranda venia quempiam terrere debent, quia, ut rursum Arnoldus scribit; Nisi ad antiqua revertatur contagia, nulli prior præjudicat vita. Arnold.ib.c.3.

7. Psalmus centesimus quadragesimus secundus, *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam*, felicem perficit cursum supplicantium pœnitentium. Componitur hic numerus ex denario, quaternario, & binario: atque huic computationi rectè fidelium vita post peractam pœnitentiam comparatur, quia utrumque testamentum custodiens, & præcepta servans, quæ in quatuor Evangeliis & in legis Decalogo continentur ad perfectionis culmen velocissimo conatur ascensu pervenire. Propria ejus inscriptio est, *Psalmus David*, addidit Latinus Interpres, *Quando persequebatur eum Absalon filius ejus.* Non vacat autem mysterio, quod in hac postrema deprecatione filii impietas commemoratur, qui insana percitus dominandi libidine ausus est contra proprium genitorem prælium concitare. Ne fortè putaret pœnitens dimissâ culpâ se jam securū posse quiescere, exemplo monetur opportuno, debellatis hostibus externis, acrius à propriis filiis instare certamen, certamen inquam intestinum, prælium anceps, & tumultuarium à pravis affectionibus, quæ militant adversus animam. Vis audire fortissimum athletam hujus militiæ discrimen fideliter enarrantem? *Invenio*, inquit, *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati.* Hic est Absalon contra parentem insurgens: hic est filius, cum quo vix possumus pacem habere, cui meritò vulga-

vulgatum illud possimus occinere, *Nec tecum possum vivere, nec sine te.* Hunc igitur hostem multò vigilantius cavere debemus. Sæpè securitas incautos reducit ad transacta peccata, & cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus. Orat Dominum pœnitens in hoc Psalmo; ut sibi periclitanti opem conferat salutarem; deinde precatur, ne cum servo suo velit intrare in judicium, sed potiùs vocem illam dulcissimam eum faciat audire, *Fili remittuntur tibi peccata tua.* Petit tandem notam sibi fieri viam vitæ, ut Dei voluntatem edoctus, & deductus in terram rectam, atque ab insidiis inimicorum liberatus felici tranquillitate potiatur.

8. Desino in hac saluberrima admonitione, ut pœnitentiam agamus, dum dies salutis lucescit, dum tempus acceptabile est. Irascere peccatis tuis, inquit Bachiarius vir doctrinâ, & eloquentia insignis, ut ultrà non pecces: præveni ultricis gehennæ sæva tormenta, & ipse tibi tortor existe; ut cum venerit, nihil inveniat, quod in te possit punire inimicus. Sit tibi fames pro gladio, sitisq; pro flamma, ut manu carnificis voluntatis per abstinentiæ pœnā costarum compago nudata visceribus sit, & pro supplicio ignis internas ossium medullas duræ sitis depascat incendium. Sit tibi vigilia velut officiorum custodia publicorum, ac sicut catena rigentis ferri, sic duriori consuetudine & lege constrictus sub imagine martyrii veniam misericordiæ cœlestis expecta. Pœnitentiam differre res magni periculi est. Momento enim vivimus, nihilque incertius est horâ nostræ migrationis. Quis scit an hâc nocte à nobis repetat supremus Dominus animam nostram? Quis scit an prolongando iniquitatem, misericordiæ

Bachiarius Epist. de recip. lapsis.

nobis

nobis januam occludamus? Ego sanè totus inhorrui, si fortè legens incidi in illud, quod de Antiocho Rege scriptum est, *Orabat hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus*: itemque in illud quod de Esau scribit Apostolus, *Non invenit pœnitentiæ locũ, quanquã cum lacrymis requisisset eam.* Scio quidem remissionis gratiã semper illis esse promissam, qui ex toto corde convertuntur; sed vereor, ne qui dum potest non vult, justo Dei judicio, cùm voluerit non possit. Dicit enim Scriptura, *Ne tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Formidabilis est magni Doctoris Augustini sententia de his, qui usque ad mortem protrahunt pœnitentiam: Agens pœnitentiam ad ultimum, & reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus. Nunquid dico damnabitur? Non dico. Sed dico etiam liberabitur? Non. Et quid dicis mihi? Nescio, non præsumo, non promitto, nescio. Vis te dubio liberare, vis quod incertum est evadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si enim tunc vis agere pœnitentiam, quando jam peccare non potes, peccata te demiserunt, non tu illa. Idem alibi. Quomodo pœnitentiam agere possit, qui nulla jam pro se opera satisfactionis operari potest? Et ideò pœnitentia, quæ ab infirmo petitur, infirma est, pœnitentia, quæ à moriente tantùm petitur, timeo ne ipsa moriatur. De eadẽ re sic scribit Salvianus Massiliensis, quem dicit Baronius fuisse novum sui temporis Hieremiam. Peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantum facit impossibilitas, non voluntas. Qui enim à malis actionibus tantùm morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclu-

2.Mach.9.13.
Hebr.12.17.
Eccli.5.8.
Aug.Hom.41. inter 50.
Id.serm.57. de Temp.
Salvian. lib. 1. adversus avaritiam.

exclusus à vitiis, & tunc puto peccat, quando cessaverit, quia quantum ad animum necdum desiit, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, ut peccatorum molem redimat in morte. Item S. Asterius; Tunc inquit, prodest pœnitentia, cum pœnitens emendandi facultatem habet: sublatâ verò copiâ rectè faciendi inutilis est dolor & irrita pœnitentia. Quidam usurarius in extremis constitutus, cum eum Sacerdotes ad pœnitentiam hortarentur, negavit se posse pœnitere, & exclamans dixit: O pœnitentia ubi es? Non possum amplius pœnitere, quia cum possem nolui. Et sic expiravit. Inimicâ videlicet persuasione mentitur, ait Faustus Rhegiensis Episcopus, qui maculas longâ ætate contractas subitis etiam inutilibus abolendas gemitibus arbitratur: quo tempore confessio esse potest, satisfactio esse non potest. Nam quia Deus non irridetur, ipse decipit, qui mortem multis temporibus vixit, & ad quærendam vitam jam semivivus assurgit, ut tunc officiosus appareat, quando Dominicæ servituti omnia corporis, & animæ subtrahuntur officia. Hanc autem sententiam Alcimus Avitus Archiepiscopus Viennensis his versibus explicavit.

Asterius Hom. 1.

Ant. Daurooultius cat. histor. c. 3. tit. 13. exemplo 5.

Faustus Epist. ad Bened. Paulinum.

Pœnitet ambiguè quem serò pœnitet: ergo
Præsentis spatium nobis dum creditur ævi,
Dum patulam cunctis Christi clementia sese
Præbet, præteritæ plangamus crimina vitæ,
Pœniteatque olim negligenter temporis acti
Dum licet, & sano ingenioque, animoque valemus,
Nam qui peccatum moriens dimittit & ipsa
In serum tempus differt admissa fateri,
Non tam dimittit, quam dimittatur ab illis.

His accedit quod securitatem diu vivendi nemo habet.

habet. Quanti enim, inquit Eligius Noviomensis Episcopus, qui se ad extremū vitæ suæ pœnitentiam accepturos esse credebant, aut subitâ ruinâ oppressi sunt, aut fortè naufragio demersi, aut apoplexiâ ita percussi, ut non solùm pœnitentiam petere, sed etiam signare se, aut orationem Dominicam dicere omninò possent? Ergò pœnitentiam agamus confitendo peccata nostra, & dignè pro illis satisfaciendo, dum tempus habemus, nam omnis dilatio in hac re pessima est. Sed jam multa de pœnitentia dixi, quia, ut Florentis Tertulliani personâ induar, peccator omnium notarum cùm sim, nec ulli rei nisi pœnitentiæ natus, non facilè possum super illa tacere. Ne verò abutar lectoris patientiâ de Litaniis, quæ Psalmis Pœnitentialibus subnecti solent, nunc loquar, si prius dixero cum sancto Isaacio Presbytero, illum ponere terminum dilectis suis, qui cognoscit terminum hujus vitæ.

Eligius hom. 6

Tertull. in fine lib. de pœnit.

Isaac de cont. mundi c. 18.

§. IV.

Litania quid sit, & quotuplex, Litaniarum vis, & efficacia.

1. GRæca vox Litania, si genuinam nominis significationem spectemus, seriam omnem, & ardentem precationem significat, à verbo λιτανεύειν, quod ardentem orationem importat. Apud Homerum qui aliquem enixè precantur λιτανεύοντες vocantur, & in quodam Epigrammate Græco infernus ἀλιτάνευτος, id est inexorabilis, non inelegāter nuncupatur, quod nullis precibus flecti possit. Usu tamen receptum est, ut pro certa quadam Ecclesiasticæ supplicationis specie, qua Dei misericordiam, sanctorumque patrocinium invocamus, Litaniæ nomen usurpetur. Accipitur etiam quandoq;

pro solo *Kyrie eleyson*, tum in Græcis sanctorum
Bened.c.9.& 12. Jacobi, Basilii,& Chrysostomi Liturgiis; tum à D.
Benedicto in regula dum ait, Supplicatio Litaniæ,
id est *Kyrie eleyson*, & sic finiantur vigiliæ nocturnæ: itemque Litaniæ,& completum est. Monachi
enim post versum dicunt ter *Kyrie eleyson*, deinde
sequitur oratio Dominica, postea collecta, & sic finitur tam nocturna,quàm diurna synaxis.Hanc autem supplicationem *Kyrie eleyson* commendat Epi-
Arian l.2.c.7. ctetus Stoicus apud Arianum: & Virgilius preces
Virgil.lib.12. Æneid. Turni ad Faunum describens ait, *Faune precor miserere*. Quia verò multoties solent Litaniæ processionaliter cantari, ipsa multitudo τῶ λιτανευόντων, &
procedentium ab ordine Romano, & ab aliis Li-
Prat.spirit. c.210. tania vocatur. Abbas Joannes in prato spirituali
narrans cujusdam Episcopi humilitatem; Pertranseunte, inquit, Litania,id est processione. Nos hic
de illis Litaniis loquimur, quibus sanctorum invocatio continetur, quarum usum multo ante Gregorii Magni tempora viguisse libello primo de Litaniis
Serarius tom. 3. opusc. de litan.lib.1.c.4. eruditissimè probat Nicolaus Serarius tot antiquorum Patrum sententiis, tot veteris Historiæ
exemplis, tot validis rationum momentis, ut nec
ejus diligentiæ quicquam addi possit, nec sectarii
novatores tam insignia antiquitatis testimonia ulla valeant exceptione submovere. Nullus certus
auctor proferri potest,qui Sanctorum Litanias primus invenerit; quamvis speciales quasdam, nempè
majores, quas vocant, in die S. Marci à B. Gregorio Magno: triduanas verò rogationes ante Dominicam Ascensionem à S. Mamerto Episcopo
Viennensi circa annum Domini 452. institutas fuis-
Serarius lib. 2. de process. c. 7. & 8. se non contemnendi auctores affirment. De utraque institutione legendus Serarius libro de Processionibus.

sionibus. Etsi ergò Litaniarum quarumdam, quà processiones sunt, auctor aliquis ex antiquitate proferri possit, non tamen quà precationes, nec quà in iis sancti exorantur; sed illæ ab Apostolicis viris inductæ, quovis etiam vetustissimo auctore vetustiores reputantur. Quin docti plerique sentiunt, inter quos Jansenius & Baronius, Christi Domini tempore jam usitatas Hierosolymis supplicationes, in quibus frequentissimè suum illud *Osanna* repetebant. Extant Harthmanni, Ratperti, Notkeri, & alterius Anonymi Monachorum S. Galli apud Helvetios versus quidam, & rithmi, quibus Litaniæ continentur in Bibliotheca veterum Patrum editionis Coloniensis. Psalmis verò Pœnitentialibus sacras Litanias rectè adjungi quis neget? In his enim primò misericordiam Dei supplici confessione imploramus; Tum Reginæ cœlorum pedibus provoluti miseriam nostram potentissimæ mediatrici commendamus. Non omittimus Angelorum Principes, & omnes sanctos beatorum spirituum ordines supremâ naturæ dignitate sublimes, non Patriarchas divinâ familiaritate illustres, non Prophetas futurorum scientiâ conspicuos, non Apostolos Ecclesiæ Principatu gloriosos, non Martyres charitatis ardore succensos, non Confessores virtutum omnium splendore coruscos, non virgines illibati pudoris candore præfulgidas, non omnes denique cœlestis curiæ cives, amicos Dei, & Principes universæ terræ. Petimus autem in Litaniis pro omni statu hominum universi generis bona, humana, divina, publica, privata, quæ ad animam, & quæ ad corpus spectant.

Iansen. in conc. cord. c. 110. Baron. an. 34. n. 5.

Tom. 1 5.

METRUM XXXI.

DEnsa triumphali video procul agmina pompa,
Atque hilares, placidosque choros.
Plurima pars niveis, variis pars altera fulget
Vestibus, auratisque stolis.
Jam sinuosa leves rapuerunt stemmata venti,
Jamque micant pia signa crucis.
Tartareas Christi propellit imago phalanges,
Et superi properant cives.
Ordo Sacerdotum venerandaque turba canoris
Carminibus passim exultant.
Jam devota sacris aperitur scena viretis
Jam sanctæ resonant voces.
Alternis precibus pueri, innuptæque puellæ,
Atque senes, juvenesque canunt.
Ter circum viridi tremuerunt vertice colles,
Ter longè tremuit tellus,
Terque repercussas resonabilis edidit Echo
Voces, ter sonuere specus.
Audio divinæ dotes, titulosque parentis,
Audio virgineas laudes.
Sed prius Ingeniti, Genitique, & Pneumatis almi
Placarunt precibus Numen.
Tum puras, celeresque canunt sine corpore mentes,
Ter triplici agmine distinctas.
Nec veteres reticent Patres, mundique parentes,
Et sacros recinunt vates.
Quos & Apostolici sequitur sacra turba Senatus,
Magnaque Discipulorum acies.
Et pueri insontes, rabies quos sæva Tyranni
Sustulit è gremio matrum.
Vos quoque commemorant, partam qui morte coronam
Vertice sacrato geritis.

Et vos Pontifices, & quos sine sanguine virtus
Vicinos dedit esse Deo.
Postea fœminei celebratur candida sexus
Virginitas, castusque pudor.
Sic omnes cœli proceres, patriæque beatos,
Sollicitant precibus cives.
Denique per Christi mysteria sancta precantur,
Annuat ut votis Numen.
Sit procul omne malum, det prospera cuncta sereno,
Respiciat populum vultu.
Utque Dei mitis, mundi qui crimina tollit,
Agnus sit miseris clemens.
Ista ter effati reticent: sed multa perorat
Pronus humi sacer Antistes.
Et cum sancta preces plebs finiit, æthera pulsant
Plausus, ac tremulæ voces.
Pictaque tolluntur Christi vexilla, recedit
Hinc chorus, & repetit templum.
Tum subitò Aligerum manibus collecta feruntur
Ante Deum populi vota.
Annuit his Numen, divinaque munera terris
Divite largitur dextrâ.

2. Difficillimum foret varios, & admirabiles Litaniarum effectus è probatissimis Ecclesiasticæ Historiæ monumentis collectos recensere. In tanta enim exemplorum ubertate quid potissimum seligere, quid omittere debeam ignoro. Dicam tamen aliqua, quæ satis fuerint, ut maximam supplicationum utilitatem Ecclesiasticis viris commendent. Litaniis magnum Basilium obseratum Niceæ templum sine clavibus aperuisse magno Catholicorum applausu, magnâ Arianorum confusione Amphilochius, & Zonaras testantur. Litaniis Theodosium Imperatorem unà cum clero, & plebe perpetuis im-

Amphiloch. in vita S. Basilii. Zonaras tom. 3 Annalium.

Niceph. Call. l. 14. cap. 13.
Rup. Abb. in vita S. Heriberti.

bribus imposuisse finem, post quos rei frumentariæ ingens copia sequuta sit, Nicephorus Callistus affirmat. Litaniis pestem, ac famem vehementissimam S. Heribertum Coloniensem Archiepiscopum submovisse Abbas Tuitiensis asseverat. Imperante Theodosio Proclus Constantinopolitanus urbem funestissimis terræ fragoribus concussam, Litaniis & supplicationibus liberavit, ut Baronius, & alii narrant. Omni enim populo cum Patriarcha orante sublatus in aëra puer, & mox in terram reversus, sacrum Trisagion se ab Angelis didicisse testatus est, quem hymnum cum psallerent universi, terræ quassatio cessavit. S. Mammertus à Viennensi sua civitate, ut Ado item Viennensis refert, gravissimos depulit terræmotus, ignes cœlitus delapsos, ferarum irruptiones, aliaque plurima pericula Litaniis ad S. Juliani Basilicam institutis. Gregorius Magnus serpentum virus, & inguinariam pestem, qua Roma quotidianis cadaveribus complebatur, non semel Litaniarum precationibus avertit, ut in ejus vita Joannes Diaconus scribit. Adversus bellicos incursus idem met Gregorius Litanias indixit, ut ex Epistolis ipsius constat. Occasione magni terræmotus, de quo Agathias, actas quotannis Litanias anno 27. Justiniani Imp. docet Baronius è veteri Historia. In creatione summi Pontificis cantatas Litanias apud eumdem Baronium commemorat Anastasius Bibliothecarius. Exundantis Tyberis alluvionem Litaniarum munimine repressam idem narrat ex eodem auctore. Easdem pro salute Urbis à Stephano Papa tertio frequentatas ipsomet Baronio narrante didicimus. Quibus verò præsidiis Adrianus Papa ad petitionem Caroli Magni barbaram, & ferocissimam Sa-

Baron. ann. 446. nu. 9.
Theodor. Balsamon ad Can. 82. sextæ Synodi in Trullo.
Ado Vien. æt. 6.
Io. Diac. lib. 4.
Greg. Ep. 45. l. 9. indic. 4.
Agat. lib. 2.
Baron. ann. 553 nu. 249.
Id. ann. 555. n. 10.
Id. ann. 717. n. 4.
Id. ann. 753. n. 3

xonum gentem ad Chriſti fidem perduxit: nonne Litaniis pro eorum converſione in tota ditione Romanæ Eccleſiæ celebratis, ut ſcribit Rhegino Abbas? Quibus artibus impuriſſimi Dæmones ab humanis corporibus multoties expulſi ſunt? nonne efficaciſſimo Litaniarum exorciſmo? Quâ ratione pluviarum illuviones ſubmotæ, procellarum ſedata tempeſtas, virulenta fulgurum vis repreſſa, devaſtantium flammarum extinctum incendium, conclamata multorum ſalus poſtliminio reſtituta, fideles animæ è teterrimo Purgatorii ergaſtulo eductæ? nonne Litaniis intimæ devotionis ſenſu recitatis? Quidni igitur ſtudeamus hoc ſaluberrimo pœnitentialium Pſalmorum additamento divinam nobis miſericordiam conciliare? Miſericors & miſerator Dominus ad beneficia humano generi præſtanda ſuâ ſponte proclivis accedentibus ſuffragiis omnium Sanctorum, ampliorem nobis tribuet donorum ſuorum largitatem.

Rhegino lib. 2. Chron. Mart. del Rio diſquiſ. magic. lib. 6. cap. 2. Sigebert. an. 679. Abbas Vrſperg. an. 527. Greg. Turon. de gent Franc. lib. 2. cap. 34 Albert. Cranzius l. 2. metrop. c. 28. Greg. Cedrenus in Iuſtiniano.

CAPUT XV.

De Pſalmis Gradualibus.

§. I.

Quindecim Pſalmis Gradualibus totidem gradus Chriſtianæ perfectionis indicari. Vitæ ſpiritualis triplicem eſſe ſtatum. De aſcenſione mentis in Deum. Quindecim animæ dignitates ex Abbate Cellenſi.

1. QUindecim Pſalmi Graduales à 119. uſque ad 133. quartis Quadrageſimæ feriis præſcripto

præscripto in Breviariis ritu recitari debent. Quia enim hisce diebus decet nos solito sanctiores esse, Psalmos istos ad consuetæ servitutis pensum adjungimus, quibus etiam monemur ad vitæ spiritualis perfectionem quibusdam veluti gradibus ascensum parari. Meminit horum Psalmorum, eorumq; ritus Radulphus Tungrensis. Ardo Monachus in vita S. Benedicti Anianæ Abbatis refert ipsum instituisse, ut ante nocturnam synaxim quinq; Psalmi à Monachis recitarentur pro omnibus fidelibus in toto orbe terrarum vivis: tum quinque pro omnibus defunctis, totidemq; pro iis, qui nuper defuncti erant. Sed an isti fuerint Psalmi Graduales, non liquet. Ipsa autem Cantica graduum ternâ oratione distincta noctu à Monachis recitata apud Bollandum in vita S. Joannis Gorgiæ Abbatis cap. 9. die 27. Februarii commemorantur. Hic verò obiit anno 962. Ante Pium V. quotidie in Quadragesima recitabantur, ut notat Gavantus, & in antiquo usu Cluniacensi singulis anni diebus; itemq; in veteri Breviario Vallisumbrosæ in omni die feriali. Græci Psalmos graduales concinunt omnibus diebus Quadragesimæ (præterquam Sabbatis, & Dominicis, & in die Annuntiationis) quibus utuntur mysteriis ante sanctificatis, de qua re extat Canon sextæ Synodi in Trullo. Post quos psallant Idiomelon diei, & Martyricum, & tria similaria Triodii, & tria Calendarii, sive Menæi, ut habetur in eorũ Typicis, & Euchologiis. Hæc autem distinctio graduum, sive à gradibus templi Salomonis desumpta sit, sive ad vocem gradatim in cantu exaltatã pertineat, sive reditũ de captivitate Babylonica in Hierusalem, aut aliud quidpiam secundum historiæ fidem respiciat; quod spectat

Radulph. prop. 21.

Sex. syn. can. 52.)

spectat ad spiritualem intelligentiam, mysticis animæ ascensionibus à sanctis Patribus Hilario, Augustino, Chrysostomo, Gregorio Magno, itemque à Cassiodoro, Remigio Antissiodorensi, & aliis applicatur. Ad supremum charitatis fastigium nonnisi per gradus pervenitur: motus enim, & conatus humanæ voluntatis, sicut ad alia omnia, ita etiam ad perfectionem non repentè fit summus. Notandum est autem ex Brunone Astensi in Psalmum 119. Quod cùm quindecim sint Psalmi Graduales, non dicimus primum gradum, secundum gradum, tertium gradum, sed unusquisque vocatur Canticum graduum, quasi unusquisque tanti sit, ut per se ad id quo tenditur ascendentem perducere possit. Cantica graduum, inquit Arnobius, Cantica Ascensionū sunt: veluti si alicui, qui in foveam ceciderit ponatur scala, ut inde ascendendi capiat facultatem. Hæc est scala, quam Patriarcha Jacob vidit in somnis, per quam, ut scribit Theophilus Alexandrinus, diversis virtutum gradibus ad superna conscenditur. Pulchrum spectaculum, ait Richardus Victorinus, videre hujus scalæ scalaria modo congruo, proportionaliterque locata, & usque in summum ordinatæ distinctionis continuatione producta, ut paulatim se animus ad superiora promoveat, provectionisque gradibus semper ad altiora conscendat, donec Dominus innixus scalæ videatur.

Hilar. Pict. procœ. in Ps. grad. Aug. in eosdem Psalm. Chrys. in Ps. 119 Gregor. in Ps. 129. Cassiod. & Remig. in Ps. 119.

Jacob. Alvarez de vita spirit. lib. 2. part. 1. cap. 9. Arnob. in Ps. 119.

Theoph. ep. 1. pasc. Rich. de ext. mali tr. 3. c. 16.

2. Nascitur charitas divina operante misericordia, cum nata fuerit, nutritur, nutrita crescit, & roboratur, roborata perficitur. Hinc Theologi communiter post Dionysium Areopagitam ex muneribus Angelorum, quorum actus Hierarchici sunt purgare, illuminare, & perficere, vitæ spiritualis statum triplicem faciunt, Incipientium, Proficien-

S. Th. 2. 2. q. 183 art. ult. Dionys. c. 3. cœl. hier.

tium, & Perfectorum, quarum primi purgantur, secundi illuminantur, postremi perficiuntur. Cebes Thebanus insignis Philosophus Tabulam finxit in templo Saturni, in qua miro artificio tres ambitus posuit, per quos tres isti gradus non incommodè intelligi possunt. Nam cum vitiis seductus homo in primo ambitu describatur, in secundo post purgationem ad virtutes introducitur, ac deinde ad beatitudinem pervenit, à qua gloria, & honore coronatur. Ecclesia verò Psalmos graduales recitandos proponens in tres ordines dividit, qua partitione tres status vitæ internæ designantur. Et primus quidem quinarius incipientibus convenit, secundus proficientibus, tertius perfectis. Nicolaus Londanus tractatum edidit ad Pium V. de reversione animi in cœlum, sumpto è Psalmis istis argumēto. Robertus Bellarminus sacræ purpuræ decus eximium librum scripsit de Ascensione mentis in Deū, quem ad similitudinem quindecim Psalmorum gradualium in totidem gradus distinxit. Hic liber legendus ab illis est, qui invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intelligere cupiunt. & mysticos ascensionum gradus non tam cognoscere, quam ascendere peroptant. Basil. Sel. or. 1. Deus enim, inquit Basilius Seleuciæ Episcopus, cum res creatas in modum scalæ adaptaverit, per eas sui amantibus ascensum ad se extruxit. Verus Philosophus ille est, qui è rebus creatis ad increta novit assurgere; & de his quæ videntur scalam sibi facit ad invisibilia ascendendi. Quare sapienter Severinus Boëthius vestem Philosophiæ in modum scalarum intextam describit initio doctissimi libelli de ejusdem Philosophiæ consolatione. Felices illi, quibus vertitur in scalam, quod aliis esse solet in ruinam: quibus aspectus creaturarum fit scala ascensionis, non lapsus dejectionis.

3. Abbas

3. Abbas Cellensis quindecim animæ dignitates, quasi quosdam gradus perfectionis ejus, enumerat, è quibus ipsa corruit per peccatum, & ad quos per pœnitentiam revocatur. Est enim anima, ait ille, puella, generosa, tenera & delicata, formosa, & candida, ignara doli, laboris insueta, virtutum capax, damnatrix vitiorum, artium inventrix, constans in amore, verax in promissione, larga in donatione, socialis ad cives, affabilis ad omnes. Ab his dignitatibus totidem gradibus excidit miserabilis anima. Nam, ut idem subjungit, rapitur puella! ô crimen! Generosa ancillatur: ô pudor! Delicata laceratur: ô pietatis naufragium! Formosa denigratur: ô damnum pulchritudinis! Obscuratur candida: ô gloriæ convitium! Ignara doli fraude seducitur: ô justitiæ exitium! Insueta laboris labore atteritur: ô miserationis exilium! Capax virtutum virtutibus evacuatur: ô exclusio bonorum! Vitiatur damnatrix vitiorum: ô commutatio Dæmonum! Inventrix artium inventorum obliviscitur: ô ignaviæ pabulum! In amore constans instabilis invenitur: ô naturæ lubricum! Verax in promissione quotidie mentitur: ô peregrinationis invium! In donatione larga in avaram vertitur: ô exsiccatio venarum! Socialis sine fœdere: ô vitæ corruptionem! Affabilis infrunita redditur: ô coagulum dilectionis vastatum! O clementia creatoris eripe illam de ore Leonis, restitue illi statum libertatis, repone in delitiis pristinis, reforma deformatam, renova obscuratam, libera deceptam, amove laborem, redde virtutes, cura vitiatam, doce oblitam, confirma lapsam, pone in veritatis viam, destrue avaritiam, fædus societatis constitue, affabilem redde. Ecce anima quindecim gradibus, quibus peccando corrueras,

P. Cellen. lib. de Panib. c. 4.

corrueras, pœnitendo azima sinceritatis recipies. Quotnamque casibus à Deo recessimus, tot gradibus virtutum ad ipsam Dei virtutem pennis desideriorum revolamus. Hactenus Petrus Cellensis. Sunt & alia quindenarii numeri mysteria haud indigna solerti disquisitione; sed suscepti operis ratio ad ea tantum edisserenda me cogit, quæ mysticas animæ ascensiones respiciunt. Scalam igitur erigo ad Deum, qualem finxisse Cosingam Junonis apud Thracas Sacerdotem scribit Polyænus. Hic enim cum Thraces ejus imperium detrectarent, ligneas scalas quamplurimas construi, atque alias aliis imponi curavit, quibus in cœlum ad Junonem ascenderet plebis contumaciam accusaturus. Quo facto stupidam gentem ita perculit, ut se inposterum obedientem fore jurejurando firmaret. Hunc ascensum, quem ille ementiri potuit, non autem perficere, ego quindenis gradibus præparo, quibus ad verum Numen subvehente sapientia conscendamus. Optimè Joannes Climacus, omni arte, omnique studio quisque uti debet, ut lutum hoc à terra elevans in Dei solio collocet. Nullus verò difficultatem causetur ascensus; via enim, & janua cunctis aperta est.

Polyænus l. 7. stratagemat.

Climac. gr. 26.

METRUM XXXII.

1. *TU magnè cœli rector, & mundi arbiter,*
Tremende, sempiterne, ineluctabilis,
Idem severus ultor, & clemens pater,
Immensa rerum spatia qui nutu regis,
Cui servit Orbis, Trinus, ac unus Deus.
Da celsa virtutum juga, & superum choros
Transcendere. Obsident iter vepres mali,
Et densa tribulorum seges: bellum ferox

Intentat

Intentat hostis, fingit & vanos metus.
Sed, te juvante, per rubos, & per truces
Spinas iter parabo: me nullus labor,
Pericla terrent nulla, sunt dudum mihi
Hæc tela prævisa. Adjuva audentem Deus,
Serena donec fulgeat mihi dies,
Qua sistar innocens, & omnis inscius
Labis tuo conspectui. Quid hic moror,
Et hactenus mortalium sordes colo?
Vos nubila super solis, & Lunæ vias
Me citius erigite volatu præpeti.
O me beatum! Jam mihi tellus perit,
Et regna decrescunt, summ mundi globus
Vanescit in punctum. O veneranda Numinis
Præsentia! ô cœli coruscantes faces!
Perenne vitæ gaudium, verum decus,
Et clausula nullo margine voluptas! dies
Quem nulla temerat nox, bonorum fons patens!
Utinam semel vestris receptus sedibus
Quiete vera perfruar. Tu ne cadam
Adsis Pater. Gravi ruinæ est proximus
Quicunque sine te ad sidera ascensum parat.

§. II.

Quinque gradus incipientium: omne mortale, omne veniale crimen deserere: divitias, ac dignitates contemnere: pravos motus cohibere: proprium judicium, & propriam voluntatem abnegare. Quæ sint purgati animi indicia.

1. ADsis huc igitur fidelis homo, quicunque es, qui in hac valle lacrymarum ascensiones disposuisti in corde tuo: Huc adsis, & cœlum suspice, ad quod erecta te ducit statura: Cœlum contemplare, ad quod oculis, manibus, totoque corpore assurgis.

Theophil. Protospat. lib. 1. de hominis fabrica cap. 9.

assurgis. Hoc consilio divina manus, ut Theophilus Protospatarius eleganter notavit, hominem sic effinxit, ut erectus, aut sedens vitæ negotia obiret; pronus autem, & supinus nihil prorsus faceret. Nimirum ut liqueat actiones nostras à terræ fæcibus removeri oportere, debereque hominem vita, & moribus esse O'υρανό σκοπον instar piscis, qui hoc nomine insignitur, quod semper oculis cœlum aspiciat. Rectè Manilius.

Manil. circa fin. l. 4. Astronomic.

An quoquam genitos nisi cœlo credere fas est
Esse homines? projecta jacent animalia cuncta
In terra, vel mersa vadis, vel in aere pendent:
Omnibus una quies venter, sensúsque per artus.
---- *At homo stetit unus in arcem*
Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
Sidereos oculos, propiusque adspectat olympum;
Cognatumque sequens corpus, se quærit in astris.

Lactan. div. inst. l. 2. cap. 1. & 2.

Ipsi ergo sibi renunciant, ait Lactantius, seque hominum nomine abdicant, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum. Spectare nos cœlum Deus voluit, utique non frustra, sed ut Deum, cujus sedes illud est, quoniam oculis non possumus, animo contemplemur. Juvat autem velut in aliqua sublimi specula constitutum, unde universi exaudire possint, Persianum illud proclamare:

O curvæ in terras animæ, & cælestium inanes.

Cœlum potius intuemini, ad cujus spectaculum vos excitavit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum dedit, vos in terram curvamini, & altas mentes ad inferiora deprimitis, tanquam vos pœniteat nō quadrupedes esse natos. Hoc verò sanctioris vitæ initium est, hic primus gradus, à terra sursum elevari, & hac optima sententia stabilire cor, ut mori potius optes, quam gravioris peccati macula

cula fœdari. Hunc primum gradum nonne agnoscis in primo Psalmo? Terrena vitia derelinquens Propheta petit liberari à tribulationibus ingruentibus, à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Qui enim incipit Deo servire, licet cum his qui oderunt pacem se semper pacificum studeat exhibere; ab illis tamen quasi hostis, & malè suadens venenatis detractionibus gratis impugnatur: quare cognoscens se cum malis habitare mundi hujus durissimum incolatum detestatur.

2. Emundatus in hoc primo gradu à gravioribus noxis gressum promove ad secundũ. Is est non tantum à culpis, quæ occidunt animam, sed etiam à levioribus abstinere. Scio quidẽ natura omnibus insitum esse (sic loquitur maximus Historicorum) ut & privatim, & publicè peccent: nullam esse legem quæ homines ab hoc naturæ vitio prohibeat. Scio etiam sententiam esse ejus discipuli, quem diligebat Jesus: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est.* Sed scio quoq; non debere negligi venialia delicta, quod in hac mortali vita omninò vitari non possint. Quamvis enim à Catholica fide censeatur alienum cum Origene, & Evagrio impeccantiã asserere; quamvis item homini justificato absque detrimento justitiæ peccata insint venialia: tibi tamen, qui in via Domini progredi cupis, necessarium est, ut quantum te Dei gratia promoverit, vel levissimas criminum umbras devites. Dum enim otiosa, ait Bernardus, tanquam minima spernimus, ad turpia, atque inhonesta dilabimur. Idem alibi. Neque hic possumus penitus esse sine peccato, & miseria: possumus tamen gratia juvante nec peccato superari, nec miseriâ. Et usitata in scholis sententia;

Thucydides lib. 3.

1. Joan. 1. 8.

Bern. Serm. de trip. cog. Id. de grat. & lib. arbit.

sententia; Possumus à singulis peccatis venialibus abstinere, non ab omnibus. Monet Chrysostomus magis esse timenda parva peccata, quam magna. Magna enim ut aversemur, ipsa peccati natura efficit: parva autem hac ipsa re quia parva sunt, desides reddunt: & dum contemnuntur, non potest ad eorum expulsionem animus generosè insurgere. Quia verò adversus carnis molestias, & quotidiana peccata difficilior lucta est, & pugna anceps; ideò secundus Psalmus oculos levat ad montes, salutare præsidium à sanctis postulans, & infallibile auxilium ab eo expectans, qui fecit cœlum, & terram. De malis scriptum est. *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Nobis autem clamat Apostolus, *Quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Quid moraris in convallibus, si auxilium tuum à Domino est, qui habitat in excelsis? Ipse custodit te ab omni malo, semperque vigilat ad tui custodiam, ut à recto virtutis tramite nunquam possis deviare.

Chrys. Hom. 87. in Matth.

Psalm. 16.
Coloss. 3. 1.

3. Sic depositâ peccatorum sarcinâ levior eris ad ascendendum. Perituras autem divitias respue, fallaces mundi honores, ac dignitates contemne, & tertium gradum conscendisti. Nam si adhuc opus habes, ut hæc discas, inquit Chrysostomus, nempè quod nihil magnum sint divitiæ, quod umbra sint divitiæ, quod umbra sint res præsentes, & somnium; quod instar fumi evanescant, & evolent, sta interim extra adyta, mane in vestibulis: nondum enim fuisti dignus, qui ingredereris superna regna. Nam si nescis earum instabilem, & perpetuo fluentem discernere naturam, quomodo eas poteris despicere?

Chrys. Hom. 29. in cp. 1. ad Cor.

ME-

METRUM XXXIII.

NOn tot monstra cubant Tartareo in specu,
Non tot parit Lybia feras:
Quot curæ lacerant pectora divitum,
Quot opprimuntur fluctibus,
Magnatum requies exulat atriis,
Auro bibuntur toxica.
Nec mentis stolidæ prælia sopiunt
Fasces, opes, & purpura.
Ah! regnum miseri, veraque gloria,
Qua sede lateat nesciunt.
Rex est, & tumido ditior Attalo,
Rex esse qui potest sui.
Hæres ipse sui possidet omnia,
Qui se obsequentem possidet.

Rectè Augustinus, Venenum charitatis est spes adipiscendarum, aut retinendarum rerum temporalium. Rectè item Bernardus, quærat Paganus divitias, qui sine Deo vivit: quærat Judæus, qui terrenas promissiones accepit: sed quâ fronte magis, aut quâ mente Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit? Avaritia, inquit Pater Romanæ historiæ, fidem, probitatem, cæterasque artes bonas subvertit; & pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venialia habere docuit. Ideò Lycurgus auri, argentique usum velut omnium scelerum materiam sustulit, teste Justino in historiis. Eleganter Maximus Tyrius: Vir bonus es? mores tuos muta, improbitatem cole, & divitias consequeris. Leno esto, aut caupo, prædo, aut veterator, perfidus, aut sycophanta, pretio æquum, bonumque perverte, honestati renuncia, ditesces. Per hanc viam ad opum fasti-

Aug. li. 83. qq. qu. 36.

Bern. Ser. 1. de omnibus Sanctis.

Sallust. in Catilin.

Justinus lib. 3.
Tyrius Ser. 30.

fastigia, ad dignitatum culmen pervenitur. Virum, qui ascendit hunc gradum ita describit Gregorius. Alius contempta mundi superbia honores, atque dignitates hujus seculi decrevit vitare, ultimum appetit inter homines locum tenere, ut tantò excelsior inveniatur in permanenti gloria, quantò humilior aspicitur in transeunte vita. Ideò exultans in spiritu in domum Domini se mox iturum testatur, in cujus atriis consistit. Qua spe roboratus æternæ pacis præmia, bonorumq; cœlesti abundantiam cõmendat, & dulcissimæ exultationis verba depromit.

Greg Hom. 20 in Ezech.

4. Quartus ascensionis gradus ab his, quæ foris sũt, ad teipsum te ducit. Divitiarum, ac dignitatum exuta solicitudine corpus tuum castigare, sensus cohibere, perturbatos animi motus sedare, omniumque vitiorum carnalem debes reprimere concupiscentiam. Ut enim docet Eucherius Lugdunensis, si unusquisque nostrum subdere sibi passiones studeat, & eminentia dominantis animi super eas stare consuescat, ex ipsis sibi gradum construit, quo ad superiora conscẽdat. Sublimabũt nos, si fuerint infra nos: de nostris etiam vitiis scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Ideò docet Apostolus dicens: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Nam, ut scribit in moralibus B. Gregorius; tantò melius mens ad superna appetenda cõponitur, quantò corpus ab illicitis arctius edomatur. Quemadmodum passerculus pede alligatus, ait sanctus Maximus Monachus & Martyr, volare incipiens in terram funiculo detrahitur: sic quoque mens nondum affectibus liberata, & ad rerum cœlestium cognitionem volare contendens ab affectibus ducitur, & in terram detrahitur. Sententia Domini est non posse discipulum ejus esse, qui non odit ani-

Eucher. Hom. 1. de Ascens.

1. Cor. 9. 27.

Greg. mor. lib. 1. cap. 28.

Max. cent. 1. de Char. cap. 85.

animã suã: *Et qui perdiderit animã suam, salvã faciet illã.* Beati quos nulli metus terrent, exclamat Rom. Orator, quos nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut enim maris trãquillitas intelligitur, nulla, ne minima quidem aura fluctus commovente; sic animi quietus, & placatus status cernitur, cùm perturbatio nulla est, qua moveri queat. Carnem igitur spiritui subjice, coerce vagam sensuum licentiam, pravos animi motus comprime, exhibe membra tua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem: hac enim ratione purificatus non jam ad montes, sed ad ipsum Deum oculos erigere, & Divinæ misericordiæ feliciter poteris appropinquare, sicut dicit Psalmus, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.* Opprobrium quidem abundantibus eris, & despectio superbis, qui præsentia diligentes, futura aut negligunt, aut non credunt: cunctas tamen molestia, & irrisiones hoc uno remedio superabis, si semper oculos habens ad Dominum elevatos exclames, Miserere nostri Domine, miserere nostri. Luc. 14. 26. Luc. 9. 24. Cic. 5. Tuscu-lan.

5. Quintus gradus ascensum perficiens incipientiũ in omnimoda proprii judicii, propriæq; voluntatis abnegatione consistit. Tantum enim virtuti adjicit homo, quantum propriæ voluntati, proprioque judicio subtrahit. Voluntatem verò propriam eam dicit esse Bernardus, quæ non est communis cũ Deo, & hominibus, sed nostra tantum: quando quod volumus, non ad honorem Dei, non ad utilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, nõ intendentes placere Deo, & prodesse fratribus, sed satisfacere propriis motibus animorũ. Quid autem odit, aut punit Deus præter propriam voluntatem? Ces- Bernard. Ser. 5. de Resurrect.

set propria voluntas, & infernus non erit. Et post pauca proprium etiam consilium, propriumq; judicium perstringens, illorum esse ait, qui zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam, sequentes errorem suum, & obstinati in eo, ita ut nullis velint consiliis acquiescere. Hi sunt unitatis divisores, inimici pacis, charitatis expertes, vanitate tumentes, placentes sibi, & magni in oculis suis, ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere. Epictetus Stoicus, cujus doctrina Evangelicam redolet disciplinam, sic de propria voluntate scribit. Si talis sit nostra voluntas, qualem ipsam esse oportet, unicum nimirum id bonum erit nostrũ: si secus sit affecta, unicũ, solumq; erit malum nostrum. Cæterum si ad hunc gradum felici progressione pervenisti, nil boni tibi arroges, ne ruinosa deceptus præsumptione præcipites. Dic autem cum Psalmographo: *Nisi quia Dominus erat in nobis, forsitan homines diglutissent nos.* Cœnosum, & rapidum pertransisti tormentum, terrenorum affectuum infectionibus sordidatum: aquam evasisti humanis viribus impertransibilem, ab illo scilicet adjutus, qui Petro Apostolo fluctuanti manum, ne mergeretur, extendit: contrito laqueo ereptus es, sicut passer ab insidiis inimici: ac propterea Psalmi devotionem assumere debes, & dicere: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum, & terram.*

Epictet. apud Arianum. l. 4. cap. 5.

METRUM XXXIV.

O Curas hominum, stultaque pectora!
O quam desipiunt, qui nimium suo
Credunt arbitrio, qui sapiunt nimis!
Quam desideriis difficile est modum

Et

Et metam propriis ponere sensibus!
Nescitis cupidi quo lateant loco
Mundi prosperitas, veraque gaudia;
Felicem Tyriæ non faciunt opes ,
Non gemmæ, & Perues munera divitis,
Non regni solium, rubraque purpura.
Sed lætis fruitur conditionibus
Æternis inhians semper honoribus,
Qui prudens timidos edomuit metus,
Fœdoque imposuit fræna Cupidini,
Nec vultum variè fingit ad improbæ
Plebis consilium , nec popularibus
Arctatur studiis, quem sapientia ,
Et virtus solidi pectoris hospita ,
Quem simplex probitas, nudaque veritas,
Quem firmat pietas, & niveus pudor.
Quem fluctus tumidi non quatiunt freti,
Non missum supero fulmen ab æthere,
Non vultus procerum sæva minantium.
Qui tuto latitans eximius loco
Infra se placidus conspicit omnia.
Qem non ambigui dura necessitas
Fati terrefacit , nec queritur mori.
Hic felix nimium, solus & entheo
Per nubes medias percitus impetu ,
Sublimem intrepidus transiliet polum.

6. Libet autem in fine horum graduum ad eos spectantium, quâ purgantur à vitiis, Guerrici Abbatis aurea verba usurpare. O quam felix est , de quo dici potest: *Impleti sunt dies purgationis ejus*, ut jam nihil aliud ei superfit, nisi ut ferant eum in Hierusalem supernam, & sistant eum Domino. Et quidem dies, qui ad purgandum nobis dati sunt, velimus nolimus, implemus: sed væ nobis, si dies im- Guerric.serm. 5. de Purific.

implentur, & purgatio minimè impletur: ut postea necesse sit illo nos igne repurgari, quo nihil pœnalius, nihil acrius, aut vehementius in hac vita excogitari potest. Heu quanta dierum incuria est, dierum scilicet, qui nobis ad purgationem concessi sunt! Quam pauci reperiuntur, qui tempori pretium ponant, qui cogitent apud se, quantum valeat dies una ad purgandam animam, ad comparandam æternitatem? Ut autem quis cognoscat an sit perfectè purgatus, debet diligenter advertere, adeptus fuerit an non strenuitatem; severitatem, & benignitatem. Porrò strenuitas est quidam vigor animi omnem excutiens negligentiam, & disponens animam ad bona opera diligenter, & accuratè faciẽda. Severitas omnem restringit concupiscentiam, & ferventem reddit animam ad amorem asperitatis, & paupertatis. Benignitas est quidam dulcor animæ excludens omnem iracundiam, invidiam, & nequitiam, habilitans animam ad benevolentiam, tolerantiam, & internam lætitiã. Et hic est terminus viæ purgativæ, nam omnis conscientia munda læta est, atque tranquilla, & secura mens quasi juge convivium. Agnovit hanc animi purgationem vir Ethnicissimus, sed profundæ doctrinæ Plotinus, atque inter cætera purgationis indicia habet; Timorem expellet omninò, nulla enim de re metuet: motum verò subitum expellet, nisi quatenus admonitionis loco sit. Cupiditatem turpium procul dubio non habebit: esculenrotum quoque, & poculorum ad remissionem doloris ipse animus non habebit: sin autem habuerit naturalium duntaxat ut arbitror, ita tamen ut neque inconsultum hæc habeant impetum. Quod si habeant, quatenus cum phanthasia solum, hac quoque præfigurata. Omninò autem ipsa ab

Plotin. lib. 2. ex cap. 5.

ab his omnibus erit pura, voletque etiam irrationale purum efficere, adeò ut ne commoveatur quidem, aut saltem quam minimè, commotionesque illius statim ipsa propinquitate sedari queant, perinde ac si quis sapienti propinquans ipsa propinquitate aliquid ab ipso percipiat, vel similis illi factus, vel reveritus, ut nihil audeat facere eorum, quæ bonus non ausit. Non ergò erit pugna. Hæc Plotinus. Utinam sordes abluat animæ meæ, qui solus potest facere mundum ex immundo conceptum semine, qui lavat omnia peccata nostra, & projicit in profundum maris omnes iniquitates nostras. Utinam illius aquæ cœlestis, quæ super cœlos est, participio lotus, totus cœlestis efficiar, quæ sursum sunt quærens, non quæ super terram. Quid mihi cum aquis inferioribus, ut desiderem aquam cœnosam fluviorum. Ægypti, quæ nec abluere potest, nec sitientem animam refocillare? Congregentur in locum unum aquæ istæ, & appareat arida: appareat inquam facies terræ, facies cordis mei terreni à vitiis emundata, & ab aquis fœtentibus expurgata, & germinet herbam virentem, & omne lignum pomiferum juxta genus suum: nec enim arida remanere poterit, sed fœcundata imbre cœlesti florebit, germinabit, & fructum afferet in patientia.

§. III.

Quinque gradus proficientium: virtutes omnes acquirere, virtutum exemplar aliis esse, justitiæ vias docendo demonstrare, se humilem in omnibus exhibere, omnes irrisiones, & detractiones patienter ferre.

Climac.gr. 25.

1. MActe animi virtute fidelis ascensor, nec te ea quæ dicta sunt perturbent, ait Climacus: nemo unquam repentè uno simul passu scalæ gradus omnes conscendere potuit. Jam à malo declinasti, jam spinosum incipientium iter cucurristi: nunc à vitiis purgata mens virtutibus ornari debet. Quid enim juvat, ut sapienter Chrysostomus scribit, quod omnes spinæ sunt amputatæ, si non sint dejecta bona semina? Non sufficit recessus à malo, ut in bonorum simus possessione. Nam si spinis evulsis terra maneat otiosa, herbas rursum inutiles germinabit. Est hic igitur proficientium gradus primus, omnium virtutum acquisitio. Solæ faciunt virtutes beatum, inquit Macrobius, nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. Nempe ille beatus est:

Chrysost. Hõ. 16. ad Ephes.

Macrob. in sõ. Scip. lib. 1. c. 8.
Statius lib. 2. Sylv. v. 357.

Quem non ambigui fasces, non mobile vulgus,
Non leges, non castra tenent: qui pectore magno
Spemque, metumque domat vitio sublimior omni,
Exemptus fatis, indignantemque refellit
Fortunam, dubio quem non in turbine rerum.
Deprendet suprema dies, sed abire paratum,
Ac plenum vita.

Isidor. Pel. li. 2. Epist. 286.

Sola virtus, ut verbis utar Isidori Pelusiotæ, præclaram, & nunquam intermorituram gloriam obtinet, ut quæ nec venustati cedat, nec oblivione conteratur, nec marcescat, verum recentẽ semper, ac vegetã, & florentem dignitatem habeat: ac proinde prudẽtibus viris õnibus viribus enitendã est, ut eã adipiscan-

cantur. Nam ut sapienter scripsit quidam, virtutis ignorantia mors animæ est. Nec te terreat difficultas ascensus, quandoquidem, ut ait Poeta:

Æneas Gazæus in Theophrasto.

Ardua virtutem profert via.

Silius Ital. l.2. punic. v. 574.

Quid enim dicit Psalmus? *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commovebitur in æternum qui habitat in Hierusalem.* Qui proficiendi desiderio infatigabiliter ad ulteriora sese extendere conatur, tametsi in principio asperum iter, pugnam laboriosam experiatur; quantò tamen amplius progreditur, tantò magis habilitatur ascensui: & quò magis decertat, eò firmior, & robustior evadit, donec virtutis illectus pulchritudine insuperabilis omninò sit, & coronæ propinquus. Ipsi montes, ad quos prius oculos levaveras, ipsi, inquam, in circuitu tuo malos homines elongabunt à te, ne fortè pravis eorum moribus, & exemplis in ruinam traharis. In hac spe singulariter constitutus perge securus, qui sancti desiderii primitias jam habere meruisti: memineris scriptum: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Porrò Regnum cælorum regnum virtutum est, quod cum adeptus fueris, requiescet super te in fine hujus Psalmi promissa pax, quam nec mundus dare, nec mundanus recipere potest, pax exuperans omnem sensum, omnia vota transcendens.

2. In excelso virtutis fastigio collocatus ad secundum pervenies gradum, ut proximo tuo teipsum exhibeas virtutum omnium perfectissimum exemplar. Nam, ut scribit elegantissimè Hildebertus Turonensis Archiepiscopus, citra profectum proficit, quisquis alteri cum potest non prodest. Magis autem prosunt exempla, quàm mores, & ut docet Salvianus; Procurator est quodammodo sa-

Hildebert. ep. 1

Salvian. lib. 7. lutis humanæ, qui non tantum id agit, ut ipse bonus sit, sed efficere & hoc nititur, ut alii mali esse desistant. Auctor est bonorum sequentium, ait quidam, qui relinquit exemplum. Et alius sapiens nil sibi optatius esse asseverat, quam quod sit ad recta tendentibus propositus quasi exemplar. Laurentius Justinianus rem istam sic eloquenter pertractat. Quantum excitent ad virtutum studia virtutum exempla eos, qui Deo placere volunt, atque virtutibus ornari peroptant, quisque sapiens sufficienter intelligit. Erigitur namque humana fragilitas, & opportunè corroboratur in opere exemplis majorum, atque quotidie animatur ad melius Patrum rememoratione virtutis. Stude igitur omni qua vales industria morum splendore nitescere, ut Dominicæ oves ex te quotidie ædificentur videntes in te lumen fidei, spei longanimitatem, ardorem charitatis, cordis innocentiam, justitiæ zelum, amorem fraternitatis, pudicitiæ constantiam, tolerantiam laborum, dilectionem inimicorum, patientiæ robur, studium humilitatis, vitæque omnimodam integritatem. Tunc laudabiliter poteris Psalmum istum decantare, quo conversa in libertatem captivitas Diaboli commemoratur. Tunc replebitur os tuum gaudio, & lingua exultatione. *Tunc dicent inter gentes, Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.*

Symmach. l. 9. Epist. 25. Plinius lib. 6. Ep. 11.

Justinian. lib. de regim. prælat. cap. 13.

3. Post virtutum exhibitionem sequitur tertio loco sapientiæ illuminatio, ut sis potens verbo rudes edocere, & rectas justitiæ vias cunctis hominibus bonæ voluntatis efficaciter demonstrare. Multò enim majus beneficium eis conferes, si inscitia liberaveris animum, quam si corpus ægritudine,

tudine, ut Socrates asserit apud Platonem. Hinc Simandius, teste Diodoro, suam Bibliothecam hac Epigraphe prænotaverat, *Animi medicamentum.* Debet autem Doctor perfectus similis esse Athenodoro Philosopho, cujus doctrinam Sallustius apud Suidam igni comparabat omnia adjacentia, & propinqua incendenti. Debet virtutibus ornatus esse, ut magus Basilius luculenter ostendit, cujus universæ totius vitæ actiones testimonio sint charitatem in eo erga Deum inesse, qui divinarum literarum scientiam habeat, vir integer, nec ulli distractioni indulgens, ab avaritia abhorrens, minimè libenter gerendis se negotiis admiscens, quietus, amans Deum, cui denique nihil sit præstantius honore Dei. Debet doctrinam moribus confirmare: nihil enim, ait Elias Cretensis, sermone firmius est, qui rebus confirmetur. Quod si eloquium tuum ignitum plures converterit ab errore viæ suæ, vide ne tibi surrepat inanis gloriæ perniciosa præsumptio, sed omne bonum Divinæ tribuens dispensationi Psalmum sequentem recitare memineris, quia *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.* Inanis gloria subtilissimum venenum est omne bonum inficiens. Inter homines quidem terrenis affectionibus alligatos absque inani gloriatione nihil eximium, nihil dignum memoria geritur, ut Ælius Aristides subtilissimus, & suavissimus Orator multis exemplis ostendit. At Christianæ perfectionis cupidus nihil credens humanam industriam prævalere, quicquid boni facit, Deo adscribit, & psallit cum Propheta, quia *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Non tua, sed Domini hæreditas sunt filii, quos fortasse per Evangelium genui-

Plato in Hippia.
Diodor. l. 1. antiq. cap. 1.
Basil. orat. de renunc.
Elias in ora. 19 Naz. nu. 17.
Aristid. or. de paraphthegmate tom. 3.

genuisti: atque sicut sagitta de manu potentis egressa magna celeritate currit, & percutit; ita filii excussorum Divina, non tua virtute ad destinatum sanctitatis scopum perducti sunt.

4. Hactenus quasi alter Helias non curru igneo, sed gradibus subvectus virtutum cælum mysticum conscendisti. Cavendum nunc est, ne carnis pondere depressus ad terrena labaris: quo altior es, eò gravior ruina erit, si cadas. Esto igitur quartus gradus tui profectus humilitas. Nam, ut Magnus docet Gregorius, qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in ventum pulverem portat. Bonus fundus humilitas, ait Bernardus, in quo omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. In humilitate summum bonum statuit Antisthenes referente Clemente Alexandrino. Sed & Manuel Palæologus Imperator Constantinopolitanus summ. Princeps ingenii in laudes humilitatis effusissimus; Humilitas, inquit, accuratum præsidium est bonorum omnium, virtutumque terminus, & requies, & portus salutaris, & locus tutus. Humilitas Divinum quiddam, multisque celebratum laudibus, nulla non parte venusta, & incomparabili cum pulchritudine circumiens, omnes ad se pertrahit, & in amorem sui pellicit. Propterea Psalmus huic gradui correspondens beatos prædicat omnes, *qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Quæ sunt viæ Domini, nisi viæ humilitatis? *Discite a me*, inquit, *quia mitis sum, & humilis corde.* Reputa ergò te omnium infimum, & abjectissimum, ut illius sequaris vestigia, qui dixit, *Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis.* Beatus eris, si hæc feceris, & videbis bona Herusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Gregr. in Psal. 3. Pœnit.

Bern lib. 2. de Consid.

Clem. Alex. lib. 2. Strom. Manuel Palæol. ot. 7.

Matth. 11. 29.

Psalm 21.

Porrò

Porrò humilitas in silentio conservatur, imò, ut dicit Philippus de Claravalle, humilitas silentium parit. Humilitas, ait ille, virtutum Regina primogenitum filium suum silentium parit, in quo, & de quo cultus justitiæ pendet. Philip. Clar. præf. in lib. mirac. sancti Bern.

5. Tandem profectum tuum coronans quintus gradus est patientia, cujus vinci victoria est: si videlicet omnes detractiones, irrisiones, contemptus, contumelias, & persecutiones patienter, & mansuetè sustineas. Patientia est, inquit Cyprianus, quæ nos Deo & commendat, & servat: ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet: tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjunctis & maritatis individuam charitatem: facit humilem in prosperis, in adversis fortes, contra injurias, & contumelias mites: docet delinquentibus citò ignoscere, si ipse delinquas, diu & multum rogare: tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones, & martyria consummat. Ipsa est, quæ incrementa spei sublimiter provehit: ipsa actum dirigit, ut tenere possimus viam Christi, dum per tolerantiam gradimur: ipsa efficit ut perseveremus filii Dei, dum patientiam Patris imitamur. Hæc eloquentissimus Cyprianus. Nihil autem utilius accidere potest homini, ut Abbas Lætiensis sapienter docet, quam tribulatio sive sit externa, sive interna: & nullum certius signum Divinæ electionis habetur, quàm si quis afflictionem, vel quicquid adversi à Deo immittitur, humiliter patienterque sustineat. Optimè Lucifer

Cyprian. de bono patientiæ.

Lud. Blosius Instit. spirit. c. 8

Lucifer.lib.6. ad Constantium.

Lucifer Calaritanus: Ad æternam vitam perfruendam nos perventuros scientes omnia gratanter perpetimur, damna corporis lucris animæ repensamus, coronam in vulneribus computamus, de tormentis, & doloribus illatis in Christo triumphamus. Inter ingruentes itaque adversitates, inter crebras afflictiones, sæculique molestias constanti fervore perseverans cantabis Domino, & dices: *Sæpè expugnaverunt me à juventute mea, etenim non potuerunt mihi.* Cedent, cedent diabolicæ fraudis machinamenta: arescent, & confundentur impii, cum viderint perfidiam suam bonorum constantia superari. Forti animo esto, & agere, & pati fortia Christianum est. Præclarè quidam Ethnicus: sic parati esse debemus, ut quicquid acciderit, nihil animo sit novum.

Ulpianus Rhetor in 1. Demosten. Olynthiacam.

METRUM XXXV.

SEu tibi blando speciosa vultu
Fortuna sæpè rideat.
Sive te sævis agitet procellis,
Durisque curis implicet.
Disce fatalem superare sortem,
Omnemque casum vincere.
Nulla te sursum vehat aura, nullus
Te mœror infra deprimat.
Mittus diræ ferient sagittæ,
Si te paratum torqueant.
Justus, & mentis solidæ futurum
In pace bellum præparat.
Si ruat mundus, pelagasque terræ
Undas furentes misceat.
Si polus flammis rapidis crematur,
Si monstra sæviant stygis,

Spernet

Spernet hic stultos populi tumultus,
Spernet fragores fulminum.
Et per angores pereuntis orbis,
Fragmenta calcans ætheris.
Transiet constans, timidosque lætus
Cernet cadentium metus.

Ad hunc gradum qui pervenerit, cognoscet in hoc terminum sui profectus, quia patientia opus perfectum habet: illique debetur corona, qui legitimè decertans devotus Deo permanet inter flagella.

§. IV.

Quinque gradus perfectorum: Orationis studium, purissima intentio, in omne bonum magno impetu ferri, velle semper quod vult Deus, adhærere Deo, & unum fieri cum eo spiritum intimo charitatis affectu.

1. EO potissimum spectat Prophetalis iste ascensus, ut paulatim altiora petens, indicia nobis tuæ perfectionis ostendas. A vitiis purgatus, virtutibus illustratus ut sis; hactenus tamen profecisse non sufficit: quinque supersunt perfectorum gradus, quinque scilicet ornamenta, quibus animam amiciri par est, antequam Divino conspectui præsentetur, & unus cum Deo spiritus efficiatur. Primitus sese offert sedulum orationis studium, externas nimirum deserere occupationes, pauca cum hominibus, plura cum Deo miscere colloquia, quoniam in ipso sunt omnia. Oratio, inquit Elias Monachus, clavis regni cœlorum est. Oratio nuda orantes tanquam panis confirmat: quæ cum aliqua contemplatione conjuncta est impinguat: quæ vacat

Elias in Florilegio.

vacat

vacat specie, & simulacris vini odorati instar est, quo repleti insatiabiliter admirantur, & obstupescunt.
Bern. serm. ult. sup. Cantica. Ibi remedium vulnerum, ait Bernardus, ibi subsidia necessitatum, ibi resarcitus defectuum: ibi profectuum copiæ, ibi denique quicquid accipere, vel habere hominibus expedit, quicquid decet; quicquid oportet. In hoc gradu collocatus Propheta se pia in Psalmo humilitate prosternit, quia justus in principio orationis accusator est sui. Conscius conditionis humanæ clamat de profundis ad Dominum, quia tantò se celerius credit exaudiri, quò profundius humilitatis penetralibus sese abdiderit. Quia verò cognoscit se nullatenus culpas posse deserere, quin otioso sermone delinquat, vel superfluis excedet cogitationibus, aut inanibus actibus occupetur; ideò misericordiam Domini, & copiosam ejus redemptionem desiderat, quo purior valeat purissimi Regis conspectui præsentari.

2. Jam qui assiduè cum Deo versari in suavissima orationis quiete didicisti, ad alterum gradum properare debes, ut quicquid boni cogitas, dicis, vel operaris, id totum sincerâ, ac purissimâ intentione ad solam Dei gloriam dirigas, non tuum commodum quærens, non gloriam tuam appetens, non auram captans popularem, non propriam desiderans consolationem. Ita quod omnium actionum tuarum basis, amussis, & fundamentum
Psalm. 72. sit Dei solius honor, & gloria. *Quid enim mihi est in cælo*, ait Propheta, *aut à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æter-*
Bern. serm. 3. in vigil. Nativit. *num.* Clarè de hoc Bernardus: Puritas intentionis hæc est, ut simplex oculus totum corpus lucidum faciat, ut quicquid feceris, propter Deum facias,

faciaſ, & ad locum unde exeunt gratiæ revertantur, ut iterum fluant. Optimè etiam exclamat Richardus. O quoties ipſam veritatem non pro veritate, ſed pro vanitate quærimus: & inventam veritatem non in veritate, ſed ad vanitatem diligimus, & quod miſerrimum eſt, in verbis vitæ ad mortis lucra negotiamur! Non ſic fidelis ſervus, non ſic, ſed de bonis operibus nihil arrogans ſibi, pſallit Domino cum Propheta, *Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei: neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Rectam enim intentionem comitatur humilitas, cujus prævaricator à Divinæ ſuavitatis guſtu, ſicut infans à maternis uberibus, excludetur.

Richard. Vict. de erud. hom. int. lib. 1. c. 5.

3. Hoc poſito bonorum operum ſolidiſſimo fundamento ad tertium gradum provehi neceſſe eſt. Hic autem præparandus eſt animus, non tam ut agas, quam ut patiaris. Opera ſpiritus ingenti fervore perficere, & in omne bonum magno impetu ferri tertius eſt gradus, quem non incongruè tertium cælum dixeris, ad quod raptus Apoſtolus audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Intelligentia namque humana, ut ſubtiliter docet Richardus Victorinus, divinitus inſpirata, & illo cœleſti lumine irradiata aliquando ſublevatur ſupra propriam ſcientiam, aliquando etiam ſupra induſtriam, aliquando autem etiam ſupra naturam. Cœleſtis enim deſiderii ardor cum vehementer exæſtuat, animam Divino amore fervidam per violentiam ardoris ſublevat ad ſuperiora. De tali anima rectè illud intelligimus, quod in Canticis ſcriptum eſt: *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi Aurora conſurgens?* Quæ quidem aurora ſequen-

Rich. lib. 5. de contempl. c. 4.

Cant. 6. 9.

 tium

tium graduum incremento dilatabitur, donec in diem desinat splendidissimam, in diem illam, quæ melior est in atriis Domini super millia. Videautem num illi, qui ejusmodi est, possit consequens Psalmus convenire, *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Votum enim vovit se requiem non habiturum, donec inveniat locum Domino, dignumque Deo Jacob tabernaculum ædificet in seipso, in quo ipse Dominus, cum sanctificatio efflorebit, requiescet. Prolixior cæteris est Psalmi hujus modulatio, quæ mysticæ ascensionis concinit sacramenta, & fidelem ascensorem ad celsioris sanctitatis augmentum perducit.

4. Et quidem hucusque pervenisse magna delectatio mentis est, magnum gratiæ incrementum. Sed nunquid hic præmatura statione commorandum? Absit. Sed quid dicit Scriptura? *Amice ascende superius.* In hoc ascensu mirantur sancti animæ

Luc.4.10. Cant.8.5.

tuæ anagogicum provectum, & dicunt: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Inniti enim super dilectum, cum Dei voluntate in omnibus concordare, à Divino beneplacito in nulla penitus re dissentire, verbo ut dicam, velle semper quod vult Deus, sublimis Philosophia est, quam ad quartum gradum promoti totis debent viribus profiteri. Hanc sapientiam petimus, cum dicimus in oratione, Fiat voluntas tua. Hanc docuit Christus, cum oravit ad Patrem, *Non mea, sed voluntas tua fiat.* Hac omnes sancti Dei excelluerunt illud jugiter clamantes, *Domine, quid me vis facere?* In hac salus, & vita, pax, & gaudium sita sunt; fastigium, & culmen Christianæ perfectionis. De hac conformitate humanæ voluntatis cum Divina libellum edidit Hieremias

Drexe-

Drexelius, quem nunquam satis laudare valeas. Ex hoc disces quicquid de hac re, vel veterum Patrum monumenta continent, vel sanctorum exprimunt exempla. Hanc sapientiam qui possiderit; verè poterit Psalmi dulcedinem experiri, verè poterit sapienter psallere, *Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum: quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam usque in sæculum.*

METRUM XXXVI.

Hoc fixum est mihi Numinis verendas
Leges, ac nutus, jussaque sancta sequi.
Vultus nam gero pendulos ab illis,
Meta voluntati figitur ista bonæ.
Deprensa ut pelago levis carina,
Horrida præcipiti bella movente Noto,
Sidus Parrhasiæ requirit ursæ,
Tutior ut dubium naufraga radat iter,
Arctos sic mihi erit Dei voluntas,
Seque mea hoc sempe sidere vita reget.
Seu languore velit, malaque febri,
Fractaque continuo membra dolore premi.
Seu me pauperie imperet gravatum
Libera servili subdere colla jugo.
Seu duro jubeat labore fungi,
Reddere & ingenua sordida pensa manu.
Nil fœdum, nihil æstimabo durum,
Quamvis ille novis sæviat usque modis.
Quod si me jubeat lacus nefandis
Quos merui noxis sponte subire stygis.
Ah! mallem stygias Deo jubente
Pœnas, quam celsi splendida regna Poli.

Cælorum proceres, cælique regna,
Quid mihi vobiscum, si meus absit Amor?
Ut solem Clytie aspicit fugacem,
Panditur Eoo, clauditur occiduo.
Sic Sol est mihi Numinis voluntas,
Hac sine cuncta mihi nox tenebrosa forent.

5. Ite nunc humanæ vitæ calamitates, ite brutalium affectuum perturbationes, nunc cedendum est triumphanti. Ad cœleste fastigium virtutum gradibus perventum est, ad finem qui nullis limitibus terminatur, ad summum totius perfectionis cacumen. Stat Dominus innixus scalæ, ut animam amoris igne candentem sibi intimè uniat, & indissolubili charitatis nexu secum conglutinet. Teste enim Climaco charitas est, quam in summitate scalæ vidit Jacob. In hac intima cum Deo unione postremi gradus ascensio consistit, cujus dignitas tanta est, ut nec linguis hominum, nec Angelorum exprimi possit. Anima siquidem ad hunc statum evecta Divina claritate, quæ à Deo resultat, miro modo afficitur, & à Deo sibi intimè unito succensa se Dei genus esse demonstrat, sicut ferrum, dum candet, mirificè ignem repræsentat, & illius proprietatibus pollet. Ejus verò potentiæ in quandam vastissimam, ut ita dicam, Divinitatis solitudinem introducuntur, ubi voluntas Deum ineffabili sensu percipit, & intellectus amissa omni rerum distinctione, ac varietate, cunctasque imagines etiam nobilissimas transcendens Deum sapientissimè ignorans contemplatur: non enim illum clarè intuetur, ut in patria; sed excelso ignorationis genere, illa videlicet irrationali, & amente sapientia à S. Dionysio Areopagita tantopere celebrata ipsum divinitus agnoscit. Gustaverat celsitudinis hujus suavita-

Climac. gr. 30.

Dionys. libro de myst. Theologia.

suavitatem Richardus Victorinus, qui loquens de hoc statu dicit: O alta quies, ô sublimis requies, ubi omne quod humanitus moveri solet motum omnem amittit: ubi omnis qui tunc est motus divinitus fit, & in Deum transit. O illos verè beatos, de quibus scriptum est, Ego dixi dii estis, non natura, sed gratia; non essentia, sed participatione, qui videlicet unum sunt cum Deo in infinita, & inexhausta charitatis ejus abysso. Hoc est illud unum, quod solum esse necessarium edocuit Christus: hæc est meta, hic finis, ad quem tendere debemus: hæc jucunditas, hæc requies, hæc beatitudo animæ nostræ. Omitto plura hujus unionis, eaque abdita, ac inexpertis incredibilia mysteria, mysticos scilicet contemplationis excessus, lucidissimum Divinæ caliginis lumen, arcani secessus admirabile silentium, quietissimæ suspensionis securam tranquillitatem, ebrietatis spiritualis insolitos effectus, purissimi amoris oscula, castissimos amplexus, placidum somnum, exstaticos raptus, amantis animæ languores, vulnera, mortem, & quam Theologi mystici explicant, quandam sui ipsius annihilationem, & totalem in Deum transformationem. Hæc secretioris sapientiæ sacramenta ignaris relata fidem amittunt, iisque dumtaxat perspecta sunt, qui in hujus quintidecimi gradus summitate tranquilla pace fruuntur. Ultimus autem Psalmus Gradualis ad hanc ultimam perfectionem invitat dicens, *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini: in noctibus extollite manus vestras in sancta.* Mundi enim hujus durante caligine Dominum jugiter quærere, & laudare debemus nostrasque semper operationes illuc sedula attollere intentione, unde supernæ benedictionis plenam accipere mercedem mereamur.

Rich. de extrem. mali tr. 3 c. ult.

Hanc sublimem Psalmorum Gradualium intelligentiam, dum eos ex Ecclesiæ præscripto recitamus, solerti oportet consideratione perspicere, ut omni carnis imbecillitate submota de gradu in gradum usque ad ultimum culmen perveniamus, vires tribuente Deo, quem quærimus, ad quem tendimus, quem optamus, cui est honor, & virtus in perpetuas æternitates.

CAPUT XVI.

DE SINGULIS PARTIBUS Divinæ Psalmodiæ.

EST hoc in more positum anatomicis dissectoribus, ut post exactam totius corporis, ejusque partium integrantium considerationem, alias etiam vel minimas particulas minutissimè dividant, & investigent. Hoc moris usurpandum mihi est in præsentiarum. Cum enim hactenus majores Officii Divini partes, horasque diurnas, atque nocturnas rudi, ac retuso ingenii mei gladiolo minuatim dissectas tuæ, Lector, considerationi exposuerim; jam res ipsa nos admonet, ut de minoribus particulis, quibus unumquodque officium componitur, accuratam quoque tractationem instituam. Sed in tanta rerum sylva, quæ velut agmine facto sese offert ad dicendum, unde ordiar, aut ubi desinam? Ut enim omnia velle prosequi nimis prolixum erit: ita vereor, ne quædam relinquere incuriæ, & errori adscribatur. Dicam igitur compendio, quæ magis convenientia videbuntur, & cum viam fecero

lecto-

lectoris industriæ, multa prætermittam. Ordinem servo, quem ipse horarum usus suggerit, paucis dumtaxat doctrinæ gratia immutatis. Sunt autem hæc capita, de quibus sigillatim differendum est. De Oratione Dominica, Angelica salutatione, & Symbolo Apostolorum: De horarum initio, de signo Crucis, de Gloria Patri, Alleluja, Invitatorio, Hymnis, Antiphonis, Psalmis, Canticis, Versibus, Lectionibus, Responsoriis, Capitulis, & Collectis: de Symbolo Athanasii, de Lectione Martyrologii, de Precibus, & suffragiis, atque de fine Officii.

§. I.

DE ORATIONE DOMINICA.

Ostenditur ex Patribus dignitas, utilitas, & efficacia hujus orationis. Petitionum ordo, & congruentia ex D. Thoma. Quinam possint hanc orationem ritè, ac jure recitare. Quoties, & quo ritu in Divinis Officiis recitetur.

1. NUlla Oratio Dominica dignior, nulla utilior, nulla efficacior. Nam, ut ait eloquentissimus Cyprianus, Quæ potest magis spiritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus S. missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, de ejus ore prolata est? Ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit, & dixerit: *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque sicut magister Deus docuit. Amica, & familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere

Cypr. ser. de Orat. Dominica.

Christi orationem. Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus quod petimus, si petamus ipsius oratione? Hactenus Cyprianus, & ante ipsum Tertullianus; Deus solus, ait, docere potuit, ut se vellet orari. Præstat igitur cæteris hæc oratio ob summam auctoris eminentiam, & dignitatem. O quam fidelis, inquit S. Chromatius, & beata nobis hæc oratio est, cujus ordinem nobis doctor vitæ, ac magister cœlestis instituit! Quam beati etiam nos esse possumus, si hæc orationis Dominicæ verba non tantum officio oris, sed fidelissimo conversationis actu servemus! Præstat etiam gratissima brevitatis simplicitate, ratione cujus facilius discitur, melius retinetur, frequentius iteratur, minus fastidit orantē, ut Doctor irrefragabilis sapienter advertit. Docuit autem nos Christus breviter orare, teste Chrysologo, qui citò vult postulata præstare. Perfectione item antecellit, atque fœcunditate, quia, ut notat Augustinus compendiosis verbis omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis: Addit Tertullianus, quod quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem; sed omnem pene sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ,

ut

Tertull. l. de orat.

Chrom. conc. 2. in Matth.

Alex. Alensis 4. par q. 10. tract. 2. §. 4.
Chrys. serm. 67
August. ser. 182 de temp.

Tertull. de orat.

ut revera in hac oratione Breviarium totius Evangelii comprehendatur. Præstat demum utilitate, & efficacia. Spem habemus, inquit Augustinus, obtinendæ causæ nostræ, quando talis Jurisperitus nobis preces dictavit. Hac oratione levia, & quotidiana peccata deleri docet post Augustinum Divus Cæsarius Arelatensis, si compuncto corde, & animo contrito recitetur. Hanc memoriter sciri, & quotidie frequentari à fidelibus præcipiunt sacri Canones. Rursum sententia Augustini est, Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dici, quam quod in ista Oratione positum est, si rectè, & congruenter oramus. Ideò Thomas Aquinas magna mens Theologorum hanc magni Doctoris sequutus sententiam septem petitionibus dictæ orationis omnia necessaria contineri hac ratione demonstrat.

August. Hom. 42. inter. 50. Id. lib. 31. de civit. Dei c. 27. Et Ench. ad Laur. cap. 71. Cæsar. Hom. 1. Clem. Rom. Const. Apost. lib. 7. c. 25. sexta synod. Constātinop. cap. 7. Aug. epist. 121. ad Probam. D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 9.

2. Certum est orationem desiderii nostri apud Deum fidissimam interpretem esse. Omne autem desiderium primò in finem, tùm in ea quæ sunt ad finem tendere solet. Finis noster Deus est, quem præcipuo affectu diligimus in seipso, ideòque petimus gloriam ejus, cùm dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, ut ab omnibus videlicet cognoscatur, timeatur, ametur, colotur, & laudetur. Deinde nosipsos diligimus in Deo ejus gloria perfrui cupientes, propterea subjungimus, *Adveniat regnum tuum*. Ad hunc ultimum finem dupliciter ordinamur, per se, & per accidens. Et per se quidem ad meritum beatitudinis principaliter facit obedientia legis, instrumentaliter verò panis spiritualis, & corporalis. Quoad primum oramus, ut fiat voluntas Dei *Sicut in cælo, & in terra*: ut eadem promptitudine, qua Angeli, & Sancti in cœlo, ita nos in terris Domino

serviamus. Quoad secundum, *Panem nostrum quotidianum*, omnia scilicet subsidia ad vitam tam animæ quàm corporis tuendam necessaria, *hodie*, id est toto tempore peregrinationis nostræ flagitamus. Media autem per accidens remotiones malorum sunt. Peccatum omnium malorum maximum est, à quo liberari ante omnia petimus dicentes, *Dimitte nobis debita nostra*. Sunt & tentationes variæ, quæ nos impediunt, ne Dei præcepta servemus: rogamus igitur, ne Deus permittat ab illis nos superari: sed ita nobis semper assistat, ne unquam succumbamus. Sunt tandem mala præsentia vitæ hujus amaritudines amarissimæ, quæ nos vexant, & ad peccatum inducunt, impediuntque majus bonum, majoremque scilicet cum Deo unionem: atque hæc incommoda, & detrimenta in postrema petitione deprecamur.

METRUM XXXVII.

Fallor? an excelso nemorosi è verticè montis
Me Deus ipse vocat?
Orantes, inquit, penetralia claudite cordis,
Sit procul omne nefas.
Nam Pater è clara nitidi caligine cœli
Abdita cuncta videt.
Sit modus hic precibus, longo sermone loquaces
Non amat ille viros.
Summe parens hominum, solio qui celsus olympi
Conteris astra pede.
Sit tibi laus, noménque tuum venerabile pronus
Orbis ubique colat.
Magna triumphantis veniant citò regna cohortis
Imperiumque poli.
Angelicis sociata choris gens jura sequatur,
Quæ tibi cumque placent.
Da nobis hodie panem, da pabula gentes

Ne

Ne premat atra fames.
Fratribus offensas ut nos dimittimus, & tu
Omne remitte scelus.
Hostis tartarei victos succumbere iniquis
Ne patiare dolis.
Sed cunctis relevet præsentibus, atque futuris
Nos tua dextra malis. Isid. Pel. l. 4. ep. 24.

3. Hanc Orationem, Isidorus Pelusitota ad Eutonium Diaconum scribit, illi soli ritè, ac jure recitare poterunt Deum Patrem appellantes, qui filiorum germanam indolem ostendunt. Illi poterunt dicere, *Sanctificetur nomen tuum*, qui nihil scelerati committunt. Illi & hoc, *Adveniat regnum tuum*, qui ea fugiunt, quæ Tyranno voluptatem pariunt. Illi & hoc, *Fiat voluntas tua*, qui ipsis factis huic se operam dare declarant. Illi etiam, *Panem quotidianum da nobis hodie*, qui luxui, ac deliciis nuntium remiserunt. Illi & hoc, *Dimitte nobis debita nostra*, qui veniam iis tribuunt, qui in ipsos deliquerunt. Illi & hoc, *Ne nos inducas in tentationem*, qui neque semetipsos, neque alios in eadem conjiciunt. Illi & hoc, *Libera nos à malo*, qui cum Sathana perpetuum, & irreconciliabile gerunt bellum. Illi denique verè dicere poterunt, *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria*, qui ad ipsius verba contremiscunt, eaque re, & opere ostendunt. Non enim tantum efficere valet ipsa hujus precationis notitia, quantum mores, & vita precantis. Hæc & alia multa scitu dignissima Isidorus. O verè celestis Oratio, exclamat August. quæ tota est Oratio. Nam si singula verba, prout sunt, latius tractare voluerimus, dies antequam sermo deficiet. De Orationis hujus sacramento necessitate nos commentandi Cyprian. vir sanctæ memoriæ liberavit, ut scribit Hilarius Pictaviensis. Sed & alii Patres, ac scriptores gravis-

Aug. Ser. 126. de temp.

Hilar. can. 5. in Matth.

gravissimi eandem explicarunt, nimirum Tertullianus *libro de Oratione*, Gregorius Nyssenus *Orationibus quinque de eadem*, Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi quinta*, Chromatius Episcopus Aquileiensis *concione secunda in Matthæum*, Augustinus, *lib. 2. de Sermone Domini in monte, libro item 2. de dono perseverantiæ*, & *in quibusdam sermonibus de tempore*, Ambros. *lib. 5 & 6. de Sacramentis*, Hieronymus *lib. 3. Dialogorum adversus Pelagianos*, Chrysost. *tom. 5. Hom. de eadem*, Cassianus *collat. 9. quæ est prima Abbatis Isaac*, Chrysologus *ser. 67. & seq*, Bernardus *serm. 6. in Quadragesimam*, Stephanus Eduensis *lib. de Sacramento altaris*, Bonaventura *initio tomi 2.* Henricus Harphius *lib. 1. mysticæ Theologiæ cap. 34.* Interpretes Evangeliorum *ad caput 6. Matthæi, & 11. Lucæ.* De eadem tractatum scripsit Ægidius Romanus. Sedulius *lib. 2. carminū Paschalium*, hanc ipsam versu heroico explicavit. Ejusdem Paraphrasis anagogica habetur in mystica Theologia Henrici de Palma inter opera D. Bonaventuræ diffusè, devotè, & eleganter. Tandem, ut alios innumeros prætermittam, eam sublimiter, ac mysticè *tomo primo operum* explicavit Baptista Vernacia sanctimonialis magni spiritus, ac profundæ doctrinæ Ordinis Canonicorum Regularium.

4. His præmissis de præstantia, & necessitate sacræ hujus Orationis, jam videndum est cur toties in publicis Ecclesiæ precibus repetatur. Mos Apostolorum fuit, teste magno Gregorio, ad ipsam solam oblationis hostiam consecrare: de qua re elegantissimè disserit proferens nova & vetera Theoph. Raynaudus lib. de prima Missa sec. 2. c. 4. Idem asserit Hieronymus his verbis. Docuit Christus Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio

Greg. l. 7. Indic. 2. epist. 64.

Hier. l. 3. Dial. adv. Pelagian.

cio audeant dicere: *Pater noster qui es in cœlis.* In Officio autem Divino tribus modis reperi solet, in principio, in medio, & in fine: idque submissa omninò, & secreta voce; vel alta prorsus, & clara; vel partim tacita, partim elata. Et aptè quidem ab hac Oratione initium sumitur Officiorum, ut ab actis ejus virtute muscis morientibus mens tranquillior facta ad pangendas Dei laudes præparetur, & devotionis suavitatem amittat. Aptè in medio usurpatur, quia totius Psalmodiæ brevem continet anacephalæosim. Aptè item in fine, ne ille hostis antiquus semen bonum Verbi divini, quod in Officii recitatione seminatum est, rapiat de corde nostro, & conceptum à facie Domini spiritum ardoris fumosis concupiscentiæ flammis extinguat. Quandoque verò submissa dicitur voce, ut interna cordis humilitas erga eum significetur, qui solus scrutator est cordium; simulque intelligamus non in clamore vocis, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri. Quandoque tacita, & in fine clara voce pronunciatur, idque propterea fit, ut palam ab omnibus communi consensu confirmetur, quod unusquisque oravit sub silentio. Orant singuli pro omnibus, orant omnes pro singulis, ut fiat quod scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* In Laudibus autem, & Vesperis ritu monastico clara semper voce dicitur à Prælato, sive à Sacerdote, quem ritum sequitur Romana Ecclesia in Adventu, & Quadragesima: tum quia omnibus modis laudanda Dei bonitas est; tum quia publica est, & communis omnium postulatio; tum quia unitatis, & pacis hoc solemni recitatione admonemur, quam cum omnibus habere debemus, si cupimus exaudiri.

Marc. 11. 25. diri. Sententia Domini est: *Cùm stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem, ut & Pater vester, qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.* Hinc sapienter Monachorum magister; Planè, inquit, agenda matutina, vel vespertina non transeat aliquando, nisi in ultimo ordine Oratio Dominica omnibus audientibus dicatur à Priore propter scandalorum spinas, quæ oriri solent, ut conventi per ipsius Orationis sponsionem, qua dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* purgent se ab hujusmodi vitio. Cæteris verò agendis ultima pars ejus orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, *Sed libebera nos à malo.* Noverat prudentissimus pater vix fieri posse, quin aliquando in agro dominico superseminaret zizania inimicus homo, ideò reconciliari diffidentium fratrum animos voluit initio, & fine diei per solemnem jam dictæ orationis recitationem, satis existimans fieri fraternæ charitati, si juxta præceptum Apostoli Sol non occidat super iracundiam nostram. Rectè Athanasius; Non retinebis offensam alicujus in corde tuo, alioquin precatio tua non purè ascendit: *Homo homini reservat iram,* clamat mirabundus sapiens, *& à Deo quærit medelam.* Cæterum de dicenda hac oratione in fine horarum extat canon ex Concilio Gerundensi. De eadem verò singulis horis prætermittenda nihil memini me legisse apud Patres antiquiores. Sanè Benedictus nec principii, nec finis mentionem facit, inter precum dumtaxat solemnia modo suprascripto recitari decernens. Finio, si prius monuero, quod Mimatensis Episcopus docet in Rationali, hanc rationem esse sal, & condimentum in omni sacrificio nostro juxta legis antiquæ san-

Marginal notes: Marc. 11. 25. — Bened. reg. c. 13. — Ephes. 4. 26. — Athan. li. de virginit. — Eccli. 28. 3. — De consc. d. 5. Id. semper. — Durand. l. 5. c. 5.

sanctionem aspergendum. Non tamen damnari debent aliæ orationes ab Ecclesia approbatæ, & ab orthodoxis viris compositæ, de qua re plura non contemnenda scribit Abulensis. Cautè igitur legendus, & piè explicandus est sanctus Edmundus ex Monacho Cisterciensi Cantuariensis Archiepiscopus, qui in speculo Ecclesiæ ad suos Pontiniacenses orationes à sanctis viris compositas reprehendere videtur: non enim eas simpliciter damnat, sed formam orandi à Christo Domino propositam cæteris omnibus præferendam ostendit, quod nullus rectæ fidei inficiatur. Hoc sensu R. Moyses Ægyptius vir doctus valdè inter suos in libro, quem directorem dubitantium, seu perplexorum inscripsit, stultos eos vocat, qui multiplicant, & prolongant Orationes, quas ipsi composuerunt, ut per eas appropinquent Creatori secundùm suam æstimationem, & conculcant, inquit, Creatorem in linguis suis, quia nimirum inconvenientes orandi formulas componunt. Omnes autem Orationes præter Dominicam vaniloquium esse hæresis fuit cujusdam Basilii, quem Alexius Commenus orthodoxus Imperator ignibus damnavit, ut testatur Euthymius. Sunt & Hæretici Masaliani, sive Bogomili, qui cæteras Orationes rejiciunt, & battologiam vocant, ut Constantinus Harmenopolus scribit, Et quidem quoad sensum nihil aliud peti potest, quàm quod in Oratione Dominica continetur; quod autem pertinet ad formam verborum, multæ aliæ sunt Orationes utiles, & efficaces, quas sancti & orthodoxi viri composuerunt.

Abul. in c. 6. Mat qu. 99. Edmun. spec. c. 17.

R. Moyses li. 3. cap. 58.

Euthyimius in Panoplia. Harmen. de sectis num. 19.

§. II.

§. II.

DE ANGELICA SALUTATIONE.

Ejus dignitas, & excellentia demonstratur. Quando & à quibus fuerit instituta. Cur in Divinis officiis recitetur.

1. QUoties sese offert occasio de laudibus intemeratæ Virginis Deiparæ disserendi, vellem profectò, ut melle purior meus diffluerет sermo, cũctaq; corporis mei membra verterentur in linguas, quibus si non pro meritis ipsius (quis enim hoc possit illo excepto, cujus potestas non habet finem!) at saltem pro meo affectu clementissimæ Reginæ prærogativas æternum duraturis præconiis celebrare. Sed quoniam peccatorum pondere pressus, rerumque labentium amore coinquinatus sublimioris sapientiæ illapsu indignissimus sum, jure cogor præfari veniam, & linguam fari gestientem justi silentii repagulis cohibere. Dicent alii quibus serenior illuxit cœlestis gratiæ radius, dicent uberius illibatæ Virginis encomia, & Angelicæ salutationis excellentiam copiosius explicabunt. Ego autem tenuitatis meæ conscius quæ ad meum faciunt institutum paucis expediam. Constat hæc salutatio duabus partibus, laude, & petitione. Prima pars ex Scriptura sumpta est, duosq; habet auctores Angelum, & Elizabeth. Ab Angelo tanquam à primario auctore Angelicam nomenclaturam sortita est. Verba ejus hæc sunt: *Ave gratia plena, Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus.* Ad hanc salutationem conceptissimis verbis componendam totius Trinitatis dignatio intervenit. Patris nimirum mittentis auctoritas, divini Verbi carnem humanã suscepturi

Luc. 1.

cepturi sapientia, & sanctiSpiritus Virginem obumbrantis operatio. Decuit sanè novam gratiam novi partus novâ salutatione annuntiari: nullam quippe similem in toto veteri instrumento reperies. Decuit novæ gratiæ inchoationem novis præconiis Evangelizari. In virginem adhuc Evam, inquit Septimius Tertullianus, irrepserat verbum ædificatorium mortis: in virginem æquè introducendum erat Dei verbum exstructorium vitæ, ut quod per hujusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti, credidit Maria Gabrieli, quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. Similis est Irenæi sententia, quam refert Augustinus; Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, solvatur per virginem æquâ lance dispositâ virginali inobedientiâ per virginalem obedientiam. Hæc autem verba: *Benedicta tu in mulieribus*, & ab Angelo, & ab Elizabeth dicta fuerunt, ut idem verborum consensus spiritum veritatis eorum auctorem indicaret. Addidit Elizabeth sola. *Et benedictus fructus ventris tui:* Nam ab arbore benedicta non nisi fructus benedictus procedere potuit. Imò, ut Bernardus ait, non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus ventris tui; Sed quia ille te prævenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes: de cujus plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentius à cæteris. Ac propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille verò benedictus non in hominibus, non inter Angelos, *sed qui est*, ut ait Apostolus, *super omnia benedictus Deus in sæcula*. Huic primæ parti duo verba ad-

Tertull. de carne Christi c. 17

August. l. 1. contra Jul. Pelag.

Bern. Hom. 3. sup. Missus est.

Rom. 9. 5.

dita sunt ab Ecclesia, pretiosissima scilicet nomina *JESU* & *MARIÆ.* Angelus enim cùm Mariæ præsenti loqueretur, nomen ejus tacuit, quamvis postea trepidantem, & dubiam confirmaturus familiariter compellârit ex nomine dicens; Ne timeas Maria. Elizabeth etiam nomen *JESUS* proferre non potuit, quod licet ab Angelo pronunciatum, nondum tamen impositum erat. At Ecclesia utrumque nomen & Matris, & Filii meritò expressit, ut dulcissimo matris nomine prolato ad reverentiam, & devotionem excitemur, nomine verò Filii ejusdem matris erga nos benevolentiam conciliemus.

2. Posterior pars his verbis exprimitur: ***Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ.*** Hoc additamentum accepisse creditur magno totius Ecclesiæ gaudio Angelica salutatio in magna Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè Mater Dei, verè **Θεοτόκος** summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosæ blasphemiæ auctor exauctoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Novatorum calumniis vindicat multiplicis doctrinæ vir, & exquisitissimus Doctor Petrus Canisius. (Canis. l. 5. & 5. de Virg. Deip.) Eandem ad Horas Canonicas simul cum oratione Dominica in principio adhiberi usus est non admodum antiquus. Jure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus Navarrus diligentissimus Canonum indagator affirmat. (Navar. de orat. cap. 10. n. 62.) Ante Breviarium jussu Pii V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breviario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ Canonicæ de B. Virgine, quæ cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, ut hac brevi oratione Virginis auxilium singulis horis imploremus. In hac

enim

enim labentis sæculi discriminosa peregrinatione continuâ Deiparæ protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hâc salutatione, à qua præcelsa ejus dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Evangelii auspicatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluvia in vellus, tunc rorârunt cœli desuper, & montes stillârunt dulcedinem, tunc aperta est terra, ut germinaret Salvatorem.

§. III.

DE SYMBOLO APOSTOLORUM.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quædam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

1. POst gloriosam Christi Ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus largiori munere in Apostolos supervenit, eorumque corda tanto replevit incendio, ut statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & divinitatem prædicantes crediti sint ab insana plebe vini fervore æstuare. Et reverà ebrii erant, non vino, quod apostatare facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod lætificat cor, non statum mentis evertit: vino inquam novo, quod vitis mysticâ fuderat de excelso: vino novo quod utres veteres nec mererentur accipere, nec continere valerent. Tunc cœli distillaverunt à facie Dei Sinaï, à facie Dei Israël, & pluvia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc variæ linguæ ab uno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam ut canit Rusticus Helpidius:

Helpid. in hist. vet. & novi Testamenti.

Consona diversas fundit narratio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,
Quam sacer humano profatur spiritus ore.

Apostoli autem repleti Spiritu sancto Evangelii gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, ut omnes gentes quæ sub cœlo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ revocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu : qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab invicem in varias orbis partes separarentur, communẽ quandam, & uniformẽ fidei regulam stabilire curârunt: quâ tanquàm tesserâ falsi Christi discipuli â veris discernerentur. In unum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait Clemens Romanus, inter se symbolum fidei condiderunt. De hoc Tertullianus; Fidei, inquit, regula una omninò est, sola, immobilis, & irreformabilis; &, Hanc Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hæc quidem Apostolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententiæ à singulis Apostolis compositæ sint, inveniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis. Cur verò regulæ fidei symboli nomen impositum sit, id paucis exequendũ est.

Clem. Epist. 1. ad S. Iacob. Tertul. de vel. Virg. c. 1. & de præscript. c. 21. & 37. Baron. an. 44. n. 15. & seq.

2. Σύμβολον à συμβάλλω derivatur, cujus verbi multiplex est significatio. Significat enim *confero, contribuo, adjuvo, comparo, utendum do, pactum ineo, stipulor*. A Cicerone nota, vel signum vocatur id, quod Græcis est σύμβολον : cumque vox nota, vel signum de variis rebus dicatur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem,

nem, id ſcilicet quod in cœnam parandam plures conferunt. S. Dorotheus commemorans quanto ardore dum puer eſſet ſtudiis litterarum incumbe- tet, nunquam ſe ab amicis adduci potuiſſe ait in ſymbolum lectionis tempore. Terentius ſymbolum dedit, cœnavit. Et Plautus Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piſcarium. Idem, Symbolam dabo, & jubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in ſacris litteris: *Noli eſſe in conviviis potatorum, nec in commeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur.* Hegeſander apud Athenæum ſymbolam ab Argivis nuncupatam ait eam pecuniam, quæ à potantibus conferretur in ſumptum convivii. Eodem ſenſu Phrynicus Tragicus apud eumdem; Suave eſt, inquit, cibum parare abſque ſymbola, id eſt ſine ſumptu. Et Chryſippus ibidem recuſandam ait aſymbolam compotationem. Accipitur etiam ſymbolum pro ſigno bellico, ſive pro teſſera, quâ ſocii ab hoſtibus, & exploratoribus dignoſcuntur. Itemque pro inſigniis, & vexillis militaribus, ac pro ſtemmatibus familiarum. De qua re legendi ſunt Fl. Vegetius de re militari, Juſtus Lipſius in Dialogis de militia Romana, Claudius Minoës in ſyntagmate de ſymbolorum, & ſtemmatum ratione, Gabriel Palæotus in opere de ſacris, & profanis imaginibus, & Joannes Antonius Valtrinus de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet ſigno, de quo inter aliquos convenit. Plautus:

Doroth. doct. 10.
Terent. in Andr act. 1. ſc. 1.
Plaut. Curcul. act. 4. ſc. 1
Idem in Sticho act. 3. ſ. 1.
Prov. 23. 20.
Athen. in lib. 8 in fin. idem l. 6. c. 3.
Idem l. 1. c. 7.
Veget. l. 3. c. 5.
Lipſ. lib. 4. dial. 5. & 12.
Palæotus lib. 2. c. 45. & ſeqq.
Valtrin. l. 3. c. 9

Ea cauſa miles hic reliquit ſymbolum,
Expreſſam in cera ex annulo ſuam imaginem,
Ut qui huc afferret ejus ſimilem ſymbolum,
Cum eo ſimul me mitteret.

Plaut. in Pſeud. act. 1. ſc. 1.

Tzet. chil. 7. v. 910.

Joannes Tzetzes in Chiliadibus.

Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extollentibus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Juda
Quem osculabor apprehendite. Ipse est ille.

Symbola rursum dicuntur notæ arcani cujuspiam mysterii significativæ, ut cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus libro de Cherubinis à Moyse factis dixit; Symbola ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea revocant, quorum sunt symbola. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in divinis Officiis exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus. Theologia item symbolica sub eadem significatione à magno Dionysio Areopagita tum in libro de hoc argumento qui temporum injuria interiit, tum in aliis passim quæ extant operibus doctissimè explicatur, quam item tradiderunt alii viri sapientissimi, nimirum Joannes sapiens Cyparissiotus in expositione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto stromatum, Eucherius Lugdunensis in libro formularum spiritualis intelligentiæ; Sanctes Pagninus in Isagoge ad mysticos scripturæ sensus, Nicolaus Caussinus in Polyhistore symbolico, Joannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alii quos refert Maximilianus Sandæus in sua symbolica Theologia. Sunt item symbola breves quædam sententiæ quidpiam reconditum significantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cujus generis sunt symbola Pythagorica, de quibus Jamblicus in vita Pythagoræ,

Nicephor. c. 1.

Sandæus l. 6. com. 5.

& Cy-

& Cyrillus Alexandrinus adversus Julianum. Pausanias in Arcadicis aquam è fontibus non utique magnis, sed numero pluribus ortam symbolam vocat, quod in unum confluat locum. Est tandem symbolum apud Aristotelem etymologia vocabulorum apud Julium Pollucem parvum numisma, sive tessera nummaria; apud Budæum literæ collybisticæ ad pecuniæ permutationem, apud Suidam augurium, omen, vaticinium, pactum, mensura, sigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac impropriæ significationes, quibus prætermissis notandum est Catholicæ fidei confessionem duplici sensu Apostolorum Symbolum nuncupari, tum quia singuli eorum aliquid in unum contulerunt, ut explicat Augustinus: tum quia illâ veluti tesserâ fideles ab infidelibus discernuntur. Ita Maximus Taurinensis initio Homiliæ in traditione symboli: Beati Apostoli mysterium symboli tradiderunt, ut quia sub uno Christi nomine credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles, perfidosque secerneret, & alienus à fide, atque hostis appareret Ecclesiæ. Lucas Tudensis ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium est, quia indicat cui credere debeamus.

Jamblic. in l. 1. Cyril. lib 9.

Aug. vel alius auctor serm. 115. de Temp.

Luc. Tuden. l. 1 adv. Albigen.

3. Porrò sancti Patres præclaris laudum encomiis ipsum symbolum commendant. Augustinus omnibus hâc parte anteponendus; Symbolum, inquit, est breviter complexa regula fidei, ut mentem instruat, nec oneret memoriam: paucis verbis dicatur, unde multum acquiratur. Doctrina symboli virtus est sacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium: breve est verbis, sed magnum sacramentis totum continens compendio brevitatis. Ex ista fidei confessione, quæ breviter symbolo continetur, & carnaliter cogitata lac est parvulorum, spiritualiter

Aug. ser. 109. & 131. de Temp. & Ench. ad Laur. cap. 114.

tualiter autem considerata cibus est fortium, nascitur spes bona fidelium, cui charitas sancta comitatur. Chrysologus quovis nectare suavior: Hoc spei pactum, hoc salutis placitum, hoc vitæ symbolum, hanc fidei cautionem mens teneat, conservet memoria: ne Divinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret atramentum, ne secretū Dei habeat indignus, & profanus auditor. Cyrillus Alexandrinus Attici leporis absolutum exemplar: Sufficit nobis divina Scriptura, & sanctorum Patrum sobrietas, & symbolum illud fidei, quod ad omnia rectè habenda ritè concinnatum est. Etherius Episcopus Uxamensis: Quicquid foras symbolum est, hæreticorum verba sunt. Optatus Milevitanus: symbolū sigillum est Catholicæ fidei. Paschasius Cardinalis: Apostolica solicitudo fidē Catholicā in symbolo mirâ brevitate collegit, ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit unguentum, cujus odor omnes fines terræ potentia fragrantiæ spiritualis implevit, ut in ipso universitatis assensu virtus appareat veritatis. Leo magnus Romanæ Ecclesiæ Antistes: Catholici symboli brevis, & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cœlesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Joannes Cassianus vir doctrinâ & pietate summus: Hoc symbolum est verbum breviatū quod fecit Dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, & sensum omnium scripturarum in brevia concludens, sua de suis condens, & vim totius legis compendiosissimâ brevitate perficiens. Consulens scilicet in hoc ut piissimus Pater vel negligentiæ quorundam filiorum suorum, vel impe-

Chrysol. serm. 59. in fin.

Cyril. Alex. Ep 29. ad Acacium Episc.

Ether. l. 1. adv. Elipandum.

Optat. l. 2. adv. Parmen.

Paschas. in præf. l. de Spiritu sancto.

Leo Ep. 13. ad Pulcheriam Aug.

Cassian. lib. 6. de incarnat. c. 3

imperitiæ: ut non laboraret utique quamvis simplex, & imperita mens capere, quod possit facilè etiam memoria contineri. Eusebius Emissenus, seu potius sub ejus nomine Eucherius Lugdunensis: Quomodo si aliquis possessor diffusus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quascunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra unum sacculum congreget bona sua non cumulo æstimanda, sed pretio, ut facilè quocunque vadit suas secum possit ferre divitias concludens in sinu suo thesaurum: ita & Ecclesiarum Magistri studiosissimi salutis nostræ negotiatores in Scripturis sanctis de magnis maxima separaverunt in pagina mentium inscribenda, ut cuilibet cordi quamlibet angusto, quamlibet rustico sine ullius difficultatis impedimento facilè insinuari possit veritatis agnitio, ut ad parandum, & tenendum cœlestis sapientiæ vitale carmen, & salubritas invitaret, & brevitas; ut quodammodo de hoc symboli brevissimo textu Propheta dixisse videatur, Verbum breviatum faciet Dominus super terram. Nullus encomiorum finis erit, si omnia prosequi libeat. Quid est enim symbolum? Breviarium Christianæ fidei. Jam quid sublimius, quid laudabilius fide? O fides, exclamat Ambrosius, thesauris omnibus opulentior, ô vulnerum nostrorum, peccatorumque medicina præstantior. Hæc est nimirum, teste Bernardo, quæ velut quoddã æternitatis exemplar præterita simul & præsentia, & futura sinu quodam vastissimo comprehendit, ut nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Denique *sine fide impossibile est placere Deo.*

Euchег. Hom. 1. de symbolo.

Ambros. lib. 1. de fide cap. 4.

Bern. serm. 6. in vig. Nat Domini.

METRUM XXXVIII.

Numen corusco sidere pulchrius
Non usitatis per liquidum æthera

Vidi triumphans curribus, & vagos
Circumvolantes Aligerum choros
Quis credet? ingens jam nebulæ globus
Clarique nimbus luminis aera
Perrumpit æthræ non sine gaudio.
En jam beatis septa cohortibus
Regina celso venit ab æthere.
Agnosco vultum: nam fidei sacra
Dudum mihi sunt cognita stemmata,
Sanctaque felix relligio Crucis.
Quæ forma, & oris quanta serenitas
Qualis venustas! Audio jam propè
Vocem loquentis, jam resonat polus,
Favete linguis: nil humili juvat
Cantare plectro, fas mihi grandia
Non dicta priscis carmina vatibus,
Fas & superni sit mihi Numinis
Arcana cunctibus gentibus eloqui.
Fas sit canoris versibus ardui
Tentare cœli difficiles vias.
Nec me paventem sancta fides vetet
Incomparandæ vim sapientiæ,
Verique fontem, lucis & igneas
Lustrare sedes, & superum domos.
O grata summis cœlitibus fides,
Per quam sereni semper iter poli
Cunctis apertum terrigenis patet.
Tu sola nobis das penetralia
Semper verendi noscere Numinis.
Tu sola Trinum fallere nescia,
Unumque dicis, quem colimus Deum.
Divinitatis principium Pater,
Auctor bonorum sufficiens sibi,
Immensus, omni principio carens,

Experi

Expers fugacis temporis, ac modi,
Dum se beatus, cunctaque perspicit,
Verbum paternæ mentis imaginem,
Prolemque gignit persimilem sui.
Sed cum Parentem Filius inspicit,
Amans amantem diligit, atque Amor
Spiratur unus, tertia scilicet
Persona summum perficiens chorum:
Utrique compar Numine simplici.
Post hæc ad extra ter triplici gradu
Rerum creator per sobolem suam
Distincta cœli condidit agmina.
Sed dum supremi de numero chori.
Unus recepta dote superbiens
In conditorem spirituum ferox
Insanientum prælia concitat,
Heu! pulsus amplo corruit æthere,
Præceps rebelli cum comitum grege
Damnatus igni carcere in infimo,
Tunc è rubenti pulvere compotem
Mentis creavit progeniem, boni
Summi capacem, ni stygiis dolis
Seductus eheu! mox hominum parens
Omnes eodem crimine posteros
Fœdasset hosti credulus improbo.
Natis misertus sed miseris Deus
Offensionis debita noxia,
Et dira solvit vincula criminum.
Lignum salutem terrigenis dedit,
Si prima lignum pernicies fuit.
Nam missus alto de solio Patris
Mortale corpus Filius induit
E ventre puræ Virginis editus:
Ferroque fixus supplicium grave

Injuriosa

Injuriosæ sustinuit crucis,
Ut quæ Draconis conciderat dolo
Gentem paterno redderetætheri.
O ter beatos cœlituum choros,
Quos scripta cœlo pagina censuit.
Jam vincla mortis, jam Stygiæ feræ
Timenda non sunt castra tyrannidis.
Victor resurgit Christus ab inferis
Insertque fratrum primitias polo,
Venturus inde est, cum sonitus tubæ
Omnes tremendo judicio offeret.
Sed quo furenti concita spiritu
Mens tendit audax? Desine, desine,
Et magna parvis ne tenues modis.

4. Ambrosius de quotidiana recitatione Symboli hæc habet: Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere: quò etiam, cum horremus aliquid, assiduè recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? Radulphus Tungrensis de eadem re sic scribit: Multorum Episcoporum statutum erat ut clerus, & populus manè, & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster, & Symbolo. Damasus Papa orthodoxæ fidei Symbolum ad omnes horas divini Officii recitari statuerat, ut refert ex ejus vita Polydorus Virgilius. Timotheus quoque Constantinopolitanus Symbolum fidei, ut narrat in Collectaneis Theodorus Lector, per singulas synaxes dici curavit, ad reprehensionem videlicet Macedonii Patriarchæ Catholici, ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cum esset hæreticus Patriarchalem regiæ urbis sedem ab Anastasio Imperatore obtinuerat

Ambros. lib. 3. de Virgin.

Radulph. prop. 14.

Polyd. Virg. l. 6. de inv. rerum cap. 2.

Theodor. collect. lib. 2.

rat pulso in exilium Macedonio. Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & Primam, & in fine Completorii. Nocte dicitur, ut per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Evangelii. *Eratis enim aliquando tenebræ*, ait Apostolus, *nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* Ephes. 5. 8. Nocte etiam dicitur, quia fidei cognitio obscura est, & caliginosa: videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio. Ante Primam orto jam sole, & in fine Completorii post ejusdem occasum eadem fidei protestatio repeti consuevit, ut à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseveremus; Notandum verò quod in hisce Officiis ipsum Symbolum secretò dicitur, quia, ut docet Angelicus Doctor, Symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nondum publicatâ, idcircò occultè dicitur quasi contra tenebras errorum præteritorum, & futurorum. D.Thom. 2. 2. q.1. art. 9. ad 6. Notandum præterea quod Ecclesia Romana ipsum Symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & Completorii: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Fides cordis, ait Bernardus, sine oris fide aut nulla est, aut parva. Bern. Serm. 1. de S. Andrea. Crede ergo, & confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad justitiam, confessio fit ad salutem.

5. Superfluum hic existimo explanationem Symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque explicant Ambrosius *tractatu in Symbolum*

bolum Apostolorum, Leo magnus *Sermone* 11. *de Passione Domini*, *& Sermone contra hæresim* Eutychetis: Augustinus *de fide, & Symbolo, de Symbolo ad Cathecumenos, in Enchiridio ad Laurentium, & in multis Sermonibus*: Chrysostomus *tomo* 5. *Homilia de Symbolo, quam tamen existimo esse auctoris Latini*: Venantius Fortunatus *exegesi in symbolum*: Chrysologus *Sermone* 56. *& sequentibus*: Athanasius *Epistola ad Jovinianum*: Maximus Taurinensis *Homilia de expositione symboli*, D. Thomas *Opusculo* 16. Dionysius Carthusianus *Opusculo de vita Curatorum*: & ad captum communem Catechismus Romanus. Scripsit etiam in Symbolum Apostolorum doctè & diffusè vir venerabilis Angelus del Paz duobus tomis, quorum primus editus est Romæ, secundus extat M.S. apud Lucã Radingũ. De Symbolo Nicæno, sive Constantinopolitano, quod in Missa cantatur non est hic tractandi locus. De Symbolo Athanasii agendum infrà hoc eodem capite. His omnibus antiquius est Symbolum Apostolorum, quod quia Romana Ecclesia nulla unquam hæreseos labe infecta integrum semper custodivit, ideò à Vigilio Episcopo Tapsensi Symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam Symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cæpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto octavo, idque Berno Augiensis testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita Baronius, qui & addit: Placet ista, sed nobis gratius, si venerandæ antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam novitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, ut meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus Bernardum, cœlestis doctrinæ pabulo nos abundè reficiet.

Credis

Aug. Ser. 109. 123. 131. 192. 194. de temp.

Dionys. art. 21.

Vigil. initio l. 4. adv. Eutychem.

Berno Aug. c. 2.

Baron. an. 1014

Bern. Serm. 24. in Cant.

Credis in Christum? fac opera Christi, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet; probet actio. Non incurvet terrenum opus, quem fides cœlestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti detrahis, reponis lædenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impie linguam Christo, animam dedisti Diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamvis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergò studeamus facere vias nostras, & studia nostra: levemus corda nostra cum manibs ad Deum, ut toti recti inveniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Ut enim, ait Sanctus Calixtus Papa, Non benè vivit, qui non rectè credit. Calixt. epist. 1.

§. IV.

DE HORARUM INITIO.

Cur à versu Domine labia mea aperies *incipiat nocturna synaxis. Quid sit mysticè aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus*, Converte nos Deus salutaris noster. *Conversio vera qua sit. Ira Dei duplex. Usus multiplex hujus versiculi,* Deus in adjutorium meum intende.

1. OMnes horæ Canonicæ à primo versiculo Psalmi sexagesimi noni, *Deus in adjutorium meum intende*, usu immemorabili incipere solent. Huic in Nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex Psalmo 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem

autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesiis Psalmi 84. versiculus *Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis,* Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in Completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, ut qui labia olim Prophetæ calculo mundavit ignito, nostra quoque dignetur
Eccli.15.9. purgare, & aperire. Nam cum dicat Scriptura, *Non est speciosa laus in ore peccatoris,* quis audeat divinas laudes immundis labiis decantare, ni prius obstructa per peccatum oris claustra misericorditer aperiat ille, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nemo enim potest laudare
Aug.lib.2.c.8. Deum, nisi Deus aperiat labia, ut ostendit Augustinus contra duas epistolas Pelagianorum. Alioquin
Psalm.49. sugillabit nos durissima illa exprobratione, *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & pro-*
Chrysf.in ps.50. *jecisti sermones meos retrorsum.* Ad rem Chrysostomus: Peccatum suapte natura linguam astringit, &
Ambros. ibid. os obturat. Quam sententiam complens Ambrosius ait; Cujus ergò labia aperit Deus, hunc peccati absolvit reatu. A vinculis itaque peccatorum absolvi petimus, cum dicimus, Domine labia mea aperies. Et quia justus prior accusator est sui, accusamus nos ipsos ante orationem confitentes peccata nostra, quatenus reconciliati per gratiam Dei facilius exaudiri mereamur. De impiis scriptum est, quia
Psalm 11. dixerunt, *Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?* Et ideò oratio illorum erit execrabilis: At
Cant.4.3.11. labia Sponsæ, labia fidelis animæ dulcia, & purpurea dicuntur esse sicut favus distillans, sicut vitta coccinea. Cum ipsi Sponso, inquit Gilbertus Abbas,
Gilbert. in Cantic. ser.34. Sponsa loquitur in loquela dulcioris labii, & lingua altera. Tunc cordis labia verè melle delectationis

distillant

distillant divinæ : imò non tam distillant, quam fluunt, quoniam horâ illa in melleas affectiones tota convertitur. Beata vicissitudo, quando de corde Sponsæ quædam fluenta mellis emanant in Dilectum, & ab ipso redundant in Sponsam. Ad locum enim unde exeunt hæc mellis flumina revertuntur, ut iterum fluant. Boni favi in labiis Sponsi, & Sponsæ eructantes ex hoc in illud, & invicem rorantes amoris dulcedinem. Ille desuper irrorat gratiam, ista deorsum actionem gratiorum. Rursus labia Sponsæ purpurea dicuntur esse sicut vitta coccinea. Per coccinum enim charitas intelligitur, quæ est vinculum perfectionis ; sicut autem vitta constringit crines, ne defluant ; sic anima Deo dilecta labia sua cohibet, ne verbum malum, & inutile proferens extra se diffundatur. *Apertio oris illius inflammatio est*, & semper laus Dei in ore ipsius. Eccli. 20. 15.

2. Cum autem Oratio cordis sit, non labiorum; miror cur Ecclesia ante orationem labia sibi, non cor postulet aperiri. Sed notandum quod usus labiorum non tantum ad eloquium, sed etiam ad osculum est : consociant enim se mutuò osculantium labia, animis videlicet ad mutuum congressum accedentibus, ut ait Chrysostomus : cumque templum Dei simus, sicut limina templi, ita os osculamur, per quod ingreditur Christus, quando communicamus. Igitur Ecclesia dum dicit, *Domine labia mea aperies*, non tam petere videtur divinum auxilium ad laudes ejus dignè annunciandas, quam mysticam labiorum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. Felix anima, quæ propriæ conscientiæ testimonio intus erudita cœlestis Sponsi osculo se idoneam adnoscit. Felicior, quæ unctione magistra sentiens quanta sit gratia Chrys. Hom. 30. in 2. ad Cor.

 diffusa

diffusa in labiis Sponsi, osculum ejus jam amore æstuans fiducialiter petit. Felicissima planè, quæ ad ipsum osculum dignanter admissa divinæ suavitatis inenarrabile gaudiū in fervore spiritus experitur, & torrente uberrimo sempiternæ voluptatis in plenitudine gratiarum inebriatur. O mihi si liceret è fœtenti cœno iniquitatum mearum tantisper assurgere, & terrenarum sordium excusso pulvere te Domine deprecari, ut labia mea aperias, & oris impuritatem emundes. Peccavi enim, justissime Judex, qui judicas æquitatem, peccavi in cœlum, & coram te: jam non sum dignus levare oculos meos à terra, quanto minus videre faciem tuam, ad oris tui osculum aspirare? Provolvar itaque pavidus, & tremens ante vestigia pedum tuorum, & de intimis visceribus longa trahens suspiria lacrymis meis pedes tuos rigabo. Plorabo coram te, qui fecisti me, mala quæ feci; nec à planctu, & oratione cessabo, donec audiam auditionem bonam, verbum consolationis; *Remittuntur tibi peccata tua*: donec dicas, *Consurge, consurge, excutere de pulvere, solve vincula colli tui captiva filia Sion*; donec sonet in auribus meis vox illa gratissima, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare.* Tunc adjutus gratia tua, auctus virtute, fiducia confortatus non confundar præsumere potiora. Erectus de stercore sedebo forsitan cum Principibus, & robur accipiens à potenti dextera tua faciem tuam Domine requiram, & quod non sine pavore, ac tremore dico, ad os tuum caput attollam, sperans omninò ut adimpleas me lætitia cum vultu tuo.

Luc. 7. 47.
Isai 52. 2.
Joan. 5. 14.

METRUM XXXIX.

O Tremende Rex polorum,
Vindex maxime criminum.

Cui

Cui potestas, & maligni
Vis est arbitra pectoris.
Te requiro, ad te revertor,
O mentis vigor, ô amor.
Qui labores, & dolores,
Et curas hominum vides.
Parce sonti, parce servo
Mortis perpetuæ reo,
Quem catenis alligatum
Hostis tartareus tenet.
Tolle culpas, solve nexus,
Vt te perpetuo canam.
Vt videntes me solutum
Vinclis horribilis necis
Angelorum turba psallant
Quæ spes sit lacrymantibus.

3. Solent corporales indigentiæ, rerumque labentiū curæ, & variarum imaginum confusa phantasmata orantium mentes per diem sæpius distrahere, & perturbare: quapropter initio Completorii, quod ultimum diei Officium est, versiculum illum decantamus, *Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis.* Hac enim hora ab officiis activæ vitæ ad contemplationis studium convertimur, & sedato carnalium affectionum tumultu gustare, & videre desideramus quam bonus sit Deus. Per peccatum avertitur homo à Deo, & convertitur ad creaturam: *Averterunt se*, inquit, *& non servaverunt pactum*, &c, *facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.* Dum verò per pœnitentiam revertitur quis ad Deum, Deus eum convertit ad se per immissionem gratiæ, & ab eodem iram suam avertit per remissionem pœnæ. Quid est autem quod cum oramus, *Converte nos Domine ad te, &* Psalm. 77. Osee. 9. 10. Thren. 5. 21.

Zach.1.3. *convertemur*: ipse è contrario respondet *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*? An hoc nimirum, quod fides Catholica protestatur, arbitrii nostri libertatem cum gratiæ prævenientis efficacitate inconcussam manere, adeoque nos liberè Deum trahentem sequi, sicut ille fortiter nos trahit, qui dixit, Joan.6.44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum*? Sic ait Bernardus Theologus verè Theodidactus: Tolle liberum arbitrium, non erit quod salvetur. Tolle gratiam, non erit unde salvetur. Nec dare potest salutem nisi Deus, nec capere valet nisi liberum arbitrium. Sedulius quoque in explicatione Epistolæ Pauli ad Romanos; Velle, inquit, & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non est meum: nam ipsa voluntas à Domino præparatur, & Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere. In nullo igitur gloriandum, ut Ecclesia Lugdunensis in libro de tribus Epistolis docet, quia nostrum nihil est, & sine me nihil potestis facere, dicit Dominus: tanta est tamen bonitas Dei, ut nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Sed hæc acerrimis scholasticorum concertationibus diu in scholis agitata tutius est simpliciter credere, quàm mendaci hominum statera curiosius examinare. Nam, sicut eleganter scribit S. Prosper Rhegiensis Episcopus, quæ sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, & supra facultatem humanæ cognitionis inquiritur, & sine fidei diminutione nescitur: modò confiteamur neminem immeritò liberari. Nisi enim Deo vocante, docente, salvante, nemo venit, nemo eruditur, nemo salvatur.

Bern. de grat. & lib. arbitrio.

Sedul. in epist. ad Rom. c.9.

Prosp. ep. ad Rufinum de grat. & lib. arbitrio.

Bern. ser. 2. in cap. jejunii.

4. Illud autem quod præcipit Dominus, ut convertamur ad ipsum, existimat Bernardus Doctor egregius

egregius esse mysterium regni Dei, & secretum consilium, quod solis credatur amicis. Nam quo me vertam, inquit, ut convertat ad te Domine Deus meus? *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Quo convertar ad te? Supra, an infra? ad dexteram, an ad sinistram? Audiamus scripturam, quam conversionem nos edoceat. *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Agnosce planè quo velit Dominus, ut convertamur. Ad parvulum converti necesse est, ut discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde. Ad hoc siquidem parvulus datus est nobis. Quid inflaris ô homo? Quid extolleris sine causa? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur tibi, ne fortè dicas, elevata est magnificentia ejus super cœlos, & non potero ad eam. Prorsus vos filii Adæ, ait Abbas Igniacensis, qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in gigantæam enormitatem per superbiam excrevistis: *Nisi conversi fueritis, & effecti sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ego sum ostium regni, ait parvulus iste: nisi incurvetur altitudo virorum, non eos admittet humilitatis janua. Ideò nimirum conquassabit capita in terra multorum: & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis? Adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus parvulus factus est sub oculis tuis? Ille semetipsum exinanivit, ut penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, extolleris existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil. Ipse te seducis. Quod si verè humiliatus fueris, & in toto corde reversus ad omnipotentem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: *Convertam eos, & miserebor*

Guetric. Ser. 1. de Nat. Domini.

Zach. 10. 6.

miserebor eorum, & erunt sicut fuerunt, quando non projeceram eos. Ideò post petitionem conversionis oramus consequenter; Et averte iram tuam à nobis: nam impietas impii non ei nocebit in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua. Loquimur autem de ira Dei, quæ ad interitum peccatores perducit, de qua scriptum est: *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Alia enim ira, qua peccantibus irascitur ad salutem, desideranda nobis est, summisque precibus flagitanda, ne fortè dicat Dominus, Recessit zelus meus à te, ultra non irascar tibi. Oro Domine, ut irascaris mihi in præsenti seculo, quatenus in futuro misericordias fideles consequi merear. Verumtamen cum iratus fueris, misericordiæ memor eris, sicut dicit Psalmus: *Iratus es, & misertus es nobis.* O ira misericors, exclamat Berengosius Abbas, quæ sic irascitur, ut subveniat: sic minatur, ut parcat: sic aufert, ut restituat: sic tradit, ut eripiat: sic destruit, ut muniat: sic abjicit, ut recipiat. O quam salubris indignatio, quæ sic avertit, ut respiciat: sic claudit, ut aperiat: sic exigit, ut dimittat: sic dejicit, ut erigat: sic perdit, ut requirat; sic amittit, ut custodiat. O ira misericors, & incomparabilis misericordia, quæ ab omnibus vitiis humana semper emundat præcordia: per quam peccator invitatur ad veniam, justus ad vitam, martyr ad palmam, confessor ad gloriam. Non enim miseretur, nisi irascatur, qui ob hoc prius irascitur, ut postea misereatur. Prævenit enim ira, ut sequatur misericordia: prævenit lacryma, ut sequatur venia: prævenit pœnitentia, ut sequatur indulgentia.

[Margin: Psalm. 2. — Psalm. 59. — Bereng. Ser. 1. de SS. Martyrib.]

5. Cistercienses Monachi, qui Regulam S. Benedicti ad literam exactissimè observant, memoratum versiculum ante Completorium cantare non solent,

[Margin: Bened. reg. cap. 18.]

ſolent, id enim in Regula non invenitur expreſſum, cum dicat S. Pater; In primis ſemper diurnis horis dicatur verſus, *Deus in adjutorium meum intende.* Porrò hunc verſum, *Deus in adjutorium meum intende*, ſemper in uſu fuiſſe apud antiquos Monachos Caſſianus rei monaſticæ ſolertiſſimus, & primarius auctor exequitur. Hic namque verſiculus, ait ille, non immeritò de toto ſcripturarum excerptus eſt inſtrumento. Recipit enim omnes affectus quicunque inferri humanæ poſſunt naturæ, & ad omnem ſtatum, atque univerſos incurſus propriè ſatis & competenter aptatur. Habet ſiquidem adverſus univerſa diſcrimina invocationem Dei, habet humilitatem piæ confeſſionis, habet ſolicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam, habet conſiderationem fragilitatis ſuæ, exauditionis fiduciam, confidentiam præſentis, ſemperque aſtantis præſidii. Qui enim jugiter ſuum invocat protectorem, certus eſt eum eſſe ſemper præſentem. Habet amoris, & charitatis ardorem, habet inſidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus perſpiciens ſemetipſum diu noctuq; vallatum, confitetur ſe non poſſe ſine ſui defenſoris auxilio liberari. Hic verſiculus omnibus infeſtatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus eſt, & impenetrabilis lorica, ac munitiſſimus clypeus. Hujus verſiculi Oratio in adverſis ut eruamur, in proſperis ut ſervemur ne extollamur, inceſſabili jugitate fundenda eſt. Hujus inquā verſiculi meditatio in tuo pectore indirupta volvatur. Hunc in opere quolibet, ſeu miniſterio, vel in itinere conſtitutus decantare non deſinas. Hunc & dormiens, & reficiens, & ultimis naturæ neceſſitatib⁹ meditare. Hæc & alia plura diffuſiſſimè Caſſian. Tantò autē ſolicitius divinū auxiliū

Caſſian. coll. 10. cap. 10.

initio orationis invocandum est, quantò acrius eo tempore invisibiles hostes contra nos certamen instituunt. Nam, ut S. Joannes Climacus scribit, Cum insonuit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans invisibiliter conveniunt inimici; & alii quidem cum experrecti fuerimus nos ut iterum decumbamus lectulo hortantur. Expecta, inquiunt, dum compleantur principales hymni, sicque demum in Ecclesiam proficisceris. Alii cum ad orationem assistere cœperimus nos in somnum præcipitant. Alii suadent ut invicem in Ecclesia colloquamur. Alii præter consuetudinem ventrem immodicè stimulant. Alii mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alii super parietem reclinare nos ut debiles admonent. Nonnunquam verò oscitare etiam immodicè faciunt. Nonnulli risum nobis movent, ut per hunc ad indignationem contra nos Deus provocetur. Alii per summam desidiam festinare nos in versuum pronunciatione impellunt. Alii contra Psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam verò ori etiam assidentes nostro ita illud claudunt, ut vix aperiri posse videatur. An autem vetus Ecclesia ante D. Benedictum horis Canonicis hunc versiculum præmiserit incertum est: nec extat hujusmodi ritus indicium aliquod apud antiquos Scriptores, & quod modò ex Cassiano recitavimus, de privata oratione intelligi debet, ut Joannes Lorinus vir multæ lectionis observat.

Climac. gr. 18.

Lorin. in ps. 69.

§. V. DE

§. V.

DE SIGNO CRUCIS.

Horæ Canonicæ à signo Crucis incipiunt. Signi hujus antiquitas, & virtus ex sanctis Patribus. Quâ ratione manu exprimatur. Alia quædam de Cruce obiter notantur.

1. A Saluberrimo signo Crucis omnes horas auspicari solemus. Nam dum Sacerdos sacrarum precum initio divinum postulat adjutorium, eo nos contra diabolicas fraudes armamus, orantes fieri nobiscum signum in bonum, ut videant qui oderunt nos,& confundantur, quoniam Dominus psallentes adjuvat & consolatur. Hujus tremendi, ac sacratissimi signi quanta sit virtus, quanta antiquitas, quanta potentia, si collectis hinc inde è sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus Ecclesiasticis sententiis, & testimoniis accuratè recensere voluero,integrum volumen scribendum erit,adeò multa mihi est in hanc rem parata supellex. Ex uberrima igitur messe spicilegium faciam. S. Clemens Romanus signum Crucis appellat infractum signum,quia sicut signum rem custodit, cui appositum, & impressum est, ita Crux munitissima rerum omnium custodia est. Sanctus Ignatius Epistola ad Philippenses; Crux Christi perditio diaboli. Sanctus Martialis Epistola ad Burdigalenses, Crucem Domini, in quem credidistis, semper in mente,in ore,in signo tenete, Crux enim Domini armatura vestra. Dionysius Areopagita docet signum Crucis ad omnia sacramenta adhiberi. Justinus Martyr, sive Auctor quæstionum apud ipsum, à diebus Apostolorum usum ostendit emanasse,quo Christiani dexterâ manu seipsos, & alia signo

Clem. l. 1. const. Ap. c. 16

Dionys. In Eccl. Hierarch.
Iust. q. 118.

Tertull. de cor. milit. c. 3.

Crucis obsignant. Tertullianus notissimum illud scripsit. Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, atque exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad mensas, ad lavacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Origenes, Quid timent, inquit, dœmones? quid tremunt? sine dubio Crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt Principatus eorum, & potestates: Timor ergò & tremor cadent super eos, cùm signum Crucis in nobis viderint fideliter fixum. Hippolytus Martyr inter alias abominationes Antichristi hanc enumerat, quod suis cultoribus characterem dabit in dextera, & fronte, ne Crucis signum pingant in frontibus suis. Sanctus Cornelius Papa Epistola ad Fabium Antiochiæ Episcopum Crucem vocat sigillum Domini, quo qui munitus non est, non potest accipere Spiritum sanctum. Cyprianus ad plebem Thibari consistentem: Muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur. Et initio libri de lapsis; Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reservavit. Minutius Felix Ethnicos Crucis osores irridet, illisque opponit quod signa eorum, atque vexilla nihil aliud sint, quàm Cruces inauratæ. Signo Crucis omnia magica compesci asserit Athanasius. Cyrillus Hierosolymitanus: Fac signum Crucis & manducans, & bibens, & sedens, & cubans, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni tuo negotio. Basilius disserens de dogmatibus, quæ ex Apostolorum traditione sine scriptis recepimus, primo loco commemorat, id quod primum & vulgatissimum testatur, ut signo Crucis signentur qui spem in Christo collocârunt. Lucianus in Phi-

Orig. Hom. 6. in Exod.

Hyppol. or. de consum. sæcul.

Cypr. l. 4. Ep. 6

Minut. in Octav.

Athan. or. de incarn. Verbi. Cyrill. cat. 4.

Basilius de Spiritu sancto. c. 27.

in Philopseudo scribit Eucratem annulo quodam ex Cruce facto adversus dœmones redditum esse securum. Julianum desertorem etsi Cruci pertinaciter infensum nihilominus adversus terrores, & spectra Cruce se signasse post Gregorium Nazianzenum narrat Freculphus Luxoviensis. Etiam Cosrhoen Regem Persarum, tametsi infidelis esset, virtutem sanctæ Crucis agnovisse testatur jucundâ narratione Evagrius. Hieronymus Epistolâ ad Eustochium; Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem; Et alibi refert eamdem Eustochium Paulæ matris ægrotæ os, & stomachum signasse, ut Crucis impressione dolorem leniret.

Greg. Naz. or. 1. in Jul. Freculph. l. 4. Histor. c. 9. Evagr. l. 9. c. 18. Hier. ep. 2. & 27.

2. Docet Chrysostomus Cruce signandum esse pectus ad turbatos animi motus cohibendos. Augustinus occurrendum diabolo ait cum Crucis vexillo, ut talibus armis indutus facilè vincat Christianus. Scribit Arnobius junior docuisse Dominum digitos nostros ad bellum, quia adversus visibiles, & invisibiles hostes docuit armare frontem triumpho Crucis. Justinus Imperator verba facturus ad populum se signo Crucis muniebat, teste Corippo Poëta Africano, qui dum ejus laudes prosequitur, sic canit:

Chrys. hom. 83 in Matth. Arnob. in Ps. 143. Coripp. lib. de laud. Iustini Imp.

Ipse coronatus solium conscendit avitum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu cuncto præsente senatu
Ore pio hæc orans ait:

Ludolphus Saxo Carthusianus libro de vita Christi B. Virginem primam fuisse scribit, quæ Crucem adoravit. Joannes Damascenus; Crux inquit, signũ nobis data est super frontem, ut Israëli circumcisio: per ipsam discernimur ab infidelibus. Ipsa signaculum est, ut non tangat nos exterminator.

Ludolph. par. 2. cap. 66. Damasc. de fi. de Orthod. l. 4. c. 12.

Sophro-

Sophron. homil. de Cruce. Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus: Crux tutelaris est, & fidissima Christianorum custodia, & universorum ex adverso occurrentium insultuum profligatrix. Andr. Cret. or. 1. de exalt. Crucis. Andreas Cretensis: Crux scala in cœlum deducens, via ad virtutem adducens, vitæ conciliatrix, mortis solutio, corruptionis abalienatio, ignis extinctio, in Deum fiducia, clavis regni cœlorum: Crux civitates custodit, domos tuetur, amicitias conglutinat, ab inimicorum injuria vindicat, hostibus resistit, gentes persequitur, barbarorum stimulus, pacis arbitra est. Orient. in Commonitorio. S. Orientius:

Accipe tela quibus cordis pia mœnia serves,
Crux tibi sit clypeus, Crux tibi sit gladius,

Julian. l. 3. c. 5. Julianus in prognostico. Crux ante Christum in die judicii ab Angelis portabitur. Signo Crucis nihil efficacius ad turpes effugandas tentationes afferit Elizabeth c. 21 ex divina revelatione S. Elizabeth de Schonaugia libro viarum Domini. Severianus Gabalorum Episcopus Damasc. or. 3. de Imag. apud Damascenum: Percussit Moyses silicem semel, & bis, non eodem modo, sed ita ut Crucis formam describeret, ut natura etiam inanimata Crucis notam veneraretur. Theodosius, & Va- C. L. unic. Nemini licere. lentinianus Augusti gravissimâ pœnâ eos mulctari debere statuerunt, qui signum Crucis humi pingere, sive insculpere præsumerent. Anselm. ad c. 10. Rom. Anselmus, sive quisquis est auctor Commentariorum in Epistolam ad Romanos sub ejus nomine: Non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Audoen. l. 2. c. 16. Christianus erubescat. Audoënus in vita S. Eligii: Profectò magna res est signum Christi, Crux Christi, sed illis solis prodest, qui faciunt mandata Christi. Thom. Kemp. Hospital. pauper. c. 16. Thomas à Kempis. in tribus locis præcipuè statue signum Crucis; super cor, super os, & super bra-

brachium. De eodem ſigno ſic canit Prudentius Chriſtianorum Poëtarum ocellus. Prudentius Hym. 6.

Fac cum vocante ſomno
Caſtum petis cubile,
Frontem, locumque cordis
Crucis figura ſignet.
Crux pellit omne crimen,
Fugiunt Crucem tenebræ,
Tali dicata ſigno
Mens fluctuare neſcit.
Procul, ô procul vagantum
Portenta ſomniorum,
Procul eſto pervicaci
Præſtigiator aſtu.
O tortuoſe ſerpens,
Qui mille per meandros,
Fraudeſque flexuoſas
Agitas quieta corda;
Diſcede, Chriſtus hic eſt,
Hic Chriſtus eſt, liqueſce.
Signum, quod ipſe noſti,
Damnat tuam catervam.

Sibilla quoque de Cruce ſic cecinit in fine libri ſexti oraculorum Sibyllinorum.

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit,
Non te terra capit, ſed cœli terra videbit,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.

Tityrus Chriſtianus apud Severum Rhetorem ſigno Crucis à peſtilentia ſervatas pecudes aſtruit his verſibus: Severus in Bucolicis.

Hoc ſignum mediis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.

3. Non deſunt alii teſtes, & exempla multorum mirabilium, quæ Deo dilecti viri per ſignum ſanctæ Crucis

Crucis sunt operati. Nam quis liber, aut quæ pagina Ecclesiasticæ historiæ, aut quæ vita sanctorum hominum legi potest, in quibus non statim invenias salutifero Crucis signaculo expulsos dœmones, profligatos exercitus, sedatas tempestates, fugatam pestilentiam, soluta maleficia, evacuatum virus; incendia extincta, interfectos dracones, erectos claudos, cœcos illuminatos, curatas infirmitates, mortuos ad vitam revocatos? Hoc signum, inquit Chrysostomus, & priscis & nostris temporibus clausas januas reseravit, hoc venenorum vires extinxit, hoc cicutæ vim dissolvit, hoc feroces bestias repressit, hoc lethales serpentum morsus curavit. Etenim si portas inferni perfregit, si cœlorum ostia reclusit, si paradisi renovavit ingressum, si diaboli nervos recidit, quid mirum est, si pestifera venena, atroces bestias, aliaque hujusmodi superavit? Sed his prætermissis illud magis quærendum videtur, quâ ratione ipsum Crucis signum exprimi debeat, & manu formari. Sunt qui illud tribus digitis dexteræ manus effingunt, sub sanctissimæ Trinitatis invocatione: sunt qui duobus ad duas Christi naturas contra Monothelitas indicandas. Sunt qui signantes se à superiori in inferius descendunt, & à dextera transeunt ad sinistram, quia Christus de cœlo descendit in terram, & à Judæis transivit ad Gentes. Usus tamen communis Occidentalis Ecclesiæ est, ut dexterâ manu Crucis expressio à fronte ad ventrem, & à sinistra ad dexteram producatur. Dicimus autem; In nomine ad significandam trium personarum indistinctam Divinitatem. Pater in fronte collocatur tanquam principium sine principio, prima persona Deitatis. Filii nomen pronunciatur, cùm uterum tangimus, quia ex utero ante Luciferum genui

Chrys. hom. 55 in Matth.

nitus, & in plenitudine temporis in utero Virginis incarnatus salutem operatus est in medio terræ. Spiritum sanctum exprimimus, cùm manum à sinistra parte ad dexteram protendimus, quia videlicet à Patre & Filio utriusque nexus, & amor procedit: & sicut Christus de morte transivit ad vitam, ita nos de miseria transire speramus ad gloriam secundùm spem vitæ æternæ. De Crucis signo diffusissimè scribunt Jonas Episcopus Aurelianensis, & Dungalus adversus Claudium Iconoclastam Episcopum Taurinensem, itemque Chrysostomus Homilia quinquagesima quinta in Matthæum. Extant quoque de Cruce doctissimæ lucubrationes Justi Lipsii, & Jacobi Gretseri. De ejusdem veneratione antiquos canones refert Antonius Augustinus, de qua re plura etiam habent Baronius in Annalibus, & Jacobus Bosius in Cruce triumphante. Arnoldus Abbas Bonævallis hoc apposito signo muniri ait & quod patet, & quod latet, ut habeant caro, & spiritus secura præsidia. Etiam in nummis Crux imprimi solet in testimonium, & jusiurandum bonitatis monetæ in pondere, & materia, ut Nicolaus Oresmius Episcopus Lexoviensis testatur: vel in testimonium Christianæ Religionis, ut scribit Anastasius Abbas initio libri contra Judæos. Quod autem in præliis Crux adversus Crucem congrediatur, portentum est, quod primò apparuit in expeditione Constantii adversus Maxentium: nec enim aliis auspicibus tantū nefas debuit inchoare, quam cùm hæreticus Imperator adversus Tyrannum decertaret. Nicolaus Primus in responsione ad consulta Bulgarorū, eos hortatur exemplo Constantini, cui dictum est *in hoc signo vinces*, ut Crucem ferant in signo militari, cùm prius caudam equi portarent. Finio,

Ant. Aug. l. 16. juris Pontif. tit. 14.
Baron. an. 60.
Arnol. de verbis Dom. c. ult.
Nic. Oresf. de mut. monet. cap. 13.
Baron. an. 353.
Nicol. I. c. 33.

Finio, si Crucem prius humiliter salutavero. Salve bona Crux, splendidior stellis, Lunâ micantior, rutilantior Sole, quæ tanquam vernantibus gemmis membris ornata Salvatoris, & pretioso Dei sanguine purpurata super astra cœli felices ramos expandis. Salve lignum electum germinans vitam, fructificans jucunditatem, oleum stillans lætitiæ, balsamum sudans spiritualium deliciarum. Tu salus mundi perditi, tu portus periclitantium, tu justitiæ norma, tu morum disciplina, tu pugnantium virtus, tu vincentium gloria, tu præmium, & corona. O Crux amabilis, & dilecta salva nos omnes tremendo tuo signaculo munitos, ut qui te fieri voluit nostræ redemptionis primarium instrumentum, per te quoque sanctificatos ad suæ gloriæ consortium nos transferat: quatenus in hac nostra qualicunque pœnitentiæ Cruce feliciter consummati per ignominiam passionis ejus ad resurrectionis gloriam perducamur.

§. VI.

DE GLORIA PATRI.

Varii errores recensentur, & confutantur de hujus Hymni origine, & institutione. Quid sit Deum glorificare. Vera gloria quæ sit. Inanis gloria sugillatur, laudatur humilitas.

Baron. an. 371. n. 71. & seqq.

1. MAgnus Basilius incomparabilis Ecclesiæ Doctor, qui sub Valente Imperatore floruit, libro de Spiritu sancto, quem in sui defensionem ad Amphilochium Iconii Episcopum scripsit, hujus versiculi: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, quem Patres antiqui hymnum glorificationis vocabant, duobus locis mentionem facit. Primò, capite

capite septimo his verbis; Proinde quod à majoribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis Hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Clarius deinde, & fusius capite vigesimo septimo, professionem fidei velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credimus; & paucis interjectis. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, sive dicas; *Gloria Patri, & Filio, cum Spiritu sancto:* sive dicas, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Magnus item Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus, qui triginta & amplius annis ante Basilium florere cœpit, libro de Virginitate, sive de Mediatione, nonne disertis verbis hunc Hymnum commemorat? Cum, inquit, surrexeris à mensa, rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator, & misericors Dominus escam dedit timentibus se; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolves. Ab hisce insignibus insignium virorum testimoniis ordiri libuit, quo plura errorum capita uno ictu rescinderem. Nam inprimis lapsi sunt, qui ex Theodoreto, ex Sozomeno, ex Tripartita, & clarius ex Nicephoro Flavianum Monachum Antiochenum Hymni hujus faciunt Auctorem. Cum enim Catholici Imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, Ariani verò ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur, Flavianus (ut isti ajunt) coacta Monachorum caterva primus omnium clara voce cantavit, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Sed

Theodoret. l. 2 Eccl. hist. c. 24. Sozom. lib. 3. cap. 19. Tripar. l. 4. cap. 25. Niceph. Call. lib. 9. cap. 24.

hunc Hymnum Flaviano antiquiorem esse Athanasii,& Basilii citatæ auctoritates convinçunt. Erarunt & alii, qui post Walfridum Strabonem à magna Synodo Nicæna compositum fuisse affirmant; idque Heremias Sozomenus indicare videtur, cum agens de Leontio Episcopo Antiocheno ait illum,tametsi Arianus esset,eos tamen qui Hymnis fidei Concilii Nicæni consentientibus Deum laudarent, prohibere noluisse, ne populus seditionem conflaret. At verò glorificationis Hymnum non esse à Nicænis Patribus inventum Baronius Ecclesiasticæ antiquitatis instructissimum promptuarium concludit tum ex allato Basilii testimonio; tum quia fideles cum ab ipsis Apostolorum temporibus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizarentur, tres easdem personas jam dicto Hymno conglorificare cœperunt.

VValfrid. de reb. Eccl c.25. Sozomen. loco citato.

Baron. an.325.

2. Sanè Ariani sicut baptismi formam, ita glorificationem corruperant ut dicerent, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: cum Catholici more usitato, & antiquitus tradito uterentur psallentes, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Cumque iidem Ariani ore sacrilego blasphemantes assererent fuisse tempus, quando Filius non erat cum Patre, adversus hujuscemodi sceleratam loquelam decrevit Nicæna Synodus, ut illa appendix, *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, ad antiquam glorificationem adjungeretur. Testatur id Concilium primum Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense in Gallia paulò post Nicænum tempore Constantii Imperatoris sub Julio Papa celebratum, licet ejus Canones confusi existant cum Vasionensi Secundo sub Leone Magno; hac sanctione edita. Quia non

non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam Africam, vel Italiam propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*; *Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, dicitur: etiam nos in universis Ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. Sicut autem diximus solemnem doxologiam non fuisse à Nicæna Synodo adinventam; ita etiam asseveramus non fuisse ab ea statutum, ut in fine cujusque Psalmi concineretur. Nam cum fuerint postea hac de re diversæ diversarum Ecclesiarum consuetudines, consentaneum est credere nullam fuisse communem universalis Ecclesiæ præceptionem, à qua proculdubio nullus fidelium deviare præsumpsisset. Multi Scriptores alioquin fide dignissimi hanc legem canendæ doxologiæ in fine Psalmorum ad Damasum Papam referunt, à quo de hac re editam sanctionem ajunt Divo Hieronymo suadente, & procurante. Decepti sunt isti ob Epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo tomo Conciliorum in rebus Damasi, in qua hæc leguntur; Precatur ergo cliens tuus, ut vox ista psallentium in sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine Psalmi cujuslibet sive Matutinis, sive Vespertinis horis conjungi præcipiat Apostolatus tui ordo, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, & quæ sequuntur. Decepti sunt, inquam, nam ut in calce prædictæ Epistolæ in Conciliis Coloniæ editis ex Baronio notatum est, ab eruditis Hieronymi res accuratius expendentibus ea tanquam adulterina, ac planè commentitia exploditur.

Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. cap. 8.

3. Imposturam detexit Joannes Cassianus, qui de institutis Cœnobiorum disserens ait; Illud etiam quod in hac Provincia vidimus, ut uno cantante in clausula Psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto,* nusquam per Orientem audivimus; sed cum omnium silentio ab eo qui cantat finito Psalmo orationem succedere: hac verò glorificatione Trinitatis tantummodò solere Antiphonam terminari. Ex his verbis quis non videat nullam fidem Epistolæ prædictæ esse adhibendam: Si Cassianus sagacissimus sacrorum rituum observator nusquam audivit gloriam post Psalmos in Oriente cantari, quomodo Hieronymus, qui quinquaginta ferè annis ante Cassianum floruit, usum qui non erat in Occidentem transferre? Vigilius Papa in fine omnium Psalmorum dici ab omnibus ex more *Gloria Patri* asseverat: atque etiam quorumdam reprehendit errorem, qui subductâ unâ syllabâ conjunctivâ perfectum conabantur minuere vocabulum Trinitatis dicentes, *Gloria Patri, & Filio, Spiritui sancto.* Apud Baronium extat Canon Narbonensis Concilii, quod celebratum fuit æra 627. anno scilicet Christi 589. centum sexaginta, & amplius annis post obitum Hieronymi: Ut in psallendis ordinibus per quemque Psalmum gloria dicatur Omnipotenti Deo, per majores verò Psalmos, prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, & per quamque pausationem gloria Trinitatis Domino decantetur. Ex quibus omnibus colligi potest usum canendi gloriam in fine Psalmorum non tantam præ se ferre antiquitatem, quantam vulgus Scriptorum existimat. Scripsit de hoc Hymno tractatum anagogicum Joannes Gerson mysticæ Theologiæ profes-

Vigil. epist. 1.

Baron. an. 598. num. 31.

Gerson. tom. 3. de hymn. Gloriæ.

professoribus maximè utilem. Illud autem certissimum est Hymnum glorificationis ab Apostolis compositum, à Patribus Nicænis auctum, ab universa Ecclesia receptum omni reverentia cantandũ esse. Qui enim irreverenter & nimis festinanter eum pronuntiant, non Deum glorificare, sed blasphemare dicuntur; de qua re notabilis visio S. Annonis Coloniensis Archiepiscopi refertur in ejus vita lib. 2. cap. 18. apud Surium die 4. Decembris. Gloria omnium Deus est, ait Hermes ille ter maximus in Pimandro, ac propterea ipsi soli debetur gloria, ut fiat quod scriptum est, *Afferte Domino gloriam, & honorem, afferte gloriam nomini ejus.* Psalm. 28. Ut verò docet Fulgentius, Quemadmodum non est aliud justificare, nisi justos facere; sic non est aliud glorificare nisi gloriosos facere: Ideò quando Deus nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit honoratiores: at verò cum nos ipsum glorificamus, nobis prodest, non illi. Nam quomodo eum glorificamus? Gloriosum dicendo; non faciendo. Proinde cum dixisset in Psalmo, *Sacrificium laudis honorificabit me*, ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, protinus addidit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum.* Neque enim consistit glorificatio in novæ gloriæ adjectione ad eum qui glorificatur, sed in gloriæ jam habitæ manifestatione.

Fulg. l. 1. ad Monimum.

Psalm. 39.

4. Rectè gloriam describit Romanæ eloquentiæ princeps: Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè judicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat tanquam imago. Quod si veritas, & stabilitas veræ gloriæ necessa- Cicero 3. Tuscul.

 rio

rio attribui debent, quænam vera gloria censenda erit, nisi illa duntaxat, quæ perpetua est, & immutabilis? Quantum enim inter gloriam, & ignominiam, ait Chrysostomus, tantum inter cœlestem illam gloriam, & hanc humanam est differentiæ. *Vani sunt filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Et unde tibi gloria putride vermis? Nonne scriptum est; *Sine me nihil potestis facere? Si ergo accepisti omnia, quid gloriaris quasi non acceperis?* Quare quod alienum est usurpas tibi? *Soli Deo honor, & gloria*, inquit Apostolus. Et ipse Dominus per Prophetam quid dicit? *Gloriam meam alteri non dabo.* Non ergo glorietur sapiens in sapientia, nec fortis in fortitudine, nec dives in divitiis. Omnis enim qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur: Vera, & secura gloriatio est in Domino gloriari, sicut ille Dei præco nos hortatur dicens, *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quæ verba explicans speciali sermone Bernardus ait: Noverat Apostolus gloriam propriam esse Creatoris, non creaturæ: sed consideravit rationalem creaturam adeò affectare gloriam, ut aut vix, aut nunquam ab hoc compesci desiderio possit, quippè quæ ad imaginem facta est Creatoris. Propterea secundum datam sibi à Deo sapientiam saluberrimum adinvenit consilium dicens: Quandoquidem persuaderi nobis non potest non gloriari, saltem qui gloriatur, in Domino glorietur. Enimvero, ut ait Hieronymus, si ab hominibus quæro gloriam, vitium est: si à Deo, virtus est. Hæc meminisse nos decet, cum gloriam Domino cantamus, ut juxta verbum Prophetæ *Benedicta sit gloria Domini de loco suo*, de corde scilicet humili, & pacifico, de corde mundo,

Chrys. ho. 17. de Rom.
Psalm. 61.
Joann. 15. 5.
1. Tim. 1. 17.
Isai. 48. 11.
1. Cor. 1. 31.
Hieron. in c. 5. ep. ad Galat.
Ezech. 3. 12.

mundo, & recto, quia, ut dicit Chrysostomus, Cum Deum glorificamus, sed non rectè vivimus, tunc maximè in ipsum contumeliosi sumus. Chrys. ho. 7. ad Philip.

§. VII.

DE ALLELUJA.

Hujus vocis præconia ex Patribus. Cur ex Hebraico in Græcum, vel Latinum idioma non sit translata. Cur certis diebus intermittatur. Cur prolixiori modulatione cantetur. A quo primum cantari cœperit. Ejus multiplex usus. Quid Latinè significet. Addita quædam ex Hebraico fonte de decem præcipuis nominibus Dei.

1 Laudem singularem apud eruditos invenit in explicandis divinis Officiis vir doctrina, & sanctitate conspicuus Rupertus Abbas Tuitiensis. Ab ejus elegantissimis verbis libet hanc tractationem de cantico Domini *Alleluja* exordiri. *Alleluja*, inquit, Latinæ linguæ peregrinum nomen est, cujus mysterium velut quoddam gaudii stillicidium de divitiis supernæ Hierusalem primum in mentem Patriarcharum, & Prophetarum, post in Apostolorum ora plenius per Spiritum sanctum delapsum est. Significat enim æternum Angelorum, & beatarum animarum convivium, quod est semper laudare Dominum, & præsentis, semperque videndi vultus Dei novum sine fine cantare miraculum. Quapropter non interpretatum hoc Hebraicum nomen remansit, ut peregrinum ab hac vita gaudium peregrinum nihilominus signaret potius, quam Rupert. l. 1. de divin. offic. c. 35

quam exprimeret vocabulum. Quoniam igitur futuræ beatitudinis quasi proprium est vocabulum, jure eo tempore magis frequentatur, quo resurgens Dominus ejusdem beatitudinis spem nobis propinavit, & promissum. Hinc dum Psallimus Alleluja, jubilamus magis, quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, ubi sancti exultabunt in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Hæc Rupertus, qui & idem argumentum fusius alibi prosequitur. Beda quoque Venerabilis omni disciplinarum genere sua ætate doctissimus, ejusdem cantici referans arcana, Rectissimè, ait, & pulcherrimè generalis sanctæ Ecclesiæ mos inolevit, ut hoc Divinæ laudationis carmen propter reverentiam primæ auctoritatis à cunctis per orbem fidelibus Hebræa voce cantetur. Quod ideò fit, ut per talis consonantiam devotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in una fidei confessione, ac dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla diversitas mentium, nulla est dissonantia linguarum. Idcircò autem plures magistri Ecclesiæ decantationem *Alleluja* tempore Quadragesimæ intermittendam esse sanxerunt, ut nova ejus repetitio majorem, gratioremque Paschalibus solemniis honorificentiam reddat, & splendorem. Sed & hoc in mysterium maximè designare voluerunt, quod in hujus exilii peregrinatione, sicut ex parte novimus, & ex parte prophetamus, ita etiam ex parte Dominum laudamus dicentes cum Propheta, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Cum verò nostram patriam,

Id. ibid. l. 4. c. 8
Beda hom. in Dominic. post Ascens.

triam, terram scilicet viventium, domumque regni cœlestis nobis olim à Domino repromissam intrare meruerimus, tunc ut illum perfectè intueri, sic etiam perfectè valebimus collaudare. Ex his duorum præclarissimorum hominum sententiis manet explicatum *cur Alleluja* nativi idiomatis primigeniam retinuerit vocem, cur certis diebus intermittatur, cur prolixiori notarum decursu cantetur. Alia quædam adferunt alii haud contemnenda.

2. Augustinus: Nec Latino, nec barbaro licet *Alleluja* in suam linguam transferre: Amalarius. *Alleluja* quod cantatur in recordatione æternæ lætitiæ, tam lætitiam electorum, quam laudem Domini ad memoriam reducit. Omittitur tempore Septuagesimæ, & loco ejus dicitur *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*, quia cùm Latina lingua humilior sit Hebræa, admonemur nos debere informari ad humiliorem conversationem in tempore Septuagesimæ, quàm in alio tempore. Albinus Flaccus: Quia hac voce Angelos in cœlo Deum laudare cognovimus, hujusmodi voce laudationis creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideò canimus, ut eumdem Deum nos colere in terra ostendamus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Beatus Ivo Carnotensis: *Alleluja* non hujus temporis laudes, sed æternæ vitæ gloriam significat: unde mos inolevit, ut in diebus Septuagesimæ non cantetur, quia sunt dies luctus, & pœnitentiæ; Rursum Rupertus. Quia in Septuagesima antiquæ Ecclesiæ nondum redemptæ statum commemoramus, nostrumque incolatum, quia prolongatus est, deplangimus, pulchro sacris ordine *Alleluja* ab ore nostro tollitur. Bernardus: In luctu pœnitentiæ Septuagesima præsens agitur, unde & recitetur interim *Alle-*

Aug. epist. 178
Amalar. lib. 3. c. 13.
Albin. l. de div. Offic. c de celebr. Missæ.
Ivo Ser. de sacram. dedicat.
Rupert. l. 4. c. 5
Bern. in fin. Ser. 1. de Sept.

luja solemne, & humanæ transgressionis historia miserabilis ab exordio recensetur. Leo Nonus in Decreto Gratiani, ideò per novem Hebdomadas intermitti putat *Alleluja*, quod postea in festo Resurrectionis reassumitur, quia novem sunt ordines Angelorum, quorum decimus per superbiam corruit, & Angelicum imminuit numerum. Homo autem creatus ut impleret eorū ruinā Christo surgente resurrexit. Sed non consonat cum placitis Theolog. ejus de decem Angelorū choris sententia, quam etiam tenet Salonius in caput septimum Ecclesiastis. Etiam Calendis Januarii non dicebatur olim *Alleluja*, ut refert Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hac ipsa die, idque vetitum propter errorem Gentilium ipsas Calendas multiplici superstitione polluentium Concilium quartum Toletanum affirmat: Seraphicus Bonaventura; Solemus longam notam post *Aalleluja* super hanc literam A prolixius decantare, quia gaudium Sanctorum in cœlis interminabile, & ineffabile est. Stephanus Eduensis: Allelujatici cantus modulatio laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breve, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum, ubi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere, quæ præparavit Deus diligentibus se? Lucas Tudensis adversus Albigenses: Jubilus est mentis gaudium, quod homo intra se cohibere non valens in vocem verbis non expressam erumpit. Hoc sacrificium Deo plerumque offert Ecclesia, quando in sacrificio laudum sine verbis pneumata canit. Tyrrheni, teste Nicomacho Geraseno Manualis Harmonici lib. I.

De cons. d. 1. c. Hi duo.

Conc. Tol. c. 10.

Bonav. l. de expos. missæ c. 2.

Steph. Eduen. l. de sacr. altar. cap. 12.

Luc. Tuden. lib. 2. cap. 6.

lib. I. cùm summum Numen summo honore afficire volebant, non articulatis vocibus & verbis aliquid significantibus utebantur, sed sibilis & vocibus inarticulatis ineffabilem illius majestatem designantibus. Repræsentamus etaim hac vociferatione illa nobis bona futura post carnis dissolutionē, quæ verbis explicari non possunt. Richardus Victorinus: Iteratur *Alleluja* ad significandam laudis æternitatem. Cassiodorus vir clarissimus: Hoc verbi decus *Alleluja* à Ps. 104. fecit initium, nec ante à quoquam reperi positum: hoc Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatibus decenter accommodum: hinc ornatur lingua cantorum, istud aula Domini læta respondet, & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur.

Richard. in c. 19. Apoc.
Cassiod. in ps. 104.

3. Non possum non subirasci hoc loco Tholosano Præsidi Duranto qui admonet *Alleluja* esse Græcam vocem, idque Bedam credidisse ait, cum Beda dicat manifestè Hebræum esse vocabulum, & Hebraica nomina ponat in libello de eorumdem interpretatione. Miror & Anselmum Cantuariensem Episcopum scripsisse *Alleluja* non esse vocem alicujus linguæ, sed Angelicam, quæ non habet propriam interpretationem in aliqua lingua. Miror inquam virum doctissimum non vidisse antiquorum Patrum commentaria asserentium genuinam hujus nominis significationem. Sed omnis Homo aliquid humanum patitur, & quandoque bonus dormitat Homerus. Quod autem spectat ad usum canendi hanc vocem scribit Epiphanius Aggæum Prophetam primum fuisse, qui *Alleluja cantavit* anno ante Christum 517. cùm novam templi structuram vidit, ut adimpleretur quod Venerabilis ille Tobi-

Durant. l. 2. d. de rit. Eccl. c. 20.
Ansel. in c. 19. Apoc. si tamen ipse ejus operis auctor est.
Epiphan. li. de vita, & morte Prophet.
Tob. 13. 22.

Tobias prophetico spiritu prædixerat, *ex lapide candido, & mundo omnes plateæ Hierusalem sternentur, & per vicos ejus Alleluja cantabitur.* Nec alibi in tota serie veteris testamenti exceptis Psalmis, & libro Tobiæ isthæc vox reperitur expressa. At in nova lege admirabilis Joannes audivit in cœlo supernarum virtutum agmina psallentia, & dicentia *Alleluja*, ut inde cognoscamus in novam Christi Ecclesiam è cœlo descendisse nobilissimum hoc canticum *Alleluja*. Optime Isidorus in suo Breviario Mozarabico, Dominica prima xl. *Alleluja*, in cœlo & in terra: in cœlo perpetuatur, & in terra cantatur: ibi sonat jugiter, hic fideliter: illic perenniter, hic suaviter: illic feliciter, hic concorditer: illic ineffabiliter, hic instanter: illic sine syllabis, hic modulis: illic ab Angelis, hic à populis. Extat in ditione Tortetana insigne cœnobium, quod *Alleluja* nuncupatur. Hoc autem nomen, ut ex Æthiopica legatione Francisci Alvarez refert David à Mauden, ab Asceta quodam religiosissimo accepit, qui sæpius audierat in cœlis hanc vocem ab Angelis decantari. Est igitur *Alleluja* canticum beatorum, quod jugiter in patria Domino modulantur. Nam ut scitè scribit Augustinus, Quid habituri sumus in illa patria, quid acturi sumus? In secula seculorum laudabunt te. Hoc erit totum negotium nostrum sine defectu *Alleluja*. Idem alibi. Dicamus quantum possumus *Alleluja*, ut semper dicere mereamur. Ibi cibus noster *Alleluja*, potus *Alleluja*, actio quietis *Alleluja*, totum gaudium *Alleluja* erit, id est laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio?

Psalm. 104. & in titulis aliorum psal. qui sunt 20. Apoc. 19.

Alvarez ca. 41. Mauden in c. 13. Tobiæ.

Aug. in psal. 83.

Id. Serm. 7. de duab. piscationibus.

4. Qui-

4. Quidam secuti Sozomenum existimarunt Ecclesiam Romanam in die dumtaxat Dominicæ Resurrectionis cecinisse *Alleluja*, cujus erroris antesignanus fuisse videtur Vigilantius, quem idcircò D. Hieronymus acriter reprehendit. De eadem re arguit Latinos Michael Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Joannem Episcopum Tranensem: cui respondet Humbertus Cardinalis Episcopus Sylvæ candidæ dicens, *Alleluja* toto anno psallimus, exceptis novem Hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus, quibus scilicet negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum Idololatriæ in seipso puniturus, & Ninivitæ pœnitentiam in prædicatione Jonæ acturi, omnem ornatum suum & delitias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposuerunt, nec peregrinis verbis, ac exquisitis sive dulcisonis melodiis; sed propriis sermonibus, & incompositis sive amaris ejulatibus ad Dominum clamaverunt: sic & venerabiles Patres nostri agere consueverunt. Unde ornamenta, & delitias divitis linguæ tempore Quadragesimæ deponentes, pauperrimum habitum nostræ linguæ nobis imponimus, stulti facti propter Christum, nihil nos scire judicamus nisi per ipsum crucifixum. Sanctus Augustinus diversas diversarum Ecclesiarum hac de re consuetudines fuisse testatur, Ut autem, inquit, *Alleluja*, per solos dies quinquaginta, tempore videlicet Resurrectionis, in Ecclesia cantetur, non usquequaque observatur. Nam & in aliis diebus variè cantatur alibi, atque alibi, ipsis tamen diebus ubique. In Africanis regionibus, teste Isidoro, non omni tempore, sed tantum Dominicis diebus, & quinquaginta post Do-

Soz. l.7.c.19.

Hieron. initio lib. adv. Vigilantium.

Humbert. adv. Michaelem Constantinopol.

Aug. ep.119. c.17.

Isidor. li.1 de div.off. cap.13.

Domini Reſurrectionem *Alleluja* cantatur pro ſignificatione futuræ reſurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos, ait ille, ſecundùm antiquam Hiſpaniarum traditionem præter dies jejuniorum, & quadrageſimam omni tempore canitur *Alleluja*, ſcriptum eſt enim, *ſemper laus ejus in ore meo*. Quod verò ſcribit Gregorius Magnus Damaſum Papam ex B. Hieronymi traditione accepiſſe, ut ad imitationem Hieroſolymitanæ Eccleſiæ Romanæ concineretur *Alleluja*, id cautè intelligendum eſt. Non enim cœpit eo tempore in Eccleſia Romana cantari *Alleluja*; ſed cùm tempore tantum Paſchali cantaretur, tunc ſancitum eſt, ut etiam extra illud frequentaretur. Porrò vivente Damaſo adeò communi uſu liquet eam vocem fuiſſe receptam, ut in funere quoque defunctorum audiretur. Dum enim agerentur exequiæ Fabiolæ, ut Hieronymus ſcribit, ſonabant Pſalmi, & aurata tecta templorum reboans in ſublime quatiebat *Alleluja*. In ſacris item defunctorum Liturgiis invenio ab Hiſpanis dictum *Alleluja* in Miſſali Gothico, ſive Mozarabico ſecundùm regulam S. Iſidori. Miſſa ſiquidem pro defunctis ſic incipit: *Tu es portio mea Domine alleluja, in terra viventium alleluja, alleluja.* In Eccleſia Gallicana eumdem ritum viguiſſe acta S. Radegundis teſtantur apud Baronium. Græci quoque dicunt *Alleluja* in officio pro his qui dormierunt. Hebræi liberati divino auxilio à morte, quam eis paraverat Ptolomæus Philopator Rex Ægypti, gratias agentes, & inclamantes *Alleluja* cum gaudio receſſerunt, ut habetur lib. 3. Machabæorum, quo Latini carent. Olim pro celeuſmate cantatum à nautis *Alleluja* refert Sidonius Apollinaris.

Curvorum hinc chorus helciariorum

Con-

Greg. lib. 7. ep. 63.

Hier. ep. 30.

Baron. an. 590. num. 19.

3. Machab. in textu Græco circa finem.

Sidon. l. 2. ep. 12.

Concinentibus Alleluja *ripis*
Ad Christum levat amnicum celeusma.

Appositè ad hanc rem Augustinus. Celeusma nostrum dulce cantamus *Alleluja*, ut læti, ac securi ingrediamur sempiternam, ac felicissimam patriam. Paulinus de eadem voce sic canit:

Aug. l. 2. de cantico novo cap. 2. tom. 9. Paulin. ep. 18.

Hinc senior sociæ congaudet turba catervæ,
Alleluja novis balat ovile choris.

Infantes ipsi in hanc vocem linguam primum solvere docebantur. Agricolæ rusticum opus agentes eo cantico laboris molestiam allelujabant. Hac eadem symbolica voce ad collectam, sive ad synaxim Monachi olim convocabantur, quæ omnia tradit in ep. S. Hieronymus.

Hieron. ep. 7. 17. 27.

5. Narrat Victor Vitensis, quod in Paschali solemnitate irruentibus Arianis in Ecclesiam, & sagittas in Catholicos spargentibus, cùm lector unus pulpito insistens allelujaticum melos caneret, sagitta in guttur jaculatus cadente de manibus codice martyr occubuit. Psalmos allelujaticos legimus apud Augustinum. Apud Theodorum Balsamonem legunt nonnulli cantica allelujaria, nescio qua fide, nam in textu quem citant quosdam dumtaxat reprehendi reperio, qui in nobilium defunctorum memoriis laudatorias preces cum jambis, musica, & organica cantica cantillabant, & pro epitaphio epithalamium recitabant: nisi fortè quispiam Græcum illud μουσικὰ καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα transtulerit cantica allelujaria. Hoc obiter libuit annotare. S. Germanus Parisiensis Episcopus concinens *Alleluja* magnum extinxit incendium, ut Fortunatus Pictaviensis scripsit in ejus vita. Ab altero Germano Episcopo Antisiodorensi devictos fuisse hostes, dum Sacerdotes inclama-

Victor lib. 1. de persec. VVandalica.

Aug. in ps. 105. Theod Bals. ad can. 106. Conc Carthagin.

Fortun. Ep. Pictavien. in vita S. Germ. cap. 5.

Constant. li.1. c. 28. Bandomina lib. 2.

clamaretur *Alleluja*, acta ejus à Constantio Presbytero conscripta commemorant. Bandomina sanctimonialis in vita sanctæ Radegundis Reginæ; Usque adeò, inquit, ab ejus corde & ore laus Dei non recedebat, ut cùm vocare vellet prætereuntem sanctimonialem, pro nomine proprio diceret *Alleluja*. Auditam in templo Serapidis vocem concinentem *Alleluja*, & tanquam prodigium habitam, quod templum destruendum foret, & occupandum à Christanis refert Sozomenus. Et revera sic factum est. Nam ejus ruinam Dei hostis Eunapius Sardianus Diabolico spiritu afflatus describit, & pro Sacerdotibus Idolorum Monachos ibidem substitutos his verbis exaggerat: Cultus Numinis apud Alexandriam, & Serapidis delubrum disturbata, dissipataque fuere, non religio tantum, sed universa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poetarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ. Et qui bellum nunquam auditione acceperant Serapidis ædem funditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter injecerunt. Et post pauca. Iidem postea in sacra loca invexerunt Monachos sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita, atque infanda scelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur sacri loci reverentiam proculcare. Sic ille blasphemus, cui consonat carmine elegiaco Rutilius in Itinerario pari furore in Monachos Lirinensis Insulæ debachatus, Quod licet parergon eò libentius adnotavi, ut clarius agnoscant lectores quo spiritu ducantur recentiores hæretici, qui prædicta Idololatræ verba magno solent plausu adversus Monachos effutire, & in suis commentariis aureis fermè literis exarare.

Sozom. l. 7. c. 20. Eunapius l. de vitis Philosoph in Aedesio.

Rutil. v. 440.

6. Extat

6. Extat in Regula sancti Benedicti integrum caput, quo sanctus Pater determinat dicendum *Alleluja* à Pascha quidem usq; ad Pentecosten sine intermissione : à Pentecoste autem usque ad caput Quadragesimæ omnibus noctibus cum sex posterioribus Psalmis nocturni Officii : omni verò Dominica extra Quadragesimam ad cantica nocturnorum, & ad omnes horas Vesperis dumtaxat exceptis. In cujus Monasticæ sanctionis explicatione mirè se torquet Rupertus Abbas tacito nomine Cistercienses sugillans, quasi præferrent literalem Regulæ observantiam universalis Ecclesiæ præcepto quo statuitur in Septuagesima dimitti *Alleluja*. De qua re eosdem Cistercienses olim reprehendit Petr. Abaelardus his verbis: *Alleluja* nec in Septuag. communi Ecclesiæ more intermittitis, sed usq; ad Quadragesimam retinetis. Sed nunc omnes Monachi tam Cistercienses, quàm aliarum Congregationum non discrepant in hac re ab Ecclesia Romana, quæ mater est cunctarum Ecclesiarum. Atq; id jam suo tempore à quadam Synodo Gallicana statutum fuisse Smaragdus Abbas commemorat. Quo verò tēpore sanctissimus Legislator regulam scripsit, nondum sic erant officia ordinata, ut in Septuagesima *Alleluja* deponeretur, insinuat Augustinus, & clarè docet Concilium Toletanum.

Bened. Reg. c. 15.

Rupert. in Reg. S. Bened. lib. 2. c. 13.

Abaelard. epist. 5.

Smaragd. in c. 15. Reg. S. Bened.

Aug. in ps. 110. Concil. Tol. 4. can. 11.

7. Sed age videamus quid Latinè significet hoc Hebraicum nomen *Alleluja*. Qua in re multas omitto ineptas quorumdam interpretationes verò sensui haud consentaneas quas curiosi Lectori Joannes Lorinus, & Ludovicus ad Alcazar abundè suppeditabunt. Dico igitur verum, & legitimum hujus vocis sensum ex Hebraico idiomate sumendū esse, *Alleluja*, non est una simplex dictio, sed è duobus

Lorin. in psal. 104.
Alcaz. in Apoc. cap. 19.

Hh voca-

vocabulis componitur הללו *Hallelu*, & יה *Jah*: & sonat laudate Deum cum jubilo, lætitia, & cantu, הללו *Hallelu* idem est ac laudate, vocem extollite cum lætitia, à radice הלל *Hallal*. Est secunda persona numeri multitudinis modi imperativi in Pihel. הלל *Hillel* significat laudare, lætari, insanire, illuminare, splendere: quarum omnium significationum exempla affert Sanctes Pagninus in Thesauro linguæ sanctæ ex R. David Kimchi; verbo הלל. יה *Jah* unum est ex nominibus Dei: ideò *Alleluja hilarem* habet acclamationem, & jucundam exhortationem ad laudes Dei concinendas; quæ cum uno Latino vocabulo sufficienter exprimi nequeat, majores nostri primitivam Hebraici idiomatis nomenclaturam retinuerunt. Auctor

Justin. qu. 50. quæstionum ad Orthodoxos inter opera Justini Martyris sic *Alleluja* explicavit: ὑμνήσατε μετὰ μέγοις τὸ ὂν, laudibus celebrate canentes id quod est, sive ipsum ens. Nomen enim יה *Jah*, dictum volunt nonnulli ab היה *hajah*, quod est esse. Dionysius Areopagita in fine capitis quarti de Ecclesiastica Hierarchia hujus vocis mentionem facit, quæ in sacri Chrismatis confectione cantabatur. Porrò, ait, sacrum divinitus inspiratorum Prophetarum μεγῷδημα aiunt qui Hebraicè norunt, laudem Dei significare. Clarius Abbas Vercellensis in sua Paraphrasi. *Alleluja* autem secundùm Hebræos inter-

Carthus. ar. 37. pretatur laus Dei, vel laudate Deum: Quam explicationem approbat Carthusianus in libri hujus elucidatione. Illud verò advertendum, multò majorem vim apud Hebræos habere hanc vocem *Alleluja*, quam apud Latinos Laudate Deum; hoc est enim exhortantis, vel excitantis ad Deo laudes reddendas: at *Alleluja* vim potius habet interjectionis

ctionis quàm verbi, & vehementem sonat affectum acclamantis præ gaudio, & ex laude Dei exultantis, atque in jubilum, vocemque lætitiæ erumpentis.

8. Quoniam autem de nominibus Dei semel injectæ est mentio, danda mihi venia est, & permittendum, ut divertam paulisper, in hortulosne dicam, an in sylvosas convalles Hebraicarum erudtionum? Imò nec divertam quidem, cùm quotidie Prophetico moneamur affatu Dei nomen sanctum laudare, extollere, magnificare. Teste igitur D. Hieronymo decem sunt apud Hebræos nomina principalia, quibus in sacris Bibliis Deus nominatur. Hieron. ep. 136 ad Marcellam

Primum est אל *El,* pro quo Græci ἰσχυρὸν, Pagnius fortem vertit, ut Psalmo 49. *Deus Deorum Dominus locutus est,* אל אלהים יהוה דבר *El elohim Adonai diver*, Pagninus interpretatur, Fortis Deus Dominus locutus est. Et Exodi 15. ubi nos legimus: *Quis similis tui in fortibus Domine?* textus Hebraicus sic habet מי כמכה באלם יהוה *Michamothah baelim Adonai.* Quæ verba cùm fortissimi Duces Machabæi solis capitalibus litteris מכבי *Mem, Chaph, Beth, Jod* in vexillis pro militari tessera inscribi fecissent, inde Machabæi Hebraicè dicti sunt.

Secundum nomen est אלהים *Elohim*, habetur statim initio Geneseos. בראשית ברא אלהים *Beresith bara Elohim. In principio creavit Dii,* est enim Elohim numerus multitudinis, quo nomine insinuatur mysterium sanctissimæ Trinitatis in ipso limine scripturarum. Attribuitur Judicibus, & Sacerdotibus, ut Exodi 22. *Applicabitur ad Deos,* id est ad Judices. Et *Diis non detrahes,* id est Sacerdotibus. etiam pro Angelis usurpatur, ut Psalmo 8. *Minuisti*

eum paulò minus ab Angelis, Hebraicè מאלהים *Me elohim*, à Diis. In ipsa rerum creatione describenda triginta duabus vicibus repetitur, unde Cabalistæ triginta duas semitas sapientiæ stulto prorsus, ac inani studio collegerunt.

Tertiũ nomen est אלהי *Elohe*. Exodi 5. אלהי העברים *Elohe Hab hiurim*, *Deus Hebræorũ vocavit nos*.

Quartum est צבאות *Sabaoth* virtutum, sive exercituum Deus, cujus singulare est צבא *Sabah* exercitus, Psal. 23. *Dominus virtutum* יהוהצבאות *Adonai Sabaoth*. Et 1. R. 1. *Ut sacrificaret Domino exercituum*. ליהוה צבאות *Ladonai Sebaoth*.

Quintum עליון *Nghelion* excelsus, summus, altiss. Ps. 90. *Qui habitat in adjutorio* עליון *altissimi*

Sextum אחיה *Ehieh*, qui est Exod. 3. *Qui est* אחיה *misit me ad vos*. Et supra, *ego sũ qui sum*, אחיה אשר אחיה *Ehieh ascer Ehieh*, quem textum legunt Septuaginta, Ego sum ipsum ὤν ens. Solus enim Deus per suum esse essentialiter subsistit, à quo tanquam à fonte & plenitudine totius essentiæ, & existentiæ cuncta quæ sunt essentialiter dependent.

Septimum אדני *Adonai*, nos Dominum generaliter appellamus: quando significat Creatorem scribitur cum puncto camets sub Nun, quando attribuitur creaturæ cum alio puncto. Psal. 67. ברוך אדני יום יום *Baruch Adonai jom jom*, *Benedictus Dominus die quotidie*. Ponitur aliquando in numero multitudinis vel ornatus gratia, vel ob majorem divinæ Majestatis reverentiam. Psalmo 135. הודו לאדני האדנים *Hodu laadone haadonim*, Confitemini Dominis Dominorum, ubi vulgata legit singulariter, *Confitemini Domino Dominorum*.

Octavum est ipsum nomen יה *Jah*, cujus occasione huc digressi sumus. Quidam dictam autumnant ab היה *haiah*, quod est esse; dat enim Deus cunctis rebus

rebus ut sint, & permaneant. Alii à timendo à radicè ירא *iare* timuit, quod Deus è cunctis timendus sit, quibus & Targhum adstipulatur pro יה *Jah* sæpius vertens timorem. Isaiæ 26. ביה יהוה *bejah Adonai*, *In Domino Deo*. Et Psal. 67. ביה שמו *beiah scemò*. In Deo nomen ejus, quod vulgata legit, *Dominus* nomen *illi*.

Nonum est illud celeberrimum, ineffabile, **τετραγραμματον** quadriliterum, innominabile, **ἀνεκφώνητον** tremendum, & inexplicabile יהוה de quo non solum Hebræi, sed etiam Græci, & Latini Scriptores multa scitu dignissima scribunt. In sacris literis primò scriptum reperitur Genesis 2. *In die quo fecit Dominus Deus cœlum, & terram.* ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים *Bejom nghascoth Adonai Elohim erets, vesamaiim.* Perfecta enim à Deo rerũ universarum creatione perfecta ejus appellatio adhibetur. Hoc est illud nomen, de quo ipse Deus Exodi 6. dixit ad Moysen, אני יהוה *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Jacob in Deo omnipotente, & nomen meum* יהוה *non indicavi eis.* Pro nomine autem tetragrammato Septuaginta verterunt Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & Latinus Interpres loco ejus substituit Adonai, qua in re Hebræorum traditionem sequuti sunt. Non enim audent nomen sacrum quatuor literarum **ἄφθαστον** ἢ, ἄῤῥητον eloqui, aut pronunciare, sed pro illo aliud subrogant nomen Adonai, sive Elohim. Porrò hodie vera, & legitima hujusce nominis pronunciatio ignoratur. Nã quod quidam perperam hebraizantes per hanc vocem *Jehova* efferendum censent, quam erroneum, & inane sit, pluribus ostendunt duo viri rerum Hebraicarum peritissimi Bellarminus, & Genebrardus: hic Epistola ad Lectorem, quam Commen-

tariis in Psalmos præfixit, ille in Grammatica exercitatione super Psalmum trigesimum tertium statim in principio primi versus. Hujus doctrinæ cupidos ad hos remitto. Certè notarunt viri eruditi hoc vocabulum *Jehova* ignotum prorsus fuisse priscis Scriptoribus, qui vel inter Christianos, vel inter Hebræos sacri idiomatis cognitione floruerunt, quicquid scribat in contrarium Petrus Faber, plurimæ licet lectionis homo, in suo libro singulari, quem Dodecamenon, sive de Dei nomine inscripsit. Quãvis autem vera nominis prolatio ignoretur, non ideò censendum est, quod voce exprimi nequeat, alioquin nec nomen quidẽ esset, nec literis, & syllabis constaret. Cardinalis Cusanus ideò ineffabile dici putat, quia est complexio omnis vocalitatis, sunt ejus literæ vocales, & quiescentes, quia in Deo omnia quiescunt. Aiunt Cabalistæ quandam esse hujus Divini nominis expositionem, quam vocant *scem hamephoras*, quæ per duo præsertim nomina fieri solet, quorum unum duodecim, aliud est quadraginta duarum literarum, de quibus diffusè satis, & eleganter disserit Petrus Galatinus libro secundo de arcanis Catholicæ veritatis ex R. Haccados. Hoc nomen est fundamentum, & radix omnium nominum divinorum, cæterisque omnibus præeminet. Alia enim nomina vel dicuntur de Deo propter actus notionales, ut esse Patrem, Filium, Verbum; vel per relationem ad creaturas, ut esse Creatorem, Dominum, Conservatorem: vel propter attributales perfectiones, ut esse justum, sapientem, omnipotentem: vel per remotionem imperfectionum, ut esse infinitum, immutabilem, immortalem. At verò nomen יהוה ipsum esse divinum significat, ut est in seipso, per se subsistens, infinitum, indepen-

Pet. Faber dodec. cap. 5.

Nic. Cusan. dialogo de Genesi.

pendens, & prorsus incomprehensibile. Joannes Goropius Becanus vir summæ literaturæ scripsit in sua Hermathena id nominis fuisse Deo impositum ab Adamo, sed confutatur à Petro Fabro, qui libro supracitato clarissimè probat ipsummet Deum sibi ipsi hoc nomen imposuisse, & Moysi revelasse, atque ante Moysen omnibus Patribus inauditum fuisse. Licet enim in Genesi sæpius legatur, id per prolepsin factum est ab ipso Dei Chronologo Moyse. Plura de hoc nomine Raimundus Martini antiquus auctor nunc primum editus Parisiis in Pugione fidei, Archangelus Burgonovensis libro *de selectioribus, & obscurioribus Cabalistarum dogmatibus*, Annibal Rossellius in Pimandrum Trismegisti, Pererius in Exodum, Reuclinus libro de verbo mirifico, Joachimus Abbas in Apocalypsim, R. Moyses Ægyptius libro de dubiis perplexis veteris testamenti, R. Isaac in explanatione nominis sancti, S. Simeon ben Jochai libro Zoar, R. Akiba, R. Jacob Cohen, & ex nostris insignis nugator Guillelmus Postellus in librum magno Abrahæ falsò adscriptum, cui titulus *Sepher jethsira*, id est liber Creationis, R. Joseph Castiliensis in Porta lucis apud Paulum Riccium lib. 4. *de Cœlesti agricultura*, & alii Cabalistæ in plerisq; ridiculi, qui cautè legendi, & quantum permittit Ecclesiasticæ censuræ districtio.

Raimund. 3. p distin. 3. c. 2. & 4.

Rossel. l. 3. dial 3. Perer. in Exod. c. 6.

Joachim in Apocalyp. cap. 1. R. Moys. lib. 1. cap. 60.

Decimum nomen est, שדי: *Saddai*, quod nos robustum, victorem, omnipotentem, & sufficientem sibi possumus interpretari. Genesis 17. אני אל שדי: *Ani el Saddai, Ego Deus omnipotens*, Psalmo 67. *Dum discernit* שדך: Saddai *cœlestis reges super eam*. Derivari potest à שדך *Sadad*, quod est vastare, spoliare, diripere, quia Deus omnia vastare, & in nihi-

lum redigere potest. Vel à ש *Schin*, & דַי *Dai*, quod est sufficere, quia per se sufficiens est ad omnia : & ut inquit Algazel, solus absolutè dives est, & ab omni dependentia liber. Alii deducunt à שַׁד *Scad*, quod uber, & mammam significat : unde *Saddai* idem erit ac Deus uberum, Deus scilicet pietatis, & misericordiæ, Deus veniæ & consolationis.

Agazel lib. de nominibus Dei.

Hæc sunt decem præcipua Dei nomina, quæ in sacris literis frequentius usurpantur, quorum omnium virtus in nomine JESU includitur, dicente Apostolo, *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen,*: ut quod olim Prophetia signaverat, veritas adimpleret, *& hoc est nomen*, ait Hieremias, *quod vocabunt eum* יהוה צדקנו *Adonai Tsidkenu*, *Dominus justus noster* : loquitur autem de Christo, ut patet ex contextu. Idem Zacharias vaticinatus est dicens, *In die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum*. Quod autem omnia nomina divina includantur in nomine JESU fusè pertractat Franciscus Georgius Venetus in Harmonia mundi. Desino, & lectorem meum hortor ad laudandum nomen Dei cum solemni cantico *Alleluja*. Ut autem mea sit efficacior exhortatio, non meis, sed Augustini verbis peroro. Hortamur vos, ut laudetis Deum, & hoc est, quod nos omnes dicimus, quando dicimus *Alleluja* : Sed laudate de totis votis, id est ut non solum lingua vestra, & vox laudet Deum; sed conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in Ecclesia, quando congregamur : cùm quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset benè vivere, & semper laudat Deum : nam si à vita bona nunquã declines, lingua tua tacet, vita tua clamat, &

Philip. 2.9.
Hier. 23. 6.
Zach. 14. 9.
Fr. Venet. cant. 2. ton. 9. c. 6. 7. 8.
Aug. hom. 16. inter 50.

aures Dei ad cor tuum. Ergò, fratres, non tantum ad sonum attendite, cum laudatis Deum, toti laudate: Cantet vox, cantet vita, cantent facta.

§. VIII.
DE INVITATORIO.

Cur Psalmus nonagesimus quartus, & quo ritu nocturnis vigiliis præmittatur. Brevis ejusdem Psalmi explicatio.

1. SIcut buccinæ sonitu, tubarumque clangore dispersæ militum classes congregari solent ad ineundum cum hoste certamen; ita nobis, quorum cœtus sicut castrorum acies ordinantur, ante prolixiorem nocturnæ Psalmodiæ decursum super omnem classici sonum Spiritus sanctus per os Prophetæ potenter intonat dicens, *Venite exultemus Domino.* Hunc Psalmum semper nocturnis vigiliis præmittit Ecclesia, addita brevi Antiphona, quam Invitatorium ex ipso Psalmi argumento nuncupamus. Quis enim adeò perfectus in hac fragili carnis mollitie reperitur, qui adversus potestates tenebrarum harum in tenebris dimicaturus divini verbi non egeat adjuvari præsidio, sublevari incitamento? Quia verò ad cœlestes delicias solis victoribus promissas æqualiter omnes invitati, non omnes tamen invitantis vocem æquali fervore subsequuntur: ideò ipsa Invitatorii prælusio, qua diversimodè pro varietate Officiorum, vel ad adorandum Dominum Deum nostrum, vel ad plorandum coram eo qui fecit nos, vel ad ejus gloriam in Sanctis suis prædicandam solemniter invitamur, non post singulas Psalmi sectiones integro, perfectoque modulamine repetitur; sed integra quidem sexies, dimidiata verò tertio iteratur. Sena-

rius enim numerus primus ex omnibus, qui infra decem sunt, perfectus est; quia ex partibus aliquotis, ut ajunt, simul combinatis, ex uno scilicet, duobus, & tribus perfectè resultat: præterquam quod ex proportione dupla constare dignoscitur, quæ diapason facit omnium consonantiarum perfectissimam. Senaria igitur, eaque integra Invitatorii repetitio illis propriè competit, qui & perfectè cum cordis exultatione Dei laudibus insistere satagunt, & per charitatis studium alios adhuc imperfectos, pro quibus diminuta fit Invitatorii iteratio, ad communionem Dominum ferventer collaudandum hortantur, ut sicut Spiritus, & Sponsa dicunt Veni, ita qui audit dicat Veni: & omnes pariter unius moris, & oris psallant cum jucunditate *Venite exultemus Domino.* Marcus Gazæus Diaconus, qui vivebat anno Domini 430. processionem describit Christi fidelium Psalmum *Venite exultemus* concinentium, & in versiculorum Psalmi intercisione dicentium *Alleluja*, quæ modulatio quandam Invitatorii speciem repræsentat. Scribit quoque Amalarius hunc Psalmum se audisse Constantinopoli in Ecclesia S. Sophiæ in principio Missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana Invitatorium omittere in solo Officio Epiphaniæ, qui ritus antiquissimus est, teste Alcuino & Hugone, tum quia totum officium est de vocatione gentium, ut docet Bonaventura, & ea verba frequentius iterantur, venimus adorare eum: tum quia idem Psalmus in tertio nocturno cantatur, inconveniens autem esset bis in eodem officio eundem Psalmum recitari. Nos verò qui ex præscripto Regulæ nostræ in tertio nocturno tria Cantica è veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die Invitatorium more

Marc. Gaz in vità S. Porphyrii.

Amalar. de Ord. Antiphonarii c. 21.

Bonav. in Psal. 94.

more solito decantamus. In Officio Mozarabo S. Isidori Invitatorium appellatur sonus. In regula Monachorum Auctore Anonymo, quem Magistrum vocant, versus apertionis nuncupatur, sive Responsorium hortationis. Magister regulæ cap.44.

2. *Venite exultemus Domino.* Invitat, ait Augustinus, ad magnas epulas exultandi non sæculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc sæculo exultatio mala, quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere Venite exultemus; sed breviter distinxit. Quid est benè exultare? Domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare sæculo, exultatio bona est exultare Deo. Piè debes Domino exultare, si vis securus mundo insultare. Hæc Augustinus. Quibus autem, & à quo dicitur Venite? Certè non potest fideliter dicere Venite, nisi ille qui jam viam intravit mandatorum Dei, qui jam exultans Domino alios, qui per somnolentiam, distractionem, vel vanitatem longè facti sunt ferventer invitat, ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent: ne fortè inter illos computentur, de quibus scriptum est, *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Clamant membra diaboli, *Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter: Venite, opprimamus pauperem, circumveniamus justum.* Clamant membra Christi, *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob.* Venite exultemus Domino, à quo facti sumus. Quò disceditis? Quem sequimini? Diabolum decipientem, mundum deficientem, carnem inficientem? Convertimini, & venite. Quò? vel unde? Ex vobis in vos ipsos: non enim locorum mutatio, sed conversio sensuum lætitiæ Divinæ æternam præparat mansionem. Ergo

Aug. in Ps. 94.

Matth. 15. 18.

Sap. 2. 6.

Hierem. 18.

Isai. 2. 3.

go venite exultemus Domino. Sed ubi est illud, ait
Chrysol. serm. 46. Chrysologus, *Beati qui lugent*, & *Væ vobis qui ridetis*? Planè beati qui lugent mundo, & væ qui rident mundo: sed beati qui exultant Domino, qui nesciunt de rapinis, nesciunt de fraudibus, nesciunt lætari de lacrymis populorum. Hæc sit autem
Valerian. hom. 10. exultatio nostra, inquit Valerianus Cemeliensis Episcopus, ut diu noctuque lætemur in Domino. Hoc est autem exultare, mandatis Domini tota mente servire. *Jubilemus Deo salutari nostro*, à quo redempti, & liberati sumus. Jubilemus vincentium vox est, quia igitur vicit piorum chorus impiorum superbiam, meritò ad triumphalem Hymnum Deo psallendum victrix justorum turma incitatur. Porrò quod sequitur, *Praeoccupemus faciem ejus in confessione*, dupliciter intelligi potest. Duplex enim est confessio. Est confessio laudantis ad honorem pertinens ejus qui laudatur; est confessio gementis ad pœnitentiam spectans ejus qui confitetur. Ad confessionem laudis vocantur perfectiores. Nos autem imperfecti ad pœnitentiam excitamur, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Præveniamus ergo faciem Dei in confessione, confiteamur Patri, ne judicem sentiamus: dicamus indulgentiæ tempore delicta nostra, ne severitati cogamur exolvere, quæ tacemus. *Et in Psalmis jubilemus ei.* Exigit Psalmographus jubilationem tanquam conditionem præcipuam ad dignè psallendum: hilarem enim datorem diligit Deus, & beatus dicitur populus qui scit jubilationem. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.* Rationes affert cur laudandus sit Deus. Quia magnus est super omnes Angelos, & Principatus, Rex Regum, & Dominus dominantium,

Quo-

Quoniam non repellet Dominus plebem suam. Eum, inquit, *qui venit ad me, non ejiciam foras. Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.* Nihil est tam abditum in rerum natura, nihil tam eminens, & elevatum, quod non subsit ejus arbitrio, præsentiæ, & potestati. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundaverunt manus ejus.* Ne fortè timeas ab altitudine maris demergi, & multitudine tribulationum ultra vires aggravari; Scito quoniam ipsius est mare, & non permittet fluctus ejus nimia perturbatione sævire, sed faciet cum tentatione proventum, ut possis sustinere. Quod si mentis ariditatem pertimescis, quia exaruit sicut testa virtus tua, accede ad Dominum, & dic illi, Anima mea sicut terra sine aqua tibi: & veniet super te gratia ejus, sicut imber temporaneus, & serotinus, ut fructum afferas in patientia: nam & aridam fundaverunt manus ejus. Propterea *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos.* Iam commemoratis Dei laudibus, & beneficiis concurramus omnes alacriter ad Dominum: illum solum adoremus, illi soli procidamus, illi per humilem subjectionem curvemus genua. Sola enim illa virtus, ait Leo Pontifex, illa sapientia, illa est colenda majestas, quæ universitatem mundi creavit ex nihilo, & in quas voluit, formas, atque mensuras terrenam, cœlestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, Luna, & sidera sint commoda utentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita ut de illis gratiæ referantur Auctori, & adoretur Deus qui condidit, non creatura quæ servit. Quod si soliciti sumus de peccatis, quæ nos elõgarunt à Deo, faciamus quod ait Propheta, ploremus coram

Joan. 6. 37.

Leo Magn. ser. 2. de Nat. Domini.

coram Domino qui fecit nos. Etenim lacrymæ, te-
Max. ho. 3. de Pœnit. Petri. ste Maximo Taurinensi Episcopo, tacitæ quodammodo preces sunt: veniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: nisi quod utiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum, quia sermo in precando fortè fallit, lacryma omninò non fallit. Adoremus igitur, & ploremus: rursum ploremus, & adoremus: *Quoniam ipse* quidem *est Dominus Deus noster; nos autem populus ejus, & oves pascuæ ejus.* Ipse pastor, nos greges: ipse custos, nos oves. Ipse nos regit, ipse irrigat, ipse vivifica subministrat alimenta. Utrum verò inter oves Domini numerari possimus, ex hoc quod sequitur cognoscemus. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt & viderunt opera mea. Oves meæ,* ait Pastor, *vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego*
Joan. 10. 27. *vitam æternam do eis.* Ad hœdos autem dictum est, *Vocavi & renuistis.* Quare in hac die salu-
Prov. 1. 24. tis, in hoc tempore acceptabili, si vocem Domini audieritis, vel vocantis per internam allocutionem, vel clamantis in virtute, & magnificentia, vel in sibilo auræ tenuis susurrantis: audite monentem, sequimini trahentem, nolite rebellantem patrum vestrorum proteviam imitari, de quibus scriptum est, *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem.* Et illi quidem terga verterunt Deo, cum ipse nunquam misericordiæ suæ beneficio ab eis subtraxerit. Nam *Quadraginta annis*, dicit Dominus, *offensus fui generationi huic*, jurgatus sum cum populo isto, proximus fui illi in signis, & mirabilibus: *Et dixi, semper hi errant corde*, semper

per corde obdurato in peccatis contentiosè egerunt adversum me. *Ipsi vero non cognoverunt vias meas*, opera mea, & præcepta, vias vitæ, & semitas salutis: *quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Irrevocabili nimirum sententia decrevi, ne in terram quietis, quam promiseram Patribus eorum, ingrederentur. Ingens pœna hæc est, horrendumque supplicium adversus impios, qui vocem Domini contemnunt audire. Magnus terror, ait Augustinus, ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste. Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat, quod contra voluntatem ejus est: quantò magis Deum, qui nihil temerè jurare potest? Ecclesia itaque à spiritu veritatis edocta nocturnæ precis initio hunc Psalmum decantat, ut discamus exultare Domino cum tremore, quasi hilares, sed nondum securi. Quia verò benè cœpisse dimidium operis fecisse est, maximoperè studendum est, ut hoc solemne nocturnæ synaxis exordium pio mentis affectu, & sincera cordis intentione percurramus, omnes creaturas Dei ad ejus laudes nobiscum decantandas alacriter invitantes.

Aug. in hunc Psalm.

§. IX.

DE HYMNIS.

Hymnorum usus antiquissimus. De Hymnis Orphei. Varia genera Hymnorum. Laudantur Hymni ex sacris, & profanis Auctoribus. Quid sit Hymnus. Quo ritu Hymni cantari soleant.

1. NUlli dubium est Hymnorum usum antiquissimum esse. Homerus enim, & illo majores

res natu Linus, Musæus, & Callimachus ingentem illorum Deorum turbam pluribus, iisque doctissimis Hymnis celebrarunt, quorum venustatem etiam nunc vel ipsi sapientissimi viri admirantur. Auctor est Pausanias in Bœoticis Licium Oden primum omnium Hymnos composuisse. Alii hunc primatum Anthi Anthedonio tribuunt. Sed quicquid sit de primo Hymnorum Auctore, illud certissimum est, quod & Pausanias advertit, Hymnos Orphei religione, sanctitate, & elegantia cæteris omnibus anteire. Claruit hic, teste Suida, sub Judæorum judicibus sublato Atheniensium regno: eumque primas Theologiæ partes post Hermetem Trismegistum obtinuisse Marsilius Ficinus asseverat. Sed & Gregorius Nazianzenus Pythagoricam Philosophiam ex eo prodiisse innuit, & Cyrillus Alexandrinus ejusdem Hymnos præ cæteris commendat lib. 1. contra Julianum. Jacobus Boulduc hunc veræ, & Mosaicæ Theologiæ sectatorem fuisse non sine probabilibus conjecturis suspicatur. Tatianus quidem, Clemens Alexandrinus, aliique nonnulli negant Hymnos Orphei esse, qui ejus nomine insigniti circumferuntur, sed Onomacriti Atheniensis, vel cujusdam Cercopis: sed istos errasse, & revera Orpheum extitisse, atque Hymnos composuisse sapientum auctoritas, omniumq; Doctorum consensus evincit, ut Guillelmus Canterus in novis lectionibus observat. Princeps Mirandulanus una, & triginta conclusionibus practicè ostendit à se primum reperta in Orphicis Hymnis magiæ naturalis occulta mysteria, secretam scilicet humanarum, divinarumque rerum sapientiam. Mercurium verò Trismegistum Hymnos item scripsisse, quibus in sacris utebantur Ægyptii tradit

Scaliger. l. 1. Poetic. c. 45.

Pausani. in Boetic.

Suid. v. Orph. Ficin. procem. in Pimandr.

Nazianz. orat. 33. num. 30.

Boulduc. lib. 3. de oggio Christiano.

Tatianus or. adv. Græc. in fine.

Cl. Alex. 1. Strom.

Cicero 1. de Nat. Deor.

Canter. nov. lect. lib. 3. c. 3.

tradit Clemens Alexandrinus. Varia sunt autem Hymnorum genera, quibus vetusto sacrorum ritu utebantur Græci. Præcipua fuere tria, quæ Cœlius Rhodiginus enumerat, Prosodion, Hyporchema, Stasimon: Prosodion, Litania, sive supplicatio dicebatur, cum sacrificium ad altare proferrent: Hyporchemata concinebant saltantes in altaris ambitu, ubi sacra jam igni admota forent: mox cum quiescentes canerent, stasima vocabantur. Plura de Hymnis Photius ex Procli laudabilibus de re poëtica. Hymnum, inquit, sic dictum ajunt, quasi ὑπόμνησις, id est commemoratio quædam sit, & quasi in memoriam revocet res gestas eorum, qui hymnis celebrantur. Quare omnia melici carminis genera in gratiam sacrorum ministrorum conscripta hymni vocabantur. Hujusmodi sunt Prosodion, Pæan, Dithyrambus, Nomos, Adonidia, Jobacchus, Hyporchemata, Parthenia, Daphnephorica, Oschophorica, & precatoria. Prosodion dicebatur, cum ad aras, aut templa accederent, & in accessu ad tibiam canebatur. Pæan olim Apollini, & Dianæ attributum, ut pestis morbique depellerentur. Dithyrambus in Bacchum conscriptus, Nomon in Apollinem. Est autem Dithyrambus concitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, & ad affectus vehementiores comparatus, quare Phrygiam, & Hypophrygiam adhibet harmoniam, & concitatus est numeris, & dictione utitur simpliciori: Nomos contra per affectus, & numeros leviores remittitur, composito gradu ac magnifico incedit, & Lydio modo temperatur. Adonidia in Adonim referebantur. Jobacchus in festis, & sacrificiis Bacchi cum insolenti fremitu canebatur. Hyporchema vocabant carmen cum saltatione decantatum.

Clem. Alex. 5. Strom.

Rhodig. lect. antiq. lib. 8. c. 3. & lib. 4. cap. 5.

Photius cod. 239.

tatum. Parthenia virginum choris adaptabantur. Daphnephorica cum lauros nono quoque anno Apollini inferebant. Oschophorica ab Atheniensibus canebantur palmites vitis gestantibus plenos maturis uvis, quod ipsi Oschin vocarunt, unde & carminibus nomen inditum est. Precatoria ab his componebantur, qui à Deo aliquid rogarent. Hæc Photius ex Procli χρηςομαθία. Aliam hymnorum divisionem tradit Scaliger in Poëticis: seu verius Menander Rhetor initio libri de divisione causarum in genere demonstrativo, à quo Scaliger eam accepit. Sunt enim hymni Clytici, sive evocatorii, aut invocatorii: sunt apopemptici, quibus ethnici Deos suos quasi abeuntes postremo festorum die prosequebantur. Sunt etiam Physici, quibus dies, & nox: mythici, quibus justitia, & pax celebrantur. Sunt genealogici, proseuctici, heroïci, pæanes, & mixti: Qua verò ratione ad colenda Numina adhiberentur hymni, docet Natalis Comes in Mythologiis.

Scalig. l. 3. poetic. cap. 112.

Nat. Comes lib. 1. cap. 16.

2. Obscurum est quod minutiores quidem Scriptores ajunt primum hymnorum usum in agresti, rudiq; vita apud pastores extitisse: nullum enim extat hujusce ritus vestigium. Romæ à Saliis Sacerdotibus Martis hymni saliares à Numa Pompilio compositi cantabantur ante omnem Poëtarum memoriam. Non est autem cur Græci semper mendaces primam hymnorum inventionem sibi arroganter attribuant: Moyses enim cujus ingenium, & mirabilem dicendi vim Dionysius Longinus miratur, & alii vates Hebræi hymnos Deo cantarunt multis ante seculis quàm in Græcia Potæ florerent. Atque ut sileam de cæteris, Moses vixisse creditur octingentis circiter annis ante conditam Urbem, adhuc

Dio. Longin. libro de subli mi eloquen.

adhuc vigente prima Monarchia Assyriorum. Rex quoque David à Philone Hebræo hymnographus antonomasticè nuncupatur, & in morem Pindari, Flacci, & Alcæi lyra excellenter personuit. Age verò quam excellens, quam nobilis Hymnorum usus dicendus est, quos non solum Apostoli, & alii fideles in primitiva Ecclesia frequentarunt, sed ipse etiam Christus exemplo suo commendavit? ***Et hymno dicto***, ajunt Evangelistæ, ***exierunt in montem olivarum***. Dubitavit olim Carolus Magnus Imperator, quisnam fuerit Hymnus iste, quem dixit Jesus post cœnam, cumque hanc quæstionem Albino Flacco proposuisset, respondit ille longa, & eleganti epistola, confutatque primò eorum sententiam, qui dicunt fuisse aliquem psalmum: tum asserit, vel non omnia ab Evangelistis scripta esse, vel Hymnum fuisse partem illam sermonis, ***Pater clarifica filium tuum***, & quæ sequuntur Joannis XVII. Iste est Hymnus, ait Albinus, sacratissimus, & pulcherrimus, & cunctis pernecessarius credentibus, quem advocatus noster Dominus Jesus Christus peracto nostræ salutis, & suæ pietatis convivio magna dulcedine, & mirabili suavitate præsentibus suis discipulis decantavit. Ipse est hymnus, quem in spe vitæ æternæ beatitudinis memoria tenere debemus. De Hymnis quos canebant Christiani initio nascentis Ecclesiæ multa Eusebius ex Philone. Dionysius libro de divinis nominibus passim hymnos admirabilis viri Hierothei magistri sui citat, & commendat, quem imitatus scripsit, & ipse plures Hymnos, qui tamē injuria tēporis perierūt. Idem Dionys. apud Euseb. Hymnos Nepotis collaudat, quos tunc fideles cantabāt. S. Athenogenis antiqui Theologi, Hymnū, quem cecinit per ignē

Matth. 26.30. Marc. 14. 26.

Albin. epist. 106.

Euseb. l. 2. Eccl hist. cap. 16.

Idem l. 7. c. 19.

martyrium consummaturus tanquam vulgò notum citat Basilius libro de Spiritu sancto ad Amphilochium, ipsumque vocat exiterion, id est egressorium, vel ut alii legunt alexiterion, id est amuletum. Ecquis est adeò rudis, & imperitus Ecclesiasticæ antiquitatis, qui nesciat Paulum Samosatenum in Concilio Antiocheno damnatum, quod Hymnos, & cantus in honorem Christi compositos exploderet, ut patet ex epistola Catholicorum Episcoporum in historia Ecclesiastica Eusebii? S. Ephræm Harmonium hæreticum Bardesanis Syri filium, & Gregorius Nazianzenus Apollinarium sacris Hymnis silere fecerunt.

Id. ibid. c. 24.

Plato 7. de legib.

3. Plato Philosophorum mens rectissimum fore ait, ut Hymni, & laudes Dei precibus mixtæ canantur. Idem asserit Proclus lib. 2. Platonicæ Theologiæ c. 11. Agesilaus nunquam Hymnos dicere desinebat, teste Xenophōte in ejus vita. Militibus sacros Hymnos commendant Leo Imperator, & Joannes Cantacuzenus. Ipse quoque Julianus desertor eorum usum laudat, & extollit in quadam oratione, sive epistola acephala, cujus solum fragmentum ad nos pervenit. Eosdem inter assiduas Imperii curas Carolum Magnum frequentasse gesta ipsius testantur. Robertus Rex Franciæ cum Avallonem obsideret, sacrosque Hymnos decantaret, magna pars murorum spontè corruit, ut tradit Paulus Æmilius. Concinnè apud Arrianum Epitectus. Num aliquid oportebat nos, si quidem intelligentia in nobis est quædam, publicè, & privatim facere quā laudare & celebrare Numen, eiq; pro beneficiis in nos collatis gratias agere? Nonne & fodientes decet, & arantes, & comedentes canere Hymnum Deo? Magnus Deus, qui nobis instrumenta hæc, quibus terram coleremus, exhibuit:

Leo Imp. de re tactica c. 12. n. 115.

Cantacuz. lib. 3. cap. 68.

Paul. Æmil. in vita Roberti.

Epitect. l. 1. c. 16.

exhibuit: magnus, qui nobis manus dedit, item ut gula deglutire possemus, qui ventrem, qui incrementa corporis occulta, qui ut sopiti somno possemus spirare effecit. Pro his universis laudare eum decebat, ac præstantissimũ, divinissimumq; Hymnum accinere confessionem hanc exprimentem, quod nimirum dederit nobis facultatem assequendi hæc omnia, ac certa via, rationeque iis utentem. Quid igitur fit? Quandoquidem plures cæci estis, an non esse oportet aliquem isto munere fungentẽ, & pro omnibus debitam laudem Deo exhibentem? Si ego luscinia essem, facerem quod solent lusciniæ: si Cygnus, Cygni more canerem. Atqui compos sum rationis. Itaque Hymno mihi celebrandus est Deus: nam meum illud est officium, quod sanè præstabo, nec deseram ordinem hunc quoad ejus possum: vosque ut idem faciatis, atque eadem incedatis via, hortor. Hactenus Epictetus. Et cantum quidem Hymnorum utilem esse ad movendum piè animum, & accendendum divinæ lectionis affectum asserit Augustinus: De quibus Hymnis, inquit, in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, & exempla, & præcepta. Augustino suffragantur alii Patres, quos in re clarissima superfluum est recensere. Est autem Hymnus, si propriè loquamur. ἡ εἰς Θεὸν ᾠδή, Dei laus per carmẽ, sive cantus in Deum, sicut scholiastes Sophoclis definivit. Athenæus in dipnosophistis, Hymnus cantus de Deo. Gregorius Naz. in carminibus, Modulata laus est Hymnus, ut quidem arbitror. Elias Cretensis ejusdem Gregorii Scholiastes, Hymnus divinæ gloriæ est decantatio, laudisque ipsius prædicatio. Chrysostomus Procemio 2. in Psal. Hymnus est bonorum verborum conceptio, quæ Deo offertur

Aug. ep. 119. cap. 18.

Athen. lib. 4. cap. 4. Nazianz. Jambo l. 15 v. 144. Elias in or. 9. Naz. n. 21.

pro bonis, quæ nobis adsunt. Minus recta videtur Hymni finitio, quam assignat Ven. Beda præfatione in Psal. Hymnus est propriè laus Dei metricè scripta: si enim ad Hymnum ligatam orationem necessariam existimat, errat. Primarii sapientiæ antistites sunt, apud quos reperimus Hymnos soluta oratione compositos, videlicet apud Trismegistum in Pimandro, Platonem in Symposio, & in Phœdro idq; præter alios adnotavit Rhodiginus. Marinus Neapolitanus in Proclo, sive de felicitate, Hymnos inquit, efficiunt alii metro, alii oratione soluta. Egregiè Augustinus Hymni proprietatem describit. Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei: Si laudas Deum, & non cantas, non dicis Hymnum. Si cantas, & non laudas Deum, non dicis Hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis Hymnũ. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudẽ, & Dei. Laus ergo Dei cum cantico Hymnus dicitur. Quidã recentiores Poëtæ suis carminibus, quibus Sanctos invocant, Hymni titulum præfigunt, sed propriè Hymni ad Deum pertinent, & soli Deo conscribi solent, quod præter alios observat Menander Rhetor.

Rhodig. l. 7. cap. 5.

Aug. in ps. 148.

Menander loco citato.

4. S. Benedictus in Regula Hymnũ vocat Ambrosianum, nam tempore Divi Ambrosii frequentius cantari cœperunt Hymni ab eodẽ compositi, ut ipsemet de se testatur in fine concionis de basilicis non tradendis hæreticis. Monasticæ verò Regulæ sanctionem sic explicat walfridus Strabo, ut beatissimus Legislator per Ambrosianos, vel eos intelligat Hymnos, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorũ compositos. De qua re extat hic canon secundi Concilii Turonensis: Licet Hymnos Ambrosianos habeamus in canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui,

Bened. Reg. cap. 17.

Strabo c. 25. de reb. Eccl.

Concil. Turon. cap. 24.

qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos præter ea quorum auctorum nomina non fuerint in limine prænotata: quoniã quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant. Hymnos authenticos, qui in antiquis hymnariis reperiuntur, nominatim recenset Radulphus Tungrensis, eosdemq; collegit, ac scholiis illustravit Jodoch9 Clichtovæus. Laudant Hymnorum auctores Isidorus, Rabanus Maurus, Walfridus Strabo, & Berno Augiensis. Sunt autem præcipui, qui Hymnos scripserunt, Synesius, & Hilarius Episcopi, Cosmas Hierosolymitanus, Joannes Damascenus, Theophanes, Theostérictus, Theoleptus, Metrophanes Smyrnæus, Prudentius, Beda, Sedulius, Paulinus, Venantius Fortunatus, Fulbertus Carnotens. Paulus Diaconus, Thomas de Aquino, Joannes Geometra, Maximus Margunius, & alii. In Officio nocturno solent hymni statim post Invitatorium decantari. Vocati enim, & invitati ad Deum illicò gaudemus, & exultamus, & si quæ sunt adhuc torpentia corda ad invitantis vocem nondum satis commota, per Hymni alacritatem, & jubilationem ad Psalmos devotè persolvendos excitãtur. Si quidem, ut Magnus scribit Basilius, hilarem, alacremque animæ æqualitatem hymnica conferunt cohortamenta. In Laudibus verò, itemque in Vesperis, & Completorio Hymni dicuntur post Psalmos, quia cum his horis ferventiores in divinis laudibus inveniri debeamus, consentaneum est, ut ad opus psalmodiæ sine prævia Hymni cohortatione procedamus, ut fiat quod scriptum est, *In Psalmis, Hymnis, & Canticis.* Prius enim ponuntur Psalmi, postea Hymni, ut potè res quædam divinior, teste Chrysostomo, demum cantica: qui ordo in hisce tribus officiis omninò

Radulph. pro. 13.

Isidor lib. 1. de Ecc. off. cap. 6. Rab. Maurus l. 2 c. 49. Strabo cap. 25. Berno Abb. c. 2 de reb. ad Miss. spectant.

Basil. epist. 1. ad Greg. Theolog.

Coloss. 3. 16. & ibid. Chrysost.

servatur, nam post Hymnos Evangelica cantica modulamur. At in cæteris diurnis horis Hymnus præcedit Psalmos, quia curis quotidianis occupatum cor ad dulcedinem divini amoris hymnico personante concentu retrahi debet, sicut dicit Scriptura, *Pinguescent speciosa deserti, & valles abundabunt frumento, clamabunt, etenim Hymnum dicent.* Quomodo pinguescet desertum? Quomodo corda depressa, & distracta divinæ gratiæ suavitate abundabunt? clamabunt inquit. Quid clamabunt? Hymnũ dicent. Hymnus igitur dicendus est, ut divinæ consolationis epulo saginemur. *Eructabunt labia mea Hymnum*, inquit Psalmographus, *cum docueris me justificationes tuas.* Eructat qui plenus est. Si divina jucunditate repletus es, si donis cœlestibus impinguatus, eructabunt Hymnum labia tua. Quare Hymnus aliquando præcedit, ut laude Dei repleatur os nostrum: aliquando subsequitur, ut de perceptis muneribus summo largitori gratias referamus. Quod enim à superis descendit, ut sapienter scribit Ennodius Ticinensis, sola licet Hymnorum mercede taxari: Fabricator mundi ad potiora munera modulatis invitatur eloquiis. Hymnos autẽ idcirco stantes cantamus, ut in corporis erectione rectitudinem mentis ostendamus. Nam quid prodest, ait Augustinus, quod Hymnũ cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male vivendo multas linguas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat Hymno, & cæteræ te intuentium vacant blasphemiis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum ejus, fac voluntatem ejus. *Te decet Hymnus Deus*, ait Psalmus. Sed ubi? *In Sion.* In Babylone non decet. Spes nostra fundata est in illa Civitate Hierusalem. Qui cantat secundum hanc spem, licet carne sit adhuc in Babylone,

Psalm. 64.

Psalm. 118.

Ennod. in Panegyrico ad Theodoricũ.

Aug. in ps. 102.

Babylone, corde tamen cantat in Sion, dicente Apostolo, *Conversatio nostra in cœlis est.* Qui verò terrenis adhuc inhiat cupiditatibus, hic ab Hymnis alienus est, hic Hymnos cantare nequit de canticis Sion.

§. X.

DE ANTIPHONIS.

Quid sit Antiphona. Quis primus fuerit Antiphonarum institutor. Alterni cantus antiquitas. Antiphona charitatem designat. Suspiria amantis animæ.

1. FErventissimus Christi Martyr Ignatius primus in Ecclesia Orientali Antiphonis initium dedit, ut Socrates Scholasticus testatur. Est autem ἀντιφωνὴ vox contra sonans, sive cantus oppositus, & reciprocus à verbo Græco ἀντιφωνεῖν, quod est contra clamare, seu vicissim, & ex adverso respondere. Unde Echo à Græcis Poëtis *Antiphonis*, id est vicissim resonans, aut reclamans nuncupatur. Antiquiores musici, cum multiplex consonantiæ genus faciant, unum eorum vocant ἀντίφωνον, ut doctissimus Zerlinus ostendit, estque hujusmodi diapason, diapason diapente, & disdiapason. Usu verò receptum est, ut sententia, quæ Psalmum vel canticum antecedit, Antiphona dicatur, nam teste Amalario, totus Psalmus, totumve canticum juxta ejus tonum alternis versibus vicissim cantatur, ac deinde duo chori in ipsa Antiphona post finem Psalmi simul conveniunt. Dico Antiphonam more Ecclesiastico, quamvis sic loquentes irrideat l. 1. Dodecachordi c. 16. Henr. Glareanus, qui Antiphonum dici vult, ut linguæ Græcæ ratio postulat.

Socrat. l. 6. c. 8

Zerlin. initio l. 3. supplem. Musicalis.

Amalar. l. 4. c. 7.

Ignoscant Critici. Ipsi quoque Psalmi, cùm à pluribus alternatim recitantur, Antiphonæ dici possunt, quia scilicet duo chori ad statutæ Antiphonæ symphoniam alternâ modulatione sibi mutuò respondent. Hanc igitur consuetudinem alternatim psallendi habet ab antiquissimis seculis orthodoxa Ecclesia, ab Ignatio nimirum, qui post Euodium Antiochenæ Ecclesiæ Antistes pontificatus gratiam, ut ait Theodoretus, per Magni Petri dexteram accepit. Hic in excessu mentis suæ vidit Angelos alternis Hymnis sanctissimam Trinitatem collaudantes, unde psallendi formâ in ea visione expressam Ecclesiæ tradidit Antiochenæ, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Episcoporum studio insinuata ab omnibus demum Catholicis recepta est. Scio quidem Theodoretum, Suidam, quos nonnulli recentiores secuti sunt, ad Flavianum, & Diodorum Antiochenos Monachos, qui tempore Constantii Imperatoris floruerunt, hanc institutionem referre. Verumtamen vel errasse istos dicendum est; vel non de quocunque alterno cantu, sed de solis Davidicis Psalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait Theodoretus, psallentium choro in duas partes diviso Hymnos Davidicos alternis canendos instituerunt. Theodorus autem Mopsuestenus citatus à Niceta Choniate lib. 5. Thesauri Orthodoxæ fidei c. 30. præfatos Monachos eam Psalmodiæ speciem ex Syrorum Lingua in Græcã transtulisse asseverat. Scio etiam ritum Monachorum tempore Cassiani diversum fuisse. Nam in cœnobiis hunc morem viguisse refert, ut sedentibus cæteris, & omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis unus in medio integrum Psalmum solus cantaret: imò quantalibet multitudo convenisset, nunquam amplius psallebant in synaxi, quàm quatuor

Theodoret. lib. 1. hæretic. fabularum.

Id. hist. Eccl. l. 2. cap. 24. Suidas v. χροις

Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. c. 5. & seqq.

quatuor fratres. Nondum videlicet illa alternatio in monasteriis approbata fuerat, nec statim in omnes terræ partes propagata. Sanè in Latina, & Occidentali Ecclesia quotquot scribunt de sacris ritibus Beatum ajunt Ambrosium Mediolanensem Episcopum primum fuisse, qui Græcorum imitatus exemplum hunc canendi modum per Antiphonas tradiderit, quem postea Damasus Papa Pontificali auctoritate confirmârit. Atque hinc fortasse quorundam historicorum error defluxit alterni cantus auctorem B. Damasum asserentium, quem tamen ipse non introduxit, sed ab Ambrosio institutum Apostolico decreto stabilivit.

2. Hanc veritatem unico testimonio confirmo, quod nullâ possit exceptione pervicax adversarius eludere. Audiamus Augustinum: scimus enim quia verum est testimonium ejus. Quantum flevi, ait, in Hymnis, & canticis tuis suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? & infra. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus, & cordibus. Nimirùm annus erat, aut non multò amplius, cum Justina Valentiniani Regis pueri mater hominē tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, quâ fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo servo tuo. Tunc Hymni, & Psalmi ut canerentur secundùm morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum multis jam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per cæteras orbis imitantibus. Hæc Augustinus. Cæterùm in veteri testamento cantus alternationem adumbratam videmus Isaiæ sexto,

Aug. lib. 9. confess. cap. 6. & 7.

ſexto in duobus Seraphim, qui clamabant alter ad alterum *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Initio autem Evangelii, ſi non alterni cantus expreſſio manifeſta, aliquod ſaltem ejus veſtigium apud Philonem, & Dionyſium Areopagitam reperitur. Et ille quidem choros deſcribit nunc junctis vocibus reſonantes, nunc ſibi invicem congruè reſpondentes. Hic verò canentes ad alterutrum laudat, quaſi una concordi, & conſona ſacrarum rerum chorea. Tertullianus quoque in fine libri ſecundi ad uxorem; Sonant, inquit, inter duos Pſalmi, & Hymni, & mutuò provocant quis melius Deo ſuo canet. Quod ſi ad ſinceram Chriſti fidelium pietatem profanos etiam ritus adjungere libeat, viguiſſe apud Ethnicos cantus alternationem manifeſtum eſt. Poëtis enim ſolemne eſt carmen Amœbæum, in quo cantantes alternis ſibi reſpondent. Sic ille Paſtor apud Poetam in Bucolicis,

Philo de vita contemplat. Dionyſ. c. 3. Eccleſ. Hierarch.

Virgil. Ecl. 3.

Vis ergò inter nos quid poßit uterque viciſſim
Experiamur?

Et poſt pauca.

Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca?
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Calpurn. Ecl. 4

Calpurnius,

Tuque prior Corydon, tu proximus ibis Amyntha.

Statius 1. Theobaid.

Statius Papinius.

---- Paulatim alternis in verba, minaſque
Cunctantur,

Homer. Iliad. 1. v. 604.

Homerus deſcribit Muſas alternatim cantantes, ἄειδον ἀμειβόμεναι φωνῇ καλῇ canebant alternantes voce pulchrâ. Sed his omiſſis, quæ ſit myſtica Antiphonarum intelligentia libet paucis inveſtigare.

Amalar. l. 4. c. 7.

3. Amalarius doctè, & eleganter rem iſtam edisserit. Quantò melior, ait, anima corpore, tantò

melior

melior est cantus animæ quàm corporis. Igitur intendendum est, quæ sit Antiphona animæ. Videtur nobis virtus dilectionis esse, quæ conjungit opera duorum fratrum simul. Psalmi ad opera referuntur, Antiphona ad illam dilectionem, qua unusquisque fratri suo porrigit suum opus. Duobus choris alternatur Antiphona, quoniam non potest minus esse charitas, quàm inter duos. Hanc vicissitudinem charitatis significant Cantores, qui alternatim ex utraque parte Antiphonas levant. Hos duos choros designaverunt pennæ animalium in vicem porrectæ, quas vidit Ezechiel in figura adventus Christi, & novi testamenti. Conjunctio duarum pennarum Antiphona est, quæ vicem tenet charitatis. Penna enim animalium alterius ad alterum jungitur, ait Gregorius Magnus, quia sanctorum Prædicatorum virtus, atque sapientia vicissim sibi in charitatis atque concordiæ pace sociatur. Ut autem charitas perfecta sit, necesse est adesse alterum, cui ejus affectus exhibeatur. Ideò Psalmos alternâ modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, jucundus esse non potest; quandoquidem si desit qui amorem impendat, & qui rependat, amor non est. Ante Psalmum imponitur Antiphona, quia opus bonum, ut sit meritorium, ex charitate procedere debet. Juxtà tonum Antiphonæ cantatur Psalmus, quia juxta charitatis mensuram solet manus operari. Frustrà accedit ad Psalmum cantandum, qui amoris Antiphonam non intermiscet. Fides per dilectionem operatur, nec potest capere frigidum pectus eloquium Dei ignitum vehementer. Sicut enim, ait Bernardus, Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non novit; nec Latinè loquentem, qui Latinus non est: sic lingua

Greg. hom. 3. in Ezech.

Bern. serm. 69. in Cant.

lingua amoris ei qui non amat, barbara erit, erit sicut æs sonans aut cymbalum tinniens. In solemnioribus festis, quia perfectior charitas esse debet, duplicatur Antiphona: in aliis autem initio Psalmi imperfectè inchoatur, & in fine integra dicitur, quia, ut explicat Hugo Victorinus, inchoata in hac vita charitas in fine consummanda est. Cantor solus incipit Antiphonam, quæ ab omnibus deinde completur, tum quia charitas ab uno Christo ad membra diffunditur, tum quia summus Dei amor prævenit nostrum, & ipse prior dilexit nos. Ideò post Psalmos cantant omnes communiter Antiphonam, quia commune gaudium à communi oritur dilectione. Tempore Resurrectionis minor est numerus Antiphonarum, quia Clerici, & Sacerdotes Paschalibus gaudiis, & Sacramentis quasi succenso clibano intus æstuantes non indigent externis adminiculis, ut ad amorem incitentur.

Hugo c. 5. specul.

4. Utinam, Domine Jesu, possideat me semper amor tuus, & vera charitatis Antiphona semper resonet in corde meo. Recedat ab anima mea omnis dissonantia, ut te solùm diligam, tibi soli placere cupiam, cui soli debetur amor. Vulnera cor meum potenti jaculo charitatis tuæ, ut amore tuo saucius vivam semper in vulnere tuo. Absconde me in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, protege me in tabernaculo tuo à contradictictione malorum, qui non diligunt te, nec agnoscunt te, & dicunt mihi; Veni, serviamus Diis alienis, & idolis offeramus libamina, cum tu solus sis Deus, quem solum quæro die ac nocte, attrahens ventum amoris mei, & durissimum terræ hujus incolatum detestans à malitia inhabitantium in ea. Fecisti me Domine ad te, & inquietum est cor meum, donec

requies-

requiescat in te. Sed quando te videbo? Quando apparebo ante faciem tuam? Quando satiabor pulchritudine vultus tui, in quem desiderant Angeli prospicere? Renuit consolari anima mea, nec requiem invenire potest, nisi in te dulcedo mea, & unicum solatium cordis mei. Veniat igitur dies illa, dies inquam æternitatis, dies quæ nescit occasum, in qua te perfruar sine fine, in qua videbo te revelatâ facie, ad quem nunc de longè suspiro.

METRUM XL.

Hei mihi, dulcis Amor, mea qui suspiria solus,
Et gemitus nosti, cordis & ima vides,
Hei mihi, te quærens, quæ non loca tristis obivi,
Nec, mea vita, tamen te reperire queo.
Non mihi sunt sylvæ, non spinea lustra relicta,
Invia fluctivagi, nec via spreta maris.
Sed mare dum peragro, dum terras lustro, nec ulla
Respondent lacrymis compita trita meis:
Sentio me tantos frustra impendisse labores,
Perque viam insuetos attenuasse pedes.
Dicite vos socii, populus genialis amantum,
Dicite, si nostis, quà meus ivit Amor.
Ille meus, vita quem diligo carius ipsa
His erit indiciis cognitus ille meus.
Pulchrior est rutilo radiantis lumine solis,
Cœlis splendidior cum sine nube nitent.
Cynthia flammiferis quantò supereminet astris,
Tantò est Angelicis pulchrior ille choris.
Cernite odoratis gemmantem floribus hortum,
Cernite puniceis lilia mixta rosis.
Cernite florigero vernantes gramine campos.
Cernite quam læto prata colore virent.
Omne decus terræ, nitor omnis fulget in illo,
Et cœli supero quicquid in axe micat.

Non-

Nondum opifex rerum cœlorum extenderat orbes,
Nec librata suo pondere stabat humus.
Non Phœbus nitida lustrabat lampade terras,
Non pelagi spumans cinxerat unda solum.
Jamque meus vivebat Amor, flammaque perenni
In semet refluus fons bonitatis erat.
Sed licet æternos sine tempore computet annos,
Attamen illum omnis parturit usque dies.
Ardet, & ardenti perfundit lumine Solem,
Deque ejus radiis sidera lumen habent.
Jactat ubique faces, terras comburit, & astra,
Illius & gelidis incubat ardor aquis.
O superi, ô vigiles. ô vos qui nostis Amorem,
Dicite quando abiit, quò simulavit iter.
Dicite vos sancto mihi quondam fœdere juncti,
An meus, ille meus, perditus usque latet?
Sed tu dulcis Amor, cur non te ostendis amanti?
Cur fugis, & sponsam deseris usque tuam?
Ergone sponse animas ad vulnera cogis amantes,
Atque venenata cuspide corda feris?
An fortè hic præsens vultum tegis obice nubis,
Nec sinor ore tuo, nube tegente frui?
Sic tu nempe soles tacitis illudere votis,
Sicque meam speras posse probare fidem.
Ast ego te nunquam, dulcissime sponse, relinquam;
Nec mea comburet viscera falsus amor.
Spiritus ante meus tenues vanescet in auras,
Quam mea mens possit non meminisse tui.
Te mihi non enses, non unda, nec auferet ignis,
Ipsa licet tristis styx adeunda foret.
Ergo veni mea lux: cur longa absentia amantem
Vexat, & infestum pectora vulnus edit?
Ora notat pallor, totoque in corpore languor,
Et tetrico in vultu mortis imago sedet.

Sed

Sed quò nunc rapior? quis me novus occupat ardor?
Quæ flamma insolito membra calore cremat?
An te conspicio mea lux, & amore fatiscens
Te mihi præsentem, sponse, latere puto?
Ah! præsens sponse es: nec se mens credula fallit,
Intus nam sentit Numen adesse tuum,
Jam mea divinum spirant præcordia amorem,
Involo in amplexus jam, mea vita, tuos.
Jam super astra feror, pedibus sublimia calco
Culmina cœlorum: sordida terra vale.
Terra vale, & mundi vos impia turba valete,
Gens infixa solo, turbaque amoris inops.
Fas mihi nunc tecum, mea spes, mea vita, morari:
Fas mihi te solo nunc sine teste frui.
In te suavis Amor, votorum meta meorum,
Sit mihi certa salus, sit mihi tuta quies.
Oscula jam liceat per amica silentia tecum,
Oscula per longas jungere pressa moras.
Te plenum, vacuumque sui ad te pectus anhelat,
Et mea vita tuis ignibus usta perit.
Ignibus usta perit mea vita: ô parce sagittis,
Parce Amor, ah! tantas comprime, sponse, faces.
Pone modum flammis, ignem compesce furentem:
Quam jacis ah! miseræ figit arundo necem,
En morior, jam victor ovans prædare jacentem,
Oreque grandiloquo parta trophæa cane.
O Amor! ô furor! ô quæ me dementia cepit!
O mors! ô miris perdita vita modis!
O signa! ô monstra! ô sanæ ludibria mentis!
O vigilans somnus! ô sine nocte dies!
O rutilans nox! ô sapiens dementia! flamma
Ardorem extinguens! os sine voce loquax!
O casta ebrietas! clamosa silentia cordis!
O ubi sum? quid ago? quò furibunda feror?

Desipio, tu cogis Amor. Sed nunquid inermis
Semper ero? & mortem semper inulta feram?
Arma, arma huc ferte, huc fidi properate sodales,
Ferte enses, gladiosq; spicula, tela, faces.
Quid moror? & cesso iaculum torquere, vel hastam,
Et non incerta figere tela manu?
Sed jam victus Amor proprio comburitur igni,
Et patitur telis vulnera facta suis.
Dicite io pæan, io plaudite: victor Amoris
Est Amor, en victas porrigit ille manus.
Ponite vos socii tumulum, tum cadite saxo
Hæc duo perspicuis carmina scripta notis.
Hæc tenet urna duos alternâ cæde peremptos;
Victus uterque fuit, victor uterque fuit.

§. XI.

DE PSALMIS.

Psalmorum encomia ex Patribus. Psalterium compendium est omnium scientiarum. Divisio Psalterii. Psalmus quid sit. Usus Psalmorum laudabilis & antiquissimus.

1. INgens argumentum, & non unius operis esset, quicquid de Psalmis ab orthodoxis viris præclarè dictum, & sapienter excogitatum est in unum colligere: superat enim argumenti fœcunditas, vel diligentissimi scriptoris sedulitatem, ut ex multis pauca secernere res ardua sit, cuncta verò in pauca congerere pompâ potius ingenii præ se ferre, quam solidam legentium utilitatem videatur. Satis igitur erit in tanta rerum copia præcipua quædam non meis, sed sanctorum Patrum verbis carptim adnotasse, quæ Psalmorum præstantiã, vim & excellentiam sinceris mentibus ostendant. Nulla pars est sacrarum

crarum Scripturarum, in qua ornanda, & interpretanda plura sudârint tum veterum, tum recentiorum ingenia, ut ad eorum labores curiosi lectoris studium omninò remittere debeam circa varias difficultates, quæ de Psalmorum auctore, materia, nomine, divisione, titulis, ordine, & argumento in ipso tractationis limine disputanda forent. His igitur consultò prætermissis excitandus lectoris animus est ad amorem Psalmodiæ ignitis sanctorum eloquiis, & exhortationibus. Extat in primis admirabilis viri Ephræm Syri præclarum encomium in Psalmos. Cum Deo, inquit, multis, cum hominibus paucis loquere. Psalmus in ore tuo sit assiduè. Quoniam Deus cum nominatur dœmones fugat, & psaltem sanctificat. Psalmus tranquillitas est animæ, designator pacis. Psalmus amicitiæ conciliator, dissidentium unio, inimicantium inter se fœdus, ac pacificatio. Psalmus Angelorum ad subveniendum inductio, præsidium timoris nocturni, requies à laboribus diurnis, infantium tutela, ornamentũ senibus, majorum natu consolatio, mulieribus aptissimum ornamentum. Hic solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox Ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorem secundùm Deum operatur. Etenim Psalmus ex lapideo etiam corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est; cœleste munus, atque administratio, incensum spirituale. Psalmus mentium illuminatio, ac corporum sanctificatio. In hoc fratres, nunquam exerceri desistamus, & domi, & extra, in viis, & dormientes, & excitati, loquentes nobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus. Psalmus piorũ gaudium: hic otiosiloquium exterminat,

Ephr. Syrus to. 1. pag. mihi 15.

risum reprimit, judicium suggerit, animam in Dei laudem excitat, cum Angelis choros agit. Hæc Ephræm Syrus, cui Græcorum eloquentissimum adjungo Basilium. Psalmorum liber, ait iste, quidvis ex omnibus in se complectitur, quod usui sit omnibus, futura certissimis præcinit oraculis, historicam continet narrationē, leges sancit vitæ sanctius instituendæ, cuiq; agenda præscribit, & submonet. Utque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ uberrimum quoddam est, & commune promptuarium. O inventum sanè quàm admirabile, ac sapiens Doctoris, qui excogitavit quo pacto una, eademque opera ipsi melicos cantus emodularemur, & doctrinam animæ salutarem condisceremus. Quid porrò non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam severitatem justitiæ? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non deniq; quicquid dicere possis de genere bonorum? Hæc & alia plura verè magnus Basilius, cui consonat Chrysostomus Homilia 7. de pœnitentiis.

Basil. præf. in Ps. sive hom. in Psal. 1.

2. Latinorum quoque doctissimus Augustinus cùm in omnibus scriptis insigni niteat eloquentiâ, in Psalmis tamen laudandis, & explicandis tantâ pollet dicendi facundiâ, ut seipso major videatur. Quid Ambrosium commemorem? cujus oratio tanto diffluit verborum nectare, ut de illo meritò usurpem Davidicum illud, *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.* Quid dulcius his verbis, quibus Psalmorum explicationi præludit? In libro Psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis humanæ. Quicunque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit

Ambros. præf. in Psalm.

possit curare remedio. Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, solicitudinem abdicat, mœrorem allevat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis, atque concordiæ, citharæ modo ex diversis & disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus Psalmum resultat, Psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet, Psalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui jucunditate respondent. Hunc juvenes sine invidia cantant lasciviæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo, & tentamento concinunt voluptatis. Juvenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris; puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate gravitatis Hymnum Deo inflexæ vocis suavitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Psalmum Reges sine potestatis supercilio resultant. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, jubilatur à populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Psalmus virtutum organum est, quo sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare.

Grandiori cothurno attollitur Theologorum vetustissimus Dionysius Areopagita. Sancta, inquit Psalmorum modulatio omnibus Sacerdotalibus my- Dionys. c. 3. Eccl. Hierarch.

mysteriis jungitur, & substantiæ ratione cohæret. Omnis quidem textus sacræ Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale sacerdotium, vivendique denunciat modum: aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat, aut judicum sanctorum, aut sapientium Regum, aut piorum Sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, immobilemque Philosophiam eloquitur: sive agendæ vitæ sapientia monita, sive divinorum amorum dulcia carmina, & divinas effigies profert: sive plenas doctrina salutari futurorum prædictiones enunciat: sive divina Domini Jesu in humano corpore opera loquitur: sive discipulorum ejus mores, atque instituta divinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducentia, sanctissimasque doctrinas: sive arcanam illam, ac mysticam omninò visionem dilecti discipuli, divinamque Domini Jesu, & altissimam Theologiam iis, qui fieri Dii merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & divina sustollit, atque confirmat. At divinorum carminum sacrosancta Scriptura, cùm id præcipuè intendat, ut omnia Dei eloquia, & operationes concelebret, omnia divina universaliter canit, atque exponit, aptissimum habitum inserens eis, qui eam dignis affectibus promunt. Pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur brevi Psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, ut loquitur Radulphus Tungrensis. Est totius Scripturæ summarium, est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de congrua

Radulph. prop. 8.

congrua disserit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accuratâ delineat mensuratione, quicquid dulcisonus Musicus canoro pangit modulamine, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphærarum circulatione speculatur, quicquid gravis doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique sacer docet Theologus divinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam scientiarum omnium thesauro in Davidicis Psalmis reconditum reperitur. Sic varietas ista Psalmorum, ait Cassiodorus, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congruè forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis. Cassiod. in Psalm. ult.

METRUM XLI.

Nemo Jessiadis carmina Principis
Æquo reddere plectro,
Vel dignis studeat tollere laudibus
Vana concitus aura.
Nam præceps liquidum vectus in äera
Falsis nititur alis,
Audet qui temerè culmina scandere
Non concessa polorum.
Ut campos tumidi fluminis impetus
Rupto gurgite inundat,
Sic mentem rapidis cursibus irrigant
Magni carmina Vatis.
Nec tot flammivomis faucibus egerit
Ardens Ætna favillas,

Quot flammis populat viscera, quot faces
Psalmus vibrat amoris.
Seu Regem superum concinit, & Patrum
Laudat facta priorum,
Et castra Isacidum, justaque prælia,
Et stantes pelagi undas.
Seu seris reserat fata nepotibus
Cœli insculpta pyropis.
Evolvitque Patris consilia, & sacros
Scribit Verbi hymenæos.
Sive implorat opem Numinis, & preces
Pronus fundit Olympo.
Divinus fidicen semper amabili.
Mulcet carmine cœlum.

4. Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit ut eum revocaret ad Monasterium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos, ut testatur Leontius Byzantinus, in scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum ejus interpretationes vocari possunt & inter cætera inscriptiones Hymnorum, & Psalmorum, & Canticorum penitus ejecit, & omnes Psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantùm ad Dominum rejectis, qui error intolerabilis est. Alii verò in hoc errarunt, quod non omnes Psalmos à S. Rege David fuisse conscriptos existimârunt, sed hi tamen ob hanc causam inter Hæreticos numerari non debent, ut censuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, ut Psalterium non solùm verbo tenus memoriter scire, sed ejus quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini, vix nomen Sacerdotis mereri, qui Psalteriũ ignoraverit:

Leont. lib. 5. adv. Nest. & Eutych.

Philast. de hæresib. num. 79.

& Concilium Toletanum sacris Ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totum Psalterium, & Cantica usualia nescirent. Magnus item Gregorius eum qui Psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga sedere arbiter tot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri prædicatis literatura sufficere posse Commentaria Cardinalis Bellarmini, & Paraphrasim Cornelii Jansenii, doctoribus enim hac in re legem præscribere supercilii esset non tolerandi. R. Abraham aben Hezra Psalterium dividit in decem Psalmorum genera. Primum est *Menatzeach*, quod nos dicere possumus carmen triumphale. Secundum *Neghinab*, cantus cum musico instrumento. Tertium *Mizmor*, Psalmus. Quartum *Scir*, Canticum. Quintum *Tehilah*, laus. Sextum *Tephilim*, Orationes. Septimum *Berachot*, Benedictiones. Octavum *Hodoth*, Confessiones. Nonum *Asre*, Beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ sunt laudes *Jah*, unde Halleluiah. Porrò Psalmus Græca vox est, quæ Latinis idem est ac cantus à verbo ψάλλω, quod est canto, sive id ore duntaxat fiat, sive addito musicali instrumento. Hebræi Psalmos vocant *Tehilim*, id est laudes, sive Hymnos, quod præcipua eorum pars in cantandis Dei laudibus versetur. Quam sit antiquus eorum usus in Ecclesia, superfluum est hic repetere, cum jam probatum sit supra capite primo. Cur verò Ecclesia præ cæteris scripturis frequentius utatur Psalmis, tractant Radulphus de Rivo, & Joannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores sunt, ut

Concil. Tolan. 7. c. 10. Greg. l. 4. Ep. 45.

Radulph. prop. 8. & 9. Turrecrem. in regul. S. Bened. tract. 75.

Kk 5 modò

modò ex Patribus ostensum est, perfectam orandi formam continent, suntque magis idonei ad cantum, & vocalem jubilationem. De numero Psalmorum, deque mysticis eorum sensibus, & de usu psallendi insignem tractatum scripsit Joachimus Abbas in tres libros distinctum. De privato usu Psalmorum quomodo, & qua ratione in diversis occasionibus illis uti debeamus, disserit Athanasius in aureo libello de interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu dignissimus est, & Christianis omnibus maximè utilis. Docet Amalarius non stare solere, quando Psamos cantamus, ut ex situ corporis affectum mentis demonstremus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis, quod per Psalmos significatur. Parum enim valeret Psalmorum modulatio, ni bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finio hac præclara melliphthongi Doctoris parænesi. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatū sapore desiderabili super mel, & favum. Mel in cera, devotio in litera est. Alioquin litera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Jesus: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem, sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam benevolam reddes.

Amalar. l. 4. cap. 3.

Bern. serm. 7. in Cant.

§. XII.

§. XII.

DE CANTICIS.

Quomodo inter se differant Psalmus, Canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus Cantici. Canticum quid sit. De Canticorum usu, numero, materia, & antiquitate, De Cantico Te Deum laudamus. *Per alia Cantica properandum esse ad Cantica Canticorum.*

1. DE divinis Canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi Patres Cantica à Psalmis distinguunt juxta diversas musicæ artis præscriptiones. Et Psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus libertate sua utens, nec in consonum organi adstrictus obsequium solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcinente Cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, Canticũ Psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suavitate vocis modulos imitatur, Psalmus Cantici vocari consuevit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competẽtes Canticorum inscriptiones prænotantur. Canticũ sola voce, Psalmus voce simul, & organo: incipiente organo Canticum Psalmi: instrumentali symphonia vocem subsequente Psalmus Cantici decantatur. Porrò Canticum, quod in sacris literis collaudare jubemur, significat apud Hilarium, & Augustinũ scientiam spiritualem, & intelligentiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Sive, ut ait Basilius, Canticum est, quodcunque contemplatione simplici, ac Theologica compre-

Hilarius, Euthymius & Chrysost. in præf. Psal. Basilius in Ps. 29.

Eccl. 39. 19.

Hilar præf. in Psalm.
Aug. in Ps. 67.
Basil. in Ps. 29.

Maxim. Mar. de Eccl. mystagogia c. 11.

comprehenditur, vel, ut docet Maximus Martyr, Cantica voluptatem significant divinorum bonorum, quæ animas commovent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens divinæ majestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*. Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste Chrysostomo, animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exolvit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitã pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione divini Officii series ordinatur, ut nonnisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulatio subsequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum divinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Evangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterũ Cantica antiquitate temporis Psalmos omnes antecellũt. Nam Moyses ante omnem Psalmorum usum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cùm subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima servitute liber evasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit Cantica,

Psalm. 45.

Chrys. in Psal. 41.

Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis laudibus assignavit. E novo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorii hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in Hebdoma concinuntur? An hæc sunt nova Cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, ***Cantate Domino Canticum novum, Cantate Domino omnis terra?*** Psalm. 95.

2. Rectè Chrysostomus. Vetus Canticum unius populi finibus circumscriptum erat, unoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed novum per omnem terram incedit, quæ sub cœlo est, & ab universo decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum novum, Canticum novum, homo novus. Hoc est discrimen inter Canticum novum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, ut inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: ***Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?*** At de novis Canticis scriptum est: ***Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.*** Ideò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignarit Ecclesia, pluribus edisserit Amalarius Fortunatus, cujus allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, ut verum fatear, has ingenii lascivientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum

Chrys. Hom. in psal. 95.

Aug. l. de Cantico novo c. 1.

Amal. l. 4. à cap. 10. usque ad 18.

Maxim. Mar. de Eccl. mystagogia c. 11.

comprehenditur, vel, ut docet Maximus Martyr, Cantica voluptatem significant divinorum bonorum, quæ animas commovent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens divinæ majestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*. Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste Chrysostomo, animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exolvit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitã pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione divini Officii series ordinatur, ut nonnisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulatio subsequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum divinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Evangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterũ Cantica antiquitate temporis Psalmos omnes antecellũt. Nam Moyses ante omnem Psalmorum usum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cùm subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima servitute liber evasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit Cantica,

Psalm. 45.

Chrys. in Psal. 41.

Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis laudibus assignavit. E novo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorii hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in Hebdoma concinuntur? An hæc sunt nova Cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, ***Cantate Domino Canticum novum, Cantate Domino omnis terra?*** **Psalm. 95.**

2. Rectè Chrysostomus. Vetus Canticum unius populi finibus circumscriptum erat, unoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed novum per omnem terram incedit, quæ sub cœlo est, & ab universo decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum novum, Canticum novum, homo novus. Hoc est discrimen inter Canticum novum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, ut inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: ***Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?*** At de novis Canticis scriptum est: ***Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.*** Ideò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignarit Ecclesia, pluribus edisserit Amalarius Fortunatus, cujus allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, ut verum fatear, has ingenii lascivientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum

Chrys. Hom. in psal. 95.

Aug. l. de Cantico novo c. 1.

Amal. l. 4. à cap. 10. usque ad 18.

& religiosè cantatur. Hæc Dacius, ut vulgò citari solet, cujus meminit S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo Menardus in Notis ad sacramentarium ejusdem S. Gregorii certum ait non esse S. Dacii illud Chronicon, ex quo præallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat stylum illorum temporum, atque etiam quædam falsa contineat. Sententiæ Menardi subscribit Bartholomæus Gavantus, totumque canticum uni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breviario M. S. Collegii Aniciani de Urbe isti cantico præferri hunc titulum, Hymnus S. Abundii. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum Benedictum, & Teridium discipulum sancti Cæsarii Arelatensis Episcopi, qui de hoc in suis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. In Psalterio M. S. Basilicæ S. Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sisibuti. In Psalterio Latino Gallico, cujus meminit Jacobus Usserius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ, Epistola ad Vossium, S. Nicetio adscribitur. Sed an hic fuerit Trevirensis, aut Lugdunensis Episcopus, non liquet: nec etiam constat quis fuerit ille Sisibutus. Nam Sisibuto Hispaniarum Regi vix puto convenire, cum ratio temporis obstet. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quæ hoc Canticum sanctis Ambrosio, & Augustino tribuit, cum sit adeò communiter recepta, asserit Lorinus. Ecclesia Romana illud omittit in Adventu, & Quadragesima; at Monachi omni die Dominica ipsum cantant, etiam in ipso tempore Adventus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quæstio inter Episcopos, & Abbates in quodam Concilio congregatos, responderunt

Greg. 3. Dialog. cap. 4.

Gavant in Rub. Brev. sect. 5. c. 19.

Bened. Reg. cap. 11.

Lorin. in ps. 27.

runt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cujus Regulam Summus Pontifex Gregorius Magnus approbavit. Quo audito quieverunt Episcopi, ut scribit Radulphus Glaber in Historia. Glab. lib. 3. hist. cap. 5.

4. Notat Origenes nos omnia veteris testamenti Cantica peragrare debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum pervenire. Hoc primarium Canticum est, omniumque finis & scopus, quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubii sacramenta, amorisque divini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia Cantica: nam in exitu nostro de Ægypto, de domo servitutis cantavimus Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit. Rursùm cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantavimus in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum pravas animæ affectiones Deo juvante repressimus, cùm vicimus mundum, & carnis laqueos declinavimus, necessarium fuit psallere Domino Canticum novũ, carmen Deo nostro. Cum profligatis vitiis virtutum ornamentis illustrari cœpit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At Canticum Salomonis, Canticum pacifici quando cantabimus? Quando ad eam perveniemus ætatem, ætatem inquam non dierum, sed meritorum, quâ cœlestis sponsi nuptiis idonei Canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu, sed jubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? Philo Carpathiorum Episcopus, Quicunque ait, omni occasione carnis præcisâ, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum,

Origen. Hom. 1. in Cant.

Philo initio Comment. in Cant.

mysteriis jungitur, & substantiæ ratione cohæret Omnis quidem textus sacræ Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale sacerdotium, vivendique denunciat modum: aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat, aut judicum sanctorum, aut sapientium Regum, aut piorum Sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, immobilemque Philosophiam eloquitur: sive agendæ vitæ sapientia monita, sive divinorum amorum dulcia carmina, & divinas effigies profert: sive plenas doctrina salutari futurorum prædictiones enunciat: sive divina Domini Jesu in humano corpore opera loquitur: sive discipulorum ejus mores, atque instituta divinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducentia, sanctissimasque doctrinas: sive arcanam illam, ac mysticam omninò visionem dilecti discipuli, divinamque Domini Jesu, & altissimam Theologiam iis, qui fieri Dii merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & divina sustollit, atque confirmat. At divinorum carminum sacrosancta Scriptura, cùm id præcipuè intendat, ut omnia Dei eloquia, & operationes concelebret, omnia divina universaliter canit, atque exponit, aptissimum habitum inserens eis, qui eam dignis affectibus promunt. Pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur brevi Psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, ut loquitur Radulphus Tungrensis. Est totius Scripturæ summarium, est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de

Radulph. prop. 8.

congrua

congrua differit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accuratâ delineat mensuratione, quicquid dulcisonus Musicus canoro pangit modulamine, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphærarum circulatione speculatur, quicquid gravis doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique sacer docet Theologus divinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam scientiarum omnium thesauro in Davidicis Psalmis reconditum reperitur. Sic varietas ista Psalmorum, ait Cassiodorus, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congruè forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis. Cassiod. in Psalm. ult.

METRUM XLI.

NEmo Jessiadis carmina Principis
Æquo reddere plectro,
Vel dignis studeat tollere laudibus
Vana concitus aura.
Nam præceps liquidum vectus in aëra
Falsis nititur alis,
Audet qui temerè culmina scandere
Non concessa polorum.
Ut campos tumidi fluminis impetus
Rupto gurgite inundat,
Sic mentem rapidis cursibus irrigant
Magni carmina Vatis.
Nec tot flammivomis faucibus egerit
Ardens Ætna favillas,

Quot flammis populat viscera, quot faces
Psalmus vibrat amoris.
Seu Regem superum concinit, & Patrum
Laudat facta priorum,
Et castra Isacidum, justaque prælia,
Et stantes pelagi undas.
Seu seris reserat fata nepotibus
Cœli insculpta pyropis.
Evolvitque Patris consilia, & sacros
Scribit Verbi hymenæos.
Sive implorat opem Numinis, & preces
Pronus fundit Olympo.
Divinus fidicen semper amabili.
Mulcet carmine cœlum.

4. Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit ut eum revocaret ad Monasterium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos, ut testatur Leontius Byzantinus, in scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum ejus interpretationes vocari possunt & inter cætera inscriptiones Hymnorum, & Psalmorum, & Canticorum penitus ejecit, & omnes Psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantùm ad Dominum rejectis, qui error intolerabilis est. Alii verò in hoc errarunt, quod non omnes Psalmos à S. Rege David fuisse conscriptos existimârunt, sed hi tamen ob hanc causam inter Hæreticos numerari non debent, ut censuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, ut Psalterium non solùm verbo tenus memoriter scire, sed ejus quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini, vix nomen Sacerdotis mereri, qui Psalteriū ignoraverit: & Con-

Leont. lib. 3. adv. Nest. & Eutych.

Philast. de hæresib. num. 79.

& Concilium Toletanum sacris Ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totum Psalterium, & Cantica usualia nescirent. Magnus item Gregorius eum qui Psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga sedere arbiter tot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri prædicatis literatura sufficere posse Commentaria Cardinalis Bellarmini, & Paraphrasim Cornelii Jansenii, doctoribus enim hac in re legem præscribere supercilii esset non tolerandi. R. Abraham aben Hezra Psalterium dividit in decem Psalmorum genera. Primum est *Menatzeach*, quod nos dicere possumus carmen triumphale. Secundum *Neghinab*, cantus cum musico instrumento. Tertium *Mizmor*, Psalmus. Quartum *Scir*, Canticum. Quintum *Tehilah*, laus. Sextum *Tephilim*, Orationes. Septimum *Berachot*, Benedictiones. Octavum *Hodoth*, Confessiones. Nonum *Asre*, Beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ sunt laudes *Jah*, unde Halleluiah. Porrò Psalmus Græca vox est, quæ Latinis idem est ac cantus à verbo ψάλλω, quod est canto, sive id ore duntaxat fiat, sive addito musicali instrumento. Hebræi Psalmos vocant *Tehilim*, id est laudes, sive Hymnos, quod præcipua eorum pars in cantandis Dei laudibus versetur. Quam sit antiquus eorum usus in Ecclesia, superfluum est hic repetere, cum jam probatum sit supra capite primo. Cur verò Ecclesia præ cæteris scripturis frequentius utatur Psalmis, tractant Radulphus de Rivo, & Joannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores sunt, ut

Concil. Toletan. 7. c. 10. Greg. l. 4. Ep. 45.

Radulph. prop. 8. & 9. Turrecrem. in regul. S. Bened. tract. 75.

modò ex Patribus ostensum est, perfectam orandi formam continent, suntque magis idonei ad cantum, & vocalem jubilationem. De numero Psalmorum, deque mysticis eorum sensibus, & de usu psallendi insignem tractatum scripsit Joachimus Abbas in tres libros distinctum. De privato usu Psalmorum quomodo, & qua ratione in diversis occasionibus illis uti debeamus, disserit Athanasius in aureo libello de interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu dignissimus est, & Christianis omnibus maximè utilis. Docet Amalarius non stare solere, quando Psamos cantamus, ut ex situ corporis affectum mentis demonstremus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis, quod per Psalmos significatur. Parum enim valeret Psalmorum modulatio, ni bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finio hac præclara melliphthongi Doctoris parænesi. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatũ sapore desiderabili super mel, & favum. Mel in cera, devotio in litera est. Alioquin litera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Jesus: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem, sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam benevolam reddes.

Amalar. l. 4. cap. 3.

Bern. serm. 7. in Cant.

§. XII.

§. XII.
DE CANTICIS.

Quomodo inter se differant Psalmus, Canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus Cantici. Canticum quid sit. De Canticorum usu, numero, materia, & antiquitate, De Cantico Te Deum laudamus. *Per alia Cantica properandum esse ad Cantica Canticorum.*

1. DE divinis Canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi Patres Cantica à Psalmis distinguunt juxta diversas musicæ artis præscriptiones. Et Psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus libertate sua utens, nec in consonum organi adstrictus obsequium solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcinente Cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, Canticũ Psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suavitate vocis modulos imitatur, Psalmus Cantici vocari consuevit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competẽtes Canticorum inscriptiones prænotantur. Canticũ sola voce, Psalmus voce simul, & organo: incipiente organo Canticum Psalmi: instrumentali symphonia vocem subsequente Psalmus Cantici decantatur. Porrò Canticum, quod in sacris literis collaudare jubemur, significat apud Hilarium, & Augustinũ scientiam spiritualem, & intelligentiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Sive, ut ait Basilius, Canticum est, quodcunque contemplatione simplici, ac Theologica compre-

Hilarius, Euthymius & Chrysost. in præf. Psal. Basilius in Ps. 29.

Eccl. 39. 19.

Hilar præf. in Psalm.
Aug. in Ps. 67.
Basil. in Ps. 29.

Maxim. Mar. de Eccl. mystagogia c. 11.

comprehenditur, vel, ut docet Maximus Martyr, Cantica voluptatem significant divinorum bonorum, quæ animas commovent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens divinæ majestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste Chrysostomo, animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exolvit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitã pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione divini Officii series ordinatur, ut nonnisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulatio subsequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum divinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Evangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterũ Cantica antiquitate temporis Psalmos omnes antecellũt. Nam Moyses ante omnem Psalmorum usum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cùm subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima servitute liber evasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit Cantica,

Psalm. 45.

Chrys. in Psal. 41.

Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis laudibus assignavit. E novo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorii hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in Hebdoma concinuntur? An hæc sunt nova Cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, ***Cantate Domino Canticum novum, Cantate Domino omnis terra?*** Psalm. 95.

2. Rectè Chrysostomus. Vetus Canticum unius populi finibus circumscriptum erat, unoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed novum per omnem terram incedit, quæ sub cœlo est, & ab universo decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum novum, Canticum novum, homo novus. Hoc est discrimen inter Canticum novum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, ut inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: ***Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?*** At de novis Canticis scriptum est: ***Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.*** Ideò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignarit Ecclesia, pluribus edisserit Amalarius Fortunatus, cujus allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, ut verum fatear, has ingenii lascivientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum

Chrys. Hom. in psal. 95.

Aug. l. de Cantico novo c. 1.

Amal. l. 4. à cap. 10. usque ad 18.

ſacrarum literarum auctoritate confirmentur. Utrumque vitioſum eſt, & omnem ſpernere allegoriam, & nimium illis inſiſtere, & facere ingenium ſuum Eccleſiæ ſacramenta, ut loquitur Divus Hieronymus ſcribens de Origene. Omnia Cantica ad gratias agendas Deo pro inſigni aliquo, & ſpeciali beneficio fuiſſe compoſita Richardus Victorinus, Rupertus Abbas affirmant. Alii tamen obſervarunt multiplicem eſſe Canticorum materiam. Eſt materia gratulatoria, ut in Cantico Moyſis poſt tranſitum maris rubri; in Cantico Debboræ poſt interfectum Siſaram; in Cantico Judith poſt necem Holofernis; & in eo quod tres pueri ab incendio liberati cecinerunt. Eſt & materia prophetica, ut in Canticis Iſaiæ, & Habacuc. Eſt item invectiva, ut in Cantico, quod cecinit Moyſes coram filiis Iſrael, quando invocavit contra ipſos cœlum, & terram. Præclarè Ambroſius. Cantavit Moyſes, quando in mari rubro ad tranſitum Judæorum fluctus obriguit, unda circumſtetit, eademque equos Ægyptiorum, aſcenſoreſque refuſa demerſit. Cantavit Iſaias dilecto dilecti vineæ ſuæ Canticum, ſignificans aſperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis prius erat virtutibus fructuoſa. Cantaverunt Hebræi, cum veſtigia eorum tactu flammæ rorantis humeſcerent, & intus, extraque ardentibus omnibus ſolos ignis innoxius lamberet, nec adureret. Habacuc quoque Cantico publicam doctus mulcere mœſtitiam prophetavit dulcem Domini fore fidelibus paſſionem. Cantaverunt ergò Prophetæ ſpiritualibus modulis publicæ ſalutis oracula reſultantes. Quamvis autem multa ſint Cantica, Eccleſia tamen Romana plura non recipit, quam duo Cantica Moyſis, Canticum

Hier. prolog. l. 5. comm. in Iſai.

Richard. l. 4. in Apoc. cap. 6. Rupert. in Prol. Cantic.

Ambroſ. lib. 6. in Lucam.

Annæ

Annæ, Canticum Isaiæ, Ezechiæ Regis, Habacuc, & trium puerorum, & tria ex novo testamento. At Monachi ex præscripto Regulæ S. Benedicti diebus festis in tertio Nocturno tria Cantica recitant ex Prophetis, & aliis scripturis, quorum rationem suo loco explicabo. Hisce Canticis diutinam hujus exilii solitudinem consolamur, donec in cœlesti patria Canticum verè novum immortalitate donati sine ulla doloris admixtione modulemur. Etenim in præsentarium sicut nulla sine miseriis plena sunt gaudia, ita teste Paschasio Ratberto Abbate sine lamentis vix aut nulla inveniuntur Cantica: quoniam solummodo Cantica in cœlesti Sion decent, lamentationes autem in hac nostra peregrinatione: mixtim verò quasi in meditullio jure lamenta carminibus, atque carmina fletibus permiscentur, ubi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Plura de Canticis mysticè & anagogicè Joannes Gerson tertiâ parte suorũ operum.

Infra cap. 18.

Paschas. initio libri 5. in lament. Jeremiæ.

3. Est & aliud canticum, si tamen inter cantica, & non potius inter Hymnos numerandum, ut putat Rupertus Abbas, quod licet in sacris literis non inveniatur, divinitus tamen compositum est, & diebus festis post ultimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur. Hoc est *Te Deum laudamus*; de quo sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus sic scribit. A. B. Ambrosio cunctis fidelibus urbis adstantibus, & videntibus in nomine sanctæ, & individuæ Trinitatis Augustinus baptizatus, & confirmatus est: in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* cantantes cunctis qui aderant audientibus, & videntibus ediderunt, quod ab universa Ecclesia Catholica usque hodie tenetur,

Rupert. Abb. lib. 2. in Reg. S. Bened. cap. 7.

Dacius lib. 1. Chron. cap. 10.

&

& religiosè cantatur. Hæc Dacius, ut vulgò citari solet, cujus meminit S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo Menardus in Notis ad sacramentarium ejusdem S. Gregorii certum ait non esse S. Dacii illud Chronicon, ex quo præallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat stylum illorum temporum, atque etiam quædam falsa contineat. Sententiæ Menardi subscribit Bartholomæus Gavantus, totumque canticum uni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breviario M. S. Collegii Aniciani de Urbe isti cantico præferri hunc titulum, Hymnus S. Abundii. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum Benedictum, & Teridium discipulum sancti Cæsarii Arelatensis Episcopi, qui de hoc in suis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. In Psalterio M. S. Basilicæ S. Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sisibuti. In Psalterio Latino Gallico, cujus meminit Jacobus Usserius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ, Epistola ad Vossium, S. Nicetio adscribitur. Sed an hic fuerit Trevirensis, aut Lugdunensis Episcopus, non liquet: nec etiam constat quis fuerit ille Sisibutus. Nam Sisibuto Hispaniarum Regi vix puto convenire, cum ratio temporis obstet. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quæ hoc Canticum sanctis Ambrosio, & Augustino tribuit, cum sit adeò communiter recepta, asserit Lorinus. Ecclesia Romana illud omittit in Adventu, & Quadragesima; at Monachi omni die Dominica ipsum cantant, etiam in ipso tempore Adventus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quæstio inter Episcopos, & Abbates in quodam Concilio congregatos, responderunt

Greg. 3. Dialog. cap. 4.

Gavant in Ru r. Brev. sect. 5. c. 19.

Bened. Reg. cap. 11.

Lorin. in ps. 27.

runt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cujus Regulam Summus Pontifex Gregorius Magnus approbavit. Quo audito quieverunt Episcopi, ut scribit Radulphus Glaber in Historia. Glab. lib. 1. hist. cap. 5.

4. Notat Origenes nos omnia veteris testamenti Cantica peragrare debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum pervenire. Hoc primarium Canticum est, omniumque finis & scopus, quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubii sacramenta, amorisque divini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia Cantica: nam in exitu nostro de Ægypto, de domo servitutis cantavimus Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit. Rursum cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantavimus in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum pravas animæ affectiones Deo juvante repressimus, cùm vicimus mundum, & carnis laqueos declinavimus, necessarium fuit psallere Domino Canticum novũ, carmen Deo nostro. Cum profligatis vitiis virtutum ornamentis illustrari cœpit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At Canticum Salomonis, Canticum pacifici quando cantabimus? Quando ad eam perveniemus ætatem, ætatem inquam non dierum, sed meritorum, quâ cœlestis sponsi nuptiis idonei Canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu, sed jubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? Philo Carpathiorum Episcopus, Quicunque ait, omni occasione carnis præcisâ, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum, ment

Origen. Hom. 1. in Cant.

Philo initio Comment. in Cant.

mente tranquillâ, corpore castus & animo, temperantiæ viribus vallatus erit, is Cantica Canticorum intrepidè adire potest. O verè Canticum Canticorum, Canticum singulare, Epithalamium amoris, quod omnibus præcellit Canticis, sicut omnibus sanctis major est ille, qui Rex Regum vocatur, & Dominus dominantium, ut scribit Aponius. Verè Canticum Canticorum, quod nemo dicere potest, nisi emptus sit de terra, & transgressus sit universam naturam sensibilium, ac intelligibilium, & ad Sancta Sanctorum pervenerit. Utinam Domine talia psallere possem, qualia servi tui fideles ineffabili exultatione modulantur. O quam libenter in tuas laudes effusus Canticum novum, carmen lætitiæ, Canticum Canticorum infatigabiliter decantarem! Sed quoniam curis carnalibus præpeditus, à præsentia vultus tui adhuc longè constitutus ad tantam dignitatem assurgere nequeo, psallam nihilominus quamdiu fuero, & in minoribus Canticis exercebor, donec te promovente tantis increvero virtutum augmentis, ut oris tui osculo dignus inveniar, atque adeò supremi Cantici valeam modulamine recreari. Doce me interim tu ipse quid & qualiter cantare debeam, quia ut quidam servus tuus scripsit; Nemo tibi cantat digna, nisi qui à te acceperit quod cantet.

Apon. lib. 1. Com. in Cant.

Aug. præf. in psalm. 34.

§. XIII.

DE VERSIBUS.

Versus unde dicatur. Quid significet. Aliquot versuum explicatio. Cantica Evangelica cur stando psallantur.

1. VErsum à vertendo dictum ipsa nominis derivatio indicat. Quando enim versum audimus

mus, faciem illicò vertimus ad altare, ut omnis cogitatio, quæ foras exivit per evagationem, revertatur ad Deum, per devotam introversionem. Nam & ipsa mentis intentio in aliam intentionem ducta voluntatem secum trahit de uno in alium affectum, de psalmodia scilicet ad lectionem, de lectione ad orationem. Significat versus boni operis fructum, debetque statum notare vel Officii, vel temporis. Officii status indicatur, cum exempli gratia de virginibus cantamus. *Diffusa est gratia in labiis tuis*: vel de Confessoribus, *Justum deduxit Dominus per vias rectas*: aut de Martyribus, *Gloria, & honore coronasti eum*: sive de Apostolis, *In omnem terram exivit sonus eorum.* Status autem Officii in his versibus apparet, quos horis diurnis frequentamus. Primo enim mane Deum precamur, ut virtute brachii sui adjuvet nos ad operandum, & liberet de insidiis, quæ paratæ sunt contra nos dicentes: *Exurge Domine adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum.* Horâ tertiâ dicimus versum, *Adjutor meus esto Deus, ne derelinquas me*; ut qui adjuvit nos usque ad hanc horam, auxilium suum proteget, donec ad meridiem, in quo ipse pascitur perveniamus. Hora sexta cum Sol in auge ferventissimum ardorem diffundit in terram, devotorum hominum perfectio demonstratur, quorum fervor ita divino igni conjunctus est, ut ab ipso pascantur, & illustrentur, nihilque eis desit, ut ait Apostolus: *Omnia possum in eo qui me confortat*: ideò canimus: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascuæ ibi me collocavit,* Sed quia hora nona per solis declinationem fervoris diminutio, & tentationes ingruentes designantur, ab illis petimus liberari dicentes: *Ab occultis meis munda me Domine,*

& ab alienis parce servo tuo. Sic in Vesperis vespertinam orationem commemoramus, & in Completorio custodiam Domini propter timores nocturnos postulamus. Longi operis esset omnium versuum rationem describere, cùm id præsertim eleganter præstiterit Amalarius Fortunatus.

7. Dicitur versus clarâ & acutâ voce, ut eo audito excitentur pigri, & revertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectiones, ut qui psallendo laboravit, sedeat jam & requiescat, & ad lectionum doctrinam vigilanter audiendam elevetur, ne fortè sedenti importuna irrepat dormitatio. Dicitur singulis horis diei ante collectam, sive orationem, quia scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam.* (Eccli. 18. 23.) Paucos reperias, qui soliciti sint omni custodiâ servare cor suum, & conscientiam semper immaculatam exhibere, ideo, necesse est maculas diluere subintrantes, quia dicit Psalmus, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* (Psalm. 65.) Hoc nimirum admonet versus orationi præmissus, ut quicquid minus est fervoris, humilitas suppleat puræ confessionis. Si confiteamur peccata nostra, si miserias exponamus, ignoscet nobis Deus, quia benignus & misericors est. Idcircò post versum subdunt Monachi: *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleison,* nam quid oremus sicut oportet nos nescimus, nisi spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, adjuvet infirmitatem nostram: Electorum mentes, ait Laurentius Justinianus, (Laur. Justin. ligni vitæ de orat. c. 3.) si quas in se præsentis vitæ cogitationes inveniunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogitationes suas extrà se dilatari permittunt; sed eò se districtius in seipsos colligunt, quo ferventius assistere ante Deum per orationis studium disponunt: quia reverà abs-

râ absque confusione Deo vacare non potest, qui extra se mente inaniter extiterit dilatatus. Etiam ante cantica Evangelica versibus præparamur, quia & modum orationis habent, & altissimam continent doctrinam, quam nec corde percipere, nec moribus exprimere possumus, nisi doceat nos veritas, illa inquam veritas quæ dicit; Ego sum via, veritas, & vita. Unde & ipsa Cantica stando cantamus; quia parati semper esse debemus ad currendam viam mandatorum Dei per semitas Evangelii, sicut scriptum est, *Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* Psalm. 118.

§. XIV.

DE LECTIONIBUS.

Antiquitas, utilitas, & excellentia sacrarum lectionum. Ritus lectionum explicatur. De benedictionibus. Cur Prælatus Domnus, & non Dominus nuncupetur. Dicta quædam obiter de hac voce. Sacra Scriptura cur difficilis.

1. *IN sacris libris linguaque, & mente frequenter*
Versare, aut etenim donat Deus ista laborum
Præmia, ut absconsæ lucis mens sedula quiddam
Conspiciat: vel certè istinc ea commoda carpit,
Ut per sancta Dei capiat præcepta dolorem:
Aut quod postremum est animos hæc lectio rebus
Abstrahit à fluxis studia ad meliora vocatos. Gregor. Naz. carm. de lib. sac. Script.

Sic canit Gregorius Nazianzenus. Sacrarum enim lectionum usus ita interiorem hominem illustrat, ut meritò Davidicum illud usurpare possit, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Psalm. 118. Lumen animæ, inquit Cæsarius Arelatensis, & cibus æternus non est aliud nisi Verbum Dei, sine quo anima nec videre potest, nec vivere: quia quo- Cæsar. hom. 18

modo caro nostra moritur, si non capiat cibum; ita & anima nostra extinguitur, si non accipiat Dei verbum. Quod Sol diei, quod Luna noctibus, quod Stellæ navigantibus, hoc est animæ lectio. Diem statuit pulsa criminum nocte, divini amoris radiis calefacit errantes in tenebris hujus mundi ad viam revocat, oppressis deniq; tentationum fluctibus tuta littora, portumq; gratissimum designat. In sacris literis legendis, teste Philone Carpathiorum Episcopo, peccatores de propriis erratis admonentur, & quomodò se castigent, corrigant, ac emendent aperissimè docentur, & quicquid homines alter alteri, vel dicere verentur, vel ignorant, hoc sacræ literæ, & sanctissimè audent, & uberrimè noverunt. Scriptura enim sacra, ait Magnus Gregorius, mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus. Sed verba Chrysostomi hic omittenda non sunt initio Homiliæ de paradiso, & scripturis, quam habuit cum Eutropius deprehensus est extra Ecclesiam. Suave quidem est pratum, & hortus, utroq; tamen multò suaviùs spirat lectio divinæ scripturæ. Illic siquidem flores invenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ in nativo vigore perennantes. Illic aspirat favonius, hic afflat aura Spiritus S. Illic spinæ pro muro obsepiunt hortum, hic Dei providentia tutum reddit lectorē. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ: hic Prophetæ suavi jubilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hic autē ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur utilitatis. Hortus uno quopiam circumscribitur loco: divinæ autem Scriptu-

Philo in cap. 4 Cant.

Greg. lib. 2. mor. cap. 1.

Chrysostom. 1.

Scripturæ omni loco terræ habitabilis circumferuntur. Hortus pro temporũ qualitate servit necessitatibus: scripturæ autem tam hiberno, quàm æstivo tempore fructuũ pondere degravantur. Nihil verò aptius ad comparationem eorũ, qui per ampla scripturarum studia decurrentes assiduâ lectione animorum industriam exercent, nihil aptius inquam, quàm sedularum apum similitudo. Istæ enim, ut tumidis utar verbis sancti viri Aldhelmi Sciriburgensis Episcopi, roscido facessente crepusculo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundentes, modò melligeris caltharum frondibus, seu purpureis maluarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt: modo flavescentes saliculas, & croceta genistarum cacumina circumvolantes fertilem prædam numerosis cruribus, & coxarum oneribus advehunt, quibus cerea castra conficiunt: modò teretes hederarum corymbos, & levissimos florentis tiliæ surculos constipantes multiformem favorum machinam angulosis, & opertis cellulis construunt. Eadem verò ratione mens religiosa per florulenta scripturarum prata latè vagans bibulâ curiositate decurrit. Nunc divina priscorum Prophetarum Oracula certis astipulationibus jam dudum Salvatoris adventum vaticinantia enixius investigando: nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphitica regna plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro maceriæ altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vultibus incredulũ fugasse vulgus describunt, solicitâ intentione

Aldhel. de laud. Virginit. cap. 2.

ſcrutando: nunc quadrifariam Evangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum Patrum commentariis expoſita, & quadriformis Eccleſiaſticæ traditionis normulis ſecundùm hiſtoriam, allegoriam, tropologiam, anagogen digeſta, ſolerter indagando. Apis autem propter peculiaris caſtimoniæ privilegium Eccleſiæ ſpeciem portendere dicitur, quæ florentes ſaltuum ceſpites ineffabili prædâ depopulans dulcia natorum pignora, neſciens conjugii illecebroſa conſortia, fœtoſâ quadam ſuaviſſimi ſucci de balſamo concretione producit. Eccleſia verò bis acuto Teſtamentorum mucrone hominum vitaliter corda tranſverberans hæreditariam legitimæ æternitatis ſobolem caſto Verbi ſemine fœcundat. Hæc carptim ex Aldhelmo.

2. Filiorum ergò profectui ſedulò incumbens ſancta Mater Eccleſia nocturnæ Pſalmorum modulationi ſacrarum literarum, ſanctorumque Patrum lectiones inſerendas eſſe decrevit, quatenus defeſſi, & aberrantes eorum animi hoc pabulo reficerentur, hâc luce illuſtrarentur. Parum eſt, ait unus è primis Eccleſiæ Patribus, quod Dei plebem claſſico noſtræ vocis erigimus, niſi credentium fidem, & dicatam Deo devotamque virtutem divinâ lectione firmemus. Sic ſanctus ille Moyſes volumen legis cunctis audientibus legere conſuevit, ut rudis populus præceptis Domini diſceret obedire. Sic legis Deuteronomium continuâ lectione commemorari præcipitur, ut diſcant omnes timere Dominum, & verba ejus cuſtodire. Sic Levitæ, jubente Eſdra in libro legis Dei, legebant diſtinctè, & apertè ad intelligendum rectè legendi modum edocentes. Sic ſeniores Judææ gentis inter bellorum preſſuras, ac innumeras calamitatum anguſtias ſe libros ſanctos

Cyprian. præf. libro de exhort. Martyr.

Exod. 24. 7.

Deuter. 31. 11.

2. Eſdræ 8. 8.

1. Marc. 12. 9.

ſanctos habere pro ſolatio gloriantur. Sic ipſe Chriſtus Redemptor noſter intravit ſecundùm conſuetudinem die Sabbati in Synagogam, & ſurrexit legere, & traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ. Sic denique in ipſo Eccleſiæ ortu lectiones ex Prophetis, & Apoſtolis in Conventu Chriſtianorum legi ſolebant, ut Paulus in fine Epiſtolæ ad Coloſſenſes, & Juſtinus Martyr Apologetico ſecundo pro Chriſtianis teſtes inſuperabiles oſtendunt. Hic vero uſus œcumenica ſanctione in Concilio Laodiceno ſtabilitus fuit, ordinemque lectionum per anni circulum legendarum Gelaſius Papa digeſſit, cujus Ordinis accuratam rationem Rupertus Abbas Tuitienſis in fine librorum de divinis Officiis ſecundùm datam ſibi ſapientiam explicavit. Nam Hiſtoria Regum, quæ ſtatim poſt Pentecoſten ponitur, primis duobus libris myſticè aſſimilatur primis Chriſtianitatis temporibus, quando paulatim creſcente fide vetus idololatria decidit, ſicut poſt regnum Saül ſucceſſit David vir ſecundùm cor Dei. Duobus autem ſequentibus libris in diviſione regni à domo David, tempora ſignificantur Hæreticorum, à quibus Eccleſia ſciſſa eſt. Sequuntur libri Salomonis, quia poſt certamina Hæreticorum ſapientia enituit Doctorum Eccleſiæ, quos illorum contentiones excitarunt. Legitur deinde Job, quia in pace Eccleſiæ non deſunt fidelibus tentationes ad probationem, & exercitium virtutis. Menſe verò Septembri libri quatuor percurri ſolent, videlicet Tobias, Judith, Eſther, & Eſdras, per quos quatuor virtutes Cardinales indicantur: Tobias enim prudentiæ typum geſſit, Judith fortitudinis,

Luc. 4. 16.

Concil. Laodic. cap. 59. Diſt. 15. C. ſancta Romana Eccleſia Rupert. l. 12. c. 24. & 25.

tudinis, Esther temperantiæ, Esdras justitiæ. Quia verò dum in hoc mundo peregrinamur à Domino inter virtutum exercitia vitiorum ingruunt bella, quatuor jam dictos libros prælia Machabæorum aptè sequi consueverunt. Reliquo tempore usque ad Nativitatem Domini Prophetarum personant scripta, ut inter tenebras, & conflictus sæculi usque ad reditum Christi scripturæ nos illuminent, & consolentur. Hæc ferè Rupertus. A die verò Nativitatis Christi usque ad Septuagesimam novum legitur Testamentum, magnusque Præco Evangelii Paulus auditur, ut discamus in novitate vitæ ambulare. A Septuagesima autem usque ad Pascha, diebus nimirum luctus, & pœnitentiæ, veteris miseriæ narrantur Historiæ, à qua Christi sanguine redempti sumus. Demum Paschali fulgente gaudio Apocalypsis B. Joannis Apostoli nobis proponitur, post quam sequuntur Epistolæ Canonicæ, ut de fine mundi sanctis revelationibus admoniti Apostolicis doctrinis, & documentis nos diligenter ad finem nostrum præparemus.

3. Concilium Carthaginense, sive illud tertium fuerit, ut in collectionibus Conciliorum prænotatur, sive sextum, ut mavult Baronius, etiam passiones Martyrum legi in Ecclesia permisit, cum anniversarii dies eorum celebrantur. Gelasius Papa in Decreto habito cum 70. Episcopis, post sacras Scripturas, sanctasque Synodos universales, & opuscula omnium Patrum orthodoxorum, atque Epistolas decretales summorum Pontificum, recipi item jubet gesta sanctorum Martyrum. Sed ideò, inquit, secundũ antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non legũtur, quia eorum qui conscripsere nomina penitus ignoran-

Baron. ann. 419. num. 95. In Epistol. summ. Pont. tom. 1. par. 2.

ignorantur. De eadem re Adrianus Papa in Epistola, qua refellit objectiones adversus septimam Synodum, hæc habet: Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minimè in Ecclesia leguntur: nam ab orthodoxis titulatæ & suscipiuntur, & leguntur. Magis enim passiones sanctorum Martyrum sacri Canones censuerunt ut liceat eas in Ecclesia legi, cum Anniversarii dies eorum celebrantur. Paratæ sunt igitur lectiones, ut in sanctorum festivitatibus eos qui divinis laudibus vacant loqui faciat sermo qui tacet, ut eleganter ait Berengosius Abbas. Parata sunt scripta sanctorum Patrum, ut loquitur in Dialogis de fide Cæsarius, quæ nihil aliud quam flores sunt, qui aqua manante ex latere Christi irrigantur, ejus sanguine tinguntur, totumque mundum suavi odoris fragrantia replent. Primus qui in Italia divinum officium ordinavit distinguendo libros veteris, & novi testamenti, prout hodie leguntur, si vera tradit Hieronymus Rubeus, fuit sanctus Eleucadius Ravennæ Archiepiscopus, qui vivere desiit anno Domini 112. Magnus autem Carolus Imperator, ut tradit Sigibertus in Chronico, per manum Pauli Diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum lectiones unicuique festivitati convenientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. Jacobus Pamelius lectionum antiquitatem demonstrat in Latinorum Liturgicis, ubi in hanc rem testimonia Sanctorum Patrū plurima affert. Quæ verò lectiones ad præscriptum sacrorum Canonum legi debeant, docet Radulphus Tungrensis, ut nulla scilicet apocripha Historia, nulla profana novitas introducatur: verum

Adrian. Epist. 3. pag. mihi 749.

Bereng. ser. 1. de Martyr.

Cæsar. dal. 1. inter. 1.

Rubeus hist. Ravennat. l. 2.

Sigibert. ann. 807.

Pamel. Liturg. to. 1.

Radulph. prop. 11.

Bend. reg. c. 9. verum ut præcipit Monachorum Magister, Codices legantur in vigiliis tam veteris Testamenti, quam novi divinæ auctoritatis, & expositiones eorum, quæ à nominatissimis Doctoribus Orthodoxis, & Catholicis Patribus factæ sunt. Inter errores Agobardi Lugdunensis Episcopi non minimus ille est, quem in opusculis de veteri ritu canendi Psalmos, & de correctione Antiphonarii propugnat, nihil scilicet in divinis Officiis audiri debere, nisi sacram Scripturam, ne inquit ignem alienum offeramus Domino, quasi non sit à Deo omnis sermo verus. Magnus Gregorius cum audisset publicè ad vigilias legi in Ecclesia Ravennensi sua Commentaria in Job, scripsit de hac re Joanni ejus Ecclesiæ Subdiacono in hæc verba. Illud quod ad me quorumdam relatione perlatum est, quia Reverendissimus frater, & Coëpiscopus meus Marianus legi commenta B. Job publicè ad vigilias faciat, non gratè suscepi: quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam provectum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipuè informant. Habendus igitur in lectionibus delectus est, sapientibus enim, & insipientibus debitores sumus.

Greg. l. 10. Ep. 22.

4. Non facilè dixerim, quam convenienter id ab antiquis institutum sit, ut orationi subdatur lectio, rursumque lectionem excipiat oratio: nam cùm oramus, cum Deo loquimur; cùm legimus, Deus loquitur nobiscum. Per orationem mundamur à peccatis, per lectionem discimus quid facere, quid cavere, quò tendere debeamus. Disertissimè Bernardus libro de modo orandi, seu verius

Guigo

Guigo Carthusiensis hactenus sub Bernardi nomine citatus: Beatæ vitæ dulcedinem lectio inquirit, meditatio invenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Unde ipse Dominus dicit, *Quærite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis.* Quærite legendo, & invenietis meditando: pulsate orando, & aperietur vobis contemplando. Lectio quasi solidum cibum ori apponit, meditatio masticat, & frangit, oratio saporem acquirit, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ jucundat, & reficit. Denique ingens bonum est lectio, ait Chrysostomus, quæ facit animam optimis moribus præditam, & mentem in cœlum transfert. Porrò ritus, quo legi solent lectiones hic est; Post Psalmos dicitur Versus, ut à Psalmodia ad lectiones vertatur intentio. In pluribus Ecclesiis sequitur post versum Absolutio, itemque Oratio Dominicalis: quia enim in malevolam animam non introïbit sapientia, mundari cor debet, atque per orationem præparari ad audiendum verbum Dei, quatenus precibus nostris propitiatus is qui dat omnibus affluenter, adaperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis suis, aperiatque sensum ad intelligendas Scripturas. Lector verò accepto codice licentiam petit legendi à prælato, vel Sacerdote dicens, *Jube Domine benedicere*; quia, (ut dicit Rupertus, Nemo nisi missus, aut permissus officium prædicandi usurpare debet, quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? Non tamen petit se à Sacerdote benedici, sed ut jubeat sibi à quocunque alio benedictionem impertiri, cujus rei mysterium edisserit his verbis Petrus Damianus. Lecturus magnæ humilitatis gratia non à Sacerdote, sed ab eo cui Sacerdos jusserit se postulat benedici dicens,

Guigo Carth. in scala cl'australium c. 1.

Chrys. Hom. 15. in Genes.

Rupert. l. 1. cap. 12.

P. Damian. lib. de Dom. vobiscum cap. 2.

Jube

Jube Domne benedicere. Sacerdos autem, ut tantæ humilitati vicem reddat, non subjecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed potius ut à Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur exposcit, Hic ritus benedicendi antiquissimus esse videtur: nam in manuscriptis Græcorum Patrum Homiliis plerumque præfixa reperiuntur hæc verba, εὐλόγησον πάτερ, *Benedic Pater*, quod Jacobus Gretzerus ex antiquo more petendi, benedictionem à Prælato, priusquam legere quis inciperet, derivasse arbitratur. Quare & in multis sermonibus Sancti Ephræm hæc eadem verba prænotata videmus, quia ejus scripta publicè in Ecclesia legi solebant, ut testatur D. Hieronymus. Hac autem voce benedicendi antiquos etiam Ethnicos usos fuisse ex multis scriptoribus constat. Cicero pro Sextio: Cui benedixit unquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum civem non petulantissimè est insectatus? Ovidius.

Gretzer. to. 1. de Cruce in or. Alex. de Cru-cis Invent.

Hieron. de viris illustr.

Ovid. 4. Trist.

Scis benè cui dicam positis pro nomine signis.

Plaut. mil. gl. ac. 4. sc. 8.

Plautus in Milite glorioso.

Conservi, conservæque omnes benè valete, & vivite,
Benè quæso dicatis inter vos, & mihi absenti tamen.

Cas. ac. 2. sc. 5.

Idem in Cassina.

Benedicite, Diis sum fretus, Deos speravimus,

Aulul. ac. 4. sc. ult.

Et in Aulularia.

——*Bono animo es, & benedice.*

Asinar. ac 3. scen. ult.

Et alibi.

Eia benedicite, ite intro, valete.

Extant autem de benedictionibus doctissimæ lucubrationes prædicti Gretzeri, quibus nihil addi potest. Illud etiam observandum, non Dominum vocari Prælatum, sed Domnum ablata literula,

quæ

quæ appellatio, cum ad Monachos maximè pertineat, aliquanto fusius explicanda est.

5. Joannes Busæus, & Nicolaus Serarius huic voci initium dedisse autumant humilem Christianorum modestiam, qui integrum Domini nomen ei soli reservarint, de quo psalmus, Tu solus Dominus, tu solus altissimus. Unde vulgatus extitit versus.

Busæus in not. ad Epist. 4. Petri Blesen. Serar. lib. 1. de Litaniis cap. 18.

Cœlestem Dominum, terrestrem dicito Domnum.

Sanè Tertullianus eos Imperatores objurgans, qui sublimem divinitatis titulum superbè assumebant, Augusti moderationem commendat, qui ne Dominum quidem dici se volebat: hoc enim, ait, Dei est cognomen. Atque idipsum de Augusto testatur Suetonius his verbis. Domini appellationem ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit, Dominumque se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel seriò, vel joco passus est. Eamdem Domini appellationem Alexandrum Severum respuisse scribit in ejus vita Ælius Lampridius. Idem de Tiberio asserit Tacitus, De Justiniano Imperatore, & impia Theodora ejus conjuge hæc notat Procopius Cæsariensis in Historia ἀνέκδοτα: Antiquitus etiam qui Cæsarem alloquerentur, Imperatorem compellarunt, conjugemque Imperatricem. At quisquis cum alterutro horum Augustorum sermones misceret, Imperatoremve, aut Imperatricem non Dominum, Dominamque nominasset, is verò rudior, ac procax habebatur, & quasi fœdissimè lapsus abigebatur. Sed & teste Seneca, olim Dominum Patremfamilias appellaverunt, idque modestiæ, ac humanitatis causa. Solebant quidem Romani obvios quosq; Dominos salutare, sed hoc dumtaxat, cùm nomen

Tertull. Apolog. cap. 34. Sueton. in Aug cap. 53.

Lamprid. in Alex. cap. 4. Tacit. 2. Annal. Procop. in fin. hist. arcanæ

Senec. Ep 47.

nomen proprium nescirent, vel statim memoriæ non occurreret. Constat ex Seneca initio Epistolæ tertiæ, & ex Martiali his versibus.

Martial. lib. 1. Epig. 113. Id. l. 2. Ep. 68. & l. 5. Epig. 58.

Cum te non nossem, Dominum regemque vocabam.
Cum benè te novi, jam mihi Priscus eris.

Item.

Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna placere,
Sæpè etiam servum sic resaluto meum.

Baron. an. 416. num. 23. Cerda advers. cap. 77. Odo serm. de combust. Basilicæ sancti Martini. Baron ad diem 25. Sept.

Observant Baronius, & Ludovicus de la Cerda clarissimis olim viris, & fœminis, præsertim Ecclesiasticis, atque ipsis quoque sanctis hoc Domni, & Domnæ prænomen attributum fuisse. Sanctus Odo Cluniacensis Abbas sanctum Martinum Domnum vocat. Apud Baronium in notis ad Romanum Martyrologium extat Epitaphium S. Anathalonis primi post S. Barnabam Mediolanensis Episcopi à S. Mirocle conscriptum ante annos mille, & multò amplius, cujus primus versus hic est.

Brisson. lib. 7. de formul.

Petri hospes, sancteque Anathalon, Domne probate.

Apud Brissonium legitur testamentum Hadoindi Episcopi Cenomanensis, in quo sancti Martyres, & Apostoli, sicut & viri illustres semper Domni appellantur. In fine Historiæ Apostolicæ Aratoris Subdiaconi hæc inscriptio reperitur ex antiquissimo Codice manuscripto. Beato Domno Petro adjuvante oblatus hujusmodi Codex ab Aratore excomite domesticorum, excomite privatarum, viro religioso, Subdiacono S. R. E. sanctoque, atque Apostolico viro Papæ Vigilio, & susceptus ab eo ante Confessionem beati Domni Petri. In Litaniis, quas Serarius vetustissimas se vidisse testatur, summus Pontifex Domnus Apostolicus nuncupatur. Eadem vox passim

passim occurrit apud Gregorium Magnum, Goffridum Vindocinensem, Petrum Blesensem, Ennodium, & alios. Nunc etiam in Hispania, & maxima Italiæ parte illustres, & summates viri Domni vocantur, quem titulum olim quoque Regibus attributum constat ex Cassiodoro. Sicut autem nos dimidiato vocabulo Italicè *Don* pro Domno dicimus, ita eandem syncopen amare Græcos invenio, qui χύρος pro χύριος ponunt, & brevius aliquando χύρ: ut observat Gretzerus in notis ad Orationem Germani Patriarchæ. Quidam vir doctus non à Domino per syncopen, sed à voce Hebraica *Adon*, quæ Dominum significat, sublata per aphæresim prima litera, & Latino more inflexo vocabulo Domni appellationem derivasse existimat. Sed hæc opinio qua nitatur probabilitate viderint doctiores. Non est autem hic omittenda S. Benedicti regularis institutio. Is enim postquam præcepit nulli licere alium puro nomine appellare, jubet deinde à junioribus seniores vocari Nonnos, Abbatem verò, quia Christi vices agit, Domnum appellari decernit. Quam regulæ jussionem sic ex usu suorum temporum interpretatur Smaragdus, ut non solum Abbas, sed etiam cæteri Monachi Domni vocarentur. Sicut, inquit, tunc apud illos paterna exhibebatur reverentia, ut priores vocarentur Nonni: ita nunc apud nos exigitur hodie, ut ipsa paterna reverentia priores nostri à nobis vocentur Domni. Non est igitur recens inventum, quod Monachi omnes indiscriminatim Domni vocentur, quod nostris hisce temporibus multò potiori ratione ab universis Monasticis Congregationibus sancitum videtur, ut à Mendicantium Ordinibus ipsa nuncupatione secernerentur. Abiit

Cassiod. lib. 8. Variar. Epist. 5.

Gretzer. tom. 2. de Cruce.

Bened. reg. ca. 63.

Smaragd. in c. 6. regulæ.

nunc in dissuetudinem Nonni, & Domni discrimen, quod tamen non rei, sed vocis fuisse ex veterum monumentis conjicio. Ut enim Domnos viros præstantissimos honoris, ac reverentiæ gratia vocitamus; ita per Nonnum intelligi paternam reverentiam S. Benedictus asseverat. Illi etiam qui sanctitatis titulo insignes erant Domni dicebantur, quos item Nonnos dici reperio apud Arnobium. Terrenæ mentes, ait, interficiuntur hoc ordine: si ille qui sanctus, & Nonnus vocatur, sic agit; ego quis, aut quotus sum, ut non agam? Eandem vocem adulationis notam fuisse testatur Hieronymus: Quæ in adulationem tui sanctum, Nonnumque coram te vocat. Ubi malè in quibusdam codicibus irrepsit, sanctum nonnunquam. Xiphilinus auctor Græcus virgines Nonnas vocat: Quæ vox frequentius pro sanctimoniali usurpatur. In Pœnitentiali S. Fulberti, si quis Nonnam corruperit, septem annis pœniteat. Rursum Hieronymus: Quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & Nonnæ. Dictæ sunt etiam Nonnanes, & Nonnanæ, ut ostendit Rosuveidus, in Onomastico. Esse autem hanc vocem reverentiæ, & quæ propriè majoribus natu, ac senioribus olim tributa fuerit docet Hugo Menardus ad cap. 70. Concordiæ Regularum. At de Domni, Nonnique appellatione hæc notasse sufficiat. Jam ad ritum lectionum regredior.

Arnob. in Ps. 105.

Hieron. Ep. 47

Xiphilin. in Domitiano.

Hieron. Ep. 22

6. Cùm legitur lectio sedere solemus exemplo Christi sedentis inter Doctores, ut eos audiret, nam sessio propter quietem attentioni maximè servit: &, ut docet Aristoteles, sedendo, & quiescendo animus fit sapiens. Nec vacat sessio, ait Ber-

Aristot. 7. Physic.

Bernardus, tranquillitatis insigne est. Altum verò silentium servandum est, dum leguntur lectiones. Nam, ut loquitur Chrysostomus, si cùm Regiæ leguntur literæ ubique est silentium, abestque strepitus, & tumultus, omnibus astantibus, & aures attigentibus, ut sciant quæ regiis literis manifestentur: & quisquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo est: multò magis cùm leguntur Divinæ lectiones cum magno timore, & tremore astandum est, & altum habendum silentium, & pellendæ cogitationes turbulentæ, ut quæ dicuntur intelligere possitis. An nõ creditis quod hæc quæ legũtur, sunt à Deo? Sunt Epistolæ ad nos è cœlo missæ? cùm timore igitur audiamus quæ dicuntur. Ethnicis quoque solemne erat in templis proclamare, *Favete linguis*, nimirùm ut sacra cum debita veneratione perficerentur, nulla voce non mala solum, ut inquit Seneca, sed ne bona quidem obstrepente. Quod & illud quoque indicabat ex Brissonio, *σίγα, πᾶς ἔστω λεώς Tace, omnis esto mutus.* Sanè in Gentilium templis nefas fuisse expuere, aut nasum emungere scribit Arianus. Quem morem commendans Quintilianus, ait: In templo verbis parcimus, animos componimus, tacitam mentem velut in solitudine, velut in secreto quodam custodimus. Sunt autem multi, qui cùm leguntur lectiones, tametsi lingua taceant, mente tamen distrahuntur, de quibus audeo dicere cum Origene, quia cùm legitur Moyses, jam non velamen super cor eorum, sed paries quidam, & murus positus est. Quoties ergò Dominica nobis panduntur eloquia, mens evigilet, ut ait Chrysologus, animus inten-

Bern. de consid. lib. 5. ca. 4.

Chrys. hom. 14. in Gen.

Id. hom. 3. in 2. ad Thess.

Senec. c. 26. de vita beata.

Brisson. l. 1. de formul.

Arian Epict. li. 4. cap. 12.

Quintil. declam. 365.

Origen. Hom. 12. in Exod.

Chrysol. serm. 139.

dat, ut possit intellectus scientiæ cœlestis intrare secretum. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, sicut scribit quidam vir pius, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere, nisi ea etiam masticando, & ruminando succum eliciamus, & transglutiendo usque ad cordis intima transmittamus, ut ex his diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum facta cupimus lectitare? Optimè de hac re S. Antiochus: Qui opus tractat spirituale, dum divinas legit Scripturas, quæcunque occurrunt universa in seipsum debet tacita cogitatione reflectere, & non in alterum. Item Marcus Eremita: Legens verba sanctæ Scripturæ, opere ipsa exequaris, & ne glorieris de nuda ejus cognitione.

Guigo Carthus. in scala claustral. c. 11.

Antioch. ho. 70.

Marc. Erem. lib. de lege spirituali c. 87.

7. Cùm verò audituri sumus sacrarum Scripturarum lectionem, orare cum Propheta debemus, & dicere, *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Tanta est enim earum profunditas, tanta obscuritas, ut illarum penetrare mysteria nemo valeat, nisi sensum aperiat, ad intelligendum ille qui aperit, & nemo claudit. *Tenebrosa est aqua in nubibus aeris*, inquit Gregorius Magnus, quia obscura est scientia in Prophetis. Et Augustinus ad Volusianum scribens, Tanta est, ait, Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Oritur hæc obscuritas, seu difficultas ex multiplici capite. Primò quidem ex Hebraico idiomate, quo ferè omnes conscriptæ sunt, ut observat Euthymius. Hæc autem lingua à cæteris omnibus aliena cùm nullis Europæ communicat: unde factum est, ut de

Psal. 118.

Psalm. 17.

Greg. hom. 6. in Ezech.

Aug. Epist. 3.

Euthym. præf. in Psalm.

Judæis

Judæis sileant Græci, & Latini Historici, nec nisi quædam mendacia scribant ore tenus accepta à finitimis Gentibus, quæ semper Hebræis fuerunt infensæ, qualia sunt ea, quæ Trogus, & Tacitus mentiuntur: Deinde sacræ literæ tropis abundant, & sensibus mysticis; pro quorum intelligentia sancti Patres plures Regulas, & Canones tradiderunt, multumque laborarunt, nec tamen omnia sunt assecuti, & sæpè dissentiunt inter se in unius sententiæ expositione, ut docet Fulgentius lib. 2. ad Monimum. His accedit mysteriorum altitudo, quibus plenæ sunt omnes paginæ testamenti. Denique, teste Augustino, divinitus provisum est, ut multa in scripturis obscurè dicta retineantur, quæ densissimam caliginem obducunt, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio revocandum, cui facilè investigata plerumque vilescunt. Cùm ergò leguntur scripturæ, magno studio eis attendamus, facientes quod ait Psalmographus, *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem.* Tunc enim bona sunt verba Domini, inquit Remigius Altisiodorensis, si opere impleantur, si cor labiis consentiat. Post lectionem vertitur lector ad Dominum dicens, *Tu autem Domine miserere nobis*: quia ipsum legendi munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper ideò misericordia Dei indiget qui legit, ne opus per se bonum vel superbiæ contaminet vitium, vel damnabilis verecundiæ pudor inficiat. Olim lectiones admodum prolixæ legebantur ex Codicibus Sacræ scripturæ & sanctorum Patrum, nec finis à legente impone-

Ful. lib. 2. ad Mon. cap. 14.

Aug. lib. 2. de doctri. Christ. c. 6.

Psalm. 118.

Remig. in Mich. cap. 2.

nebatur, nisi Superior præciperet dicens *Tu autem*, cui parens Lector statim dicebat, *Domine miserere nobis.* Ad hunc ritum alludit Petrus Cellensis Epist. 20. libro 6. ubi loquens de charitate ait, Lectio ista sine *Tu autem* continuetur. Succinit chorus, *gratias Deo*, quod ad totam lectionem refertur: namq; gratias agimus Domino, quod panem suæ doctrinæ nobis frangere dignatus sit, & animas esurientibus sapientiæ pabulo recrearit. Hæc autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim utebantur Monachi, cùm sibi invicem occurrerent. Testis est Augustinus Donatistas redarguens, qui nostrum *Deo gratias* irridebant: ut scias recentiores Hæreticos omnem errorum luem jam à Patribus damnatam ab inferis revocasse.

Aug. in ps. 132.

§. XV.

DE RESPONSORIIS.

Responsoria quid significent. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

1. QUi aurum, & argentum, in quo confidunt homines, ingentisve pretii splendidissimas gemmas repererit, non publicè hominum avaritiæ diripiendas prostituit, sed in intimis penetralium recessibus centum clavibus servandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, convertens animas, desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis perceperit, servare illud, & custodire debet non auditor obliviosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut qui thesau-

ſauros effodiunt, inquit Chryſoſt. non ſolum in ſuperficie fodiunt, ſed in profundum deſcendunt, & penitiores terræ ſinus ſcrutantur : ita nos pari diligentia ſpiritualem theſaurum in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem ſpiritualis theſaurus nequit, & ubi in promptuaria mentis noſtræ reconditus fuerit, ab omnibus inſidiis eſt ſecurus: modò per ignaviam locum non demus ei, qui illum nobis auferre cupit. *Fili mi,* ait Sapiens, *cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi.* Beati ſunt qui audiunt verbum Dei, ſed ſi cuſtodiunt illud : *ſi hæc ſcitis,* dicit Dominus, *beati eritis ſi feceritis ea.* Hoc ſignificant ex antiqua ſapientum traditione Reſponſoria, quæ lectiones ſubſequi, eiſque conſonare ſolent. Quid enim habet emolumenti virtutem cognoſcere, ſi meliora videntes, & probantes ſequantur deteriora? Divinorum quippè ſermonum meditatio, ac lectionis auſcultatio, ait rurſum Chryſoſtomus, in bona opera deſinere debet. Et quidam profanus: Hic fructus legendi eſt, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem uſum tuum opportuna derivatione convertere. Item Gregorius Magnus: In nobiſmetipſis debemus transformare quod legimus, ut cùm per auditum ſe animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Ideò, juxta ſententiam Epicteti, in noſtris lectionibus non proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, ut ſciamus: nec ſtudium noſtrum ad actionem, & morum compoſitionem dirigimus. Amicitiam ſuam non audientibus legem, ſed facientibus quod præcepit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. *Vos,* inquit, *amici mei eritis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis.* Sicut igitur unamquamque

Chryſ. hom. 8. in Gen.

Id. ibid. ho. 5.

Prov. 7. 1.

Joan. 13. 17.

Chryſ. in pſal. 118. v. 48.

Macrob. lib. 5. Satur. cap. 1.

Greg. l. 1. mor. cap. 10.

Epictet. apud Arianum li. 4. cap. 4.

Joan. 15. 14.

lectionem congruum, & consonum excepit Responsorium; ita Divinorum sermonum auscultatio in copiosam desinat bonorum operum fructificationem. Pulcherrimus ordo hic est, ut ex cœlestium mandatorum auditu sanctarum operationum usus inolescat.

2. Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborem activæ vitæ subindicat: creberrimæ enim sub eadem syllaba plurium notarum excursiones, vocum itidem difficiles saltus, sublimes elationes, infimæ depressiones, frequentes ac subitæ mutationes indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum cœlestium executione subire debemus. Docet Stephanus Eduensis Episcopus, cui consentit Hugo Victorinus, Responsorium significare ascensum, quem auditores lectioni, ejusque monitis præbuerunt: atque ideò dicitur Responsorium, quia responsio secundùm voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: sive, ut Rupertus docet, Responsoria dicuntur, quia respondet lectionibus, tristia tristibus, læta lætis: vel choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsoriis ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarii. Asserit Isidorus Responsoria ab Italis inventa fuisse. At Sozomenus auctor est S. Joannem Chrysostomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & Corollaria adjiciebant in sectæ suæ gratiam composita. Responsorii versus ab uno solo cantatur, per quod singularitas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partē Responsorii, ut idipsum dicamus omnes

Steph. Eduen. lib. de sacr. altaris cap. 12.
Hugo in spect. c. 7.
Rupert. lib. 1. cap. 15.
Isidor. de Eccles. off. li. 1. c. 8.
Soz. lib. 8. c. 8.

omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideò ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis velle, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit Concilium Toletanum, ut in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorii principium repetatur. Post Capitula, quæ breves lectiones sunt, breviora sequuntur Responsoria, ut præcedenti doctrinæ subsequens operatio conveniat. Nocturno tempore longiores, diurno breviores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tributa videtur; contemplatio autem longior, actio brevior esse debet, quia qui minoratur actu, percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorii adjungitur *Alleluja*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ Resurrectionis respicit, & ferventius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

Concil. Tolet. 4. cap. 15.

§. XVI.

DE CAPITULIS.

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

1. BRevis quædam lectio è divinis libris deprompta, quam in singulis Officiis recitamus, à nonnullis antiquioribus collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem Benedicto lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Hujus nominis ratio est, quia Capitula ut plurimum brevia capita sunt Epistolarum; quæ in Missa leguntur. Est autem Capitulum, teste S. An-

Conc. Agathense c. 30.

Benedict. in Reg. c. 13. & 17.

Anselm. seu quisquis est auctor in c. 8. ad Hebr.

selmo, brevis multorum complexio, sic dicta quia breviter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutivum est Capitulum designatur brevitas: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breve caput multorum, quæ latè disseruntur. Notat Baronius ad diem 12. Novembris antiquum esse nomen Capitulorum in Ecclesiasticis Officiis, alterius tamen significationis ab ea qua nunc accipi solent. Erant enim preces quædam prolixiores in honorē Sanctorum vel solemnitatum, ut constat ex Epistola Vigilii Papæ ad Eucharium. Capitula secundum alios breves quædam partitiones sunt, & in solo Evangelio Marci erant olim 235. A Joanne Chrysostomo ἀνακεφαλαίωσις sive Capitulum reductio in summam dicitur, cùm quæ prolixè dicta sunt compendiosè dicuntur. Xenophon totius rei summarium κεφάλαιον id est Capitulum vocat. Plato eadem voce utitur pro eo quod in aliqua re summum, & præcipuum est. Notat Ven. Beda exemplo gentis Israelit. quæ tempore Esdræ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia inoluisse, ut per singulas diurnæ Psalmodiæ horas lectio una de veteri, sive de novo Testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic Apostolicis, sive Propheticis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures divinis ausculationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breviores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cujus est aliis benè precari. In fine non dicitur, *Tu autem Domine*, quia in brevi lectione facilius est culpam evitare,

Chrys. ad Ephes. hom. 1.

Xenoph. lib. 6. Cyripæd.
Plato 1. de leg.
Beda lib. 2. expos. in Esdr. cap. 2.
2. Esdr. 9. 3.

evitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in divinis Scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel ejus meminisse si sciant. Post Capitulum respondemus *Deo gratias*, ut pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

§. XVII.
DE COLLECTIS.

Collecta nomen æquivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, *quæ collectis præmittitur. Notantur quædam de ultima collectarum clausula, & de hac voce.* Amen.

1. INter minores Officii divini partes locum potissimum tenent breviusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate divinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, ut notat Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia hujusmodi precationes populo in unum collecto fieri solent, idque Pamelius observat ad verba Tertulliani; Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè usitata Collectas agere, convenire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in veteri testamento cœtus fidelium, diesque solem-

Innoc. 3. l. 2. de myster. Missæ cap. 27.
Tert. l. de fuga in persec. c. ult.

Levitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. Par. 7. 9. Pachom. reg. n. 2. 3. & 10. solennes Collecta dicebantur. Eadem voce pro conventu, & congregatione fratrum ad orationem simul convenientium utitur passim S. Pachomius in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus Apostolus Collectarum voce utitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: 1. Cor. 16. 1. *De Collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: ut non cum venero tunc Collectæ fiant.* Cass. lib. 2. de In t. cœn. c. 7. & 10. Scribit Cassianus Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, unde usus Collectarum. Uranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Joannis Episcopi Neapolitani; Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutavit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalavit. Breves autem fuerunt institutæ Collectæ, quia brevis & pura debet esse oratio. Usum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Jacobi, & Marci. Berno de Missa cap. 1. Sigibert. an. 487. Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentorum inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert Jonas Jonas Abb. c. 3. Abbas in vita S. Eustachii Luxoviensis Abbatis quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in divinis officiis multiplicari juberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Marisconensi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inventoribus, ratione, atque usu extat insignis Com-

Commentarius Claudii Espencei Theologi Parisiensis.

2. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cujusdam monasticæ Sanctionis. Sanctus enim Pater Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem disponens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum laudamus*, præcipit ut Abbas legat Evangelium: lecto autem Evangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Matutinos. Dubitavi sæpius, fateor, quidnam intelligeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officii currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inveni tandem, qui nodum solveret Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Utroq; nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondent *Amen*, id est verum, ut confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarii Diaconi est, cujus sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Hujus Hilarii meminit Augustinus, eum Sanctum vocans ex usu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus ejusdem mentionem facit in Dialogo adversus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob

Bened. reg. c. 11

Amalar. lib. 1. cap. 9.

1. Cor. 14. 16.

Aug. adv. duas epist. Pelag. l. 4. c. 4.

nequeamus. Scripsit verò de hac salutatione elegantissimum opusculum Petrus Damianus, quod omninò legendum est à studioso rerum Ecclesiasticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in gustum de hoc nectare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum est salutatio. Orat enim, ut Dominus sit cum eis, sicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Salvator discipulis suis, cunctisque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum sum*. Qui nimirum salutationis sermo non moderno humanæ adinventionis arbitrio constitutus, sed ex antiqua sacri eloquii auctoritate probatur assumptus. Ubi si diligenter inquiritur, sæpius singulariter, & pluraliter appositus invenitur. Singulariter sicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Ave gratia plena Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, salutando. *Dominus tecum virorum fortissime*. Pluraliter autem ut in libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus invenitur salutasse Asa Regem Juda cum exercitu suo victorem de prælio revertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, ut sicut ille Dominum esse cum ipsis optavit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, ut eum dignè pro nostra salute possis orare. Et notandum quod non dicit tecum, *sed cum spiritu tuo*, ut totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigii Antissiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est.

Porrò

Porrò Sacerdos Collectam dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, ut patet in Liturgiis Sanctorum Jacobi, Marci, Basilii, & aliorum. Meminit hujus ritus S. Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus oravit, & discipulos ad orandum excitavit. Et inter Græcos non contemnendus auctor, sed Schismaticus, Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, ut qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

Aug epist. 107.

Steph. Eduen. de sacr. alt. c. 12

Nic. Cabas expos. Liturg. cap. 12.

4. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum.* Ad Patrem enim dirigitur oratio, ut Concilium Carthaginense tertium decrevit, & per Filium terminatur, ut ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Jesus. De hoc mysterio B. Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei, & hominum verum Deum, & verum hominem esse, ut per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quin-

Fulgent. l. 1. ad Trasimund.

nebatur, nisi Superior præciperet dicens *Tu autem*, cui parens Lector statim dicebat, *Domine miserere nobis.* Ad hunc ritum alludit Petrus Cellensis Epist. 20. libro 6. ubi loquens de charitate ait, Lectio ista sine *Tu autem* continuetur. Succinit chorus, *gratias Deo*, quod ad totam lectionem refertur: namq; gratias agimus Domino, quod panem suæ doctrinæ nobis frangere dignatus sit, & animas esurientibus sapientiæ pabulo recrearit. Hæc autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim utebantur Monachi, cùm sibi invicem occurrerent. Testis est Augustinus Donatistas redarguens, qui nostrum *Deo gratias* irridebant: ut scias recentiores Hæreticos omnem errorum luem jam à Patribus damnatam ab inferis revocasse.

Aug. in ps. 132.

§. XV.

DE RESPONSORIIS.

Responsoria quid significent. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

1. QUi aurum, & argentum, in quo confidunt homines, ingentisve pretii splendidissimas gemmas repererit, non publicè hominum avaritiæ diripiendas prostituit, sed in intimis penetralium recessibus centum clavibus servandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, convertens animas, desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis perceperit, servare illud, & custodire debet non auditor obliviosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut qui thesau-

ſauros effodiunt, inquit Chryſoſt. non ſolum in ſuperficie fodiunt, ſed in profundum deſcendunt, & penitiores terræ ſinus ſcrutantur: ita nos pari diligentia ſpiritualem theſaurum in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem ſpiritualis theſaurus nequit, & ubi in promptuaria mentis noſtræ reconditus fuerit, ab omnibus inſidiis eſt ſecurus: modò per ignaviam locum non demus ei, qui illum nobis auferre cupit. *Fili mi,* ait Sapiens, *custodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi.* Beati ſunt qui audiunt verbum Dei, ſed ſi cuſtodiunt illud: *ſi hæc ſcitis,* dicit Dominus, *beati eritis ſi feceritis ea.* Hoc ſignificant ex antiqua ſapientum traditione Reſponſoria, quæ lectiones ſubſequi, eiſque conſonare ſolent. Quid enim habet emolumenti virtutem cognoſcere, ſi meliora videntes, & probantes ſequantur deteriora? Divinorum quippè ſermonum meditatio, ac lectionis auſcultatio, ait rurſum Chryſoſtomus, in bona opera deſinere debet. Et quidam profanus: Hic fructus legendi eſt, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem uſum tuum opportuna derivatione convertere. Item Gregorius Magnus: In nobiſmetipſis debemus transformare quod legimus, ut cùm per auditum ſe animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Ideò, juxta ſententiam Epicteti, in noſtris lectionibus non proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, ut ſciamus: nec ſtudium noſtrum ad actionem, & morum compoſitionem dirigimus. Amicitiam ſuam non audientibus legem, ſed facientibus quod præcepit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. *Vos,* inquit, *amici mei eritis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis.* Sicut igitur unamquamque

Chryſ. hom. 8. in Gen.

Id. ibid. ho. 5.

Prov. 7. 1.

Joan. 13. 17.

Chryſ. in pſal. 118. v. 48.

Macrob. lib. 5. Satur. cap. 1.

Greg. l. 1. mor. cap. 10.

Epictet. apud Arianum li. 4. cap. 4.

Joan. 15. 14.

lectionem congruum, & consonum excepit Responsorium; ita Divinorum sermonum auscultatio in copiosam desinat bonorum operum fructificationem. Pulcherrimus ordo hic est, ut ex cœlestium mandatorum auditu sanctarum operationum usus inolescat.

2. Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborem activæ vitæ subindicat: creberrimæ enim sub eadem syllaba plurium notarum excursiones, vocum itidem difficiles saltus, sublimes elationes, infimæ depressiones, frequentes ac subitæ mutationes indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum cœlestium executione subire debemus. Docet Stephanus Eduensis Episcopus, cui consentit Hugo Victorinus, Responsorium significare ascensum, quem auditores lectioni, ejusque monitis præbuerunt: atque ideò dicitur Responsorium, quia responsio secundùm voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: sive, ut Rupertus docet, Responsoria dicuntur, quia respondet lectionibus, tristia tristibus, læta lætis: vel choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsoriis ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarii. Asserit Isidorus Responsoria ab Italis inventa fuisse. At Sozomenus auctor est S. Joannem Chrysostomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & Corollaria adjiciebant in sectæ suæ gratiam composita. Responsorii versus ab uno solo cantatur, per quod singularitas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partẽ Responsorii, ut idipsum dicamus omnes

Steph. Eduen. lib. de sacr. altaris cap. 12.
Hugo in spect. c. 7.
Rupert. lib. 1. cap. 15.
Isidor. de Eccles. off. li. 1. c. 8.
Soz. lib. 8. c. 8.

omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideò ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis velle, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit Concilium Toletanum, ut in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorii principium repetatur. Post Capitula, quæ breves lectiones sunt, breviora sequuntur Responsoria, ut præcedenti doctrinæ subsequens operatio conveniat. Nocturno tempore longiores, diurno breviores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tributa videtur; contemplatio autem longior, actio brevior esse debet, quia qui minoratur actu, percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorii adjungitur *Alleluja*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ Resurrectionis respicit, & ferventius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

Concil. Tolet. 4. cap. 15.

§. XVI.

DE CAPITULIS.

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

1. BRevis quædam lectio è divinis libris deprompta, quam in singulis Officiis recitamus, à nonnullis antiquioribus collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem Benedicto lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Hujus nominis ratio est, quia Capitula ut plurimum brevia capita sunt Epistolarum; quæ in Missa leguntur. Est autem Capitulum, teste S. Anselmo,

Conc. Agathense c. 30.

Benedict. in Reg. c. 13. & 17.

Anselm. seu quisquis est auctor in c. 8. ad Hebr.

selmo, brevis multorum complexio, sic dicta quia breviter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutivum est Capitulum designatur brevitas: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breve caput multorum, quæ latè differuntur. Notat Baronius ad diem 12. Novembris antiquum esse nomen Capitulorum in Ecclesiasticis Officiis, alterius tamen significationis ab ea qua nunc accipi solent. Erant enim preces quædam prolixiores in honorē Sanctorum vel solemnitarum, ut constat ex Epistola Vigilii Papæ ad Eucharium. Capitula secundum alios breves quædam partitiones sunt, & in solo Evangelio Marci erant olim 235. A Joanne Chrysostomo ἀνακεφαλαίωσις sive Capitulum reductio in summam dicitur, cùm quæ prolixè dicta sunt compendiosè dicuntur. Xenophon totius rei summarium κεφάλαιον id est Capitulum vocat. Plato eadem voce utitur pro eo quod in aliqua re summum, & præcipuum est. Notat Ven. Beda exemplo gentis Israelit. quæ tempore Esdræ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia inoluisse, ut per singulas diurnæ Psalmodiæ horas lectio una de veteri, sive de novo Testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic Apostolicis, sive Propheticis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures divinis ausculationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breviores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cujus est aliis benè precari. In fine non dicitur, ***Tu autem Domine***, quia in brevi lectione facilius est culpam evitare,

Chrys. ad Ephes. hom. 1.

Xenoph. lib. 6. Cyripæd.
Plato 1. de leg.
Beda lib. 2. expos. in Esdr. cap. 2.
2. Esdr. 9. 3.

evitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in divinis Scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel ejus meminisse si sciant. Post Capitulum respondemus *Deo gratias*, ut pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

§. XVII.
DE COLLECTIS.

Collectæ nomen æquivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, *quæ collectis præmittitur. Notantur quædam de ultima collectarum clausula, & de hac voce.* Amen.

1. INter minores Officii divini partes locum potissimum tenent breviusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate divinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, ut notat Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia hujusmodi precationes populo in unum collecto fieri solent, idque Pamelius observat ad verba Tertulliani; Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè usitata Collectas agere, convenire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in veteri testamento cœtus fidelium, diesque solem-

Innoc. 3. l. 2. de myster. Missæ cap. 27.
Tert. l. de fuga in persec. c. ult.

Levitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. Par. 7. 9. Pachom. reg. n. 2. 3. & 10. solennes Collecta dicebantur. Eadem voce pro conventu, & congregatione fratrum ad orationem simul convenientium utitur passim S. Pachomius in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus Apostolus Collectarum voce utitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: 1. Cor. 16. 1. *De Collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite; ut non cum venero tunc Collectæ fiant.* Cass. lib. 2. de Inst. cœn. c. 7. & 10. Scribit Cassianus Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, unde usus Collectarum. Uranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Joannis Episcopi Neapolitani; Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutavit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalavit. Breves autem fuerunt institutæ Collectæ, quia brevis & pura debet esse oratio. Usum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Jacobi, & Marci. Berno de Missa cap. 1. Sigibert. an. 487. Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentorum inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert Jonas Jonas Abb. c. 3. Abbas in vita S. Eustachii Luxoviensis Abbatis quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in divinis officiis multiplicari juberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Matisconensi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inventoribus, ratione, atque usu extat insignis

Com-

Commentarius Claudii Espencei Theologi Parisiensis.

2. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cujusdam monasticæ Sanctionis. Sanctus enim Pater Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem disponens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum laudamus*, præcipit ut Abbas legat Evangelium: lecto autem Evangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Maturinos. Dubitavi sæpius, fateor, quidnam intelligeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officii currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inveni tandem, qui nodum solveret Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Utroq; nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondent *Amen*, id est verum, ut confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarii Diaconi est, cujus sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Hujus Hilarii meminit Augustinus, eum Sanctum vocans ex usu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus ejusdem mentionem facit in Dialogo adversus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob

Bened. reg. c. 11

Amalar. lib. 1. cap. 9.

1. Cor. 14. 16.

Aug. adv. duas epist. Pelag. l. 4. c. 4.

ob inductum anabaptismum. Quod verò benedictio pro Collecta accipi soleat, probatur etiam ex Augustino his verbis. An quis Sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, Da illis Domine in te perseverare usque in finem, non solùm voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit *Amen*? Cæterum S. Benedictus nullam in reliquis horis Collectæ mentionem facit, ut vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem sancta Hildegardis præclarissimi ingenii fœmina in explicatione regulæ nullam Collectam designari à sancto Patre, nisi tantùm post Evangelium, quia Dominica oratione nullam pretiosiorem invenit, per quam divinum Officium terminaretur. Præclarè de Collectis, earumque materia Gennadius Massiliensis. Cum sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant, & precantur; ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione resipiscant, ut Schismatici spiritum redivivæ charitatis accipiant, ut lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, ut denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseretur.

Aug. de dono persever. c. 23.

Gennad. lib. de Eccl. dogm. cap. 30.

3. At verò Sacerdos, priusquam orationem incipiat, divinissimam salutationem, ut verbis utar Dionysii Areopagitæ, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon Concilii

Dionys. lib. de Eccl. Hierarch.
Conc. Brac. cap. 21.

cilii primi Bracarensis ejus antiquitatem ostendens his verbis. Placuit ut non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed uno modo salutent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & ut respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo*, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana pravitas permutavit. Eadem utitur sanctus Martyr Ignatius in fine epistolæ ad Tharsenses. Maximus quoque Martyr de ea sic scribit in Ecclesiastica mystagogia: Spiritualis salutatio, quæ Latinis est *Dominus vobiscum*, Græcis Εἰρήνη πᾶσιν *Pax omnibus* bonorum omnium consensum, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfigurat. Respondet populus, *Et cum spiritu tuo*, quæ verba, teste Chrysostomo, nihil aliud significant, quam communem esse orationem plebis, & Sacerdotis; Unum enim corpus sumus. Nihil autem melius invenit Ecclesia, ut observat Florus Magister, quod optaret Sacerdoti, nisi quod Sacerdos optat Ecclesiæ, ut idem Dominus, qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum spiritu Sacerdotis. Et benè Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu, & mente rationali creatus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Aliter explicat hanc responsionem Isidorus Pelusiota. Illud autem quod à plebe respondetur, *Et cum spiritu tuo*, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis præbuisti Domine, hoc est mutuam inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc est hujusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli possit, ut cum spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, à tua charitate distrahi ne-

Maxim. Martyr. cap. 17.

Chrys. homil. 18. in 2. ad Cor.

Florus in ex. missæ.

Isidor. lib. 1. Ep. 122.

nequeamus. Scripsit verò de hac salutatione elegantissimum opusculum Petrus Damianus, quod omninò legendum est à studioso rerum Ecclesiasticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in gustum de hoc nectare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum est salutatio. Orat enim, ut Dominus sit cum eis, sicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Salvator discipulis suis, cunctisque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum sum*. Qui nimirum salutationis sermo non moderno humanæ adinventionis arbitrio constitutus, sed ex antiqua sacri eloquii auctoritate probatur assumptus. Ubi si diligenter inquiritur, sæpius singulariter, & pluraliter appositus invenitur. Singulariter sicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Ave gratia plena Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, salutando. *Dominus tecum virorum fortissime*. Pluraliter autem ut in libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus invenitur salutasse Asa Regem Juda cum exercitu suo victorem de prælio revertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis,& ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, ut sicut ille Dominum esse cum ipsis optavit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, ut eum dignè pro nostra salute possis orare. Et notandum quod non dicit tecum, *sed cum spiritu tuo*, ut totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigii Antissiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est.

Porrò

Porrò Sacerdos Collectam dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, ut patet in Liturgiis Sanctorum Jacobi, Marci, Basilii, & aliorum. Meminit hujus ritus S. Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus oravit, & discipulos ad orandum excitavit. Et inter Græcos non contemnendus auctor, sed Schismaticus, Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, ut qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

Aug epist. 107.

Steph. Eduen. de sacr. alt. c. 12

Nic. Cabas. expos. Liturg. cap. 12.

4. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum.* Ad Patrem enim dirigitur oratio, ut Concilium Carthaginense tertium decrevit, & per Filium terminatur, ut ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Jesus. De hoc mysterio B. Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei, & hominum verum Deum, & verum hominem esse, ut per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quin-

Fulgent. l. 1. ad Trasimund.

que quæstionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est. Unum, inquit, regnum Patris, & Filii, & Spiritus sancti credimus, & fatemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti* per universas penè Africæ regiones Catholica dicere consuevit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in unitate scilicet Spiritus sancti, ut regnantes adunare, non simul regnare Spiritus sanctus intimetur? Respondet elegantissimè ad hanc dubitationem Fulgentius. Ipsum consulat cui libet, nam responsio longior est, quam ut hic debeat integra transcribi. Asserit autem nos per Jesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tum ex doctrina B. Augustini concludit ideò nos unitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, ut ex ipso unitatis nomine una essentia, & ex hoc unum regnum, & in eodem uno regno una Trinitatis potestas, unaque majestas à fidelibus agnoscatur: ne putetur aut Filius, aut Spiritus sanctus secundùm divinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodum cum potiore regnat inferior, sed illa unitas Spiritus sancti, quæ est communio Patris, & Filii, dum in illo regno unitatem Divinitatis monstrat, unam esse regnandi æternitatem, unam potestatem, unam majestatem, unamque dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nullum autem præjudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, ut idem Fulgentius alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cujus consummatio, dum Filii, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate

Fulg. epist ad Ferrand. de v. quæstionib.

Aug. lib. 6. de Trinit.

Fulg. l. 2. ad Monimum c. 5

nitate discrimen : quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur ; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio , sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. Collectæ autem ferè omnes diriguntur ad Patrem, paucæ ad Filium, nulla ad Spiritum sanctum, quia cum procedat ut donum, proprium ejus est dari potius, quam dare. Cum verò de extrema Collectæ clausula agimus, non parergon fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia sæcula sæculorum.* Græcè dici εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων: idque notasse non piget, ut hujus clausulæ antiquitas dignoscatur. Sanctus enim Irenæus Episcopus, & Martyr S. Polycarpi discipulus redarguens Valentini Hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Æonibus, variisque Æonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in Orationibus dicerent æonas æonum, id est sæcula sæculorum. Quid sit autem sæculorum sæculum his qui altiori doctrina digni sunt ostendit apex Theologorum Dionysius in libro de divinis nominibus. Iræn. l. 1 c. 1. & ex eo Epiphan. lib 1. tom. 2. hæresi 31. Dionys. de div. nom. c. 5.

5. Post precationem, & collectam totus cœtus accinit *Amen*, cujus responsionis antiquitas manifesta est, tum ex Apostolo, tum ex Patribus Justino, Tertulliano, & aliis. *Amen* vox Hebraica est, qua utuntur sacræ literæ ad aliquid confirmandum; Latinè idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat.* In alienum idioma ab Interpretibus translata non fuit propter sui excellentiam, & ne, Græcè vel; Latinè reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis , est , nunquam mutanda Justin. Apolog. ad Anton. Tertull. de spect. c. 25. Athanas. Apolog. ad Constan.

 esse

esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in divinis sacrificiis efficaciora esse Platonici, & Cabalistæ (quos in multis convenire Leo Hebræus eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quæ Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Psellus in Scholiis Zoroastris quamvis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quædam nomina divinitus data, quæ incredibilem vim habent in sacris, ut *Seraphim, Cherubim, Michael, Gabriel.* Hujusmodi est vox *Amen.* Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans præcedentes precationes. Nam, ut ait B. Yvo Carnotensis Episcopus libro de convenientia veteris, & novi sacrificii, hac voce participem se facit populus omnium charissmatum, quæ Sacerdos multiplici Sacramentorum diversitate studuit impetrare. Ideò Augustinus libro de catechizandis rudibus monet Antistites, ut distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen.* Notat Urbanus Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen testis fidelis.* Aliquando sumitur adverbialiter, ut passim in Evangeliis. *Amen, Amen dico vobis,* & significat, *verè, infallibiliter*; *ita est sicut dico vobis.* Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat. Hoc sensu in fine Orationum ponitur: & Psalmista in fine quorumdam Psalmorum ad prædictorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia ubi nos legimus *fiat, fiat,* in Hebraico habetur *Amen, Amen.* Alias affert hujus vocis significationes S. Ambrosius, ut aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdum verò confirmantis. Idem asserit B. Oge-

Leo Hebr. dial. 3. de Amore.

Aug. de cat. rud. cap. 9. Urban. in fine metaphras. in Ps. 50.

Ambros. in Ps. 40.

Ogerius Abbas Locedii Ordinis Cisterciensis serm. 7. de Cœna Domini inter opera D. Bernardi. Baptista Vernacia magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis libro de unione cum Deo triplex *Amen* distinguit divinum, Angelicum, & viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima, & summa veritas: Angeli dicunt *Amen*, ut in Apocalypsi, gaudentes Deum esse id quod est: Viatores dicunt *Amen*, desiderantes ad eum pervenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum Caninium in locis novi Testamenti, dum audientium oscitantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictum est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronunciatur, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripiens: At verò cum aliud agens respondet *Amen*, *sectile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Burgonovensis in dogmatibus Cabalisticis conclusione ultima, cujus hanc unicam observationem notatu dignissimam præterire nequeo, quam à Joachimo Abbate accepit. Hoc verbo, inquit, utitur Dominus in Evangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis uti consuevimus verbo isto, ut ipsum esse auctorem veri, nos autem veritatis discipulos, dum ei, & in eum credimus demonstremus.

Bapt. Vernac. lib. de unione cum Deo c. 115. & 116.

Canin. cap. 5.

Joach. Abb. in c. 1. Apoc.

§. XVIII.

DE SYMBOLO ATHANASII.

Quando Symbolum scripserit Athanasius. Cur die Dominica recitetur. Notantur obiter hujus diei prærogativæ.

1. ATHANASIUS Archiepiscopus Alexandrinus magnum illud Christiani orbis prodigium, omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Augusto florere cœpit, & sub Valente vivere mundo desiit, ut viveret Deo. Hic teste Baronio, cum esset Romæ anno quarto Julii Summi Pontificis, Symbolum scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod Latino idiomate coram Pontifice recitavit. In hoc autem Symbolo sive componendo, sive è Græco in Latinum traducendo adjutorem fuisse Athanasio Eusebium Vercellensem Episcopum refert Guillelmus Baldesanus in Historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asservatur in Bibliotheca Ducis Sabaudiæ, ex tabulario Vercellensis Ecclesiæ. Imò solum Eusebium ejus Auctorem agnoscunt aliqui, ut testatur Vossius in fine differt. 2. de tribus Symbolis, qui etiam ait Latinè primum scriptum fuisse, & ex Latino Græcè redditum: nam Latinus contextus unus est, Græca autem exemplaria plurimum variant. Jam supra dictum est, quid per Symbolum intelligamus, & quam multæ sint hujus vocis significationes, quas omnes eleganti carmine explicavit in Symbolicis quæstionibus Achilles Bocchius Bononiensis. Est autem hoc Symbolum tessera Orthodoxorum, Apostolicæ fidei fusiorem continens explicationem. Olim quotidie ad Primam cantabatur, ut Hono-

Baron. ann. 340. nu. 11.

Achil. Bocch. initio lib. 1. qq. Symbolicarum.

Honorius scribit: nunc diebus tantum Dominicis congregata in unum majori frequentia populi recitatur, ut sanctæ fidei confessio ea die apertius celebretur, qua Dominus noster præcipua ejusdem fidei mysteria operari dignatus est. Hac enim die, ut sancti Patres observant, novæ lucis primordia mundi originem illustraverunt. Hac die Patres nostri mare rubrum sicco vestigio transierunt. Hac eadem die panem de cælo omne delectamentum in se habentem acceperunt. Initio ejusdem diei natus de Virgine Christus, dictaque die postmodum baptizatus, aqua in vinum mutata recreavit convivas, & de quinque panibus multiplicatis quinque millia hominum satiavit. Hac die resurrexit à mortuis, & januis clausis ingressus ad discipulos dedit eis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi peccata. Hac die Spiritus sancti gratia discipulorum corda divinis charismatibus replevit. Hac die Joannes mirandam illam visionem vidit, cujus plura sunt Sacramenta, quam verba. Demum hac die futura creditur generalis resurrectio, & totius mundi renovatio, quando qui bona fecerunt ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æternum. Meminit hujus symboli Gregorius Nazianzenus, & de illo post sanctam Hildegardem, post Brunonem Herbipolensem, & Richardum Pampolitanum insignè scripsit opusculum Nicolaus Serarius. Agit item de illo Genebrardus lib. 3. de Trinitate. Diem verò Dominicam, qua hoc symbolum recitamus, vocat Sophronius Hierosolymorum Archiepiscopus dierum dominam: Theodorus Studita diem pacis: Chrysostomus diem panis, & lucis. Quædam Ecclesiæ recitant post symbolum collectam de sanctissima Trinitate, ut qui

Honorius in Gemma animæ lib. 2. c. 59.

Leo Magn. ep. 81 ad Dioscorum. August. ser. 154 & 151. de temp. Origen. hom. 7 in Exod. Basil. hom. 2. exam. Beda lib. de æquinoc. vern. apud Baron. ann. 198. n. 4.

Nazianz. orat. 21.

Serar. tom. 2. opusc. Sophr. orat. de Nat.

Theod. Stud. cat. 11. Chrys. hom. 5. de resur. [illegible]

dedit nobis veræ fidei Sacramenta cognoscere, gratiæ quoque præsidia conferat, quatenus fidem nostram animet actio, probet charitas. Illa enim duntaxat fides in pretio habenda est, quæ per dilectionem operatur.

§. XIX.

DE LECTIONE MARTYROLOGII.

Exemplorum quanta sit vis. De cruciatibus sanctorum Martyrum. De usu, & ritu legendi Martyrologium.

Senec. Ep. 6.

RECTÈ à quodam dictum est, longũ iter per præcepta, breve per exempla esse. Ideò veterum sanctorum vitas literarum monumentis mandari voluit Spiritus sanctus, ut quam quisque vivendi rationem elegit, ex propriis exemplis exploret, & dirigat ad veritatem, ut sanctus Nilus scribit. Et ut docet Symmachus Papa, illa monita discipulorum conscientiam erudiunt, quæ probantur exemplo. Sine pudore invitat ad innocentiam, qui illam fuerit ipse sectatus. Nescio quo pacto tenacius hæret doctrina operum, quàm verborum, atque illi verè docent, qui cùm dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: quos magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Magnus Basilius pietatis studiosos ad sanctorum exempla consideranda eleganter hortatur, quia sicut pictores, inquit, cùm imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respectantes lineamẽta ejus trãsferre conantur magno studio ad suum opificium: ita qui sese meditatur omnibus numeris virtutis absolutum reddere, velut simulachra quædam spirantia, & actuosa sanorum vitas respicere oportet, proba-

Nilus in lib. ascetico.
Symmach. Epist. 2.
Seneca Ep. 53.
Basil. Epist. I. ad Gregor.

probaque opera, illorum sua imitando facere. Non ignoravit Ecclesia sancti Spiritus magisterio edocta hoc saluberrimum benè vivendi documentum, ideoque præcepit, ut quotidie in divinis Officiis sanctorum memoria è Martyrologio recitaretur, ut audientes beatorum Martyrum, aliorumque piorum hominum invicta certamina pugiles Christi Tyrannorum rabiem experti secti sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt. Alii fustibus cæsi, sagittis confixi, ungulis ac pectinibus excarnificati, torcularibus pressi, ignibus consūpti fuerunt. Alii stipitibus affixi, ferarū dentibus discerpti, ponderibus gravati, altero brachio vel summis pollicibus appensi, trochleis elevati, testaceis fragmentis dilaniati. Alii pugnis contusi, verubus transfixi, ardentibus laminis, facibusq; combusti, ad metalla damnati, in mare demersi, capillis suspensi, lapidibus obruti, in equuleo extensi, melleq; peruncti sub ardentissimo Solis æstu vespatum morsibus objecti. Quid sanctas Virgines memorem, quibus evulsi dentes, excisa lingua, amputatæ mammillæ? Quid universam illam tyrannicæ crudelitati suppellectilem enumerem, nervos, pedicas, numellas, manicas, fustes, catenas, vincula, lora, virgas, scorpiones, sartagines, tauros æeneos, craticulas, lebetes, galeas ignitas, tela, gladios, exilium, carcerem, & mortem deniq; ipsam, quæ sola mitis fuisse inter tot supplicia videtur? Omitto sanctorum Confessorum prolixū, & incruentum martyrium, eorumq; omnium, qui Deo placuerunt, angustias, afflictiones, vigilias, jejunia, silentium, nuditatem, & innumeras tribulationes. Hæc utique cogitatio omnem nobis torporem ex animo excutiet, accerrimosque ad virtutem stimulos admovebit. Quid enim di-

Ephr. serm. de laudib sanct. Mart.

cturi sumus, ait sanctissimus Ephræm, in die illa horrenda extremi judicii, cùm beatissimi Christi Martyres juxta solium gloriæ astantes ostendent vulnerum suorum, atrociumque cruciatuum, ac verberum cicatrices in suis corporibus relucentes? Nos, inquam, charissimi fratres, quid obsecro tunc ibi ostensuri sumus? quas illic virtutes proferemus? Num charitatem erga Deum, & proximum? num integram, inviolabilemque fidem? num voluntariam paupertatem, ac terrenorum omnium nuditatem? num fortè quietem, & tranquillitatem? num eleemosynas? num commiserationis affectum? numquid spiritum mansuetudinis? numquid orationes mundas? numquid compunctionem salulutarem? num vigilias, lacrymas, & veram pœnitentiam? Felix profectò, atque beatus erit, quem ista ibi comitabuntur. Tunc sociabitur sanctorum choris, qui eorum vestigia sequutus fuerit. Tunc participes passionum, erunt quoque præmii & coronæ consortes. Martyres enim, ut eleganter scribit Salvianus, ad cœlestis regiæ januas gradibus pœnarum suarum ascendentes scalas sibi quodammodo de equuleis, catastisque fecerunt.

Salvian. lib. 3. de provid.

METRUM XLII.

FElices animæ, quas nec mors dira, nec Orci
Furor cruentus terruit,
Non mundi vis tanta fuit, stygiique Tyranni,
Ut corda eorum frangeret,
Sed pœnis nutritur amor, vitæque periclis,
Et sanguinis dispendio.
Ut pelagi rupes, circum latrante procella,
Crebris resistit fluctibus,
Sic devota cohors, soboles generosa Tonanti,
Immota cunctis ictibus,

Hor-

Horrenda genus omne necis, vitaque cadentis
Annos fugaces despicit.
Membra secet ferro, salientia viscera rostris
Ferox satelles extrahat.
Pectora dilaniet rigidis moribunda flagellis,
Discerpat ungulis genas,
Congerat in ventrem liquefacti pondera plumbi,
Tundatque terga fustibus,
Torreat ignitis facibus, corrupta veneno
Propinet ori pocula,
Pectinibus carnem laceret, nexuque rotarum,
Et bestiarum dentibus,
Lumina diripiat, dentes evellat, & artus
In frusta cunctos amputet:
Attamen invictum patienti in pectore robur,
Viresque servat integras,
Statque animo constans Martyr, sævique lacessit
Lictoris ad pœnas manus.
Heu quantum fremuit scelerata potentia Regum,
Ut Christi amantes perderet!
Quanta seges mortis, quam multa reperta supellex,
Quæ rumperet lethi moras!
Ille suis pascit flammarum incendia membris,
Sed crescit in flammis amor.
Hic trabe suspensus caput inter sidera condit,
Terram perosus impiam.
Detracta cute regales ostentat honores
Amictus ille murice.
Quid memorem fumo extinctos, tetroque vapore,
Taurisque clausos aneis?
Quid pice perfusos? media quid in urbe proterva
Ludibrio plebis datos?
O nimium dilecta Deo, pars magna polorum
Phalanx beata Martyrum:

Non

Non ego (si faciles superi mea vota secundent,
Mihique dent pati, & mori)
Non ego præ vestra fortunam optavero regum,
Vestræ coronæ particeps.
Hoc nempe ad superos iter est. Jam claudite cœli
Viam, poetæ, lacteam.
Sanguineam docuit Christus, Christumque sequuti.
Quotquot fuere Martyres.

2. Hic finis, & scopus est, ob quem Ecclesia singulis diebus post Primam legi voluit Martyrologium, ut eorum facta imitemur, quorum exitus admiramur. Præclarè Augustinus: Solemnitates Martyrum exhortationes Martyriorum sunt: ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. Illorum autem nomina anticipata lectione recitantur, quorum memoria sequenti die recolitur, quatenus venturæ festivitatis celebrationem digniori apparatu præveniamus. Post lectionem sequitur versus, quo pretiosam in conspectu Domini sanctorum mortem commemoramus, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem. Tum ipsos exoramus, ut Dei clementiam nostris inclinent necessitatibus, quò vitæ hujus momento æternitatem acquirere valeamus. Ter deinde divinum imploramus adjutorium, ut in nomine sanctissimæ Trinitatis adversus Diabolum, mundum, & carnem armati peccata præterita defleamus, præsentia detestemur, futura caveamus. Additur versus *Respice Domine in servos tuos*, quo omnes cogitationes, & operationes nostras ad finem dirigimus sempiternum. Post actum directionis solent Monachi longam audire lectionem ex regula S. Benedicti, quem usum commendat Amalarius. Pro hac in Breviariis brevis lectio posita est ad Capituli

Aug. ser. 47. de Sanctis.

Amalar. lib. 4. c. 1.

pituli absolutionem. Tandem omnium fratrum, familiarium, & benefactorum in pace quiescentium memoriam agimus, recitatis more antiquo eorum nominibus, qui ea die obierunt. In quem usum in antiquis Cœnobiis Necrologia sunt, in quibus fratrum, & benefactorum obitus describuntur. Hac ratione inchoata dies non nisi optimum finem sortiri poterit, quàm à sanctorum intercessionibus, & pia mortuorum recordatione auspicati sumus. Primi qui scripserunt Martyrologium fuerunt Notarii Romanæ Ecclesiæ tempore S. Clementis Papæ; non autem Eusebius, ut quidam perperam existimarunt; de qua re, & de variis Martyrologiis legendus Baronius in Præfatione, & Annotationibus Romani Martyrologii. S. Cyprianus præcipit notari diem mortis cujusque Martyris, ut eorum inquit commemorationes celebrare possimus. Magnus item Gregorius scribit Eulogio Episcopo Alexandrino, qui petierat sibi transmitti Martyrum gesta ab Eusebio Cæsariensi collecta, dicens non extare Romæ hujusmodi librum: deinde addit. Nos autem penè omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atq; quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur; sed tantummodò nomen, locus, & dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris, atque Provinciis per dies, ut prædixi, singulos, cognoscantur martyrio coronati. Porrò ritum legendi in Ecclesia Martyrologium antiquissimum esse constat ex regula Canonicorum Grodegandi Metensis Episcopi cap. 18. ex vita quoque S. Bernenardi Episcopi Hildesheimensis apud Brouverum in Sideribus Germa-

Cyprian. Epist. 37.

Greg. lib. 7. Epist. 29.

ma-

maniæ. Hugo autem Menardus in notis ad Sacrament. S. Gregorii putat non fuisse in usu ante tempora Ludovici Pii.

§. XX.

DE PRECIBUS, ET SUFFRAGIIS, ATQUE DE FINE OFFICII.

Cur ad Primam, & Completorium quædam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in laudibus & Vesperis commemorationes sanctorum fiant, itemque sanctæ Crucis, & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. *De Oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cujusque horæ. Quis Antiphonam* Salve Regina *composuerit.*

1. IAm spatium confecimus prolixi discursus, quo singulas divinarum laudum particulas, Deo favente explicavimus. Restant adhuc leviora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breves aliquot Orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici Canonis recitantur, ut, sicut dicit Apostolus, *Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* Hæ preces ad Primam & Completorium frequentari solent, quibus horis generalis quoque cōfessio recitatur, ut quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, pœnitentiæ lavacro mundemus, sicut scriptum est: *Dixi confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* In Laudibus item ac Vesperis unaquæque Ecclesia juxta proprii ritus consuetudi-

1. Tim. 2.

Psalm. 31.

tudinem Beatæ Mariæ Virginis, ſanctorumque ſuffragia eorumdem ſolemni commemoratione implorat, ut quos ſolemni veneratione proſequimur, etiam ſimili converſatione ſequamur: quos beatiſſimos prædicamus, ad eorum beatitudinem tota aviditate curramus: quorum delectamur præconiis, eorum patrociniis ſublevemur. Hi ſunt qui aſſiduè orant pro nobis, quorum interceſſione humana juvatur infirmitas, excitatur negligentia, ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum ſanctis Angelis, ait B. Leo Papa, intrate in civitatem Dei, cujus nobis ſpondetur habitatio: & Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribuſque ſociamini. Unde & illi gaudent, gaudete. Horum divitias concupiſcite, & per bonam æmulationem ipſorum ambite ſuffragia. Cum quibus enim fuerit vobis conſortium devotionis, erit & communio dignitatis; Et Theofridus Abbas, Digni ſunt, inquit, apud homines honore, qui quotidie interpellant pro hominum ſalute. Memor humanæ fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Salvatoris contulit, ut quod peccatores per noſtra non poſſumus merita, per ſanctorum impetremus patrocinia. Jam ſecuri de ſua ſoliciti ſunt pro noſtra ſalute. Offeramus ergò ilis laudis ſacrificium, ut pro nobis fumus incenſorum aſcendat de oratione ſanctorum, qui per manum Angeli divino præſentatur conſpectui: veſtigia ſequamur eorum, quibus ipſi ſequuti ſunt Dominum. Inſpiciamus perfectam eorum vitam, & emendemus noſtram, quæ minus compoſita eſt, ut noſtri ſint adjutores in precibus, quorum ſumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apoſtolis omnia, ut liberè ſequamur Domini veſtigia. Martyribus aſſociemur in paſſione, ut eiſdem particepemus in conſolatione. Ne

Leo ſerm. 5. de Epiphania.

Theofrid. Abbas ſer. de venerat. ſanctorum.

fur

fur domum nostram perfodiat, Confessorum vigiliæ mens nostra custodiat: Ornemus lampades cum Virginibus, ut intremus cum eis ad nuptias, quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis, ut ascendentes in palmam apprehendamus fructus ejus, quoniam ejus virtute fugantur dæmones, roboratur virtus, vitia propulsantur. Sequitur pro pace deprecatio, magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filii Dei feliciter pervenitur. *Beati pacifici*, dicit Dominus, *quoniam filii Dei vocabuntur*. Pax serenitas mentis est, ut loquitur Augustinus, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles elevat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non quærit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non novit, nescit extolli, nescit inflari.

Aug. ser. 167. de Temp.

2. Cæterum in fine horarum post ultimam Collectam Sacerdos repetita salutatione Domini præsentiam populis adesse precatur, ut quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum usque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad benedicendum Dominum invitatur, ut cujus beneficio vivit, in ejus semper laudibus perseveret. Respondet illa *Deo gratias*, ut gratiarum actionem desinat divinarum laudum celebratio. Quia verò Beata Virgo prima post Deum humani generis sospitatrix semper mortales materno protegit affectu: ideò in fine cujusque officii salutatio quædam, & deprecatio ad eandem Deiparam Virginem effundi solet, ut si quid in tremendo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interventu propitiatus Do-

Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipsa cunctos qui confidunt in ea depulsis vitæ procellis munifico fovet amplexu. Ipsa periclitantibus in hoc damnabili mundo salutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hostium conatus coërcet. Sine aliquo ejus beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum transcurrit. Hanc colunt superi, observant inferi, mundus adorat: ejus majestatem supremi spiritus perhorrescunt. Ejus nutu regitur orbis, splendent sidera, micat sol, spirant venti, vernant horti, crescunt sylvæ, redeunt tempora, serviunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Mariæ gratia suscipimus, cum eam colimus, & veneramur. Novit Ecclesia quanti sit periculi ab indulgentissimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea saluberrimo consilio decrevit, ut ad ejus protectionem frequenti obsequio confugerent, non solùm speciali Officio de ea instituto; sed etiam in fine singularum horarum variis pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noscitur esse, quæ incipit *Salve Regina*, quam Ecclesia Romana certis tantum diebus, quidam verò Regulares quotidie post Completorium solemni modulatione recitare consueverunt. Ejus auctor fuisse dicitur Hermanus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politioris literaturæ expers omninò esset, B. Virginis intercessione in virum alterum mutatus tantâ deinceps doctrinæ laude resplenduit, ut nulli suo tempore secundus haberetur. Hoc Canticum jam solemne factum cum Spirenses Clerici decantarent, Bernardus Abbas Claræ vallis tunc ad Germanos Apostolicus legatus,

ut refert in Chronico Spirensi Guillelmus Eisengrenius, postrema illa verba ter genua flectens adjunxit, *ô clemens, ô pia, ô dulcis Maria.* At ego libenter huic longo capiti in dulcissimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem sum, & ingenio exilis ejus laudibus referendis, nec mei sermonis penuria sufficit ad ea exprimenda, quæ de tanta majestate concipio, cujus exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefessæ vocis æterna series vix attingere possent. Curabo tamen, ut sanctissimum ejus numen, & nomen intra pectoris mei secreta perpetuo cultu custodiatur, quod ut omnes item Christiani efficiant, summoperè cupio & exhortor.

Eisengren. l. 12. ann. 1147.

CAPUT XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

§. I.

Laudatur universim Musica, ejusque varii, & admirabiles effectus enumerantur.

1. QUoniam divinum Officium, ejusq; partes non simplici vocis prolatione, sed musico etiam adhibito concentu publicè in Ecclesia persolvi solent, hanc consequenter de Ecclesiastico Cantu tractationem institui, quam Religiosis divinas quotidie laudes decantantibus, nec inutilem fore, nec injucundam confido. Ut enim Rabanus Maurus luculenter affirmat, tam nobilis est, tamq; utilis rectè canendi disciplina, ut qui eâ caruerit, Ecclesiasticum Officium congruè implere non possit. Nam quicquid in lectionibus decenter pronun-

Raban. de inst. Cleric. l. 3. c. 24.

pronunciatur, quicquid de psalmis suaviter modulamur, ita musica scientia temperatur, ut per eam omne Dei servitium impleatur. Hinc musicæ rudimenta lac animæ vocat Philo doctissimus Hebræorum initio libri de Agricultura, dicitq; Isidorus tam turpe olim fuisse musicam nescire, quam litteras, tantique semper æstimatum fuisse cantum ab omnibus nationibus, ut cunctis solemniis sacris, & profanis adhiberetur. Et nuptias quidem sine musicis concentibus nunquam celebratas fuisse ex antiquis Epithalamiis luce clarius constat, idq; probat doctè & diffusè Paulus Sherlogus vir infinitæ lectionis in Anteloquiis Canticorum. Sed & conviviis adhibitos olim cantores, ut temperantiæ, & moderationis admonerentur convivæ, non ad luxuriam, atq; inanem voluptatem Athenæus, & Plutarchus, Græci scriptores commemorant. In funeribus quoq; nobilium Græcorum, & Latinorum adfuisse tibicines, & æneatores Seneca in ludo Claudii, Plutarchus de consolatione ad uxorem, Tertullianus de corona militis, Valerius Maximus, & alii complures asseverant: huncq; morem secutos fuisse Judæos tum ex Evangelistis, tum ex Flavio Josepho cognosci potest. Inter bellicos tumultus locum item fuisse modulationi testis est ex Horatio, & Thucydide Franciscus Luisinus Utinensis in suis Parergis. Nam antiqui duos Pæanes habebant, alterum Martis, quo initio pugnæ utebantur: alterum Apollinis, quem fusis, cæsisque hostibus decantabant. Et cui notus non est tibiarum, tympanorum, tubarumq; usus in præliis? in suis namque bellis, ait Clemens Alexandrinus, tubâ utuntur Hetrusci, fistulâ Arcades, Siculi autem instrumentis, quæ appellant πήκτιδας, Cretenses lyrâ, Lacedæmonii tibiâ,

Isidor. l. 3. origin.

Sherlog. in Cant. antel. 5. sect. 3. subsect. 1. & 3.

Athen. l. 1. & 14. Plut. 7. sympos.

Val. Max. l. 2. c. 5. nu. 4. Matth. 9. 23. Joseph l. 3. de bello Jud. c. 5. Luisin. l. 2. Parergon. c. 12.

Cl. Alex. l. 2. Pædag. c. 4.

cornu Thraces, tympano Ægyptii, & Arabes cymbalo. Vegetius de re militari; Sive, inquit, ad vigilias, vel agrarias faciendas: sive ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Lycurgus teste Plutarcho in Laconicis, bellicæ exercitationi Musicæ adjunxit studium, ut nimius belli fervor modulatione temperatus concinnitatem nancisceretur. Ita Cretes ad citharam dimicabant, ait Martianus Capella, Lacedæmones ad tibiam. Quid Amazones, nonne ad calamos arma tractabant? In Italia Sybaritas tibicines ad prælia præisse quis nesciat? Præter hæc de vario Musicæ usu in bellis, legendi sunt Diodorus Siculus, & Aulus Gellius.

Veget. l. 2. c. 22.

Capella de nupt. Merc. & Philologiæ lib. 9.

Diod. lib. 5. c. 9.

Gellius l. 9. c. 11.

2. Ludorum autem quam magna pars fuerit musica pluribus exequitur in doctissimo opere de Theatro omnium doctrinarũ curiosissimus explorator Julius Cæsar Bulengerus. Quid sacrificia commemorem, quid Numinis cultum, qui sine Musica nullo modo constare potest? Ideò sententia Strabonis est, omne id quod musicum est opus Dei esse, ipsosq; Musicos non solùm ministros Dei, sed Deos quodammodò existimandos. Multum itaque Divinitatis obtinet musica, ait Censorinus, & animis permovendis plurimum valet. Nam nisi grata esset immortalibus Diis, qui ex anima constant divina, profectò ludi scenici placandorum Deorum causa instituti non essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur. Hominum quoque mentes & ipsæ divinæ, quamvis Epicuro reclamante, suam naturam per cantus agnoscunt. Denique quò faciliùs ferant laborem, vel in navis metu à vectore symphonia adhibetur: legionibus

Strabo l. 10. Geograph.

Censorin. de die natali c. 11.

nibus quoque in acie dimicantibus, etiam metus mortis classico depellitur. Ob quam rem Pythagoras, ut animum suâ semper divinitate imbueret, priusquam se somno daret, & cum esset experrectus citharâ, ut ferunt, cantare consueverat. Et Asclepiades Medicus phreneticorum mentes morbo turbatas, sæpe per symphoniã suæ naturæ reddebat. Hæc Censorinus. Socrates autem vir sapientissimus tanti musicam fecisse dicitur, ut eam natu jam grandior inter pueros ediscere non erubuerit. De Arcadibus scribit Polybius Magalopolitanus, quod cum alioquin naturæ essent austerioris, musicis tamen disciplinis mirificè delectabantur. Cæteras artes ignorare nulla apud illos ignominia erat, at musicæ imperitiam fateri turpissimum habebatur. Nec minor Lacedæmoniis amor musicæ fuit, quos refert Plutarchus in Laconicis majorem curam de illa, quàm de victu habuisse. Themistoclẽ narrat Cicero cum oblatam in convivio lyram recusasset, habitum fuisse indoctiorem. Julianus desertor impietate notior quàm scriptis ipsos barbaros se vidisse testatur rustica carmina verbis facta similibus clangorum, quos asperè clamantes aves edunt, studiosè amplecti, & musicis carminibus delectari. Macrobii observatio est plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxisse mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi oportere, persuasione hac, quâ post corpus ad originem dulcedinis musicæ, hoc est ad cœlum, animæ redire credantur. Lycurgus vir duræ, difficilisque vitæ, musicæ tamen studium in suis legibus commendavit. Hanc primarium Philosophiæ adminiculum Xenocrates Chalcedonius vocabat apud Laërtium: Plato etiam, & Aristoteles summa capita Philosophorum hic in Politicis, ille in Convivio,

Polybius lib. 4

Cic. 1. Tuscul.
Julian. initio Misopogonis.

Macrob. in som. Scip. 2. c. 5.

Laertius lib. 4.

Sed utcunque se habeat Arionis fabella, quam explicat allegoricè Tzetzes in chiliadibus, illud certissima experientia compertum est Delphinos, & alios quosdam pisces instrumentali musicâ plurimum delectari, quod etiam Plutarchus asserit in Convivio septem sapientum. Orphei lyra etiam nunc inter sidera nomen habet, cujus dulcedo non solùm lenire tygres potuit, rapidosque leones, sed ut Tragicus canit,

Tzetzes Chil. 1.v.410.

Seneca in Herc. Oetæo act. 5.

Cantu tartara flebili,
Et tristes Erebi Deos
Movit, nec timuit stygis
Juratos superis lacus.

Amphioni autem quod tantum carmen, inquit Eumenius Rhetor, quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo? quam sequuta quondam saxa perhibentur, ut ducentibus subvecta modulis, & ad intervalla carminum resistentia spontè murum velut arte construerent. Hæc figmenta præteriissem, ni sub eorum cortice præclaræ musicæ dotes continerentur. Orpheus enim, & Amphion, ut docent Macrobius in Somnio Scipionis, Pausanias in Bœoticis, Palæphatus in libro Α'πίςων ἱςοριῶν, Fulgentius, & Natalis Comes in Mythologiis, & alii, cùm duros & sylvestros homines è ferinis moribus ad civilem societatem harmonico modulamine transtulissent, locum fabulæ dederunt, ac propterea dicti sunt immanium ferarum extinxisse furorem, fluviorum impetum stitisse, animasse montes, saxis & cautibus humanos sensus inseruisse.

Eumen. orat. pro scholis instaurandis.

Macrob. l. 2. Palæph. c. 34. & 42. Nat. Comes lib 7. c. 14. & l. 8. c. 15. Suidas v. Amph. Tzetzes Chil. 1. v. 305. Horatius de arte Poet.

5. O immensam musicæ suavitatis efficaciam! quam dulci tyrannide in omnes Microcosmi potentias dominaris? Transeunt in stuporem admirabiles ejus effectus, ac omnem prorsùs amitterent fidem, ni præ-

ni præter summorum virorum auctoritatem continua probarentur experientia. Timotheus musicus quam facilè omnes affectus Alexandri in quamcunque partem flecteret Basilius magnus, Dio Chrysostomus, & Himerius Sophista eleganter ostendunt; Hujus postremi verba dignissima profectò sunt, quæ transcribantur. Parumne, inquit, Rex aliquando sapuit? non permisit id Timotheus, sed cantu in cœlum usque Regis animum abduxit. Immoderatene æstuabat animus? præsens ille elatum animum pulsando citharam domabat. Mœstusne erat? statim ridentem ostendebat. An voluptatibus tenebatur? post cantum statim castissimum videbas. Et ut omnia dicam, talem videre eum licebat, qualem tibi eum Timotheus reddidisset. Hinc Aristonico Citharœdo æream statuam fieri jussit Alexander, teste Plutarcho, antequam hasta projecta jaceret. Et Pausanias in Corinthiacis effigiem Amoris commemorat Pausiæ pictoris opus, qui abjecto arcu & sagittis lyram tenet; quia nimirum musica in omnes affectus humanos dominatur. Sanctus Albertus Monachus, cum adhuc secularis esset, audiens Mimum quemdam vitam & conversionem S. Theobaldi musicè decantantem, tanta repente gratia divinitus compunctus est, ut inde cœperit in magna vivere sanctitate. S. Amsbertus Monachus, & Episcopus Rothomagensis, cum adhuc laïcus in aula Regis viveret, diversa musicæ artis instrumenta audiens personantia dicebat sibi, O bone conditor quale erit te diligentibus Canticum indeficiens in cœlestibus audire Angelorum: quàmque suave, & delectabile sanctorum choris concinentibus interesse, si tantam mortalibus præbes industriam,

Basil. hom. de legendis Gentilium libris. Dio Chrys. or. 1. de Regno. Himerius apud Photium cod. 243.

Plut. or. 2. de Alexandro.

Surius 7. April.

Ansgardus Monachus in ejus vita.

maniæ. Hugo autem Menardus in notis ad Sacrament. S. Gregorii putat non fuisse in usu ante tempora Ludovici Pii.

§. XX.

DE PRECIBUS, ET SUFFRAGIIS, ATQUE DE FINE OFFICII.

Cur ad Primam, & Completorium quædam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in laudibus & Vesperis commemorationes sanctorum fiant, itemque sanctæ Crucis, & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. *De Oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cujusque horæ. Quis Antiphonam* Salve Regina *composuerit.*

1. JAm spatium confecimus prolixi discursus, quo singulas divinarum laudum particulas, Deo favente explicavimus. Restant adhuc leviora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breves aliquot Orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici Canonis recitantur, ut, sicut dicit Apostolus, *Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* Hæ preces ad Primam & Completorium frequentari solent, quibus horis generalis quoque cōfessio recitatur, ut quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, pœnitentiæ lavacro mundemus, sicut scriptum est: *Dixi confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* In Laudibus item ac Vesperis unaquæque Ecclesia juxta proprii ritus consuetudi-

1. Tim. 2.

Psalm. 31.

tudinem Beatæ Mariæ Virginis, ſanctorumque ſuffragia eorumdem ſolemni commemoratione implorat, ut quos ſolemni veneratione proſequimur, etiam ſimili converſatione ſequamur: quos beatiſſimos prædicamus, ad eorum beatitudinem tota aviditate curramus: quorum delectamur præconiis, eorum patrociniis ſublevemur. Hi ſunt qui aſſiduè orant pro nobis, quorum interceſſione humana juvatur infirmitas, excitatur negligentia, ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum ſanctis Angelis, ait B. Leo Papa, intrate in civitatem Dei, cujus nobis ſpondetur habitatio: & Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribuſque ſociamini. Unde & illi gaudent, gaudete. Horum divitias concupiſcite, & per bonam æmulationem ipſorum ambite ſuffragia. Cum quibus enim fuerit vobis conſortium devotionis, erit & communio dignitatis. Et Theofridus Abbas, Digni ſunt, inquit, apud homines honore, qui quotidie interpellant pro hominum ſalute. Memor humanæ fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Salvatoris contulit, ut quod peccatores per noſtra non poſſumus merita, per ſanctorum impetremus patrocinia. Jam ſecuri de ſua ſoliciti ſunt pro noſtra ſalute. Offeramus ergò ilis laudis ſacrificium, ut pro nobis fumus incenſorum aſcendat de oratione ſanctorum, qui per manum Angeli divino præſentatur conſpectui: veſtigia ſequamur eorum, quibus ipſi ſequuti ſunt Dominum. Inſpiciamus perfectam eorum vitam, & emendemus noſtram, quæ minus compoſita eſt, ut noſtri ſint adjutores in precibus, quorum ſumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apoſtolis omnia, ut liberè ſequamur Domini veſtigia. Martyribus aſſociemur in paſſione, ut eiſdem participemus in conſolatione. Ne fur

Leo ſerm. 5. de Epiphania.

Theofrid. Abbas ſer. de venerat. ſanctorum.

fur domum nostram perfodiat, Confessorum vigilias mens nostra custodiat: Ornemus lampades cum Virginibus, ut intremus cum eis ad nuptias, quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis, ut ascendentes in palmam apprehendamus fructus ejus, quoniam ejus virtute fugantur dæmones, roboratur virtus, vitia propulsantur. Sequitur pro pace deprecatio, magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filii Dei feliciter pervenitur. *Beati pacifici*, dicit Dominus, *quoniam filii Dei vocabuntur*. Pax serenitas mentis est, ut loquitur Augustinus, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles elevat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non quærit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non novit, nescit extolli, nescit inflari.

Aug. ser. 167. de Temp.

2. Cæterum in fine horarum post ultimam Collectam Sacerdos repetita salutatione Domini præsentiam populis adesse precatur, ut quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum usque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad benedicendum Dominum invitatur, ut cujus beneficio vivit, in ejus semper laudibus perseveret. Respondet illa *Deo gratias*, ut gratiarum actionem desinat divinarum laudum celebratio. Quia verò Beata Virgo prima post Deum humani generis sospitatrix semper mortales materno protegit affectu: ideò in fine cujusque officii salutatio quædam, & deprecatio ad eandem Deiparam Virginem effundi solet, ut si quid in tremendo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interventu propitiatus Do-

Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipsa cunctos qui confidunt in ea depulsis vitæ procellis munifico fovet amplexu. Ipsa periclitantibus in hoc damnabili mundo salutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hostium conatus coërcet. Sine aliquo ejus beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum transcurrit. Hanc colunt superi, observant inferi, mundus adorat: ejus majestatem supremi spiritus perhorrescunt. Ejus nutu regitur orbis, splendent sidera, micat sol, spirant venti, vernant horti, crescunt sylvæ, redeunt tempora, serviunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Mariæ gratia suscipimus, cum eam colimus, & veneramur. Novit Ecclesia quanti sit periculi ab indulgentissimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea saluberrimo consilio decrevit, ut ad ejus protectionem frequenti obsequio confugerent, non solùm speciali Officio de ea instituto; sed etiam in fine singularum horarum variis pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noscitur esse, quæ incipit *Salve Regina*, quam Ecclesia Romana certis tantum diebus, quidam verò Regulares quotidie post Completorium solemni modulatione recitare consueverunt. Ejus auctor fuisse dicitur Hermanus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politioris literaturæ expers omninò esset, B. Virginis intercessione in virum alterum mutatus tantâ deinceps doctrinæ laude resplenduit, ut nulli suo tempore secundus haberetur. Hoc Canticum jam solemne factum cum Spirenses Clerici decantarent, Bernardus Abbas Clarævallis tunc ad Germanos Apostolicus legatus,

ut refert in Chronico Spirensi Guillelmus Eisengrenius, postrema illa verba ter genua flectens adjunxit, *ô clemens, ô pia, ô dulcis Maria.* At ego libenter huic longo capiti in dulcissimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem sum, & ingenio exilis ejus laudibus referendis, nec mei sermonis penuria sufficit ad ea exprimenda, quæ de tanta majestate concipio, cujus exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefessæ vocis æterna series vix attingere possent. Curabo tamen, ut sanctissimum ejus numen, & nomen intra pectoris mei secreta perpetuo cultu custodiatur, quod ut omnes item Christiani efficiant, summoperè cupio & exhortor.

Eisengren. l. 12. ann. 1147.

CAPUT XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

§. I.

Laudatur universim Musica, ejusque varii, & admirabiles effectus enumerantur.

1. QUoniam divinum Officium, ejusq; partes non simplici vocis prolatione, sed musico etiam adhibito concentu publicè in Ecclesia persolvi solent, hanc consequenter de Ecclesiastico Cantu tractationem institui, quam Religiosis divinas quotidie laudes decantantibus, nec inutilem fore, nec injucundam confido. Ut enim Rabanus Maurus luculenter affirmat, tam nobilis est, tamq; utilis rectè canendi disciplina, ut qui eâ caruerit, Ecclesiasticum Officium congruè implere non possit. Nam quicquid in lectionibus decenter pronun-

Raban. de inst. Cleric. l. 3. c. 24.

pronunciatur, quicquid de psalmis suaviter modulamur, ita musica scientia temperatur, ut per eam omne Dei servitium impleatur. Hinc musicæ rudimenta lac animæ vocat Philo doctissimus Hebræorum initio libri de Agricultura, dicitq; Isidorus tam turpe olim fuisse musicam nescire, quam litteras, tantique semper æstimatum fuisse cantum ab omnibus nationibus, ut cunctis solemniis sacris, & profanis adhiberetur. Et nuptias quidem sine musicis concentibus nunquam celebratas fuisse ex antiquis Epithalamiis luce clarius constat, idq; probat doctè & diffusè Paulus Sherlogus vir infinitæ lectionis in Anteloquiis Canticorum. Sed & conviviis adhibitos olim cantores, ut temperantiæ, & moderationis admonerentur convivæ, non ad luxuriam, atq; inanem voluptatem Athenæus, & Plutarchus, Græci scriptores commemorant. In funeribus quoq; nobilium Græcorum, & Latinorum adfuisse tibicines, & æneatores Seneca in ludo Claudii, Plutarchus de consolatione ad uxorem, Tertullianus de corona militis, Valerius Maximus, & alii complures asseverant: huncq; morem secutos fuisse Judæos tum ex Evangelistis, tum ex Flavio Josepho cognosci potest. Inter bellicos tumultus locum item fuisse modulationi testis est ex Horatio, & Thucydide Franciscus Luisinus Utinensis in suis Patergis. Nam antiqui duos Pæanes habebant, alterum Martis, quo initio pugnæ utebantur: alterum Apollinis, quem fusis, cæsisque hostibus decantabant. Et cui notus non est tibiarum, tympanorum, tubarumq; usus in præliis? in suis namque bellis, ait Clemens Alexandrinus, tubâ utuntur Hetrusci, fistulâ Arcades, Siculi autem instrumentis, quæ appellant πηκτίδας, Cretenses lyrâ, Lacedæmonii tibiâ,

Isidor. l. 3. origin.

Sherlog. in Cant. antel. 5. sect. 3. subsect. 1. & 3.

Athen. l. 1. & 14. Plut. 7. sympos.

Val. Max. l. 2. c. 5. nu. 4. Matth. 9. 23. Joseph l. 3. de bello Jud. c. 5. Luisin. l. 2. Patergon. c. 12.

Cl. Alex. l. 2. Pædag. c. 4.

cornu Thraces, tympano Ægyptii, & Arabes cymbalo. Vegetius de re militari; Sive, inquit, ad vigilias, vel agrarias faciendas: sive ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Lycurgus teste Plutarcho in Laconicis, bellicæ exercitationi Musicæ adjunxit studium, ut nimius belli fervor modulatione temperatus concinnitatem nancisceretur. Ita Cretes ad citharam dimicabant, ait Martianus Capella, Lacedæmones ad tibiam. Quid Amazones, nonne ad calamos arma tractabant? In Italia Sybaritas tibicines ad prælia præisse quis nesciat? Præter hæc de vario Musicæ usu in bellis, legendi sunt Diodorus Siculus, & Aulus Gellius.

Veget. l. 2. c. 22.

Capella de nupt. Merc. & Philologiæ lib. 9.

Diod. lib. 5. c. 9.

Gellius l. 9. c. 11.

2. Ludorum autem quam magna pars fuerit musica pluribus exequitur in doctissimo opere de Theatro omnium doctrinarũ curiosissimus explorator Julius Cæsar Bulengerus. Quid sacrificia commemorem, quid Numinis cultum, qui sine Musica nullo modo constare potest? Ideò sententia Strabonis est, omne id quod musicum est opus Dei esse, ipsosq; Musicos non solùm ministros Dei, sed Deos quodammodò existimandos. Multum itaque Divinitatis obtinet musica, ait Censorinus, & animis permovendis plurimum valet. Nam nisi grata esset immortalibus Diis, qui ex anima constant divina, profectò ludi scenici placandorum Deorum causa instituti non essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur. Hominum quoque mentes & ipsæ divinæ, quamvis Epicuro reclamante, suam naturam per cantus agnoscunt. Denique quò faciliùs ferant laborem, vel in navis metu à vectore symphonia adhibetur: legionibus

Strabo l. 10. Geograph.

Censorin. de die natali c. 11.

nibus quoque in acie dimicantibus, etiam metus mortis classico depellitur. Ob quam rem Pythagoras, ut animum suâ semper divinitate imbueret, priusquam se somno daret, & cum esset experrectus citharâ, ut ferunt, cantare consueverat. Et Asclepiades Medicus phreneticorum mentes morbo turbatas, sæpe per symphoniã suæ naturæ reddebat. Hæc Censorinus. Socrates autem vir sapientissimus tanti musicam fecisse dicitur, ut eam natu jam grandior inter pueros ediscere non erubuerit. De Arcadibus scribit Polybius Magalopolitanus, quod cum alioquin naturæ essent austerioris, musicis tamen disciplinis mirificè delectabantur. Cæteras artes ignorare nulla apud illos ignominia erat, at musicæ imperitiam fateri turpissimum habebatur. Nec minor Lacedæmoniis amor musicæ fuit, quos refert Plutarchus in Laconicis majorem curam de illa, quàm de victu habuisse. Themistoclẽ narrat Cicero cum oblatam in convivio lyram recusasset, habitum fuisse indoctiorem. Julianus desertor impietate notior quàm scriptis ipsos barbaros se vidisse testatur rustica carmina verbis facta similibus clangorum, quos asperè clamantes aves edunt, studiosè amplecti, & musicis carminibus delectari. Macrobii observatio est plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxisse mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi oportere, persuasione hac, quâ post corpus ad originem dulcedinis musicæ, hoc est ad cœlum, animæ redire credantur. Lycurgus vir duræ, difficilisque vitæ, musicæ tamen studium in suis legibus commendavit. Hanc primarium Philosophiæ admininiculum Xenocrates Chalcedonius vocabat apud Laërtium: Plato etiam, & Aristoteles summa capita Philosophorum hic in Politicis, ille in Con-

Polybius lib. 4

Cic. 1. Tuscul.

Julian. initio Misopogonis.

Macrob. in som. Scip. 2. c. 3.

Laertius lib. 4.

vivio, & septimo de legibus eò musicam efferunt, ut in ea potissimam rationem puerilis institutionis constituant. Sciebant videlicet viri præstantissimi ita nobis musicam naturaliter conjunctam esse, ut eâ nullo modo carere possimus.

3 Nullum est tam immite, tam asperum pectus, quod non musicis sonis capiatur. In cujus rei typum fabulantur Poëtæ à Cadmo fistulâ canente deceptum Typhœum; nam ut explicat Nonnus in Dionysiacis, etiam stolidissimi, & furiosissimi musicâ afficiuntur. Nostra enim natura, ait Chrysostomus, usque adeò delectatur Canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet necessitudinem, ut vel infantes ab uberibus pendentes, si fleant & affligentur, eâ ratione sopiantur. Nutrices quidem, qui eos gestant in ulnis, sæpè abeuntes, & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocircà sæpè quoque viatores meridie agentes jugalia animalia hoc faciunt canentes, itineris molestiam illis Canticis consolantes. Nec solùm viatores, sed etiam agricolæ uvas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunque aliud opus facientes sœpè cantant: nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Jam verò mulieres quoque texentes, & confusa stamina radio discernentes sæpè quidem & per se singulæ, sæpe autem etiam omnes concorditer unam quamdam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt & mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, laborem, qui ex opere faciendo suscipitur, cantu consolari volentes, utpotè quod anima, si carmina & canticum audierit, molestia & difficilia sit facilius toleratura. Quoniam ergò hoc genus delectationis est animæ nostræ valde cognatum, & familiare; ne dæ-

Nonnus circa fin. lib. 1.
Chrys. in Ps. 41

ne dæmones lasciva meretricia cantica introducentes omnia everterent, Psalmos Deus construxit, ut ex ea re simul caperetur voluptas,& utilitas. Hactenus Chrysost. cui consonans quidam è Poëtis ait:

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor, Ovidius 4. de Tristib. eleg. 1.
Indocili numero cum grave mollit opus.
Cantat & innitens limosæ pronus arenæ
Adverso tardam qui vehit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus ut incubuit baculo, saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oves.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Etiam monachi antiquiores manibus operantes, & divina psallentes Cantica ipsum laborem, ut scribit Augustinus, tanquam divino celeumate consolabantur. Aug. de opere monach. c. 17.

4. Ecquid mirum si inter homines tanta musicæ dominatio est,cùm aves quoque,ut lusciniæ, cygni,& aliæ id genus veluti quâdam disciplinâ artis cantum exerceant; nonnullæ verò terrenæ,& aquatiles bestiæ musicâ suavitate capiantur? Fistulis aves allici, serpentes cantu disrumpi comprobatum est, inquit Martianus. Equos tubarum clangore ad prælium concitari testatur Job. Cervos cantu demulceri, & sonitu tibiarum scribunt Plutarchus, & Clemens Alexandrinus. Idem asserit Strabo de elephantis. Quod spectat ad pisces,nota est omnibus Arionis Methymnæi fabulosa narratio, adeò pro vera habita, ut etiam annalibus inserta apud Historicos fidem invenerit. De hoc Poëta:

Martian. lib. 9.
Iob. 39, 25.
Plutar. 7. Symp.
Cl. Alex. init. orat. ad gentes.
Herodotus in Clio.
Ovid. 4. de arte

Quamvis mutus erat, voci favisse putatur
Piscis Arioniæ fabula nota lyræ.

Tzetzes Chil. 1.v.410. Sed utcunque se habeat Arionis fabella, quam explicat allegoricè Tzetzes in chiliadibus, illud certissima experientia compertum est Delphinos, & alios quosdam pisces instrumentali musicâ plurimum delectari, quod etiam Plutarchus asserit in Convivio septem sapientum. Orphei lyra etiam nunc inter sidera nomen habet, cujus dulcedo non solùm lenire tygres potuit, rapidosque leones, sed ut Tragicus canit,

Seneca in Herc. Oetæo act. 5.

Cantu tartara flebili,
Et tristes Erebi Deos
Movit, nec timuit stygis
Juratos superis lacus.

Eumen. orat. pro scholis instaurandis. Amphioni autem quod tantum carmen, inquit Eumenius Rhetor, quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo? quam sequuta quondam saxa perhibentur, ut ducentibus subvecta modulis, & ad intervalla carminum resistentia spontè murum velut arte construerent. Hæc figmenta præteriissem, ni sub eorum cortice præclaræ musicæ dotes continerentur. Orpheus enim, & Amphion, ut dòcent Macrobius in Somnio Scipionis, Pausanias in Bœoticis, Palæphatus in libro Ἀπίσων ἱστοριῶν, Fulgentius & Natalis Comes in Mythologiis, & alii, cùm duros & sylvestros homines è ferinis moribus ad civilem societatem harmonico modulamine transtulissent, locum fabulæ dederunt, ac propterea dicti sunt immanium ferarum extinxisse furorem, fluviorum impetum stitisse, animasse montes, saxis & cautibus humanos sensus inseruisse.

Macrob. l. 2. Palæph. c. 34. & 42. Nat. Comes lib 7. c. 14. & l. 8. c. 15. Suidas v. Amph. Tzetzes Chil. 1. v. 305. Horatius de arte Poet.

5. O immensam musicæ suavitatis efficaciam! quam dulci tyrannide in omnes Microcosmi potentias dominaris? Transeunt in stuporem admirabiles ejus effectus, ac omnem prorsùs amitterent fidem, ni præ-

ni præter summorum virorum auctoritatem continua probarentur experientia. Timotheus musicus quam facilè omnes affectus Alexandri in quamcunque partem flecteret Basilius magnus, Dio Chrysostomus, & Himerius Sophista eleganter ostendunt; Hujus postremi verba dignissima profectò sunt, quæ transcribantur. Parumne, inquit, Rex aliquando sapuit? non permisit id Timotheus, sed cantu in cœlum usque Regis animum abduxit. Immoderatene æstuabat animus? præsens ille elatum animum pulsando citharam domabat. Mœstusne erat? statim ridentem ostendebat. An voluptatibus tenebatur? post cantum statim castissimum videbas. Et ut omnia dicam, talem videre eum licebat, qualem tibi eum Timotheus reddidisset. Hinc Aristonico Citharœdo æream statuam fieri jussit Alexander, teste Plutarcho, antequam hasta projecta jaceret. Et Pausanias in Corinthiacis effigiem Amoris commemorat Pausiæ pictoris opus, qui abjecto arcu & sagittis lyram tenet; quia nimirum musica in omnes affectus humanos dominatur. Sanctus Albertus Monachus, cum adhuc secularis esset, audiens Mimum quemdam vitam & conversionem S. Theobaldi musicè decantantem, tanta repente gratia divinitus compunctus est, ut inde cœperit in magna vivere sanctitate. S. Amsbertus Monachus, & Episcopus Rothomagensis, cum adhuc laïcus in aula Regis viveret, diversa musicæ artis instrumenta audiens personantia dicebat sibi, O bone conditor quale erit te diligentibus Canticum indeficiens in cœlestibus audire Angelorum: quàmque suave, & delectabile sanctorum choris concinentibus interesse, si tantam mortalibus præbes industriam,

Basil. hom. de legendis Gentilium libris. Dio Chrys. or. 1. de Regno. Himerius apud Photium cod. 243.

Plut. or. 2. de Alexandro.

Surius 7. April.

Ansgardus Monachus in ejus vita.

ut peritia artis, ac suavitas cantilenæ provocent animos audientium, ut te Deum creatorem omnium devotè collaudent. S. Dunstanus Archiepiscopus Cantuariensis adhuc adolescens & se, & alios musicis modulis à turbulentis mundi negotiis avocabat, & in meditationem cœlestis harmoniæ erigebat. B. Mariæ Oegniacensis triduo ante obitum jugiter cecinit Cantica inaudita, & mirabilia, & se cantu ad mortem præparavit. Dicitur & Pythagoras in ebrios olim incidens jussisse tibicinem convivio præsidentem mutare harmoniam, ac Dorion ipsis canere, atque hoc modo melodiæ illos ad sobrietatē reduxisse. Parrhasius pictor, teste Theophrasto apud Ælianum, cantu, & modulatione vocis laborem artis mitigabat, quod solatium omnibus artificib⁹ commune est. Achilles apud Homerum cum se sentiret iratum, musicæ sensu ad animi sensum redibat: quare Seneca inter alia quamplurima iræ remedia etiam musicam recenset. Et Climacus; Moderata, inquit, melodia furorem lenit, & mitigat. Multas autem infirmitates tam mentis quam corporis potenti musicæ pharmaco sanari Theophrastus, Jamblicus, Martianus Capella, Severinus Boëthius, Joannes Brodæus, Hieronymus Magius, & alii non contemnendi auctores asseverant: vocum enim concentus ex anima in corpus influere solet, & occulto quodam tramite sese insinuans eos præsertim morbos levat, qui animum vehementer exagitant. Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Tales Cretensis citharæ suavitate pestilentiam fugavit. Empedocles, cū quidam ejus hospitem gladio furibundus invaderet, canendi modo juvenis iracundiam repressit. ταραντιζοντες quos phalangum virus morsu pestifero

Osbert. Monachus Cantuar. in ejus vita.

Jacob. de Vitriaco vitæ ejus lib. 2. cap. 11.

Ælian. de var. histor. l. 9. c. 11.

Seneca lib. 3. de Ira cap. 9.
Climac. gr. 8.

Theophr. l. de enthusiasmo. & Iambl. de vita Pythag. lib. 1. c. 25.
Mart. Capella l. 9.
Boeth. de musica l. 1 cap. 1.
Brodæus l. 4. miscell. cap. 31.
Magius var. lection. l. 4. c. 13.
Gellius lib. 4. c. 13.

fero infecit, non nisi musicâ sanari posse res est manifestissima in Apuliæ provincia. Adeò verum est quod Bion Smyrnæus cecinit, nullum esse medicamentum præstantius cantu. Olim cum Lacedæmones bellis civilibus affligerentur oraculũ illis redditum est, si Terpandrum Methymnæum cithara canentẽ audirent, protinus conciliandos esse: quod & factum est, nam ejus cantu commoti lacrymantes se invicem osculabantur. Getæ majorum facta ad citharam canebant, ut Jordanus Episcopus eorum Chronologus scribit: & cum legationes obibant pacem, vel impetrare, vel stabilire cupientes citharas increpabant erudito consilio, quòd crederent musicam optatæ pacis blandissimam fore conciliatricem. Has efficacissimas musicæ operationes considerantes nonnulli existimarunt inesse musicis concentibus vim quamdam magicam, & supernaturalem: sed hanc opinionem erroneã esse Martinus Del Rio vir doctissimus in suis magicis disquisitionibus luculenter ostendit.

Bion. Idyll. 5.

Tzetzes Chil. 1. v. 385.

Iordan. de rebus Getar. cap. 19.

Del Rio disq. magic. l. 1. c. 4. qu. 2.

6. Ad sacræ Scripturæ intelligentiam musicam necessariam esse Rupertus Abbas affirmat, probatque Abrahamum in oratione pro civitatibus illis incendio cœlitus devastandis ob rationem musicam numeros illos proposuisse. Eamdem utilem ad omnes scientias docent peritissimi musici Joseph Zerlinus, & Franchinus Gafforius. In ipso sermone inesse musicam Priscianus Cæsariensis Grammaticus lib. de accentibus, Diomedes lib. 2. Ælius Donatus cap. de Tonis, Cledonius senator in Donati expositione, & alii Grammatici ostendunt, itemq; Augustinus in libris de Musica. Ad Architecturam quantum valeat longo sermone Vitruvius exequitur. Quantum etiam medico prosit scribit Ficinus Antonio Canisiano. Diebus attributa nomina

Rupert. l. 7. de operib. Spiritus sancti c. 16. & in Gen. lib. 16. cap. 5.

Zerlin. lib. 1. harmonic. institutionum.

Gaffor lib. 1. Musicæ theoreticæ.

Ficin. l. 1. epist.

ex

Dio Cassius lib.37.

ex Planetis secundùm musicam habitudinem ex Dione Cassio didici; nam feria secunda dies Lunæ dicitur, feria autem tertia non à Mercurio juxta naturalem sphærarum ordinem, sed à Marte denominatur, quia Luna ad Martem propotionem habet sesquialteram, ex qua oritur consonantia diapente. Post diem Martis Mercurii diem numeramus, Martis enim ad Mercurium intervallum est sesquitertium, è quo provenit diatessaron cum superiori diapente plenum diapason efficiens. Idem consonantiarum respectus in cæteris diebus observatus est. Pythagoram refert Jamblicus omnem rectè vivendi institutionem per musicam constituisse. Ægyptii quoque, teste Pierio, musicæ symbolo mores compositissimos intelligebant: Priscis enim sæculis modestum fuit cantorum genus, & Philosophica prorsus morum gravitate. Quamobrem Agamemnon peregrè profecturus uxorem Clytemnestram Cantori reliquit custodiendam, ut ab improbis cogitationibus mentem ejus averteret illustrium fœminarum exempla pudicis modis decantando. Nec prius Ægistus illi vitium potuit inferre, quam Cantorem interemisset, Ericus secundus cognomento Bonus Rex Daniæ in rabiem tractus est à Citharœdo, si verax est Saxo in Historia. Contra verò Terpander coortam Lacedæmone seditionem musica sedasse dicitur apud Plutarchum. Iidem Lacedæmonii, ut scribit Tyrius doctrina, & nomina, & nomine Maximus, ex Tyrtæi carminibus animos sumpserunt. Argivi ex Telesillæ melodia, Lesbii ex odis Alcæi. Proclum in gravissimis cruciatibus doloris remissionem cantu consecutum fuisse testatur Marinus in ejus vita. Vis enim carminis, ait Gorgias, cum animi opinione

Piet. lib. 23. hieroglyph. cap. 1.
Eustathius in 3. Odyss.
Saxo hist. Daniæ lib. 12.
Plutarch. l. de musica.
Tyrius ser. 21.
Gorgias or. in Helenam.

opinione conjuncta fascino eam demulcet, & quò vult transfert. Hesiodus in Theogonia beatos esse musicos prædicat, qui psallentes omnium dolorum obliviscuntur. Idem de se canit Horatius.

Musis amicus tristitiam, & metus Horat. l. 1. od. 26.
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis.

7. Sextus Empyricus Pyrrhonius cum omnium scientiarum hostis, & eversor fuerit, musicam tamen laudat, quod non per vim imperat, sed cum voluntaria quadam persuasione. Docet Plutinus Platonicæ Sapientiæ antistes per musicam reduci hominem ad Deum. Quam infidelis hominis sententiam Rupertus Abbas confirmare videtur. Movet enim intus musica, ait ipse, vi quadam & potentia naturali spiritum hominis, & cum decenter convenit cum verbo, vel sensu divinæ laudis concutit penetralia cordis, & illam quam accepit homo, resuscitat in eo gratiam Spiritus sancti. Hinc Propheta Elisæus requisitus à Regibus, ut futuri belli exitum prænunciaret, jussit sibi psaltem adduci, quo psallente facta est super eum manus Domini, statimque Spiritus Propheticus, qui propter præcedentem commotionem recesserat, restitutus est ei. Quid igitur aliud de Prophetico viro sentire oportet, ait Richardus Victorinus, nisi quod exterior harmonia interiorem illam, & spiritualem ei harmoniam ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis animum ad assueta gaudia revocavit? Pergit Richardus, & ostendit magnam esse musicæ utilitatem ad gratiam contemplationis comparandam. Agit quippe cantus in spiritum, eumque potentissimè afficiens ad Cœlestes influxus recipiendos idoneum efficere censetur:

Sext. Emp. l. 6. adv. Mathematicos.

Plot. in lib. 3. enn. 1.

Rupert. in lib. Reg. lib. 5. c. 25.

4. Reg. 3. 15.

Richard. lib. 5. de contempl. cap. 17.

Alcinous de doctr. Platonis cap. 8.

ſetur: quia dum auribus, inquit Alcinous, vocum haurimus harmoniam ab iis quæ audiuntur, ad ea quæ intellectu percipiuntur gradatim aſcendimus. Quod ſi cantus occulta proprietate mentem revocat ad divina, quid mirum ſi mali ſpiritus muſicæ ſuavitatem ſuſtinere non poſſunt? Nam citharam pulſante David recedebat à Saül ſpiritus malus. Rebelles enim dæmones in malo obdurati, cum nullo modo reduci poſſint ad Deum, omnem concordiam, & harmoniam implacabili odio proſequuntur. Mira res, inquit egregius Scriptor B. Thomas de Villanova Archiepiſcopus Valentinus, muſica fugatur diabolus, & qui juxta ſententiam Job ſagittas reputat quaſi paleas, & lapides fundæ velut ſtipulas ſpernit, deridet etiam vibrantem haſtam, & duriſſimos malleos pro nihilo pendit, ad citharæ ſonitum tremefactus recedit, & quem nulla vis ſuperat, ſuperat harmonia.

Thom. Valentin. ſerm. de Viſitat. B. V.

Iulian. init. or. 8. Homer. Odyſſ. δ. & Diodor. Sicul. lib. 1.

8. Julianus Imperator laudabilis ſcriptor, ſi in fide Chriſti peſtitiſſet, nihil aliud fuiſſe arbitratur celeberrimum illud Homeri Nepenthes omnium malorum oblivionem inducens, quod Polydamna Ægyptia Thonis uxor temperavit, Helenæ verò Hoſpitalis cujuſdam muneris loco dedit, quàm conſummatam muſicæ conſonantiam, omnibuſque numeris abſolutam ſymphoniam. Vinum, & muſica, ait Sapiens, lætificant cor. Quid enim illa præſtantius, ut magnus ſcribit Caſſiodorus, quæ naturæ convenientiam ubique diſperſam virtutis ſuæ gratia comprehendit? Hæc cum de ſecreto naturæ tanquam ſenſuum Regina tropis ſuis ornata proceſſerit, reliquæ cogitationes exiliunt, ut ipſam ſolummodo delectet audiri. Hæc triſtitiam noxiam jucundat, tumidos furores attenuat, cruentam

Eccl. 40. 20.

Caſſiod. l. 2. var. Ep. 40.

tam sævitiam efficit blandam, excitat ignaviam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium revocat castitatem, sanat mentis tædium bonis cogitationibus semper adversum, perniciosa odia convertit ad auxiliatricem gratiã, & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu ad quod vult deducit, & per insensibilium obsequium prævalet sensuum exercere dominatum. Hæc Cassiodorus, cui consonans Maximus Tyrius, Humanam musicam, ait, quæ animos circuit, quidnam aliud esse dixerimus, quam pædagogicũ quoddam officium, quod animæ affectiones moderatur? Id enim nimiam elationem, impetumque animi quasi quibusdam incantationibus demulcet, remissionem atq; infractionem sublevat, exacuitque. Musica aptissima artifex est in luctu levando, in contundenda iracundia, in comprimenda audacia, in temperanda bonorum virorum cupiditate, in sanando dolore, in consolandis amoribus, in levanda miseria. Optima in sacrificiis comes, sodalis in convivio, imperatrix in bello, aptissima præterea ad celebritates inspergendas leporib⁹, Dionysiaque exhilaranda. Sed cur musicam oportet tam multo celebrare sermone, aut ejus exaggerare dignitatem? quando eam satis constat optimã pacis, atq; otii nobiscum ministram esse, optimam commilitonẽ, egregiam nobiscum civem, aptissimam puerorum nutricem. Ocyssimè namq; ex omnibus sensibus auditus quodcunq; novit transmittit ad animũ, sibiq; consentientissimũ reddẽs in eosdẽ affectionũ impet⁹ trahit. Unde animi musicę expertes

Tyrius ser. 21.

expertes nunquam erit ut rectè cultores legis evadant. Hactenus ille.

9. Possem & alia plura in musicæ commendationem ex variis Auctoribus tum vetustis tum recentioribus huc transferre; sed mihi animus est ea seligere, quæ propius rem nostram attingunt. Curioso autem lectori plurima suppeditabunt Clemens Alexandrinus 6. *stromatum*, Justinus Martyr *quæst.* 107. Beda *lib. de musica*, Cicero 1. *&* 4. *Tusculan.* Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 10. Lucianus *de saltatione*, Athenæus *lib.* 14. Sextus Empyricus *lib.* 6. *adversus Mathematicos, qui est adversus musicos*, Dio Chrysostomus *oratione* 1. *&* 31. Jamblicus *de vita Pythagoræ lib.* 1. *cap.* 15. Joannes Sarisberiensis *lib.* 1. *Policratici*, Franciscus Georgius Venetus *in Harmonia mundi*, Bartholomæus Chassanæus *in Catalogo gloriæ mundi parte* 10. *consid.* 51. Julius Cæsar Bulengerus *lib.* 2. *de Theatro*, Petrus Montius lib. 4. de varietate unius legis cap. 25. Fabius Paulinus lib. 2. 3. & 4. de septenario, Cœlius Rhodiginus lib. 1. Roderic. Zamoren. lib. 3. speculi cap. 39. Marsilius Ficinus *de vita cœlitus comparanda cap.* 21. Marinus Mersennius *in cap.* 4. *Genesis diffusissimè*, Petrus Faber *de re athletica*, Raphaël Volaterranus *lib.* 35. *Commentariorum Urbanorum*, Guillelmus Parisiensis *secundæ partis de Universo p.* 3. *cap.* 20. Hieronymus Osorius *in fine libri* 4. *de Regis institutione*, Angelus Minorita, *initio lib.* 1. *floris Angelici*, Ottomarus Luscinius *lib.* 1. *Musurgiæ*, Athanasins Kircher Fuldensis *lib.* 3. *artis magneticæ par.* 8. *quæ est de magnetismo musicæ & in Arte magna consoni, & dissoni, sive Musurgia Universali*, Tiraquellus *libro de nobilitate cap.* 34. Ludovicus Cresolius *lib.* 3. *mystagog. cap.* 27. & alii innumeri, illi præsertim, qui musicas institutiones conscripserunt. ME-

METRUM XLIII.

Eia cantu personate
Quotquot estis musici.
Eia laudes, eja nomen
Personate Numinis.
Huc adeste voce, plausu,
Orbis omnes incolæ,
Huc adeste mente pura
Qui Deum veremini.
Barbito dulci sonate,
Mollibusque Canticis.
Organorum, buccinarum,
Et lyræ concentibus.
Nunciate quam potenti
Cuncta firmet dextera.
Prædicate quam benigna
Nos regat clementia.
Ferte laudes, ferte cantus
Ejus ad sacrarium.
Plaudat orbis: plaudat æther
Nablis, & tympanis.
Angelorum candidati
Personent exercitus.
Cœlitumque gloriosa
Turba laudes continat.
Astra laudant, & serenum
Quicquid ornat æthera.
Terra saltet & choreis
Læta blandis perstrepat.
Alta plaudant floridorum
Montium cacumina.
Pontus adsit, & capaci
Quicquid alvo continet,

Amniumque pura rauco
Psallat unda murmure.
O superne Rex polorum,
Quo jubente vivimus,
Te parentem prona adoret
Trina rerum machina.
Te potentem læta honoret
Omnis orbis natio.
Eia cantu personate!
Quotquot estis musici.
Eia laudes, eja nomen
Personate Numinis,

§. II.

Dicta quædam de harmonia mundi. Inesse musicam singulis rebus. Origo musicæ. De cantu Ecclesiastico, Eum antiquissimum esse. An instrumenta musicalia admittenda in Ecclesia. Primus Organorum usus.

I. PLatonici cum vidissent omne quod vivit cantibus permulceri, cœlestem animam, qua universum animaretur, originem sumpsisse autumant à musica. Nam & eloquium Dei è nihilo cuncta creantis musicum cantum fuisse scribunt, & omnia musicis proportionibus constare asseverant. Ipsam animam rationalem ex harmonia componi falsò quidam ex ipsis arbitrantur, quem errorem egregiè confutant Nemesius, Isidorus Pelusiota, & ex recentioribus Marsilius Ficinus. De mystica Angelorum harmonia agit Dionysius Areopagita cap. 10. Cœlestis Hierarchiæ. De musica sive consonantia Christi ad nos, & quomodo simplum Salvatoris nostri duplo nostro concinat ad salutem, doctè, & diffusè differit Augustinus initio libri quarti de Trinitate.

Ficin. in Timæum Platonis.

Nemes. de nat. hominis. Isidor. l. 4. Ep. 125. Ficin. lib. 7. Platonicæ Theologiæ c. 10. & Jo. Sarisberien. lib. 1. Polícratici.

nitate. Nolo hic autem cum Scipione somniante cœlos conscendere, & cum Aurelio Macrobio Pythagoricum cœlorum concentum speculari. Nolo ex Epicuri intermundiis imaginariam musicam huc deducere. Nolo siderum, mundique harmoniam inutili curiositate investigare. Quomodo videlicet terra cum Luna conveniat: aqua cum Mercurio, & Saturno intersonet: reboet cum Jove, & Venere aër: ferveat ignis cum Sole, & Marte: quo sonitu lapides, & metalla Marti respondeant: herbæ cum Jove, animalia cum firmamento. Hæc lascivientis ingenii lucubramenta curiosam quidem, sed parum solidam doctrinam continent. Scripsit de harmonia mundi Franciscus Georgius Venetus vir Platonicis; & Cabalistis plus justo addictus insigne volumen, jucunda magis, quam necessaria subtilitate juxta Ecclesiasticam censuram expurgandum, quod in tria Cantica divisit. Cantico primo tractat de Deo, quatenus est principium & finis universorum; & de suavissima consonantia, qua adinvicem, & cum supremo Archetypo resonant creaturæ. Cantico secundo demonstrat quam multiplici consonantia omnia membra cum capite Christo conveniant. Tertio agit de hominis cum suo opifice; de minoris cum majori mundo concordantia, de concentu quem faciunt homines boni cum Deo: Tum de corporis & animæ harmonia in melius mutanda per resurrectionem, deque æterna pausa in cœlesti beatitudine. Scripsit etiam de humana, & mundana musica diffusissime Robertus à Flud, sive de Fluctibus Oxoniensis in sua utriusq; Cosmi historia. Sed ejus harmoniam Joannes Kepplerus Mathematic⁹

Macrob. in somn. Scip. l. 2.

libro de harmonia mundi in quinque tractatus diviso, itemque in Mysterio Cosmographico fallacē, & dissonā multis rationibus esse contendit. At Robertus in Proscenio Veritatis, & in Monochordo Mundi acriter se tuetur, & rationes Keppleri evertere conatur. Ambo autem Andabatarum more in tenebris digladiantur, nam extra Ecclesiæ castra militantes, cum careant fide per dilectionem operante, vera etiam & consonanti musica caruisse dignoscuntur. Ipsos consulat cui licet, & libet. Doctius de hac musica, & adversus Fluddi mendacia disserunt viri doctissimi Marinus Mersennius in insigni suo Commentario super Genesim, & Athanasius Kircher in sua Musurgia universali. Aliam item mundi visibilis harmonicam dimensionem tradit vir peritissimus rei Mathematicæ Marius Bettinus Bononiensis. Hanc eandem universi harmoniam antiquiores Sophi pertractant Trismegistus, Plotinus, Proclus, Jamblicus, Maximus Tyrius, Chalcidius, & alii Platonici passim, Heraclides in Allegoriis Homeri, Clemens Alexandrinus initio orationis ad Græcos. Boëtius lib. 1. musicæ, Plutarchus in quæstionibus Platonicis, & libro de animæ procreatione ex Timæo Platonis, Plinius lib. 2. Macrobius in somnium Scipionis, Censorinus, Martianus Capella, & omnes ferè recentiores, qui harmonicas institutiones conscripserunt. A primo enim tenebroso corpore, ait gravis scriptor Guilbertus Tornacensis, infra quod nihil est, usque ad Deum, supra quem nihil est, quædam musica sive harmonia reperitur, per quam invicem universa cohærent. Et ut Ruricius Lemovicensis Episcopus ad Hesperium scribit. In harmonia mundi universa animantia bruta

Bettinus Apiario 10. progym. 1. propos. 3.

Guilbert. tract. de pace c. 14.

Ruricius lib. 1. Epist. 5.

bruta pariter, & elinguia, incedentia, volantia, atque vocibus, etsi sono dissono, aut ore diverso, pari tamen affectu, quasi uno concentu in laudem proprii auctoris erumpunt, & potentiam quam promere nequeunt, sentire se produnt. De harmonica animæ compositione ex placitis Platonicorum doctè & diffusè, sed obscurè disserit Christophorus Marcellus lib. 6. de Anima.

2. Cæterum cum de musica loquimur piaculum grave esset ejus originem præterire. Eam plerique Græcorum ad Pythagoram, alii ad Mercurium, alii ad alios referunt, quorum mendacia recenset Bulengerus. Mendacia dixi, nam sacra Mosis historia docet Jubal de progenie Cain fuisse patrem canentium cithara, & organo. Quomodo autem Pythagoras ex sonitu malleorum musicam invenisse dicatur, tractat diffusè Jamblicus in ejus vita. Plutarchus in symposiacis explicans dictum illud antiquum, *Amor musicam docet*, Theophrastum laudat, qui libro de musica tria ejus principia facit dolorem, voluptatem, & indistinctum divinum; nam unumquodque horum vocem à consueto modo aversam ad canendum inclinat. Sed si quis unquam amavit, sanè fatebitur Amorem primum musicæ inventorem, primum ejus principium esse. Amorem omnium artium, scientiarumque Magistrum vocant Platonici, prima tamen Amoris scientia musica est, teste ipso Platone in doctissimo illo convivio, quo ejusdem Amoris describuntur actiones. Hæc de Musicæ origine dum scribo, occurrit mihi fabula quædam non indigna relatu, quod à viro summæ sapientiæ Philone Judæo eam didicerim. Cum Deus, inquit, rerum omnium conditor è nihilo cuncta creasset, jamque homi-

Bulenger lib. 2. de Theatro, c. 1.
Gen. 4. 21.
Jamblic. lib. 1. cap. 26.
Plutarch. sympos. lib. 1. q. 5.

Philo lib. de plantatione Noe.

nem operum suorum principem constituisset, videns cuncta quæ fecerat, eorumque pulchritudinem suspiciens unum de Prophetis interrogavit, num aliquid ad universi perfectionem deesset. Deest unum, ait ille, quod tamen mihi prorsus necessarium videtur, deest inquam concinnus sermo, qui omnia quæ tu creasti, tuamque bonitatem, & providentiam jugiter laudet. Placuit Deo hæc tam commoda admonitio, statimque musicorum genus creavit, qui Deum mirabilem in operibus suis dulciter decantarent. Significat adfabulatio aut solum esse, aut præcipuum musicæ usum divinas laudes resonare. Nescio autem an hujus fabulæ occasionem acceperit Philo ab Hermete illo ter maximo, qui scribit in Asclepio musicam suavitatem ad concinendas Dei, cœlestiumque laudes hominibus indultam, ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset. Verum has Nilotici calami argutias, ut Apuleius loquitur, prætermittentes, jam ipsam musicam in sacrosancta Christi Ecclesia resonantem audiamus.

Apul. lib. 1. metamorph.

Aug. Ep. 119. cap. 18.

3. Ab ipso Domino, & ab Apostolis, ait Augustinus, Psalmos & Hymnos canendi habemus documenta, & exempla, & præcepta. In veteri quoque testamento quam multiplex cantorum, ac musicalium instrumentorum mentio habetur, ut divina præconia ordinatissimis vicibus celebrarentur? Davidem in Canticis eruditissimum clebrat Augustinus. Salomonem ejus filium musicæ item peritissimum Pineda commendat. Quid Moses? quid veteres Patriarchæ? an musicam ignorarunt, quos adeo frequentes in divinis modulationibus sacræ

Idem de civit. Dei l. 17. c. 14
Pineda de reb. Salom. l. 3. c. 13.

sacræ literæ asseverant? Superfluum igitur fuerit sive ad probandam Ecclesiastici cantus antiquitatem, sive ad multam ejus utilitatem adversus novatores astruendam sanctorum Patrum, & Scripturarum testimonia coacervare. Stultus ego sim, si rem clarissimam, & jam à multis auctoribus illustratam velim clarius illustrare. Legendi de hac re Bellarminus *tom. 4. controversiarum lib. 1. de bonis operibus in particulari cap. 16.* Albertus Pighius *lib. 1. Ecclesiasticæ Hierarchiæ.* Thomas Valdensis *tom. 3. Doctrinalis tit. 2.* Alphonsus à Castro *lib. 4. adversus hæreses*, Antonius Demochares lib. 4. de Missa cap. 12. & 13. Joannes Filesacus Theologus Parisiensis *libro 2. Selectorum.* Ludovicus Cresolius *libro 3. mystagogi.* Pamelius *tomo 1. Liturgicorum Latinorum.* Franciscus Suarez *tomo secundo de Religione libro 4. cap. 7. & 8.* Baronius *anno 60. numero 24.* Durantus Tolosanus *lib. 3. de ritibus Ecclesiæ cap. 21.* Scholastici cum D. Thoma 2. 2. *q.* 91. & alii multi.

4. Una autem difficultas hic enodanda videtur: An deceat Ecclesiam instrumentis musicalibus uti in divinæ Synaxis celebratione. Rem ambiguam reddunt diversæ diversorum sententiæ. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter opera Justini Martyris cantum vocalem laudat, sed ad cantum adhiberi instrumenta non permittit. Sancti quoque Patres Joannes Chrysostomus, & Isidorus Pelusiota solis Hebræis permissa olim instrumenta scribunt ob eorum imbecillitatem. Damnat eadem instrumenta elegantissima oratione S. Aëlredus Abbas Rievallis Bernardi synchronus, & discipulus: Unde, inquit, cessantibus

Iustin. q. 107.

Chrysost. in Psal. 150.
Isidor. l. 2. Ep. 176.
Aelred. lib. 2. speculi charitatis cap. 23.

jam typis, & figuris, unde in Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, rogo, terribilis ille follium flatus tonitrui potius fragorem, quam vocis exprimens suavitatem? Pergit sanctus Pater, & cantum quoque figurarum sugillans ait: Ad quid illa vocis contractio, & infractio? Hic succinit, ille discinit, alter supercinit, alter medias quasdam notas dividit, & incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur, nunc impingitur, nunc diffusiori sonitu dilatatur. Aliquando, quod pudet dicere, in equinos hinnitus cogitur, aliquando virili vigore deposito, in fœmineæ vocis gracilitates acuitur, nonnunquam artificiosa quadam circumvolutione torquetur, & retorquetur. Videas aliquando hominem aperto ore quasi intercluso halitu expirare, non cantare: ac ridiculosa quadam vocis interceptione quasi minitari silentium, nunc agones morientium, vel extasim patientium imitari. Interim histrionicis quibusdam gestibus totum corpus agitatur, torquentur labia, rotantur oculi, ludunt humeri, & ad singulas quasque notas digitorum flexus respondet. Et hæc ridiculosa dissolutio vocatur religio: & ubi hæc frequentius agitantur, ibi Deo honorabilius serviri clamatur. Hactenus ille. Sed alii è diverso instrumentorum usum admittunt, & laudant. Et primò quidem Christianus Pædagogus apud Clementem Alexandrinum instrumentis uti permittit. Deinde Prudentius audiendus est, qui vivebat sub Theodosio seniore, & filiis ejus. Sic autem canit:

C. Alex. pædag l. 2. c. 4. Prudent. adv. Iudæos.

Quicquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
Quicquid in arcano vomit ingens spiritus haustu,
Quicquid casta chelys, quicquid testudo resultat,
Organa disparibus calamis quod consona miscent,

Æmula

Æmula pastorum quod reddunt vocibus antra,
Christum concelebrat, Christũ sonat, omnia Christũ
Muta etiam fidibus sanctis animata loquuntur.

E Scriptoribus denique recentioribus Joannes Sarisberiensis Carnotensis Episcopus prodibit in medium, qui eodem quo Aëlredus sæculo vixit, tempore scilicet Alexandri III. Is libro primo Policratici musicam instrumentalem commendat his verbis. Ad mores itaque instruendos, & animos exultatione virtutis trajiciendos in cultum Domini, non modò concentum hominum, sed etiam instrumentorum modos censuerunt sancti Patres Domino applicandos, cùm templi reverentiam dilatarent. Et si militantis Ecclesiæ tibi parva videtur auctoritas, vel triumphatrix illa præconia musicæ non tacebit, cujus seniores vidit, & tibi monstravit tonitrui filius, & voces eorum sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Quod si illos nondum audisti, Regem audias exultantem, qui te regni, & exultationis suæ vult esse participem. Ait enim, *Sumite Psalmum, & date tympanum, Psalterium jucundum cum cithara.* Ad quid inquis? Ut laudetis Dominum in tympano, & choro, in chordis & organo.

5. Constat igitur ex dictis nec statim ab initio, nec ubique recepta fuisse musicalia instrumenta: nam etiam nunc Romæ in sacello summi Pontificis semper sine instrumentis officiorum solemnia celebrantur; & Ecclesia Lugdunensis, quæ novitates nescit, semper organa repudiavit, neque in hunc diem ascivit. Non tamen damnari debet moderatus eorum usus, cùm à sanctissimis, & sapientissimis viris, ac novissimè à sancto Tridentino Concilio approbatus & permissus sit. Lætificat organo-

rum concentus tristes hominum mentes, & supernæ civitatis insinuat jucunditatem; solicitat pigros, recreat diligentes: provocat justos ad amorem, peccatores ad compunctionem. Qui Deum diligunt, ait Climacus ad hilaritatem, & divinam dilectionem, atque ad lachrymas, & ex mundanis, & ex spiritualibus Canticis ac melodiis excitari solent: qui verò voluptatibus addicti sunt, sibi colligunt materiam perditionis. Porrò organa pneumatica ætate Juliani Apostatæ adinventa fuisse docet Bulengerus. Extat autem ejusdem Juliani Epigramma in organum, à P. Martinio Morentino relatum præfatione in ejus Misopogonem, quod hic transcribere non gravabor.

Climac. gr. 15.

Buleng. lib. 2. de Theatr.

Quam cerno alterius natura est fistula: nempe
Altera produxit fortasse hanc ænea tellus.
Horrendum stridet, nec nostris illa movetur
Flatibus, at missus taurino è carcere ventus
Subtus agit læves calamos, perque ima vagatur.
Mox aliquis velox digitis, insignis & arte
Adstat, concordes calamis pulsatque tabellas:
Ast illæ subitò exiliunt, & carmina miscent.

Cresol. l. 3. Mystag. c. 27.

Hæc organa statim audiri cœperunt in Ecclesia permittente Damaso Pontifice, ut quidam ajunt apud Cresolium in Mystagogo. Sed verior, & communior sententia Platinæ est asserentis eorum usum tempore Vitaliani Papæ circa annum Domini 660. in Ecclesiis incœpisse. Desino, si prius Ecclesiasticos cantores admonuero, ne ad usum illicitæ voluptatis assumant, quod sancti Patres ad effectum pietatis instituerunt. Talis enim debet esse sonus, tam gravis, tam moderatus, ut non totum animum ad sui rapiat oblectationẽ; sed eorum quæ cantantur sensui, & pietatis affectui majorem relinquat portionẽ.

§. III.

§. III.

Cantus Ecclesiastici qui fuerint primi inventores. De musicis, & cantoribus, eorumque discrimine. De tonis, seu modis tropicis. Omnem musicæ mutationem malam esse. Cur ab hodierna musica non iidem effectus sint, qui ab antiqua. Actum obiter de triplici genere cantus Diatonico, Chromatico, Enharmonico.

1. AB Apostolis, & Apostolicis viris Ecclesiastici cantus initia fuisse doctissimus Cardinalis Baronius tam evidenter ostendit, ut nihil ejus eruditioni adjungi possit. Quod autem Theodoretus, & Nicephorus S. Ephræm Syro harmoniacæ modulationis inventionem attribuunt, id ita intelligendum est, quod vel antiquum cantum in aliqua particulari Ecclesia instituerit: vel canendi methodum, & notulas intervallorum ac vocum indices aliquâ faciliori ratione innovârit. Sic Joannes Damascenus novam quandam musicæ rationem pro Ecclesiasticis cantibus adinvenisse perhibetur. Sic Magnus Gregorius non omnem cantum, sed planũ & unisonum adinvenit, quo deinceps semper usa est Ecclesia Latina. Sic etiam Guido Aretinus Monachus S. Benedicti anno Domini vigesimo secundo supra millesimum maximâ omnium admiratione novam musicæ rationem, novasque claves edocuit, & manum quam vocant cum sex vulgaribus notis, adeò ut puer rudis & semigrammaticus paucis mensibus addisceret, quod homo grandævus, magnoque pollens ingenio vix pluribus annis addiscere potuisset. Erat enim ante ipsum difficillimus cantus, quem nunc balbutientes pueri nullo negotio ediscunt. Hoc item seculo Erycius Puteanus vir eruditissimus, & omni doctrinâ refertus duobus editis

Baron. an. 60. nu. 24. & seqq. Theodoret. hist. Eccl. lib. 4. c. 19. Niceph. lib. 9. c. 19.

Puteanus in Musathena. & Pallade modulata.

editis libellis ad sex vulgares notas septimam adjungere conatus est, ut omnes vocum mutationes tollantur, quæ pueris majus negotium in cantu discendo facessunt; & hoc modo praxis musicæ multò facilior reddatur. Porrò musica antiqua pro notis literas Græcas habuit, nunc rectas, nunc inversas, nunc alio situ super verba canenda collocatas. In media literarum usus, sed latinarum, de quibus earumque significatione in superscriptione cantilenæ extat Notkeri Monachi parvus tractatus in supplemento Bibliothecæ veterum Patrum editionis Coloniensis. In harmonia denique nostra diversa forma est, ut omnes norunt. Scripsit de notis musicis librum Alypius Græcus, cujus meminit Vincentius Galilæus in suo opere de nova, & antiqua musica, quod musicis, & cantoribus valde utile est. Cantorum verò, & musicorum magnum esse discrimen docet Boëthius. Cantor ille est, qui harmoniacæ rationis expers, & à musicæ scientiæ intellectu sejunctus famulatur, nec quicquam affert rationis: is autem musicus est, qui ratione perpensâ canendi scientiam non servitio operis, sed imperio speculationis assumit. Cantor nec discernens musicam, nec dijudicans, vocem suam flectere quidem, elevare, ac deprimere novit per phtongos, & intervalla; sed musicum systema, variamque modorum ordinationem prorsus ignorat. Musicus ordinationem prorsùs ignorat. Musicus ordinat, & componit cantum, scitque eorum quæ cantantur rationem reddere. Hoc prænotato, quia Davo, & Oedippo debitor sum, operæ pretium me facturum arbitror, si quædam de tonis, & modis musicis tractavero, quo prænoscentes musicæ artificium & ornamenta alacriores in Dei laudibus decantandis

Boeth. de musica l.1.c. ult.

faciā

sacri cantores inveniantur. In qua sanè tractatione ne molestus sit mihi lector, si prolixus fuero; nam, ut fatear quod res est, & musicam amo, & pudet me plerosque Ecclesiasticos viros totius vitæ cursu in cantu versari, ipsum verò cantum, quod turpe est ignorare.

2. Ex diapason igitur consonantiæ speciebus, ut cum Boëthio loquar, existunt qui appellantur modi, quos eosdem tropos, vel tonos nominant. Sunt autem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel gravitate, vel acumine differentes, quorum omnium compositio plenum continet diapason, sive octavam, ut ajunt, quæ ex octo vocibus constat & septem intervallis. Omnis verò tonus certos modos & terminos vocis elevandæ vel deprimendæ diffinit, & certis quibusdã differentiis omnem cantum coërcet, qui quoniam à gravi vertitur in acutum, inde tropi nomenclaturam accepit. De numero, & nominibus eorum dubitatum sæpè est à viris doctis. Martianus Felix Capella quindecim enumerat, quorum quinque principales, alii collaterales sunt additis particulis ὑπὲρ & ὑπὸ, *super*, & *subtus*, quia super vel subtus principales proximè collocantur. Primus est Lydius, cui adhærent hyperlydius, & hypolydius. Secundus Iastius, cui sociantur hyperiastius, & hypoiastius. Tertius Æolius cum hyperæolio, & hypoæolio. Quartus Phrygius cum duobus hyperphrygio, & hypophrygio. Quintus Dorius cum hyperdorio, & hypodorio. Alypius eosdem quindecim modos enumerat. Verum hi modi superadditi ad pleni & integri systematis sensibilem harmoniam inutiles sunt, quos Cassiodorus ita constituit, ut à se invicem sola semitonii intensione, vel remissione superentur: propterea in ge-

Id. ibid. l. 4. cap. 14.

in genere diatonico locum habere non possunt. Plato numerũ senarium, Aristoteles, Bacchius, & Pappus Alexandrinus septenarium non excedunt. Ptolomæus ut totum disdiapason systema modulis conveniret, octavum & acutissimum modum adjunxit, quem hypermixolydium nuncupavit. Censorinus, Genera, inquit carminum tredecim sunt, ex quibus prima sunt Dorium, Phrygium, Lydium: His accesserunt gravissimum hyperdorium, mox duo hypophrygii gravior, & acutior: deinde Dorius medius, tum Phrygius gravis, & alter excelsus: totidem lydii gravis & acutus: tum mixolydii pari diversitate, postremò hypermixolydius acutissimus. Practici recentiores post Henricum Glareanum sex tonos authentos ponunt ex harmonica, totidemque plagales ex arithmetica divisione diapason: nec plures esse posse contendunt, quod non sint plures species diapason. Lucius Apuleius modos sic recenset. Seu tu velles Æolium, simples, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Doriũ bellicosum. Hunc verò Apuleii textum corruptum esse monet Glareanus lib. 2. cap. 11. & non *Asium* legendum, sed *Iastium*, nam de modo Asio nulla apud reliquos Scriptores mentio est. Philostratus Lemnius Æolia, & Pamphilia modulamina commemorat. Euclides, Aristoxenus, Plutarchus, Quintilianus Aristides, Lucianus, Athenæus, Emmanuel Bryennius, & omnes antiqui Scriptores, discrepant non in numero tantum & nomine, sed in eorum etiam initiis, proprietatibus & finibus assignandis. Referunt hac de re varias eorum sententias Bulengerus, Galilæus & Joannes Baptista Donius. Sed hanc omnem controversiam de vocibus esse hinc colligo, quod ex hominum arbitrio pendeat,

Censorin. c. 21.

Henric Glarean. in dodecachordo.

Apuleius lib. 3. floridor.

Philostrat vitæ Apollon. l. 1. c. 10.

Bleng. 2. de Theatro, c. 17. Galilæus lib. de mus. antiq. Donius de Tonis antiquis.

pendeat, quis primus tonus sit, quis secundus, quis tertius. Debet enim investigari omnium specierum diapason natura ex gravitate & acumine vocum; sive ex intensione & remissione chordarum, quæ certa & invariabilis est; seu tonum illius diapason primum, seu tertium nuncupemus. Porrò modi musici gentium vocabulo designati sunt, quæ pro varietate morum, & ingeniorum variis etiam modis delectabantur. Sic nos quoque diversum musicæ stylum apud diversas nationes esse dignoscimus. Sunt Gallicæ modulationes hilares, molles, concitatæ, choreis, & saltationibus idoneæ: Hispanicæ severæ, vehementes, tetricæ: Italicæ graves, magnificæ, nobiles, insinuandæ pietati, moribusque efformandis aptissimæ.

3. Illud autem ab antiquis observatum est, nunquam ab aliqua gente mutatā fuisse musicam, quin & ipsa in deterius mutata, ipsique mutantium mores in pejora delapsi sint. Ideò quotquot scripserunt de musica semper recentiori rejecta, antiquam commendârunt. Plutarchus libro de musica; At enim, ait, apud antiquiores Græcos ne notam quidem dicunt musicam, quæ theatris inserviret: totam scientiam illam Deorum venerationi, & adolescentum institutioni impensam fuisse. Omnis tunc musica in templis versabatur. Cæterum nostris temporibus ejus musicæ, quæ ad disciplinam puerorum facit, nulla memoria, nulla cura: omnes theatris inservientem amplectuntur. Qui ergò vult musicâ rectè & cum judicio uti, is veterem modum æmuletur. Basilius Magnus: Tanta melodiæ rectæ differentia à turpi atq; obscœna est, ut eam, quæ nunc in usu est, non minus fugere debeatis, quam rem aliquam turpissimam. Athenæus in cœnis sapientum: Musi-

Basil. hom. de legendis Gentil. libris.
Athenæus l. 14

Musicam sanè veteres optimè noverunt, ejusq; leges non sunt prætergressi: nunc autem senio jam cunctis labescentibus, depravati sunt musices numeri, & pro benignitate mollities, pro temperantia insolens audacia, ignavusq; animi languor irrepsit: quæ mala magis post hac vigebunt, nisi quispiam patriā musicam in pristinum splendorem asserat. Sextus Empyricus: Musica vetus virilis erat, recens effracta & effœminata. Severinus Boëthius: Amisit musica gravitatis & virtutis modum, ac penè in turpitudinem prolapsa minimum antiquam speciem servat. Iterum Athenæus: Modus Ionicus minimè floridus & lætus est, sed austerus, & durus; in quo tamen deprehendas elatum quidpiā generositatis non expers, quamobrem amat concentum illum Tragœdia: nostrâ verò ætate Ionum mores delitiis sunt perditissimi, eorumque itidem cantus ab illo vetusto multum diversus. Maximus Tyrius: Musica ut nunc est extenuato corpore incidens, pulchritudinem, & suavitatem illam veterem abjecit. Quapropter à lege propria deflectens calamitosa nobiscum efficitur, animumque tum publicè tùm privatim in perniciem trahit: relictâ autem priori simplicitate, in levitatem fatuam abiit, & ut verissimè dicamus, evasit in flagitium; nam in theatris ac scenis corrumpendæ Reipublicæ initium fecit. Cicero secundo de legibus: Assentio Platoni nihil tam facilè in animos teneros, atque molles influere, quam varios canendi sonos, quorum dici vix potest, quanta sit vis in utamque partem. Civitatum hoc multarum in Græcia interfuit antiquum vocum servare modum, quarum mores lapsi ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus: aut hâc dulcedine corruptelâque depravati, ut quidam putant:

Sext. Empyr. l. 6. adv. Mathemat. c. 22.
Boeth. l. 1. c. 1.
Athen. lib. 14.
Max. Tyrius ser. 21.

putant : aut quod cùm severitas eorum ob alia venialia cecidisset, tum fuit in auribus, animisque mutatis etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, longeque doctissimus valdè hanc labem veretur, negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Rursum Plutarchus in Laconicis Terpandrum, Timotheum, ac Phrynidem mulctatos ab Ephoris enarrat, quod vel unam citharæ chordam addidissent, quam & incidi jusserunt: adeò non permittebant de veteri musica aliquid immutari. Has veterum sententias eò libentius transcripsi, quo magis hodiernæ musicæ deplorabilis status innotescat. Fastidit ætas nostra concentum gravem, & stabilem, amatque modulos quosdam, quibus in frusta concisus cantus dissiliat, & enervetur. Ipse cantus Ecclesiasticus quam à vero Gregoriano dissimilis est! Adeò verùm est quod scribit Xenophon, ea quæ nova sunt, & ipso quasi in flore vehementer in musicis celebrari. Xenoph. lib. 1. Cyripæd.

4. Sed revertor ad tonos, quos à Gentibus denominatos dixi, & cum earum moribus immutatos. Sunt autem, quod attinet ad Ecclesiasticum cantum, octo. Primus, tertius, quintus, & septimus dicuntur principales, & authenti: Secundus, quartus, sextus, & octavus inferiores & plagales nuncupantur. Authenti supra finalem ascendunt usque ad diapason, & una tantum voce descendunt: Plagales ascendunt supra finalem ausque ad diapenten, sive quintam; infra verò descendunt usque ad diatessaron, sive quartam. Quatuor sunt chordæ finales tonorum, nam primus, & secundus desinunt in lychano hypaton: tertius, & quartus in hypate meson: quintus, & sextus in parhypate meson:

septimus, & octavus in lychano meson. Cum autem omnis tonus plenam diapason contineat, atque ea ex diapente, & diatessaron componatur: hoc discrimen est inter duos tonos in eadem chorda desinentes, quod is qui authentus est, plenum diapason habet supra finalem: plagalis verò habet quidem diapentem supra finalem, sed diatessaron quæ diapason complet sub finali collocatur. Legendi hac de re practici recentiores, atque inter cæteros doctissimus Glareanus, qui de modis musicis eruditè disseruit in suo Dodecachordo: Itemque Franchinus Gaffurius libro quarto musicæ instrumentalis, & in descriptione musicæ actionis: Petrus Pontius in dialogo de musica: Joseph Zerlinus, & Petrus Aron in harmonicis institutionibus: iterum Zerlinus lib. 6. supplementi musicalis, & in defensione quinti demonstrationum harmonicarum: Frater Angelus Minorita lib. 1. Floris Angelici: & Marchettus Patavinus in tractatu de cantu plano. Is autem tonus, quem nos primum dicimus, Dorius est antiquorum, ut musici communiter existimant, quod tamen non caret difficultate, quam tangit, sed meo judicio non dissolvit præcitatus Glareanus lib. 2. cap. 9. secundus Hypodorius, tertius Phrygius, quartus Hypophrygius, quintus Lydius, sextus Hypolydius, septimus Mixolydius sive lydius mixtus. Octavo carebant antiqui, nam revera Mixolydius plagalem, seu collateralem non sustinet modum: gravius enim tetrachordum illius cum gravissimo Dorii conjunctum est. Verum de singulis tonis, eorumque constitutione, & proprietatibus uberius infra disseremus, si prius dubitatio quædam soluta fuerit, quæ non indigna videtur solerti discussione.

5. Nam

5. Nam si primus noster modus Dorius est antiquorum, si Phrygius idem ac tertius, & sic de cæteris: cur non eosdem pariunt effectus? Cur non iisdem sonantibus modis & tranquillari animum, & commoveri sentimus? Possem equidem respondere non omnes antiquos musicos & cantores hos admirabiles effectus edidisse; sed eos tantum, qui in hac disciplina peritissimi fuissent, qui cum rari semper fuerint, ita non desunt etiam hac tempestate, qui cum veteribus comparari possint. Satius est tamen fateri id quod verissimum est, priscos illos modos nos nescire, illudque in primis, in quo maximè excelluerunt. Errant itaque toto cælo, qui generum illorum differentias ignorantes acumen tantum, & gravitatem sonorum considerant. Non enim, ut hoc utar exemplo, Doricæ harmoniæ præstabit effectus omnis cantus à lychanò meson usq; ad Paraneten protensus, nisi etiam præter suæ octavæ compositionem alia quædam habeat ad excitandos affectus requisita. Sunt autem quatuor, ni fallor, hæ conditiones, quibus positis musica proculdubiò inducet hominem in varios affectus, & commotiones. Prima conditio est, ut harmonia ex vocibus, & sonitu proveniens juxta toni exigentiam rectè ordinetur. Secunda ut numerus musicus, quo modulationis totius series à gravi in acutum, & ab acuto in grave procedit qualitati verborum, & & toni accommodetur. Hic est numerus, quem vulgus vocat aerem cantionis, de quo Poeta. *Numeros memini, si verba tenerem.* Tertia ut ipsa verba talia sint, quæ mentem percellere, & commovere possint. His adjungebant antiqui totius corporis motus, ac gestus patheticos ad excitandos affectus aptissimos. Quarta tan-

dem, ut qui musicos concentus audit, non tam aurem quam rationem adhibeat, uti docet Boetius, sitque aptus & dispositus ad musicæ effectus recipiendos. Fit enim quandoque, teste Divo Bonaventura, ut propter pravam audientis dispositionē quem musica invenit tristem, reddat tristiorem: & quem lætum, lætiorem. Istæ conditiones si ad toni systema adjiciantur, efficient, ut puto, musicam nostram veteri non inferiorem: alioquin omnes affectus in omnibus tonis confusi, singulisque permixti sunt pro varietate modi procedendi, ut Keplerus observat. Non possum hoc loco quorumdam errorem dissimulare, qui suæ inscitiæ frivolam prætendentes excusationem, ajunt musicam nostram insignes illos effectus, quos in veteri admiramur, operari non posse, quia omnis musica nostra in genere Diatonico est; antiqui autem Enharmonico, & Chromatico utebantur, quæ cantus genera jampridem antiquata ad mentes hominum subitò commovendas aptiora erant. De triplici hoc genere disserunt antiqui Musici Aristoxenus, & Nicomachus Gerasenus in suis Harmonicis institutionibus, Euclides item, & Theo Smyrnæus, & ex ipsis alii recentiores. Porrò genus Enharmonicum illud dicitur, quod pluribus spatiis, & angustioribus separatur: cantatur autem per diesim, & diesim, & ditonum. Chromaticum autem per duo inæqualia semitonia, & trihemitonium constans ex tono, & semitonio minori conscendit. Diatonicum verò per duos tonos, & semitonium naturaliter procedit. Hoc postremum aliis generibus dignitate, & efficacia præeminet; & sine ejus mixtura reliqua duo subsistere nequeunt; atque ideò supradictam opinionem mirabiliores musicæ effectus Chromatico,

Boet. lib. 1. c. 9. Bonav. prolog. in Thren.

Kepler. tract. 3 harmon. c. 15.

Theo lib. 2. Matth. c. 9. & seqq.

tico, & Enharmonico generi tribuentium damnat, ac pluribus confutat Joseph Zerlinus excellentissimus musicorum. Accedit ad rationem experientia : nam Enharmonicum ob nimiam difficultatem, Chromaticum ob nimiam mollitiem jam pridem ab usu recessit, ut docet Macrobius. Plato quoque antiquissimus Philosophorum solo Diatonico utebatur, quod & mundanæ musicæ adscripsit. Plutarchus repudiatum asserit Enharmonicum genus, quod sensui ingratum foret. Aristoxenus initio libri primi veteres solo genere Enharmonico usos esse perperam asserit, cætera neglexisse, vel ignorasse , de quo acriter reprehenditur à Proclo lib.3. in Timæum Platonis. Damascius in vita Isidori Philosophi apud Photium, Natus, inquit, ad musicam Asclepiodorus, deperditum tamen Enharmonicum genus non potuit revocare, quamquam alia duo cantus genera rescinderet, & reprimeret, alterum Chromaticum appellatum, alterum diatonicum : harmoniam tamen non invenit , quamvis magades mutarit , & transposuerit non minus quàm viginti duas : Sunt autem magades instrumenta musica tabula quadrata repanda, quæ in se recipit chordas, & efficit sonum. Dicitur etiam magadium ea pars lyræ, in qua plectrum illiditur, ubi scilicet percussio chordarum fit manu dextera , ut Budæus notavit. Vide Suidam verbo μαλάς. Aristoteles item solum genus diatonicum commendat: & tamen musicam illorum temporum mirabilem fuisse exempla crebra testantur. Servanda igitur est cujusque modi proprietas: nam ut verbis utar Plutarchi , si musicæ peritiæ accedat facultas judicandi , his præditum constat perfectum musicum fore. Qui enim novit Doricum

Zerlin. par.2. cap.9.

Macrob. in Somn. Scip.li. 2. c.4.

Plutarch.li. de musica.
Photius Cod. 242.

tonum, neque tamen judicare potest ubi is propriè, & convenienter usurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium ejus servabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum desinentiam confundentes, solidam enervantes concinnitatem, ut auribus gratificentur. Sic fit ut eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed jam tractatum ad singulos tonos conferamus.

§. IV.

De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quædam de cantu Gregoriano.

1. PRimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorius. Hic à Platone, & Aristotele cæteris omnibus præfertur. Hoc modulo psallebant antiqui prosodia multa, & pæana, erotica etiam, & quæ spondæa nominantur. Dux ad benè vivendum existimatur hic modus. Arcades, & Lacedæmones hoc impensius delectabantur, teste Polybio. Virilem, ait Athenæus, præ se fert gravitatem, & magnificentiam, unde veteres eo utebantur ad efformandos adolescentum mores. A Cassiodoro pudicitiæ largitor, & castitatis effector dicitur. Hoc Pythagorici summo manè ad intermissa studia se excitabant. A Ptolomæo, qui octo tonos sphæris cœlestibus convenire docet, luminoso soli comparatur, nam sicut Sol humida exsiccat, noctisque tenebras fugat; ita hic tonus, qui phlegmati dominatur, pigritiam, stuporem, somnum, mœstitiam

Polib. lib. 4. Athen. lib. 14. Cassiod. lib. de musica. Ptolom. lib. 3. Harmonic. c. 11

tiam, & confusionem ex motione phlegmatis provenientem statim expellit. Viris plæclaris, magnoque ingenio præditis convenit. Modestus est, hilaris, curiosus, magnificus, sublimis, nihil solutum habens, nihil molle, & ad omnes affectus idoneus. Aliquando chorda ejus finalis in mese constituitur, & tunc idem est, ac Hypermixolydius Ptolomæi, & à recentioribus practicis nonus tonus, ab aliis Æolius nuncupatur.

2. Secundo loco Hypodorius, sive subdorius est contrario mo do se habens, somnum enim lenem inducit, eoq; Pythagorici vespere utebantur ad mitigandas animi curas, & quietem conciliandam. Pigris, mœstis, ac miseris convenit, & ut docet Cassiodorus, animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit. Ab Aristotele magnificus, constans, & gravis dicitur. Æolium à quibusdam, sed falsò, nuncupari docet Scaliger. Lunæ comparatur, quæ infimum tenet locum inter Planetas, rebusque humidis præest: ita hic tonus flebilis, & gravis, cæterisq; inferior est usque ad postremam vocē Monochordis descēdens. Verba quæ mœstitiam inducunt, lacrymas movent, liberationem ab angustiis, calumniis, & servitute deprecantur, huic tono attribuuntur. Si desinat in mese decimus, & Hypoæolius vocatur. De hoc, & cæteris plagalibus hæc scribit Athenæus. Sicut nos subalbum dicimus, quod albo simile est; subdulce, quod accedit àd dulce, quamvis non sit hujusmodi: ita & Hypodorium appellatum fuisse arbitror, quod Dorium valdè non sit.

Aristot. sec. 19. Problem.

Scalig. l. 1. Poëtic. c. 19.

Athen. l. 14.

3. Tertius sequitur, quem Phrygium dicunt. Mari attribuitur, nam furiosus est, & incitativus, irā provocat, pugnas excitat, & votum furoris inflammat.

Cl. Alex. li. 6. Strom.

mat. Vehementem, & acutum vocat Clemens Alexandrinus, & ipsa acuminis velocitate vehementius percellit animum. Huic modo carmen congruit anapestum. Fortes habet saltus in sua progressione, convenitque superbis, iracundis, crudelibus, cholericis, & furiosis. Verba requirit aspera, deque præliis spiritualibus, vel temporalibus pertractantia, & quæ celerius debeant affectus concitare. Hunc autem simul cum Dorico Pltao, & Aristoteles præ cæteris commendant: ejus tamen usum adolescentibus interdixerunt, quod eorum affectus nimium circa decorum commoveat. Sarisberiensis hunc modum vituperat tanquam incitantem ad lasciviam, cùm potius ad certamina provocet; sed Marti amicam Venerem fabulantur Poetæ. Entheus à Luciano nuncupatur. De Phrygia harmonia eruditè Læl. Bisciola Hor. subs. tom. 1. lib. 15. cap. 18.

Sarisb. lib. 1. Poetat.

4. Quartus est Hypophrygius mollis, compunctivus, choleram mulcens, blandus, adulatorius, & attractivus. Mercurio assimilatur, cujus natura cum bonis bona, cum malis pessima est: sic adulatores, quibus hic tonus maximè congruit, bonis & malis, sapientibus & insipientibus æqualiter se accommodant. Illis item competit, qui faciles sunt, teneri, statimque sedari, ac mitigari solent, & in omnem partem converti. Hoc Cretenses, & Lacedæmones à pugna revocabantur. Verba quæ blanditias, admonitiones, deprecationes, deceptiones, & detractiones significant, huic tono sunt assignanda. Dicit Aristoteles quod Hypophrygius animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. Hæc proprietas quamvis Phrygio propriè conveniat, huic tamen deneganda non est ob affinita-

nitatem, quam habet cum suo authento, quem & & aliquando imitatur.

5. Quintum occupat locum Lydius. Hic sanguinis dominium obtinet, & Jovi comparatur, qui homines sanguineos, benevolos, mites, & jucundos sua influentia facit. Delectabilis est, choreis & saltationibus idoneus, & cum quadam voluptate resiliens. Nimias curas, ait Cassiodorus, animæq; tædia remissione reparat, & oblectatione corroborat: anxios lætificat, revocat desperatos. Verba lætitiam denotantia, & quæ victoriam, ac triumphum celebrent hujus toni propria sunt. Quando desinit in trite diezeugmenon undecimus tonus, sive Jonicus, vel etiam Jastius à recentioribus; ejusq; plagis duodecimus, hypojonicus, vel hypojastius nuncupatur. Harmonias Lydias luctuosas esse asserit Plato, sed de hypolydiis, & mixolydiis intelligi debet: Lydia enim simplex, & principalis hilaris est, quare Propertius in campis Elisiis Lydia plectra resonare commemorat.

Plato 3. de Rep.

Propert. lib. 4. eleg. 7.

6. Sextam tenet sedem Hypolydius, qui pius, devotus, humanus, & lacrymabilis est. Veneri attribuitur, cujus influentia homines reddit ad pietatē, amorem, & planctum proclives. Differt ab Hypodorio, quia fletus ab illo causatus ab angustiis, & anxietatibus oritur: hic autem ex devotione, & lætitia, vel ex affectu commiserationis erga proximum procedit. Verba igitur hos affectus inducentia, vel explicantia ei propriè competunt. In hujusmodi compositione advertendum est, ut voces gradatim progrediātur, sintq; inter se colligatæ, & coadunatæ

7. Septimus Mixolydius est, qui suis modulis duplicem producit effectum, incitat enim ad gaudiū, sed statim revocat ad mœstitiam. Dicitur Mixoly-

dius, quia cũ Lydio comunionẽ habet. Eo in tragœdiis utebantur antiqui, nam & melancholiã movet, partem habet incitationis, ac jucunditatis. Quos Saturnus sua influentia tristes facit, hic tonus concinnitate sua ad quietem incitat, & adducit. Intellectum obtusis acuit, sanctique Spiritus dona designat. Altior est omnibus tonis, perque suaves, & jucundos saltus progreditur: tum terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam indulget. Ex his patet quæ verba huic tono coveniant. A Julio Polluce Locrensis appelatur. Hos septem tonos dumtaxat agnoscebant Pythagorici, teste Jacobo Fabro, quod totius universi harmonia septenario numero secundùm ipsos comprehendatur.

Faber in fine l. 4. element. musicalium.

8. Octavum tonum, quem Hypomixolydium & Hyperiastium vocant, adjecerunt septem præscriptis recentiores, ne Mixolydius suo plagali careret. Firmamento attribuitur varia stellarum figuratione distincto, nam & omni negotio convenit, & immunis est ab omnibus qualitatibus. Super omnes tonos insita quadam dulcedine, & venustate nitescit. Suavis, canorus, atque moratus dicitur, & soliditatem futuræ gloriæ repræsentat. Viris discretis convenit, & qui subtili ingenio profunda speculantur. Verba itaque de rebus altis, & cœlestibus pertractantia ad hunc tonum non incongruè pertinebunt. Dicitur quoque deprecativus esse, quo propterea utendum erit cùm aliquam felicitatem, & gloriam etiam cum lacrymis cupimus obtinere. Habet hic tonus hoc cum primo commune, quod omn a verba, quæ commodè nequeunt reliquis applicari, ad hunc poterunt reduci; est enim aptus ad omnes affectus, & omnium capax.

9. Cæterùm S. Gregorius Magnus cantum planum instituit,

instituit, qui de plano procedens singulas notas brevis temporis æquali mensura dimetitur. Non enim variarum vocum concordem discordiam, & concinnam per intervallorum distantiam melodiam observavit; sed certos tantum limites, & terminos cujusque toni constituit, certosque vocum transitus, & progressiones secundùm naturalem diatonici generis dispositionem. Observat autem Franchinus Sanctum Gregorium in nocturnis Responsoriis vehementer, & dissolutè somnolentos ad vigilandum hortari: in Antiphonis planè, atque suaviter sonare: in introitibus quasi voce præconis ad divinum officium evocare: in Alleluja & versibus divino jubilo dulciter gaudere: in tractibus & gradualibus protensè, atque humiliter procedere: in offertoriis, & communionibus quamdam servare mediocritatem. Ut ipse verò cantus supernæ Patriæ lætitiã indicet, aliquando sine voce longũ edit sonum jubilationis pluribus notis sub una syllaba descriptis, quod maximè fit hac voce *Alleluia.* Illi enim qui cantant, ait Augustinus, cùm cœperint in verbis Canticorum exultare lætitia, veluti impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum jubilationis. Jubilus sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista jubilatio, nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim, quem fari non potes; & si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi ut jubiles? Ut gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum. Narrat Joannes Diaconus in vita Magni Gregorii qualiter Beatissimus Ponti-

Franchin. l. 1. cap. 8.

Aug. in Psal. 32. Conc. 1.

Jo. diacon. l. 2. cap. 6. & seqq.

Pontifex Cantorum scolam instituerit, & cantum Ecclesiasticum reformarit. Queritur autem Gallos, & Germanos, Gregorianis cantibus quædam propria miscuisse: cujus rei hanc reddit rationem. Alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis altisone perstrepentia susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas dum inflexionibus, & repecussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore quasi plaustra per gradus confusè sonantia rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat. Refert deinde qualiter Carolus Magnus cantum Ecclesiarum Galliæ ad Romanæ dulcedinis præscriptum revocarit, directis in Gallias ea de causa duobus cantoribus à sanctissimo Papa Adriano. Scribit Henricus de Knyghton Canonicus Leycestren. lib. 2. de eventibus Angliæ circa annum 1072. fuisse quemdam ignominiosum Abbatem nomine Thuristinum, qui inter cæteras stultitiæ suæ ineptias Gregorianum cantum in officio aspernatus, Monachos cœpit compellere, ut Willielmi cujusdā Fiscanensis Monachi cantum exercerent. Hujus ineptiam in fine præcedentis sæculi quidam imitati cantum quemdam ridiculum exploso Gregoriano introduxerant, non sine maximo Ecclesiasticæ gravitatis detrimento. Sed hæc de cantu dicta sunt satis, jam rectè canendi disciplinam breviter explicare ex sanctis Patribus aggredior.

§. V.

§. V.

Qualis esse debeat Ecclesiasticus cantus. Quæ vitia à Cantotoribus evitanda. Quinam censeantur benè cantare. Quæ vera musica, quis verus animæ concentus sit.

1. VNde autem mihi potius exordium, quàm à sanctissimo Patre Bernardo in re præsertim ascetica, & religiosa? Is igitur Epistola ad Abbatem Arremarensem qualis debeat esse cantus sic describit. Cantus plenus sit gravitate, nec lasciviam resonet, nec rusticitatem. Sic suavis, ut non sit levis: sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget, sensum literæ non evacuet, sed fœcundet. Non est levis jactura gratiæ spiritualis levitate cantus abduci à sensuum utilitate, & plus sinuandis intendere vocibus, quàm rebus insinuandis. Idem alibi cantantium vitia sic redarguit. Sunt quidam voce dissoluti, qui vocis suæ modulatione gloriantur, nec tantum gaudent de dono gratiæ, sed etiam alios spernunt. Tumentes elatione aliud cantant, quàm libri habeant, tanta est levitas vocis, forsitan & mentis. Cantant ut placeant populo, magis quàm Deo. Si sic cantas, ut ab aliis laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam non tuam, sed suam. Habes in potestate vocem tuam, habeto & animum. Frangis vocem, frange & voluntatem. Servas consonantias vocum, serva & concordiam morum. Cave ne sicut delectaris altitudine vocis, delecteris elatione mentis. Ingenium musicum à proportione in voce reducendum esse ad proportionem in mente ostendit Plotinus. Nimis enim indignum videtur, & nimis flendum, ut ait Augustinus, per suam scientiam versum bene currere,

Bern. Ep 312. & sup. Cantic. serm. 47.

Idem, si tamē ipse est, de inter. domo. c. 51

Plotin. Enn. 1. l. 3. cap. 1.

Aug. lib. 2. de ordine c. 2.

tere, citharamque concinnere, & suam vitam, seque ipsam quæ anima est deviũ iter sequi, & dominante sibi libidine cum turpissimo se vitiorum strepitu dissonare. Extat etiam in antiquissimo nostri Ordinis statuto optima canendi institutio, quam idem sanctissimus Pater Bernardus suis discipulis reliquit. Psalmodiam, inquit, non nimium protrahamus, sed rotundè & viva voce cantemus. Metrum & finem versus simul intonemus, & simul dimittamus. Punctum nullus teneat, sed statim dimittat. Post metrum bonam pausam faciamus. Nullus ante alios incipere, & nimis currere præsumat, aut post alios pneuma trahere, vel punctum tenere. Simul cantemus, simul pausemus semper auscultando. Quicunque incipit Antiphonam, aut Psalmum, Hymnum, Responsorium, Alleluja, unam aut duas partes solus dicat aliis tacentibus: & ab eo loco, quo ille dimittit, alii incipiant non repetentes, quod ille jam dixit. Monemus vos dilectissimi, ut sicut reverenter, ita & alacriter Domino assistatis non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis, & remissis vocibus muliebre quiddam de nare sonantes, sed virili sonitu & affectu voces sancti Spiritus depromentes. Viros enim decet virili voce cantare, & non more fœmineo tinnulis vel falsis vocibus veluti histrionicam imitari lasciviam; & ideò constituimus mediocritatem in cantu servari, ut gravitatem redoleat, & devotio conservetur. Hæc statutum Cisterciense. Liquet autem ex dictis, quænam debeant vitia Ecclesiastici cantores evitare.

2. Et primò quidem receptum à majoribus cantum integrum oportet, & illibatum custodire, ne si semel

ſemel aberrare cœperimus à ſemitis antiquis, quas poſuerunt Patres noſtri, paulatim inconſultis mutationibus religionis integritas deſtruatur. Mutant mo es qui mutant cantum, ut ſupra ex Platone monſtratum eſt. Deinde in ipſo cantu auream decet ſervari mediocritatem, ut qui beneficii fructus, corporiſque alimenta integra percipere volunt, integrum etiam perſolvant officium, non tumultaria quadam præcipitatione longiores notularum decurſus tranſilientes, ſed moderata æqualitate omnes notas ita proferentes, ut nimia acceleritate, ac moroſa protractione ſublata ex dulci vocum concordia omnes fideles ædificentur. Alioquin extra legem canenti dicet Deus, *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.* Nec ad ſolam cantus ſuavitatem intendere oportet, ut monet Dorotheus, ſed mens etiam, ut par eſt, incaleſcat in virtute ſermonum. Apud Xenophontem Rex Cyrus quoſdam convivas ſic reprehendit: Omnes enim clamabatis ſimul, & intelligebatis invicem nihil, canebatis magno cum ridiculo, & cum canentem minimè audiretis, jurabatis optimè eum canere. Hac redargutione quidam Eccleſiaſtici perſtringi poſſent, qui modum in cantu non ſervantes inamœno quodam ſtridore ita perſtrepunt, ut nec ipſi, nec alii ea quæ cantantur, intelligant. Gregorius Nazianzenus ſenilem narrans apologum Cigni, inquit; Olim ad hirundines aiebant, ſi non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quod modum in canendo tenemus. Servanda quoque modeſtia in cantu eſt, quia, ut ſanctus docet Ambroſius, in ipſo canendi genere prima diſciplina verecunda eſt, ut ſenſim quis aut pſallere,

Amos 5. 23.

Doroth. initio doctr. 22.

Xenoph. lib. 1. Cyripæd.

Greg. Naz. Ep. 1.

Ambroſ. l. 1. de offic. c. 18.

tonum, neque tamen judicare potest ubi is propriè, & convenienter usurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium ejus servabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum desinentiam confundentes, solidam enervantes concinnitatem, ut auribus gratificentur. Sic fit ut eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed jam tractatum ad singulos tonos conferamus.

§. IV.

De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quædam de cantu Gregoriano.

1. PRimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorius. Hic à Platone, & Aristotele cæteris omnibus præfertur. Hoc modulo psallebant antiqui prosodia multa, & pæana, erotica etiam, & quæ spondæa nominantur. Dux ad benè vivendum existimatur hic modus. Arcades, & Lacedæmones hoc impensius delectabantur, teste Polybio. Virilem, ait Athenæus, præ se fert gravitatem, & magnificentiam, unde veteres eo utebantur ad efformandos adolescentum mores. A Cassiodoro pudicitiæ largitor, & castitatis effector dicitur. Hoc Pythagorici summo manè ad intermissa studia se excitabant. A Ptolomæo, qui octo tonos sphæris cœlestibus convenire docet, luminoso soli comparatur, nam sicut Sol humida exsiccat, noctisque tenebras fugat; ita hic tonus, qui phlegmati dominatur, pigritiam, stuporem, somnum, mœstitiam

Polib. lib. 4.
Athen. lib. 14.
Cassiod. lib. de musica.
Ptolom. lib. 3. Harmonic. c. 11

tiam, & confusionem ex motione phlegmatis provenientem statim expellit. Viris præclaris, magnoque ingenio præditis convenit. Modestus est, hilaris, curiosus, magnificus, sublimis, nihil solutum habens, nihil molle, & ad omnes affectus idoneus. Aliquando chorda ejus finalis in mese constituitur, & tunc idem est, ac Hypermixolydius Ptolomæi, & à recentioribus practicis nonus tonus, ab aliis Æolius nuncupatur.

2. Secundo loco Hypodorius, sive subdorius est contrario modo se habens, somnum enim lenem inducit, eoq; Pythagorici vespere utebantur ad mitigandas animi curas, & quietem conciliandam. Pigris, mœstis, ac miseris convenit, & ut docet Cassiodorus, animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit. Ab Aristotele magnificus, constans, & gravis dicitur. Æolium à quibusdam, sed falsò, nuncupari docet Scaliger. Lunæ comparatur, quæ infimum tenet locum inter Planetas, rebusque humidis præest: ita hic tonus flebilis, & gravis, cæterisq; inferior est usque ad postremam vocẽ Monochordis descẽdens. Verba quæ mœstitiam inducunt, lacrymas movent, liberationem ab angustiis, calumniis, & servitute deprecantur, huic tono attribuuntur. Si desinat in mese decimus, & Hypoæolius vocatur. De hoc, & cæteris plagalibus hæc scribit Athenæus. Sicut nos subalbum dicimus, quod albo simile est; subdulce, quod accedit àd dulce, quamvis non sit hujusmodi: ita & Hypodorium appellatum fuisse arbitror, quod Dorium valdè non sit.

Aristot. sec. 19. Problem.

Scalig. l. 1. Poëtic. c. 19.

Athen. l. 14.

3. Tertius sequitur, quem Phrygium dicunt. Mari attribuitur, nam furiosus est, & incitativus, irã provocat, pugnas excitat, & votum furoris inflammat.

Cl. Alex. li. 6. Strom.

mat. Vehementem, & acutum vocat Clemens Alexandrinus, & ipsa acuminis velocitate vehementius percellit animum. Huic modo carmen congruit anapestum. Fortes habet saltus in sua progressione, convenitque superbis, iracundis, crudelibus, cholericis, & furiosis. Verba requirit aspera, deque præliis spiritualibus, vel temporalibus pertractantia, & quæ celerius debeant affectus concitare. Hunc autem simul cum Dorico Pltao, & Aristoteles præ cæteris commendant: ejus tamen usum adolescentibus interdixerunt, quod eorum affectus nimium circa decorum commoveat. Satisberiensis hunc modum vituperat tanquam incitantem ad lasciviam, cùm potius ad certamina provocet; sed Marti amicam Venerem fabulantur Poetæ. Entheus à Luciano nuncupatur. De Phrygia harmonia eruditè Læl. Bisciola Hor. subs. tom. 1. lib. 15. cap. 18.

Satisb. lib. 1. Poetat.

4. Quartus est Hypophrygius mollis, compunctivus, choleram mulcens, blandus, adulatorius, & attractivus. Mercurio assimilatur, cujus natura cum bonis bona, cum malis pessima est: sic adulatores, quibus hic tonus maximè congruit, bonis & malis, sapientibus & insipientibus æqualiter se accommodant. Illis item competit, qui faciles sunt, teneri, statimque sedari, ac mitigari solent, & in omnem partem converti. Hoc Cretenses, & Lacedæmones à pugna revocabantur. Verba quæ blanditias, admonitiones, deprecationes, deceptiones, & detractiones significant, huic tono sunt assignanda. Dicit Aristoteles quod Hypophrygius animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. Hæc proprietas quamvis Phrygio propriè conveniat, huic tamen deneganda non est ob affinita-

nitatem, quam habet cum suo authento, quem & & aliquando imitatur.

5. Quintum occupat locum Lydius. Hic sanguinis dominium obtinet, & Jovi comparatur, qui homines sanguineos, benevolos, mites, & jucundos sua influentia facit. Delectabilis est, choreis & saltationibus idoneus, & cum quadam voluptate resiliens. Nimias curas, ait Cassiodorus, animæq; tædia remissione reparat, & oblectatione corroborat: anxios lætificat, revocat desperatos. Verba lætitiam denotantia, & quæ victoriam, ac triumphum celebrent hujus toni propria sunt. Quando desinit in trite diezeugmenon undecimus tonus, sive Jonicus, vel etiam Jastius à recentioribus; ejusq; plagis duodecimus, hypojonicus, vel hypojastius nuncupatur. Harmonias Lydias luctuosas esse asserit Plato, sed de hypolydiis, & mixolydiis intelligi debet: Lydia enim simplex, & principalis hilaris est, quare Propertius in campis Elisiis Lydia plectra resonare commemorat.

Plato 3. de Rep.

Propert. lib. 4. eleg. 7.

6. Sextam tenet sedem Hypolydius, qui pius, devotus, humanus, & lacrymabilis est. Veneri attribuitur, cujus influentia homines reddit ad pietatē, amorem, & planctum proclives. Differt ab Hypodorio, quia fletus ab illo causatus ab angustiis, & anxietatibus oritur: hic autem ex devotione, & lætitia, vel ex affectu commiserationis erga proximum procedit. Verba igitur hos affectus inducentia, vel explicantia ei propriè competunt. In hujusmodi compositione advertendum est, ut voces gradatim progrediātur, sintq; inter se colligatæ, & coādunatæ

7. Septimus Mixolydius est, qui suis modulis duplicem producit effectum, incitat enim ad gaudiū, sed statim revocat ad mœstitiam. Dicitur Mixolydius

dius, quia cũ Lydio comunionẽ habet. Eo in tragœdiis utebantur antiqui, nam & melancholiã movet, partem habet incitationis, ac jucunditatis. Quos Saturnus sua influentia tristes facit, hic tonus concinnitate sua ad quietem incitat, & adducit. Intellectum obtusis acuit, sanctique Spiritus dona designat. Altior est omnibus tonis, perque suaves, & jucundos saltus progreditur: tum terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam indulget. Ex his patet quæ verba huic tono coveniant. A Julio Polluce Locrensis appelatur. Hos septem tonos dumtaxat agnoscebant Pythagorici, teste Jacobo Fabro, quod totius universi harmonia septenario numero secundùm ipsos comprehendatur.

Faber in fine l. 4. element. musicalium.

8. Octavum tonum, quem Hypomixolydium & Hyperiastium vocant, adjecerunt septem præscriptis recentiores, ne Mixolydius suo plagali careret. Firmamento attribuitur varia stellarum figuratione distincto, nam & omni negotio convenit, & immunis est ab omnibus qualitatibus. Super omnes tonos insita quadam dulcedine, & venustate nitescit. Suavis, canorus, atque moratus dicitur, & soliditatem futuræ gloriæ repræsentat. Viris discretis convenit, & qui subtili ingenio profunda speculantur. Verba itaque de rebus altis, & cœlestibus pertractantia ad hunc tonum non incongruè pertinebunt. Dicitur quoque deprecativus esse, quo propterea utendum erit cùm aliquam felicitatem, & gloriam etiam cum lacrymis cupimus obtinere. Habet hic tonus hoc cum primo commune, quod omn a verba, quæ commodè nequeunt reliquis applicari, ad hunc poterunt reduci; est enim aptus ad omnes affectus, & omnium capax.

9. Cæterùm S. Gregorius Magnus cantum planum instituit,

instituit, qui de plano procedens singulas notas brevis temporis æquali mensura dimetitur. Non enim variarum vocum concordem discordiam, & concinnam per intervallorum distantiam melodiam observavit; sed certos tantum limites, & terminos cujusque toni constituit, certosque vocum transitus, & progressiones secundùm naturalem diatonici generis dispositionem. Observat autem Franchinus Sanctum Gregorium in nocturnis Responsoriis vehementer, & dissolutè somnolentos ad vigilandum hortari: in Antiphonis planè, atque suaviter sonare: in introitibus quasi voce præconis ad divinum officium evocare: in Alleluja & versibus divino jubilo dulciter gaudere: in tractibus & gradualibus protensè, atque humiliter procedere: in offertoriis, & communionibus quamdam servare mediocritatem. Ut ipse verò cantus supernæ Patriæ lætitiã indicet, aliquando sine voce longũ edit sonum jubilationis pluribus notis sub una syllaba descriptis, quod maximè fit hac voce *Alleluia*. Illi enim qui cantant, ait Augustinus, cùm cœperint in verbis Canticorum exultare lætitia, veluti impleti tanta lætitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum jubilationis. Jubilus sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista jubilatio, nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim, quem fari non potes; & si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi ut jubiles? Ut gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum. Narrat Joannes Diaconus in vita Magni Gregorii qualiter Beatissimus Ponti-

Franchin. l. 3. cap. 8.

Aug. in Psal. 32. Conc. 1.

Jo. diacon. l. 2. cap. 6. & seqq.

Pontifex Cantorum scolam instituerit, & cantum Ecclesiasticum reformarit. Queritur autem Gallos, & Germanos, Gregorianis cantibus quædam propria miscuisse: cujus rei hanc reddit rationem. Alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis altisone perstrepentia susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas dum inflexionibus, & repecussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore quasi plaustra per gradus confusè sonantia rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat. Refert deinde qualiter Carolus Magnus cantum Ecclesiarum Galliæ ad Romanæ dulcedinis præscriptum revocarit, directis in Gallias ea de causa duobus cantoribus à sanctissimo Papa Adriano. Scribit Henricus de Knyghton Canonicus Leycestren. lib. 2. de eventibus Angliæ circa annum 1072. fuisse quemdam ignominiosum Abbatem nomine Thuristinum, qui inter cæteras stultitiæ suæ ineptias Gregorianum cantum in officio aspernatus, Monachos cœpit compellere, ut Willielmi cujusdã Fiscanensis Monachi cantum exercerent. Hujus ineptiam in fine præcedentis sæculi quidam imitati cantum quemdam ridiculum exploso Gregoriano introduxerant, non sine maximo Ecclesiasticæ gravitatis detrimento. Sed hæc de cantu dicta sunt satis, jam rectè canendi disciplinam breviter explicare ex sanctis Patribus aggredior.

§. V.

§. V.

Qualis esse debeat Ecclesiasticus cantus. Quæ vitia à Cantotoribus evitanda. Quinam censeantur benè cantare. Quæ vera musica, quis verus animæ concentus sit.

I. VNde autem mihi potius exordium, quàm à sanctissimo Patre Bernardo in re præsertim ascetica, & religiosa? Is igitur Epistola ad Abbatem Arremarensem qualis debeat esse cantus sic describit. Cantus plenus sit gravitate, nec lasciviam resonet, nec rusticitatem. Sic suavis, ut non sit levis: sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget, sensum literæ non evacuet, sed fœcundet. Non est levis jactura gratiæ spiritualis levitate cantus abduci à sensuum utilitate, & plus sinuandis intendere vocibus, quàm rebus insinuandis. Idem alibi cantantium vitia sic redarguit. Sunt quidam voce dissoluti, qui vocis suæ modulatione gloriantur, nec tantum gaudent de dono gratiæ, sed etiam alios spernunt. Tumentes elatione aliud cantant, quàm libri habeant, tanta est levitas vocis, forsitan & mentis. Cantant ut placeant populo, magis quàm Deo. Si sic cantas, ut ab aliis laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam non tuam, sed suam. Habes in potestate vocem tuam, habeto & animum. Frangis vocem, frange & voluntatem. Servas consonantias vocum, serva & concordiam morum. Cave ne sicut delectaris altitudine vocis, delecteris elatione mentis. Ingenium musicum à proportione in voce reducendum esse ad proportionem in mente ostendit Plotinus. Nimis enim indignum videtur, & nimis flendum, ut ait Augustinus, per suam scientiam versum bene currere,

Bern. Ep 312. & sup. Cantic. serm. 47.

Idem, si tamẽ ipse est, de inter. domo. c. 51

Plotin. Enn. 1. l. 3. cap. 1.

Aug. lib. 2. de ordine c. 2.

ſemel aberrare cœperimus à ſemitis antiquis, quas poſuerunt Patres noſtri, paulatim inconſultis mutationibus religionis integritas deſtruatur. Mutant mores qui mutant cantum, ut ſupra ex Platone monſtratum eſt. Deinde in ipſo cantu auream decet ſervari mediocritatem, ut qui beneficii fructus, corporiſque alimenta integra percipere volunt, integrum etiam perſolvant officium, non tumultaria quadam præcipitatione longiores notularum decurſus tranſilientes, ſed moderata æqualitate omnes notas ita proferentes, ut nimia acceleritate, ac moroſa protractione ſublata ex dulci vocum concordia omnes fideles ædificentur. Alioquin extra legem canenti dicet Deus, *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.* Nec ad ſolam cantus ſuavitatem intendere oportet, ut monet Dorotheus, ſed mens etiam, ut par eſt, incaleſcat in virtute ſermonum. Apud Xenophontem Rex Cyrus quoſdam convivas ſic reprehendit: Omnes enim clamabatis ſimul, & intelligebatis invicem nihil, canebatis magno cum ridiculo, & cum canentem minimè audiretis, jurabatis optimè eum canere. Hac redargutione quidam Eccleſiaſtici perſtringi poſſent, qui modum in cantu non ſervantes inamœno quodam ſtridore ita perſtrepunt, ut nec ipſi, nec alii ea quæ cantantur, intelligant. Gregorius Nazianzenus ſenilem narrans apologum Cigni, inquit; Olim ad hirundines aiebant, ſi non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum eſt, quod modum in canendo tenemus. Servanda quoque modeſtia in cantu eſt, quia, ut ſanctus docet Ambroſius, in ipſo canendi genere prima diſciplina verecunda eſt, ut ſenſim quis aut pſallere,

Amos 5. 23.

Doroth. initio doctr. 22.

Xenoph. lib. 1. Cyripæd.

Greg. Naz. Ep. 1.

Ambroſ. l. 1. de offic. c. 18.

aut

aut canere incipiat, ut verecunda principia commendent processum. Nam quid in plano cantu stridulis, inamœnis, & superacutis vocibus obstrepere necesse est, talis clamor immoderatus stomachum turbet, venas exhauriat, vires enervet, aures offendat, provocet risum, confusionem excitet, impediat devotionem? Non in clamosa voce, ait S. Benedictus, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Altè cantat apud Deum humilitas, sicut dicit Scriptura. *Oratio humiliantis se penetrat nubes.* Nec minoris culpæ reos illos existimo, qui præter religionis gravitatem vocem, ut aiunt, frangentes, dum dulcioribus modulis populo magis, quàm Deo placere desiderant, & vanitatis studio Deo displicent, & scandali occasione populum offendunt. Vanam istorum curiositatem Joannes XXII. Ecclesiæ Romanæ summus Antistes gravi animadversione condemnat in ea extravaganti quæ incipit. *Docta sanctorum Patrum.* Divus etiam Hieronymus eosdem redarguit dicens. Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum: nec in tragœdorum modum guttur, & fauces dulci medicamine colliniendas, ut in Ecclesia theatrales modi audiantur, & Cantica; sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum. Quãvis sit aliquis, ut illi solent appellare, κακόφωνος, si bona opera habuerit dulcis apud Deum cantor est. Hæc autem verba S. Doctoris citat & amplificat Agobardus Episcopus Lugdunensis libro de correctione Antiphonarii. Denique damnati sunt illi, qui parcentes vocibus suis rapinam faciunt in holocaustis, qui vitulos scilicet labiorum suorum Domino reddere negligentes vel dolorem capitis,

Bened. in regula c. 20. & 52.

Eccli. 35. 21.

Hieron. in c. 5. ad Ephes.

vel

vel stomachi debilitatem, vel exilitatem vocis prætendunt ad excusandas excusationes in peccatis: cùm revera totum in eis sibi vendicent mentis evagatio, distractio cordis, carnis inertia, & propriæ salutis incuria. Non enim considerant, quod qui à communi labore se subtrahunt, communi etiam retributione carebunt: & qui Ecclesiam servitute, proximum ædificatione, Angelos lætitia, sanctos gloria, Deum cultu defraudant; ipsi quoque Dei gratia, sanctorum suffragiis, Angelorum custodia, proximi adjutorio, Ecclesiæ beneficiis se reddunt indignos. *Qui reminiscemini Domini*: ait Propheta, *ne taceatis*, *neque detis silentium ei*. Psalmographus etiam dicit, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*: & *In te cantatio mea semper*: & *Confitemini illi in voce labiorum vestrorum*: & *Benè psallite illi in vociferatione*. Eis enim qui legitimè canunt, & sapienter psallunt, inquit Rupertus Abbas, remuneratio vel præmium erit carmen æternum. Ergò, ut præcipit S. Benedictus, sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ.

Isai.62.6. Psalm. 33. Ps. 70. Eccli.39.20. Psalm.32.

Rupert. l. 10. in Apoc. Bened. reg. c. 19.

5. Hæc optima symphonia est, quæ non in vocibus tantum, sed & in moribus resonat, & in recto virtutum temperamento. Musica, ait Cassiodorus, est scientia benè modulandi, quod si nos bona conversatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse sociati: quando verò iniquitates gerimus, musicam non habemus. Rectè Augustinus. Vis rectè psallere? Non solum vox tua sonet laudes Dei, sed opera tua concordent cum voce tua. Cùm ergò voce cantaveritis: silebis aliquando: vita sic canta, ut nunquam sileas. Vis ut Deo tua jucunda sit laus? Noli bonæ canti-

Cassiod. lib. de musica.

Aug. in Ps. 146. Et in Ps. 149. & 167.

lenæ tuæ obstrepere moribus malis. Plus ille attendit quid vivas, quàm quid sones. Quam multi sonant voce, & corde muti sunt! Et quam multi tacent labiis, & clamant affectu! quia ad cor hominis aures Dei. Sicut aures corporales ad os hominis, sic cor hominis ad aures Dei. Multi clauso ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Deniq; cantat Deo qui vidit Deo psallit nomini ejus, qui operatur in gloriā ejus. Hæc Augustinus, cui adstipulatur Origenes his verbis; Quis putas ita canoræ vocis est, & ita spiritus puræ mentis, qui sincerè canat, ut cantilena ejus divinum delectare possit auditum? Ille profectò est, qui nullum raucum habet in se peccati sonum, qui nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis in spiritu gerit. Quid prodest sonoris vocibus personare, si vita dissona sit? Doces me, inquit Seneca, quomodo inter se acutæ ac graves voces consonent, quomodo nervorum disparem reddentium sonum fiat concordia; fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter adversa non emittam flebilem vocem. Sic & Diogenes Cynicus musicos in jus vocabat, quod cum lyræ chordas congruè aptarent, animi mores inconcinnos harent. At quorum vita cum cantu, opera cum voce concordant, horum suavissima est harmonia, gratissimus Deo concentus. *Sonet*, ait ille ad talem animam, *sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora: amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* O amoris ordinatissimas vices, ô animæ amantis consonantissimam me-

Origen. hom. 6. in Judic.

Senec. Ep. 88.

Laertius lib. 6.

melodiam! Ergone credibile est sic Deum humanis cantibus delectari, ut animam sibi dilectam ultrò provocet ad cantandum? O cœlestem virtutum musicam, quæ exuperat omnem sensum, quæ resonat in anima justi; sed ab his qui foris sunt, qui non sunt amici, comprehendi non potest. Facit Deus concentum istum cum sanctis suis, & unusquisque pro varietate donorum sonum reddit vel gravem humilitatis, vel acutum vivæ fidei, vel superacutum charitatis. Harmonia devoti cordis concentum cœli dormire facit in modulis suis, si Deo & sibi ipsi concordat: & si cordis affectio cantat, Deus psallit, & exultat.

4. At ego Domine quali harmonia ad aures tuas personabo, totus dissonus per vitiorum cacophoniam esse reperio? A planta pedis usque ad verticem non est sanitas in me, & quomodo audebo tot cicatricibus deformis in conspectu tuo apparere? Numquid igitur à facie tua abscondar cum impio fratricida vagus, & profugus in terra: aut cum primis parentibus nuditatem meam inter folia, & virgulta cælabo? Sed quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam, cùm scriptum sit, quia omnes qui elongant se à te peribunt? Ubi fugiam nisi ad te Deus meus? Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea, faciem tuam Domine requiram. Ne avertas faciem tuam à me, qui eam non avertisti ab increpantibus & conspuentibus in te. Audi vocem meam secundùm misericordiam tuam, & da sermonem rectum, & benè sonantem in os meũ, ut placeant verba mea in conspectu tuo. Ecce tu summe concentor dabis voci meæ vocẽ virtutis, vocem dulcedinis & suavitati, vocem bonorum operum invicẽ consonantium in organo charitatis.

Rr 2 Sic

Respondetque recursio siderum
Mundi sonoris motibus.
Omnis ab harmonico systemate
Et terra pendet, & polus.
Ut nullis sit dissona litibus
Natura musicæ studet.
Nempè tonis consistunt mysticis
Quæcunque Phœbus aspicit.
Complexuque suo omnia colligat
Dulcis modorum suavitas.
Nil concinna tamen concordia,
Vocisque nil prodest melos:
Dissona si morum sit musica,
Deique jussis discrepet,
Sese igitur veris concentibus,
Suosque mores imbuat
Psallere qui dignas laudes cupit,
Numenque cantu flectere.
Despicit orantum modulos Deus
Cum moribus vox dissonat.

5. Joannes Gerson triplici tractatu de Canticis; itemq; duodecim tractatibus super *Magnificat* totius musicæ praxim moraliter, & anagogicè explicat diffusissimè, quem studiosus lector, non sine magno animæ profectu percurret. Quid autem, & quotuplex sit musica morum, & virtutum, sine qua dissonat coram Deo musica vocum, & instrumentorum vir præclarissimus Absalon Abbas his verbis exequitur. Planè musica ista vocalis ad laudem Dei satis congrua est, sed est alia quàm docet supernus ille musicus, & illa nostræ saluti magis est necessaria. Sed quæ est illa musica, quam docet Deus? Ipsa profectò triplici specie subdistinguitur, alia est enim animalis, alia spiritualis, alia cœlestis. Animalis est musi-

Absal. Abb. ser. 1. de Annunciat.

musica, quando sensus exteriores nihil superfluum appetunt, & à ductu rationis nequaquam discordant, ut visus non aspiciat vana, non auris audiat detractiones, vel judicium sanguinis, non odoratus quærat suavia, non gustus superflua, non manus extendatur ad illicita. Istæ sunt quinque vocales animalis musicæ facientes harmoniam, quæ dicitur diapente: constituitur enim de quinque corporis sensibus ordinatè constitutis. Spiritualis musica consistit in profectu virtutum, in gaudio spiritali, & morum suavitate, in timore Dei & amore fraternitatis, per quam harmonia efficitur, quæ diatessaron est appellata. Quatuor ergò virtutes principales illam efficiunt, ut sit in omnibus benè agentibus fortitudo ad auxilium, justitia ad directionem, temperantia ad solatium, prudentia ad consilium. Cœlestis verò musica consistit in contemplatione Dei, in adeptione æternitatis, in mentis jucunditate, & immortalitate corporis: & facit hæc musica harmoniam, quæ dicitur diapason, siquidem octo beatitudines eam efficiunt. Hactenus ille. Hæc est musica, inquit Chrysostomus, quæ Deum & Angelos lætificat, hæc totum in cœlo spectaculum excitat, hæc dæmonum furorem compescit, & affectionum impetum demulcet. Nam dum charitas citharam pulsat, omnes affectiones silent, omnia quieta, omnia tranquilla sunt. Nos autem generibus musicæ jugiter exerceamur, in concordia vocum & morum laudes divinas in hoc exilio decantantes, donec mereamur divinæ musicæ consortes fieri, & ad consummatissimos cum sanctis Angelis Hymnos elevari.

Chrys. hom. 40. in Act. Apostol.

CAPUT XVIII.

De variis ritibus, quibus utitur Ecclesia Catholica in recitandis divinis Officiis.

§. I.

Orthodoxam Ecclesiam varietatibus exornari. Varias Ecclesiarum consuetudines unitati fidei non obesse.

ECCLESIAM Christi sponsam varietatibus circumamictam Regius Psaltes eo Psalmo describit, quo verbum bonum eructans ejusdem cecinit Epithalamium. Eamdem horti nomine censeri, quem discolor florum diversitas ornet, Sponsus in Canticis asseverat dum ait : *Hortus conclusus es, soror mea Sponsa, hortus conclusus.* Nil aptius ad decus Sponsæ, quam pretiosum indumentum multiformi gemmarum, colorumque nitore distinctũ. Nil ad honestam recreationem magis idoneum, quàm amœnissimus horti recessus omnium florum venustate resplendens. Sponsa igitur cùm sit Ecclesia, decet eam variis gemmis, & monilibus ornatam, variaq; suppellectile divitem esse. Hortus voluptatis cùm sit, eam debent omnium generũ flores in varias areolas dimensi exornare. Quid autem vestes, quid flores multicolores sunt, nisi varietas sacrorum rituum, quibus Ecclesiastici viri Deo laudes persolvunt? Alias enim consuetudines Eccles. Romana, alias habet Mediolanensis: aliis ceremoniis utuntur Monachi, aliis Clerici, suntque diversæ diversarum Eccles. in recitandis officiis institutiones. Unam quidem Ecclesiã universalẽ, & orthodoxam confitemur; aut

Psalm. 44.

Cantic. 4. 12.

unius corporis plura membra diversa obire munia in unum finem tendentia quis nescit? aut quis adeò stupidæ mentis est, quem non rerum diversitas oblectet? Accedit ad delectationẽ omne ferens punctum utilitas. Nam ut gentium ac nationum mores diversi sunt, ita ad actus religionis, cultumque divinum diversis utuntur institutis, quæ salva Christianæ fidei integritate vix possent ab eis vel omitti, vel auferri. Quocirca optimum est, ait S. Isidorus, ut gravis prudensque Christianus eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur indifferenter sequendum, & propter eorum inter quos vivitur societatem servandum est, ne per diversitatem observationum scismata generentur. Varias illæsa fide Ecclesiarum consuetudines esse docet Ratramnus Monachus Corbeiensis l. 4. contra Græcorum opposita doctè & luculenter. Laurentius à Willavincentio Xeresanus l. 4. de ratione studii Theologici cap. 4. Neminem, inquit, offendere debet quod in diversis Ecclesiis diversæ ceremoniæ in usu habentur. Etenim maxima in hoc genere semper fuit Ecclesiarum libertas ex libertate illa spirituali profluens, quam Christus dilectæ Sponsæ Ecclesiæ sua morte vindicavit. Præterea non conveniunt quævis quibusvis locis: quippè alia in populosa civitate, alia in angusto opidulo aut obscuro vico fieri & possunt & debent. Ad hæc quædam alicubi retinentur, quia videlicet nullum ibi vitium accessit: alibi verò eædem propter obortum vitium sunt abolitæ. Novas insuper introduci postulat subinde ipsa temporis ratio. Denique nullæ unquam ab hominibus eum ad finem sunt conditæ, ut perpetuæ & immutabiles maneant.

Isid. de Eccl. offic. l. 1. c. 41.

2. Extant

2. Extant in sacris canonibus multæ de hac re sanctorum Patrum auctoritates. In iis rebus, inquit canon ex verbis D. Augustini, de quibus nihil certi statuit Divina Scriptura, mos populi Dei, & instituta majorum pro lege tenenda sunt: & sicut prævaricatores divinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. Item; Catholica Ecclesia per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere: quicquid enim in ea tenetur, aut auctoritas est Scripturarum, aut traditio universalis, aut certè propria & particularis institutio. Et infrà, ex Epistola Leonis Noni: Scit S. Romana Ecclesia, quod nihil obsunt saluti credentium diversæ pro loco & tempore consuetudines. Nicolaus quoque Primus Epistola secunda ad Photium sic scribit. De consuetudinibus, quas nobis opponere visi estis scribentes per diversas Ecclesias diversas esse consuetudines, si illis canonica non obsistat auctoritas, pro qua obviare debeamus, nihil judicamus, vel eis resistimus. Item Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum: Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam: sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Gallicana, sive in qualibet Ecclesia aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, solicitè eligas, & in Anglorum Ecclesiam, quæ adhuc in fide nova est, institutione præcipua quæ de multis Ecclesiis colligere poteris infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Narrat Augustinus sibi dubitanti de his multimodis Ecclesiarum observationibus dixisse Ambrosium, Ad quam fortè Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.

Dist. 11. c. 7. & 8

Dist. 12. c. 3.

Dist. 12. c. 10.

Aug. Ep. 118. ad Januarium.

Fulbert.ep.2. tibi. Fulbertus Carnotensis eleganter de hac re ad Finardum scribens disserit. Novit, & verè novit serenitatis vestræ prudentia quod in Ecclesiasticis officiis plura sunt, in quibus orientales Ecclesiæ & nostræ communi observatione sibi respondent: sunt vero alia in quibus alias ab aliis cultu dispari, & varia observatione audivimus dissonare. Nec tamen nos offendit observantiæ diversitas, ubi fidei non scinditur unitas. Porrò in multis Græcia ab Hispania, ab illis Romana, & Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scandalizamur, si audimus diversam observationem, sed non diversam fidem in Christi semper Ecclesiis extitisse. Stat enim Regina Ecclesia à dextris Regis sui in vestitu deaurato circumdata varietate. Hæc Fulbertus. Legendus de hac re vir doctissimus Joseph Vicecomes toto libro secundo de antiquis ritibus Missæ. Olim consueverant omnes Ecclesiæ suæ Metropolitanæ institutionem in divinis officiis observare, de qua re habemus decreta Conciliorum Toletani, & Dist.12. cap.13. & 14. Braccharensis. Sed ut solent humanæ res multis erroribus obnoxiæ depravari plerumque, & in deterius labi; tanta paulatim licentia irrepserat, ut singuli Episcopi inscio Romano Pontifice privatos sibi ritus assumerent, non sine magna divini cultus perturbatione. Hanc nimiam orandi varietatem gravissimè ferens sanctissimus Pontifex Pius V. Romanum Breviarium magno studio emendatum, & juxta decretum Tridentini Concilii pristino nitori restitutum divulgari jussit, eoque sic correcto omnes Ecclesias uti præcepit: quæcunque alia Breviaria abstulit, & abolevit, iis dumtaxat exceptis, quæ vel à sancta Sede Apostolica jam à primæva institutione approbata, vel ducentis annis antiquiora fuissent.

fuissent. Sic pluribus Breviariis antiquatis Ecclesiastici officii diversitates ad multo minorem numerum redactæ sunt. Porrò hoc capite eos ritus describere, qui adhuc vigent, propositum mihi est. Sed præmoneo, ne quis mihi succenseat, si suæ forsitan Ecclesiæ peculiares in divinis laudibus institutiones non attigero: nam nec totum Christianum orbem peragrare potui, nec omnes officiorum Codices nancisci, quo usus omnium Ecclesiarum perdiscerem. Ergo necessitati, non voluntati tribuendum est, si quid fortassis prætermisero, quod hanc tractationem illustrare potuisset.

§. II.

De ritu Romano.

1. SAncta Romana, & Apostolica Ecclesia mater & firmamentum veritatis, Ecclesiasticæ disciplinæ Magistra primum debet in hoc tractatu locum habere, quæ potestatis eminentia super omnes excellens ab ipso Christo primatum accepisse dignoscitur, cùm Beato Petro ligandi atque solvendi tradidit Pontificium. Psalterium per Hebdomadam diu noctuque sic Romani distribuunt. Die Dominica ad Nocturnos duodeviginti concinunt Psalmos à primo usque ad 20. inclusivè, omissis quarto, & quinto. Reliquis diebus duodecim Psalmos hoc ordine assignant. Feriæ secundæ Psalmum 26. *Dominus illuminatio*, usque ad 37. *Domine ne in furore.* Feriæ tertiæ Psalmum 38. *Dixi custodiam*, usque ad 51. *Quid gloriaris*, omissis in medio 42. *Judica me Deus*, & 50. *Miserere.* Feriæ quartæ Psalm. 52. *Dixit insipiens*, usque ad 67. *Exurgat Deus*, omissis 53. *Deus in nomine tuo*, 62. *Deus Deus meus* 64. *Te de-*

Te decet, & 66. *Deus misereatur*. Feriæ quintæ Psalm. 68. *Salvum me fac Deus*, usque ad 79. *Qui regis Israel*. Feriæ sextæ Psalm. 80. *Exultate Deo*, usque ad 96. *Dominus regnavit*, omissis 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est confiteri*, 92. *Dominus regnavit decorem indutus est*, & 94. *Venite exultemus*. Sabbatho Psalm. 97. *Cantate Domino*, usque ad 108. *Deus laudem meam ne tacueris*.

Ad Laudes semper dicunt quatuor Psalmos, & unum Canticum ex veteri Testamento. Diebus Dominicis, & festis primo loco ponitur Psalmus 92. *Dominus regnavit*, diebus profestis Psalm. 50. *Miserere mei Deus*. Secundo loco diebus festis Psal. 99. *Jubilate Deo*. Feria 2. Psalm. 5. *Verba mea*. Feria 3. Psalm. 42. *Judica me Deus*. Feria 4. Psalm. 64. *Te decet*. Feria 5. Psalm. 89. *Domine refugium*. Feria 6. Psal. 142. *Domine exaudi*. Sabbato Psalm. 91. *Bonum est confiteri Domino*. Tertio loco semper dicitur Psalm. 62. *Deus Deus meus*, cum Psalm. 66, *Deus misereatur*, sub una conclusione. Quarto loco inseritur Canticum; diebus scilicet festivis Canticum trium puerorum *Benedicite*. Feria secunda Canticum Isaiæ *Confitebor*. Feria 3. Canticum Ezechiæ *Ego dixi*. Feria 4. Canticum Annæ *Exultavit*. Feria 5. Canticum Moysis *Cantemus Domino*. Feria 6. Canticum Abacuc. *Domine audivi*. Sabbato alterum Canticum Moysis *Audite cœli*. Quinto loco sub unica clausula dicuntur tres ultimi Psalmi *Laudate Dominum de cœlis*, *Cantate Domino*, & *Laudate Dominum in sanctis ejus*.

Ad Primam diebus festis, & Sabbato dicuntur tantum tres Psalmi, scilicet Psalm. 53. *Deus in nomine tuo*, & duæ sectiones Psalm. 118. *Beati immaculati*.

lati, & *Retribue*. Cæteris diebus quartum Psalmum adjungunt, nimirum die Dominica Psal. 117. *Confitemini*. Feria 2. Psalm. 23. *Domini est terra*. Feria 3. Ps. 24. *Ad te Domine*. Feria 4. Psalm. 25. *Judica me Deus*. Feria 5. Psalm. 22. *Dominus regit me*. Feria 6. Psalm. 21. *Deus Deus meus respice in me*.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam semper iidem Psalmi repeti solent: ad Tertiam *Legem pone*, ad Sextam *Defecit*, ad Nonam *Mirabilia*, quæ sunt divisiones Psalmi 118.

Ad Vesperas quinque quotidie Psalmos percurrunt incipientes die Dominica à Psalm. 109. *Dixit Dominus* usque ad Psalm. 148. exclusivè: omissis tamen in medio Psalm. 117. *Confitemini*. 118. *Beati immaculati* 133. *Ecce nunc*. & 142. *Domine exaudi*.

Ad Completorium dicunt quotidie Psalm. 4. *Cum invocarem*: deinde sex primos versus Psalm. 30 *In te Domine speravi*: tum Psalm. 90. *Qui habitat*: demum Psalm. 133. *Ecce nunc*. Sic totus liber Psalmorum unica Hebdomada psallendo percurritur, quem ritum, licet Psalmis alia ratione distributis, etiam Monachi observant. Ambrosiani verò, ut videbimus, duplicis Hebdomadæ circulo Psalterium explent. Omnes autem nationes occidentalis Ecclesiæ in hoc conveniunt, quod Psalm. nocturnos cum Psalm. 109. *Dixit Dominus* exclusivè terminant, & exinde diurnos incipiunt. Romani autem officii series hæc est.

2. In Nocturnis dicunt secreto *Pater*, *Ave*, & *Credo*: deinde clara voce *Domine labia mea aperies*, *Deus in adjutorium*, *Gloria Patri*. Sequitur Invitatorium cum Psalmo *Venite exultemus*: & repetito Invitatorio dicitur Hymnus. Postea recitantur Psalmi nocturni. Sed Nocturnorum triplex distin-

ctio

ctio est. Aliter enim diebus Dominicis, aliter diebus festivis, aliter diebus ferialibus procedunt. Diebus Dominicis in primo Nocturno duodecim Psalmos cum tribus Antiphonis psallunt per ternas divisiones quatuor Psalmorum. Post Antiphonam ultimi Psalmi dicitur Versus, postea Oratio Dominicalis, tum absolutio, & tres Lectiones cum tribus Responsoriis, præmissa singulis Lectionibus benedictione. In secundo, & tertio Nocturno dicuntur tres Psalmi cum suis Antiphonis, totidemque lectiones, ac Responsoria modo prædicto. Tertio cuique responsorio additur glorificatio sanctissimæ Trinitatis. Post nonam Lectionem agitur solemnis gratiarum actio per Canticum *Te Deum laudamus*, atque hoc modo Nocturnæ Vigiliæ diebus Dominicis terminantur. Hunc Nocturnorum ritum, ut scilicet prius Psalmi, deinde Lectiones, & reliqua dicantur, existimant Baronius per ea verba Apostoli adumbrari, *Cum convenitis unusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet*, & quæ sequuntur. Per tria verò Nocturna tria tempora denotari legis Naturalis, legis Scriptæ, & Evangelicæ gratiæ docet Bonaventura. Ideò in tertio Nocturno lectiones legi solent ex novo Testamento. Eadem ratio in Nocturnis festivitatum observatur, nisi quod in primo tres tantum Psalmi cum suis Antiphonis recitantur, totidemque in secundo, & tertio. Nocturnum verò feriale alio modo procedit: dictis enim omnibus ut supra usque ad Hymnum inclusivè, mox duodecim Psalmos cum sex Antiphonis persolvunt, post quos tres Lectiones sequuntur ritu suprascripto: & si dicendum sit Canticum *Te Deum laudamus*, post ultimam lectionem omisso Responsorio subsequi debet. In his au-

Baron. an. 57. num. 161. 1. Cor. 14. 26.

Bonav. in Ps. 76

tem

rem Vigiliis numerum duodenarium Psalmorum Angelo revelante stabilitum fuisse constans sanctorum Patrum consensus apud Joannem Cassianum lib. 2. de institutis cœnobiorum asseverat. Nec caret mysterio hæc institutio. Nam duodenarius numerus, cum sit plenæ & consummatæ virtutis, temporis & rerum exprimit universitatem: & quia Dominum omni tempore benedicere debemus, eo Psalmorum numero in ejus laudibus utimur, quo temporis plenitudo designatur. Verum, quia omne tempus sex ætatibus mundi continetur, duodecim Psalmos sex tantum Antiphonis conjungimus. Accedit quod horæ noctis duodecim sunt, in quibus Dei Custodia muniri totidem Psalmorum modulatione postulamus.

Finito Cantico *Te Deum laudamus*, vel si hoc non dicatur, post ultimum Responsorium statim incipiunt Laudes, præmisso versu *Deus in adjutorium*, post quem sequuntur Psalmi cum suis Antiphonis, tum Capitulum, Hymnus, Versus, Canticum Zachariæ cum Antiphona: deinde preces, si dicendæ sint, Salutatio, Collecta, Commemorationes, si occurrant, ac demum Antiphona de B. Virgine, & sic finiuntur Laudes.

Prima diei hora sic peragitur. Dicuntur primò *Pater, Ave, Credo, Deus in adjutorium.* Tum Hymnus semper idem *Jam lucis orto sidere*: Psalmi cum unica Antiphona, quibus die Dominica additur Symbolum Athanasii, Capitulum, Responsorium breve, Versus, Preces, Confessio, Oratio, ac denique lectio Martyrologii.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo persolvuntur. Dictis secretò *Pater*, & *Ave*, sequitur divini

divini adjutorii imploratio, tum Hymnus, Psalmi, Antiphona, Capitulum, Responsorium, Versus, Collecta, & finis. Per has horas repetitur quotidie Psalmus 118. in 22. octonaria juxta numerum Hebraicarum literarum divisus. Eo enim artificio compositus est, ut omnes Versus primi octonarii incipiant à prima litera *Aleph*, octo Versus sequentes à litera *Beth*, & sic deinceps; quod factum est literaliter memoriæ juvandæ gratia: mysticè verò ut quemadmodum parvulorum ingenia primis literarum elementis legendi usum addiscunt: ita nos hujusmodi elementis usum discamus vivendi. Hic autem Psalmus totus moralis est tantò profundior mysteriorum sublimitate, quo apertior est superficie verborum. Fervens in eo studium ostendit Propheta erga Dei mandata, quare nullus est Versus, si unum excipias *Suscipe servum tuum in bonum*, in quo mandatorum Dei mentio non habeatur, una ex hisce vocibus adhibita. quæ ferè idem significant, lex, via, justificatio, semita, mandatum, præceptum, judicium, testimonium, justitia, verbum, eloquium, veritas.

Vesperæ cum Laudibus conveniunt, nam post Orationem Dominicam, & Angelicam salutationem divinum auxilium imploratur. Deinde quinque Psalmi dicuntur cum Antiphonis: tum Capitulum. Hymnus, Versus, Canticum B. Virginis, Preces, & cætera sicut in Laudibus.

Completorium à brevi Lectione incipit, postquam Oratio Dominica, Confessio, *Converte nos Deus*, *Deus in adjutorium*, Psalmi cum Antiphona, Hymnus, Capitulum, Responsorium, Versus, Canticum Simeonis, Preces, Oratio, Benedictio, Antiphona B. Virginis cum oratione ac tandem *Pater*, *Ave*,

Ave, & *Credo* subsequuntur. Hoc est Officium Romanum, cujus allegoricas rationes curioso lectori suppeditabunt Amalarius Fortunatus, Honorius in Gemma animæ, Durandus in Rationali, & alii sacrorum rituum explanatores. Hic eas ego prætermittendas existimavi, tum quia omnes officii partes supra seorsim explicavi, tum quia hujusmodi allegoriæ curiosam potius subtilitatem continere videntur; quam solidam legentium utilitatem.

§. III.

De ritu Monastico pro his qui militant sub Regula S. Benedicti. Præmittuntur quædam de excellentia hujus sanctissimi Monachorum Patriarchæ.

1. SAnctissimus Monachorum Patriarcha, & Legislator Benedictus, cum Magni Gregorii testimonio omnium justorum spiritu plenus esset, Monachos à Clericis ut conversatione, ita & officio discerni debere existimavit. Itaque pro illis specialem ritum instituit à præfato Gregorio Romano Pontifice approbatum, cunctarumque Monasticarum Congregationum longa & laudabili consuetudine confirmatum. Nulla laus est, quæ hujus officii excellentiam assequi possit. Ab eo enim compositum, ordinatumq; est, qui non omnium justorum tantum, sed & ipsius Dei spiritu plenus tantam in hac fragili carne gratiam obtinuit, ut raptus cum Paulo usque ad tertium, & archetypum cœlum Angelorum psallentium choros audierit, & ipsum Dominum majestatis viderit facie ad faciem in momento supernæ claritatis lumine gloriæ illustratus. Est quidem inter Scholasticos diu agitata disputatio, an aliquis in hac vita videre possit divinā essen-

tiam: sed ego ut eorum sanctitatem, & doctrinam veneror, qui negantem controversiæ partem tuentur, nunquam tamen argumentis illorum adduci potui, ut patri meo Benedicto hanc prærogativam denegarem, ut Moysem interim, & D. Paulum omittam: Debuit enim singularis illius sanctitas singulari aliquo munere insigniri. Non desunt huic assertioni multæ rationes ad Scholasticam libellam summo rigore exanimatæ: verum pro meo instituto aliquot testes dumtaxat profero, quorum auctoritas dictis conciliet fidem. Primus est Gregorius Magnus, qui Benedicti raptum narrans in dialogis; Totum, inquit, mundum sub uno Solis radio collectum vidit: mox edisserens qua id ratione potuerit fieri, subdit; Videnti enim Creatorem angusta est omnis creatura. Secundus testis est Bernardus, qui explicans versiculum illum psalmi, ***Audiā quid loquatur in me Dominus Deus,*** & scribens de ea cognitione, quam animæ beatorum habent in patria; Ad quam nimirum, ait, excellentiam licet ad modicum rapta fuisse videtur anima illa beata, quæ collectum sub uno solis radio mundum universum cōspexit. Accedit tertio loco Rupertus Abbas Tuitiensis, qui huic veritati adstipulatur lib. 12. de gloria, & honore filii hominis: quem sequuntur Bonaventura serm. 20. de luminaribus Ecclesiæ, Dionysius Carthusianus serm. de S. Benedicto, Ludovicus de Prussia in Trilogio animæ parte 2. c. 18. & Joannes Thaulerus cap. 12. institutionum: atque hanc sententiam probabilem pronunciavit in sua varia Theologia vir doctissimus Maximilianus Sandæus. Hanc sancti patris prærogativam libuit commemorare, quo ejus eximia virtus clarius elucesceret. Non est autem hoc loco & illud prætermittendū, quod

Greg. lib. 2. dialog. cap. 35.

Sand. lib. 3. comment. 42. exercit. 2.

quod quidam ſcribunt ſanctum videlicet Benedi- dictum adhuc maternis clauſum viſceribus clarè, & diſtinctè cum ſorore Scholaſtica ceciniſſe, quo portento præſignata pueri ſanctitas fuerit, Ordiniſque Monaſtici ab eo inſtituendi alacritas in pſallendis divinis laudibus præoſtenſa. Sed quod nullum hujus rei antiquum proferant teſtem, meritò ſuſpecta videtur. Faciunt tamen prodigio fidem alia non diſſimilia à probatis Auctoribus ſcripta. Auguſtinus lib. 3. de civitate Dei in Ethnicorum libris ſcriptum aſſerit infantes nondum natos de uteris matrum quædam verba clamaſſe: ac ibidem commentator Valentinus refert ex Tito Livio infantem Maruciæ Jo triumphe in utero matris clara voce protuliſſe. Scribit Eulogius in præfatione primi libri Memorialis ſanctorum, ſanctum Iſaacum Monachum, & Martyrem tribus vicibus una die loquutum fuiſſe antequam naſceretur. Sanctus quoque Gerardus ter in ventre matris vagitus emiſit teſte Odone Cluniacenſi in ejus vita.

Bonif. Simoneta lib. 4. Chriſtian. perſecur. epiſt. 20. Gerardus Belga in Meditationib. die 11. Decembris. Iepez. centur. 1. chron. Benedictini, & alii recentiores.

Auguſt. de civit. lib. 3. c. 31.

Tit. Liv. lib. 24.

Odo lib. 1. c. 8.

METRUM XLV.

LUx oculos divina ferit, deſcendit ab alto
Culmine cœlorum globus igneus.
In medio veneranda ſenis præfulget imago,
Miranteſque animos ad ſe trahit.
Quis novus hic Heros? quod ſidus? quæ nova cœli
Progenies variat rerum vices?
An novus occiduis ſurgit rubicundus ab oris
Phœbus, & Eoi obſcurat faces?
An Benedictus hic eſt Italæ lux maxima gentis,
Militiæque ſacræ dux inclytus?
O properate omnes, ille eſt. Quam multus euntem
Proſequitur Monachorum exercitus?
Quam pia feſtivo glomeratur pompa triumpho,
Atque Patrem lætis celebrat choris?

Huc ades ô mundi columen, ſpes altera terræ,
O & præſidium pereuntium.
Dexter ades, placiduſq; melos, quod pangimus: audi,
Carminibuſque tuis Pater annue:
Te canimus Regum ſoboles, divina propago,
Non ſine ſummi plauſibus ætheris.
Te celebrat tellus, mare tibi concinit, omnis
Te dignis gens laudibus evehit.
Aurea ſubmittunt proceres tibi ſtemmata, curvo
Te Reges venerantur poplite.
Te penes eſt morum probitas, ſtudioſaque recti
Norma, fideſque, & cultus Numinis.
Te pietas gremio fovit, te candida virtus
Naſcentem tenero excepit ſinu.
Diceris harmonicis materna clauſus in alvo
Motibus exultaſſe, & cantibus.
Jam tunc divinis præludens laudibus, orbem
Queis jugiter docuiſti incumbere.
Diceris & faciem clarè vidiſſe Tonantis
Æthereo perfuſus lumine.
Nempè ſerenata cœlos in mente ferebas,
Atque Deum claudebas pectore.
Sic miſeris poteras terris Deus alter haberi,
Ni rapuiſſet te mors invida.
O Pater, ô tandem Monachorum reſpice cœtus,
Atque tuis da vivere moribus.
Aſpice, nec vaſto luctantes deſere ponto,
Et noſtrum repara antiquum decus.

2. Pſalterium à Divo Benedicto per dies, & horas ſic diſtributum eſt, ut totum unius hebdomadæ circulo compleatur. Pſalmos autem longiores in duas partes diviſit. Nocturnis ſemper 12. Pſalmi aſſignantur: ſed Dominicis ac feſtivis adjunguntur tria Cantica è veteri Teſtamento, ut mox videbimus.

mus. Vigiliæ diei Dominicæ incipiunt à Psalm. 20. *Domine in virtute tua*, usque ad 31. *Beati quorum*, inclusive. Vigiliæ secundæ feriæ à Psal. 32. *Exultate justi in Domino*, ad 44. *Eructavit*, omissis in medio 35. *Dixit injustus*, & 42. *Judica me Deus* : atque diviso in duas sectiones Psalm. 36. *Noli æmulari*, quæ divisio fit in versu, *Declina à malo*. Feria tertia initium est à Psalm. 45. *Deus noster refugium*, ad 58. *Eripe me*: omissis 50. & 56. *Miserere mei Deus*. Feria quarta à Psalm. 59. *Deus repulisti*, ad 72. *Quam bonus Israel Deus*, omissis quatuor. 62. *Deus Deus meus*, 63. *Exaudi Deus*, 64. *Te decet*, 66. *Deus misereatur*, & divisis duobus 67. *Exurgat Deus*, in versu *Benedictus Dominus die quotidie*, & 68. *Salvum me fac Deus*, in versu, *Exaudi me Domine*. Fer. 5. à Psal. 73. *Ut quid Deus*, *ad* 84. *Benedixisti*, omisso 75. *Notus in Judæa Deus*, & diviso 77. *Attendite* in versu. *Et dilexerunt eum*. Feria sexta à Psalm. 85. *Inclina*, *ad* 100. *Misericordiam & judium*: omissis quinque 87. *Domine Deus salutis meæ*, 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est*, 94. *Venite exultemus*: & diviso 88. *Misericordias Domini*, in versu *Tunc locutus es*. Sabbato à Psalm. 101. *Domine exaudi*, ad 108. *Deus laudem meam*: divisis 103. *Benedic*, in versu *Hoc mare magnum*, 104. *Confitemini*, in versu *Et intravit Israel*, 105. *Confitemini*, in versu *Et Irritaverunt*, 106. *Confitemini*, in versu *Dixit & stetit*.

Ad Laudes semper dicitur primo loco Psam. 66. *Deus misereatur* sine Antiphona, deinde cum Antiphona Psalm. 50. *Miserere* tam in Dominicis, quam in feriis; quem sequuntur alii duo Psalmi singulis diebus diversi, videlicet die Dominica 117. *Confitemini*, & 62. *Deus Deus meus*. Feria secunda 5. *Verba*

mea, & 35. *Dixit injustus*. Feria tertia 42. *Judica me*, & 56. *Miserere*. Feria quarta 63. *Exaudi*, & 64. *Te decet*. Feria quinta 87. *Domine Deus salutis meæ*, & 89. *Domine refugium*. Feria sexta 75. *Notus in Judæa*, & 91. *Bonum est*, Sabbato 142. solus *Domine exaudi*: supplet enim alterius Psalmi vices Canticum *Audite cœli* divisum in duas partes in versu *Ignis succensus est*. Sequitur Canticum, tum Psal. 148. *Laudate Dominum de cœlis*, cum duobus sequentibus sicut psallunt Romani. In Laudibus festivitatum iidem Psalmi dicuntur, quos Romani cantant in festis, nisi quod Psalmus *Deus misereatur*, semper seorsim primo loco recitatur.

Ad Primam tres Psalmi dicuntur. Feria secunda primus, secundus, & sextus: *Beatus vir*, *Quare fremuerunt*, *Domine ne in furore*. Feria tertia 7. *Domine Deus meus*, 8. *Domine Dominus noster*, 9. *Confitebor* usque ad versum *Exurge Domine*. Feria quarta idem 9. à versu *Exurge* usque ad finem, 10. *In Domino confido*, 11. *Salvum me fac*. Feria quinta 12. *Usquequo*, 13. *Dixit insipiens*, 14. *Domine quis habitabit*. Feria sexta 15. *Conserva me*, 16. *Exaudi*, 17. *Diligam te Domine* usque ad versum *Cum sancto sanctus eris*, Sabbato sequitur idem Psalmus à dicto versu, tum 18. & 19. *Cœli enarrant*, & *Exaudiat*, Die Dominica quatuor Psalmi cantantur, quatuor scilicet prima octonaria psalm. 118. *Beati immaculati*, *In quo corrigit*, *Retribue*, *Adhæsit*.

Ad tertiam die Dominica sequuntur tria octonaria ejusdem psalmi: *Legem pone*, *Et veniat*, *Memor esto*. Sic ad Sextam *Portio mea*, *Bonitatem*, *Manus tuæ*. Ad Nonam *Defecit*, *In æternum*, *Quomodo dilexi*. Feria secunda ad Tertiam *Lucerna*, *Feci judicium*: Ad Sextam *Mirabilia*, *Justus es Domine*, *Clamavi*. Ad Nonam

Nonam *Vide humilitatem, Principes, Appropinquet.* Feria tertia, cæterisque feriis per hebdomadam ad Tertiam cantica graduum *Ad Dominum, Levavi, Lætatus sum.* Ad Sextam. *Ad te levavi, Nisi quia Dominus, Qui confidunt.* Ad Nonam. *In convertendo, Nisi Dominus, Beati omnes.*

Ad Vesperas quatuor psalmi cantantur. Die Dominica psal. 109. *Dixit Dominus*, cum tribus sequentibus. Feria secunda 113. *In exitu*, 114. *Dilexi*, 115. *Credidi*, cui adjungitur sub unica terminatione 116. *Laudate Dominum omnes gentes*, 128. *Sæpè expugnaverunt.* Feria tertia, 129. *De profundis* cum tribus sequentibus. Feria quarta 134. *Laudate nomen Domini*, & tres immediatè sequentes. Feria quinta 138. *Domine probasti me* bipartitus in versu *Et dixi*, & duo sequentes. Feria sexta 141. *Voce mea*, 143 *Benedictus Dominus* divisus in versu *Deus canticum novum*, 144. *Exaltabo te*, usque ad versum *Confiteantur.* Sabbato idem psalmus à versu *Confiteantur*, usque ad finem cum tribus subsequentibus.

Completorium tribus psalmis invariabiliter expletur 4. *Cum invocarem*, 90. *Qui habitat*, & 133. *Ecce nunc benedicite Dominum.* Sic distributis per hebdomadam psalmis jam totius Officii seriem dispiciamus.

3. Singulis Officiis tam diurnis quam nocturnis præmittitur Oratio Dominica, Salutatio Angelica, & Symbolum Apostolorum, itemq; divini adjutorii imploratio eodem ferè ritu, quo Romani: & similiter in fine additur una ex Antiphonis B. Virginis, quibus iidem Romani preces horarias terminare consueverunt. Speciatim verò nocturnæ Vigiliæ diebus Dominicis, & festis 12. lectionum hoc ordine procedunt. Dicto versu *Deus in adjutorium*, ter repetitur *Domine labia mea aperies*: tum psalmus

tertius *Domine quid multiplicati sunt* sine Antiphona recitatur: deinde Invitatorium, & Hymnus: postea sex Psalmi cum Antiphonis, mox Versus *Pater noster*, & absolutio. Tum accepta benedictione leguntur quatuor lectiones cum suis Responsoriis. Secundum nocturnum iterum sex Psalmis, & quatuor lectionibus constat. In tertio autem tria Cantica ex veteri Testamento diei vel tempori congruentia sub unica Antiphona cantantur, post quam dicto Versu, & cæteris ut supra, ac benedicente Abbate rursum leguntur quatuor lectiones ex Homilia super Evangelium. Post quartum Responsorium semper dicitur *Gloria Patri*. Post duodecimum incipit Abbas *Te Deum Laudamus*, quod Canticũ nunquam omittitur. Hoc dicto legit Abbas Evangeliũ, in cujus fine respondent omnes *Amen*: & immediatè cantatur *Te decet laus, te decet Hymnus, tibi gloria Deo Patri, & Filio cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen*. Sequitur collecta diei, & sic finiuntur Vigiliæ. In Officio feriali dictis omnibus ut supra usque ad Hymnum, sex Psalmi recitantur cum tribus Antiphonis: tum Versus, *Pater noster*, Absolutio, Benedictiones, & tres Lectiones sequuntur cum suis Responsoriis. Sed à Paschate usque ad Calendas Novembris una dumtaxat brevis lectio dicitur cum brevi Responsorio. In secundo Nocturno reliqui sex Psalmi cum *Alleluja*, & diebus Septuagesimæ cum tribus Antiphonis cantantur. Deinde dicitur Capitulum, Versus, *Kyrie eleison, Pater noster*, Oratio conveniens, *Benedicamus Domino Fidelium animæ*: & sic terminantur Vigiliæ in festis trium lectionum, & in Officio feriali.

Laudum ritus ferè convenit cum Romano, nisi quod in Officio simplici & feriali præmitti solent

Pater,

Pater, & *Ave*. Tum primo loco semper dicitur Psalmus *Deus misereatur*. Post Capitulum, Responsorium breve cantatur. Post *Benedictus* sequuntur *Kyrie eleyson*, & Oratio Dominica clarâ voce, tum Collecta, & Commemorationes.

Prima, Tertia, Sexta, & Nona discrepant à ritu Romano in Psalmis, & in eo quod nullum dicitur Responsorium post Capitulum; sed statim dicto versu sequitur *Kyrie eleison, Pater noster*, & Collecta. In cæteris nullum est discrimen.

Vesperarum item Monasticarum hæc à Romanis differentia est, quod breviores uno Psalmo sunt, tum post Capitulum semper dicitur Responsorium, & post *Magnificat* ante collectam præmitti solent *Kyrie eleison*, & Oratio Dominicalis clarâ voce.

Completorium quoque Monasticum Romano brevius est uno Psalmo, & Cantico Simeonis, de quo S. Benedictus nullam facit mentionem. Caret etiam Responsorio post Capitulum, sed dicto versu sequuntur more solito, *Kyrie*, *Pater*, oratio, benedictio, & finis. Hujus autem Officii symbolicas rationes afferunt Honorius in Gemma animæ libro secundo, Durandus lib. 4. rationalis, Joannes Beleth in explicatione divinorum officiorum, & Rupertus Abbas lib. 2. in Regulam S. Benedicti, & Petrus Damianus opusculo 10.

§. IV.

De ritu Cistercienſium.

1. ORdinem Cisterciensem antonomasticè Ordinem dici asserit Justus Abbas sermone in Conventu Abbatum habito, qui est tomo 2. Bibliothecæ Patrum. Ut enim scribit Hieronymus Platus vir de statu Religioso optimè meritus: Nulla ex Plat. de bono stat. Relig. lib. 2. c. 20.

ex omnibus Religiosorum familiis nobilior quàm Cistercienfis. Angelus quoque Domini apparens B. Henrico Hemmerodensi novitio; Benè ait, ut refert Cæsarius, tibi placere debet Ordo Cisterciensis, quia nulla vita tantæ perfectionis est in Ecclesia Dei. Nec desunt illustria magnorum virorum de hoc ordine testimonia. Philippus Abbas bonæ spei Ordinis Præmonstratensis libro de dignitate Clericorum; Apud Cistercium, inquit, Monachicus ordo pridem mortuus suscitatur, & pulso vetusto cinere novitatis gratia reformatur, dum cæteris acceptam Monachis delicatam teneritudinem execratur, & laborem, pauperiem, luctum, silentium insatiabiliter amplexatur. Jacobus Aconensis Episcopus, & Cardinalis in Historia Occidentali hæc habet de Cisterciensibus. Alii sermone Prædicationis, & gratia ædificationis præpotentes: alii virtute miraculorum, & gratia curationum insignes: alii spiritum prophetiæ divinis illuminati revelationibus habentes, alii virtute abstinentiæ & jejuniorum humanæ possibilitatis mensuras excedentes: alii in orationibus, & psalmodiis, & laudibus divinis tantam à Domino consecuti sunt gratiam, & devotionis suavitatem, quod in fine Nocturni, & Matutini Officii sicut adipe & pinguedine usq; ad summum repleti, vellent, si esset possibile, tempore nocturno revertente rursùs iteratum officium inchoare. Richardus Archiepiscopus Cantuariensis Epistola ad Abbatem, & Conventum Cisterciensem inter Epistolas Petri Blesensis: Inter universas Ordinum varietates, quibus decorata est Sponsa Christi, nullus Ordo virtute flagrantior, nullus sancti nominis odore suavior est in Christo quàm vester. Una omnium vox est, quia Cisterciensis Ordinis Professores tantò

Cæsarius lib. 8. histor. c. 96.

Philip. Abb. c. 125.

Jacob. Acon. c. 14.

P. Blesf. ep. 82.

tantò differentiùs præ cæteris triumphales sancti-tatis titulos referunt, quantò expressius Religionis Apostolicæ vestigiis inhæserunt. Stephanus Tornacensis Episcopus Epistolâ primâ prolixum hujus Ordinis texit elogium, specialiter verò de Cisterciensium Psalmodia ait: Divina officia cum tanta solemnitate, & devotione celebrant, ut in eorum concentu voces Angelorum sonare putes: Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus ad laudes Dei invitant homines, & Angelos imitantur. Tandem Petrus Cellensis, ut alios innumeros prætermittam, sic Cistercienses commendat. Cistercienses præ aliis mortalibus seriis & sine fine mansuris intendere video. Hi sunt qui regulam B. Benedicti, penè combustam, sicus Esdras veterem legem, restauraverunt. Claustra illorum castra Dei sunt, ubi nocte in Psalmis & Orationibus parati sunt suscitare Leviathan, qui sub umbra dormit in locis humentibus. Sic vivebant Patres nostri, hæc nobis virtutum exempla reliquerunt, quorum si vestigia sequuti fuerimus, verè Cistercienses erimus non solo habitu & nomine, sed virtute & perfectione. Quod autem spectat ad ritum Cisterciensem, majores nostri à Regula S. Benedicti nullatenus deviantes, ritum proprium instituerunt regulæ prorsus conformem, qui propterea à communi Monastico discrepat in nonnullis. P. Cell. lib. 6. ep. 23.

2. Ante lectiones nec orationem Dominicam, nec absolutiones præmittimus: ad Primã, & Completorium nec confessionem, nec preces habemus; ad Responsoria post Capitulum non adjungimus *Gloria Patri*, horum enim nullam Regula mentionem facit. Æstivo tempore unicam perpetuò lectionem in nocturnis ferialibus legimus, sic eâdem

regulâ

regulâ decernente : quapropter nullum festum habemus trium lectionum. Tum quod D.Benedictus Hymnos Ambrosianos vocet, Hymnos omnes ab Ambrosianis accepimus, iisdemque prorsus omni tempore utimur, quibus & illi : quorum Catalogum inveniet curiosus lector apud Radulphum Tungrensem. Ad Tertiam, & Completorium Hymnos variamus pro varietate temporum,& festorum. In Vesperis nunquam Psalmos feriales mutamus ad mentem regulæ, quæ in festivitatibus Psalmorum mutationem pro vigiliis tantum nocturnis permittit. Singulis horis Collectas proprias habemus. Festa quæ non sunt 12. lectionum solâ commemoratione in primis Vesperis & Laudibus celebramus. Festa ipsa 12. lectionum in tres classes dividimus : solemniora dicuntur sermonis,quod Abbas eâ die sermonem ad Monachos habeat. Alia sunt duarum Missarum, quod duæ Missæ Conventuales de illis Cantentur,una post Primam, altera post Tertiam. Alia unius Missæ , quod unica de illis Missâ canatur. Antiphonas nunquam duplicamus,sed tantum post Psalmos integras cantamus. Ad Laudes unam dumtaxat dicimus Antiphonam, ad cujus tenorem omnes Psalmos modulamur. Omnes horas commemoratione Beatæ Virginis & Dominicæ Incarnationis concludimus. Quotidie tandem post Completorium Antiphonam, *Salve Regina* solemniter decantamus.

§. V.

De ritu Carthusianorum.

1. SAcrosancta Religio Carthusiana,licet in cæteris Benedicti Regulam non agnoscat, ritum tamen Benedictinum in divinis Officiis observat.

Paucis

Paucis exceptis vix discrepant à Cisterciensibus, quibus ferè coævi sunt. Cœpit enim Cistercium anno Domini 1098. Carthusia verò initium habuit anno 1086. ut putavit Baronius, vel 1084. ut ex monumentis Ordinis collegit in suo Brunone Theophylus Raynaudus. Ante Vigilias dicunt ter *Pater & Ave.* Post ultimam Antiphonam Nocturni recitant semel *Pater, & Ave*, & Absolutionem. Post *Benedictus* dicunt novem vicibus *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleyson* cum multis precibus. Privatis diebus ad preces adjungunt Psalmum *Miserere*: quas preces repetunt singulis horis. In fine lectionum ex Prophetis addunt, *Hæc dicit Dominus, Convertimini ad me, & salvi eritis.* Ad Vesperas Psalmos mutant pro diversitate festivitatum. Ad Primam dicunt quotidiè Symbolum Athanasii. Ad salutationem Angelicam pulsant quater in die, post Matutinum, post Primam, post Nonam, post Completorium. Post Collectam dicto *Benedicamus Domino*, nihil aliud adjungere consueverunt. In reliquis, ut dixi, ferè conveniunt cum Cisterciensibus. Commendat eorum cantum Christus Salvator noster apud S. Brigittam c. 4. revelationũ extravagantium: & Angelicam eorumdem Psalmodiam elegantissimè collaudat Francisc. Petrarcha in præfatione lib. de otio Religiosorum. Sunt autem reverà Carthusiani magna orbis miracula, in carne extra carnem viventes, Angelos nobis in terra, & Joannem Baptistam in Eremo repræsentantes. Sunt præcipuum Ecclesiæ ornamentum, similes aquilæ in cœlum volanti, quorum status universarum religionum institutis jure præfertur. Pius quidam, & religiosus Poëta apud Maximilianum Sandæum in sua mystica Theologia Cartusianorũ vitam

Sand. lib. 2. comment. 3. exercit. 2. disquisit. 6.

vitam, & mores hoc eleganti Epigrammate mirabiliter expressit.

Bernard. Bauhusius Epigr. l. 5.

Pallentem nuper rigidi Brunonis alumnum
Sic adiit mundum linquere certus Odo.
Ede Pater, quæ Cartusiæ sit regula vitæ.
Quæ nox, quave dies, quid fugiant, quid agant.
Ede quibus studiis hic vivitur. Ille tacendo
Fugit, & ingemuit. Non potuit melius.

Historiam illam notissimam Theologi Parisiensis, qui post mortem tribus distinctis vicibus justè se accusatum, judicatum, & damnatum pronunciavit; atque hujus Ordinis institutioni occasionem dedit, copiosissimè defendit Raynaudus supra citatus in suo Brunone, ubi plura de laudibus Cartusianorum Lector inveniet.

§. VI.

De ritu Præmonstratensium.

1. NUlla post Monachos Religiosarum Congregationum, quæ proprios ritus habeat, antiquior est Præmonstratensi, sumpsit enim originem hic sacer, & Canonicus ordo à sanctissimo Patre Norberto anno salutis 1115. habuitque aliquando plusquam mille Abbatias. Eorum ritus cum Romanis conveniunt, si pauca quædam excipias. Et primò quidem ante Vigilias nocturnas tres Psalmos recitant cum quibusdam precibus, & orationibus. Deinde in ipsis Vigiliis ante Lectiones dicunt Versum, & Orationem Dominicam, sed non absolutiones. Post nonum Responsorium concinunt *Te Deum laudamus*: & ante Laudes unum Versum semper præmittunt, quem vocant Sacerdotalem. Inprimis Vesperis solemnitatum magnum Responsorium concinunt post Capitulum. Ad omnes horas diei Hym-

Hymnos variant pro ratione temporum & festivitatum. Antiphonam B. Virginis, quâ terminantur Horæ, nonnisi post Completorium cantant. Psalterium more Romano in dies & horas distribuunt, nisi quod Psalmum 117. *Confitemini* à Septuagesima usque ad Pascha diebus Dominicis non ad Primam, sed ad Laudes dicunt loco Psalmi *Dominus regnavit*, quem eo tempore canunt ad Primam. De reliquo tam diurnum, quàm nocturnum Officium eo methodo ordinant, quâ Romana consuevit Ecclesia: imò suum Breviarium esse existimant antiquum Romanum, quod purum ab ipsis conservatum sit, non acceptatis mutationibus, & novis ejusdem reformationibus.

§. VII.

De ritu Prædicatorum.

1. ILlustrissimus Prædicatorum Ordo à Canonicis Præmonstratensibus ut D. Augustini Regulam, ita & psallendi ritum accepit. Sed viri doctrinâ, & sanctitate eximii eos usus in quibusdam mutârunt. Ad Primam tres Psalmos recitant: *Deus in nomine tuo, Beati immaculati, Retribue*: diebus verò Dominicis à Septugesima usque ad Pascha novem videlicet, *Deus Deus meus respice in me, Dominus regit me, Domini est terra, Ad te Domine, Judica me, Deus in nomine tuo, Dominus regnavit decorem indutus est, Beati immaculati, & Retribue*: quo etiam tempore dicunt ad ad Laudes Psalmum 117. *Confitemini* loco Psalmi *Jubilate*. Reliquo anni tempore dictos Psalmos, quos Romani distributos per ferias dicunt ad primam, isti omittunt. Martyrologium legunt post Laudes, sed cum Matutinũ vespere diei præcedentis dicitur, tunc legitur post Primã.

In pri-

In primis Vesperis solmnitatum hos Psalmos concinunt, *Laudate pueri Dominum, Laudate Dominũ omnes gentes, Lauda anima mea Dominũ, laudate Dominũ quoniam bonus est Psalmus, & Lauda Hierusalē Dominũ.* Hymnos Completorii variant pro ratione temporum, & in fine horarum semper dicunt Antiphonam, *Salve Regina*, & alteram de sancto Dominico cum quibusdam precibus. Extra Adventum, & Quadragesimam Officium feriale ter, vel quater in Hebdomada omittunt, recitant enim de S. Dominico, de sanctissimo Sacramento, de B. Virgine & de Sancto titulari Provinciæ. A die Paschatis usque ad Trinitatem tribus Psalmis, totidemque Lectionibus nocturnas quotidie Vigilias perficiunt, quod post octavas Resurrectionis non nisi diebus Dominicis usque ad Ascensionem faciunt Præmonstratenses.

§. VIII.

De ritu Carmelitarum.

1. CArmelitæ Breviarium habent secundùm antiquam consuetudinem Ecclesiæ Hierosolymitanæ. Hic enim Ordo pietate, & religione præstantissimus diu floruisse in Oriente dicitur, antequam per diversas Europæ Provincias diffunderetur. Eorum ritus non discrepant à Dominicanis, hoc dumtaxat excepto, quod diebus Dominicis per annum dicunt ad Primam Psalmum 117. *Confitemini.* In Dominicis item Adventus quinque Psalmos ad Primam aliis consuetis præmittunt, nempe 21. *Deus Deus meus*, cum quatuor sequentibus. Dominicis verò Septuagesimæ usque ad Pascha ad Laudes, & Primam eosdem Psalmos recitant, quos Prædicatores. Tempore Paschali consuetos Psalmos

inos concinunt in nocturnis Vigiliis: tres autem Psalmos dicunt solummodò per octavas Paschatis, & Pentecostes, Sicut Romani, Preces longiores habent post quædam officia. In fine cujusque horæ semper dicunt Antiphon. *Salve Regina*, cui tempore Paschali substituitur *Regina cœli*. Officia multa sanctorum habent cum elegantibus Hymnis, Antiphonis, & Responsoriis. Diebus Resurrectionis initio Vesperarum, omisso Versu *Deus in adjutorium*, cantant solemniter *Kyrie eleison* novem vicibus, sicut in Missa: quo ritu utebatur olim Romana Ecclesia, ut constat ex ordine Romano, & ex Ruperto Abbate: eumque legi in Breviario Præmonstratensi, & in antiquiori Breviario Ordinis Prædicatorum.

Rupert. lib. 2. de div. off. c. 2.

§. IX.

De ritu Lugdunensis Ecclesiæ.

1. SAncta Lugdunensis Ecclesia Galliarum Primatu insignis propriis ritibus utitur, quos S. Irenæum Episcopum, & Martyrem instituisse earum partium traditio est. Psalterium in ferias, & horas distribuitur more Romano, sed ad Primam per Hebdomadam nonnisi tres Psalmos recitant: *Deus in nomine tuo*, *Beati immaculati*, & *Retribue*: Diebus verò Dominicis novem, videlicet, *Deus Deus meus respice in me*, *Dominus regit me*, *Domini est terra*, *Ad te Domine*, *Iudica me Domine*, *Confitemini*, *Beati*, *Retribue*, & Symbolum Athanasii, quod quidem Symbolum Primæ Dominicali omnes Ecclesiæ adjungere consueverunt. Dominica autem Sexagesimæ, & sequentibus Dominicis usque ad Pascha duos priores Psalmos ad Laudes mutant, & pro Psalmo *Dominus regnavit*, leguntur

Psalmum 50. *Miserere*, pro Psalmo *Jubilate*, Psalmum 117. *Confitemini*: atque ideo eodem tempore ipsum *Confitemini* omittunt ad Primam, & pro eo substituunt Psalmum *Dominus regnavit.* Hoc excepto in Psalmorum distributione conveniunt omninò cum Romanis: Porrò singula Officia à Lugdunensibus sic ordinantur.

2. Nocturnis præmittunt Orationem Dominicam solam, deinde dicunt Versum *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, tum *Domine labia mea aperies, Deus in adjutorium, Gloria Patri*, & Invitatorium. Immediatè post Invitatorium dicuntur Psalmi, nam Hymnis carent omnia Officia excepto Completorio. In numero, & ritu lectionum non discrepant à Romanis. Post ultimum responsorium concinunt *Te Deum laudamus* cum Antiphona, & *Gloria Patri* ad instar Psalmi: sequitur Versus, quo dicto incipiunt Laudes, Post Psal. Laudum dicto Capitulo, & Versu sequitur Canticum, omisso Hymno, tum Collecta diei, *Benedic. Domino*, & finis. Prima, Tertia, Sexta, & Nona conveniunt cum Romanis, si Hymnos demas, & parva Responsoria post Capitulum. Id quoque notandum quod ante Horas Orationem Dominicam solam recitant, & post singulas legunt Psalmum *De profundis* cum Collecta pro defunctis. Antiphonam de B. Virgine, quâ Romani terminant horas, hi nonnisi post Nonam & Completorium concinunt. Vesperas incipiunt quemadmodum & alias horas, tum dictis Psalmis & Versu, Canticum Deiparæ modulantur. In quibusdam solemnitatibus Antiphonã Cantici septies repetunt, & Versibus ipsius Cantici intermiscent. Dicunt postea Collectam more solito, & sic finiuntur Vesperæ. Completorio nullam præmittunt lectionem

ctionem, sed dictâ Oratione Dominicâ, dictisque Versibus: *Converte nos Deus, & Deus in adjutorium* eosdem Psalmos concinunt, quos Romani. Sequitur Hymnus, quem singulis feriis, & festis mutant: statim verò post Hymnum dicitur Versus, omisso Capitulo, tum Canticum Simeonis, postea preces, Oratio, & Benedictio: deinde Psalmus *De profundis*, ac tandem Antiphona conveniens de B. Virgine. Certis diebus ad Laudes & Vesperas, itemque ad reliquas horas preces habent, Litanias, & Processiones, ac peculiares quosdam ritus, quos brevitatis gratia prætermitto. Ecclesia ista novitates nescit, & tam in cantu, quàm in ceremoniis, & aliis functionibus Ecclesiasticis antiquitatis tenacissima est, de qua re sic laudatur à D. Bernardo: Inter Ecclesias Galliæ constat profectò Lugdunensem hactenus præminuisse sicut dignitate sedis, sic honestis studiis, & laudabilibus institutis. Ubi enim æquè viguit disciplinæ censura, morum gravitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne? Præsertim in Officiis Ecclesiasticis haud facilè unquam repentinis visa est novitatibus acquiescere, nec se aliquando juvenili passa est decolorari levitate Ecclesia plena judicii. Bernardus Epistola 174.

§. X.

De ritu Ambrosiano.

1. MEdiolanensis Ecclesiæ ritus à D. Ambrosio ejus civitatis Archiepiscopo Ambrosiani dicuntur, non quod ipse institutor eorum fuerit, ut multorum opinio est, sed quia illos auctoritate suâ, & eximiâ sanctitate plurimùm nobilitavit. Dici autem Ambrosiani cœperũt paulò post ejus decessum, ut observat doctissimus vir Joannes Vicecomes l. 2.

de ritibus Missæ cap. 12. qui asserit eam Ecclesiam Missæ ordinem à S. Barnaba Apostolo, psallendi verò Regulam à S. Miroclete Archiepiscopo accepisse. Psalterium dividunt Ambrosiani in duas partes, primam à Psalmo primo ad 109. *Dixit Dominus* nocturnis Vigiliis, secundam usque ad finem diurnis horis assignant. In hujus secundæ partis distributione sequuntur omninò Romanam Ecclesiam. At prima pars in duas Hebdomadas divisa decem continet decurias, ut vocant, singulisque noctibus una decuria persolvitur, hoc modo. Prima decuria Psalmos sexdecim continet à primo usque ad 16. & psallitur feria secunda prioris Hebdomadæ. Secunda decuria incipit à Psalm. 17. *Diligam te Domine*: habetque Psalmos quatuordecim, & expletur feria tertia. Aliæ decuriæ Psalmis decem constant, exceptâ ultimâ, quæ octo Psalmorum est. Decuria itaque tertia pro feria quarta incipit à Psalmo 31. *Beati quorum*. Quarta pro feria quinta à Psalm. 41. *Quemadmodum desiderat*. Quinta pro feria sexta à Psalm. 51. *Quid gloriaris*. Sexta pro feria secunda alterius Hebdomadæ à Ps. 61. *Nonne Deo*. Septima pro feria tertia à Psal. 71 *Deus in judicium tuum*, & sic deinceps. Sabbatis, & Dominicis diebus, & in solemnitatibus Domini certis Canticis nocturnas preces persolvunt. In feriis autem, & quibuslibet aliis sanctorum festivitatibus superscriptas decurias non mutant. Ab hac tamen Regula excipiuntur sex feriæ ante Nativitatem Domini, quas vocant de exceptato, & sex item feriæ majoris Hebdomadæ in quibus Psalmis utuntur peculiaribus. Porrò Psalterii versionem propriam habent similem ei, quâ Romæ utuntur Canonici S. Petri in Vaticano.

2. Ad Nocturnos post *Pater*, & *Ave* dicitur

Ver-

Versus *Deus in adjutorium* : sequitur Hymnus semper idem, *Æterne rerum conditor*, mox additur Responsorium, deinde Canticum trium puerorum cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Postea cum Antiphonis dicuntur Cantica vel Psalmi pro exigentia diei vel temporis : quibus dictis leguntur tres lectiones cum suis benedictionibus ferè semper propriis. Diebus Dominicis lectiones sunt de Homilia in Evangelium, in feriis de scriptura, in festis tertia est de vita Sancti, vel de sermone festivitatis. Excipiuntur ab hoc ordinario Nativitas Domini, Epiphania, quibus diebus dicuntur tres Nocturni, & novem Lectiones. Feria item sexta in Parasceve leguntur sex Lectiones, sed tres ultimæ sunt integræ Passiones secundùm Marcum, secundùm Lucam, secundùm Joannem : Passio verò secundum Matthæum Missæ reservatur. Post duas priores lectiones duo sequuntur Responsoria : post ultimam dicitur *Te Deum laudamus*, si tempus requirat, vel nihil additur.

Laudes absolutè inchoantur à Versu *Deus in adjutorium* : sequitur Canticum Zachariæ, pro quo in Dominicis Adventus, in Nativitate Domini, Circumcisione, & Epiphania dicitur Canticum Moysis *Audite cœli* cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Tum in Dominicis, & sanctorum solemnitatibus dicitur quinquies, vel etiam septies repetita Antiphona ad sanctam Crucem, additâ quâdam Oratione secretâ. Mox alterum Moysis *Cantemus Domino* cum sua Antiphona, & ter *Kyrie eleison*, aliâque Oratione secretâ. Deinceps Canticum trium puerorum *Benedicite omnia opera* (illud enim quod dicitur ad Nocturnos incipit *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum*) cujus loco Sabbato dicitur

citur Psal. 117. *Confitemini*, & in aliis feriis Psalm. 50. *Miserere* cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison*. Additur Oratio clarâ voce, quâ finitâ sub uno *Gloria Patri* quatuor Psalmi recitantur *Laudate Dominum de cœlis*, cum duobus sequentibus, & *Laudate Dominum omnes gentes*. Finitis Psalmis dicitur Capitulum, tum Antiphona cum tribus *Kyrie eleison*. *Dominus vobiscum*, & Psalmus directus, qui simul ab utroque choro cantatur. Postea Hymnus pro qualitate Officii diversus: & duodecies *Kyrie eleison* cum *Dominus vobiscum*: & dicitur psallenda una in festis Sanctorum, in Dominicis duplex. Est autem psallenda Antiphona quædam repetita cum *Gloria Patri* additis quibusdam Versibus, & ter *Kyrie eleison* cum Oratione. In feriis loco psallendæ dicitur quoddam Responsorium, quod vocatur in baptisterio. Quibus absolutis finiuntur Laudes, nisi facienda sit aliqua commemoratio, quæ fieri solet per psallendam illius diei vel officii, de quo fit commemoratio. Quotidie autem, quando Officium non est solemne, fit commemoratio de B. Virgine, de S. Ambrosio, & de Patrono Ecclesiæ.

Ad Primam post *Pater*, & *Ave*, & *Deus in adjutorium* dicitur Hymnus *Jam lucis orto sidere*: Tum Psalmi *Deus in nomine tuo*, *Beati*, & *Retribue* sine Antiphona: quibus finitis dicitur *Alleluja*, & in Quadragesima *Laus tibi Domine, Rex æternæ gloriæ*. Sequitur epistolella, ut vocant, cum Responsorio brevi, cui statim quotidie subditur Symbolum Athanasii: postea Capitulum cum precibus, quæ tamen omittuntur in quibusdam solemnitatibus. Adduntur tres Orationes eædem semper. Tum legitur Martyrologium, post quod dicitur Versus *Exultabunt sancti in gloria* cum oratiuncula, & sic finitur Prima.

Tertia,

Tertia, Sexta, & Nona iisdem Hymnis & Psalmis explentur, quibus utitur Romana Ecclesia. Psalmi tamen dicuntur sine Antiphona, in quorum fine dicto *Alleluia*, vel *Laus tibi Domine*, sequitur epistolella cum Responsorio brevi, tum preces, si dicendæ sint, postea Oratio, & sic terminantur Horæ. In solemnitatibus, & Dominicis diebus cantatur Hymn. ad Tertiam, qui incipit: *Jam surgit hora tertia.*

Vesperæ post *Pater* & *Ave* incipiunt absolutè à Salutatione *Dominus vobiscum*, deinde cantatur Lucernarium, id est Responsorium quoddam ter repetitum diversum secundum Officii diversitatem. Dicitur iterum *Dominus vobiscum*, postea Antiphona, mox tertiò *Dominus vobiscum*, tum Hymnus conveniens. Post Hymnum quartò *Dominus vobiscum*, & Responsorium, quo finito adhuc repetitur *Dominus vobiscum*. Sequuntur quinque Psalmi cum suis Antiphonis iidem videlicet, quibus utitur Romana Ecclesia. Verum in solemnitatibus Domini sub una Antiphona, & uno *Gloria Patri* unus Psalmus dicitur diversus pro diversitate Officii, cui semper adjungi solent Psalmi *Ecce nunc benedicite Dominum, & Laudate Dominum omnes gentes.* In festis sanctorum post primam Orationē dicitur alter Psalmus diversus pro varietate Officii, seu festivitatis. Absolutis Psalmis cum Antiphonis dicitur ter *Kyrie eleison*, *Dominus vobiscum*, & Oratio conveniens Officio. Postea *Dominus vobiscum*, & *Magnificat* præmissâ Antiphonâ. Finito Cantico iteratur primus ejusdem Versus, & repetitâ Antiphonâ dicitur *Kyrie eleison*, & alia Oratio. Deinde psallenda, & alia, sicut in Laudibus recitantur. In feriis Quadragesimæ non dicitur *Magnificat*, sed duodecies

Kyrie eleison. Habent Ambrosiani quasdam Vesperas de sanctis Patronis, & Titularibus Ecclesiarum, quæ dicuntur cum Vigiliis, in quibus post primam Orationem dicitur primus Psalmus, tum legitur una lectio de vita illius Sancti cum suo Responsorio, & post aliam Orationem dicto secundo Psalmo legitur alia lectio cum suo item Responsorio. Denique dicto Cantico *Magnificat* cum psallendis cantantur Litaniæ cum quibusdam Orationibus.

Ad Completorium præmissis *Pater*, *Ave*, *Converte nos*, & *Deus in adjutorium*, dicitur quotidie Hymnus *Te lucis ante terminum*, exceptâ Quadragesimâ, in qua dicitur Hymnus *Christe qui lux es & dies*. Tum sine Antiphona dicuntur Psalmi *Cum invocarem*, *In te Domine*, *Qui habitat*, & sub uno *Gloria Patri*, *Ecce quàm bonum*, *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: quibus finitis dicitur *Alleluia*, vel *Laus tibi Domine Rex æterne gloriæ*. Tum in Quadragesima Hymnus *Te lucis ante terminum*, alio tempore statim subditur Epistolella cum suo Responsorio brevi, deinde Canticum *Nunc dimittis* cum precibus, si dicendæ sint; Additur Antiphona B. Virginis cum sua Oratione. Tandem fit confessio communis, & sic finitur Completorium.

§. XI.

De ritu Mozarabico.

1. CUm Hispania penè omnis Arabum inundatione tabesceret, Christiani inter barbarorum pressuras degentes dicti sunt Mozarabes, sive Mixtarabes, id est mixti cum Arabibus, quare & Officium eorum Mozarabicum & Mixtum appellatũ est.

est. Hujus ritus institutores fuerunt sancti viri Leander, & Isidorus Hispalenses Episcopi, solius tamen Isidori nomen retinuit, quem solum ejus auctorem agnoscit Baronius. Sic inscribi solet, Officium Gothicum, sive Mixtum secundum Regulam B. Isidori. Ex decreto quarti Toletani Concilii omnes Hispaniarum Ecclesiæ hoc olim utebantur, sed regnante Alphonso VI. mutatum fuisse dicitur jussu Gregorii VII. Romani Pontificis, cujus ob hanc causam cum Regibus Hispaniarum contentiones narrat Baronius. Extant de hac re ejusdem Gregorii Epistolæ Alphonso, & Sanctio Regibus, & Episcopis Hispaniarum à paribus scriptæ Indictione duodecima anno scilicet 2074. Tametsi officium istud à viris sanctis, & orthodoxis compositum fuisset, Hispaniâ tamen ab infidelibus devastatâ multi errores in illud irrepserant, ut, ex Albino Flacco constat lib. 1. adversus Elipantum Episcopum Toletanum, qui ex iisdem Officiis depravatis multa assumit testimonia ad suam hæresim astruendam. Nunc tam Missale quam Breviarium hujus ritus correcta sunt, & juxta sensum Catholicum emendata jussu Francisci Ximenez Archiepiscopi Toletani, qui explosis Gothicis characteribus, Latinis ea conscribi, ac typis mandari curavit: tum Sacerdotes instituit, qui juxta hunc ritum Deo laudes, & sacrificium offerrent. Adhuc viget hoc Officium, & servatur Toleti in quinque Parœciis, & in sacello ejusdem Francisci Ximenez, itemque Salamanticæ in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in claustro majoris Ecclesiæ. Plura de hoc ritu Etherius, & Beatus Scriptores antiqui, & graves lib. 1. adversus præfatum Elipantum. Discrepat ferè in omnibus ab usibus aliarum Ecclesiarum.

Baron. an. 633. num. 70.

Idem an. 1074. & 1080. Greg. VII. l. 1. Epist. 64. & 83.

2. Omnes horæ sic inchoantur. *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster, & Ave Maria* secretò: additur in nocturnis *Ave Regina Cœlorum* cum Versu, & Oratione. Tum protinus alta voce, *In nomine Domini nostri JESU Christi lumen cum pace*: respondent omnes *Deo gratias*. Solum Completorium aliter incipit, ut videbimus. Horis autem absolutis dicitur *Pater noster* alta voce, singulisque petitionibus respondetur *Amen*, nisi cum ista profertur *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, cui respondetur, *Quia Deus es*. Mox eodem vocis tenore in Laudibus, & Vesperis hæc Oratio subsequitur: L*iberati à malo*, *confirmati semper in bono tibi servire mereamur Deo, ac* Do*mino nostro. Pone* D*omine finem peccatis nostris, da gaudium tribulatis, præbe redemptionem captivis, sanitatem infirmis, requiemque defunctis: concede pacem, & securitatem in omnibus diebus nostris, frange audaciam inimicorum nostrorum: exaudi* D*eus orationes servorum tuorum omnium fidelium Christianorum in hoc die, & in omni tempore. Per* D*ominum nostrum.* In cæteris precibus loco hujus Orationis dicitur, *A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono confirma.* His peractis dicit Diaconus, *Humiliate vos benedictioni*: & statim Sacerdos benedictionem pronunciat tres petitiones continentem, quarum cuilibet respondetur. *Amen*. Tandem omnes horæ hac clausula terminantur, *In nomine* D*omini nostri JESU Christi perficiamus cum pace*: & respondent omnes D*eo gratias*. Habebant olim Mozarabes horas duodecim, ex quibus quatuor rejectæ sunt, videlicet, in principio noctis, ante lectum media nocte, & in surrectione lecti.

Nocturnæ preces hujus Officii brevissimæ sunt.

Post

Post commune principium supraſcriptum dicitur Antiphona cum Pſalmo 50. *Miſerere..* Hinc tres cantantur Antiphonæ cum Reſponſorio uno, quamlibet autem Antiphonam ſua comitatur Oratio. Diebus Dominicis loco primæ Antiphonæ dicitur Hymnus *Æterne rerum conditor*, ſtatimque Oratio, poſt quam dicuntur tres Pſalmi cum ſuis Antiphonis. His rurſum ſuccedunt tres Antiphonæ cum Reſponſo, & Orationibus. Cum ultimo autem Reſponſorio abſolvuntur Vigiliæ nocturnæ. Pſalmus *Miſerere* mutatur in Pſalmum *Domine quid multiplicati ſunt* diebus Dominicis à Paſchate ad Pentecoſten, & in feſtis ſolemnioribus.

Ad Laudes dicta prius ſalutatione *Dominus ſit ſemper vobiſcum* cantatur Antiphona, quã ſequitur Canticum unum ex veteri, vel novo Teſtamento, In feſtis B. Virginis, & in nocte Nativitatis Domini dicitur hoc loco Canticum *Magnificat:* & in feſto S. Joannis Baptiſtæ Canticum *Benedictus*. Aliis diebus alia Cantica diverſa aſſignantur. Abſoluto Cantico repetitur Antiphona, & dicto *Dominus ſit ſemper vobiſcum*, dicitur alia Antiphona ante Canticum trium puerorũ. Sequitur ſonus ſimilis noſtris Reſponſoriis, & alia Antiphona ante Pſalmũ *Laudate Dominum de cœlis*, quo decantato legitur Prophetia, quã ſequitur Hymnus, tum ſupplicatio Sacerdotis ad populum, qua eum hortatur, ut petat à Deo quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem: cui reſpondetur *Præſta omnipotens æterne Deus*. Poſtea Capitulũ per modum Orationis præmiſſo *Kyrie eleiſon*: Tum *Pater noſter*, & Laus conſtans ex verſibus quibuſdã ſæpius repetitis, dataq; benedictione finis Laudib⁹ imponitur. Antiphonis & Laudibus ſæpius adjungunt ſanctiſſimæ Trinitatis doxologiã, quam hoc

modo

modo pronunciant, *Gloria & honor Patri*, *& Filio & Spiritui sancto in secula seculorum. Amen.*

Post Laudes unum Officium speciale habent Mozarabes ante Primam persolvendum, quod vocatur Aurora. Solis diebus ferialibus dicitur & constat quattuor Psalmis cum Antiphona, habetque laudem unam, Hymnum unum, Versum unum, *Pater noster*, & quasdam preces. Psalmi sunt isti, Deus in adjutorium, Beati immaculati, In quo corrigit, Retribue.

Initio Primæ dicitur Antiphona, & *Dominus sit semper vobiscum*, statimque dicuntur septem Psalmi, nimirum Deus misereatur, Exaltabo te Deus meus Rex, divisus in Versu Regnum tuum, Laudate pueri, Adhæsit, Legem pone, & Veniat: tum iteratur Antiphona, quam sequitur Responsum unum, Prophetia, Epistola, laus, Hymnus, & Versus. Mox dicitur *Te Deum laudamus*, & *Gloria* extra Adventum, & Quadragesimam: deinde Symbolum Apostolorum, supplicatio, *Pater noster*, benedictio, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona incipiunt ut Prima, habentque quatuor Psalmos, & varia Responsa, quibus succedunt Prophetia, Epistola, laus, Hymnus, & clamores, quibus petunt à Deo, ut non juxta scelera pœnas infligat. Sequuntur supplicatio, Capitulum, *Pater noster*, benedictio, & sic singulæ terminantur. Ad Tertiam hi Psal. dicuntur, Venite exultemus, Memento verbi tui, Portio mea, Bonitatem. Ad Sextam, Deus in nomine tuo, Feci judicium, Mirabilia, Justus es Domine. Ad Nonam, Lauda anima mea Dominum, Lætatus sum, Ad te levavi oculos meos, Nisi quia Dominus.

Ad Vesperas nullos concinunt Psalmos, sed dicto

cto *Dominus sit semper vobiscum* cantant laudem unam, sonum unum, Antiphonam unam, semperque singulis præmittunt salutationem. Sequitur alia laus, tum Hymnus, supplicatio, Capitulum, *Pater noster*, benedictio: item alia laus, quæ dum cantatur incensatur Ecclesia: demum recitata Oratione, sive Collecta diei finiuntur Vesperæ.

Completorium initium sumit à Psalmo *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Mox dicuntur tria *Alleluja*, & in Quadragesima *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ.* Sequitur alius Psalmus, iterumque ter *Alleluja*: deinde alius Psalmus *Qui habitat.* Huic succedit alius Psalmus, & alter Hymnus: tum Versus, supplicatio, *Pater noster*, & benedictio. Dicta tandem Antiphona *Salve Regina* cum Versu, & Oratione absolvitur Completorium.

§. XII.

De aliis quibusdam ritibus Ecclesiæ Latinæ.

1. PRæter hactenus descriptos ritus de aliis quoque Latinis Ecclesiis agendum foret, quæ & proprio utuntur Breviario, & singulari inter cæteras religione, ac dignitate præeminent. Multi enim Episcopatus in Gallia, & in Belgio sunt, multi in Germania, & quidam etiam in Hispania, qui proprio ac peculiari ritu Domino Deo laudes persolvunt. Sed quoniam ab his quos jam descripsimus, maximè autem à Romanis vix discrepant, tum in Psalmorum distributione, tum in numero lectionum, tum in ipsa Officii methodo, ac ordinatione, superfluum existimavi singularem de illis tractationem instituere. Nam præter quædam nihil novi in ipsis occurrit. Psaltnrii divisionem eam Gallicæ Ecclesiæ ac Germanicæ, itemque Belgicæ, ac Hispanicæ

panicæ sequuntur, quam Romana tenet Ecclesia, exceptis Psalmis qui horæ primæ deserviunt, in quorũ distributione cum eo ritu ferè omnes conveniunt, quem Officio Prædicatorum, vel Lugdunensis Ecclesiæ supra assignavimus. Ecclesia Bisuntina, quæ est Sequanorum Metropolis, habet hoc proprium, quod in secundis Vesperis solemnitatum, nec Capitulum, nec Hymnum dicit, sed pro Capitulo *Alleluja* cum Versu, pro Hymno quamdam prosam modulatur: in magnis item solemnitatibus bis Canticum *Magnificat* repetit, variis intermixtis Antiphonis. Toletani ante Matutinum recitant flexis genibus Antiphonam *Ave Regina cœlorum* cum Collecta: tum Psalmos Graduales, & horas B. Virginis præmittunt exceptis festis. Sed hæc minutiora sunt, & prætermittenda, cum notabile discrimen in sacris precibus non constituant.

§. XIII.

De ritu Græcorum.

1. AB Ecclesia Occidentali ad Orientalem transeo: à Latino ad Græcum idioma. Vox quidem dissona, ut loquitur Hieronymus, sed una Religio. Sunt autem Græcorum ritus in omnibus Ecclesiis, & Monasteriis Orientalibus similes, exceptis paucissimis observationibus, quæ licet modici momenti sint, diversis tamen Typicis nomẽ dederunt: est enim Typicon S. Sabæ, Studitarũ, Montis sancti, quæ quidem Typica varietatem potius Monasticarum constitutionum, quam sacrorum rituum continent. Psalteriũ dividant Græci in viginti καθίσματα quasi sedes, & pausas, sive stationes, quia dum bini, & bini ad recitandũ accedunt, illis stantibus cæteri sedent. Quodlibet Cathisma sive pluribus, sive paucioribus constet Psalmis in tres par-

Hier. ep. 17.

tes

tes distinguitur per Versum *Gloria Patri:* imo Cathisma 17. quod unicum habet Psalmũ 118. eadem distinctione in tres sectiones dividitur. A Dominica in Albis usque ad Dominicam post octavam Exaltationis S. Crucis, quæ die 14. Septembris à Græcis solemniter celebratur, totum Psalterium semel in hebdomada percurrunt hoc modo. Die Sabbati in Vesperis dicunt primum Cathisma. Die Dominico in Matutino secundum, & tertium. Feria secunda in Matut. 4. & 5. In Vesp. 6. Feria tertia in Matut. 7. & 8. In Vesp. 9. Feria quarta in Matut. 10. & 11. In Vesp. 12. Feria quinta in Matut. 13. & 14. In Vesp. 15. Feria sexta in Matut. 19. & 20. In Vesp. 18. Sabbato in Matut. 16. & 17. A Dominica post octavam Exaltationis usq; ad Dominicam in Quinquagesima eundẽ ordinem servant in Psalterio legendo, nisi quod feria secunda, tertia, quarta, & quinta semper in Vesperis legunt Cathisma 18. & ea Cathismata, quæ Vesperis horum dierum assignata erant, adjiciuntur Matutino: & Matutino diei Dominicæ superadditur Cathisma 17. A Quinquagesima usque ad Feriam quartam Dominicæ Palmarum bis in hebdomada Psalterium recitant. Die Sabbati ad Vesperas legunt primum Cathisma. Die Dominica ad Matut. 2. 3. & 17. Feria secunda ad Matut. 4. 5. & 6. Ad Tertiam 7. Ad Sextam 8. Ad Vesp. 18. Feria tertia ad Matut. 9. 10. & 11. Ad primam 12. Ad Tertiam 13. Ad Sextam 14. Ad Nonã 15. Ad Vesp. 18. Feria quarta ad Matut. 16. 19. & 20. Ad Primam primum. Ad Tertiam secundum. Ad Sextam 3. Ad Nonam 4. Ad Vesp. 18. Feria quinta ad Matut. 5. 6. & 7. Ad Primam 8. Ad Tertiam 10. Ad Sextam 11. Ad Nonam 12. Ad Vesp. 18. Feria sexta ad Matut. 13. 14. & 15. Ad Tertiam 19.

Ad

Ad Sextam 20. ad Vesp. iterum 18. A feria quarta Dominicæ Palmarum usque ad Dominicam in Albis exclusivè non legunt Psalterium, nam ista cathismata omittunt, quæ solent adjungi Officio jam ex quibusdam Psalmis, & Orationibus constituto. Omnia verò Cathismata aliquando ex octo, vel novem Psalmis, aliquando ex paucioribus constant, excepto 17. quod, ut dixi, unicum habet Psalmum *Beati immaculati in via*.

2. Totum Officium dividunt Græci in Nocturnum quod μεσονύκτιον vocant, id est Officium mediæ noctis, Matutinum, Laudes Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, Completorium: quibus additur Typicon, quod loco Missæ recitari solet.

Nocturnum sic incipit. *Benedictus Deus noster nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Rex cœlestis, consolator spiritus veritatis, qui ubique es, & reples omnia, thesaurus bonorum, & vitæ largitor: Veni, & inhabita nos, & munda nos ab omni macula, & salva bone animas nostras.* Sequitur Trisagion, videlicet, *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis*: & dicitur ter *Gloria Patri. Sanctissima Trinitas miserere nostri, Domine dele peccata nostra, Domine parce iniquitatibus nostris, sancte visita, & medere infirmitatibus nostris propter nomen tuum. Kyrie eleison*, ter *Gloria Patri. Quoniam tuum est regnum, & virtus, & gloria Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen. Kyrie eleison* duodecies. *Gloria Patri. Venite adoremus Regem nostrum Deum. Venite adoremus Christum Regem nostrum Deum. Venite adoremus, & procidamus coram ipso Domino Jesu Christo, & Deo nostro.* Hoc initium est omnibus horis commune, si dicantur separatim:

separatim : sin autem simul recitentur, illa Officia quæ adjunguntur ab illis versiculis incipiunt, *Venite adoremus.* Deinde Noct. ita prosequuntur. Dicunt Ps.50. *Miserere*, & integrum Ps. 118. *Beati immaculati in via. Credo in unum Deum*, Trisagion, Troparia consueta, & præscripta. *Kyrie eleison* quadragesies, cum solitis Orationibus. Tum sequitur secunda pars Nocturni. *Venite adoremus* ter, ut supra, Psalm. 120. *Levavi oculos meos, &* 133. *Ecce nunc.* Trisagion, Troparia pro defunctis. *Kyrie eleison* duodecies. Oratio pro defunctis, & dimissio Nocturni cum precationibus pro vivis, & eorum necessitatibus specialiter expressis, & pro defunctis. Hic accedit petitio veniæ, & absolutio Sacerdotis, seu Archimandritæ, aut alterius Præpositi Monachorum. Die Sabbati loco Psalmi *Beati immaculati* dicuntur Psalmi sequentes, *Te decet Hymnus* usque ad *Deus in adjutorium* inclusivè, videlicet à 64. usque ad 69. Dominica die Nocturnum penitus diversum est. Post commune principium dicitur Ps. *Miserere.* Tum Odarium de sanctissima Trinitate, quod novem odis constat, sicut cætera omnia Odaria : secunda tamen ode non canitur. Trisagion Troparia consueta, Litaniæ pro variis indigentiis, Petitio veniæ, absolutio, & precationes pro vivis, eorumque necessitatibus.

Ad Matutinum præmisso initio suprascripto dicuntur Psalmi 19. & 20. *Exaudiat*, & *Domine in virtute tua.* Mox Trisagion cum Troparis, & Litania Sacerdotis. Tum Psalmi sex, nempe 3. *Domine quid multiplicati sunt*, 37. *Domine ne in furore*, 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, 87. *Domine Deus salutis meæ*, 102. *Benedic, &* 142. *Domine exaudi.* Sequitur Litania magna Sacerdotis. Canitur

deinde *Deus Dominus & illuxit nobis*, seu *Alleluja* pro diversitate temporum, Troparia, & debita Cathismata Psalterii, Psalmus 50. *Miserere*, & post ipsum aliqua Odaria. Tum *Magnificat* addendo post quemlibet versiculum glorificationem B. Virginis Mariæ. In festis autem solemnioribus non *Magnificat*, sed quædam alia cantantur, & in aliquibus festivitatibus sufficit ode nona, quæ semper sine ulla exceptione B. Virginis laudes continet.

Laudes immediatè junguntur Matutino, ideoq; incipiunt sine præviis oratiunculis, sed post Exapostilarion, sive dimissorium canitur *omnis spiritus laudet Dominum*. Sequuntur Psalmi 148. *Laudate Dominum de cœlis*, 69. *Deus in adjutorium*, & 108. *Deus laudem meam ne tacueris*, interserendo ultimi Ps. Versiculis Stichiria diversa pro dierum diversitate. Additur *Gloria in excelsis* totum cum orationibus; Tum Litaniæ, & Stichiria cum quibusdam Versiculis: & post *Gloria Patri* cum Stichirio cantatur Versiculus *Bonum est confiteri Domino*, Demum Trisagion, Troparion, Litaniæ, & finis

Ad Primam post initium dicuntur Psalmi 5. *Verba mea auribus percipe*, 89. *Domine refugium*, & 100. *Misericordiam, & judicium*. Deinde Troparia pro temporis exigentia, & nonnulla quæ nunquam mutantur, Trisagion, Contacion quod est brevissimus modulus, *Kyrie eleison* quadraginta vicibus, Orationes, & finis.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam idem ordo servatur, sed Psalmi diversi sunt, & diversæ Orationes. Psalmi Tertiæ sunt 16. 24. & 50. *Exaudi Domine justitiam meam*, *Ad te Domine levavi animam meam*, & *Miserere*. Sextæ 53. 54. & 90. *Deus in nomine tuo*, *Exaudi Deus orationem*, &

Qui

Qui habitat. Nonæ 83. 84. & 85. *Quam dilecta, Benedixisti*, & *Inclina*. Cæterùm præter horas sunt quoque Officia, quæ Mezoria nuncupantur. Mezorium primæ horæ post initium à Trisagio sumptum habet Psalmos 45. 91. & 92. *Deus noster refugium, Bonum est confiteri*, & *Dominus regnavit decorem indutus est*. Sequitur Trisagion, & post ipsum Troparia, tum *Kyrie eleison* triginta vicibus, Orationes, & finis. Similiter procedunt reliqua Mezoria, sed Psalmos & Orationes peculiares habent. Mezorium horæ tertiæ his constat Psalmis 29. 31. & 60. *Exaltabo te Domine, Beati quorum, Exaudi Deus deprecationem meam*. Sextæ 55. 56. 59. *Miserere mei Deus quoniam conculcavit me homo, Miserere mei Deus miserere mei, Deus in adjutorium meum intende*. Nonæ 83. 84. 85. ut supra ad Nonam.

Typicon ita incipit. *Benedic anima mea Domiminum: Benedictus es Domine*: sequuntur Psalmi 102. & 145. *Benedic anima mea Dominum, & Lauda anima mea Dominum*. Tum Canticum de Verbo incarnato. Octo beatitudines cum Tropariis, aut Stichiriis, Epistola, & Evangelium. Precationes cum glorificatione sanctissimæ Trinitatis. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Credo in unum Deum*. Oratiuncula deprecatoria *Pater noster*. Contacia. *Kyrie leison* duodecies. Oratio ad sanctissimam Trinitatem. Plalmus 33. *Benedicam Dominum in omni tempore*, & finis.

Ad Vesperas post consuetum initium dicitur Psalmus 103. *Benedic anima mea Dominum*: Tum Litania magna. Postea Psalterium, mox Psalmi 140. *Domine clamavi ad te*, 141. *Voce mea ad Dominum clamavi*, 129. *De profundis*, 119. *Laudate Dominum omnes Gentes*: Versibus autem duorum

Psalmorum posteriorum intermiscentur stichiria. Sequuntur Versiculi, Prophetiæ, Litania, Orationes, Psalmus 122. *Ad te levavi oculos meos* cum stichiriis. Diebus Sabbati, & in primis Vesperis solemnitatum loco præfati Psalmi alii Versiculi adhibentur. Demum *Nunc dimittis*, Trisagion, Troparion, Litania, & finis.

Completorium, quod à Græcis ἀπὸ δεῖπνον dicitur, quia post cœnam persolvi solet, triplex est pro temporum diversitate. Aliud est parvum, aliud medium, aliud magnum. Completorium parvum præmisso principio habet Psalmos 50. *Miserere*, 69. *Deus in adjutorium*, & 142. *Domine exaudi*. Sequitur *Gloria in excelsis* cum Orationibus. Tum Odarium, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, Oratio ad Deum, Oratio ad B. Virginem, alia Oratio ad Deum, & finis cum petitione veniæ, absolutione, & precationibus pro vivis, & defunctis. Completorium medium post initium habet Psalmum *Qui habitat*, tum Canticum Isaiæ *Nobiscum Deus*, postea Troparia, *Credo in unum Deum*, Invocationes B. Virginis, Angelorum, & Sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, & Orationem. Mox ter *Venite adoremus*, Psal. 50. 69. & 142. *Gloria in excelsis*, & reliqua, ut in parvo Completorio. Completorium magnum in tres partes distinguitur. Prima pars post initium constat Psalmis 4. *Cum invocarem*, *Domine ne in furore*, 12. *Usquequo*, 24. *Ad te Domine*. 30. *In te Domine speravi*, & 90. *Qui habitat*. Sequitur Canticum Isaiæ *Nobiscum Deus*, Troparia, *Credo in unum Deum*, Invocationes B. Virginis, Angelorum, & Sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, & Oratio. Secunda

pars

pars incipit à Versu *Venite adoremus* ter : deinde dicuntur Psalmi 50. & 101. *Miserere* , & *Domine exaudi.* Tum Oratio Manasse Regis Judæorum, Trisagion, Troparia , *Kyrie*, & Oratio. Tertia pars post *Venite adoremus* ter, habet Psalmos 109, & 142. *Dixit Dominus Domino meo* & *Domine exaudi* : deinde *Gloria in excelsis* , & reliqua , ut in parvo Completorio. Atque hi sunt ritus, quibus communiter utuntur Græci : sunt tamen aliqua quæ pro ratione temporum immutantur , Officium enim hebdomadæ Paschatis diversum est & brevissimum, Officium Quadragesimæ solito longius, & alia multa sunt, quæ sigillatim describi non possunt : & si quis ea exactius scire desiderat , Typica consulere debet. Porrò Græci ritus nullibi exactius observantur , quàm in Monte sancto, quem Geographi Athon vocant. Degunt in eo multa millia Monachorum in diversis Monasteriis , estque in tanta apud Græcos sanctimoniæ æstimatione, qua Roma apud nos. Mons adeò elatus est, inquit Pomponius Mela , ut credatur altius surgere, quàm unde imbres cadunt. Longitudo ejus trium dierum , latitudo dimidii diei iter habere dicitur , estque in Macedonia. Sunt autem ritus Græcorum antiquissimi à sanctis Patribus Sabba, Charitone , Euthymio,& aliis sapientissimè ordinati. Successu verò temporis multa addita, & mutata sunt, ut docet vir doctissimus, & horum rituum peritissimus Leo Allatius lib. 3. de consensu Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ cap. 13.& in Dissertatione de libris Ecclesiasticis Græcorum. Atque hinc factum est,ut Græcanica Officia in ingentem molem excreverint.

§. XIV.

De ritu Græco Monachorum Cryptæ ferratæ Ordinis S. Basilii.

1. Monasterium Cryptæ ferratæ in agro Tusculano ritus habet à communi usu Græcorum in nonnullis differentes, quod quidem discrimen licet essentiale non sit, vel magni momenti, libet tamen eosdem hic seorsim describere, prout ab illo Monasterio mihi transmissi sunt, ad uberiorem Officii Græci cognitionem. Psalterium dividunt in 20. Cathismata, ut supra: & singulorum Officiorum hæc series est.

Nocturnum sive μεσονύκτιον certis tantum diebus, recitant, ut in Adventu Domini, & in Quadragesima, aliisq; paucis inter annum diebus. Ad Matutinum sic procedunt. Hebdomadarius accepta benedictione à Superiore sic incipit: *Benedictum Regnum Patris, & Filii, & Spiritus sancti nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.* Respondet Chorus, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quo Versu bis repetito statim dicunt, *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Deinde dicunt hos Psalmos, *Domine quid multiplicati sunt, Domine ne in furore tuo,* 2. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo,* & in fine Psalmi addunt, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Alleluja* ter, *Gloria tibi Domine,* & iterum ter *Alleluja.* Tunc psallunt alios tres Psalmos *Domine Deus salutis meæ. Benedic anima mea Dominum,* 1. & *Domine exaudi,* 142. *Gloria Patri,* cum reliquis ut supra. Isti sex Psalmi semper iidem recitantur ad Matutinum. Adduntur Cathismata, quæ

quæ priusquam persolvant, nonnullas prætermittunt preces, quas Irenicas, id est pacificatorias vocant, quia ad pacem implorandam illas effundunt. Mox dicunt Orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster*, post quam canit Hebdomadarius idem repetēte choro, *Deus Dominus, & illuxit nobis, Benedictus qui venit in nomine* Domini. Iterum Hebdomadarius *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.* Respondet Chorus, *Deus Dominus, & illuxit nobis.* Hebdomadarius, *Circumdantes circumdederunt me.* Succinit Chorus, *Deus Dominus*: & sic per plures Versiculos. His expletis dicunt Orationem currentis diei sub nomine Troparii, & iterum aliam Orationem, tum Versiculos quosdam graduales, atque Evangelium diei. Post Evangelium recitant Psalmum 50. *Miserere*: & si fuerit dies Dominicus sequitur Hymnus de resurrectione, alioquin dicitur alia Oratio. Sequuntur deinde lectiones currentis diei, quas vocant Canones, & constant novem lectionibus: quælibet autem lectio vocatur ode constans quibusdam Tropariis. Ante nonam lectionem concinunt Canticum B. Virginis *Magnificat* cum *Gloria Patri.* Postea additur deprecatiuncula quam vocant Exapostilarion id est dimissorium. Tum psallunt *Laudate Dominum omnes Gentes*, & quædam Troparia. Deinde *Gloria in excelsis Deo*, Trisagion, *Gloria Patri*, & hanc Orationem. *Sanctissima Trinitas miserere nobis, Domine indulge iniquitatibus nostris, Domine, parce peccatis nostris, sancte Domine protege nos, & sana infirmitates nostras propter gloriam nominis tui. Domine miserere, Domine benedic.* Sequitur *Pater noster*, quo alta voce decantato statim Hebdomadarius ait,

Quoniam tuum est regnum, *& virtus*, *& Gloria Patris*, *& Filii*, *& Spiritus sancti nunc & semper*, *& in sæcula sæculorum Amen*. Est statim recitant Orationem currentis feriæ, vel sancti, & post nonnullas alias deprecationes absolvitur Matutinum.

Primam dicunt immediatè post Matutinum, & ideò eo absoluto cantant omnes alta voce *Pater noster*: & statim Hebdomadarius dicit, *Quoniam tuum est regnum*. Mox alternatim ter concinunt *Venite adoremus*, *& procidamus Christo Regi*, *& Deo nostro*. Sequuntur Psalmi tres, post quos dicunt ter *Alleluluja*, *Gloria tibi Domine*. Demum post aliquot deprecationes, post Trisagion, *Pater noster*, *Quoniam tuum est regnum*, & post duo Troparia recitant Orationem hujus horæ, & sic finitur Prima.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo procedunt, mutatis Psalmis, Tropariis, & Orationibus. Ad has autem horas, sicut & ad Primam eosdem concinunt Psalmos, qui jam supra descripti sunt in communi ritu Græcorum. Adjunguntur his, qui nunquam mutantur, Cathismata, sive Psalterii portiones, ut supra quoque notatum est.

Vesperæ incipiunt sicut Matutinum, *Benedictum regnum*. Sequitur alta voce *Pater noster*, quo finito dicit Hebdomadarius, *Quoniam tuum est regnum*, & statim psallunt omnes alternatim *Venite adoremus*, quo ter repetito, cantant Psalmum 103. *Benedic anima mea Dominum*. Postea si fuerit dies Dominicus, vel aliqua solemnitas, subdunt preces pacificatorias: quas aliis diebus omittunt. Sequitur Oratio; quæ incipit, *Domine misericors*, *& miserator*. Post

quam

quam dicitur *εἰρήνη πᾶσι Pax omnibus*, cui salutationi respondetur, *& cum spiritu tuo.* Item *Inclinate capita vestra Deo*, respondetur *Tibi Domine.* Et statim cantatur Antiphona, juxta cujus tonum concinuntur quatuor Psalmi jam supra notati in communi ritu Græcorum. Finitis Psalmis accedunt singulatim Sacerdotes plures, vel pauciores juxta exigentiam diei, ad canendum Troparia, post quæ Superior, vel cui ipse jusserit, intonat *Gloria Patri.* Tum aliud Troparium ab aliquo Diacono, vel Subdiacono canitur, incipiens *φῶς ἱλαρὸν Lumen lætitiæ.* Sequuntur quidam versiculi diversi pro varietate dierum, post quos ab eodem Diacono, vel Subdiacono recitatur quædam Oratio incipiens, *Dignare Domine hoc vespere.* Tum Sacerdos alias recitat preces, & post alia quatuor Troparia concinunt Canticum *Nunc dimittis*, & post ipsum Trisagion, *Sanctissima Trinitas, Pater noster, Quoniam tuum est regnum.* Denique dicitur Oratio currentis diei, vel sancti, & post alias quasdam deprecatiunculas Vesperæ finiuntur.

Ad Completorium Hebdomadarius accepta Benedictione dicit *Benedictus Deus noster nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.* Sequitur Trisagion, *Sanctissima Trinitas, Pater noster, Quoniam tuum est regnum.* Deinde dicuntur Psalmi sequentes *Dominus illuminatio mea, Domine in nomine tuo*, & *Miserere.* Mox recitatur Canon, & post oden octavam Canticum B. Virginis concinunt, & post ipsum immediatè legunt unam lectionem, sive compendium vitæ sancti currentis. Tum nona ode subsequitur, & post ipsam Psalmus *Deus misereatur nostri:* deinde Trisagion, *Sanctissima Trinitas, Pater noster, Quoniam tuum est regnum*, Oratio ad

B.Virginem, deprecationes pro variis necessitatibus,& finis.

§. XV.

De ritu Armenorum.

1. CLarissima inter omnes Asiæ regiones est Armenia, multitudine populorum, terræ fertilitate, salubritate aeris, & locorum amœnitate. Dividitur in majorem,& minorem. Major Turcomannia nunc dicitur, Popul,& Curdi. Minor Pegian,& Bozoc; & dividitur à majori Euphrate flumine. Illa sub Persarum, hæc sub Turcarum tyrannico dominio miseram servit,& duram servitutem. Ad fidem Christi conversa fuit B. Apostoli Bartholomæi prædicatione, quam illibatam per aliquot secula conservavit; sed ut res humanæ in deterius semper labuntur, vicinæ Græciæ erroribus tandem adhæsit, & à Romana Ecclesia separata est. Porrò statum Religionis Armenæ verè, copiosè, & eleganter describit vir multis pro Catholica fide exantlatis laboribus illustris D. Clemens Galanus Surrentinus Clericus Regularis in sua Conciliatione Ecclesiæ Armenæ cum Romana, quæ nuper Romæ Latino, & Armeno idiomate edita est typis sacræ Congregationis de propaganda fide. Ab hoc, qui multis annis in illis regionibus moratus est, & ab ejus discipulo Der Garabiet Monacho Armeno Cyriaci Armeniorum Patriarchæ Catholici nuper defuncti fratre germano viro Catholico ea didici, quæ de illius Ecclesiæ ritibus hic fideliter describo.

2. Psalterium, sicut Græci in viginti Cathisinata, ita Armeni in octo sectiones dividunt, quas canones

nones appellant. Prima sectio continet Psalmos decem & septem, à primo usque ad 18. *Cœli enarrant*, exclusivè. Secunda habet Psalmos decem & octo, à decimo octavo usque ad 36. *Noli æmulari in malignantibus.* Tertia constat Psalmis undeviginti, à trigesimo sexto usque ad 55. *Miserere mei Deus quoniam conculcavit me homo.* Quarta est Psalmorum decem & septem, à quinquagesimo quinto usque ad 72. *Quam bonus Israel Deus.* Quinta est Psalmorum viginti septem, à septuagesimo secundo usq; ad 99. *Jubilate Deo omnis terra.* Sexta habet Psalmos septem, à nonagesimo nono usque ad 106. *Confitemini Domino quoniam bonus.* Septima Psalmis constat tredecim, à centesimo sexto usque ad 119. *Ad Dominum cum tribularer clamavi.* Octava denique ab hoc usque ad finem Psalmos continet triginta duos. Hæ Psalterii divisiones adjunguntur Officio divino jam ex Psalmis , aliisque precibus constituto, sicut Græcorum Cathisinata : & sic Psalterium non semel, aut bis in Hebdomada, ut supra de Græcis dictum est , sed semel in die totum ex integro in Monasteriis percurrunt. In aliis autem Ecclesiis ipsas sectiones ita per ferias dividunt , ut non nisi semel in Hebdomada Psalterium expleant.

3. Totum Officium in octo dividunt partes. Prima dicitur *Meschchieseris*, sive media nox, & est Officium nocturnum, quod ab illis media nocte recitatur. Secunda, *Arrauodian*, Diluculum, sive Laudes. Tertia, *Arieuachal*, ortus solis, id est Prima. Quarta, *Jerruort*, hora tertia. Quinta, *Viezieruort*, hora sexta. Sexta, *Innieruort*, hora nona. Septima, *Jerieghuorian*, Vespere. Octava, *Khakhaghaghan* , pacificatio , sive requies , & est Com-

Completorium. His accedit nonum quoddam Officium, quod à singulis privatim dicitur in fine crepusculi vespertini antequam cubitum eant. Sed de singulis sigillatim agendum est.

Nocturnum Officium incipit ab Oratione Dominica. Tum dicunt ter *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Benedicta sit consubstantialis, unica & individua Trinitas Pater, & Filius, & Spiritus sanctus nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen.* Sequuntur Psalmi *Domine quid multiplicati sunt, Domine Deus salutis meæ: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt: Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem.* In fine Psalmorum dicitur *Gloria Patri:* Tum Oratio quæ incipit, *Excitati à quiete somni, quem nobis concessit amator hominum Deus in subsidium fragilitatis nostræ gratias agamus illi.* Post Orationem legitur Concio sive Parænesis, qua lecta psallunt quinquagesies *Domine miserere*, & in diebus jejuniorum centies magna & elata voce; diebus autem festis ter tantum. Mox unus dicit Orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster*, &c. cantant deinde Hymnos, sive Cantica quædam ab ipsis composita vario metrorum genere. Post hæc diebus Dominicis legunt Evangelium. Sequuntur precationes. *Intercessione sanctæ Dei Genitricis, S. Joannis Baptistæ, & S. N.* illius scilicet cujus festivitas agitur, *concede nobis omnipotens Deus, &c.* Hic interferunt duas priores Psalterii sectiones: Tum leguntur quatuor Conciones sive sermones exhortatorii, diversi pro temporum diversitate, & post singulos singulas cantant Orationes diverso tono. Sequitur Hymnus incipiens *Rex sæculorum.* Tum alius Hymnus singulis

gulis feriis diversus. Mox alia deprecatio, lectio Menologii, *Pater noster*, & finis. Et hic percurrunt tertiam, quartam, & quintam sectionem Psalterii.

Laudes post Orat. Dominicam inchoantur à Versu *Repleti sumus mane misericordia tua* usque ad finem Psalm. Sequitur immediatè Cant. 3. puerorum. Tum Oratio *Benedicite Creatorem creaturarum, Dominum dominorum, Regem regum, &c.* Ode in laudem SS. Invitati ad orandum. Oratio ad Beat. Virginem. Canticum *Magnificat* Hymnus in laudem B. Virginis. Canticum *Benedictus*: Hic vero diebus Dominicis sequentia intermiscent: preces pro omni statu hominum hoc modo Sacerdos ait, *Oremus Dominum* pro tali re, vel persona: Respondent omnes *Dominum oremus*: Orationem *Tu es Rex seculorum, &c.* Tres Versus Psalmorum diversos pro temporum diversitate: *Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & usque in seculum:* Evangelium de Resurrectione: sermonem seu concionem, *Læti magno gaudio propter nuntium Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, &c.* & brevem Orationem. Hæc omnia diebus Dominicis. Aliis diebus post Canticum Zachariæ sequitur Oratio. Deinde Psalm. 50. *Miserere.* Exhortatio ad orandum per intercessionem sanctorum illius diei. Ode iterum Encomiastica sanctorum. Oratio qua prosternunt se Deo. Psalmus *Laudate Dominum de cælis* cum duobus sequentibus. Tres Versus replicati in honorem Dei, & Sanctorum illius diei. *Gloria in excelsis Deo.* Duo Versus ex Psalmis, varii pro dierum varietate. Orationes quas tres Monachi, seu Clerici decantant. Oratio. Trisagion, Psal. *Laudate pueri Dominum.* Hic verò die Dominica

legitur

legitur Evangelium diei. Ode seu Hymnus, Psalmi, *Verba mea auribus percipe Domine*, *Dilexi quoniam exaudiet Dominus*, cum duobus sequentibus. *De profundis. Deus in nomine tuo salvum me fac.* Duo postremi Versus Psalmi 85. Iterum preces pro omni statu hominum Hymnus, Concio, Oratio, *Pater noster*, & finis.

Prima sic peragitur. *Pater noster. Sit nomen Domini benedictum in secula*, *ante solem permanet nomen ejus*, cum cæteris Versibus usque ad finem Psalmi 75. *Gloria Patri.* Oratio, Psalm. *Bonum est confiteri Domino*, Oratio; Psalmi, *Deus Deus meus ad te de luce vigilio* : *Te decet Hymnus.* Oratio. Hymnus diebus dumtaxat jejuniorum. Psalmus, *Deus Deus meus respice in me. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam*, usque ad finem Psalmi 142. *Eructavit cor meum. Deus in adjutorium meum intende.* Duo postremi Versus Psalmi 85. *Gloria Patri*, Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Tertiam. *Pater noster.* Oratio ad Spiritum sanctum Psalm. 50. *Miserere.* Canticum, & Concio, *Sectio sexta Psalterii.* Oratio iterum ad Spiritum sanctum. Psalm. 21. & 142. à Versu octavo usque ad finem. *Gloria Patri.* Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Sextam. *Pater noster.* Oratio ad Patrem. *Miserere.* Concio, & Oratio. *Sectio septima Psalterii.* Quatuor primi Versus Psalmi 40. Psalm. *Qui habitat.* Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Nonam *Pater noster.* Oratio ad Filium, *Misere.* Concio, & Oratio. *Sectio octava Psalterii.* Psalmi *Dilexi, Credidi*, & *Laudate Dominum omnes gentes.* Canticum, Concio, & *Pater noster.* Hic

autem

autem in conventu dicitur Missa, sive Liturgia. Hac peracta, & extra Ecclesiam ea omissa sequitur Psalmus unus diversus pro varietate diei. Tum encomium, sive Oratio panegyrica ad Sanctum cujus ea die recolitur memoria. Trisagion. Oratio, & Concio. Versus aliquot Psalmorum. Lectio Prolixa ex Prophetis, vel ex Apostolo, ita ut integra Epistola perlegatur. *Alleluja* bis. Tres Versus ex Psalmis. Semel *Alleluja*, Lectio Evangelii. *Credo*. Concio, & Oratio. *Pater noster*, & finis.

Vesperæ sic celebrantur. *Pater noster*. *Ego autem ad Deum clamavi, & Dominus salvabit me. Vespere*, & *mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam*. Sequuntur alii Versus ab ipsis compositi. Tum *Gloria Patri*. Psalmus *Inclina Domine*. *Gloria Patri*. *Gloria tibi Domine*. Psalm. 139. *Eripe me Domine ab homine malo*, cum duobus sequentibus. Preces ut supra in Laudibus, repetendo viginti tribus vicibus ad totidem Orationes *Dominum oremus*: sed hæ preces dicuntur tantum die Dominico. Deinde Oratio. Trisagion. Psalm. *Levavi oculos meos in montes*. Canticum. Concio, & Oratio. Psalmi *Qui habitat*. *Ad te levavi oculos meos*. *Deus in nomine tuo salvum me fac*. Concio. Oratio. *Pater noster*.

Completorium duplex est. Alterum dicitur in Ecclesia immediatè post Vesperas in ipso occasu solis. Alterum à singulis privatim recitatur initio noctis post refectionem in fine crepusculorum. post quod nefas est quicquam cibi, vel potus capere, aut cum aliquo colloqui. Primum sic procedit. *Pater noster*. *Domine Deus salutis meæ in die clamavi, & nocte coram te: Intret in conspectu tuo*

oratio

oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam. Gloria Patri. Psalmi *Cum invocarem. Domine ne in furore. Usquequo Domine. Conserva me Domine. Exaudi Domine justitiam meam. Quemadmodum desiderat cervus. Deus in adjutorium.* Duo postremi Versus Psalmi 85. *Gloria Patri.* Canticum prolixum, quo faustam à Deo noctem precantur. Concio, & Oratio, Psalm. *Dominus illuminatio mea.* Hymnus diebus dumtaxat jejuniorum. Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Secundum sic recitatur. *Pater noster. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam,* & quæ sequuntur usque ad finem Psalmi 42. *Gloria Patri* cum quibusdam versiculis. Ex Psalmo *Beati immaculati in via* aliquot octonarii, videlicet, *Et veniat super me misericordia tua Domine : Memor esto verbi tui servo tuo : Iniquos odio habui : Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine.* Psalmi 35. quatuor postremi versus, *Quoniam apud te est fons vitæ, &c.* Ex Cantico Abacuc, *Ego autem in Domino speravi* usque ad finem. Psalmi *Qui habitat. Ad te levavi oculos meos. Deus in nomine tuo salvum me fac.* Initium Cantici puerorum, *Benedictus es*, usque ad *Benedicite aquæ.* Psalmus postremus *Laudate. Nunc dimittis.* Ex Psalmo 137. Versus *si ambulavero* usque ad finem. Ex Psalm. 141. *Clamavi ad te Domine* usque ad finem. *Magnificat.* Duo ultimi Versus. Psalm. 85. Oratio, Psalmus *Cum invocarem.* Hymnus, Lectio Evangelii. Oratio prolixa. *Pater noster*, & finis.

4. In Armenia majori est parva quædam Provincia quæ dicitur Nascivanensis decem circiter oppida habens, in quorum majori Abraner residet Episcopus Catholicus. Hæc ad veram, & Catholicam

cam fidem conversa fuit tempore Joannis XXII. Romani Pontificis à B. Bartholomæo Bononiensi Ordinis Prædicatorum illarum partium Episcopo: suntque in ea aliquot ejusdem Ordinis monasteria, in quibus divinum recitatur Officium lingua quidem Armena, sed juxta consuetudinem Fratrum Prædicatorum, quem ritum sequuntur etiam Presbyteri seculares in provincia degentes.

§. XVI.

De ritu Maronitarum.

1. CÆsar Baronius in Notationibus ad Romanum Martyrologium ad diem vigesimam primam Octobris; Maronitæ, inquit, sunt illi Christiani qui proprios habentes Episcopos, degentes in monte Libano magna fidei sinceritate, & animi ardore communicant Romanæ Ecclesiæ. An verò Maronitarum nomen à Maronia civitate Syriæ, vel à sancto Marone Abbate sortiti sint, non audet definire. Ipsi autem Maronitæ in Romano Collegio degentes hac de re à me interrogati responderunt se primos esse Christi fideles, qui ab ipso Christo sive ab Apostolis ad fidem conversi fuerunt, quam semper integram, & inviolatam conservarunt: atque ideò ipsi soli inter omnes Phœniciæ incolas Romanum Pontificem Christi Vicarium esse, & Petri successorem confitentur. Nomen autem Maronitarum vel à S. Marone primo illarum gentium Patriarcha se accepisse existimant: vel quia Maronita voce Syriaca idem est ac Dominicus, unde ipsi Maronitæ sive Dominici vocantur, quia fidem nunquam violarunt, quàm à Domino acceperunt.

Plura de Maronitis, eorumque nomine, ſtatu, & Religione curioſo Lectori ſuppeditabit Franciſcus Sacchinus Hiſtoriæ Societatis Jeſu p.4.lib.6. num. 37.& ſequentibus.Habent iſti proprios ritus, & divina Officia lingua Syriaca perſolvunt:cum vulgaris ipſarum Arabica ſit.

Septem apud Maronitas ſunt Horæ Canonicæ. Media nox,ſive Nocturnum, Matutinum, Tertia, Sexta, Nona, Veſperæ, Completorium. Nocturnum eorum lingua dicitur *Lilio* hoc eſt nox, quia media nocte recitatur. Matutinum *Saphio* hoc eſt Aurora; Tertia *Tlot ſciohin*, Sexta *Scet ſciohin*, Nona *Teſaſciohin*, Veſperæ *Ramſo*, Completorium *Sutro* hoc eſt protectio, ſeu deſtructio, quia dicitur poſt occaſum, vel ut ita dicam poſt deſtructionem ſolis. Horam Primam non habent.

Pſalterium nec per Hebdomadam, nec per totum annum recitant, ſed certos quoſdam Pſalmos invariabiliter ſingulis horis dicunt, nimirum media nocte, *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Matutinum *Deus Deus meus ad te de luce vigilio*, *Qui habitat*, *Miſerere*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Tertiam, & Nonam *Miſerere*: ad Veſperas *Miſerere*, *Domine clamavi ad te*, *voce mea ad Dominum clamavi*, & ex Pſalmo 118. octo Verſus incipiendo à Verſu *Lucerna pedibus meis verbum tuum*: ad Completorium *Miſerere*, *Qui habitat*, & *Laudate Dominum omnes gentes*.

In principio & fine cujuſque Officii ſemper dicunt Triſagion, *Pater noſter*, *Ave Maria*, *Credo in unum Deum*, & aliam Orationem. Deinde ſemper cum Hymno recitant aliquem Pſalmum, vel

aliquod

aliquod Canticum, vel aliquas invocationes. Prius autem recitatur una pars Psalmi, vel Cantici, sive aliqua invocatio: postea dicitur una pars Hymni: sequitur alia pars Psalmi, tum sequens pars Hymni, & sic deinceps donec Hymnus ex integro persolvatur.

Hora mediæ noctis continet sexdecim Orationes, undecim Cantica, sex Hymnos, duos Psalmos, Responsorium unum, & alias invocationes. Primò autem recitatur una Oratio, & unum Canticum cum secunda Oratione: deinde primus Hymnus cum primo Psalmo, & duæ aliæ Orationes, & secundus Hymnus cum aliquibus invocationibus: Tum quinta Oratio, & duo alia Cantica cum duabus Orationibus, & tertius Hymnus cum invocationibus: octava Oratio, & duo Cantica, & tres Orationes: Hymnus quartus cum invocationibus, & una Oratio, & duo Cantica: decimatertia Oratio & quintus Hymnus cum uno Cantico: deinde unum Responsorium cum duabus Orationibus, & sextus Hymnus cum secundo Psalmo: demum Oratio decimasexta, & reliqua Cantica.

Matutinum undecim habet Orationes, septem Hymnos, sex Cantica, quatuor Psalmos, & unum Responsorium, hoc pacto. Dicitur prima Oratio, & primum Canticum: secunda Oratio, & secundum Canticum, atque tertia Oratio: primus Hymnus cum tertio Cantico, & quarta Oratio: secundus Hymnus cum primo Psalmo, & quinta Oratio: tertius Hymnus cum secundo Psalmo, sexta Oratio: quartus Hymnus cum tertio Psalmo, & septima Oratio: quintus Hymnus cum quarto Cantico, & octava Oratio: sextus Hymnus

cum invocationibus , & nona Oratio : septimus Hymnus cum quarto Psalmo : deinde Responsorium, duæ Orationes, quintum Canticum, Oratio, sextum Canticum, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona habent quinque Orationes, & tria Cantica, sive duo Cantica, & unum Psalmum. Sexta habet tria Cantica: Tertia, & Nona unum Psalmum, & duo Cantica. Sic verò in his, proceditur. Dicitur primò Oratio; deinde Psalmus, vel Canticum, alia Oratio, & aliud Canticum, & finis.

Vesperæ Orationes septem, duos Hymnos, quatuor Cantica; quatuor Psalmos, & unum Responsorium continent hoc ordine. Psallitur una Oratio, & unum Canticum: secunda Oratio , secundum Canticum , & tertia Oratio; Hymnus cum primo Psalmo, & quarta Oratio: secundus Hymnus cum reliqnis tribus Psalmis: deinde Responsorium, quinta, & sexta Oratio, tertium Canticum, septima Oratio, & quintum Canticum.

Completorium quinque Orationibus constat, & tribus Psalmis, duobus Hymnis, & duobus Canticis. Una dicitur Oratio, & unus Psalmus : deinde secunda Oratio , & Hymnus cum secundo Psalmo : mox tertia, & quarta Oratio, & unum Canticum : tum Hymnus secundus cum tertio Psalmo : demum quinta Oratio , & secundum Canticum.

§.XVII.

§. XVII.

De ritu Illyricorum.

1. ILlyricum, seu Sclavonia propriè dicitur ea regio, quæ Dravum, Savumque amnem interjacet, ab occasu Stiria, ab ortu Danubio clausa, à Septentrione perpetuis montium jugis, quibus à Pannonia discernitur. Sclavonia dicitur à gente Sclavonica, quæ olim circa Mæotidem paludem habitabat, & in has regiones descendit. Porrò lingua Sclavonica longè lateque patet, atque ideò plurimæ gentes sacra peragunt hoc idiomate. Ritum verò sequuntur vel Græcum, vel Latinum. Nam in Dalmatia littorali, in Liburnia, & in Istria omnes Ecclesiastici tam seculares quam Regulares Romano ritu psallunt, habentque Breviarium Romanum Illyrica lingua impressum. In cæteris autem regionibus, videlicet in Servia, Mysia, Bosnia, Bulgaria, Russia Minori Regi Poloniæ subdita, in Volhinia, Podolia, & parte quadam Lituaniæ, aliisque finitimis provinciis ritu Græco divinum peragitur Officium translatis Græcorum Typicis in Sclavonicam linguam. Eosdem Græcos ritus eadem lingua servant Moscovitæ, quorum Regio Russia major, seu Roxolania nuncupatur & quicunque parent Moscovitici Ducis amplissimo imperio: Christiani quoque Tartari circa Tauricam Chersonesum, Circassi, & multæ Ponticæ nationes. Ajunt quidam Historici Gregorium VII. usum hujus linguæ in sacris Vladislao Bohemorum Duci noluisse concedere: sed concessum jampridem fuisse, anno scilicet 880. narrat Baronius.

§. XVIII.

De ritibus Æthiopum, sive Abassinorum, & Cophtorum.

1. DE rebus Abassinorum tres libros scripsit Nicolaus Godignus, ex quibus statum illius regionis curiosus lector intelliget. Est autem Abassia ea pars Africæ, quam veteres Æthiopiam sub Ægypto vocarunt, atque ejus Principis imperio subjecta est, quem vulgò Europæi Pretejannem appellant. Ab ipso exordio Apostolicæ prædicationis Christi fidem susceperunt Æthiopes, prædicante ipsis Enucho Candacis Reginæ, quem paulò post S. Matthæus Apost. sequutus est. Unicum habent Episcopum, quem Abunam id est Patrem vocant, missum illuc à Patriarcha Alexandrino. Schismaticos eos esse, & erroribus Dioscori, atque Eutychetis infectos notissimum est. His addiderunt quasdam Judaicas superstitiones, quibus pertinaciter adhærent. In sacris lingua Æthiopica utuntur, quæ tamen à populari diversa est. Nocturnum Officium vocant *Mansachalelit*, Primam *Neg*, Tertiam *Selestù*, Sextam *Sedastù*, Nonam *Tasaatù*. Vesperas *Saro*, Completorium *Noam*. Cophti, seu Copti sunt quidam Christiani Ægyptii sic dicti à Copto celeberrima olim civitate, & Metropoli Thebaidis, de qua Strabo *lib.* 17. & Plutarchus *lib. de Osiride.* Habent quindecim Monasteria, & proprium Patriarcham, qui residet in urbe Cairo, vel in Monasterio S. Mercurii ad mare rubrum. Vernacula eorum lingua Arabica est. At verò in sacris lingua Cophtica utuntur, quæ antiqua Ægyptiaca est, quam Monachi primi Thebaidis cultores ab

ab interitu vindicarunt. Multi sunt Codices hac lingua scripti in Bibliotheca Vaticana, multi item in Ægypto. Plura de hac gente curiosus lector inveniet in Prodromo Copto Athanasii Kircher. Horum ritus Æthiopum ritibus similes esse asserit citatus Auctor *cap.5.Prodromi.* Æthiopes autem habent Romæ Ecclesiam S.Stephani propè Basilicam S.Petri,in qua tres viros reperi,duos Presbyteros,& unum Monachum,quos de ritibus suæ Ecclesiæ adhibito Interprete non semel interrogavi; sed quod sacros Codices non habeant, nihil ab eis ediscere potui,præter ea quæ sequuntur.Omnia Officia incipiunt ab Oratione Dominica, & Angelica salutatione. Initio nocturnæ precis recitant Psalmum *Venite exultemus.*Legunt prolixè sacras Scripturas , scripta verò sanctorum Patrum nunquam legunt, nisi in hebdomada sancta. Singulæ horæ duodecim Psalmis constant, quorum unus semper est Psalm.50. *Miserere.* In Monasteriis, in quibus magna multitudo Monachorum est, semper ante prandium integrum Psalterium percurrunt brevissimo spatio temporis divisis per singulos Monachos Psalmis,sive Psalmorum sectionibus, cum longiores sunt. Hæc illi. Porrò de Cophtis, eorumque erroribus,obstinatione, & vafritie, deque solemni legatione ad eos missa longam,& scitu dignam Historiam narrat Franciscus Sacchinus parte 2.Historiæ Societatis Jesu lib.6.num. 121.usque ad 157.

§. XIX.

De aliis quibusdam ritibus Ecclesiæ Orientalis.

1. INter mare Caspium, & Pontum Euxinum sitæ sunt Iberia, Colchis, & Albania. Albanenses ritum sequuntur Armenum in propriam linguam translatum. Sed advertendum aliam esse Albaniam in Europa, sic dictam ab Albanis Asiaticis qui à Tartaris expulsi istic consederunt. Est hæc illa pars Macedoniæ, quæ ad mare Jonicum vergit, & Illyrico sive Dalmatiæ jungitur, atque etiam Epirum complectitur, habetque proprium idioma ab Illyrico, & Græco diversum, quo sacra gentes illæ peragunt ritu Græco. Iisdem Græcis ritibus utuntur Colchi, & Iberi suo quisque idiomate. Colchi nunc Mengrellenses vocantur, habitantque sylvosos colles, & saltus horribiles sparsim more ferarum, absque ulla non solum urbis, sed nec vici quidem frequentia. Huc Jasonem cum Argonautis navigasse, aureumque vellus in Græciam transtulisse Poetæ fabulati sunt. Vix præter nomen quidpiam habent Christianæ Religionis Iberi nunc Georgiani dicuntur. Circa divinum Officium in eo sunt errore, ut non omnes Ecclesiastici illud recitent, sed unus tantum, vel duo, cæteris adstantibus, & minimè attendentibus. Horum mores, & hæreses fusè describit, qui eas regiones peragravit, Clemens Galanus in conciliatione Ecclesiæ Armenæ, & Romanæ, *parte* 1. *cap.* 12. Chaldæi & Syri ritum Maronitarum sequuntur, sed hæretici Nestoriani, & Jacobitæ plerique sunt. Nestoriani in Babylonia, Persia, & aliis Asiæ regionibus degunt,

gunt, & in Mesopotamia. Invocant in divinis Officiis Nestorium, & Theodorum Mopsuestenum, & S. Cyrillum anathematizant. Resides ut plurimum eorum Patriarcha in civitate Mosal, quam dicunt esse Ninivem magnam. Jacobitæ à quodam Jacobo Syro Dioscori sectatore nomen acceperunt, suntque dispersi per civitates, & opida Syriæ, Mesopotamiæ, & Babyloniæ. Horum Ecclesia Patriarchalis est in Mesopotania extra civitatem Mardim in Monasterio Zafran. Verùm Patriarcha residere solet in civitate Caramit, ut testatur Thomas à Jesu *lib. 7. de Conversione omnium Gentium procuranda.* Alii sunt in Persia, & India Orientali solo nomine Christiani, qui se Christianos S. Joannis Baptistæ nuncupant, sed hi nullum Officium recitant, carentque forma, & materia legitima Sacramentorum. In Indiis item Orientalibus in Provincia Malavar propè insulam Zeilam est alia natio Christianorum, qui dicuntur Christiani S. Thomæ. Hi olim Archiepiscopos ex Armenia habuerunt, qui lingua Syriaca divina Officia ritu Armeno celebrabant, quo idiomate etiam nunc utuntur. Ideò qui sacris initiari volunt, præter communem regionis linguam, etiam Syriacam; ut nos Latinam, ediscunt.

§. XX.

De *Codicibus sacrarum Precationum.*

1. CODICES divinorum Officiorum, sive ut loquitur Virgilius Papa, *epist. 1. ad Eutherium*, Canonicæ precis textus apud Græcos multi sunt. Psalterium in 20. Cathismata divisum, ut supra dictum est. Lectiones veteris, & novi Testamenti Triodium, in quo sunt Canones trium Odarum, quæ tempore Quadragesimæ recitantur. Pentecostarium,

ſtarium, in quo ſunt Officia à die Paſchatis uſque ad Pentecoſten. Mænæa in 12. tomos diviſa, quot ſunt menſes, & continent Officia Sanctorum. Menologium, in quo nomina Sanctorum, & vitæ breviter recenſentur, fuſius tamen quàm in Latino Martyrologio. Euchologium continens Orationes, & benedictiones, pro diverſis functionibus Eccleſiaſticis. Horologium, quod eſt Officium diurnum. Anthologium, in quo multa ſunt Officia in variis libris diſperſa. Panegyricus habet diverſas Orationes in varias feſtivitates. Diaconicon de Officio Diaconi. Paracleticus quotidiano uſui deſerviens. Octoechus de octo tonis, ſeu modis muſicis, quo in libro ſunt Canones, & troparia diverſa. Hermolarium, ſive Hirmologium rithmum indicans, ſive tonum juxta quemlibet Canonum cantus inflecti. Sunt denique Liturgiæ, & alii libri ad Miſſam ſpectantes. Agit de his diffusè & accuratè Leo Allatius in Diſſertatione de libris Eccleſiaſticis Græcorum.

2. Plures quoque ſunt Latinorum Eccleſiaſtici libri, videlicet Pſalterium, Lectionarium, Collectaneum, Antiphonale, Hymnarium, Martyrologium, Rituale, Ceremoniale, Sacerdotale, Pontificale, Miſſale, Graduale, Diurnum, & Breviarium. Omnia autem Officia in Breviario deſcripta ſunt, qua voce ad ſignificandum Codicem divinorum Officiorum uſos eſſe antiquos Patres conſtat ex Epiſtola cujuſdam Presbyteri Aurelianenſis ad Richardum Priorem S. Victoris, qua petit ab eo lectiones
Epiſt. 563. inferendas Breviario. Habetur tomo 4. Scriptorum Hiſtoriæ Franciæ. Eſt autem Breviarium idem
Senec. Ep. 39. ac ſummarium, compendium, opus conciſum. Seneca calumniatur hanc vocem tanquam minus Latinam:

tinam: Breviarium, inquit, olim cùm Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Sed Plinius, & Suetonius, quos Latinè loquutos fuisse nemo negarit, hoc vocabulo uti non dubitarunt. Legi etiam apud Eginhardum in vita Caroli Magni ejus testamentum Breviarium dici, quia scilicet compendio facultatum illius dispositionem continebat. De Breviarii notione legendus Pithœus ad leges Francicas, itemque Gretserus lib. I. in Codinum. Cur verò liber divinorum Officiorum hanc nomenclaturam sortitus sit, explicant viri docti Alardus Gazæus, & Leonardus Lessius. Continet enim omnes Psalmos, qui sunt compendium totius scripturæ: tum selectissima quæq; complectitur ex utroque testamento, insigniorem sanctorum Patrum doctrinam, præcipua Sanctorum gesta, Hymnos, & Orationes. Addiderim ego Breviarium dici, quod in eo concisè, ac sine musicalibus notis ea omnia conscripta sint, quæ in Antiphoniariis, aliisque libris Choralibus magnis characteribus ad usum cantantium comprehenduntur. Denique Breviarii nomen ad Officii divini brevitatem referri potest: nam illud prolixum non esse & longum injuria dici, rectè evincit lib. 1. de horis Canonicis cap. 28. Oliverius Bonartius; constatque evidenter ex collatione hodierni Breviarii post Pium V. cum antiquioribus, quæ multo prolixora sunt. Imò etiam vetus Romanum à Fratribus Franciscanis olim abbreviatum fuisse Radulphus Tungrensis conqueritur libro de Canonum observantia propositione vigesima secunda, & alibi passim.

Plin. l. 18. c. 26. Sueton. in Augusto.

Gaz. in notis ad Cassianum lib. 4. de inst. c. ult. Lessius de just. li. 2. c. 37. dub. 8.

C A-

CAPUT XIX.

De disciplina psallendi.

Lib. 5. de vitis PP. libello 11. num. 11.

NULLA actio Religiosorum majoris momenti est, nulla majoris obligationis, quam recitatio divini Officii: dixit enim Abbas Theodorus, quia si nobis imputaret Deus negligentias temporis quo oramus, & captivitates quas patimur dum psallimus, non possumus salvi fieri. Ea tamen incuria nostræ salutis, ut plurimum laboramus, ut omnia negotia & studia sæcularia accuratissimè peragamus; Sacras verò precationes perfunctoriè omninò, mente distracta, ac prorsus aliud agendo persolvamus, Omnem Dei cultum non sine magno æternæ vitæ discrimine negligentes. Nã, ut Simeon Monachus scribit, Væ talibus, cùm Deo laudes concinunt, væ, cùm Deum adorant, væ, cùm preces ad eum fundunt. Parum est Sacerdotalis functionis exteriores duntaxat ritus, & ceremonias perspectas habere, si externis actibus internas spiritus operationes copulare nesciamus. Sanctus Benedictus ad hanc sapientiam certissimus Magister, cùm per multa capita cœlestis suæ Regulæ nocturæ diurnæq; Psalmodiæ ordinem accuratè digessisset, mox decimum nonum caput attexuit de disciplina psallendi, ut quoties ad opus divinum assistimus, consideremus, ait, qualiter oporteat nos in conspectu Divinitatis, & Angelorum esse, & sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ. Hujus ego incomparabilis Magistri exemplum & institutionem numerationis seriе, titulique inscriptione sequutus post descriptas horarum Canonicarum partes omnes, & symbolicas

Sim. Orat. 4. de fid. & morib.

licas

licas earum rationes, ad asceticam me confero tractationem, quæ si longior aliquanto fuerit, boni consulat lector; non enim simpliciter psallere; sed attentè, devotè, & reverenter psallere id Deo gratum, id animæ nostræ proficuum est.

§. I.

De duplici præparatione ante Officium, remota, & proxima. Remotam in rectitudine vitæ, in libertate animi, in oris taciturnitate: Proximam in puritate intentionis, in divinæ præsentiæ consideratione, in divini auxilii imploratione sitam esse.

1. A Præparatione incipio, siquidem scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam. & noli esse quasi homo qui tentat Deum.* Quis enim audeat in conspectu Principis non præparatus orationem habere? Aut quis musicus, vel citharœdus coram Rege, & Magnatibus præsumat canere, nisi prius temperet fides, & probet instrumentum? Nos autem, ait Chrysostomus, quando ad Deum accedimus, id esse existimemus theatrum, sed ex universo orbe terrarum, vel potius ex supernis populis cœlestibus collectum: & Regem in medio sedere, qui vult nostram audire orationem. Nullus sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat scenam ingressus timens ne quid insuave, & inconcinnum canat, ut nos ingressuri theatrum Angelorum. Vetus paræmia est *Adoraturi sedeant*, qua paratum purgatumque animum ad orationem afferre monemur. Sancti verò Patres præparationem duplicem faciunt remotam, & proximam. Primam sic explicat Laurentius Justinianus: Præparatio remota est orantis vita laudabilis. Multum enim juvat

Eccli. 18. 23.

Chrys. in Ps. 4

Justin. orat. c. 3

juvat orationis puritatem, si in omni loco, actu, & tempore nos ab operibus temperemus illicitis, & divinis obediamus præceptis: si semper ab otiosis sermonibus auditum pariter castigemus & linguam. Quæcumque enim sæpius agere, loqui, vel audire cõsuevimus, necesse est frequenter ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem. Rectè de eadem re Gregorius Magnus, si quod præcipit Deus facimus; id quod petimus obtinemus. Valdè namque apud Deum utraque hæc sibi necessariò congruunt, ut & oratione operatio, & operatione fulciatur oratio. Propterea ait Propheta, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Remota etiam præparatio est non solum carere peccatis, sed à pravis affectionibus, & ab externis tumultibus liberam habere mentem, & cor expeditum. Sententia cujusdam Platonici est, optimam apud Deum oblationem esse mentem puram, & perturbationum vacuum animum. Diadochus item Photicensis eleganter docet oportere eos qui certant animum semper extra perturbationum fluctus conservare: mare enim cùm tranquillum est, usque ad fundum est piscatoribus perspicuum, cùm verò ventis agitatur, tegit tempestate turbida, quæ in placida tranquillitate largiter facit perspici. Ad hanc animi libertatem assequendam nil utilius silentio. Nam *in multiloquio non deerit peccatum: & qui custodit os suum, custodit animam suam.* Pythagoras, teste Apuleio, primus Philosophiæ nuncupator & conditor, nihil prius discipulos suos docuit, quàm tacere, primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coërcere: prorsus hoc erat primum sapientiæ rudimentum medita-

Greg. 18. mor. cap. 5.

Psalm. 65.

Porphyrius li. 2. de abst. animal.

Diadoch de perf. spirit. c. 26.

Apul. Florid. lib. 2.

ri condiscere, loquitari dediscere. Taciturnitatis, ait Climacus, mater orationis est. Et Joannes Abbas Raithu; Silentium, inquit, custodia virtutum. Tandem, ut verbo omnem remotam præparationem complectar, meminisse debemus sanctissimæ institutionis, quam tradit Cassianus, ut tales nimirum esse studeamus ante orationem, quales orantes volumus inveniri.

Climac gr. 11. Joan. Abb. ad gr. 27 Climaci

Cassian. col. 9. cap. 3.

2. Altera præparatio specialis, & proxima illa est, quæ jam instante Officii hora fieri debet. Scimus enim, ait Richardus Victorinus, quia intimè & devotè nunquam mens orat, quæ se ad devotionem studiosis præmeditationibus prius non excitat. Primò igitur, audito signo, quo ad sacram synaxim convocamur, oratio nostra recta intentione in suum finem dirigenda, qui Deus est, alioquin Deo placere nequaquam poterit, nisi ejus ipse sit causa. Sincera verò, & rectissima intentio est Deum solum semper respicere, de præmio & mercede nihil solicitum esse, majorem Dei gloriam, & beneplacitum ejus quocunque alio respectu excluso observare. Optimè de hac re Augustinus in illum Psalmi Versiculum, *Voluntariè sacrificabo, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est*: Quare, inquit, voluntariè? quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo, ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Gratuitum sit & quod laudatur, & quod amatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud. Contemne omnia, ipsum attende, ipsum gratis dilige, quia melius ab eo non invenis quod des, quam seipsum. *Et confitebor nomini tuo* Domine, *quoniam bonum est.* Ob nihil aliud, nisi quod bonum est. Numquid ait, Confitebor nomini

Rich. de erud. hom. int. lib. 1. cap. 7.

Aug. in Ps. 55.

mini tuo, quia das mihi fructuosa prædia, quia das mihi aurum & argentum, quia das mihi latas divitias, excellentissimam dignitatem? Non. Sed quid? Matth.6.22. quoniam bonum est. Melius nihil invenio quàm nomen tuum, ideò *Confitebor nomini tuo, quoniam bonum est.* Ergò laudare Deum propter solum Deum, hoc verè Deum laudare est. Oculus simplex ex Greg. lib. 28. mor. cap.6. sententia Salvatoris nostri totum corpus lucidum facit, quia, ut explicat Gregorius, per horæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Ideò sponsus in Canticis, Sponsæ oculos præ cæteris membris collaudat, seque mirificè captum unico Cant. 4. 9. ejus oculo declarat dicens, *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum.* Non dicit in oculis, quasi in pluribus, quia unica debet esse intentio, unus oculus simplex, & dictus in unum. Qui plures oculos habet, divisus est: non respicit Deum, non dicit cum Propheta Psalm. 26. *unam petii à Domino, hanc requiram:* Ad summam, non quærit Deum, qui cum ipso Deo aliud à Deo quærere convincitur. Porrò cùm intentio duplex sit, actualis, cum quis Deo offert quod facit, aut dum facere incipit; & virtualis, quæ fundatur in actu præterito, virtualiter tamen præsente, suadeo ut rectæ intentionis actus initio cujusque Officii instauretur: tum quia matutinæ directionis impulsus ob varias humanæ vitæ occupationes interrumpi facilè potest: tum quia censent nobiliores Theologi apud Hieremiam Drexelium in aureo suo libello Drex.lib. 1. de rec.inten. c. 5. de recta intentione non sufficere virtualem intentionem ad promerendum singulis actionibus novum gratiæ incrementum, quamvis sufficiat ad moralem operis integritatem. Narrat Joannes Prat. spirit. c. 98. Moschus in Prato spirituali venisse quemdam senem

venisse quemdam senem ad fratrem solitarium, atque illi dixisse. Dic mihi frater in tanto tempore solitariæ vitæ, & spiritualis exercitii quid lucratus es? Cui frater ait, Vade & post decimum diem veni ad me, & dicam tibi. Senex autem abiens post decimũ diem rediit, invenitque fratrem migrasse ad Christum, & testam, in qua sic scriptum erat. Ignosce Pater, quia nunquam dum opus Dei agerem, aut horis constitutis psallerem, mentem meam dimisi in terram.

3. Sic mentis obtutu in Deum solum defixo sistere se debet oraturus ante conspectum divinæ majestatis, quæ res magnum habet momentum ad preces rectè inchoandas, & antè prosequendas. *In omnibus viis tuis cogita illum*, ait Sapiens, *& ipse diriget gressus tuos*. Docet fides Deum ubique esse, opera autem omnis carnis coram illo, & non est quidquam obsconditum ab oculis ejus. Ergo si ad orationem assistens Deum esse præsentem verè crederem (verbis utor D. Hieronymi) illud cor quo Deus videtur mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec prius omitterem, quam misericordiam impetrarē. Nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione etiam quæ dictu erubescenda sunt gero. Ubi est fides? Ubi timor Domini omnia videntis? Siccine putamus orasse Jonam? sic tres pueros? sic Davidem inter leones? sic latronem in cruce? Stoïcus Philosophus nil utilius ad omnem virtutem concepta animo viri gravioris præsentiā existimavit.

Prov. 3. 6.

Hieron. in dial. adv. Luciferian.

Sen. epist. 11.

§. XIX.

De aliis quibusdam ritibus Ecclesiæ Orientalis.

1. INter mare Caspium, & Pontum Euxinum sitæ sunt Iberia, Colchis, & Albania. Albanenses ritum sequuntur Armenum in propriam linguam translatum. Sed advertendum aliam esse Albaniam in Europa, sic dictam ab Albanis Asiaticis qui à Tartaris expulsi istic consederunt. Est hæc illa pars Macedoniæ, quæ ad mare Jonicum vergit, & Illyrico sive Dalmatiæ jungitur, atque etiam Epirum complectitur, habetque proprium idioma ab Illyrico, & Græco diversum, quo sacra gentes illæ peragunt ritu Græco. Iisdem Græcis ritibus utuntur Colchi, & Iberi suo quisque idiomate. Colchi nunc Mengrellenses vocantur, habitantque sylvosos colles, & saltus horribiles sparsim more ferarum, absque ulla non solum urbis, sed nec vici quidem frequentia. Huc Jasonem cum Argonautis navigasse, aureumque vellus in Græciam transtulisse Poetæ fabulati sunt. Vix præter nomen quidpiam habent Christianæ Religionis Iberi nunc Georgiani dicuntur. Circa divinum Officium in eo sunt errore, ut non omnes Ecclesiastici illud recitent, sed unus tantum, vel duo, cæteris adstantibus, & minimè attendentibus. Horum mores, & hæreses fusè describit, qui eas regiones peragravit, Clemens Galanus in conciliatione Ecclesiæ Armenæ, & Romanæ, *parte* 1. *cap.* 12. Chaldæi & Syri ritum Maronitarum sequuntur, sed hæretici Nestoriani, & Jacobitæ plerique sunt. Nestoriani in Babylonia, Persia, & aliis Asiæ regionibus degunt,

gunt, & in Mesopotamia. Invocant in divinis Officiis Nestorium, & Theodorum Mopsuestenum, & S. Cyrillum anathematizant. Residet ut plurimum eorum Patriarcha in civitate Mosal, quam dicunt esse Ninivem magnam. Jacobitæ à quodam Jacobo Syro Dioscori sectatore nomen acceperunt, suntque dispersi per civitates, & opida Syriæ, Mesopotamiæ, & Babyloniæ. Horum Ecclesia Patriarchalis est in Mesopotania extra civitatem Mardim in Monasterio Zafran. Verùm Patriarcha residere solet in civitate Caramit, ut testatur Thomas à Jesu *lib. 7. de Conversione omnium Gentium procuranda*. Alii sunt in Persia, & India Orientali solo nomine Christiani, qui se Christianos S. Joannis Baptistæ nuncupant, sed hi nullum Officium recitant, carentque forma, & materia legitima Sacramentorum. In Indiis item Orientalibus in Provincia Malavar propè insulam Zeilam est alia natio Christianorum, qui dicuntur Christiani S. Thomæ. Hi olim Archiepiscopos ex Armenia habuerunt, qui lingua Syriaca divina Officia ritu Armeno celebrabant, quo idiomate etiam nunc utuntur. Ideò qui sacris initiari volunt, præter communem regionis linguam, etiam Syriacam; ut nos Latinam, ediscunt.

§. XX.
De *Codicibus sacrarum Precationum*.

1. Codices divinorum Officiorum, sive ut loquitur Virgilius Papa, *epist. 1. ad Eutherium*, Canonicæ precis textus apud Græcos multi sunt. Psalterium in 20. Cathismata divisum, ut supra dictum est. Lectiones veteris, & novi Testamenti Triodium, in quo sunt Canones trium Odarum, quæ tempore Quadragesimæ recitantur. Pentecostarium,

ſtarium, in quo ſunt Officia à die Paſchatis uſque ad Pentecoſten. Mænæa in 12. tomos diviſa, quot ſunt menſes, & continent Officia Sanctorum. Menologium, in quo nomina Sanctorum, & vitæ breviter recenſentur, fuſius tamen quàm in Latino Martyrologio. Euchologium continens Orationes, & benedictiones, pro diverſis functionibus Eccleſiaſticis. Horologium, quod eſt Officium diurnum. Anthologium, in quo multa ſunt Officia in variis libris diſperſa. Panegyricus habet diverſas Orationes in varias feſtivitates. Diaconicon de Officio Diaconi. Paracleticus quotidiano uſui deſerviens. Octoechus de octo tonis, ſeu modis muſicis, quo in libro ſunt Canones, & troparia diverſa. Hermolarium, ſive Hirmologium rithmum indicans, ſive tonum juxta quemlibet Canonum cantus inflecti. Sunt denique Liturgiæ, & alii libri ad Miſſam ſpectantes. Agit de his diffusè & accuratè Leo Allatius in Diſſertatione de libris Eccleſiaſticis Græcorum.

2. Plures quoque ſunt Latinorum Eccleſiaſtici libri, videlicet Pſalterium, Lectionarium, Collectaneum, Antiphonale, Hymnarium, Martyrologium, Rituale, Ceremoniale, Sacerdotale, Pontificale, Miſſale, Graduale, Diurnum, & Breviarium. Omnia autem Officia in Breviario deſcripta ſunt, qua voce ad ſignificandum Codicem divinorum Officiorum uſos eſſe antiquos Patres conſtat ex Epiſtola cujuſdam Presbyteri Aurelianenſis ad Richardum Priorem S. Victoris, qua petit ab eo lectiones

Epiſt. 565. inſerendas Breviario. Habetur tomo 4. Scriptorum Hiſtoriæ Franciæ. Eſt autem Breviarium idem

Senec. Ep. 39. ac ſummarium, compendium, opus conciſum. Seneca calumniatur hanc vocem tanquam minus Latinam:

tinam: Breviarium, inquit, olim cùm Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Sed Plinius, & Suetonius, quos Latinè loquutos fuisse nemo negarit, hoc vocabulo uti non dubitarunt. Legi etiam apud Eginhardum in vita Caroli Magni ejus testamentum Breviarium dici, quia scilicet compendio facultatum illius dispositionem continebat. De Breviarii notione legendus Pithœus ad leges Francicas, itemque Gretserus lib. 1. in Codinum. Cur verò liber divinorum Officiorum hanc nomenclaturam sortitus sit, explicant viri docti Alardus Gazæus, & Leonardus Lessius. Continet enim omnes Psalmos, qui sunt compendium totius scripturæ: tum selectissima quæq; complectitur ex utroque testamento, insigniorem sanctorum Patrum doctrinam, præcipua Sanctorum gesta, Hymnos, & Orationes. Addiderim ego Breviarium dici, quod in eo concisè, ac sine musicalibus notis ea omnia conscripta sint, quæ in Antiphoniariis, aliisque libris Choralibus magnis characteribus ad usum cantantium comprehenduntur. Denique Breviarii nomen ad Officii divini brevitatem referri potest: nam illud prolixum non esse & longum injuria dici, rectè evincit lib. 1. de horis Canonicis cap. 28. Oliverius Bonartius; constatque evidenter ex collatione hodierni Breviarii post Pium V. cum antiquioribus, quæ multo prolixora sunt. Imò etiam vetus Romanum à Fratribus Franciscanis olim abbreviatum fuisse Radulphus Tungrensis conqueritur libro de Canonum observantia propositione vigesima secunda, & alibi passim.

Plin. l. 18. c. 26. *Sueton. in Augusto.*

Gaz. in notis ad Cassianum lib. 4. de inst. c. ult.

Lessius de just. li. 2. c. 37. dub. 8.

CAPUT XIX.

De disciplina psallendi.

Lib. 5. de vitis PP. libello 11. num. 11.

NULLA actio Religiosorum majoris momenti est, nulla majoris obligationis, quam recitatio divini Officii: dixit enim Abbas Theodorus, quia si nobis imputaret Deus negligentias temporis quo oramus, & captivitates quas patimur dum psallimus, non possumus salvi fieri. Ea tamen incuria nostræ salutis, ut plurimum laboramus, ut omnia negotia & studia sæcularia accuratissimè peragamus; Sacras verò precationes perfunctoriè omninò, mente distracta, ac prorsus aliud agendo persolvamus, Omnem Dei cultum non sine magno æternæ vitæ discrimine negligentes. Nã, ut Simeon Monachus scribit, Væ talibus, cùm Deo laudes concinunt, væ, cùm Deum adorant, væ, cùm preces ad eum fundunt. Parum est Sacerdotalis functionis exteriores duntaxat ritus, & ceremonias perspectas habere, si externis actibus internas spiritus operationes copulare nesciamus. Sanctus Benedictus ad hanc sapientiam certissimus Magister, cùm per multa capita cœlestis suæ Regulæ nocturæ diurnæq; Psalmodiæ ordinem accuratè digessisset, mox decimum nonum caput attexuit de disciplina psallendi, ut quoties ad opus divinum assistimus, consideremus, ait, qualiter oporteat nos in conspectu Divinitatis, & Angelorum esse, & sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ. Hujus ego incomparabilis Magistri exemplum & institutionem numerationis serie, titulique inscriptione sequutus post descriptas horarum Canonicarum partes omnes, & symbolicas

Sim. Orat. 4. de fid. & morib.

licas earum rationes, ad asceticam me confero tractationem, quæ si longior aliquanto fuerit, boni consulat lector; non enim simpliciter psallere; sed attentè, devotè, & reverenter psallere id Deo gratum, id animæ nostræ proficuum est.

§. I.

De duplici præparatione ante Officium, remota, & proxima. Remotam in rectitudine vitæ, in libertate animi, in oris taciturnitate: Proximam in puritate intentionis, in divinæ præsentiæ consideratione, in divini auxilii imploratione sitam esse.

1. A Præparatione incipio, siquidem scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam. & noli esse quasi homo qui tentat Deum.* Quis enim audeat in conspectu Principis non præparatus orationem habere? Aut quis musicus, vel citharœdus coram Rege, & Magnatibus præsumat canere, nisi prius temperet fides, & probet instrumentum? Nos autem, ait Chrysostomus, quando ad Deum accedimus, id esse existimemus theatrum, sed ex universo orbe terrarum, vel potius ex supernis populis cœlestibus collectum: & Regem in medio sedere, qui vult nostram audire orationem. Nullus sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat scenam ingressus timens ne quid insuave, & inconcinnum canat, ut nos ingressuri theatrum Angelorum. Vetus paræmia est *Adoraturi sedeant*, qua paratum purgatumque animum ad orationem afferre monemur. Sancti verò Patres præparationem duplicem faciunt remotam, & proximam. Primam sic explicat Laurentius Justinianus: Præparatio remota est orantis vita laudabilis. Multum enim juvat

Eccli.18.23.

Chrys.in Ps.4

Justin.orat.c.3

juvat orationis puritatem, si in omni loco, actu, & tempore nos ab operibus temperemus illicitis, & divinis obediamus præceptis: si semper ab otiosis sermonibus auditum pariter castigemus & linguam. Quæcumque enim sæpius agere, loqui, vel audire côsuevimus, necesse est frequenter ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem. Rectè de eadem re Gregorius Magnus, si quod præcipit Deus facimus; id quod petimus obtinemus. Valdè namque apud Deum utraque hæc sibi necessariò congruunt, ut & oratione operatio, & operatione fulciatur oratio. Propterea ait Propheta, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Remota etiam præparatio est non solum carere peccatis, sed à pravis affectionibus, & ab externis tumultibus liberam habere mentem, & cor expeditum. Sententia cujusdam Platonici est, optimam apud Deum oblationem esse mentem puram, & perturbationum vacuum animum. Diadochus item Photicensis eleganter docet oportere eos qui certant animum semper extra perturbationum fluctus conservare: mare enim cùm tranquillum est, usque ad fundum est piscatoribus perspicuum, cùm verò ventis agitatur, tegit tempestate turbida, quæ in placida tranquillitate largiter facit perspici. Ad hanc animi libertatem assequendam nil utilius silentio. Nam *in multiloquio non deerit peccatum: & qui custodit os suum, custodit animam suam.* Pythagoras, teste Apuleio, primus Philosophiæ nuncupator & conditor, nihil prius discipulos suos docuit, quàm tacere, primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coërcere: prorsus hoc erat primum sapientiæ rudimentum medita-

Greg. 18. mor. cap. 5.

Psalm. 65.

Porphyrius li. 2. de abst. animal.

Diadoch de pers. spirit. c. 26.

Apul. Florid. lib. 2.

ri condiscere, loquitari dediscere. Taciturnitatis, ait Climacus, mater orationis est. Et Joannes Abbas Raithu; Silentium, inquit, custodia virtutum. Tandem, ut verbo omnem remotam præparationem complectar, meminisse debemus sanctissimæ institutionis, quam tradit Cassianus, ut tales nimirum esse studeamus ante orationem, quales orantes volumus inveniri.

Climac gr. 11. Joan. Abb. ad gr. 27 Climaci

Cassian. col. 9. cap. 3.

2. Altera præparatio specialis, & proxima illa est, quæ jam instante Officii hora fieri debet. Scimus enim, ait Richardus Victorinus, quia intimè & devotè nunquam mens orat, quæ se ad devotionem studiosis præmeditationibus prius non excitat. Primò igitur, audito signo, quo ad sacram synaxim convocamur, oratio nostra recta intentione in suum finem dirigenda, qui Deus est, alioquin Deo placere nequaquam poterit, nisi ejus ipse sit causa. Sincera verò, & rectissima intentio est Deum solum semper respicere, de præmio & mercede nihil solicitum esse, majorem Dei gloriam, & beneplacitum ejus quocunque alio respectu excluso observare. Optimè de hac re Augustinus in illum Psalmi Versiculum, *Voluntariè sacrificabo, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est*: Quare, inquit, voluntariè? quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo, ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Gratuitum sit & quod laudatur, & quod amatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud. Contemne omnia, ipsum attende, ipsum gratis dilige, quia melius ab eo non invenis quod des, quam seipsum. *Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.* Ob nihil aliud, nisi quod bonum est. Numquid ait, Confitebor nomini

Rich. de erud. hom. int. lib. 1. cap. 7.

Aug. in Ps. 55.

venisse quemdam senem ad fratrem solitarium, atque illi dixisse. Dic mihi frater in tanto tempore solitariæ vitæ, & spiritualis exercitii quid lucratus es? Cui frater ait, Vade & post decimum diem veni ad me, & dicam tibi. Senex autem abiens post decimũ diem rediit, invenitque fratrem migrasse ad Christum, & testam, in qua sic scriptum erat. Ignosce Pater, quia nunquam dum opus Dei agerem, aut horis constitutis psallerem, mentem meam dimisi in terram.

3. Sic mentis obtutu in Deum solum defixo sistere se debet oraturus ante conspectum divinæ majestatis, quæ res magnum habet momentum ad preces rectè inchoandas, & antè prosequendas. *In omnibus viis tuis cogita illum*, ait Sapiens, *& ipse diriget gressus tuos.* Docet fides Deum ubique esse, opera autem omnis carnis coram illo, & non est quidquam obsconditum ab oculis ejus. Ergo si ad orationem assistens Deum esse præsentem verè crederem (verbis utor D. Hieronymi) illud cor quo Deus videtur mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec prius omitterem, quam misericordiam impetrarẽ. Nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione etiam quæ dictu erubescenda sunt gero. Ubi est fides? Ubi timor Domini omnia videntis? Siccine putamus orasse Jonam? sic tres pueros? sic Davidem inter leones? sic latronem in cruce? Stoïcus Philosophus nil utilius ad omnem virtutem concepta animo viri gravioris præsentia existimavit.

Prov. 3. 6.

Hieron. in dial. adv. Luciferian.

Sen. epist. 11.

existimavit. Accipe, ait ad suum Lucilium, & quidem utilem & salutarem clausulam, quam te affigere animo volo. Aliquis bonus vir nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem vereatur, cujus auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque ejus se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Hæc ille. Quod si hominibus id tribuendum videtur, ut ne quid eis præsentibus committamus, quod eorum oculos possit offendere, quo timore percelli debemus ante ejus conspectum, qui observat omnes semitas nostras, & vestigia pedum nostrorum considerat: cujus oculi sole lucidiores sũt, circumspicientes omnes vias hominum; & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes? Idcircò Monachorum Magister mysticæ scalæ, qua ad beatitudinem ascenditur primum gradum in continua Dei præsentis recordatione constituit, & de disciplina psallendi differens, Ubique, ait, divinam credimus esse præsentiam, & oculos Domini in omni loco speculari bonos, & malos, maximè tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus divinum assistimus. Ideò semper memores simus quod ait Propheta, *Servite Domino in timore*, & iterum *psallite sapienter*, & *in conspectu Angelorum psallam tibi*. Est enim Ecclesia templum Dei, ut doctè ait Sanctus Germanus in rerum Ecclesiasticarum contemplatione, delubrum sanctum, domus orationis, terrenum cœlum, in quo Deus inhabitat. Denique

Bened. c. 7. & 16.

Boëtius

Boëtius vir sapientissimus, Magna nobis est, inquit, necessitas indicta probitatis, quando ante oculos agimus judicis cuncta cernentis, **Boet. in fin. l. ult. de consol.**

METRUM XLVI.

Scande polum, medioque sinu celsi abdere cœli,
Illic rotator siderum
Te Deus inveniet.
Turbida si inclusum caput inter nubila condas,
Latè patentes nubium
Disgregat ille globos.
Frustra telluris gremio, stygiisque cavernis,
Aut rupe te cava teges;
Numine cuncta replet.
Fortè cupis nigro te noctis condere peplo?
At noctis umbras intima
Rumpere luce solet,
Eia age præpetibus pennis ad littora Thules,
Extremam ad arcton evola,
Qua fera sævit hyems.
Decolor Eoo, qua cingitur India Gange,
Qua sol fluente fervidas
Abluit amne rotas.
Quaque dies medius pallentes denegat umbras,
Et solis ustas ignibus
Torret ab axe plagas.
Seu terra, pelagoque fugam, cœloque capessas,
Justus Deus te vindici
Prendet ubique manu.

4. Postquam verò Deum præsentem humiliter adoraverimus, ejus gratiam ad dignè orandum implorare debemus: nam quid *oremus sicut oportet nescimus*, & *nemo potest dicere Domine JESU*,

nisi in Spiritu sancto. Sententia fidei est, supernaturale auxilium gratiæ necessarium esse ad actus supernaturales eliciendos. At orationem actum esse supernaturalem, docent Chrysostomus, & Augustinus. Accedit quod oratio simpliciter necessaria est ad salutem, ut ex multiplici Christi, & Apostolorum exhortatione ad orandum colligitur: nullum autem credimus salutem suam posse operari nisi Deo auxiliante; quia Nemo potest ad me venire, ait Christus, nisi Pater meus traxerit eum. Quomodo ergo poterit quispiam convenienter orare, nisi fuerit divinæ gratiæ præventus auxilio, ejusque assistentia, & efficacia roboratus; Stat quidem Dominus semper ad ostium, & pulsat, si forte sit aliquis qui audiat, & aperiat; sed optat nihilominus instanter à nobis exorari, ut quod ab inio, & ante secula misericorditer tribuere decrevit, etiam precibus nostris solicitatus præbeat: & non solum secundùm propositum ejus, sed etiam secundùm nostram cooperationem coronemur. Præclarè S. Prosper, Quamvis quod statuit Deus nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propositum liberi arbitrii devotio relaxatur, cum implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, ut per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum. Rectè dictum est à Poëta, *Dimidium facti qui cœpit habet*, in singulis enim actionibus id in primis curandum est, ut benè ordiamur. E fundamento totius ædificii ratio conjicitur, & à præparatione futurum orationis statum dignoscimus. Ignis ergo devotionis in prævia meditatione exardescat, qui fœnum & stipulam distrahentium cogitationum comburat, & sic

Chys. lib. 2. d orando Deum, Aug passim. in libris adv. Pelagianos.

Prosper. de vocat. gentium lib. 1 cap. ult.

Horat. lib. 1. epist. 2.

sic fiet totius Officii recitatio sacrificium acceptabile Domino in odorem suavitatis.

§. II.

Utrum oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem pertineat. Variæ orationis definitiones. Utriusque potentiæ actus requiri ad benè orandum. Intellectum attentione, voluntatem devotione componi. Actum prius de reverentia, qua componitur externus homo. Ea quid sit, & quotuplex, & quæ ejus incitamenta.

1. QUærunt Theologi pertineatne oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem. Sunt autem qui existiment ad solam spectare voluntatem ea ducti ratione, quod oratio nihil aliud esse videatur, quam interni desiderii, quo quis tenetur, propriæque voluntatis, quam quis à Deo adimpleri vellet, expressio, & manifestatio. Favet huic opinioni Augustinus ad illa verba Psalmi, *Ante te omne desiderium meum.* Ipsum, inquit, desiderium tuum oratio tua est, & continuum desiderium continua oratio. Alii verò esse actum intellectus arbitrantur, tum quia orare teste Divo Isidoro idem est ac dicere, dictio autem mentis actionem significat: tum quia ex Divo Thoma deprecari ordinationem quamdam denotat, & consequenter soli competit intellectui. Hæ dissidentium Theologorum sententiæ facilè poterunt conciliari, si dixerimus utriusque potentiæ actus ad orationem requiri. Nam in primis necessarium est, ut illius rei quam petimus indigentiam, & Dei à quo petimus potentiam & benignitatem cognoscamus; tum rem illam convenienter à Deo postulari dijudicemus, post quod judicium sequitur in

Aug. in Psal. 37.

Isidor. l. 10. orig. cap. 14.

S. Thom. 2. 2. qu. 8. art. 1.

voluntate rei appetitus & desiderium, ac ejusdem insinuatio quædam, & declaratio. Sancti Patres, qui orationis naturam variis diffinitionibus explicarunt, per actus utriusque potentiæ eam solent sine discrimine diffinire. Basilius magnus; Oratio est boni cujuspiam petitio, quæ ad Deum à piis effunditur. Damascenus; oratio est ascensio mentis in Deum. Augustinus; Oratio est conversio mentis in Deum per pium, & humilem affectum. Iterum Damascenus; Oratio est petitio decentium à Deo: nam, ut ait Gabrias, *Deum rogare dedecet, quæ dedecent.* Hugo Victorinus, Oratio est pius affectus in Deum. Gregorius Nissenus. Oratio est conversatio, & sermocinatio animæ nostræ cum Deo, invisibilium contemplatio, ejusdem cum Angelis honoris conditio. Item Oratio est petitio bonorum, quæ Deo cū supplicatione offertur. Joannes Climacus; Oratio secundum qualitaté suam est conjunctio atque unio hominum & Dei Unio autem fit per amorem. Rursum Augustinus; Quid est oratio nisi ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium? Simon de Cassia vir pius & doctus, Oratio est in terrestri corpore incorporea operatio, aspect⁹ immotus animæ in fide Deum aspicientis, ordo rationis animæ ad Deum, cui se studio subdit, consistentia animæ ante Deum: allocutio divinas aures pulsans, suavis clamor in sensu cordis, negatio dum agitur omnium corporalium actionum, præventio ante adventū judicis ad divinum judicium, verum animæ speculum, luminare splendidissimum, lux invisibilis ad actionem invisibilem, umbra æstuantem refrigerans, jactatio sui in Deum nihil volendo, nisi quod illi fuerit gratum. Ex his descriptionibus

Basil. orat. de S. Julitta.
Damasc. l. 3. de fid. Orthod. cap. 24.
Aug. de spir. & an. cap. 50.
Gabrias in fab.
Greg. Nyss. lib. de orat.
Climac. gr. 28.
Aug. ser. 230. de Temp.
Simon de Cass. l. 16. de gestis Salvat. cap. 26.

ctionibus (quamvis quædam earum sublimioris orationis genus respiciant) liquidò constat spiritum nostrum ad Deum orando ascendere duobus mysticis pedibus, cognitione scilicet,& affectu. Hi sunt pedes, de quibus Psalmista cecinit dicens, *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, & super excelsa statuens me.* Oportet itaque utramque potentiam ordinari, ut divini cursus Officii perfectè impleatur. Debet autem homo secundum intellectivam potentiam attentionem, secundum affectivam devotionem exhibere. Hæc interni hominis compositio est. Sed quia totus homo totis viribus, totis præcordiis se totum cum Rege Josaphat conferre debet ad orandum,& laudandùm Deum : ideò externus,& animalis homo suam quoque exigit ordinationem secundum vires sensitivas per actum reverentiæ. Ergo de reverentia, postea de attentione, & devotione sigillatim tractabimus, ut prius quod animale, deinde quod spirituale est ædificetur.

Psalm.17.

2.Paral.10.3.

2. Reverentia apud Ciceronem in Rhetoricis est virtus aliqua prælatione sublimatis debitæ honorificationis cultum exhibens : erga Deum verò actus religionis est,& adoratio, quam nos servitutem, Græci latriam vocant. Ejus necessitatem dum oramus elegantissima oratione explicat Bernardus. Nonnullos arbitror experiri interdum in oratione ariditatem,& hebetudinem quamdam mentis, pro eo quod velut ex consuetudine quadam cum minus digna reverentia, & solicitudine accesserunt. Quid enim aliud cogitare debet frater intrans ad orationem, quam Propheticum illud, *Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei?* Omninò siquidem oportet nos orationis

Bern. serm. de quatuor modis orandi.

tempore curiam intrare cœlestem, illam utique curiam, in qua Rex Regum stellato sedet solio circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reverentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis? Quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis, & solicitus, & toto intentus animo majestati gloriæ in præsentia Angelorum, in concilio justorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? Hic primus stimulus est orantes excitans ad reverentiam, divinæ scilicet præsentiæ consideratio. Nam si mortalium Regum ministri, cum se dominorum conspectibus præbent, quicquid sordidum, quicquid deforme, quicquid incompositum est à se amovere summo studio nituntur; quanto majori tum gravitate vitæ, tum puritate cordis, tum morum elegantia æterno Regi assistere debent inutiles servi? &, ut ait Regula Monachorum, si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non præsumimus nisi cum humilitate, & reverentia: quantò magis Domino Deo universorum cum omni humilitate, & puritatis devotione supplicandum est? Ab ipsis quoque Angelis, quos orantibus assistere credimus psallentium verba describentes, teste magno Basilio, excitari debemus ad reverentiam. Solent enim Angeli, inquit Bernardus, astare orantibus, & delectari in his, quos vident levare puras manus in Oratione: holocaustum sanctæ devotionis gaudent se offerre Deo in odorem suavitatis. O si quis haberet oculos apertos, quos orando Propheta puero revelavit, videret proculdubio quemadmodum præveniunt principes conjuncti psallenti-

Bened. reg. c. 20.

Basil. in Ps. 28. Bern. serm. 3. in Missus est, & ep. 28. itemque serm. 7. in Cant.

psallentibus in medio juvencularum tympanistriarum. Videret, inquam, quâ curâ, quoque tripudio intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, ordinantibus, & procurantibus præsunt. Agnoscunt nimirum supernæ potestates concives suos, & pro his qui hæreditatem capiunt salutis solicitè congaudent. Doleo proinde aliquos vestrum, fratres, gravi in sacris vigiliis deprimi somno, nec cœli cives revereri, sed in præsentia Principum tanquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse solemniis delectantur. Vereor ne vestram desidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant: & incipiat unusquisque vestrum sero cum gemitu dicere Deo, *Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi*: Et illud; *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria:* Item, *Qui juxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam.* Pro certo enim, si se à nobis boni spiritus elongaverint, impetus malignorum quis sustinebit? Consonat cum Bernardo Venetorum Patriarcha Laurentius: Intersunt choris laudantium sancti Angeli, exultantque in laudibus psallentium; si tamen distinctè, si attentè, si vigilanter, si ardenter, si concorditer, si humiliter dicantur. Discurrunt namque inter illos, utpote ipsorum concives, & consortes regni. Comprimunt & immundorum spiritum impetus, nec eos sævire patiuntur tanquam fideles custodes. Nunc ascendunt, nunc descendunt, semper ad illorum profectum. Ubique verò alacres sunt, ubique festivi, ubique soliciti, ne divina interrumpatur laus, ne cœlestia Cantica maculentur. At si vel ad momentum tepescat affectus,

Laur. Justin. de disc. monast. conver. c. 17.

distrahatur animus, aut dormiret oculus, illicò indignantur sic oscitantes, & non invenientes quid offerant, suam mox præsentiam subtrahunt. Verecundum igitur,& valde pernitiosum est in conspectu tantorum principum irreverenter psallere, verba intercidere,inutiles cogitationes tractare,& corde torpescere. O si præsentiam suam propalare valerent! O si quantum congaudeant de puritate alacriter psallentium eis liceret ostendere! Prorsus omnis torpor abscederet, omnisque ignavia fugaretur.

METRUM XLVII.

O Ego si possem rutilo fulgore micantes
Mortali aligeros cernere luce choros!
Ipsaque corporei detersa ærugine sensus,
Obvia Cœlituum se mihi castra darent.
Aut saltem posito terrenæ pondere molis,
Dent superi æthereas scandere posse plagas.
Et super astrorum, mundique volubilis arcem,
Quò nequeo ferri corpore, mente ferar.
Quam multis glomerata choris distincta catervis
Agmina conspicerem Numinis ante thronum!
Agmina tam numero, quàm majestate decora,
Agmina divinum psallere sueta melos.
Non tot sylva feras,tot pisces continet unda,
Totque insculpta micant sidera clara polo:
Nec tot spumosum rejectat littus arenas,
Quod turmæ Aligerum cœlica templa colunt.
Hos opifex rerum mortali labe carentes.
Edidit, æterni participesque boni.
Quos nec perpetuo labentia sæcula cursu,
Nec potis est gelidæ vis abolere necis.
Immunes senii tranquillos cœlico ab ævo
Dinumerant annos, sidereosque dies.

Tristia

Tristia connubii non norunt jura, nec ullis
Urget eos stimulis imperiosa fames.
Plurima quin etiam miro sermone loquuntur,
Nulla licet linguis mutua verba sonent.
Et jugiter summo nova pangunt carmina Regi,
Carmina mortali non referenda sono,
Festinantque sacras certatim currere ad ædes:
Cum gratas resono fundimus ore preces.
Hic ineunt placidas cœlo plaudente choreas,
Et miscent nostris verba canora modis.
O templum! ô templum! ô felicia limina cœli!
Solaque digna Deo, cœlicolisque domus!
Hic dulces resonant melicis concentibus Hymni,
Hic colimus casta relligione Deum.
Mergimus hic undis culpas, hic sanguinis haustum
Sumimus, hic algens pectus amore calet.
Hic volucres animæ, puræ sine corpore mentes
Occulta irradiant viscera nostra face.
Cernitis ut celeres liquidum per inane feruntur,
Et gaudent templi tecta subire sacri?
Utque hilares inferre polo suspiria cordis,
Et gemitus satagunt, sollicitasque preces?
Scilicet ut Numen faciles admittat ad aures
Luctisonos gemitus, sollicitasque preces.
Sæpe etiam læsi compescunt Judicis iram,
Cum foret æternis pœna luenda rogis.
O vos felices, divinorumque capaces,
Vos quibus astrorum splendida regna patent.
Vos quibus arrisit cœlum, jussitque tueri
Angelicos vultus, Angelicosque choros.
Dicite quàm densæ properent ex æthere turmæ,
Dum pia festivis personat aula choris.
Dicite quam lepido demulcent aëra cantu,
Dum pulsant patriæ dulcia fila lyræ.

O mihi

O mihi si mentem, corpusque attollere cœlo,
Et vestra liceat conditione frui!
Protinus Elysiis imiscens carmina turmis
Perpetua colerem laudis honore Deum.
Effundensque novos succenso è pectore versus
Acciperem votis præmia digna meis.

3. Sed quid Angelos propono ad excitandam in psallentibus reverentiam? Parum est hoc, Nam & ipse Rex Angelorum, Dominus, & Salvator noster Christus Jesus corporaliter præsens adest Ecclesiæ in augustissimo Eucharistiæ Sacramento. Quàm terribilis est locus iste, & omni dignus reverentiâ, quem non solum frequentant Angeli, sed suâ quoque præsentiâ Dominus ipse dignatur! Considera te ipsum ô homo, nam si multis maculatus criminibus æterni supplicii reus es, astas judici tuo: quomodò non expavescis? Si dilatato corde viam mandatorum Dei currere incœpisti, magister tuus hic est: quantum ei honorem debes? Si ab omni terrena contagione mundatus jam summam cum eo unionem appetere audes, hic est sponsus: quantâ sollicitudine mores tuos, & actus componere te oportet, ne anima tua minimâ quâvis labe indecora displiceat sponso? Ipsa verò reverentia duplex est, interna, & externa. Interna in timore, & humilitate, in puritate, & compunctione cordis consistit: ut, sicut docet S. Ephræm, orationis tempore quasi Angeli simus, sicque contendamus, ut oratio nostra sit sancta, pura, immaculata, & irreprehensibilis: ut cum illam sursum ascendere viderint portæ cœlestes gaudentes ultrò confestim ei aperiantur, ut ipsam cernentes Angeli, & Archangeli cuncti lætantes illicò occurrant, & coram sancto, atque excelso throno immaculati Domini offerant. Porrò ad

Ephræm, ser. de Virginit.

ad externam reverentiam pertinent sensuum exteriorum custodia, externi hominis compositio, vocis in cantu moderatio, gravitas morum, habitus decentia, omniumque ceremoniarum, & præscriptorum rituum observantia: ut nimirum flectant genua, stent, sedeant, surgant, inclinent omnes pro rei & temporis exigentia: ut nil appareat in eis quod possit offendere intuentes. Hortor vos, ait Beatus Theodorus Studita, decorè, riteque psallere, non obiter, non supinè, & confusè: Scriptum est enim, Psallite sapienter. Sanctus quoque Macharius Homiliâ sextâ adversus eos declamat, qui preces suas clamoribus parum decentibus, & confusione plenas effundunt. Inclinationes autem, genuflectiones, & alias hujusmodi exteriores observantias eleganti vocabulo orationem corporalem nuncupat B. Angela de Fulgineo sermone de oratione. Septimius Tertullianus non esse sedendum in oratione asserit his verbis: Siquidem irreverens est assidere sub conspectu, contraque conspectum ejus quem cum maximè reverearis, ac venereris: quantò magis sub conspectu Dei vivi, Angelo adhuc orationis astante factum istud irreligiosissimum est; nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigaverit. Idem asserunt Optatus Milevitanus. Petrus Damianus, & alii Patres. Sedere tamen humiliter & modestè non prohibent Joannes Cassianus, & sanctus Benedictus: idque confirmat consuetudo nostrorum temporum, solemus enim alternatim stare, & sedere.

Theod. cat. 99.

Tertul. de orat. cap. 12.

Opt. Milev. l. 4. P. Dam. l. 3. ep. 8. Cass. l. 2. c. 12. Bened. c. 9.

4. Verum enimverò si sancti Patres non ab omnibus damnatam sessionem tanto zelo reprehendunt, quid agerent si quorundam Clericorum, atque Religiosorum depravatam in omnibus psallendi dis-

di disciplinam conspicerent? Quàm acriter adversus illos insurgerent, qui nec Deum timentes, nec hominibus reverentiam habentes liberrimâ oculorum jactatione, inconcinnâ corporis habitudine, licentiosâ gestuum levitate Ethnicorum, ac infidelium exprimunt mores? In sedilibus suis lecti mollitiem quærentes jacent inciviliter extensis tibijs, divaricatis cruribus: tum obrepenti somno cedentes dimidiata proferunt verba, crebris oscitationibus psalmorum recitationẽ turbantes, animum ibi non esse manifestant: pedibus vacillant, digitis exercent argutias, seriam aliorum gravitatem effusissimo risu contemnunt. Vocem in cantu vel deprimunt nimis, vel super alios attollunt: importuno garritu omnia miscent, tantoque impetu verba glomerant, & præcipitant, ut ne quidem verbum integrum sonet. De notula una cantus, vel de aliqua Antiphona lites quandoque movent acerrimas. Ad ineptias, & fabulas semper prompti; ad comessationes, & ebrietates semper robusti & benevalentes; in choro deinde languentes nec erecto corpore stare, nec genibus inniti, nec vocem possunt proferre.. Diceres eos ad primum oratorii ingressum graviori correptos infirmitate mox animam acturos esse. Heu miseros, & infelices! Siccine profanatis templum, sacerdotium confunditis, ordinem temeratis? Ubi religio est, ubi mores, ubi pudor, ubi lex, ubi fides, & disciplina? Quid Deo vestro respondebitis in die judicii, cum vobiscum ponet rationem, quod opus suum feceritis fraudulenter? Quid dicetis animabus, quarum bona percepistis in vita vestra, ut earum peccata portantes indignationem Dei averteretis ab illis? Quid Angelicis spiritibus respondere poteritis, quorum

quorum sprevistis præsentiam, contempsistis auxilia, officia neglexistis? An ignoratis quod scriptum est, *Qui contemnunt me erunt ignobiles*: itemque, *Solemnitates vestras odivit anima mea, convertam festivitates vestras in luctum*: & *In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini*? Ipsa, ipsa Religio, quam profitemini, errores vestros accusat: Atrocius enim, ut Salvianus scribit, sub sancti nominis professione peccatis; & ubi sublimior est prærogativa, major est culpa. Sed de horum miserrima conditione melius est silere, quàm loqui. Hugo Cluniacensis dictus de Folieto lib. 2. de claustro animæ inter opera Hugonis Victorini, abusiones claustri enumerans ponit undecimo loco dissolutionem in choro, eosque perstringit acerrimè, qui mente vagi, attoniti oculis, habitu dissoluti, aliud cantant, aliud cogitant: in choro sunt corpore, sed mente in foro. Eosdem reprehendunt, & damnant Joannes Chrysostomus, & Potho Prumiensis; hic in fine libri tertii de domo Dei, ille Homiliâ primâ de verbis Isaiæ, *Vidi Dominum*. Omnes autem partes internæ, & externæ reverentiæ Seraphicus Doctor Bonaventura in speculo disciplinæ diligenter edisserit: & Joannes Cassianus antiquorum Monachorum reverentiam in Ecclesia describens; Tantum, inquit, à cunctis silentium præbetur, ut præter illum qui Psalmum decantat, nullus hominum penitus adesse credatur. Non sputum emittitur, non excreatio obstrepit, non tussis intersonat, non oscitatio somnolenta dissutis malis & hiantibus trahitur, nulli etiam gemitus, nulla suspiria astantes impeditura promuntur.

1. Reg. 2. 30. Isai. 1. 14. Amos 8. 10. Isai. 26. 10.

Salvian. l. 4. de gub. Dei

Bonaven. part. 2. cap. 9. Cass. lib. 2. cap. 10.

§. III.

§. III.

Ceremoniæ quid sint, & quæ hujus nominis origo. Earum efficacia, & utilitas ad divinum cultum. Veræ à falsis & superstitiosis discernendæ. Exteriores ceremonias sine interno spiritu parum prodesse.

1. IN publicè persolvendis divinis Officiis omnes Ecclesiasticæ ceremoniæ ad amussim servari debent, in his enim exterior disciplina potissimum sita est. Sunt autem ceremoniæ, si propriè loqui velimus, ritus sancti in sacrificiis, & divinis Officiis ad Dei cultum adhibiti: sed migravit vocabulum in usus etiam profanos; nam cum homines instituissent sibi invicem inclinare, genua flectere, manus osculari; hæc & aliæ honoris exhibitiones, cum proprio nomine carerent, cœptæ sunt etiam ceremoniæ dici. A nomine *Cerus*, quod veteri linguâ sanctum significat, dictas ceremonias existimat Festus, ut à sanctus sanctimonia. Augustinus à carendo dici putat quasi carimonias, eò quod observantes careant his rebus, à quibus abstinent. Idem alii tradiderunt apud Gellium, & Macrobium, quod res sanctæ remotæ ac sepositæ à nobis sint. Quidam ab oppido Cere derivant: nam urbe à Gallis captâ virgines Vestales, sacerdotes, & simulachra Deorum agente L. Albino, ut Livius scribit, vel L. Alvanco, ut placet Valerio Maximo, in id oppidum plaustro perducta sunt, in cujus rei memoriam omni divino cultui ceremoniarum nomen enatum est. Alii à Cerere deducunt quasi Cereris munia, quod sacra Cerealia omnium sanctissima & antiquissima sint habita. Nonnulli à verbo Hebraico *Cherem* quod significat devovere, consecrare Deo, & à communi usu separare. Alii denique

Aug. l. 2. retract. c. 37. Gell. l. 4. c. 9. Macrob. d. 3. Sat. c. 3.

Livius l. 5. dec. 1 Val. Max. l. 1.

denique à verbo Græco χαίρειν, quod salutis sint causa, vel ad salutem spectent. Græci cerremonias τελετὰς vocant: est autem τελετὴ apud Suidam sacrificium plenum maximis mysteriis. In veteri Testamento multæ erant ceremoniæ à Domino institutæ, sed factâ per Jesum Christum gratiâ & veritate, cessavit earum obligatio. Asserit Augustinus nullam esse Religionem sive veram, sive falsam, quæ sine ceremoniis subsistere possit. Ideò apud antiquos nihil aliud erat esse Theologũ, quam scire quæ Numina quibus ceremoniis colerentur, ut ex Platone colligitur. Licet enim ipsæ ceremoniæ nullam secundùm se perfectionem, nullã contineant sanctitatem: sunt tamen actus externi Religionis, quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna elevatur, nutritur pietas, fovetur charitas, crescit fides, devotio roboratur, inctruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conservatur Religio; & veri fideles à pseudochristianis, & eterodoxis discernuntur. Christus ipse vix aliquod illustre miraculum patravit, in quo ceremonias non adhibuerit: nam lutum fecit ex sputo, & linivit oculos cœci nati: extendens manum tetigit leprosum, & mundavit eum: digito scribebat in terra: exspuens, & suspiciens in cœlum aures aperuit surdi, & linguæ vinculum dissolvit. Axioma Zoroastris est sacris ceremoniis animam ad Deum reduci: sunt enim istæ, ut Psellus, & Pletho in scholiis docent, manuductrices ad supernas illuminationes & unionem cum Deo. Porrò Chaldæi sapientes existimârunt non aliter posse nos ad Deum reduci, nisi animæ vehiculum materialibus cerermoniis aptum reddamus, atque firmemus: his enim lustratur anima, & agilior redditur ad ascensum. Apud

Aug. l. 19. contra Faustum. cap. 11.
Plat. de Regno.
Zoroast. in suo Magic. oraculorum.

pud Ethnicos Numam Pompiliam octo libros ceremoniarum scripsisse ad Religionem pertinentium refert Dionysius Halycarnassæus. Julianum quoq; Apostatam in templis idolorum nostris consimiles ritus, & precationum alternatim canendarum formam instituisse scribunt Nicephorus, & Nazianzenus. Narrat item Baronius Valentem Imperatorē Arianum, visis in templo sacris ceremoniis, maximā erga res Catholicorum reverentiam concepisse. Tanta est earum vis & efficacia.

Dion. Halic. Ro. antiq. l. 2.

Niceph. lib. 10. cap. 21. Nazian. orat. 1. in Julianum. Baro an. 370. n. 46.

2. Frustrà Sectarii, atque irrito prorsùs conatu in illis evertendis laborant. Dicunt enim ad Idololatras nos accedere, quod quædam ceremoniæ reperiantur, quæ nobis & illis communes sunt. Nam ut è multis pauca seligam, in sacris veste candidâ utimur, usi sunt & Gentiles testibus Valerio Maximo, & Philostrato Lemnio. Primitias offerri solitas Diis gentium, ut & olim vero Deo auctor est Censorinus. Offerre decimas, & vota etiam apud Ethnicos observatum scribit Dionysius Halycarnassæus. Non licuisse Pontifici quempiam occidere Suetonius in Tito asserit, sicut nec Sacerdotibus veri cultus. Lustralem aquam, aspersionem sepulchrorum, cereorum, & lampadarum usum, & alia multa, quæ nobis in usu sunt, inter Gentes viguisse prisci Scriptores commemorant. Sed hæc omnia jam pridem questus Tertullianus ex lege divina in superstitionis cultum, agente diabolo, fuisse transfusa: prætérquam quod multas gentium superstitiones ad cultum veri Dei à sanctis Patribus laudabiliter translatas Gregorius Nyssenus, & Theodoretus ostendunt. At omissis hæreticis, qui omnes ceremonias tollere conantur, contrarius aliorum error perstringendus est, qui declinantes in superstitionem nimio cultu

Valer. Max. l. 1. Philostr. l. 2. Censor. c. 1. Dion. Halic. l. 1

Tertullian. de Præsc. c. 40. Greg. Nyss. in vita Thaumaturgi. Theodor. lib. 8 de Cur. Græc. affect.

cultu onerant Religionem. Horum mores graphicè pingit, ut solet, in Ethicis characteribus Theophrastus. Superstitiosus, inquit, is est, qui elotis manibus, & aquâ lustrali aspersus è templo, folium lauri ore prehensum tenens integrũ diem ita ambulet. Si viam eo ambulante mustela transcurrerit, non ante progreditur, quam alius prior transierit, aut ipse tres lapides trans viam miserit. Serpentes si viderit in ædibus, sacellum eo loco extruet. Lapides unctos qui sunt in triviis solet oleo ex ampulla perfundere: nec prius discedere, quàm posito genu eos fuerit veneratus. Solet etiam domum crebrò purificare, sepulchrum nullum insistere, ad defunctorrum justa nullus accedere, neq; item ad ullam unquam puerperã. Insomnium porrò si viderit, pergere illicò ad divinos, ad augures, sciscitaturus cui Deo, cui Deæ vota sint facienda. Hæc & alia Theophrastus de superstitiosis infidelibus, quos in Evangelica luce nonnulli turpius errantes imitantur.

3. Caveant autem Ecclesiastici, caveant animarum Pastores, ne Christianæ plebis ignorantiam ipsimet foveant, ne fiat sicut populus, ita & Sacerdos. Semper ignarum vulgus proclive fuit ad superstitionem, plus in vanis quibusdam ineptiis, quàm in vera pietate confidens. Sed prudentis Sacerdotis munus est docere populum, ut ceremonias quidem à majoribus nostris sanctè institutas accuratè custodiant; suspectas autem novitates, & tumultuarias hominum adinventiones radicitùs amputent, & evellant. In ipsis verò exterioribus observantiis sitam non esse pietatem & religionem animadvertant. Quidam enim Religiosi externis functionibus diligentissimè adimpletis, quasi jam salva sint omnia, magnam de seipsis sanctitatis opinionem

concipiunt; cum tamen adhuc à vera perfectione longissimè distent, Christi Domini maledicto tanquam probrosæ arbores proximi, ni post frondes & flores expectatos etiam in maturitate autumni fructus parturiant. Hominem intuere, ait Bernardus, vanam istorum Religionem describens, qui solas manus ad opera mandatorum movet corde penitus arido, ductus consuetudine quâdam, planè quasi vitula Ephraim docta diligere trituram. Exteriorum quæ ad modicum valent, nec unum jota præterit, sed camelum glutit, dum culicem liquat. In corde enim servus est propriæ voluntatis, cultor avaritiæ, gloriæ cupidus, ambitionis amator, aut hæc omnia, aut singula, quæque intus vitia fovens, & mentitur iniquitas sibi; sed Deus non irridetur. Videas enim interdum sic palliatum hominem, ut seducat etiam semetipsum penitùs non attendens vermem, qui interiora depascitur. Manet enim superficies, & salva sibi omnia arbitratur. Comederunt alieni robur ejus, & ignoravit. Dicit quia dives sum, & nullius egeo: cùm sit pauper, & miser, & miserabilis. Nam & inventâ occasione ebullire saniem, quæ latebat in ulcere, & excisam non extirpatam arborem in sylvam pullulare videas densiorem. Quod periculum si volumus declinare, securim ponamus necesse est ad radices arborum, non ad ramos. Non sola inveniatur in nobis exercitatio corporalis ad modicum valens, sed inveniatur utilis ad omnia pietas, & exercitium spirituale. Hæc Doctor mellifluus, qui non dicit externum cultum non esse omninò inveniendum in nobis, sed cum interno conjunctum, sicut scriptum est, *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Et *si orem linguâ, spiritus meus* (hoc est vox mea spiritu vitali & vo-

Bernar. ser. 2. de Assumpt.

Psalm. 83. 1. Cor. 14. 14.

& vocali prolata) *orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.*

§. IV.

De attentione. Eam triplicem esse ad verba, ad sensum verborum, ad finem qui Deus est. Quæ & quanta harum attentionum vis, & necessitas. De eo qui rapitur extra se dum psallit. Controversiæ quædam tractantur, & solvuntur.

1. ECclesiastica hymnodia, tametsi secundùm se opus sit excellentissimum, si necessariis tamen conditionibus careat, nequaquam altissimo Deo placere poterit, qui modum operis magis attendit, quàm opus ipsum. *Justè*, inquit, *quod justum est persequeris.* E qua doctrina illud Gersonis pronunciatum à viris spiritualibus proverbialiter usurpatum prodiit. Deum scilicet esse non verborum, sed adverbiorum remuneratorem: hoc est, Dominum non tam respicere ad actionis bonæ substantiam, quàm ad modum, & circumstantias, quas Grammatici solent adverbialibus terminis explicare. Sunt autem tres conditiones necessariæ, ne oratio nostra fiat nobis in peccatum: nimirùm ut reverenter, ut attentè, ut devotè psallamus. Et de reverentia quidem, ac ceremoniis, quæ ad vires pertinent sensitivas, jam dictum est, nunc tractandum de attentione, ut dum psallimus, id versetur in corde quod ore profertur, & cum Deo loquentes tantam saltem attentionem adhibeamus, quantam cum hujus mundi principibus de rebus terrenis tractantes adhibere solemus. Alioquin sugillabit nos Propheticâ objurgatione Salvator noster dicens, *Hypocritæ bene de vobis prophetavit Isaias, populus hic labiis me*

Deut. 16. 20.

Matth. 15. 7.

honorat, cor autem eorum longè est à me. Scitè Prosper Aquitanicus:

Prosp. epig. 6. *Laus vera in Dominum depromitur ore precantis,*

Si qua voce fluunt intima cordis habent.

Chrys. hom. 30. in Genes.

Magna sunt arma preces, inquit Chrysostomus, dummodò sobrii, & undequaq; mente nostrâ collecti Dominum adeamus, totique nitamur ita loqui, ut non solùm verba, sed etiam mens verborum comes ad Deum accedat. Et quæ segnitia est, ut sanctus loquitur Cyprianus, alienari & rapi ineptis cogitationibus cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quàm quod cum Deo loqueris? Quomodo te audiri à Deo postulas, cùm te ipse non audias! Vis esse Deum memorem tui cùm rogas, quando tu ipse memor tui non sis! Psalmodia, ait Laurentius Justinianus, est quædam Dei ad hominem, atque hominis ad Deum dulcis, læta, & familiaris allocutio. Ideò indignum est, ut quamdiu anima cum Deo sermocinatur, aliò se divertat. Intendere debet omninò illi, qui intendit sibi: & omnia verba sacri carminis suspensâ debet audire mente, tanquàm si ipsi soli essent prolata. Quod autem voce clamat, concordet sensu, seseque coaptet intellectui Scripturarum. Nihil verò de iis quæ foris sunt illo beato tempore cogitet, nihil appetat, sed sola ei sufficiat præsentia Redemptoris. Nam negligentes orationes ut rectè dictum est à Smaragdo Abbate, nec ab homine possunt impetrare quod volunt. Oratio autem, teste Guillielmo Alverno in sua divina Rhetorica velut quidam nuntius est qui ad Deum mittitur, ad ipsum intrat, nec discedet, donec aspexerit Altissimus. Sed satius est videre quot sint gradus attentionis, quæ necessitas, quæ adjumenta.

Cypr. de orat.

Justin. de disc. mon. conv. c. 17

Smaragd. in diadem. Monach. c. 1.

Alver. div. Rhet. c. 38.

2. Divus

2. Divus Thomas, ejusque synchronus & amicus D. Bonaventura tres modos attentionis distinguunt. Prima attentio in materiali verborum pronunciatione consistit; quando quis attendit ut integrè, & rectè, ac sine errore cantet, legat, psallat. Altera in sensu literali verborum sita est, cum quis observat eorum quæ recitantur significationem. Tertia circà mysticum sensum verborum, ut Seraphicus Doctor explicat, aut circa finem orationis qui est Deus, vel circa rem pro qua oratur ad mentem Doctoris Angelici versatur. Prima omnium infima simpliciocioribus competit, qui Latinum idioma non intelligunt. Secunda ad doctiores, & Theologos spectat. Tertia ad Religiosos pertinet, qui affectui maximè insistunt, licet doctrinâ & litteris careant. Prima dicitur materialis, secunda formalis, tertia finalis. Per primam attenditur ad verba, per secundã ad sensum, per tertiam ad effectum. Porrò hi modi attendendi non æqualiter obligant recitantes. Suppono autem aliquam attentionem saltem virtualem ad orationis integritatem requiri, quo posito certum est in primis quamcumque ex tribus suprascriptis attentionibus ad orationis vocalis integritatem sufficere; est enim quælibet actus humanus, & verum signum divini cultus. Verùm ad vitandam culpam primus attentionis modus quandoque non sufficit: ille enim qui majoris intelligentiæ omninò incapax ad sola verba superficialiter attendit, non peccat, cum peccatum esse non possit, nisi voluntarium. At vir doctus, qui verbalem duntaxat observans attentionem alias altiores voluntariis distractionibus impedit, & negligit, peccat proculdubiò ob gravem Dei irreverentiam, sacrique Canonis transgressionem, quò Innocentius Papa districtè

Thom. 2. 2. q. 85. art. 13. Bonav. l. 7. de process. relig. c. 31

C.Dolentes de celecr. missar. Bern. 7. in Cant.

præcipit in virtute obedientiæ, ut divinũ Officium nocturnum pariter, & diurnum, quantum eis Deus dederit, omnes studiosè celebrent, ac devotè. Accedit quod non omnes effectus orationis consequi orantes possunt, quâcunque adhibitâ attentione: effectus enim sunt quatuor, impetratio, meritum, satisfactio, & spiritualis animæ refectio. Ad impetrationem & satisfactionem sufficit primus modus cum virtuali proposito attendendi pro cujusque viribus & ingenio: nam ex ipso opere pœnali crescit per se satisfactio; nec ad impetrationem aliquem actum exigit Deus qui vires hominum excedat, orare autem sine distractione nullus mortalium potest: tum fieri nequit ut ad altiores sensus indocti homines eleventur. Meritum verò cum formaliter ac propriè totum sit in interiori actu, censent communiter Theologi cessante internâ & actuali intentione, ipsius quoque augmentum cessare. Postremus denique effectus spiritualis refectionis tertium, vel secundum attentionis modum requirit cum *actuali* spiritus advertentia, quæ res adeò certa est, ut nullâ indigeat probatione.

3. De hac psallentium mentali dulcedine loquitur dulcissimus Bernardus in ea sententia, quam suprà quoq; commemoravimus. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit. Tantum illum terere non negligat fidelis & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ, ne si fortè integrum glutiat & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili, & dulciori super mel & favum. Offeramus cum Apostolis in cœlesti convivio, & in Dominica mensa favum mellis. Mel in cera, devotio in littera est. Alioquin littera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psal-

las

las spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis, quem dixit JESUS, *Verba quæ loquutus sum vobis spiritus, & vita sunt.* Hanc Magistri doctrinam pari stylo, & spiritu sequitur Guerricus noster Abbas Igniacensis. *Beati* planè, ait, *qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. Mirabilia testimonia tua Domine, ideò scrutata est ea anima mea.* Scrutinio quidem opus est non solùm, ut eruantur mystica, sed etiam ut sugantur moralia. Ideoque vos qui perambulatis hortos scripturarum, nolite negligenter, & otiosè transvolare, sed scrutantes singula velut apes sedulæ mel de floribus, spiritum de sermonibus colligite. *Spiritus enim meus*, inquit Jesus, *super mel dulcis, & hæreditas mea super mel, & favum.* Ita probantes quid sapiat manna absconditum eructabitis illud Davidicum. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Ab his hortis in alios, ubi requies secretior, & voluptas beatior, & species mirabilior, sponsus ni fallor vos introducet, cum intentos laudibus suis in voce exultationis, & confessionis rapit in locum tabernaculi mirabilis usque ad domum Dei, lucem scilicet inaccessibilem, ubi habitat, ubi pascit, ubi cubat in meridie. Si enim devotio psallentium habet aliquid de illa pia curiositate quærentium, *Rabbi ubi habitas*? puto quia merentur audire, *Venite*, & *videte. Venerunt*, inquit, *& viderunt, & apud eum manserunt die illa.* Cæterum de hac mansione apud dilectum, ad quam nonnunquam introducuntur, qui hoc tertio attentionis genere uti solent, gravissima extat Theologorum disputatio. An attentio interior vocalem orationem impediat, ita ut ille, qui psallendo extra se rapitur per altissimam contemplationem, Officii recitandi præcepto non satisfaciat.

Guerric. serm. de Psalmodia.

4. Contingere solet aliquando non mihi, aut mei similibus, sed iis, qui norunt educere mel de petra, oleumque de saxo durissimo, ut dum mysticæ Psalmorum intelligentiæ, vel divinis mysteriis contemplandis inter psallendum diligentius insistunt, extra se rapiantur, elevatis in altum superioribus potentiis. Amor enim ecstasim facit, & rapit ad amatum. In hoc raptu constituta anima in abysso quadam lucis, & ardoris avocatur ab exterioribus, ita ut actus inferiorum potentiarum, vel cessent, & impediantur omninò, vel suspendantur, & debilitentur. Hæc talis anima ad tantam sublimitatem singulariter producta, debetnè hujusmodi suspensionem impedire, ut vocaliter possit orare; an cessat tunc recitandi obligatio, vel postea ad se reversa Ecclesiæ præcepto satisfaciet? Sed quid si raptus ultra tempus persolvendi Officii duraret? In solutione harum difficultatum possem diutius immorari ob varias, & dissidentes Theologorum opiniones. Sed omissis controversiis satius existimo, quid mihi probabilius videatur breviter indicare. Dico igitur primò, quod si mentis suspensio usum vocis impediat, non impleatur præceptum; sed tenetur postea, qui talem raptum passus est, Officium suum recitare: nec enim tollit obligationem præcepti singularis impulsus Spiritus sancti. Si verò mentis excessus linguæ usum non tollat, sentio illum, qui sensui spirituali ita attendit, ut verba non consideret, verè orare vocaliter, & Ecclesiæ præcepto satisfacere, dummodò verba ipsa integrè, & sine errore pronunciet. Nam quid præcipit Ecclesia, nisi ut oremus, & laudemus Deum? Oratio autem quid est, nisi ascensio mentis in Deum? Ergo qui mente elevatur in Deum, verissimè orat, li-

cet

cet attentionem reflexam ad verba non habeat. Nullus unquam Doctor tam rigidus exactor fuit, ut actualem ad verba attentionem necessariam ad orationis integritatem existimaret: Ergo si prima intentio integra verba proferendi, & vocaliter laudandi Deum nunquam voluntariè interrupta virtualiter durat, quis neget hanc veram esse orationem, Deoque gratissimam, qui non vocis clamorem, sed amorem respicit cordis? Dico tamen secundo, quod si tempus non superesset ad persolvendum Officium, idque orans prævideret ita futurum, tantam animi suspensionem impedire teneretur, ne preces horarias omitteret, alioquin non excusaretur à culpa, si privatos affectus Ecclesiasticæ sanctioni præferret: nisi fortè suspensio, vel raptus tanto impetu fieret, ut usum tolleret libertatis, quod fieri posse Theologi Scholastici cum Mysticis asseverant: tunc enim in omissione Officii involuntaria peccatum non esset, ut per se constat. Disserunt de hac re sancta Catharina Senensis in Dialogo cap. 67. Sanctus Vincentius Ferrerius tract. de vita spirituali cap. 10. Dionysius Carthusianus in tractatu de discernendis spiritibus, articulo 23. citatus à Consalvo Duranto Episcopo capite tertio libri de visionibus, quem præmisit Revelationibus Sanctæ Brigittæ. Gabriel Biel in Canonem Missæ lectione 62. ubi multa de hac materia, & alii Recentiores.

5. Hæc verò doctrina ex parte displicet Joanni Gersoni, quem sequuntur quidam Neoterici, displicet etiam Gabrieli loco citato. Isti enim sentiunt nullo pacto licere psallentibus talem meditationem admittere, quæ nec pertineat ad verba, nec in eis fundetur, aut quæ ipsorum verborum submoveat

Gerson. 3. parte tract. de orac. circa finem.

submoveat cogitationem. Ratio est, inquiunt, quia non attendens ad verbalem prolationem, dum recitat, mentaliter tantum orat: quis enim asserat externam illam actionem esse humanam, cum careat omni advertentia? At Ecclesia publicam orationem jubet esse vocalem, ut toti populo, pro quo profertur, innotescat: Ergo non obedit Ecclesiæ, qui voluntariis contemplationibus orationis pervertit integritatem. Sic illi argumentantur. Sed ut veritas nostræ assertionis inconcussa permaneat, id quod assumunt ad probationem, actum scilicet illum non esse humanum, omninò negandum est. Quoties enim in principio actionis actus voluntatis elicitur, quo quis vocaliter orare, atque integra verba proferre decernit, totus recitationis actus qui sequitur liber, voluntarius, ac proinde humanus dici debet, quamvis desit actualis attentio ad verba. Quod si actualis, ac nunquam interrupta attentio requireretur, profectò non salvaretur omnis caro, cùm ob cordis humani instabilitatem, vix integram Orationem Dominicam liceat sine distinctione proferre. Nec obstat D. Bernardus. Hoc enim ad confirmandam Gersonis sententiam quidam utuntur, & locus quem objiciunt hic est. Nihil aliud dum psallitis, quam quod psallitis cogitetis. Nec solas dico vitandas cogitationes vanas, & otiosas: vitandæ sunt & illæ, illa dumtaxat hora, & illo loco, quas Officiales fratres pro communi necessitate quasi necessariò frequenter admittere compelluntur. Sed ne illa quidem profectò recipere tunc consuluerim, quæ fortè paulò ante in Claustro sedentes, in Codicibus legeratis, qualia etiam nunc me viva voce disserente ex hoc auditorio Spiritus sancti recentia reportatis. Salubria sunt, sed

Bern. serm. 47. in Cantic.

minimè

minimè illa salubriter inter psallendum revolvitis. Spiritus enim sanctus illa hora gratum non recipit, quicquid aliud quam debes, neglecto eo quod debes, obtuleris. Hæc illi à Bernardo, sed malo omine suæ opinionis. Istinc enim evidentissima ratione conficitur, eas tantum cogitationes tempore Psalmodiæ abjiciendas, quæ licet bonæ sint, nullo tamen pacto ad orationem pertinent: quales sunt curæ temporales, scientificæ speculationes, & alia ejusdem generis. Secus verò est, cum meditatio practica ad pios erga Deum affectus excitandos ordinatur: nam hic orationis finis est, hoc munus primarium, hæc utilis exercitatio, adversus quam non scribit Bernardus. Moneo tamen consultius fore verborum sensu insistere, quàm temerè per alta cœlorum volare, ne audax, & inconsultum facinus celeri ruina castigetur, temerarius majestatis scrutator opprimatur à gloria. Quis enim audeat ad montem ascendere, nisi solus Moses? Quis amatoria cum Deo miscere colloquia, nisi cor purum, conscientia bona, fides non ficta? Talem animam, cui vivere Christus sit, & mori lucrum, non judico indignam sublimiori ad Deum accessu. Mihi autem bonum est ponere in Domino Deo spem meam, & recogitare dies meos in amaritudine animæ meæ. Sic per infimos scalæ gradus pervenitur ad culmen: & per materialem, ac formalem attentionem ad finalem, quæ perfectissima est, paratur ascensus, de qua Hesychius Presbyter. Attentio, inquit, est continua cordis requies ab omnibus cogitationibus libera. Hæc quidem communiter de attentione. Eam verò plurimum juvant illæ præparationes, quas Officiorum recitationi præmittendas esse docuimus supra. Tum satagendum est, ut quæ ipsam attentionem impediunt,

Hesych. cent. 1. de Temperantia.

impediunt, studiosè evitemus: ne videlicet evagationibus data opera occasionem præbeamus, vel nimia oculorum licentia, vel præcipiti Psalmorum pronunciatione, vel tardo ad chorum accessu, vel immoderata risus petulantia, vel stulta, ac puerili loquacitate. Sunt igitur duo singularia attentionis adjumenta, ante orationem præparare animam suam, & in ipsa oratione omnem evagationis occasionem evitare. Sed de evagationibus, & earum causis, atque remediis seorsim tractandum est.

§. V.

Multis evagationibus humanam mentem subjectam esse. Omnes evagationes è septem fontibus oriri: à curis, & solicitudinibus, à magna negotiorum mole, ab otio, à superfluis colloquiis, ab animi perturbationibus, à sensuum exteriorum libertate, & ab instabilitate imaginationis.

1. NOrunt omnes, qui orant, quantis evagationibus subjecta sit mens humana non volens, quantas patiatur vel invita difficultates, & ne putes ad pusillos duntaxat, & imbecilles in spiritu hoc vitium pertinere, audi magnum sanctitatis fastigium, audi eximium Dei cultorem Augustinum. Verè dicam, ait tanquam homo in hominibus, & ex hominibus: attendat quisque, & videat, quanta agantur in corde humano, quemadmodum ipsæ plerumq; orationes impediantur vagis cogitationibus, ita ut vix stet cor ad Deum suum, & vult se tenere, ut stet, & quodammodo fugit à se, nec invenit cancellos, quibus se includat, aut obices quosdam, quibus retineat avolationes suas, & vagos quosdam motus, & stet jucundari à Deo suo. Vix est ut occurrat stabilis oratio inter multas orationes. Diceret unusquisque

August. in Psalm. 75.

quisque sibi contingere, & alteri non contingere, nisi inveniremus in scripturis Dei David orantem, & dicentem, *Quoniam inveni Domine cor meum, ut orarem ad te.* Invenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitivum, & non posse comprehendere, & clamare ad Dominum, Quoniam *cor meum dereliquit me.* Clamat quidem Dominus per Prophetam, *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*: & alibi, *omni custodia serva cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Ego verò vicissim cum Psalmista clamabo, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis*: quia nisi Dominus custodierit nos, frustra nos ipsi ad nostri custodiam vigilamus. Sunt autem evagationum variæ origines, varii fontes, & rivuli, mare magnum, & spatiosum continua accessione componentes, in quo reptilia perambulant, quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis.

2.Reg.7.27. Isai.1.16. Prov.4.23. Psalm.50.

2. Primus fons è curis, & solicitudinibus oritur. Nimia enim anxietas ad res, & studia, & occupationes externas, cum quis incipit orare, illicò suggerit expedienda negotia, componendas lites, fruges comparandas, conscribendas epistolas, pecuniā exigendam, curandam supellectilem, & alia ejusdem generis infinita. His curis maximè exæstuant, qui voluntatem suam divinæ non conformant, nec satis in eo confidunt omnem solicitudinem projicientes in eum, quoniā ipsi cura est de nobis. Christus Jesus apud Matthæum superfluam temporaliū curam multis argumentis prohibet, tandemque concludit: *Nolite ergò soliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia* Matth.6.31.

his

Philip. 4. 6. *his omnibus indigetis.* Idem ingerens Apostolus, *Nihil,* inquit, *soliciti sitis, sed in omni oratione petitiones vestræ innotescant apud Deum, Dominus propè est.* Olim Israëlitis præceperat Deus, ut ter in anno orationis causa Sanctuarium adirent, & ne solicitudo rei familiaris eos ab oratione diverteret, omnem securitatem tempore absentiæ promisit dicens, *Nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Rectè S. Nilus: Non poteris orare purè rebus, ac negotiis terrenis implicatus, & assiduis curis onustus, quia oratio est depositio cogitationum. Quod autem divitiæ, & mundi facultates distrahant cor, mentemque perturbent, & anxiam reddant, his versibus eleganter edisserit venustissimus Poëta Cornelius Gallus:

Exod. 34. 29. Nilus de orat. cap. 65.

Quid mihi divitiæ, quarum si demeris usum,
Quamvis largus opum, semper egenus ero?
Imò etiam pœna est partis incumbere rebus,
Quas cum possideas, est violare nefas.
Non aliter sitiens vicinas Tantalus undas
Captat, & appositis abstinet ora cibis,
Efficior custos rerum magis ipse mearum,
Conservans aliis quæ periere mihi.
Sicut in auricomis pendentia plurimus hostis
Pervigil observat non sua poma draco.
Hinc me sollicitum torquent super omnia curæ,
Hinc requies animo non datur ulla meo.

3. Altera distractionum origo priori similis est, magna scilicet negotiorum moles. Sunt enim quidam magni ardeliones, qui non nisi terram, & carnem sapiunt, & quasi gigantes sub pondere negotiorum gementes, vel non orant omninò, vel tumultuaria celeritate suos Psalmos deglutientes corpore in templo, mente in foro sunt, quibus illud profectò

conve

convenit, quod ſcriptum eſt, *labor labiorum ipſorum operiet eos.* Hi tales ab hac voragine difficillimè emergent, niſi quotidie clament ad Dominum, *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam, infixus ſum in limo profundi & non eſt ſubſtantia*: Niſi inquam illud ſedulò cogitent. *Quid prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* aut cur turbamur erga plurima, quando unum eſt neceſſarium? Mundus tranſit, & concupiſcentia ejus, atque ita rebus tranſitoriis incumbendum eſt, ne beata æternitas amittatur. Pſalm. 139. Pſalm. 68. Matth. 16. 26.

4. Tertius è contrario fons otium eſt. Nam dum dormit agricola inimicus homo ſuperſeminat zizania, & viæ nihil operantium replentur ſpinis. Otioſitas mater nugarum eſt, noverca virtutum, ſentina malorum, rubigo ſapientiæ, ſumma mentis malitia, vivi hominis ſepultura. Proſiliunt ab hac peſte cum tædio ſpiritualium bonorum carnalia deſideria, dicente ſcriptura, *Deſideria occidunt pigrum*: quæ mala ſi verſemus in animo, cum à precibus vacamus, quando mens ad orationis ſtudium ſe poſtea erexit, earum rerum imagines reverberata patitur, ut benè notat Gregorius, quibus libenter prius otioſa premebatur. Prov. 21. 25. Greg. l. 10. mor. c. 11.

5. Quartus fons è ſuperfluis colloquiis, & vanis confabulationibus emanat. Quam rem venerabilis Beda præclarè edifferens ait: Multum juvat orationis puritatem, ſi in omni loco vel tempore nos ab actibus temperemus illicitis, ſi ſemper ab otioſis ſermocinationibus auditum pariter caſtigemus, & linguam. Quæcunque enim ſæpius Beda de templo Salomon.

agere, loqui, vel audire solemus, eadem necesse est sæpius ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem, & sicut volutabra sues palustria, columbæ limpida solent frequentare fluenta, ita cogitationes immundæ impuram mentem perturbant, castam verò spirituales sanctificant. Eleganter Poëta:

Corn. Gallul.

Crimen amare iocos, crimen convivia, cantus.
O miseri quorum gaudia crimen habent.

6. Quintum fontem longè, lateque diffusum animi perturbationes parturiunt. Amor enim, ira, odium, & reliquæ affectiones rationis solem obumbrant, oculum mentis obcæcant, intelligentiæ lumen obscurant, distrahunt animum, dilacerant cor, & deprimunt sensum multa cogitantem. Sicut Sol obscuro nubium velamine circumseptus lucis suæ radios non spargit, ita mens perturbationum caligine confusa veræ lucis splendore nequit in oratione perfundi. Et sicut non potest currere, ait S. Nilus, qui ligatus est, ita mens quæ perturbationibus servit locum spiritualis orationis videre non potest: trahitur enim, & huc atque illuc à perturbatis cogitationibus agitatur. Si vis igitur puram offerre orationem, prius excute mentem tuam, ut sanctissimus Abbas Isaias docet, atque ita constitue, ut si dixeris, *Miserere mei*, ipse quoque precantis te miserearis: si dixeris, *Ignosce mihi*, tu item inimicis ignoscas tuis: si dixeris, *Ne reminiscaris delicta mea*, nec tu proximi tui delicta recorderis. Hæc nisi præstiteris, frustra precaris.

Nilus de orat. cap. 66.

Isaias Abb. orat. 18.

7. Sex-

7. Sextus fons è sensuum exteriorum libertate nascitur, itemque ex vana, & puerili scurrilitate. Vulgaris parœmia est, *Incustoditum captat ovile lupus*, ita mentem non custoditam per apertas sensuum fenestras expugnat dæmon. Nullus autem sensus est, per quem citius intret mors, quàm per oculos. *Oculus meus*, ait Propheta, *deprædatus est animam meam*: & quidam profanus, oculi sunt tota nostra luxuria, hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Rectè Propertius:

Thren.3.51.
Quintilian.declam.2.

Proper.lib.4.eleg.33.

Qui videt is peccat, qui te non viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Propterea Græci eodem modo pupillam, & virginem nominarunt. Κόρα enim & virgines & pupillæ sunt, ut pupulæ apud Latinos. Atque huc respexit Demosthenes apud Plutarchum initio opusculi de vitioso pudore, cum dixit impudentem scorta in oculis habere non virgines sive Κόρας. Ideò virgines, inquit Cæsarius, esse debent oculorum populæ, quæ idem cum virginibus nominis ornamentum sortitæ sunt. Joannes quoque cognomento Jejunator, cujus est Homilia quædam Chrysostomo perperam attributa, Pupilla, ait, vocatur oculus, ut sicut ille duabus palpebris velut in quodam conclavi clausus est, ita & virgo permaneat. Nihil autem frequentius legitur apud Ethnicos scriptores, quam per oculos ad cor introire omnes improbas cupiditates. Elias locuturus cum Deo vultum suum operuit pallio, ut clausis exterioribus oculis internum Dei lumen clarius posset intueri. Priscorum item Patrum dictum solemne erat

Cæsar.dial.3. de fide interrog.140.
Hom.22.ad pop. Antioch.
Apulejus l.10.
Heliodor.l.3.
Longus sophista l.1.de Pœmenic.
Theophyl. Simocatta epist.36.
Aristenæt.l.1. ell.Phœdrus fab.63. & alii apud Casp. Barthium in Notis ad Claudianum.

oportere orantem cæcum esse, & mutum, & surdum: ut nihil scilicet videat, loquatur, vel audiat, quod orationis studium interrumpere possit.

8. Septimus tandem fons à nobis ipsis etiam non volentibus, & plerumque resistentibus erumpit, ex varia nimirum, & instabili vi imaginationis, quæ nunquam in eodem statu permanens variis discursibus per infinita vagatur. Hanc ego soleo mulieri meretrici comparare, quæ in Proverbiis à Salomone describitur *garrula, vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians.* Richardus Victorinus eam Balæ assimilat, quæ fuit ancilla Rachelis. Imaginatio, inquit, cum tanta importunitate in auribus cordis prestrepit, quatenus ejus clamorem ipsa Rachel vix, vel omnino cohibere non possit. Hinc est quod sæpè dum psallimus, vel oramus, phantasias cogitationum, vel quaslibet imagines rerum ab oculis cordis amovere volumus, nec valemus. Quoniam ergo hujusmodi perstrepentium cogitationum tumultus quotidie etiam inviti patimur, qualis vel quanta sit Balæ garrulitas quotidiano experimento docemur. Quæcunque enim visa vel audita quandoque, quæ ipsi gessimus vel diximus, ad memoriam revocat, & quæ ipsa jam enarrando explicaverat, eadem iterum, atque iterum replicare non cessat. Sic Richardus. Quis autem valeat innumeros imaginationis motus, quæ quisque omni momento sentit, explicare? omni enim mobili mobilior irrequieta pernicitate in varias partes distracta circumvolvitur: ducitur à vanitate in vanitatem, nunc cum mente concordans, mox ab illa resiliens. Quidquid illi occurrit, sive bonum

Prov. 7.10.

Rich. lib. de præp. anim. ad contempl. p. 1. cap. 6.

bonum, sive malum, sine differentia discretionis amplectitur, & quia spiritualia non curat, in amore terrestrium occupatur. Omnia transcurrit, & circumvolat, & dicto citius nunc in cœlos evolat, nunc in abyssis est, nunc ultra oceanum pergit, nunc orientem, & occidentem perlustrat. Variat rerum imagines, fingit species, vices alternat, ædificat nova, destruit vetera, destructa reparat, innovat amissa, mutat quadrata rotundis. Quam ridicula ejus monstruositas est? Nunc præliantes milites repræsentat, nunc venatores tubicinantes, nunc fabros tractantes quæ sua sunt, nunc mercatores marinis undis agitatos, nunc eosdem ultramarinas merces distrahentes: mox res humanas perosa ad bestias, & portenta convertitur. Humano corpori cervicem jungit equinam, fabricat sub uno capite multa corpora, & rursus in uno corpore multa capita. Desinit leo in draconem, cervus in vitulum, miraque celeritate tam multas apparere facit formarum varietates, ut vel horæ momento quascumque Poetæ concinnunt fabulosas transformationes quasi in tabella pictas exprimat, & proponat. Sic multigenis deformata illusionibus de nihilo infinita componit & nobiliorem hominis partem stulta curiositate seductam allicit, & perturbat.

9. Hi sunt ferè omnes evagationum fontes, quos oraturi obturare & obstruere debent, ne crescentes in immensum aquæ fluctuosum efficiant mare, quod nulla valeat arte pertransiri. Vidit Ezechiel Propheta aquas descendentes in templum, dicitque se per eas traductum primò usque ad talos, deinde usque ad genua, postea usque ad renes, tan- Ezech. c. 47.

dem intumuerunt aquæ in modum torrentis, qui non potest transvadari. Templum Dei sumus nos, porrò aquæ evagationes sunt, si eis in principio non obviamus, væ nobis, quia impetuosis vorticibus sepultos dæmonibus tradent sine ullo orationis fructu illudendos. Suprascriptæ autem evagationes, vel sunt voluntariæ, & culpabiles: vel sic divina disponente clementia, orantis mentem afficiunt, ut discamus non altum sapere, sed timere, sicut scriptum est, *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas*: vel sunt immissiones per Angelos malos, quibus hostili fraude decipimur: vel naturaliter animo ingeruntur ob naturæ nostræ imbecillitatem sine ulla culpa, & consensu. Sed jam videamus quæ sint earum remedia, & curationes.

§. VI.

Septem evagationum remedia sigillatim enumerantur. Evagationes involuntarias nullum orationi detrimentum inferre.

1. PRimum evagationis remedium est, cum quis se distractum animadvertit, divinæ præsentiæ memoriam innovare, ipsumque imaginari objurgantem, & dicentem; Discede à me qui operaris iniquitatem, festivitates tuas odivit anima mea, factæ sunt mihi molestæ. Ut quid cogitas malum in corde tuo? An ignoras quod se aufert spiritus à cogitationibus quæ sunt sine intellectu? Vir admirabilis Joannes Climacus nil efficacius ad attentè oran-

Clim. gr. 28.

orandum existimat quam formam rei judici astantis assumere. Si unquam, ait, visibili judici obnoxius fuisti, non tibi alia forma jam opus erit, quam imitari debeas, dum orationi insistis. Quod si neque reus extitisti, neque alios examinari perspexisti, vel ex infirmorum precibus, quas medicis cum secandi vel urendi sunt fundunt, hujusmodi aliquid addisce. Idem alibi. Memoria, inquit, æterni ignis tecum singulis noctibus dormiat, tecumque evigilet, nec unquam tempore Psalmodiæ dominabitur tibi negligentia. Considera quoque Dei patientiam in tuis distractionibus tolerandis, & cave ne eum amplius irrites, sed dic ei cum Propheta, *Quoniam tu Domine suavis, & mitis es, & multæ misericordiæ, & verax: lætifica animam servi tui, quoniam ad te Domine animam meam levavi.* Idem gr. 7. Psalm. 85.

Alterum remedium est duriori invectiva seipsum arguere his vel hujusmodi verbis, quibus in simili casu sanctus Paphnutius usus fuisse dicitur. Quid agis ô pretiosissima, & Deo digna anima, ut cœlestibus relictis terrenis occuperis? Væ tibi miseræ, quia sub conspectu Dei, & Angelorum ludibrium diaboli facta es fructum orationis amittens. Viderunt te hostes, & deriserunt Sabbata tua, & plauserunt super te manibus suis. Cleanthes Assius adolescenti cuidam disserens, cum sibi videretur parum attentus, rogavit an sentiret: illo affirmante, cur igitur, inquit, ego non sentio te sentire? Sic Dæmones, cum nullum attentionis signum exterius vident, planè sentiunt orantem non sentire. Diog. Laertius lib. 7.

Tertium remedium præservativum est, ante ingressum

gressum templi vel oratorii omnem cogitationum extranearũ sarcinã deponere, eo modo quo Guillelmus Abbas auctor libelli de Amore Dei inter opera Bernardi utebatur. Intentiones, cogitationes, voluntates, affectiones, & omnia interiora mea venite, ascendamus in montem ubi Dominus videt, & videtur. Curæ, solicitudines, anxietates, labores, pœnæ, servitutes expectate me hic cum asino corpore isto, donec ego cum puero, ratio scilicet cum intelligentia usque illuc properantes, postquam adoraverimus, revertamur ad vos. Ad idem nos hortatur Eucherius Lugdunensis sermone in illud Evangelii, Oportet semper orare: Intraturus ædes sacras foris primum depone graves curarum catenas, & absoluto corde absolvendus ingredere. Sanctus Adelhardus Abbas ut narrat in ejus vita Paschasius Ratbertus, cum ad divinum intrabat officium mox omnes cogitationes, & causas rerum temporalium ante ostium reponebat, & secum totus ingrediebatur, ut totus Deo, ac sibi adesset. Eodem remedio quidam Monachus apud Joannem Climacum gradu quarto utebatur.

Quartum signis quibusdam externis constat, quæ phantasiam excitant & errantem in viam reducunt: qualia sunt carnem unguibus stringere, digitos contorquere, pectus percutere, & dicere cum
Luc. 18. 13. Publicano *Deus propitius esto mihi peccatori*: orare
Isai. 38. 14. cum Ezechia *Domine vim patior responde pro me*, vel
Judith. 13. 9. cum sancta Judith *Confirma me Deus in hac hora.* Juverit etiam ad lacrymas, & singultus interruptæ orationis vindices confugere, & fragilitatem suam ex vitiorum multitudine prodeuntem

tem deflere, ob eamq; causam se indignum attentione, & colloquio Dei judicare: hæc enim humilitas expellit adversarium, & supremum accersit auxilium.

Quintum est certis punctis, objectis, & meditationibus ad tertium attentionis modum pertinentibus mentem ad Deum jugiter elevare: quæ quidem puncta ex vita, & passione Christi aliisque mysteriis fidei desumi debent, de qua re ait diffusè Joannes Mauburnus in Roseto exercitiorum spiritualium in Directorio horarum Canonicarum. Sextū ex frequenti, & sæpius renovata actuali intentione procedit, ut si initio cujusq; Psalmi, vel quoties situs coporis in choro mutatur, ferventius psallere, & diligentius attendere proponamus.

2. Septimum tandem, atque efficacissimum remedium est ipsas quascunque involuntarias evagationes, quæ nolentibus, nihilque cooperantibus adveniunt, parvipendere, neque ob eas expellendas nimia solicitudine, quæ capitis dolorem pariat, laborare. Quid enim perturbaris, si cùm sis homo, id pateris, quod humanum est, quod fortissimi quique experti sunt? Sed vereor, inquis, ne tam multæ evagationes immundam reddant animam in conspectu Dei. Sanè illic trepidas timore, ubi non est timor. Audi Principem Theologorum: In spiritu, & veritate orat, qui ex instinctu spiritus ad orandum accedit, etiamsi ex infirmitate mens postmodum evagetur. Mens enim humana propter infirmitatem naturæ diu stare in alto non potest, quia pondere infirmitatis deprimitur anima ad inferiora: Evagatio verò mentis, quæ fit præter propositum, orationis fructum non Thom. 2. 2. q. 83. art. 13.

Basil. serm. de orandoDeum.

tollit. Audi Magnum Basilium : Si debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes te ipsum cohibeas, Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet, assistere coram eo. Audi denique scripturam: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum: recordatus est, quoniam pulvis sumus.* Sed forsitan meritoria non erit talis oratio? Nihil minus. Nam ut concludit Doctor Angelicus, ad meritum non requiritur ex necessitate, quod attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis reddit totam orationem meritoriam: quamvis ad novi meriti incrementum actualis intentio sit necessaria, ut supra ostensum est. Ego autem amplius dico. Mentis distractio præter voluntatem orantis eveniens, non solùm orationis salutares affectus non tollit, imò plerumque ob continuam luctam, ob cognitionem, & depressionem sui auget meritum, duplicat coronam. Beata Virgo Maria apud Blosium in Monili spirituali S. Brigittæ dixisse fertur. Quacunque tentatione pulseris inter orandum, persiste in bona voluntate, & conatu sancto, sicut commodè potes, quia desiderium, & conatus tuus pius reputabitur pro effectu orationis. Etiamsi pravas, ac sordidas cogitationes, quæ cordi tuo incidunt, ejicere non poteris, tamen pro illlo conatu coronam in cælo recipies: ita tibi proderit illa mollestia, modò non consentias tentationi, & tibi displiceat, quod indecens est. Hæc de attentione, quæ ad intellectum pertinet, nunc voluntas devotionis fervore excitanda est.

Psalm. 102.

Blos. Monil. c. 3.

§.VII.

§. VII.

Quid sit devotio, quis eius effectus, & efficacia. Tum novem documenta ingeruntur ad eam comparandam, & conservandam.

1. DEvotionem à verbo *devoveo* deduxere Latini, quod destinare, consecrare, vel dedicare significat. Virgilius, Quorum se devovet aris Priscianus, Tibi devoveo hoc opus. Suetonius in Cæsare; Devotissimus sibi milites reddidit. Legimus, & devotorium carmen apud Livium, & Macrobium, quale fuit illud Deciorum, qui se pro patria devoverunt. Sed quocunque sensu hac olim voce uterentur Latini, jam ex usu Christianorum profano vocabulo sanctitas, & veneratio accessit, sumiturque devotio pro peculiari quadam propensione animi ad Deum, & res divinas. Auctor libri de spiritu, & anima inter opera Augustini, devotio, inquit, est pius, & humilis affectus in Deum: humilis ex conscientia infirmitaais propriæ, pius ex consideratione divinæ clementiæ. Affectus autem est spontanea quædam, ac dulcis ipsius animi in Deum inclinatio. D. Thomas veræ sapientiæ Antistes, Devotio, ait, nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam promptè se tradendi ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum. Richardus Victorinus; Quid aliud est devotio, nisi fervida mẽtis in Deum directio? Hæ devotionis descriptiones muliercularum, hominumq; simplicium convincũt errorem, existimantium in sensibili quadam dulcedine, & compũctione, ac teneritudine cordis veram consistere devotionem, cùm hæc omnia Doct. Angelicus inter effectus devotionis enumeret; ipsa verò specialis quidam actus sit pertinens ad Religionem. Per devotionẽ docet Seraph. D. omne bonũ in cor nostrum

De spiritu, & anima cap. 5.

Th. 2. 2. q. 82. art. 1.

Rich. de erud. int. hom. lib. 2. cap. 9.

Bonav. de sex alis Seraph. cap. ult.

nostram immitti. Per hanc enim zelus justitiæ accenditur, pietas compassionis infunditur, patientia roboratur, exemplum bonum conditur, discretio clarificatur. Hæc est unctio spiritus docens omnia, quæ expediunt saluti; hæc mentem illuminat, inflamat affectū, actiones ordinat ad virtutem, mores componit, firmat fidem, fiduciam erigit, accendit amorem, ad divinam elevat amicitiam, orationem impinguat, dat in adversis constantiam, in prosperis humiliartem, delet peccata, sublimat merita, fugat dæmones, lætificat Angelos, ædificat proximos, instruit errantes. Arida est omnis Religio, quæ aqua devotionis non irrigatur: corruit omnis structura bonorum operum, ni hoc munimine fulciatur: hujus olei pabulo deficiente futurarum virginum lampades extinguuntur. Ergò devotioni studiosè incumbendum est, quæ cùm difficilis acquisitu sit ob naturæ corruptionem, ob pravos habitus, & dæmonum pervicaciam, seligenda quædam adjumenta sunt, quæ præsidio nobis sint ad eam facilius comparandam, & tenacius possidendam.

2. Fervens autem, & efficax ejusdem devotionis desiderium primo loco statuendum. Initium enim sapientiæ concupiscentia ejus, & invenitur ab his, qui quærunt illam: præoccupat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Visitat Deus animam quærentem se, ait Bernardus, quæ tamen ad quærendum toto se desiderio & amore devovit. Et hoc signum adventus ejus, sicut ab eo qui expertus est, edocemur. *Ignis ante ipsum precedet, & inflammabit inimicos ejus.* Oportet namque ut sancti desiderii ardor præveniat faciem ejus ad omnem animam, ad quam est ipse venturus,

Bern. ser. 31. in Cant.

rus, qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præparet locum Domino. Et tunc scit anima, quoniam juxta est Dominus, cùm se senserit illo igne succensam, & dixerit cum Propheta, *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudivit me*: Et illud. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.* Tali animæ suspiranti frequenter, imò sine intermissione oranti, & afflictanti se præ desiderio cùm interdum desideratus ille, qui ita quæritur, miseratus occurrit, puto illi de propria experientia convenire, ut dicat cum Sancto Hieremia, *Bonus es Domine sperantibus in te, animæ quærenti te.*

Thren. 1. 15.
Psalm. 38.
Thren. 3. 25.

3. Secundum adjumentum, custodia cordis est. Sic præcipit Sapiens, *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Nempè res cordis est, ait rursum Bernardus, gratia devotionis, & hoc munere se fraudat, qui internum ei dissimulat receptaculum exhibere. Sed à quibus custodiendum est cor? Ab inutilibus cogitationibus, & ab affectibus terrenis. De cogitationibus hæc Richardus: Hi sunt veræ devotionis socii inseparabiles circumspectæ, discretæ, & providæ cogitationes. De affectibus sic Cassianus: Non enim perfectio statim nuditate, aut privatione omnium facultatum, sed dignitatum abjectione contingit, sed cordis puritate, hoc est corde intacto à cunctis perturbationibus. Item Prosper in sententiis: Qui supplicaturus Deo locum aptum, & sanctum requiris, interiora tua munda, & omni inde mala cupiditate depulsa præpara tibi in cordis tui pace secretum. Volens in templo orare, in te ora: & ita age semper, ut Dei templũ sis. Ibi enim Deus exaudit, ubi habitat.

Prov. 4. 23.
Bern. serm. de tripl. custodia.
Rich. de erud. int. hom. lib. 1. c. 7.
Cassian. coll. 1.
Prosper. sent. 334.

4. Tertium adjumentum, jugis Dei memoria, sicut scrip-

Psalm. 76. scriptum est, *Memor fui Dei, & delectatus sum*: Et
Psalm. 15. alibi, *Providebam Dominum in conspectu meo semper, propter hoc lætatum est cor meum.* Oritur hoc ex præ-
Matth. 5. 8. cedenti, Domino attestante, qui dicit, *Beati mundo*
Ephr. l. de virtute cap. 10. *corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* B. Ephræm hanc doctrinā stabiliens, ait; Continua Dei recordatione turpes animæ passiones recedunt, instar maleficorum Prætore accedente: ubi verò memoria Dei abest, ibi tenebræ cum fœtore dominantur, omnisque res improba exercetur.

5. Quartum adjumentum, frequens usus aspirationum, quibus tanquam subjectis lignis in altari cordis ignis devotionis succenditur, & conservatur. Sūt autem aspirationes crebræ quædam, sed brevissimæ orationes, quas nonnulli jaculatorias vocant, quia tanquam jacula velociter currunt, & subtilliter penetrant. De his August. ad Probam sic scribit, Di-
Aug. epist. 121. cuntur fratres in Ægypto crebras quidem orationes habere, sed eas tamen brevissimas, & raptim quodammodo jaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras evanescat, atque hebetetur intentio.

6. Quintum adjumentum præbet lectio spiritualis. *Quæcunque* enim *scripta sunt, ad nostram doctrinam*
Isid. l. 3. Sent. cap. 8. *scripta sunt*: & ut ait Isidorus, qui vul semper esse cum Deo, frequenter debet orare, frequenter & legere: nam cùm oramus, cùm Deo ipsi loquimur; cùm verò legimus, Deus loquitur nobiscum. Hanc sacra-
Aelred. in c. 15. rum lectionum utilitatem Sanctus Abbas Aelredus his verbis confirmat; Sacra Scriptura ager est, in quem S. Isaac inclinata jam die pergit ad meditandum, ubi ei occurrens Rebecca illum, qui acciderat, sua lenit suavitate dolorem. Quoties mihi, Jesu bone, dies vergit in vesperam, quoties parvæ alicui consolationi quasi diurnæ luci intolerabilis dolor

noctur-

nocturna caligo succedit, vertuntur in fastidium omnia, oneri sunt cuncta quæ video. In modum silicis cor obduratur, hæret lingua, oculorum vena siccatur. Quid tunc? exeo sanè ad meditandum in agro, sacrum revolvo codicem, meditationes meas ceris imprimo, cùm subitò mihi occurrens Rebeca, tua scilicet gratia, Jesu bone, sua luce tenebras discutit, pellit fastidium, duritiam frangit, mox suspiriis succedunt lacrymæ, lacrymas cœleste gaudiũ comitatur

7. Sextum procedit è sensuum exteriorum custodia. Nam ut scribit doctus, & antiquus Abb. Berengosius, nisi ad exemplum legalis Sacramenti primogenitum hominis redimamus quinq; siclis argenti, hoc est quinq; sensuum custodia, nihil nobis quinq; vulnerum Christi profecêre vibices, quibus in ara crucis quinq; sensuum nostrorum voluit sanare cicatrices. Refert Pelagius inter dicta S. Syncleticæ istud; Sobriè vivamus, quia per sẽsus corporis nostri fures ingrediuntur. Sic perimus miseri, & mortẽ per fenestras intrantẽ voluptatis larva personatã excipientes, illud postea magno errrore decepti cãtillamus Bereng. li. 1. de Laude S. Crucis cap. 6.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error. Virg. ecl. 8.

Sed serò sapiunt Phryges. Semel enim amissa ob licentiosam sensuum evagationem gratia devotionis nonnisi post longos labores, & continuum fletum, ac ferventissimas deprecationes recuperatur.

8. Septimum gignit solitudo. *Ducam eam in solitudinem*, dicit Dominus per Oseam *& ibi loquar ad cor eius*. Hortatur ad hanc devotissimus Bern. O sancta anima sola esto, ut soli omnium serves te ipsam, quẽ ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos domesticos: secede ab amicis, & intimis, etiam & ab illo qui tibi ministrat. An nescis te verecundũ habere sponsũ, & qui nequaquã suã velit tibi indulgere præsentiã præsentib. cæteris; Secede ergò, sed mẽte, Oseæ 2. 14. Bernar. ser. 40. in Cant.

non

non corpore, sed intentione, sed devotione, sed spiritu. Idem alibi scribit solitudinem esse negotiorum cœlestium apothecam, per quam in Paradisum ingressi sunt quotquot ad culmen perfectionis ascenderunt. Sanctus quoque Guerricus Abbas solitudinem vocat auditorium Spiritus sancti. O solitudo Deo dicata, exclamat Laurentius Justinianus, quam amabilis es, & quam ardenti desiderio concupita ab his qui noverunt te! Tu námq; humilitatis es speculum, tu divini amoris custos, tu propriæ cognitionis magistra, tu scientiæ schola, testis conscientiæ, futuræ felicitatis imago, accusatrix scelerum, vitiorum detectrix, veritatis amatrix, innocentiæ decus, secretorum cœlestium cognitrix, contemplationis præventrix, origo compunctionis, cœli scala, latitudo maxima, orationis portus, tranquillitatis habitaculum, passionum spiritualium interemptrix, pervigil mentis custodia, non dormitans affectio, prudentiæ comes, discretionis oculus, latens profectus, dulcedo cordis, spei fons, sponsi cœlestis receptaculum, Dei, & hominum mediatrix. O quam præcelsa sunt præconia tua solitudo sancta, tutæ divitiæ, laudabilis actio, successus lætus, secura possessio, convivium juge, ac delicata cibaria! Frequentissimè sapientiæ illustraris radiis, gaudio perfunderis, elevaris in cœlum, & pace repleris. Sinum quippe tuum dilatas, & jucundissimè suscipis humiles, mente pacificos, orationi instantes, devotionis avidos, atque gustu sapido divina gustantes.

Guerr. serm. 4. de Adventu.
Justinian. li. de Vita solit. c. ult.

METRUM XLVIII.

O Solitudo mentibus
Orantium gratissima,
O vera cordis suavitas
Ignota vulgi sensibus,

Ut

Ut te requiro, & expeto
Turbam perosus improbam!
Hic, hic serena spiritus
Aspirat aura pectori.
Hic nullus auditur fremens
Tumultuantium fragor.
Hic corda nullus inquinat
Vapor, vel umbra criminis.
Campi sonant hic mellicis
Psallentium concentibus.
Hic Angelorum cœtibus
Immixtus, & vindex sui
Sapiens quietam transigit
Vitam procul negotiis,
Curis procul nocentibus,
Solutus omni jurgio.
Hic alta vitans curiæ
Potentioris limina
Innoxios ducit dies
Inanis expers ambitus.
Hic lucra conscientiæ
Quadrante justo computans
Studet mereri fletibus
Amissa Cœli gaudia.
Optet superba culmina,
Opes, domosque splendidas
Quicunque vult: me nescium
Fraudis juvat silentium,
Me solitudo, me quies
Abscondat ignotum omnibus,
Deoque soli cognitum.
Hoc scire demum, hoc vivere est,
Sibi, Deoque vivere.

9. Octavò juvant devotionem opera misericordiæ,

1.Petr. 4. 8. Prov.11.25. Gal. 5. 17. 1.Cor. 15.50. quia *Charitas operit multitudinem peccatorum: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur*. Juvant corporales afflictiones, quia *caro concupiscit adversus spiritum: & caro, & sanguis regnum* Dei *non possidebunt*. Juvat certum tempus quotidie seligere, quo quis devotioni diligentius insistat. Juvat, & ea omnia severissimo examine discutere, quæ vel ipsam devotionem Seneca ep. 28. conservare possunt, vel impedire. Quantum potes, te ipsum argue, ait quidam sapiens, deprehendas te oportet, antequam emendes.

10. Nonum deniq; adjumentum perseverantia suppeditat. Perseverantia inquam in spiritualibus exercitiis semel assumptis, ut non temerè mutentur, ut sine causa non omittantur, ne ultra præscriptum tempus differantur. Fastidientis stomachi est multa degustare, & sæpius mutatum pharmacum non sanat, sed turbat: sæpius translata arbor non proficit, sed arescit. Nullum certum exercitium habere, sed quasi folium, quod vento rapitur, per diversas operationes divagari, signum est animi ad vitam spiritualem prorsus inepti. Omnia quidem probanda, sed tenendum, quod bonum est. Nam quæ virtus coronam, quod opus laudem meretur, si desit perseverantia? Dicam omnibus, quod suis Januensibus Berna. ep. 129. scripsit Bernardus. Absq; perseverantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Deniq; non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Hæc ferè sunt, quæ devotionem in nobis gignunt, & conservant:

sed

sed eandem multa quoque sunt, quæ impediant, & & extinguant, de quibus consequenter agendum est.

§. VIII.

Quæ sint impedimenta devotionis. Interioris, & exterioris hominis pugna, & humanæ calamitatis deploratio. Oratio ad impetrandam gratiam devotionis.

1. PRimum devotionis impedimentum sunt peccata venialia, quia, ut Laurentius Justinianus docet, prius vita commendabilis habenda est, deinde devotio. Minuunt siquidem veniales culpæ charitatis fervorem, obscurãt conscientiæ lumen, contristant Spiritum Sanctum. Laur. Just. de disc. mon. conversc. c. 19.

Secundum ex conscientia scrupulosa oritur, gignit enim inconstantiam animi, mentis perturbationem, nebulas intellectus, cordis inquietudinem, omnemque devotionis suavitatem confundit.

Tertium ex cordis amaritudine nascitur, quæ fontem dulcedinis exsiccat, charitatis unitatem scindit, hostis est concordiæ, inimica pacis, nutrix contentionum.

Quartum impedimentum præstant externæ consolationes: nec enim cœleste manna datum est Israeli, nisi postquam defecit farina Ægypti. Præoccupatum nempè sæcularibus recitationibus animum delectatio sancta declinat, nec miseri possunt vera vanis, externa caducis, ut iis pariter delectemur, quæ sursum sunt, & quæ super terram.

Quintum è curis superfluis oriri eloquentissimus Justinianus testatur: nam cùm animus per multa diffunditur, utiq; minus in se validus est. Non enim interioribus, exterioribusq; vacare perfectè potest; sed nec cuiquã intẽdere valet operi, nisi applicet affectũ. Idem de casto Verbi connubio cap. 16.

Cùm autem superflua cura animus occupatur, proculdubiò diaboli laqueis captivus tenetur.

Sextum è nimio sciendi appetitu, & continua intellectus occupatione in studiis speculativis procedit. Nam qui ardentius theoreticis scientiis incumbunt, ferè semper sunt aridi, distracti, indevoti, ambulantes in mirabilibus super se, nihilq; aliud animo revolventes, quàm controversias, syllogismos, sophismata, nugas, tricas, apanias. Non tamen dico, ut verbis utar Bernardi, contemnendam, aut negligendam scientiam literarum, quæ ornat animam, & erudit eam, & facit etiam ut alios possit erudire. Sed cognitio sui, & cognitio Dei oportet, ut expedit, ut præcedant, in quibus summa salutis constituitur. Et vide, si non docebat hunc ordinem, qui dicebat, *Seminate vobis ad justitiam, metite spem vitæ, & tunc demum illuminate vobis lumen scientiæ.* Ultimam posuit scientiam, tanquam picturam, quæ statum habere nequeat super inane: & ideò illa duo præmisit, & subjecit illi, tanquam si solidum aliquid picturæ substerneret. Securus jã intendam scientiæ, si vitæ prius securitatem accepero. Hæc Bernardus.

Bern. ser. 37. in Cant.

7. Septimum malesana curiositas producit, quæ multiplex est. Quidam enim disquisitores ingeniosi semper in malum aliorum indagare negotia, mores observare solent, unde detractiones, suspiciones, malevolentiæ, inquietudines generantur, quibus pax cordis amittitur, turbatur serenitas mentis, & perpetuis quibusdam fluctibus concutitur animus, & in varias partes agitatur. Alii inutilium librorum lectione dissipant spiritum, portentosis Poetarum figmentis, Prophanis Ethnicorum historiis, confictis Heroum certaminibus, propudiosis Amadisiorum adinventionibus, aliisque similibus otiosorum pabulis pascentes animum, quæ res, vix dici potest, quan-

quanti sit detrimenti his,qui vitam spiritualem profitentur. Alii deniq; in vestibus, ædificiis, supellectili, & superfluis ornamentis curiositatem sectantur, non sine gravi spiritus dispendio, dum fel draconum, & venenum aspidum vino sancti Spiritus dulciori super mel, & favum insipienter præponunt.

Octavum impedimentum objiciunt sibi nonnulli, qui gratiam devotionis jam habitam nulla cura, vel diligentia custodiunt. Non sic sponsa,non sic:nam invento Dilecto, *Inveni*, inquit,*quem diligit anima* Cant. 3. 4.
mea, tenui eum, nec dimittam. Tenetur autem sponsus cordis custodia, orationis instantia,& nunquam interrupto devotionis fervore.

2. Nonum tandem impedimentum explicat qui dixit, *Sentio aliam legem in membris meis repugnan-* Rom. 7. 23.
tem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati. Quandiu sumus in hac vita, caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem : quæ quidem lucta cùm sit perpetua, distrahit animum, & peccati vinculis quasi captivum religans,non sinit eum jugiter rebus divinis inhærere. Sic duplex in nobis homo reperitur,interior, & exterior. Interior gratia Dei plenus, præditus charitate,spiritu imbutus conversatur in cœlis, suavi pace perfruitur,bonis operibus fœcundatur, nihil in conscientia fœdum, nihil in tentatione admittit obliquum;ad spiritualia exercitia promptus, hilaris ad orationem,patiens ad contumelias, intrepidus in adversis, ad fratrum obsequia indefessus, austerus jejuniis, mutus silentio, nudus paupertate,simplicitate rectus, niveus innocentia,ardens amore, & per devotum affectum divino beneplacito semper subjectus. Homo exterior venundatus sub peccato, non percipiens quæ sunt spiritus Dei, amicus mundi,inimicus Christi, oneratus sceleribus, vitiis irretitus, oculos suos stravit

declinare in terram, terram comedens, terram diligens, terræ adhærens omnibus diebus vitæ suæ. Adversus istum si quis Christi est, armare se debet zelo vindictæ, & clamare cum Propheta, *Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, prævaluit in vanitate sua.* Crucifigatur homo iste, reus est mortis, pereat, pereat qui nostrum quærit interitum: destruatur corpus peccati, ut ultra ei non serviamus, sed tentanti concupiscentiæ resistentes, interioris hominis vitam ferventis animi devotione renovemus.

3. Sed heu me miserum, & infelicem! Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Quis in tam duro certamine docebit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum? Quis dabit animæ meæ virtutem, & inimicum domesticum, adversarium propinquum, carnem peccatricem, & insurgentem in se supplantet subtus se, & confringat, donec deficiat? Quis, inquam, poterit solvere vincula captivitatis meæ, nisi tu, qui solus es, Domine Deus, pater vitæ meæ, fortitudo mea, & refugium meum? Obsecro te igitur per Jesum Christum Filium tuum, virum dexteræ tuæ, Filium hominis, quem confirmasti tibi, attende mihi, & exaudi me clamantem de profundo, & misericordia tua exaudiat desiderium meum. Erravi sicut ovis quæ perirat, & derelicto te fonte aquæ vitæ, fodi mihi cisternas dissipatas, quæ aquas internæ devotionis continere non valent. Nunquid non meliores sunt fontes Salvatoris omnibus aquis Ægypti? Et calix tuus inebrians, quam præclarus est? Ego tamen viam carnis ingressus sum, ut liberem aquam fluvii, quæ sitientem animam refocillare nunquam potuit: species enim creaturarum decepit me, & post eas ambulans, exterioris hominis hortamenta sequutus fontes pietatis, venas devo-

devotionis in me ipso ſiccavi. Et ecce anima mea ſicut terra ſine aqua tibi. Jam perverſitatis meæ pœnas acerbiſſimas luo. Invaſit enim me languor animi, hebetudo mentis, inertia ſpiritus.

Exitioſa caro, Belial tenebroſa procella,
Exitioſa caro, quæ fluit omne ſcelus.
Cœnum, maſſa gravis plumbi, limoſa catena,
Bellua pugnaci prodita materia.
Peſtifer æſtus, heraque tua vinclum, atque ſepulchrum
Formæ, quæ ſupera venit ab arce mihi.

Nazianzen. in Carmine adv. carnem.

Non ſine cauſa dictum eſt de te, quod interficis diligentes te. Nam dum te foveo, dum te nutrio, dum ſcelerata tua deſideria perficio, vita mea Dominus meus declinavit in ira à ſervo ſuo: & ideò approquinquavi uſque ad portas mortis, & paulominus habitavit in inferno anima mea. Hinc iſta ſterilitas animæ, & devotionis inopia, quam patior. Aruit ſicut teſta virtus mea, factum eſt cor meum ſicut ſaxum duriſſimum: nec Pſalmus ſapit, nec orare delectat, ad vigilias ſomnolentus, ad fabulas vigil, præceps ad iram, tardus ad patientiam, gulæ indulgens, & linguæ, ſegnis ad pietatem, nec compungi ad lacrymas queo, nec ſolitas meditationes invenio. In tantis miſeriis conſtitutus, quid faciam miſer, ubi fugiam, niſi ad te Deus meus? Miſerere mei, & reſuſcita me: ne derelinquas me ſicut montem Gelboe maledictum, in quem nec ros, nec pluvia deſcendunt. Da mihi irriguum ſuperius, & iriguũ inferius, ut ſint mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Da mihi fontem perſpicuũ, in quo laventur iniquitates meæ, & ſuper nivem dealbetur anima mea. Loquere ad petram cordis mei, & percute virga virtutis tuæ, & fluent aquæ cõpunctionis & inebriabor ab ubertate domus tuæ. Hujus aquæ ſalutaris recrea-

tus aspergine, dilatato corde viam mandatorũ tuorum currere incipiam, frequentius orabo, meditabor attentius, donec ad montes excelsos perveniam, in quibus aquæ sunt salubriores, aquæ nimirum Divinitatis, in cujus contemplatione requiescam in sæcula sæculorum.

METRUM XLIX.

Absiste vulgus; cœlicos nunc me decet
Pangere versiculos
Amore perculsum gravi.
Amore nempe, pura qui semper nova
Vulnere corda secat
Mucrone diro sæviens.
Nam cor potentem armatus ille dexteram
Cuspide, & igne ferit,
Hæretque telum vulneri.
O æstuans incendium, ô fervens rogus,
Siccine corda cremas,
Nec ulla speratur salus?
Ut sole nix tabescit, ut ceræ solet
Solvere flamma globum;
Sic mens calore absumitur,
Vivensque morte occumbo, & expers sensuum
Vivo in amore miser.
Dum pectus ustrum liquitur.
Ah! nulla amoris asperum vulnus potest
Docta fovere manus
Sævum dolorem leniens.
Tanti est amoris ignis, ut ejus faces
Nec maris unda queat,
Nec ulla vis extinguere.
Vicisti amor: jam quæ jacis ferociter.
Ignea tela, pati
Cor penè mortuum nequit.

Sed

Sed vulnera me amans Amor, mihi in tuo
Vulnere vita manet,
Si amore me sinas mori.

4. Sat dictum de psallendi disciplina. Poteram quidem multa adjicere, quæ praxim attentionis, ac devotionis, & usum eorum, quæ hactenus dicta sunt clarius explicarent. Sed hæc satius existimavi in alium librum rejicere, quo doceo, qua ratione omnes humanæ actiones sint obeundæ. Interim quod hic prætermissum est, inveniet pius lector in Roseto exercitiorum spiritualium Joannis Mauburni, in Psalterio decachordo Joannis Michaelis Constantiensis, in Joannis Gersonis libro de Canticis, & super *Magnificat*, & in Alphabeto Divini amoris, quod tamen non est Gersonis, sed Joannis Nyder, itemque Epistola 37. Joannis Lanspergii, atque in aliis spiritualibus opusculis scriptorum recentiorum, quæ omnium manibus teruntur. Omitto Chiropsalteria, Cantichorda, & alia hujusmodi exercitia, quæ vix possunt ab infirmioribus exerceri sine capitis offensione ob continuam, & nunquam interruptam attentionem ad signorum distinctiones, quam requirunt. Joan. Cassianus formalem attentionem præ cæteris commendat his verbis. Monachus psallens omnes Psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiet decantare, ut eos non tanquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profundâ cordis compunctione depromat; vel certè ad suam personam æstimet eos fuisse directos, eorumque sententias, non tunc tantummodo per Prophetam, aut in Propheta fuisse completas, sed in se quotidie geri, impleríque cognoscat. Eumdem namque recipientes cordis affectum, quo quisque decantatus, vel

Cass. coll. 10. cap. 11.

conscriptus est Psalmus, velut auctores ejús facti, præcedemus magis intellectum ipsius, quam sequemur. Ad eamdem hortatur August. dicens: Si orat Psalmus, orate; si gemit, gemite; & si gratulatur, gaudete; & si sperat, sperate; & si timet, timete: Omnia enim, quæ hic conscripta sunt, speculum nostrum sunt.

Aug. in Ps. 30. conc. 3.

CAPUT XX.

DE VARIIS SANCTORUM exemplis ad Divinum Officium pertinentibus.

§. I.

Exemplorum magnam esse vim ad vitam rectè instituendam.

1. HActenus Divinæ Psalmodiæ originem, causas, partes, & disciplinam rudi penicillo malus pictor delineavi: Et quod operis initio non ausus fuissem me præstaturum polliceri, Deo vires subministrante, ipsaque materiâ uberius quotidie crescente, ipse quoque liber in hanc magnitudinem sensim excrevit. At supersuntnè alia? imò verò, nec finis erit, si quæcunque curiosæ indaginis perscrutatione ad hanc rem spectantia adinveni, studiosè libeat amplecti. Sed cæteris omissis sola nobis restant Sanctorum exempla ad divinum Officium pertinentia, quibus extremum hoc caput dicatum sit. Nam quò pleniori obsequio Ecclesiasticos homines demerear, quædam quasi per

per saturam sine ordine rerum, aut temporis è probatis Scriptoribus excerpere non gravabor: eritque hoc superpondium non inutile, nec injucundum; quia ut celeberrimus Historicus scribit, Aliorum erratis ad rectam vitæ institutionem pro exemplis uti, & quod rectè factum est imitari scitum, atque pulchrum est. Et facillimè, ait alter, quid prosit, aut obsit homines animadvertunt, cum multa multorum exempla intuentur. Ex vitio alterius, inquit Publius, sapiens emendat suum: estque compendiosum felicitatis genus, ut docet Sanctus Zeno, alterius periculo discere, quid debeas devitare. Sic vulnus aliorum nostra cautio fit, & veterum egregia facta in utilitatem posterorum derivantur. Sententia Platonis est; Nihil rectè doceri, nihil rectè disci sine exemplo: & ut Magnus Gregorius scribit, Non est in sermone laudabilis, qui hoc quod loquitur, opere non ostendit. Præclarè de hac re illustris rei rusticæ Scriptor: Usus, & experientia dominantur in artibus, neque est ulla disciplina, in qua non peccando discatur: & ubi quid perperam administratum cesserit improsperè vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam vitam docentis magisterium. Exempla denique, teste Isidoro Pelusiota, dormientes animas ad virtutem capessendam exsuscitant, & ignavas, ac socordes excitatiores efficiunt, & vitiis indulgentes erubescere docent, atque ad pœnitentiam agendam inducunt. Cæterum à domesticis eventibus, à Cæsario scilicet nostro Heisterbacensi scribendorum exemplorum initium sumo, ejus enim historiæ memorabiles datæ sunt mihi in manus, dum hæc scriberem. Stylum autem mutavi, quod & in cæteris observatum est.

Diodor. Siculus l. 1. c. 1.

Dionys. Halicarn. initio l. 11

Publ. in Sententiis.

Zeno ser. 6. de Isaia.

Gregor. lib. 19. moral. cap. 12.

Columela l. 1. de re rustica c. 1

Isid. Pelus. l. 4. Epist. 172.

§. II.

§. II.

Exemplorum Decades quatuor.

Cæsarius lib.4. cap.28.

1. MOnachum quendam Ordinis nostri ita Princeps tenebrarum decipiebat, ut quoties ad nocturnas vigilias surgendum esset, magno statim sudore perfunderetur. Ille putans infirmitatem esse, quod erat diabolica fraus, jacere, vestibus se operire solebat, & sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger ille vertebat se in lectulo suo. Nocte quadam cum dato signo, cæteri surgerent, & ad divinum Officium festinarent, delicatulus noster tentare quidem, & aliquantulum moveri, ut surgeret; sed larga sudoris profusione præpeditus, iterum sopore languescere, iterum torpori succumbere. Et ecce incognita vox aures ejus implacidè feriens, Noli surgere, inquit, noli interrumpere sudorem tuum, quia non expedit tibi. Sensit tunc demum Monachus se fuisse deceptum, & phantastico sudore neglecto, vigil prosiliens è lecto adversus acediæ spiritum fortius deinceps dimicavit. Sic illis illudit dæmon, qui corporis infirmitatem magis quam morbos animi timentes, hostium stratagemata celeri vigilantia antevertere non student.

Cæsar. lib.4. cap.29.

2. Alius quidam Sacerdos cæteris post vigilias privatis orationibus, & meditationi juxta Regulam nostram incumbentibus in sede aliqua oratorii se collocans inter verba orationis dormitare solebat. Cumque frequentius ab ingruente somno vinceretur, apparuit ei quadam vice Dominus in cruce verso ad illum dorso, & facie aversa, hac corporali visione patenter insinuans tepidos, & pigros Monachos

chos à facie Domini projiciendos fore: sicut ipse per Prophetam Jeremiam testatur, dicens, *Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis; dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.* Ierem. 18.

3. Et ne putet aliquis se excusatum iri, quod non omnis somnolentia à proprio vitio, vel ab hostili tentatione, sed à corporali quandoque infirmitate naturaliter oriatur: narrat Cæsarius Beatum Christianum Ordinis nostri Monachum, cum ob adversam valetudinem post nocturnam synaxim inciperet debile caput in ipsa Ecclesia sopore reficere, à sanctissima Dei Genitrice Maria hac voce excitatum fuisse: Surge Christiane, non est hic locus dormiendi, sed orandi. Quoniam verò hujus sancti viri semel mentio injecta est, aliud ejusdem exemplum narrabo, quo ad frequentiam chori, & reverentiam in eo habendam excitemur. Cæs. l. 4. c. 30.

4. Infirmus erat, ut dixi, B. Christianus, ac propterea licentiam habuerat ab Abbate, ne surgeret ad vigilias. Ille tamen non nisi gravissima necessitate compulsus, hac facultate utebatur. Interrogatus autem à quodam, cur indulta sibi gratia perfrui nollet: Non possum, inquit, memor enim consolationum, quibus inter psallendum lætificat Deus animam meam, valdè crucior, si à publica recitatione me contingat abesse: nam & beatos Angelos chorum circuire, ipsumque Regem Angelorum multoties vidi, ipsum, inquam, Christum Jesum, qui dixit, *Delitiæ meæ esse cum filiis hominum*: *& ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Ibid.

5. Sed redeo ad somnolentiam, quam dæmonis astu orantibus immitti manifestum est. Nam B. Cæs. l. 4. c. 32. 33. & 35.

Contra-

Conradus Conversus noster in dorso cujusdam fratris dormitantis, dum Laudes recitarentur, diabolum vidit in forma serpentis retortis gyris complicari. Vidit alius in alterius capite eundem sedere domesticæ felis assumpta figura. Circa alium somnolentum sæpè porci sunt visi, & porcorum grunnitus auditi, quia verba Psalmorum semiplenè, ac sine attentionè prolata, quasi siliquas porcis infernalibus diripienda projiciebat.

Cæsar. l. 4. c. 34 6. Dormiens nocte quadam Monachus senior nomine Fredericus, vir alioquin bonus, & justus, hominem vidit procera magnitudine, turpique aspectu deformem, nodum stramineum luto, ac fimo perlitum habentem in manu, qui cum somno sepultum terribilibus oculis respexisset, quid hic dormitas, ait magnæ fili mulieris? Magnam scilicet mulierem B. Virginem appellavit, cui Ordo noster specialiter addictus est. Tum stramen illud immundum magno impetu faciei ejus intentavit, qui cum vellet ferientis ictum declinare, caput parieti allidens non sine proprio dolore, aliorumque ludibrio evigilavit.

Ibid. c. 38. 7. Horribilius est quod sequitur. Quidam enim in sacris vigiliis dormiens, tantam Deo nauseam provocavit, ut veniens de altari Crucifixus, maxillam ejus validissimo pugno percusserit, qui & post triduum mortuus est.

Ibid. c. 37. 8. Illustris, & facetus miles lapidem oratorii ab Abbate Hemmerodensi emere voluit, quod talis eum naturæ diceret, ut somnum confestim conciliaret. Nam quoties oraturus se super eundem lapidem reclinabat, mox ei somnus tentante Sathana obreperere consueverat, ut vel inde cognoscas plures in lecto vigiles in choro somnolentos fieri, omnem

nem pristinam vigilantiam humani generis hoste destruente.

9. Dictum est supra sanctos Angelos, ipsumque Dominum visos fuisse psallentium cœtibus interesse. Addo nunc, quod relatu jucundissimum est, Beatam quoque Dei Genitricem sæpè oratorium perambulasse, devotè cantantibus benedixisse, à tepidis, & dormientibus cum indignatione recessisse: quæ omnia B. Henricus Conversus Claustrensis, & S. Godefridus Vilariensis Monachus, & alii non semel videre meruerunt. Sed in his memorabile est, quod cuidam carnali Monacho evenit, Hic, cum majorem corporis curam, quam spiritus haberet, in solemni festo B. Virginis psallens noctu cum cæteris eandem manifestè intuitus est, quæ mira claritate perfusa, pyxidem habebat in manu suavissimo electuario plenam, atque inde integrum cochlear hauriens, in os singulorum infundebat. Ad ipsum verò perveniens indignabunda recessit dicens: Tu de meo electuario sumerè non indiges, quia medicus es, & plures tibi impendis consolationes. Hac acerbissima animadversione perstrictus ille mores emendavit, & in proxima Dominæ nostræ solemnitate eandem visionem videre, & electuarium de manu Virginis accipere dignus fuit, quo gustato tanta dulcedine, & devotione repletus est, ut omnem terrenam consolationem prorsus respueret. Electuarium istud, inquit Cæsarius, gratia devotionis intelligitur, cujus virtute psallentes confortantur, cujus dulcedine labor vigiliarũ vertitur in delitias: hujus species aromaticæ sunt memoria compunctiva Dominicæ Conceptionis, Nativitatis & reliquorum Sacramentorum Christi, quæ omnia melliflua spe futuræ retributionis condũtur, & meritis B. Virginis psallẽtibus infundũtur.

Cæs. l. 7. c. 12. 13. 36. & 48.

10. Ad

Cæſ.l.4.c.8. 10. Ad cantum pertinent quæ ſequuntur. Et quidem ex canora voce inanis gloriæ occaſionem arripere quanti diſcriminis ſit, docuit periculo ſuo quidam Monachus Caſinenſis, qui cum cereum in Vigilia Paſchatis voce dulciſſima benediceret, eſſetque vox ejus tanquam Muſica in convivio, peracta benedictione ſubito in veſte Levitica de medio raptus nuſquam comparuit, nec ullibi inventus eſt. Cauſam hujuſmodi raptus elationis vitium fuiſſe, qui ejus vitam noverant, teſtati ſunt.

Ibid. cap.9. 11. Dicit Propheta, *Circuibo, & immolabo in tabernaculo ejus hoſtiam vociferationis, cantabo, & Pſalmum dicam Domino.* Si tamen exaltatio vocis non ex fervore, & abundantia cordis, ſed ex inani jactantia procedat, jam Deo placere non poteſt, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. In Eccleſia quadam ſæculari cantantibus Clericis, & tumultuoſas voces in ſublime tollentibus, vir religioſus, ac timens Deum qui fortè tunc adfuit, vidit in loco eminentiori dæmonem, ſiniſtra manu ſaccum tenere, dextera verò cantantium voces colligere, ac in eundem ſaccum immittere. Poſt Officium verò, cum illi de optimo cantandi genere gloriarentur, dixit, qui viſionem viderat. Benè quidem cantaſtis, ſed ſaccum implêſtis.

Cæſ.l.5.c.5. 12. In Cœnobio quodam Ordinis noſtri cum Antiphonam Invitatorii is ad quem ſpectabat, pſalmumque ſequentem voce mediocri inchoaſſet, & ſeniores eodem tenore cœptam melodiam proſequerentur, quidam ineptus juvenis indignè ferens, depreſſiori voce Pſalmum incœptum fuiſſe, eum quinque ferè vocum intervallis exaltavit. Cumque Seniores arrogantiæ ejus reſiſterent, pertinax Monachus cedere contempſit; ſed & alii ex oppo-

opposito choro eum adjuvantes vocem in exaltatione obstinârunt. Cessere pervicacibus cæteri propter scandalum, & cacophoniam. At B. Hermannus dicti loci tunc Prior, dæmonem vidit cùm lætitia, & impetu prosilientem, & circa eos, qui cantum superbè exaltaverant, tripudiantem.

13. Idem Hermannus dæmones sæpe vidit discurrentes in choro, ut sciamus locum certaminis esse oratorium, & non esse nobis colluctationem adversus carnem, & sanguinem, sed adversus Principes, & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Cum aliquando initio vigiliarum chorus Abbatis inciperet Psal. *Domine quid multiplicati sunt*, adeò multiplicati dæmones vidit, ut ex illorum concursu, & discursu turbati fratres nescirent prorsus, quid dicerent. Tandem brevissimo illo, & usitatissimo Psalmo non sine labore, & confusione utcumque expleto, discessit diabolus totius confusionis caput, & psallentibus Monachis pax & serenitas restituta est. Ibidem.

14. Aliâ vice cum Prior Monasterii sæcularia quædam negotia ante ingressum chori imediatè tractasset, vidit Hermannus dœmoně, tanquam viæ ducě ante illum ingredientem. Tanti detrimenti est ad opus divinum, sine præscriptis præparationibus accedere. Ibid.

15. Idem cum errantes in aliqua Officii parte, juxtà præscriptum regulæ nostræ, vel terram tangendo, sive deosculando, vel petendo veniam satisfacerent, dœmones aspexit ab illis, tanquam turbine impulsos, velocissimè discedentes. Non enim potest superbiæ spiritus humilitatis signum tolerare. Ibid.

16. Ut discamus quanto fervore Hymnus *Te Deum* Idem l. 8. c. 80.

laudamus, cantari debeat, rem narro mirabilem, quam in monasterio quodam Sanctimonialium accidisse scribit Cæsarius. Puella quædam cum dictus Hymnus incœptus esset, vidit cœlos apertos, & chorum cum psallentibus in ipsos supernè elevari, & introduci: Cumque versiculus ille, *Tibi omnes Angeli* psalleretur, universos ordines Angelorum, & singulos singulorum ordinum spiritus demissis capitibus, flexisque genibus, & expansis manibus Deum adorare. Quod & Apostoli, & Prophetæ, & omnis cœlicus ordo similiter faciebant, cum eorum nomina in consequentibus Versiculis recitarentur. Cùm autem extremus Versus decantaretur, rursum chorus in terram descendit, & Cœli clausi sunt. Liquet hinc terrestrem hymnodiam cœlestis filiam esse. Stamus enim hic in atriis supernæ Hierusalem, cujus participatio ejus in idipsum. Huic exemplo aliud subdo de Cantico Domini *Alleluia*.

Cæs. l. 4. c. 55. 17. Solet hæc vox supernis civibus familiaris, magnâ vocum exultatione, & longo notarum decursu cantari. Intolerabilis autem cuidam Novitio Ordinis nostri hæc cantandi ratio videbatur, adeò ut vel hac de causa jam à sancto proposito discedere cogitaret. Nocte quâdam, cum tentatio eum acrius infestaret, vidit se in somnis à militibus, quos olim hostes habuerat, omni ex parte circumdatum, & oppressum; nec effugii ulla spes erat: jam hostes eum capere, jam manus in eum violentas injicere. Sic periclitanti adfuit candidatorum exercitus quorum signifer cum *Alleluia* ingenti vociferatione clamasset, eandemque vocem crebrò repetiisset, territi hostes in fugam dispersi sunt. At Novitius expergefactus, omniq; tentatione solutus tantò ferventiùs in posterũ *Alleluja* cantavit, quantò majorem ejus vim ad

ad effugandas contrarias potestates expertus fuerat. Lib. de viris illustrib. Ord. Cisterciensis.

18. Hæc è Cæsarii flosculis delibasse sufficiat. Sed ne statim ab Ordine meo discedam, quod de dulcissimo Patre Bernardo memini me legisse, hic in primis enarrabo. Intererat aliquando nocturnis vigiliis Pater sanctus, cumque solito ferventius divinas psallere laudes conaretur, singulis Monachis, singulos Angelos astare conspexit, qui psallentium verba, ne minimâ quidem syllabâ prætermissâ schedulis excipientes velocissimè conscribebant. Porrò quidam auro, alii argento, quidam communi atramento, nonnulli aquâ, quod quisque psalleret, exarabant. Erant etiam, qui nihil scriberent. Intellexit protinus vir Dei, eodem qui revelaverat spiritu edocente, quid scripturæ diversitas indicaret. Aurum enim ferventissimum in Dei servitio amorem & alacritatem: argentum minorem quidem fervorem, purissimam tamen intentionem significabat. Atramentū bonam voluntatem denotabat, quamvis devotionis, & vigilantiæ studium aliqua ex parte deesset. Per aquam verò eos Scribæ cœlestes exprimebant, qui somnolentiâ pressi, vanisque cogitationibus à se abducti voce, non corde psallebant. At qui nihil scribebant, illos indicabant, qui inter justos scelerate viventes, noxiisque cogitationibus voluntariè distracti contra legis præscriptum vacui apparebant in conspectu Domini: quorum perversæ operationes indignæ, quæ Angelicis codicibus exciperentur, à dæmonibus quibus serviebant tenebrosis voluminibus consignabantur. Utinam hoc exemplo edocti, sic divinis assistere laudibus studeamus, ut omnis psalmodia nostra auro, vel argento conscripta honorem Deo, gaudium Angelis, nobis salutem operetur.

Exordium Ord. Cisterciense.

19. Cum quædam cantantur, quæ majorem exigunt attentionem, valde soliciti sunt Angeli sancti, ut majorem quoq; in psallentium cordibus excitent devotionem. Vidit eosdem S. Bernardus, qui cum Hymnus *Te Deum laudamus* decantaretur, utrumq; chorum percurrentes nunc hos, nunc illos ad cantandum alacriter modis omnibus excitabant. Sed & ipse S. Abbas, cùm dictum Hymnum inciperet, visus est à quodam miro splendore circumfusus: Tum nitidissima flamma ab ore cantantis erumpere visa est, & in cœlum conscendere, quo ejus intentio ferebatur.

Henriquez in Menolog. Cisterc. ad diem 19. Febr.

Beatus Wulfridus Monachus Ordinis nostri in Anglia cum Canticum trium puerorum decantaretur, vidit Angelum Domini cum magnæ claritatis fulgore in medium chori descendere, & thuribulo cœlesti thymiamate referto spiritualium aromatum vivificum vaporem psallentibus offerre. Cùm autem ad illum versum psallentes pervenissent, quo sanctissima Trinitas collaudatur, idem Angelus carbonem ignitum de thuribulo tollens in os Wulfridi projecit, qui tantum ardorem ferre non valens, exanguis corruit, & delatus in infirmitorium, tribus diebus quasi mortuus permansit. Sed regredior ad cantum, quem humilem & devotum esse debere, hoc item domestico exemplo edocemur.

Lib. de vitis illustr. Ord. Cisterc.

21. In Abbatia quadam Monachus erat, qui peritia cantandi, & dono suavissimæ vocis instructus non ad Dei laudem, sed ad inanem sui gloriam tanto munere utebatur. In communi Psalmodia prorsus elinguis, in iis quæ solus concinebat, ultra modum vocalis reperiebatur. In die autem solemni cum versum cujusdam Responsorii pro singulari vocis privilegio sibi assignatū non in gravibus, sed in acutis, & su-

& superacutis vocibus, tinnulis modulis, flexilique lasciviâ personasset : eo finito dæmunculus teter cunctis videntibus apparuit, qui plaudens manibus,& fœdis cachinnis exultans, protinus exclamavit. O, ô benè,benè cantavit,optimè cantatum est. Hoc est videlicet superbi cantus præmium plausus diaboli,exultatio inimici,cantantis perditio. Sancta quædam Virgo primis Patribus nostris ruinam Ordinis eventuram prædixit ex agrorum multiplicatione, ex superfluitate ædificiorum,& ex vocum lascivia. Quam Prophetiam in nobis impletam, heu seris & inutilibus lacrymis deflemus. Hæc in libro de viris illustribus Ordinis nostri dum legerem, ingesserunt se protinus duo exempla, quæ prætermittere nefas sit. Ea pertinent ad somnolentiã, quæ noctis vigilias custodientibus obrepere solet.

22. Quidam Monachus Henricus nomine,ætate juvenis,corpore robustus, sed carnis curam perficiens in desideriis,cum in omni parte Monasticæ disciplinæ cespitaret,tum maximè cum ad vigilias surgendum esset. Nam vel non surgere omninò, vel nondum peractâ synaxi discedere,pigritiam verò infirmitatis velamine solebat obtegere. Sed Deus non irridetur. Nam qui posthabito timore Domini,neglecta regulari admonitione dixerat,ut delinqueret in semetipso, tandem relicto Ordine reversus ad vomitum suscepti propositi impiissimus desertor interiit. Viderat eum sæpissimè Cœnobiarcha, dum exiret è choro diabolico impulsu abactũ, ejus enim collo insidebat visibiliter adversarius,& extra castra pugnantium,& orantium impellebat, quò facilius solitarium opprimeret. Idem narrante in Dialogis Beato Gregorio cuidam Monacho accidisse didicimus,quem dœmon educebat ab oratorio,sed dissi- Ibid.

mili exitu: nam iste à S. Benedicto correctus culpã agnovit, & emendavit. Audiamus nunc rem jucundissimam, quæ vigilantes Monachos maximoperè corroboret & consoletur.

23. Miles quidam virtute, & sanguine illustris, quem Corradum vocabant, in Cœnobio Ordinis nostri præcipuas quasque solemnitates celebrare consueverat. Aderat aliquando nocturnis vigiliis in die festo Purificationis B. Virginis, tantamq; invitus somnolentiam patiebatur, ut ei nullatenus resistere posset. Cumq; proprium torporem detestans non cessaret Monachos admirari, qui ex eodem luto confecti, ac multis insuper jejuniis afflicti singulas noctes ducebat insomnes, subito sopore oppressus vidit duos homines monastico habitu venerabiles, quorum unus jucundo vultu militẽ allocutus hunc versum Latinum pronunciavit: *Talia posse pati soli meruere beati.* At vir analphabetus verborum sensum non percipiens, manè carmen recitavit Priori, à quo ejus explicationem audivit. Beati ergo divinitus nuncupantur, quibus datum est posse pati, & vigilare pro Christo: & admirabilis virgo Catharina Bononiensis inter Martyres computandum fore dicebat Religiosum, qui nocturnis semper vigiliis sine ulla exemptione adesset. Pergo & ex vita S. Geltrudis alia haud dissentanea adjungo.

Vitæ ejus lib 1 cap. 3.

24. Cum in festo cujusdam Sancti horas Canonicas purissimâ intentione sancta Virgo persolveret, visa sunt omnia psalmodiæ verba quasi lanceæ acutissimæ, quæ de corde ejus ad cor Jesu Christi procederent, idque medullitus penetrarent, & suavissima afficerent delectatione. De corde autem Christi exibant radii, qui novæ gloriæ splendore Sanctos omnes exornabant, vivis quoq; speciales gratias, defun-

Insinuationũ Divinæ pietatis. sive vitæ S. Geltr. l. 3. c. 23.

ctis

ctis refrigerium subministrabant. Hi videlicet attentæ Psalmodiæ sunt effectus honor Dei, Sanctorum gloria, salus viventium, & requies defunctorũ.

25. Aliâ vice dum singulas notas, & verba cum actuali intentione proferre studeret, & sæpius pro humana fragilitate deficeret, dixit intra se: & quæ utilitas ex tali studio, cui tanta inest instabilitas? At pius Dominus, ut eam consolaretur, obtulit cor suum in similitudinem lampadis ardentis: Ecce inquiens cor meum dulcissimum organum semper venerandæ Trinitatis, cui omnia, quæ per te supplere non sufficis, fiducialiter perficienda commendabis, & sic omnia coram me summè perfecta apparebunt. Quemadmodum si tu vocem haberes dulcissimam, & sederes propè sororem, cujus dissona vox cunctis ingrata foret, valdè indignareris, si tibi ad cantandum aptissimæ illa inepta vices suas nollet committere: Sic ego soleo æstuanti desiderio præstolari, ut mihi homines ea perficienda offerant, quæ ipsi utpotè imperfecti adimplere per seipsos non valent. Ibid. c. 24.

26. Præcipit Sanctus Pater Benedictus in Regula, ut Capitulum Laudum memoriter recitetur: Cum igitur hebdomadaria sic Capitulum cantasset, revelavit Deus Sanctæ Geltrudi tale ab illa præmium acquisitum fuisse, ac si tot personæ pro illa orarent, quot verba protulerat. Tanti momenti est, vel in minimis rebus obedientia. Ibid. c. 82.

27. Solent Prælati, & Præcentores nostri psallentium cœtum circuire, ut dormientes in nocturna synaxi excitent, & in opere Dei omnem præcaveant negligentiam: cum autem quædã Sanctimonialis id ex more præstaret, dixit Dominus beatæ Geltrudi, si quis studet in divinis tam in se, quàm in Ibid. cap. 85.

aliis negligentias præcavere, ego pro illo suppleo omnem defectum perfectæ intentionis, & devotionis. Alia multa ad divinum Officium pertinentia, libro quarto continentur, quæ brevitati consulens prætermitto. Hic autem tria exempla ex Laurentio Surio describam, quæ doceant operi Dei nihil esse præponendum.

Surius 26. Martii. Vita S. Ludg. l. 1. cap. 32.

28. Cum S. Ludgerus persolvendis divinis Officiis cum suis insisteret, à Carolo Magno Imperatore tertiò accitus ire tamen ad illum distulit, donec cœptam psalmodiam consummasset. Non defuere aulici, qui sancti viri pietatem ad contemptum Cæsaris retorquerent: at ille interrogatus, cur toties accersitus venire contempsisset. Ego, inquit, ô Imperator, tuum semper præceptum ita in omnibus exequendum putavi, ut tamen Deum tibi ubique præferendum non dubitarem: Ideò non ob contemptum Regiæ potestatis sed potius propter tuam salutem, quæ Deo debebam exolvere curavi, sicque expeditior ad tuum servitium veni. Hanc Episcopi libertatem suspiciens optimus Princeps, Gratias habeo Episcope, ait, quia qualem te semper credidi, talem te nunc esse expertus sum.

Surius 19. Nov.

29. S. Hugo Lincolniensis Episcopus semper Canonicas preces statuto tempore persolvebat. Contigit illum aliquando cum Prælatis quibusdam, & Clericis per loca à latronibus obsessa iter agere. Surgunt omnes ante lucem, urgentque socii discessum, ut ingentis periculi viam in tenebris pertransirent: At vir sanctus instabat, ut matutinas preces ante omnia persolverent. Illi autem metuentes ne propter moram à grassatoribus caperentur, dilato in commodiorē horā Officio iter aggressi sunt. Mira res. Isti prudentes secundùm carnē inciderunt

in la-

in latrones. Hugo verò cum suis expleto Matutino lætus, & incolumis ad constitutum locum pervenit.

30. In quodam Monasterio Sanctimonialium puella quædam in extremo vitæ discrimine versabatur: instante verò Completorii hora sorores in Ecclesia convenerunt, ut diurnæ servitutis pensum complerent. Vix autem primos cantaverant Psalmos, cum subitò evocatæ virgines tactu signi ad transitum morientis divinum Officium imperfectum reliquerunt. Ad quarum ingressum infirma, quæ jam ultimum efflabat spiritum, repentino saltu è lecto prosiliens ad Abbatissam cucurrit clamans & dicens; Fer præsidium Domina, fer præsidium: At illa tremebunda. Quid habes, inquit, filia, quid habes? Respondit. Multitudo dæmonũ, qui huc cum sororibus ingressi sunt, me ad inferos secum velle abducere minantur, quia propter me detrimentum servitii sui Christus habet. Porrò sorores ad imperium matris protinus in Ecclesiam regressæ divinæ laudis cursum devotè peregerunt: quibus psallentibus puella lectulum repetens, omni horrore discusso, paulatim deficiens mortua est.

Id. 4. Decemb. in vita S. Annonis lib. 1. cap. 36.

31. Inter Canonicos Præmonstratenses eximia floruit sanctitate B. Hermannus. Hic quotidie, dum Canticum Zachariæ dicebatur, tam mirifico replebatur odore, ut omnium florum, & aromatum fragrantia naribus ejus aspirare videretur. Eodem verò tempore duos Angelos videbat ab utraque parte Ecclesiæ incensum psallentibus ministrantes, sed cum magno discrimine: nam quibusdam hilares sese ostendere, & coram illis reverenter inclinare: alios præterire negligentius: & à

Idem 7. Aprilis.

nonnullis cum horrore quodam protinus resilire. Intellexit statim vir Deo plenus primos eos esse, qui Deum animo, & voce laudarent: Secundos, qui minus adverterent, quod psallebant: Tertios illos, quorum vita mors erat. Convenit hoc exemplum cum decimo octavo supra descripto: Nunc alia adjungenda sunt ex Thoma Cantipratano.

Cantipratan. lib. 2. de Apib. cap. 40.

32. Erat Suessionessis civitas in Gallia Ecclesiastico interdicto subjecta, quamobrem non nisi silentio divina ibidem mysteria celebrabantur. In Vigilia igitur Assumptionis B. Virginis Prior Canonicorum Regularium S. Joannis in vineis juxta muros ejusdem civitatis assumptis secum tribus Canonicis devotissimis viris in montem proximũ secessit, ut in quodam oratorio solemnitatem Dei Genitricis celebrarent. Hora verò consueta ad nocturnam synaxim evigilant, cantant simpliciter, & devotè. At ubi Prior nonam lectionem de more finivit, subitò concentus mirabilis Angelorum insonuit, & Responsorium *Felix namque es* altissimis vocibus cantaverunt: quo usque ad versiculum dicto, quatuor tantum ex illa innumera multitudine versum, cum *Gloria* succinerunt, multitudine semper cum repetitione respondente. Post secundam verò repetitionem iteratò Responsorium, juxta morem Gallicum quatuor Angeli inchoarunt, & prosequentibus omnibus, alacriter finierunt. Porrò de cantu Ecclesiastico, qualis esse debeat, relatu dignum est quod idem auctor commemorat.

Ibid.

33. In quadam Ecclesia Canonicorum sæcularium præcipua cujusdam Sancti festivitas agebatur; in Completorio autem Responsorium illud. *In pace in idipsum dormiam, & requiescam*, Clericis cantantibus, & discantantibus, facta est cunctis audien-

audientibus vox, de cœlo dicens, solus raucus exauditus est. Erat hic raucus despectus quidam, qui vocis cacophoniam morum consonantia compensans cæteris in dulcedine vocis, absque cordis devotione sine fructu exultantibus, solus exauditus est pro sua reverentia.

34. Semper nititur dæmon divinum Officium impedire, quare sicut eodem Auctore narrante didicimus, Venerabilis quædam Abbatissa Ordinis nostri nocte quadam cum nulla Monialium ad nocturnum surrexisset Officium, vidit diabolum, qui eas somno fallaciæ deluserat cachinnis singulas irridentem, & fusa ad Dominum prece, eum visibilem multis ostendit.

35. Sanctissimus Abbas Dorotheus vir sapientia ac pietate insignis, rem mirabilem de nocturnis vigiliis scribit, quam ab eo cui accidit se audisse asseverat. Nocturnam synaxim persolvebat, cum cæteris beatus senex Dioraticus, & ecce visum splendidis indutum vestibus initio Psalmodiæ egredientem videt è sacrario parvum calicem cum sacrificio, & hostia habentem in manu: psallentibus autem appropians hostiam tingebat in calice, & ea fratres omnes obsignabat. Sedes autē quorumdā, qui ad vigilias non surexerant, eo signo tangebat: aliquorum intacta loca pertransibat. Atq; hoc ipsū in fine Psalmodiæ è sacrario rursus egrediens repetebat. Hæc senex cum vidisset, rogat hominem humiliter, ut signorum mysterium edisserat. Respondet ille se esse Angelum Dei delegatum ad hoc, ut Monachos ab initio Psalmodiæ usq; ad finem perseverantes eo signo notaret: nec præsentes dumtaxat, sed eos quoq; qui cum licentia & benedictione Prælati aberant, justa de causa sacro signaculo obfirmabat,

Doroth. doc. 11.

obfirmabat, eo quod animo, & voluntate cum psallentibus adessent. At loca eorum, qui ob desidiam, & somnolentiam divinis noluerant interesse solemniis, jussu Dei summi nullo signo notasse dicebat, quoniam ipsi eo munere indigni erant.

Bonav. de vita S. Francisci cap.10.

36. Scribit Seraphicus Doctor in vita Sancti Francisci, quamvis beatus Pater oculorum, stomachi, splenis, & hepatis ægritudine laboraret, nolebat tamen muro, aut sedi dum psalleret inhærere, sed horas semper erectus, & stans cum ingenti reverentia, & alacritate persolvebat. Et si quando esset in itinere constitutus, instante hora divini Officii stans, & gressum figens in ipsa via, suas preces recitabat: nec ob solis ardorem, nec ob inundantes pluvias, nec ob frigoris asperitatem, aliamve temporis, vel cœli injuriam hujusmodi consuetudinem prætermittebat. Dicebat enim, si quietè comedit corpus cibum suum futurum cum ipso esca vermium, cum quanta pace, & tranquillitate accipere debet anima cibum vitæ?

Ibid.

37. Idem magno zelo omnem animi evagationem castigare solebat, ut ex subjecto constat exemplo. Fecerat aliquando otii vitandi gratia vasculum quoddam non elegans, quod cum memoriæ ejus occurrens, dum Tertiam psalleret, paululum ipsius animum distraxasset, motus fervore spiritus dictum vasculum igne consumpsit, dicens, sacrificabo illud Domino, cujus sacrificium impedivit. Hæc de Seraphico patre narrat Seraphicus filius Bonaventura. Sed Ecce in manibus vir Eminentissimus Petrus Damianus. Nil gravius, nil jucundius ejus eloquio. Hic quædam memoratu dignissima de divinis Officiis recenset, quæ cùm suavissimo ejus sermone descripsero, & exemplis, & libro finis erit.

37. Clericus, inquit, Coloniensis Ecclesiæ vadum fluminis transibat, & ecce B. Severinus ejusdem Ecclesiæ nuper Episcopus equi ejus habenas apprehendit, eumque retinens sistit. Cum que ille in stuporem versus, & graviter admiratus cur illic tam clarus, & tam celebris famæ vir moraretur, inquireret: da mihi, ait, manum tuam, & quæ circa me sunt non auditu disce, sed tactu. Cumque datam manum fluctibus Episcopus impressisset, tantus eam ardor absorbuit, ut undique carnes ejus resolutæ diffluerent, & ossa nuda vix hærentibus articulis remanerent. Ad quem Clericus, cùm nomen tuum, inquit, in tanta benedictione sit apud nos, & fama tua consonis totius Ecclesiæ præconiis celebretur, cur te pestilens hæc vorago constringit, tantoque, proh dolor! incendio cruciaris? Ad quem S. Episcopus; Nihil, ait, aliud in me remansit ultione plectendum, præter hoc tantum, quia dum in aula Regia constitutus Imperialibus me consiliis vehementer implicui, Canonicæ synaxis Officia per distincta horarum spatia non persolvi. Manè quippè simul omnia coacervans tota die negotiis ingruentibus secura libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam horarum ardoris hujus fero supplicium. Tu verò omnipotentis Dei clementiã humiliter implora, ut manum tuam in salutis pristinæ restituat statum, Quod cum factum fuisset: Vade, inquit, fili, obsecra fratres meos, Ecclesiæ Clericos, & alios spirituales viros, ut pro me preces fundant, indigentibus subsidia conferant, sacrificiorum votis insistant. His enim peractis ego mox de vinculo pœnæ hujus indubitanter expediar, & expectantibus me beatorum civium choris lætus adjungar. Hoc certè magnam nobis debet inferre formidinem,

P. Damian. l. 2. Epist. 15. ad Desiderium Abbatem.

nem,

nem, quia cum sanctum virum uni culpæ dumtaxat obnoxium tam intolerabilis Purgatorii pœna constrinxerit: Væ, væ, quæ mihi, meique similibus est inferenda sententia, quos tot reatuum prolixitas gravat? distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiasticæ institutionis Officia, & sub magna reverentiæ disciplina dicenda sunt, ne dum psallimus, fructum spiritus cum carnis desiderio misceamus. Hæc Damianus, qui ab Adraldo Abbate Bremensi ea se asserit didicisse. Verum Baronius Ecclesiasticæ antiquitatis exactissimus indagator hanc Historiam referens, mendum irrepsisse putat in Episcopi nomen, & pro Severino substituendum censet Peregrinum, vel Pelegrinum, alioquin temporis ratio non constaret. Sanctus enim Severinus Damiani tempora annis circiter septingentis antecessit: Pilegrinus autem in serie Coloniensium Episcoporum paulò ante S. Petri ætatem collocatur. Pergit idem Petrus, & ex ejusdem Abbatis relatione, dum simul per Burgundiam iter agerent, aliud subjungit exemplum.

Baron. Tom. 11. ann. 1061. num. 14.

39. Frater quidam Cluniacensis Cœnobii piæ mentis, & rectæ conversationis vir hinc aliquando transibat, & ecce crinitus quidam quasi ex Hierosolymitana peregrinatione deveniens palmam ferebat in manu. Cumque Peregrinus, & Monachus invicem obvii sese altrinsecus pertransissent, ait ille: Completorium in lecto nec salus est, nec profectus. Quod frater audiens, admiratus expavit, ac repentè post terga respiciens, eum videre non potuit. Mox enim ut verbum protulit, omninò disparuit. Ille verò ad conscientiam mox reversus invenit, quia pridiano vesperè lassus de via redierat,

Petr. Dam. ubi supra.

& fessa in lectulum membra projiciens, jacendo Canonicas horas compleverat.

40. Quiddam simile in eremo fontis Avellani, quam dum hæc scriberet, incolebat vir sanctus, narrat consequenter accidisse. Erat ibi Prior nomine Joannes, qui lentis quibusdam infirmitatibus macilentus videbatur semper, & gracilis. Hac itaque sui corporis imbecilla tenuitate confisus, sæpè jacens in lecto, Completorium decurrebat. Accidit autem, ut dæmoniacus quidam non procul abesset, qui multa hominum secreta, & obscœnos actus impudens propalaret. Cumque præfatus Joannes dæmonem exire præciperet, & quibusdam exorcismi quæstionibus flagellaret: Tune, ait, ille es, qui sub cotto quotidie Completorium insusurras, & modò me quasi Sanctus ejicere, & juris mei vasculum de meo vis dominio liberare? Hoc audito frater erubuit, quia rei veritatem etiam per mendacii recognovit auctorem. Hactenus ille. Ibid.

§. III.

Operis clausula, & pro ea gratiarum actio.

1. HÆc habui, quæ de divina Psalmodia non pro rei majestate, sed pro virium mearum tenuitate proferrem. Plura sanè potuissem è Sanctorum Patrum amœnissimis hortis colligere, quibus hoc sterile senticetum uberius exornaretur; sed præstabilius visum est in tanta rerum congerie servare temperamentum, & posterorum industriæ multa relinquere. Cæterum quia hoc opus ex scriptis veterum Patrum orthodoxorum magna ex arte compactum est, illorum dicta haud inopportunè in hac meta usurpabo. Et primò quidem illis verbis lectorem meum conveniam,

quibus

quibus modestissimè alloquitur suum Timothæū Magnus Dionysius Areopagita in fine libri de Ecclesiastica Hierarchia. Hæc à me, Fili, tam multa, tamque præclara Hierarchiæ nostræ spectacula, quæ unum faciunt, aspecta, & animadversa sunt. Ab aliis autem mentibus, quæ acrius cernunt, non modò hæc perspecta sunt, sed multò clariora: & diviniora. Tibi etiam, ut opinor, planè collucebunt clariores, divinioresque pulchritudines, si iis, quos dixi gradibus ad superiorem radium contendas. Communica igitur tu quoque mecum majorem, perfectioremque lucem, meisque oculis monstra præstantiores, & unius speciem magis exprimentes formas quascunque cernere potueris. Confido enim me his quæ sunt commemorata insitas tibi divini ignis scintillas excitaturum. Dicam & illud quod Maximus Martyr in fine opusculi de Ecclesiastica mystagogia scribit. Hæc ergo de his pro viribus exposui, ea quæ sunt magis mystica, & altiora attingere non ausus. Danda est autem venia imbecillitati meæ: & suscipiendum est potius, quam reprehendendum, si quod dari potest datur. Deo enim gratum, & acceptum est, quicquid pro viribus pure, & sincerè ex animo datur, etiamsi cum magnis collatum videatur exiguum. Clausulam quoque hic apponam, qua suum terminat Theophrastum Æneas Gazæus Philosophus Christianus. Jam quoniam istuc venimus, sacrificium gratiarum actionis Deo offeramus, non Hecatomben, ut apud Athenienses Minervæ; nec formicam, ut in Isthmo Soli, & Neptuno; sed perpurgatam mentem, quò Deo similes evadamus. O Rex, & Pater, & Conditor omnium: ô prima sapientia Patris, & Verbum per quod is omnia produxit: ô Spiritus Sancte,

Sancte, per quem Deus omnibus aspirat, omnia comprehendit, & conservat, & suam perfectionem adduxit: ô divina Trinitas, & sancta Unitas, des nobis supernæ illius pulchritudinis memoriam, des omnibus æternitatem. Nec verebor Juvenci Poëtæ assumpta persona aliquid mihi de hoc qualicunque opere polliceri, cantans in hoc Epilogo quod ille in prologo Evangelicæ Historiæ cecinit.

Nec metuo ut mundi rapiant incendia secum
Hoc opus. Hoc etenim forsan me subtrahet igni,
Tunc cum flammivoma descendet nube coruscans,
Judex altithroni genitoris gloria Christus.

Denique hac oratiuncula Deum precabor, qua libros de Trinitate concludit Augustinus. Domine Deus unus, Deus Trinitas, quæcunque dixi hic de tuo, agnoscant & tui: Si quæ de meo, & tu ignosce, & tui. Amen.

METRUM I.

O Mihi jam plures multum vigilata per annos
Pagina, sat spatiis longum confecimus æquor.
Naufraga fluctivago jactata carina profundo
Jam portum tranquilla tenet: jam dente tenaci
Anchora de prora jacitur, jam littore gaudet
Navita, jam Scyllæ monstrum, rabiemque Charybdis,
Et syrtes, scopulosque, & venti evasimus iram.
Jam licet optatam salvis contingere terram,
Et superis meritas pro munere solvere grates.
Omnipotens Genitor, cœli suprema potestas,
Principium sine principio, sator unice rerum,
Immensus, sine fine potens, sine tempore durans,
Absque loco loca cuncta replens, sine luce coruscans,
Cuncta simul sine voce loquens, sine robore fortis,
Mundum mente gerens, sine motu cuncta gubernans:
Unicus, & simplex, placidus seu parcis amanti,

Expectasque tacens; seu crimina vindice pœna
Corrigis iratus, seu justis præmia reddis.
Haud opis humanæ est dignas tibi solvere grates;
Sed cœli dum [illegible] fruar, te carmine semper,
Pectore te memori cantabo, nulla carebit
Laudibus hora tuis. Tuque ô sapientia Patris,
Principium de principio, de lumine lumen,
A vero verax, soboles æquæva Parenti,
Fons lucis, mentale jubar, Verbumque paternum,
Omnia cognoscens divinæ notio mentis,
Ars summi Artificis, primique expressio veri,
Tu precor ignaro, majoraque viribus auso
Ignosce, & clemens audacibus annue scriptis.
Tu Bonitas, tu Patris Amor, tu mutuus ardor,
O Patris, & Nati Flamen, qui compar utrique.
Imperium sine fine tenes spirabile Numen,
Tu quoque, si potui per te tot adire labores,
Has licet exiguas pro munere suscipe laudes.
Auspice te, quacunque fides Romana patebit,
Ore legar populi, nec me libitina sepulchro,
Nec ventura dies tenebrosa condere nocte,
Nec poterunt flammæ, nec edax abolere vetustas.
Candida posteritas, duce te, mihi digna laboris
Præmia, & immeritam statuet cum laude coronam.

FINIS.

IMPRIMATUR,
Si videbitur Reverendiss. P. Sac. Palatii Apost. Magistro.

Ascanius Rivald. Vicesger.

Imprimatur Fr. Vincentius Cepolla Magist. Reverendiss. P. Magistri Sacri Palatii Apostolici Socius Ordinis Prædicat.

INDEX

INDEX RERUM, ET VERBORUM.

Offici

P

Prædi-

Roma-

T Ter-

T

V

FINIS.

Digitized by Google

2_2_3

Digitized by Google